Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2013
KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

FILM OCH TV I BARNENS VÄRLD

EN SAMMANSTÄLLNING AV FORSKNINGSRESULTAT

RAPPORT FRÅN VIDEOGRAMUTREDNINGEN

SOU 1981:16

Statens offentliga utredningar
1981:16
Utbildningsdepartementet

Film och TV i barnens värld

En sammanställning av forskningsresultat utarbetad av Kerstin Elmhorn

Rapport från Videogramutredningen
Stockholm 1981

Omslag Jan Bohman
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-05665-8
ISSN 0375-250X

Gotab, Kungälv 1981

1 Till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

I sitt yttrande över de motioner som föregick tillsättandet av videogramutredningen framhöll riksdagens kulturutskott att det är angeläget att särskilt överväga hur barn påverkas av videogrammen. Frågan kan dock inte isoleras till att endast gälla detta medium; den måste vidgas till att omfatta också andra medier som använder ljud och rörlig bild, dvs. film och television.

En omfattande forskning har under årens lopp ägnats åt hur barn ser och tillgodogör sig TV-program och vilka effekter det kan få. Speciellt intresse har tilldragit sig hur barns aggressioner påverkas och huruvida ett omfattande TV-tittande verkar intellektuellt stimulerande eller passiviserande på andra kreativa aktiviteter. Floran av undersökningar är stor och det är lätt att dra förhastade slutsatser vid ett ytligt botaniserande bland motsägelsefulla resultat. Videogramutredningen beslöt därför på ett tidigt stadium av sitt arbete att låta sammanställa ett stort antal representativa forskningsresultat och redigera dem på ett sådant sätt att jämförelser är möjliga. Uppdraget att åstadkomma denna sammanställning av forskningsrapporter överlämnades i september 1977 år avdelningsdirektören i socialstyrelsen, fil.lic Kerstin Elmhorn, som också är ordförande i Barnfilmrådet. Under tiden september 1977–juli 1978 biträdes hon i arbetet av fil. kand och med. kand Lillemor Liljefors.

Resultatet har blivit en unik rapport som gör det möjligt för svenska forskare, politiska debattörer och en intresserad allmänhet att ta del av vad världens främsta forskare har att säga inom detta ämnesområde. Eftersom det i huvudsak rör sig om referat och citat ges möjlighet för läsaren att själv göra bedömningar och dra slutsatser. För debattörer och opinionsbildare bör denna sammanställning kunna bli ett "standardverk" och det är vår förhoppning att debatten om barnens påverkan av rörlig bild härmed skall stimuleras.

Trots det omfattande urvalet är det ofrånkomligt att prioriteringar har fått göras och att därmed vissa värderingar kommer till uttryck. För detta urval svarar Kerstin Elmhorn och hon har också "färgat" framställningen med egna kommentarer, signerade med hennes initialer, och genom kursiveringar av text som hon har bedömt som särskilt intressant.

Videogramutredningen överlämnar detta material utan egna ställningstaganden och kommentarer. Till dessa återkommer vi i utred-

ningens slutbetänkande som vi avser att framlägga senare under innevarande år.

I behandlingen av detta ärende har deltagit författaren Per Olof Sundman, utredningens ordförande, riksdagsledamoten Anders Björck, riksdagsledamoten Lennart Bladh, producenten Margareta Ingelstam och kanslichefen Gunnar Ström.

På videogramutredningens vägnar

Per Olof Sundman
ordförande

Stig Svärd
sekreterare

Innehåll

Avsnitt 1 Konsumtion och reaktioner

1. *Inledning* 7
2. *Den amerikanska och engelska forskningens roll i den föreliggande rapporten* 23
3. *Diskussion av begreppet TV-effekter* 29
4. *Tittarfrekvensernas tillförlitlighet* 43
5. *Vad betyder utbudsmängden för tittandet?* 47
6. *Hur mycket TV ser barn? – Generella data* 51
7. *Vilka barn ser vad och hur mycket på TV?* 71
8. *TV-tittandet hos psyko-socialt avvikande barn* 97
9. *Programserier och utländska program i svensk TV* 111
10. *Programförståelse* 121
11. *Åldersbetingade skillnader i hur barn upplever film- och TV-program* 143
12. *Rädsla och skräckupplevelser i samband med TV-tittande* . . 161
13. *Om de små barnens tittande ur The Plug-In Drug* 185
14. *Om fantasiernas roll och begreppet passivitet* 189
15. *TV som konkurrent till andra aktiviteter* 199

Avsnitt 2 Vad och hur barnen lär av TV

16. *Vad och hur barnen lär av TV* 211
17. *Saga eller TV eller Saga i TV?* 219
18. *Vilka behov fyller TV-tittandet för barn?* 235
19. *Föräldrarnas syn på TV's betydelse för barn – och föräldrarnas betydelse för barnens tittande* 245
20. *"Interaktion med TV-figurer i rutan"* 255
21. *Könsroller* 275
22. *Undervisningsförsöket Sesame Street – ros och ris* 299
23. *Lära för skolan eller leka för livet* 321
24. *Yrkesroller* 341
25. *Reklam i TV* 345
26. *H. T. Himmelweit m. fl. Sammanfattningskapitlet i "Television and the Child"* 349

Avsnitt 3 Om påverkan av TV

27. *Inledning* 369
28. *Några artiklar om underhållningsvåld. 1968–75* 377
29. *Comstock m. fl. "Television and Human Behavior"*. 395
30. *Gerbner. Stortittarnas farliga värld* 403
31. *Avtrubbning genom mediavåld* 411
32. *TV-tittande, familjeliv och aggressivt beteende hos förskolebarn* 417
33. *Bogarts översikt över SGR* 435
34. *SGR 2 – TV och social inlärning* 463
35. *SGR 3 – TV och ungdomars aggressivitet* 471
36. *SGR 4 – TV i vardagslivet – konsumtionsmönster* 487
37. *Tidskriftsartiklar om våldspåverkan* 499
38. *W A Belson: TV-våld och pojken i tonåren* 511

Bilaga 1 TV och ungdomars aggressivitet 515

Bilaga 2 Litteraturförteckning 543

Avsnitt 1 Konsumtion och reaktioner

Kapitel 1 Inledning

Inledning

Bakgrund

När man sätter igång en omfattande litteraturgenomgång, är det ingen som vet vad den till slut kommer att innehålla. Inledningen skriver man inte när man börjar arbetet, utan när det är avslutat. Den har mera karaktär av facit än av målsättning. Den söker beskriva hur det blev och varför.

Den ursprungliga målsättningen har förskjutits under arbetets gång. Från början var det meningen att jag skulle svara för en behändig bok, som kortfattat sammanfattade viktiga forskningsresultat kring barn och TV och gav en bild av det aktuella forskningsläget. Jag avsåg att göra detta i form av ett collage av koncentrerade sammanfattningar av forskningsresultat.

Efter hand infann sig den besvärande insikten att sådana sammanfattningar – i den mån de alls existerade – var så allmänt hållna att de inte återspeglade de tveksamheter och reservationer, som var förknippade med de underliggande resultaten. Därmed kom utväljandet av vissa sammanfattningar av denna skenbart enkla karaktär att innebära ett större mått av ställningstagande än som var förenligt med en refererande uppgift.

Vidare gick resultaten fortfarande mera i sär än vad jag hade föreställt mig. Olikheterna i resultaten skulle framstå som obegripliga om jag höll mig till ytliga sammanfattningar utan att redogöra för hur och varför de olika forskarna kommit fram till skilda resultat.

Urvals- och redovisningsprinciper

De stora skillnaderna mellan åsikter om TV-påverkan, som sägs vara vetenskapligt grundade, hade skapat en betydande misstro inte bara gentemot debattörerna på arenan utan också mot den forskning som dessa hänvisade till.

I detta läge bedömde jag det som meningslöst att presentera ett collage av korta lättlästa men ytliga, motsägande och delvis vilseledande sammanfattningar och utsnitt ur sådana. Lika meningslöst var att presentera min egen version av vissa forskningsresultat. Det skulle bara resultera i ytterligare en "tyckar-samling", förutom att en sådan hopsmält-

ning av allt inläst material skulle ta mycket lång tid, särskilt om syntesen skulle presenteras kort, enkelt och reservationslöst. I båda modellerna lurade faran att slutprodukten skulle ge intryck av allmängiltiga fakta och/eller åsikter, medan forskning utmynnar i specifikt betingade resultat som kan ligga till grund för åsikter. Eftersom arbetet syftade till en sammanställning av *forskning*, borde detta sätta sin prägel på slutprodukten.

Den inte helt lyckliga lösningen på dessa dilemman har blivit en bok som omfattar generösa citat från och (en mindre del) referat av källmaterial som jag har bedömt som centralt och informativt. Nackdelen är uppenbar: Metoden är utrymmeskrävande. Men förhoppningsvis överväger fördelarna.

För första gången får en svensk publik möjlighet att läsa vad kända forskare själva har skrivit, insatt i sitt sammanhang, hur de har kommit fram till sina resultat, varför en del är säkra på innebörden av dessa och varför de flesta är osäkra. Detta ger läsaren en chans att inte bara läsa *att* det förhåller sig si och så utan att själv komma fram till *varför* det är så. Först då blir det fråga om "äkta kunskaper". Det är min förhoppning att den svenska diskussionen kring TV-påverkan skall bli mer nyanserad och konstruktiv, när många människor får klart för sig att få resultat är absoluta och generellt giltiga för alla grupper av barn och unga. Att resultaten inte bör betraktas och användas som trossatser utan som verktyg i intellektuella, sociala och politiska analyser.

Det säger sig själv att varje urval av resultat och material som belyser dessa till syvende och sist blir subjektivt. Ingen annan skulle göra riktigt samma urval som jag har gjort och ingen kommer att vara riktigt nöjd med mitt urval. Detta ligger i sakens natur. Problemet med att många kommer att sakna sina favoritförfattare eller belysning av sin käpphäst har accentuerats genom att jag medvetet hellre tagit med mycket om litet än litet och ytligt om mycket. Praktiskt har arbetet försvårats av att bara ett fåtal böcker köpts in, medan resten måst lånas från olika bibliotek och att viss litteratur inte heller gått att få fram den vägen.

Det har visat sig att samma resultat kan tolkas på helt motsatta sätt, beroende på uttolkarens värderingar och verklighetsuppfattning. Vad som av en del betraktas som det slutliga beviset för skadlig påverkan av våld i TV, betraktar andra som tecken på att osäkerheten fortfarande är så stor att man ingenting kan säga med sådan säkerhet att det motiverar någon form av åtgärder. Att dra slutsatser är alltså fortfarande en politisk uppgift som ankommer på politiker eller på de forskare som blir tillfrågade om sin uppfattning på åtgärdsplanet. Uppgiften faller utanför denna rapport.

Även om jag själv – efter överenskommelse med uppdragsgivaren – är befriad från att ge uttryck för egna uppfattningar i frågor av politisk natur, kan jag inte undgå att ha sådana uppfattningar. Det dilemma som detta givit upphov till har jag försökt lösa på följande vis.

Min grundinställning har oundvikligen färgat urvalet av material, även om jag försökt att ge plats för alla "sidor" och att vara "objektiv". För att ge läsaren en bild av denna grundinställning, har jag tagit med några artiklar som jag skrev i början av den svenska TV-debatten, i slu-

tet av 60-talet. Jag skulle inte uttrycka mig likadant i dag. Men i stort sett står jag för vad jag skrev för tio år sedan. Den som läser kapitel 28 lär sig något om den som satt ihop den här boken. Min syn är dock mera nyanserad i dag, framför allt genom kontakten med Bettelheims syn på fantasimaterial, och jag tror att kulturantropologiska vinklingar kan komplettera den traditionella sociologiska metodiken på ett fruktbart sätt.

Jag har också "visat färg" i inledningarna till flera kapitel. Med dessa inledningar har jag velat rikta läsarens uppmärksamhet på särskilda frågor och tveksamheter eller ange läsarten för den fortsatta texten.

I vissa fall har jag velat rikta uppmärksamheten på något motsägelsefullt eller metodologiskt tvivelaktigt eller något annat anmärkningsvärt direkt i texten. För att klart markera att det rör sig om personliga tillägg inleds dessa partier med *Kommentar:* och avslutas med min signatur (K. E.). En annan typ av personlig markering är den kursivering av texter som jag bedömt som särskilt viktiga.

Likaså hade det varit önskvärt, att varje gång en viss fråga behandlas, kunna hänvisa till övriga ställen i rapporten där samma eller liknande frågor behandlas. Sådana korshänvisningar förekommer dock endast i mindre omfattning. De är mycket tidskrävande och kan inte göras förrän hela materialet är färdigt och läst, och det mest angelägna är ändå att få igång tryckningen. Att jag särskilt nämner denna svaghet beror på att jag vill uppmärksamma läsaren på att när en viss fråga avhandlats på ett ställe i ett kapitel, detta inte behöver betyda att frågan är uttömd. Den kan komma tillbaka i andra kapitel med andra vinklingar.

Nästa steg i arbetet skulle ha varit att för varje resultat som går emot något annat hänvisa till det senare och att blockvis ställa samman resultat som belyser samma fråga men där resultatens innebörd skiljer sig åt. Detta är emellertid ett mycket stort arbete som endast kunnat genomföras i blygsam skala.

Framställningen

Mediapåverkan är ett vidlyftigt begrepp som innefattar många och skilda frågeställningar. Det är en underdrift att påstå att det antal forskningsprojekt och vetenskapliga artiklar, som på något sätt berört sådana frågor de senaste 20 åren kan mätas i hundratal. Även om vi begränsar oss till de mest seriösa och välkända rapporterna rör det sig om ett mycket stort antal.[1,2] Både när det gäller undersökningstekniken och innehållet är spännvidden mellan undersökningarna och rapporterna mycket stor. I många fall har den huvudsakliga frågeställningen ingenting med TV och film att göra. Dessa media har endast utnyttjats som "provrör" i undersökningar som egentligen gäller aggression eller inlärning och studerar skillnaderna mellan personer av olika kön, ålder, social status och etnisk tillhörighet. Bland allt detta gäller det att vaska fram det som ger allmängiltig information om barns förhållande till film och TV.

Som en naturlig följd av den tidigare beskrivna redovisningsmetoden blir framställningen ganska tung. Forskningsrapporter är oftast skrivna med ett svårtillgängligt språk, som inte blir mindre svårtillgängligt av att

[1] 550 titlar i en amerikansk bibliografi som upprättades för National Institute of Mental Health (NIMH) 1971.

[2] G. Comstock m. fl. nämner 2 000 arbeten i sin översikt, "Television and Human Behavior". 1978.

det här till stor del blir fråga om översättningar från engelska. Dessutom kommer rapporten till största delen att bestå av från varandra fristående partier, som har ryckts ut ur sitt ursprungliga sammanhang och här kopplas ihop. Framställningen följer således inte någon röd tråd, och ger inte uttryck för en viss uppfattning, som innehållet logiskt kan relateras till, på samma sätt som när en författare för fram egna åsikter. Även detta bidrar till att göra rapporten något tungläst. Mitt råd är: Om Du inte hänger med – lägg då inte av utan bläddra förbi det svåra tills Du träffar på något läsbart igen. Texten kräver inte att man läst och förstått varje ord i det föregående.

I samband med SG-rapporterna[1] 3 och 4 ägnas stort utrymme åt metodfrågorna. Detta är ganska ovanligt i "populära översikter" men fyller viktiga syften, nämligen att förklara både varför forskarna själva kringgärdar sina resultat med så mycket reservationer och varför tolkningarna av dessa vaga resultat kan bli så olika. Den som läser om metodproblemen kommer att förstå att försiktigheten i slutsatserna inte beror på akademiskt snobberi liksom att forskningen inom det aktuella området inte bara är svårtillgänglig utan också svår att tänka ut och genomföra.

Själv har jag förundrat mig över att antalet personer som ingår i undersökningarna oftast är så lågt att detta bidrar till resultatens osäkerhet. En förklaring till de små grupperna kan vara att forskarna känner sig osäkra på metoderna och delvis betraktar sitt arbete som metodutveckling. Om man känner det så, vill man inte gå direkt på stora grupper i dyrbara undersökningar som utmanar till mera kritik än mer modesta försök.

Disposition

Rapporten har delats upp i tre avsnitt.

1. *Det första avsnittet* behandlar huvudsakligen *TV-konsumtionens mängd, art och variation samt olika upplevelse-aspekter.*

Eftersom det är fråga om en svensk bok för svensk publik har jag försökt att bygga på så mycket svenskt material som möjligt. Undersökningarna från Sveriges Radios avdelning för program- och publikundersökningar (PUB) intar här en särställning liksom "Blunda inte för barnens tittande", som till stor del bygger på PUB-data.

På upplevelsesidan är de viktigaste svenska källorna Inga Sonessons avhandling om "Förskolebarn och TV" samt Peter Moores och Inger Wallqvists arbete om "Barns reaktioner på oroskapande TV-program".

En central källa – "Børns filmoplevelse" – är dansk. De viktigaste anglo-sachsiska källorna om utvecklingspsykologiska aspekter är Grant Nobles "Barn framför TV-rutan" samt Winick och Winicks "Vad barnen ser".

Två ämnen som fanns med i dispositionen från början och som berett problem är frågan om "passivisering" genom TV-tittande och TV-tittandet som konkurrent till andra aktiviteter. Om dessa frågor finns mycket litet av empiriskt material och det är sådant som skulle ha varit av värde.

[1] SG-rapporten, se sid. 15–21 och kap. 3.

Båda dessa kapitel har därför blivit magrare än väntat – inte på grund av bristande intresse utan därför att underlaget är magert.

2. *Det andra avsnittet – om inlärning* – har varit mycket svårt att avgränsa, därför att nästan allt som skrivs om barn och TV innefattar inlärningsaspekter.

Arten av det material som tagits med i inlärningsavsnittet kommer kanske att överraska en del. Det rör sig nämligen mindre om resultat från inlärning i traditionell mening och mera om grunderna för all inlärning i största allmänhet. Programmatiskt låter jag Bruno Bettelheim inleda med ett kapitel om sagornas potentiella kraft – en "djuporientering" som jag anser försummad i utbildning och debatt.

De tunga bidragsgivarna till detta avsnitt är film- och barnkulturforskarna Margaretha Rönnberg och Olle Sjögren som till förfogande ställt tre uppsatser som 1980 kommer ut i en antologi på Norstedts, "Rörande bilder". De bygger i sin tur mycket på engelsmannen Grant Noble's arbeten. Uppsatserna och motsvarande kapitel är mer kvalitativa än kvantitativa. I gengäld söker de sätta in TV-tittandet i sitt sociala sammanhang – något som ofta efterlyses. Detta gäller även i hög grad George Gerbner.

En särställning intar också Hilde Himmelweit m. fl.'s arbete "Television och barn", som fortfarande citeras flitigt i den aktuella litteraturen trots att det kom ut så tidigt som 1958. Boken spänner över många frågeställningar och har fått ett stort utrymme i rapporten.

3. *Det tredje avsnittet handlar om påverkan av våldsprogram* – ett problem som fått breda ut sig i debatt och forskning på ett sätt som placerat andra viktiga konsumtions- och påverkningsfrågor i skymundan.

Naturligt nog domineras detta avsnitt av material från den stora amerikanska statliga undersökning som publicerades 1972, det s. k. Surgeon General-projektet (se vidare sid. 15–21 och kap. 33).

För den som vill gå en genväg rekommenderas läsning av L. Bogarts sammanfattning (kap. 33), utdrag ur G. Gerbners epokgörande arbete om "Stortittarnas farliga värld" (kap. 30), G. Comstock m. fl.'s sofistikerade kritik av katharsisteorin (kap. 29), den något svårtillgängligare sammanfattningen av SG-projektets del 3 (kap. 35 o. bil. 1) samt Belsons tumregler i det sista kapitlet.

Den föreliggande rapporten domineras lika starkt av den anglo-amerikanska litteraturen som mediaforskningen domineras av amerikanska och engelska forskare. Detta förhållande behandlas i kap. 2 sid. 24 och 27.

Från början hade vi ambitionen att också spegla forskningen inom öststaterna. Denna ansågs ha särskilt intresse, då man kunde anta att den delvis gick ut på att studera hur film och TV medvetet används för att överföra och förstärka en statsideologi. Genom att jag är ordförande i Barnfilmrådet och representerar detta i internationella sammanhang, där man knyter kontakter med representanter för östländerna, bedömdes utsikterna att genom dessa få tag på intressant material som gynnsamma. Jag har vid olika tillfällen fått löfte om sådant material, men inget har kommit. Med tanke på de personer som kontakterna gällt bör

detta sannolikt tolkas som att det inte finns något forskningsmaterial – i varje fall inte något som man anser har relevans utanför det egna landets gränser. Härmed har frågan fått förfalla, delvis också därför att det allt överskuggande problemet har varit mängden av och inte bristen på litteratur.

Förhållandet mellan gammal och ny litteratur

Litteraturen om relationerna mellan barnen och televisionen har troligen fördubblats sedan början av 70-talet. Om man i dag skall referera litteraturen, blir sammanställningen dubbelt så tjock som den skulle ha blivit ännu så sent som 1970. Eller också blir referaten dubbelt så koncentrerade – och därmed faktiskt uttunnade. Den tredje lösningen är att behandla den äldre litteraturen mera översiktligt än den nyare.

Jag har valt den tredje lösningen på ett svårt dilemma. Det är svårt därför att den äldre litteraturen är mest känd och har betytt mycket för allmänt rådande föreställningar om barn och TV. Många väntar sig därför referat av "klassikerna". Samtidigt står det i dag klart att tidigare forskning ofta slog slint dels därför att man sökte besvara alltför allmänna frågeställningar, dels därför att den del av forskningen mera var aggressionsforskning än mediaforskning, vilket starkt begränsar resultatens relevans för den allmänna diskussionen.

Det är betecknande för det något hetsiga debattklimatet kring TV-påverkan att man länge tog mindre intryck av de sakliga och sansade och socialt orienterade Himmelweit och Schramm än av de mer profilerade och fantasieggande Feshbach och Bandura. Här håller dock en omsvängning på att ske.

I den föreliggande rapporten kommer de berörda forskarna att behandlas med omvända proportioner. Feshbach's och Banduras forskning beskrivs och kommenteras kritiskt och kortfattat, medan Himmelweit et al. ges stort utrymme.

Fysiologiska aspekter på TV-tittandet

Det råder ganska stor enighet om att själva existensen av TV och mediets sätt att välja ut, forma och distribuera material utövar större och mer genomgripande inflytande på samhället än om man ser till den information som representeras av varje enskilt program.

Televisionen påverkar människors umgängesmönster, politikernas sätt att tala, vilka som blir toppolitiker, vad som är gemensam kunskap vid ett visst tillfälle i ett land och vad som skyms av denna aktuella information. Informationsinnehållet påverkas bl. a. av vad som är möjligt att förmedla i bild, vilka bilder som är internationellt gångbara och därmed ekonomiskt lönsamma att fånga in och distribuera.

TV ger oss skenbart levande människor som är fullständigt oåtkomliga. Tvåvägskommunikationen trängs ut av envägsmeddelanden som kallas kommunikation.

Problem av den här skisserade karaktären är omfattande och komplicerade. De berör nästan alla sektorer inom samhället och spänner vetenskapligt över många discipliner, från sinnenas psykologi till filosofi och metafysik. De arbeten om TV som nått den största publiken behandlar frågor av denna allmänna karaktär. Man är här obunden av fakta och kan spela på läsarnas känslor. Tyvärr går man härvid ofta till överdrifter och skjuter över målet. Detta är skada, för problemen är i sig själva så oerhörda och intressanta att även den mest seriösa behandling av dem borde bli fantasieggande och debattskapande.

Utmärkande för många "populära" arbeten om TV's effekter på människor och samhälle är att författarna gärna lånar vissa fysiologiska fakta som sprängs in i texten för att ge intryck av "vetenskaplighet" åt helheten.

Jag skall ge ett par exempel på hur detta kan fungera och på hur motstridiga en del av slutsatserna kan vara.

En amerikansk forskare har exempelvis slagit på trumman för det förhållandet att man konstaterat att hjärnan under vissa perioder av TV-tittande producerar s. k. alfa-vågor. Detta låter skrämmande för många. I själva verket är det fråga om samma slags vågor som under en viss del av vår sömn och som hör ihop med våra ögonrörelser. Alfa-vågor är varken bra eller dåliga. Jag har försökt att pressa forskaren själv på hans uppfattning om vad som händer med det material som en människa tar emot under perioder med alfa-vågor – exempelvis om det går "förbi" hjärnans lagringscentraler eller om det tvärtom går särskilt djupt in i minnet. Det visade sig då att han inte hade någon som helst kunskap om vad sinnesintryck under perioder med alfa-vågor hade för betydelse för någonting,vare sig för upplevelse, minne eller beteende.Än så länge har den upphetsande informationen om alfa-vågorna sålunda ingen som helst socialt eller psykologiskt relevant innebörd. Den naturligaste förklaringen är sannolikt att man vid en viss typ av TV-tittande får samma ögonrörelser som vid sömn. Att en och annan inte bara får sådana ögonrörelser utan till och med somnar till vid apparaten visste vi förut – utan att för den skull bli alarmerade.

Om det däremot förhåller sig så att alfavågorna är tecken på att viss mottagning av sinnesintryck sker men under ett tillstånd som innebär dålig/"felaktig" bearbetning, finns större skäl för oro. Vad jag här velat behandla är emellertid inte företeelsen alfavågor "i sig" utan hur en del personer försöker skapa uppståndelse genom kritiklös användning av fysiologiska uttryck.

En populär föreställning är att små barn blir så absorberade av TV-programmen att man kan använda ordet hypnotiserade och att hela programmet går direkt in i sinne och minne – särskilt om barnet samtidigt suger på tummen.

Samtidigt sprids den motsatta uppfattningen, nämligen att barnets hela medvetandekapacitet tas så i anspråk av själva tittandet att det inte blir några själsliga resurser kvar för att minnas vad det ser.

I båda fallen är det fråga om fria resonemang utan någon vetenskaplig täckning – även om man försöker ge intryck av motsatsen genom

att fälla in bilder av hjärnan i texten. Båda modellerna fyller dock samma roll för dem som vill framställa TV som en djävulsmaskin i stället för att rikta sin indignation mot innehållet. Med ett undantag (Marie Winn i kap. 13) har jag inte refererat böcker som behandlar TV ur det här perspektivet.

Teknisk kommentar

Notapparaten till denna rapport är ofullständig och inkonsekvent.

Varje kapitel inleds med de arbeten som citeras eller refereras.

Varje omnämnt arbete förekommer i fotnot på samma sida där det nämns. Från denna regel finns några få undantag, nämligen när någon citerad författare i sin tur refererar/citerar något arbete som jag ansett mindre aktuellt i sammanhanget.

När en refererad/citerad författare citerar en annan författare uppkommer citat av första och andra graden. Den första typen markeras med " vid början och slut. Den andra typen borde, och har i vissa fall, markerats med ' vid början och slut – men dessvärre inte genomgående. Ibland inramas även citat av andra graden med " ", varvid de blir svåra att särskilja från bas-citatet. Rapporten omfattar ingen bibliografi. Tiden har inte räckt till för det. En konsekvens härav är att all litteratur som jag gått igenom men inte citerat eller refererat är "spårlöst försvunnen". Hit bör bl. a. material som mest berör vuxna, material som är mera aggressions- än TV-orienterat och sådant, som behandlar ungdomars "livsstilar" men utan koppling till empiriska data om deras TV-filmkonsumtion. Vidare material som är tekniskt/begreppsmässigt alltför komplicerat för det aktuella sammanhanget, sådant som är starkt färgat av en specifikt amerikansk debatt samt litteratur av refererande karaktär, ofta starkt vinklad och/eller otillbörligt förenklad.

När jag antingen inte hittat någon bra svensk motsvarighet till engelska ord, eller där det engelska ordet har ett särskilt värde, som jag inte vill att läsaren skall gå miste om, har det engelska ordet satts ut inom parentes.

Några utgångspunkter

Redan 1961 skrev Wilbur Schramm:[1] "Ingen person med kunskaper i frågan kan utan vidare säga att television är dålig för barn. För *en del* barn, under *vissa* omständigheter, är *vissa* program skadliga. För *andra* barn, under samma omständigheter – eller för samma barn under *andra* omständigheter – kan samma program vara nyttiga ("beneficial"). För de *flesta* barn, under de *flesta* förhållanden, är de *flesta* program troligtvis varken särskilt skadliga eller särskilt nyttiga."

1972 sammanfattade Surgeon General-rapporten (SGR) forskningens dåvarande ståndpunkt på följande sätt:

[1] Schramm, W., Lyle, J., Parker, E. B., *Television in the Lives of our Children*, Stanford 1961 (i fortsättningen beteckning Schramm).

> "Det förefaller inte meningsfullt att fortsätta att göra undersökningar som huvudsakligen går ut på att testa den breda generaliseringen att de flesta eller alla barn reagerar på ett enhetligt sätt på TV-våld."[1]
>
> – – –
>
> "För det första tyder resultaten på att de mekanismer som gör att TV-tittande leder till aggressiva handlingar troligtvis endast är tillämpliga för vissa barn som är disponerade härför.
>
> För det andra tyder både fält- och laboratorieundersökningar på att det sätt varpå barnen reagerar på våldsfilm påverkas av det sammanhang i vilket detta sker.
>
> Sålunda sammanfaller resultaten från dessa båda undersökningstyper i tre avseenden, nämligen:
>
> 1. de tyder – om än preliminärt och trevande – på att det finns ett orsakssammanhang mellan att se våld på TV och aggressiva handlingar,
> 2. de tyder på att sådana orsakssammanhang endast gäller vissa barn (som är disponerade för aggressivitet),
> 3. de tyder på att sambanden endast fungerar under vissa yttre omständigheter."[2]

Jag återkommer bl. a. i avsnittet om våld och påverkan till varför SGR formulerade sina slutsatser med sådan uppenbar försiktighet.

För att med dessa garderade citat inte ange fel ton för den föreliggande litteratursammanställningen, skall jag redan här komplettera med Surgeon General's egna mer resoluta slutsatser av rapporten i samband med ett s. k. senatsförhör:

> "Medan kommitténs rapport är försiktigt formulerad och använder ett kvalificerat språkbruk som är avpassat för beteendeforskare, står det klart för mig att orsakssambandet mellan TV-våld och antisocialt beteende är tillräckligt för att föranleda lämpliga och omedelbara motåtgärder. Forskningsresultat om sådana sociala företeelser som TV-våldets relationer till aggressivt beteende kommer aldrig att bli så klara att alla forskare skulle instämma med ett generellt påstående om orsakssamband.
>
> Med det finns en punkt där resultaten räcker för att motivera att man går till handling. Den punkten har vi nått nu. ("That time has come.")[3]

Flera av de forskare som bidragit till rapporten har givit ännu mycket starkare uttryck för uppfattningen att föreliggande resultat klart visar på negativa effekter av våld i TV. Dessa kommer att refereras i sitt sammanhang.

Som synes finns fortfarande stora möjligheter för var och en att finna uttalanden som stöder den egna uppfattningen, var denna än placerar sig på skalan mellan öppet motstånd mot att något alls skulle vara klarlagt av TV-våldets effekter och en engagerad tro på TV-våldets skadliga verkningar.

[1] SGR, Summary of findings and conclusions, sid. 13.

[2] SGR, Summary of findings and conclusions, sid. 17–19.

[3] M. Liebert "The Early Window".

Bakgrund till Surgeon Generalkommitténs arbete

För att kunna sätta in sammanfattningarna i Surgeon General's Study of Television and Social Behavior i sitt rätta sammanhang och för att kunna ta ställning till de åsikter som framförs där och i de 40 olika undersökningar som utgör underlaget, bör man känna till bakgrunden till de speciella omständigheterna i samband med tillkomsten av detta projekt, som har kommit att betraktas som en vändpunkt i debatten om TV-påverkan. Detta sker på de närmaste sidorna i form av citat från en artikel av Leo Bogart. Själva resultaten redovisas dels i kap. 33, dels utspridda i rapportens olika kapitel.

Leo Bogart skrev i början av 1973 intressanta kommentarer till och referat av SGR i *The Public Opinion Quaterly*, vol. 36, "Warning: The Surgeon General has determined that TV Violence is Moderately Dangerous to your Child's Mental Health". ("Varning: SG har beslutat att TV-våld är litet grand farligt för ditt barns psykiska hälsa.") Från denna artikel har jag hämtat följande synpunkter.[1] Bogart skriver:

> "Hur skall vi läsa denna rapport? Man kan nalkas den på många nivåer och varje kommentar fungerar automatiskt som en projektion av läsarens perspektiv och förhandsinställning. Vi kan ta den bokstavligt som ett försök att besvara frågan om TV-våld har skadliga effekter på de unga tittarna. Vi kan betrakta den i ett vidare sammanhang som en analytisk studie av massmedias symboliska funktioner; vi kan betrakta den som en deskriptiv avhandling om TV-publiken eller som ett bidrag till litteraturen om barns utveckling. Och vi kan se på rapporten som en produkt av en 3-vägs interaktionsprocess med regeringen, mäktiga affärsintressen och socialvetenskapen som inblandade parter. I det senare fallet blir det som studeras och varför av större intresse än själva resultaten . . ."

Efter en kort resumé av 30- och 40-talens radio- och filmforskning fortsätter Bogart:[2]

[1] Bogart har skrivit många böcker och artiklar om massmedia, däribland *The Age of Television*. Tidskriftens redaktion presenterade Bogarts artikel i en inledning: "Den s. k. Surgeon General's Study of Television and Social Behavior, som var särskilt inriktad på hur barn påverkas av tittande på TV-våld, har rört upp en hel del motsättningar. Såväl sammansättningen av kommittén, dess summering av resultaten som de studier som valdes ut och fick anslag, har varit föremål för meningsmotsättningar. I denna utvidgade artikel berättar Leo Bogart om projektets historia och de fem volymer med rapporter som bidragit till den slutliga rapporten. Som dr Bogart själv framhåller, kom han oavsiktligt att figurera i de politiska skärmytslingar som föregick själva forskningsarbetet. Förläggarna inbjöd honom att skriva denna redogörelse i fullt medvetande om den roll som han spelade eller, mera korrekt, hindrades från att spela i detta massiva uppbåd."

[2] Jag har tagit med Bogarts inledande sidor redan här i rapportens inledning, därför att den ger en bra allmän bakgrund och visar på de principiella svårigheter som TV-forskningen arbetar under.

"Med televisionens ankomst lyftes debatten om mediapåverkan till en högre intensitetsnivå. Televisionens makt som instrument för kommersiell och politisk övertalning stod klar från början och därmed restes frågan om dess andra och måhända icke önskvärda effekter. Den visuella karaktären hos TV gav den ett vida större inflytande än radion. TV-publiken var stor och den omfattade från början lättpåverkade barn. Liksom radion blev televisionen genom sin lagligt reglerade status mycket känsligare än filmen och serieböckerna för offentlig kritik och officiella utredningar.

Sedan 1952 har hearings i kongressen tid efter annan gjort grundliga undersökningar av TV-innehållet och dess effekter på unga människor. Senator Estes Kefauvers underkommitté om ungdomsbrottslighet fick alarmerande vittnesmål från psykiatriker som Fredric Wertham, som kraftfullt uttryckte sin övertygelse att TV-våld kan inspirera barn till aggressiva handlingar och även till våldshandlingar och irrationella handlingar som direkt imiterar vad de har sett på scenen. Liknande anklagelser, baserade på isolerade enskilda fall och teoretiska resonemang, har under årens lopp uttalats vid upprepade tillfällen av både professionella och 'amatörpsykiatriker' ('amateur psychiatrists').

Som svar på dessa attacker lade TV-folket upp ett mångfacetterat försvar:

1. de förnekade att deras program innehöll så mycket våld som de lastades för;
2. de försäkrade att TV-våldet var motbjudande för dem i deras egenskap av "family men" och försäkrade att det skulle minskas ner drastiskt;
3. de förklarade att våld är inbyggt i dramat och att dramat drar till sig uppmärksamhet, som i sin tur är livsviktigt för de kommersiella TV-bolagens ekonomi;
4. de förlöjligade påståendet att enskilda fall av TV-våld på något sätt skulle kunna kopplas ihop med imitationer av sådant våld i verkliga livet.

Under de två sista årtiondena har en växande och ansenlig mängd av empirisk forskning kommit till stånd som stöd för båda sidorna i striden. En del av denna har utförts av oberoende forskare vid universiteten och en del av akademiska och kommersiella forskare som arbetar på TV-industrins villkor. Flertalet akademiska studier följer de experimentella socialpsykologernas favoritmodell, det kontrollerade laboratorieexperimentet.

En överväldigande bevismängd från denna forskning stöder tesen att exponering för filmvåld eller TV-våld tenderar att ge unga barn en förhöjd retlighet (eller retbarhet, "excitability") en och höjning av efterföljande uttryck för aggression.

Medan en del studier i litteraturen har avsatt resultat utan bindande beviskraft, har bara *ett* arbete, av Seymour Feshbach och Robert Singer, stött den motsatta hypotesen: att exponering för

TV-våld leder till upplösning av aggressiva impulser och därigenom till en minskning av antisocialt beteende. Jag skall senare komma tillbaka till Feshbach och Singer (sid. 452–453).

Vid bedömningen av de experimentella bevisen har TV-folket, med all rätt, kritiserat de små försöksgrupper som används i många studier liksom den artificiella situationen i laboratoriemiljön som en olämplig utgångspunkt för bedömning av vad som händer efter TV-tittande i verkliga livet. Däremot avstår de från att kommentera bevisens starka samstämmighet ("internal consistency") eller på deras överensstämmelse med vad sunda förnuftet säger. Och de insisterar på att vad de tillbakavisade var påståenden om att mediavåld genom imitation leder till verkligt våld men inte den mer plausibla anklagelsen att mediavåldet utgör en nerbrytande kulturell kraft genom att det skapar spänningar och presenterar otillfredsställande modeller för mänskligt umgänge ("interpersonal behavior").

Så befann sig frågan i en återvändsgränd till dess att morden på John och Robert Kennedy och Martin Luther King förmådde president Lyndon Johnson att utnämna Milton Eisenhower att leda en 'National Commission on the Causes and Prevention of Violence', där massmedias betydelse, och särskilt då TV, återigen stod i rampljuset som en bidragande faktor till nationens ohälsa. Vittnesmål angavs inför kommissionen av TV-ansvariga och oberoende vittnen. Kommissionens sekretariat uppdrog åt ett antal forskare att sammanställa en bibliografi, att redovisa den existerande litteraturen och att förnya analyserna av forskningsresultat ("survey data").

En utmärkt innehållsanalys av George Gerbner dokumenterade noggrant förekomsten och karaktären av våldsinslag både i TV-program som vände sig till barn och i vuxenprogram som barnen kom i kontakt med. I en summering av 55 studier av effekter på barn av mediavåld observerade Richard Goranson att det inte ålåg kritikerna att bevisa att våldet är skadligt utan på TV-sidan att bevisa att det inte är skadligt.

Sekretariatsrapporten slog fast att åtgärder från både regeringens och TV-bolagens sida var nödvändiga för att skära ner våldsinslagen i barnprogrammen och att modifiera sättet att behandla våld i nyheterna och särskilt i direktsändningar av riktigt våld vid politiska demonstrationer som vid demokratiska partiets kongress 1968. Man föreslog upprättandet av ett federalt center för massmediaforskning.

Som om denna auktoritativa, omfattande och kostsamma utredning av frågan av Eisenhower-kommissionen aldrigt ägt rum, restes i mars 1969 krav på 'ett definitivt svar' av senator John Pastore, ordförande i en underkommitté om kommunikationer inom senatens handelsutskott ('Commerce Committee'), som övar tillsyn över the Federal Communications Commission (det organ som i sin tur är tillsynsmyndighet för radio- och TV-bolagen i USA; K. E.).

På order av president Richard Nixon förklarade the Surgeon General,[1] William H. Stewart, att hans verk omedelbart skulle sätta igång ett projekt för att 'hjälpa till att lösa frågan'; en budget på 1 miljon dollar anslogs från ett odefinierat anslag i NIMH's[2] budget och rapport utlovades inom ett år . . .

För att ge vägledning åt SG under uppläggningen av forskningsprogrammet tillsattes en rådgivande vetenskaplig kommitté . . .

Från början hade man haft en lista på namn som hade föreslagits på rekommendation av professionella grupper och specialister på området. Dessa namn hade remitterats till tre TV-bolag och National Association of Broadcasters (NAB) för synpunkter. CBS[3] insåg omedelbart det olämpliga i att deras forsknigsdirektör ingick i en kommitté varifrån han skulle ha möjlighet att utesluta potentiella forskare inom projektet, men ABC[3], NBC[3] och NAB såg tydligen inget olämpligt i detta. Tillsammans svartlistade de sju personer, däribland artikelförfattaren och sju andra forskare som var välkända i egenskap av forskare och experter på området (Albert Bandura, Leonard Berkowitz, Leon Eisenberg, Ralph Garry, Otto Larsen och Percy Tannenbaum).

Som en följd härav blev sättet varpå den rådgivande kommittén utvaldes föremål för motsättningar på ett tidigt stadium. I maj 1970 kom en rapport om svartlistningen in i *Science Magazine* som krävde en förklaring av Robert Finch (minister för hälsovård, utbildning och socialvård) som utgick från den tidigare rådgivande kommittén om rökning och hälsa som förebild. Tobaksindustrin hade där ombetts att godkänna kommitténs sammansättning, påpekade han, för att förebygga varje senare påstående att den skulle vara motståndare mot ('biased against') denna industri. (Tydligen fanns ingen oro för tänkbara beskyllningar för att den skulle ha kunnat vara partisk till förmån för tobaksindustrin.) Flera ledamöter av den rådgivande kommittén hotade att avsäga sig uppdraget när historien kom ut men övertygades om att det inte var förenligt med det allmännas intresse. SG utsåg vice generaldirektören vid NIMH, Eli Rubinstein, att leda kommittéarbetet.

De fem forskningsrapporterna ('technical') lades ut på forskare och sammanställdes av NIMH-sekretariatet med en sammanfattning för varje volym. Den rådgivande kommittén delade upp sig på underkommittéer för att skriva sin egen rapport. Det slutliga dokumentet avspeglade en lång rad av olika versioner innan man fick slutsatserna formulerade på ett kompromisspråk som alla kommitténs ledamöter kunde acceptera . . .

Den sammanfattande rapporten utvärderade och refererade de 'tekniska' rapporternas resultat och drog följande vederbörligen akademiskt försiktiga slutsats: 'Det föreligger en överensstämmelse mellan ganska påtagliga experimentella bevis för att tittande på bildvåld (violence on the screen) skapar kortvarig aggression hos en del barn och mycket mindre säkra bevis från fältstudier för att intensivt våldstittande föregår vissa aggressiva beteenden över

[1] USA's högsta federala ämbetsman inom det medicinska området.

[2] National Institute of Mental Health en avdelning inom social-, hälso- och utbildningsdepartementet i USA.

[3] Columbia Broadcasting System, ett av de tre landsomfattande TV-företagen i USA. De övriga är American Broadcasting Corporation (ABC) och National Broadcasting Corporation (NBC).

lång tid. Denna samstämmighet mellan de två bevistyperna innebär vissa preliminära bevis på orsakssammanhang. Men en ansenlig mängd forskning återstår innan vi kan lita på dessa slutsatser'.

Rapporten beskrev korrelationer på 0,30 som 'modest' samband och sade att det fanns bevis för att 'sådant orsakssamband endast gäller en del barn (som är disponerade för aggressivitet) och . . . endast under vissa betingelser'. Rapporten drev sin försiktighet ännu längre och påpekade – upp till den ovanliga nivån där man specificerar vad man inte säger: 'De samlade bevisen utgör inget berättigande för slutsatsen att TV-våld har en entydigt skadlig effekt eller slutsatsen att den är skadlig för de flesta barn'. (Denna konstiga sats är värd att läsas om; de slutsatser som rapporten betraktar som obefogade är inte slutsatser som den påstår är osanna.)[1]

För forskarna kunde rapportens påstående att det behövdes mera forskning se ut som en nästan obligatorisk kommentar, men för osofistikerade journalister betydde det att projektet hade misslyckats att visa att TV-våld har skadliga följder. Sammanfattningen publicerades flera veckor före själva forskningsrapporterna, så det blev sammanfattningen som skapade nyheten i stället för forskningsdata. New York Times hade följande rubrik på första sidan: 'TV Violence Held Unharmful to Youth' och Broadcasting Magazine gav följande rubrik åt sin artikel: 'Violence on Air and in Life: No Clear Link'. Så blev experternas omsorgsfullt formulerade sammanfattning direkt motsagd i pressens tolkning.

Visserligen är det oortodoxt att inleda en recension av en publikation med att beskriva dess historia, men varje rapport som bekostas med allmänna medel och har kommit till som vägledning för beslutsfattare är med nödvändighet ett politiskt dokument, och denna korta översikt över dess tillkomst är nödvändig för att förstå dess innebörd. En bedömning av dess vetenskapliga aspekter kräver en genomgång av själva forskningsrapporterna i stället för kompromisspråket i SG's kommittérapport."[2] Så långt Leo Bogart.

Det kan ha sitt intresse att notera att när Marie Winn kom ut med sin starkt subjektiva bok "*The Plug-in Drug*", *då* lät New York Time sin främste TV-bekämpare skriva: "Let's face it, common sense tells us that Miss Winn may very well be on to something. We all know that child on a television high, equipped with thumb and blanket – the glazed eye, the noncommunicative state, the total stupor that can't be broken into . . . we had better pay attention." Det målande språket och den enkla bevisföringen som utgick från enstaka fall i bekantskapskretsen var mer "säljande" än statistiska sambandsmått. I denna dräkt släppte man fram en hårdare kritik av TV än någon offentlig utredning någonsin kan komma med.

[1] Detta är Bogarts egen parentes.

[2] Bogarts slutsatser beträffande innebörden av de samlade forskningsrapporterna ingår i den föreliggande rapporten, som kap. 33, sid. 453–458.

Kapitel 2 Den amerikanska och engelska forskningens roll i den föreliggande rapporten

Kommentar av K. E.

Den amerikanska och engelska forskningens relevans för svenska förhållanden

Det finns de som tycker att den amerikanska forskningen fått alltför stort utrymme i rapporten. Man anser att amerikanska resultat inte är representativa och att de ger en alltför negativ bild av TV och dess verkningar genom att rapporten utgår från amerikanska förhållanden.

Trots att jag känner till denna inställning har jag tagit med många amerikanska forskningsresultat. Skälen härtill är följande.

Den övervägande delen av existerande forskning om barn och TV är amerikansk. Om denna blev underrepresenterad i översikten, skulle detta kunna ge anledning till kritik, särskilt om underrepresentationen kunde tolkas som ett försök att gå förbi resultat som visar på negativa effekter.

Amerikansk forskning är inte mer "negativ" än motsvarande forskning i andra länder. Däremot är den äldre och mer omfattande, vilket automatiskt för med sig att många "negativa" resultat är av amerikanskt ursprung. Som antyds (sid 32) hänger den "negativa" innebörden i stället samman med den sociala forskningens tendens att koncentrera sig på problem snarare än på positiva effekter.

Amerikansk forskning har som ledande på området blivit mest känd och har därmed satt sin prägel på debatten om TV:s roll och påverkningseffekter. Den tillhör "allmänbildningen" på området, och många läsare skulle nog bli besvikna om vi begränsade oss till att redogöra för dess återsken i svensk litteratur. När det nu sägs att den senaste forskningsvågen i USA undanröjt all tveksamhet om hur det "egentligen ligger till", vore det oriktigt att inte spegla denna våg – särskilt som ryktet är överdrivet. Som läsaren bittert kommer att få erfara är resultaten varken säkra eller entydiga, och många frågetecken återstår. Att själv tvingas dra den slutsatsen genom att ta sig igenom en rad resultat ger en helt annan kunskap om och förståelse för problematiken än att läsa detta omdöme i form av ett uttalande av någon annan. Utan denna självförvärvade kunskap hos ett stort antal människor kommer diskussionen om TV:s verkningar aldrig att kunna höja sig över polemikens ointressanta nivå.

De som betraktar amerikansk TV och amerikanska resultat som icke tillämpliga därför att svensk TV delvis har en annan karaktär, glömmer i hur stor utsträckning svensk TV trots detta har många egenskaper och många program gemensamma med amerikansk TV. Särskilt gäller detta de program som enligt en samstämmig forskning lär ut mest om livet

och människorna, nämligen underhållnings-västern-, detektiv- och äventyrsserierna – Rodha, Baretta, Larmet går och McCahan. Även om svensk TV inte har reklaminslag, visar den program som är gjorda för att hålla den amerikanska TV-publiken kvar i rutan för att se reklam. Även svenska program och andra utländska program än de som kommer från USA präglas i hög grad av vad som där anses vara "bra program". Jag skall inte här gå in på varför så är fallet. Jag har bara velat visa på att amerikanska forskningsresultat inte går att avfärda med hänvisning till att svenska och amerikanska TV-program skulle vara helt artskilda.

En anledning till den föreliggande litteraturgenomgången är att man vill veta mera om hur barns tittarmönster utvecklar sig när tillgången till rörliga bilder med ljud ökar, så som många antar blir fallet om videotekniken blir tillgänglig för bruk i hemmet. Om utbudet av program inte kan styras, kommer den totala utbudssituationen att närma sig den som redan nu gäller för USA, med 12 kanaler varav några i funktion dygnet runt. Mot denna bakgrund kan det inte sägas vara ointressant hur amerikanska barn reagerar på denna utbudssituation. Teoretiskt kan vi befinna oss i samma läge om några år.

Hur rapporten presenterar nyare amerikansk forskning

I de fall där resultaten hämtats från någon av Surgeon General-rapporterna anges detta med beteckningen SGR efter titeln. För att ge en klar och sammanhängande bild av SG-forskningen har jag tagit med en artikel där den amerikanske mediaforskaren Leo Bogart redogör för de olika resultaten på sitt eget något förenklade men lättillgängliga sätt. Artikeln redogör inledningsvis för bakgrunden till och vissa problem i samband med SG-projektet – sid. 17 och 21 i föreliggande rapport.

I slutet av var och en av de fem SG-volymerna sammanfattas de enskilda (40) undersökningarnas resultat av en särskilt kvalificerad forskare. Dessa sammanfattningar är något annat och mer än Bogarts översikt och mina inströdda referat. Sammanfattarna analyserar och refererar resultaten i förhållande till varandra och utifrån en eller flera övergripande aspekter, varvid slutresultatet ofta blir intressantare än både de enskilda rapporterna och summan av dessa. Trots att det ytligt sett kan se ut som upprepningar har jag inte velat undanhålla läsaren dessa kvalificerade sammanfattningar. Då dessa redan från början är maximalt komprimerade har de inte gått att förkorta ytterligare, utom i ett fall då författaren själv gör ett slags slutgeneralisering. Sammanfattningarna återges i kapitlen 34–36.

När de 40 beställda enskilda rapporterna förelåg i fem volymer med sammanfattningar, skred SG-kommittén själv till verket och tog ställning i olika frågor på grundval av det samlade materialet. För att skilja denna slutprodukt från forskningsrapporterna har jag kallat den för

kommittérapporten. I inledningen använde jag citat från denna rapport för att visa på frågeställningar och svårigheter som är aktuella för all forskning på området och för tolkningen av denna. I övrigt hänvisas till kritiken i Bogarts artikel och kommentarerna i Liebert m. fl., "The Early Window" kap. 33 samt Comstock m. fl., "Television and Human Behavior" som återfinns på sid. 33 och sid. 400 i den föreliggande rapporten.

Som framgår av ovanstående kan läsaren själv välja på vilken nivå hon/han vill ta del av SG-materialet. Min målsättning har varit att erbjuda en lättillgänglig version utan att undanhålla de mer övergripande aspekter som kan och bör anläggas. Då diskussionerna kring resultatens innebörd till stor del hänger samman med olika metodfrågor, har dessa med all rätt ägnats stor uppmärksamhet i de fem specialöversikterna och i kommittérapporten. I gengäld är både mina inströdda referat och Bogarts artikel fria från metodologiska resonemang.

Som framgår av innehållsförteckningen bygger den föreliggande rapporten även på annat amerikanskt material än SG-projektet.

Resultat från en klassisk undersökning av W. Schramm m. fl. från 1961 är inströdda i många kapitel. Även de allra senaste litteratursammanställningarna tar upp detta arbete, vars resultat fortfarande upplevs som relevanta på många punkter och som dessutom fungerar som ett referensmaterial att jämföra senare resultat med.

Bland senare amerikanska författare som fått stort utrymme i rapporten är B. Bettelheim, som på ett plan behandlar sagornas betydelse för barn, men som på ett annat plan egentligen tar upp väsentliga frågor kring barns utveckling och deras relationer till vuxenvärlden (kap. 17).

Till de viktigaste källorna för en ny syn på TV:s betydelse för vår realitetsuppfattning hör olika arbeten av G. Gerbner. Han refereras i dag flitigt av alla som skriver om TV's roll i samhället. I den föreliggande rapporten återfinns Gerbner i direkt eller indirekt (via citat eller referat i annan behandlad litteratur) tappning främst i kap. 21 och 24, som behandlar könsroller, yrkesroller och andra stereotypier, samt i kap. 30 om våldets plats i TV och i samhället.

Makarna Winick har bidragit med empiriska resultat om hur barn i olika åldrar och på olika utvecklingsnivåer upplever olika sidor av TV-programmens form och innehåll (kap. 11).

Makarna Singer har gjort en intressant undersökning av TV och aggressivitetsuttryck hos förskolebarn – kapitel 32.

Makarna de Fleurs bidrag om förmedling av yrkesroller via TV ingår i kap 24.

Några specialartiklar har förts samman i kap. 37. Av liknande karaktär är de arbeten om avtrubbning av Bandma och Cline m. fl. som behandlas i kap. 31.

Ett par viktiga amerikanska arbeten från 1978 refererar och analyserar TV-forskningen fram till 1973: M. Liebert m. fl. resp. G. Comstock m. fl. Liebert m. fl. återfinns främst i kap. 24 och 25 om könsroller, yrkesroller och reklam samt i kap. 35 med synpunkter på SG-projektets bedrivande och resultat. Comstock m. fl. återfinns bl. a. i kap. 3 om begreppet TV-effekter och forskningen kring dessa, i kap. 21, 24 och 25

samt i ett "eget" kapitel 29 om våldspåverkan via TV samt om katharsisforskningen.

Dessa två böcker har fyllt två funktioner i förhållande till den föreliggande rapporten. De har dels bidragit med värdefulla analyser, dels fungerat som kontrollstationer för urvalet av författare och resultat. Överensstämmelsen är relativt tillfredsställande med hänsyn till att den föreliggande rapporten har en svensk inriktning och representerar en lägre ambitionsnivå.

Engelsk forskning

Om Liebert och Comstock i viss mån fungerat som avstämningsmaterial för rapporten, utgick arbetet från helt andra källor. Genom personliga kontakter kände man på National Institute of Mental Health (NIMH) till mitt uppdrag för Videogramutredningen. Med anledning härav skickade man Bogarts artikel om SG-projektet. Vidare lät man göra en litteratursökning per data om "allt" som föll under sök-koden "TV – Social behavior". Härigenom fick jag tillgång till ett mycket stort antal sammanfattningar av avslutade och pågående projekt inom området. För detta och annat material vill jag rikta ett varmt tack till dr. Saleem Shah på NIMH.

Den engelska TV-forskningen har tre tunga representanter. H. Himmelweit som i egenskap av "klassiker" från 1958 både fått ett "eget" kapitel, 26, och refererats i flera andra. Min bedömning att Himmelweit fortfarande är aktuell bestyrks av att detta arbete ofta refereras i den senare litteraturen.

Till de nyare och mer samhällsinriktade författarna hör Grant Noble, som dels satt en stark prägel på det som skrivits och här refererats av Sonesson och Rönnberg, dels fått ett "eget" kapitel (20), om interaktion med figurer på TV. Några av hans utvecklingspsykologiska aspekter har kopplats på Winick's resultat om "vad barnen ser" i kap. 11.

Belson svarar för de senaste resultaten om våldsprogrammens effekter – de sammanfattas i kap. 38.

Kapitel 3 Diskussion av begreppet TV-effekter

Inledning av K. E.

Detta kapitel omfattar referat av och citat från följande arbeten:

W. Schramm, J. Lyle, E. B. Parker, *TV in the Lives of our Children.* 1961

Sveriges Radios Jämställdhetsprojekt, *Sakligt, opartiskt, jämställt?* 1979

Sonja Egeberg m. fl. *Børns filmoplevelse – forståelse og effekt.* 1973

som i sin tur refererar bl. a. till:

G. Comstock m. fl.
G. Gerbner
G. Gerbner o. L. Gross
Mussen m. fl.
L. Furhammar
D. Riesman
W. Tröger
G. Noble
A. W. Gomberg
M. Keilhacker m. fl.

Diskussion av begreppet TV-effekter

Inledning

En inledande diskussion av begreppet "TV-effekter" får här formen av en historisk resumé. (Specifika effekter – i fråga om våld, könsroller och yrkesroller behandlas i särskilda kapitel.)

Det första motståndet mot rörliga bilder i cinemaskop och tidiga stumfilmer gällde det osedliga innehållet och faran att tidigt konfrontera barn med de vuxnas liv.

Alltefter som filmkonsten utvecklades tillkom så småningom produkter som kunde skapa spänning och skräck hos åskådarna och särskilt hos barn. De mest störande uttrycken för skräck- och ångest-effekter är mardrömmar, mörkerrädsla och sängvätning, dvs. sådana störningar som hörde till psykiatrernas domäner. Frågan om filmpåverkan kom därmed länge att betraktas som en medicinsk fråga. Detta gällde fortfarande under de första TV-åren, när vissa program kopplades samman med ungdomskriminalitet och imiterande självmord bland barn (t. ex. ett uppmärksammat svenskt fall av hängning).

Under denna period var det mycket få och mycket ovanliga beteenden som avsågs när man talade om effekter. Som en naturlig konsekvens härav kunde de avvisas som kvantitativt ointressanta eller beroende på den mentala dispositionen hos det fåtal fall som kom till läkares kännedom. *Det är betydelsefullt att hålla i minnet att vad flertalet människor fortfarande menar med TV-effekter är dramatiska konkreta handlingar som tidsmässigt har en direkt och synlig koppling till ett visst program eller en viss programtyp.*

I och med vad som upplevdes som tilltagande våld i samhället under 60-talet väcktes frågan om TV:s roll för en "ny" våldsmentalitet. Härmed blev TV-påverkan inte bara en fråga om skräck och imitation utan om långsiktig påverkan av normer och modeller för beteende. Sociologer och psykologer efterträdde läkarna som forskare och auktoriteter. Dock levde – och lever – man kvar i traditionen att förekomst av påverkan endast kan påvisas via observerade handlingar vilkas antal man kan räkna. Det är naturligt att man mäter det som låter sig mätas med accepterade vetenskapliga metoder. Men det är olyckligt att många sätter likhetstecken mellan det icke mätbara och det icke existerande. Det innebär ett förnekande av de kumulativa och fördröjda effekter som verkar över så lång tid, att när de eventuellt resulterar i en socialt icke acceptabel hand-

ling, denna inte längre kan sättas i direkt samband med den påverkan som bit för bit bidragit till handlingen eller förutsättningarna för denna.

I och med att normer och värderingar introducerades i mediadebatten[1] aktualiserades frågor som även rör andra värderingar än de som har med våld att göra. Man uppmärksammade farorna med att TV sprider könsdiskriminerande och rasdiskriminerande värderingar och ger en bild av makten och dess utövare som är långt från samhällets officiella demokratiska ideal. Först för några år sedan inleddes forskning inom detta område.

Härmed kom begreppet TV-effekter att tillföras en ny dimension, nämligen påverkan av människors uppfattning av andra människor och av sig själva. Dessa uppfattningar utgör en del av den sociala verkligheten. När det rör sig om nedvärderingar och sociala positionsförsämringar försämras de berörda gruppernas totala livssituation. Man kan här tala om kollektiva effekter, vars bas utgörs av enskilda människors långsamt föränderliga värderingar och attityder.

Nyhetsprogrammens dokumentära våldsinslag har också blivit omdiskuterade med utgångspunkt från vad de på lång sikt åstadkommer med tittarnas psyke snarare än med deras omedelbara beteende. Här rör det sig om *två sidor av skräck och upprördhet – den ena när rädslan skapar psykiska störningar och otrygghet som inte är av övergående slag, den andra sidan när frekvent exponering av skrämmande inslag skapar en avtrubbad likgiltighet som ett skydd mot de känslor man eljest inte skulle stå ut med.* Faran med denna avtrubbande tillvänjning är att den också förhindrar den adekvata upprördheten och det adekvata medlidandet. Härtill kan i sämsta fall den uppfattningen gradvis smyga sig in att det våld man ser dagligen också är något "normalt" som man därför blir alltmer böjd att acceptera.

De effekter som för närvarande tilldrar sig mest uppmärksamhet har inte med programinnehållet att göra utan med mediet och tittarnas förhållande till detta – med själva tittandet. I samband med Sveriges Radios reprissändningar och det tänkbara videoutbud som skulle öka programutbudet och därmed också tittandet för vissa kategorier har man exempelvis frågat sig vilka andra aktiviteter detta tittande går ut över och vilka skadeverkningar som kan följa av att en del barn kanske försummar vissa andra aktiviteter och kontakter.

Det andra problemet är att en stor del av det som barnen uppfattar som verklighet är någonting som man bara tittar på som utomstående, något som man inte deltar i och inte kan påverka. Den enda kontroll man har är möjligen att knäppa av, och även den är av passiv natur. Farhågor finns att denna mediakontakt med verkligheten, som ständigt förmedlas i ensidig kommunikation, hos en del skapar en vanmakt och/eller ett passivt förhållningssätt som kan påverka människors förhållningssätt även till deras egen sociala verklighet. Denna kan också komma att framstå som futtig och trivial i jämförelse med de problem och skeenden som kommer en till mötes genom TV. *Om detta har Wilbur Schramm skrivit:*

[1] Här och fortsättningsvis kallas för läsbarhetens skull TV och film för bildmedia eller bara TV i stället för "media med rörlig bild".

"Och barnet kommer mer och mer att använda detta medium för att brygga över gapet mellan det som måste göras och det som det verkligen vill göra och som ersättning för sådant som kräver aktivitet, initiativ och ansträngningar.

Detta är den schizoida sidan av televisionen. Den leder inte till interaktion mellan människor utan snarare till undandragande och ett privat uppgående i bildrutan och det privata fantasilivet. *Den ägnar sig mindre ofta åt att lösa livets olika problem än att fungera som en flykt från dessa.* TV-tittandet är i grunden ett passivt beteende – något som barnet utlämnar sig till, något som ske med och för honom, något som han varken behöver arbeta för tänka på eller betala för."[1]

De positiva effekterna av TV har helt kommit i skymundan för de negativa. Skälen härtill är flera. Det mest generella är att problem har en tendens att dra till sig uppmärksamhet medan det som fungerar väl inte gör något väsen av sig. Delvis som en följd härav är det fler forskare som har stimulerats till att ta sig an de problem som är förknippade med TV än som har ägnat sig åt dess användbara fördelar. Beteende- och socialvetenskapliga forskare är dessutom av tradition mer problem- än nyttoorienterade.

De nyttoorienterade har mest ägnat sig åt "bolagsforskningen" som i första hand går ut på att studera genomslagskraften hos reklaminslagen och hos de program som finansieras av reklamen.

Endast ca 20 % av vuxna nordamerikaner ser på nyhetsprogrammen. Informativa program om djur och natur och sådana program som hos oss produceras av utbildningsradion blandas inte med andra program utan är hänvisade till en särskild kanal.

Det kommersiella klimatet i kombination med de avsiktligt informativa programmens särställning har medfört att den amerikanska TV-forskningen försummat effekterna av sådana program som i USA betecknas som *educational* (det engelska ordet har en bredare innebörd än svenskans utbildning). Denna vall bröts genom intresset för Sesame Street. Forskningen kring denna programserie behandlas i kapitel 22 sid. .

Utanför TRU och utbildningsradion har de positiva informations- och inlärningseffekterna uppmärksammats mycket litet också i Sverige. Ändå är det ju så uppenbart att TV gett oss en helt annan syn på Sverige och omvärlden än vi hade före TV:s tid. Att få se människor, djur och platser från andra världsdelar, som man tidigare på sin höjd kunde läsa och fantisera om, måste ha berikat allas våra liv på ett nästan ofattbart sätt. På liknande sätt har olika samhällsanalyserande program fört många människor i kontakt med frågeställningar som de utan TV aldrig skulle ha kommit i närheten av. Genom nyhetsprogrammen har politiker och politiska frågeställningar på riksplanet kommit närmare människorna än någonsin tidigare. Avstånd och förenklingar finns fortfarande med i bilden, men en statsminister i rutan kan aldrig bli den avlägsna opersonliga auktoritet som de statsministrar man endast såg uppsträckta på tidningarnas bilder. Å andra sidan uppträder kanske både statsråd

[1] Wilbur Schramm, Jack Lyle, Edwin B. Parker, *TV in the Lives of our Children,* Stanford 1961. (Stanford University Press), sid. 58.

och andra på ett mera opersonligt sätt i TV än i andra sammanhang därför att det är fråga om envägskommunikation.

TV-ålderns barn får genom TV tillgång till ett fantastiskt utbud av teater, film och musik, vilket innebär en stor demokratisk vinst fast få talar om den saken. Allt intresse koncentreras till TV:s "förflackande och passiviserande inverkan", medan man förbigår att TV erbjuder oerhörda chanser för dem som vill och kan utnyttja dem. Att denna vilja och förmåga är socialt ojämnt fördelad är ett generellt problem som inte televisionen kan lastas för.

Parallellt med upptagandet av information från nyhets-, debatt- och faktaprogram löper upptagning av information från fiction-program, där människornas liv och omgivning gestaltar sig annorlunda än i "det verkliga livet". De senare programmen uppfattas i allmänhet som realistiska därför att man delvis känner igen sig och därför att händelseförloppet ("storyn") teoretiskt sett kan inträffa i verkligheten. Sådana program uppfattas som mest lärorika av tittarna själva. Detta betyder att underhållningsprogram med en story tjänar som förebilder för människors problemlösningar och umgänge med varandra. Om förebilderna är adekvata och bra kan denna mekanism ses som en positiv effekt, i annat fall som en negativ effekt.

Begreppet TV-effekter innefattar således mycket olika företeelser. Även när vi inte direkt behandlar någon definierad effekt, kan vi utgå från att allt tittande är förknippat med effekter och att mängden av TV-tittande påverkar mängden av effekter. Därför har kvantitativa uppgifter betydande intresse även när de inte utsäger mycket om programinnehållet. Detta är en anledning till att material om tittarfrekvenser kommer att ges betydande utrymme. Det andra skälet är den intressanta diskussionen om TV som konkurrent till andra aktiviteter.

I en forskningsöversikt är det naturligt att också strukturera frågan om TV-effekter utifrån hur dessa vinklats och angripits av forskare av olika skolor och under olika perioder. I "Sakligt, opartiskt, jämställt?"[1] har man gjort detta på ett lättillgängligt sätt. Huvudparten av denna framställning citeras här nedan. Framställningen bygger på en mycket intressant men ganska komplicerad analys i *Television and Human Behavior*[2] samt på vissa artiklar av Gerbner. (KE)

"Vad gör TV med människorna?" – från "Sakligt, opartiskt, jämställt?"

Perspektiv på TV-forskningen

Under de drygt 20 år som vi haft TV i Sverige har tron på televisionens genomslagskraft svängt kraftigt. Denna svängning har präglat synen på TV i hela världen. Den hänger intimt ihop med forskningens resultat – och brist på resultat.

Först trodde man på en närmast total genomslagskraft. Inom masskommunikationsteorin talade man då om injektionsmodellen (eller stimulus-respons-modellen: en retning framkallar ett svar). Via TV skulle publiken få information direkt och en gång för alla.

[1] Sakligt, opartiskt, jämställt? Slutrapport från Sveriges Radios jämställdhetsprojekt. Sveriges Radios förlag Stockholm, 1979.

[2] G. Comstock, S. Chaffee, N. Katzman, M. McCombs, D. Roberts, Columbia University press, N. Y. 1978.

Men det visade sig snart att det inte var så enkelt att informera alla om allt väsentligt. Olika mottagare skilde sig t. ex. åt i förmågan att ta emot information. Teoretikerna bytte fot och arbetade länge med att utveckla en ny modell, stimulus-organism-respons-modellen. (Den innebär kort sagt att svarets art inte bara beror på retningens karaktär utan också på den organism som utsätts för den.) Men efterhand som TV-mediet miste nyhetens behag för publiken blev forskarna alltmera skeptiska till möjligheterna att informera via TV. Den ena undersökningen efter den andra tydde nämligen på att det var tveksamt om publiken egentligen lärde sig någonting av det som man avsett att lära ut.

Effektforskningen övergavs helt under en period. Istället prövade man nya synsätt. Man började intressera sig för vad publiken *sökte* via olika massmedier, vilka funktioner TV kunde fylla. Man frågade: Vad gör människorna med medierna? i stället för: Vad gör medierna med människorna? Detta synsätt har sedan utvecklats vidare. För att förstå hur information i TV fungerar har det visat sig fruktbart att utgå från mottagarens situation, erfarenheter, kunskaper och det inflytande han/hon är utsatt för från olika håll.

I början av 70-talet publicerade opinionsforskaren Elisabeth Noelle-Neumann teorier om massmediernas långsiktiga effekter på opinionsbildningen i samhället. Den gamla frågan om vad medierna gör med människorna hade därmed kommit tillbaka.

Mediaforskarens perspektiv ändrades också på det viset att man tydligare än förr betonade att massmedierna ingick i ett samhällsmaskineri som omgav och påverkade individen. Under hela 70-talet har det pågått en debatt om massmediernas roller och betydelse för samhällsinformationen. Denna debatt har även lett till en intensiv forskning på området.

Men en annan debatt och andra forskningsresultat har kommit alltmer i förgrunden under de senaste åren, nämligen debatten om underhållningsvåldet. När man studerar samhällsinformationen är centrum för intresset vissa avsedda effekter, när man studerar våldet är centrum för intresset det rakt motsatta – icke avsedda effekter. Underhållning har ofta kallats oförarglig och inte ansetts ha några effekter alls. Motvilligt har mediernas företrädare övertygats om att underhållningsvåldet kan ha negativa konsekvenser för vissa grupper av mottagare.

Det underhållande utbudet har under 70-talet dragits in i rampljuset också av ett annat skäl.

Under slutet av 60-talet startade i USA en omfattande studie för att kartlägga fiction-utbudet i TV under en serie år. Direkt kopplade till denna kartläggning fanns undersökningar av hur utbudet långsiktigt påverkade publiken. Ansvarig för projektet är George Gerbner vid The Annenberg School of Communications (University of Pennsylvania, Philadelphia), som med stöd av sina data gått till häftigt angrepp mot tidigare masskommunikationsforskning och lanserat en ny syn på TV i samhället.

Gerbner anser

att televisionen på avgörande sätt skiljer sig från andra massmedier,

att den forskning som tidigare bedrivits om televisionens effekter har varit alltför inriktad på detaljer i stället för på utbudet som helhet, och

att det faktum att man lever med TV-världen nära inpå sig inte kan undgå att påpverka ens verklighetsuppfattning.

Gerbners slutsatser speglar givetvis förhållanden i det amerikanska samhället, men de är inte helt utan relevans för svenska förhållanden.

Intresseområdet inom TV-forskningen har alltså förändrats i flera avseenden:

- från sändarens till mottagarens perspektiv (Vilken betydelse har massmediestoffet – givet mottagarens situation, erfarenheter, kunskaper, etc?),
- från det informativa utbudet till fiction-utbudet,
- från detaljer i utbudet (enskilda program eller inslag) till utbudet som helhet,
- från en bild av publiken som isolerade individer vid en given tidpunkt till en bild av publiken som samhällsvarelser som under hela livet omges och påverkas av ett samhällsmaskineri,
- från kortsiktiga till långsiktiga effekter,
- från "medvetna och avsedda effekter" till "icke-medvetna, icke-avsedda effekter".

Men intresset gäller fortfarande TV:s roll som informationsförmedlare.

TV är en central kulturell kraft

Gerbner lämnar det informativa utbudet åt sidan och intresserar sig helt för fiction-utbudet, dit han räknat gestaltade och animerade berättelser för både barn och vuxna.

TV når alla hem i landet. I motsats till tryckta medier fordrar televisionen ingen läskunnighet. Till skillnad från bio är TV ett "gratisnöje" (man behöver i allmänhet inte betala för att få titta vid ett bestämt tillfälle) och föreställning pågår hela tiden (i USA). Till skillnad från teater-, konsert-, bio- och kyrkobesök fordrar TV inte att man förflyttar sig. Den kommer in i hemmet och når individen direkt. *TV är alltså tillgänglig för individen i praktiskt taget obegränsad omfattning från vaggan till graven,* skriver Gerbner och Gross i en artikel 1976.[1]

När barnet börjar skolan har det tillbringat mer tid vid TV:n än det senare skall tillbringa i college. Gamla människor har TV:n som sällskap när de inte orkar hålla på med andra saker längre.

Publiken är ungefär lika stor oavsett vad som sänds, säger Gerbner och Gross. (Det här gäller främst bästa sändningstid.) Tidpunkten när ett program sänds är mer betydelsefull för publikstorleken än programmets innehåll. *Detta är något som skiljer TV från alla andra medier: den används o-selektivt,* dvs. utan större urskillning.

I ett stort och heterogent land är *televisionen det enda som olika grupper har gemensamt.* Ingen nationell tilldragelse verkar riktigt verklig innan den har bekräftats av televisionen och delats av alla. "Aldrig förr har alla klasser och grupper (såväl som åldrar), delat så mycket av samma kultur och samma perspektiv trots att de har så litet att göra med dess tillkomst." *"TV är den nya och enda kulturen för dem som utsätter*

[1] George Gerbner, Larry Gross, "Living With Television i The Violence Profile" i *Journal of Communication,* 1976.

sig för information enbart när den kommer som underhållning. Underhållning är den klart mest effektiva undervisningsmetoden i varje kultur."

Vi har alla hämtat någon typ av kunskaper om verkligheten från uppdiktade framställningar i TV. "Hur många av oss har någonsin varit i en operationssal, en rättegångssal, en polisstation eller ett fängelse, ett bolags styrelserum eller en filmstudio?" Men vi har sett dessa miljöer i olika TV-pjäser och i förbigående lärt oss hur de ser ut.

> "Alla samhällen har utvecklat sätt att förklara världen för sig själva och för sina barn. Socialt konstruerad verklighet ger en sammanhängande bild av vad som existerar, vad som är viktigt, vad som har samband med vad, och vad som är rätt. Att konstant utveckla sådana verkligheter är en uppgift för viktiga ritualer och för mytologi."

I verkligheten är mycket dolt och otillgängligt för oss.

> "Ofta är motiv dunkla, resultat tvetydiga, personligheter sammansatta, människor oberäkneliga. Sanningen är aldrig ren och sällan enkel. Televisionens värld å andra sidan erbjuder oss övertygande styrka, klarhet och beslutsamhet. Till skillnad från livet, är televisionen en öppen bok. Problem lämnas aldrig hängande i luften, belöning och straff finns och räknas. Spelets regler är kända och ändras sällan. . .."
>
> "Som alla mytvärldar presenterar televisionen ett utvalt och användbart "functional" system av budskap. . . Dess människor är inte födda, de är skapade för att avbilda sociala typer, orsaker, krafter och öden. . ."
>
> *"Att framställas i fiction-världen bekräftar att de som framställs existerar i samhället/i verkligheten; att inte finnas i fictionvärlden innebär symbolisk utplåning.* Att drabbas av händelser och plågas av människor tyder på social vanmakt; förmåga att styra händelseförloppet, att handla fritt, modigt och effektivt är ett tecken på dramatisk betydelse och social makt. Värderingar och krafter kommer in i spelet genom beskrivningen av de medverkande personerna; *det goda* är en särskild sorts attraktivitet, *det onda* är en personlighetsdefekt, *det rätta* är den kraft som vinner. . ."

Gerbner och Gross sammanfattar sitt övergripande resonemang så här:

De som växte upp innan televisionen kom har kommit att betrakta TV som ytterligare ett tillskott i den långa serien av tekniska uppfinningar inom kommunikationsområdet. Därför har man tillämpat tänkesätt från andra medier när man studerat televisionen. Dels ingick då antaganden om att medierna användes selektivt, dels inriktade man intresset på att spåra *förändringar* i attityder och beteenden. Detta är inte tillämpligt på televisionen.

"Televisionen är en central kulturell kraft i det amerikanska samhället", säger Gerbner och Gross. "Denna kraft företräder den etablerade ordningen i samhället och tjänar i första hand till att utvidga och upprätthålla vedertagna begrepp, trosföreställningar och beteenden, inte att förändra, utmana eller försvaga dem.

Dess främsta kulturella funktion är att sprida och stabilisera sociala mönster. Att utveckla inte förändring utan motstånd mot förändring. Televisionen är ett medium för att skola in de flesta människor i standardiserade roller och beteenden. Dess funktion är med andra ord att överföra kultur.

Det väsentliga i den medvetenhet som TV utvecklar är inte så mycket specifika attityder och opinioner som mera grundläggande antaganden om livets realiteter och bedömningsnormer utifrån vilka man drar slutsatser.

> "... det visar sig att TV gynnar antaganden (om verkligheten) som passar ihop med myter som fyller bestämda funktioner i samhället. Som vårt viktigaste instrument för kulturöverföring och social kontroll kan TV fungera som det industriella samhällets etablerade religion, med samma förhållande till de styrande som kyrkan hade till staten i gamla tider."
>
> "Television är den nya religionen", skriver Gerbner i en annan artikel. "Den måste studeras som en ny religion, en organisk struktur av ritual och myter, bestående av nyheter och dokumentärer men framför allt serieteater. Det är religion i en skepnad som existerade före industrialiseringen och före reformationen, den som inte gav en något val – en kosmisk kraft eller en symbolmiljö som man föddes in i och vars antaganden man accepterade utan att ifrågasätta mycket."[1]

Børns filmoplevelse

Några danska psykologer som arbetar med barn och film har skrivit det mycket uppskattade häftet *"Børns filmoplevelse – forståelse og effekt"*.[2] Då jag upplever att följande utdrag ur *Børns filmoplevelse* har mera relevans för de allmänna synpunkterna på TV:s effekter än på olika former av specifik påverkan, har jag placerat utdraget redan i detta avsnitt med allmänna synpunkter. Överhoppade partier behandlar forskning som mera utförligt refereras på annat håll i rapporten. (K. E.)

> "... Förståelse och effekter hänger nära samman. När barn förstår en film, blir de också mera påverkade av den. Prioriterar man barnens förståelse mycket högt, skall man, i överensstämmelse med deras människouppfattning, skildra personerna i svart/vitt. Men detta kan påverka barnen i riktning mot en stereotyp människouppfattning. Att ägna sig åt förståelsen utan att komma in på effekterna finner vi med andra ord inte möjligt..."
>
> "Vi lever i en tid, då massmedierna tar i anspråk en växande del av barnens vardag, vilket betyder att de spelar en större roll i socialiseringsprocessen.
>
> Innan vi sätter massmedia i relation till socialiseringsprocessen skall vi gå lite närmare in på vad som menas med socialisering.

[1] George Gerbner, "The Dynamics of Cultural Resistance". Ingår i Tuchman Gaye m. fl. (eds) Hearth & Home. *Images of Women in the Mass Media.* New York 1978.

[2] Examensarbete för psykologisk ämbetsexamen av Sonja Egeberg, Susanne Lunn, Birgit Thomsen, Inge B. Vestergaard, Britt Wedel-Brandt, Akademisk förlag, Köpenhamn 1973.
Andra delar av detta arbete återfinns i kapitel 10 "Programförståelse".

Det finns många olika definitioner av detta begrepp. Innehållet kan sammanfattas på följande sätt: Den process, varigenom en individ som från födseln är utrustad med en enorm mängd av beteende-möjligheter, leds till att utveckla faktiskt beteende som är snävt begränsat av vad som är brukligt och accepterat för honom-/henne enligt normerna för den grupp som individen tillhör.[1]

Ett viktigt led i denna process är efterlikning av vuxna förebilder. Inom experimentalpsykologin talar man i detta sammanhang om imitation, inom individualpsykologin om identifikation.[2] Man kan alltså få intrycket att dessa två begrepp täcker samma fenomen. Vi anser dock inte att man kan sätta likhetstecken mellan dem. Som vi ser det går imitation ut på direkt observerbar efterlikning av en modells yttre beteende, medan identifikation är något mera och står för en internalisering (införlivning i personligheten /KE/) av normer och värden. Identifikation är således en mer omfattande och djupgående process . . .[3]

I vissa sammanhang menas ytterligare något annat med identifikation, nämligen som psykologisk utgångspunkt både vid sådana tillfällen, då åskådaren känner igen delar av sig själv och sin situation, och då åskådaren önskar vara som filmpersonen.

Just i filmsammanhang talas också om identifikation när åskådaren upplever sig själv som varande en person i filmen eller vid ett allmänt känslomässigt engagemang."[4] (Här är det fråga om tillstånd snarare än processer. /K. E./)

Kommentar:

Man bör alltså se upp när identifikation förekommer i en text. Om det inte förekommer någon klart uttalad definition bör man av sammanhanget snarast söka bilda sig en uppfattning om i vilken betydelse uttrycket används. (K. E.)

"Eftersom barnet under sina första år mest umgås med sina föräldrar är det naturligt att det är de som blir barnets modeller. Efterhand som barnet blir äldre, stiftar det bekantskap med massmedia och andra grupper av människor, t. ex. kamrater i förskola och skola. Härvid får barnet ett större utbud av modeller och föräldrarnas inflytande minskas. Nu för tiden inträffar barnets konfrontation med världen utanför hemmet tidigt i livet. Kamrater och massmedia övertar nu tidigare än förr en del av föräldrarnas funktion som modeller.

Riesman försöker att förklara massmedias roll i dag genom att se på den historiska utvecklingen. Innan det var vanligt att så många informationer meddelades genom massmedia, var det i familjens sköte som historierna fördes vidare. Påverkningen ägde alltså rum där den kunde kontrolleras och där eventuella oavsikt-

[1] Mussen, Conger och Kagan: Child *Development and Personality* NY (Harper och Row, 1970), sid. 242.

[2] Hassellund, Hans: *Kön, identitet og rolle,* Köpenhamn, (Munksgaard, 1970), sid. 78–79.

[3] Mussen, op. cit., sid. 356–357.

[4] Leif Furhammar: *Filmpåverkan,* Stockholm (Pan/Norstedts, 1971), sid. 76–85.

liga verkningar kunde korrigeras. Man kunde alltså ta hänsyn till det enskilda barnets psyke. I dag sitter barnet ofta utan föräldrarna och ser TV och film, varför det ibland är ett lätt byte för det som förmedlas.[1]

Kommentar:

Även om föräldrarna är med, kan barnet bli ett "lätt byte", nämligen när föräldrarna själva kritiklöst anammar TV-innehållet, vilket inte är ovanligt. (K. E.)

Orsaker till att barn påverkas

När barn enligt vår mening är särskilt utsatta för påverkan genom film, beror detta särskilt på två saker:

För det första saknar de vad som enligt Furhammar utgör det bästa skyddet mot påverkan, *nämligen ingrodda föreställningar och åsikter samt kunskaper och erfarenhet.* En regel som belagts av undersökningsresultat är att personer som har en uttalad åsikt i allmänhet får denna förstärkt, oavsett vad som sägs i filmen.[2]

För det andra upplever barn under 7 år *filmverkligheten* annorlunda än vuxna. Tröger har – utifrån en undersökning – uppställt följande steg för utveckling av upplevd filmverklighet:

- film som levande (riktig) verklighet
- film som avbildad verklighet
- film som möjlig verklighet
- film som utvald och bearbetad verklighet

Dessa möjligheter att uppleva film på utvecklas i ovanstående tidsföljd men vid olika ålder beroende på det enskilda barnets utveckling i övrigt.

Steg ett präglar de allra yngsta som saknar bildförståelse. De tror att man kan gå fram och ta på personerna i rutan/på duken.

Under steg två menar barnen att det som sker i rutan/på duken har ägt rum på riktigt och att fotografen råkade komma förbi och ta bilder av det.

I det tredje steget är barnen på det klara över att filmen är något som är "gjort", men samtidigt menar de att det kunde ha skett i verkligheten – filmen betraktas som en säker informationskälla.

Det sista steget, filmen som utvald och bearbetad eller konstgjord verklighet, når inte ens alla vuxna fram till. Här krävs förståelse av att även dokumentärfilm att ett budskap, som filmskaparen har ansvaret för och som åskådaren inte behöver acceptera . . .[3]

Man skall vara försiktig med att lägga vikt vid åldersangivelser (t. ex. för vilka åldrar en film lämpar sig) . . . Barn på samma åldersnivå kan inte betraktas som en homogen grupp . . .

Vid sidan av mogenhetsgraden inverkar en rad andra personlighetsfaktorer på hur "verklig" filmen upplevs. Så fann t. ex. Gomberg att en-

[1] David Riesman, *Det ensomme massemenneske,* Haslev (Gyldendal 1969), sid. 121–145.

[2] Furhammar, op. cit., sid. 46–47. (Referat av generella kommunikationsteorier bl. a. framförda av Klapper. (K. E.)

[3] Walter Tröger: Der Film und die Antwort der Erziehung, München/Basel (Reinhardt 1963), sid. 113–120.

samma barn i högre utsträckning än andra blandar ihop film med egna upplevelser.[1,2,3]

Innehållet av påverkningen

Den danska censurens målsättning uppges vara att både skydda barnen mot mentalt övertryck och att förhindra att de vilseleds i sin uppfattning om problemen i tillvaron.[4] Men, fortsätter förf., att underlåta att ta upp vissa ämnen likaväl som en ensidig och stereotyp person- och miljöskildring kan i lika hög grad ge barnen en felaktig uppfattning av tillvarons problem (som de skrämmande (förråande/sex-skildrande/ rasdiskriminerande filmavsnitt som censuren håller vakt mot).[5]

Personskildring*

Utifrån den rena förståelseaspekten kan man sluta sig till att personerna bör skildras så enkelt som möjligt. Vi vet ju att en enkel och onyanserad personskildring är lättast för barn att fatta. Personerna skall helst framträda som antingen goda eller onda. Motstridiga motiv verkar förvirrande. Barn behöver en fast hållpunkt, något att fästa sin sympati (eller antipati) vid, annars flyter allt.[6] Frågan är emellertid om det är etiskt försvarbart att understödja barns uppfattning om människor i svart/vita kategorier. Vi anser inte det. Här måste man ta större hänsyn till eventuella skadliga verkningar än till barnets förståelse. Man bör försöka att främja en nyanserad människouppfattning framför att motverka en sådan.

Gombergs undersökningar ger avskräckande exempel på hur en stereotyp människoskildring har inverkat på barn. Hon konstaterade bl. a. att barnen ansåg att alla onda borde skjutas, att bara onda personer blödde och att goda red på vita hästar, medan onda red på svarta.[7]

Könsroller*

En annan form av stereotyp och förenklad personskildring ses ofta i det sätt som könen avbildas på. Flickor är försiktiga och pojkar är modiga och spännande. Det råder inget tvivel om att en flicka som huvudsakligen ser filmer där flickor intar den traditionella rollen, den underdåniga väluppfostrade flickan, för vilken utseendet är det viktigaste, kommer att få en motsvarande uppfattning av sin egen roll. Naturligtvis "skadar" inte en enskild film av denna typ. Men så länge som merparten av barnböcker, barnfilm och barn-TV bekräftar de traditionella könsrollerna, hämmar detta utvecklingen i riktning mot jämställdhet, särskilt i de fall där det inte finns någon motvikt i hemmet. En så ensidig och stereotyp skildring av könen kan enligt vår mening vilseleda uppfattningen om problem i tillvaron. Man kan här tala om indoktrinering, varmed vi menar vidarebefordran av attityder och värderingar, antingen det sker medvetet eller ej . . .

[1] Grant Noble: "*Young Children and Televisions: Some Selected Hypotheses and Findings*", i *Screen*, 1970 sid. 41.

[2] Se vidare kap. 10 och 11 som behandlar utvecklingspsykologiska aspekter.

[3] A. W. Gomberg:"*The four-year-old child and televison.*" 1961.

[4] Jens Pederson: *Om at se film*, København (Gjellerup 1971), s. 121.

[5] Betænkning nr 468. 1967, sid. 28–31.

[6] M Keilhacker, J Ruthenfranz, W Tröger, G Vogg: *Filmische Darstellungsformen im Erleben des Kindes*, München-/Basel, (Ernst Reinehardt Verlag, 1967), sid. 88.

[7] Grant Noble op. cit. sid. 36–37.

* Behandlas mera ingående bl. a. i kapitel 21 och kapitel 24.

Miljöskildring*

En annan sida hos filmerna som bör uppmärksammas är vilka miljöer som skildras. Anna Jensen har utifrån en rad barnböcker funnit att majoriteten rör sig i medelklassmiljöer med traditionella familje- och könsrollsmönster. Ensamma mammor är sällsynta och när de någon gång förekommer tillhör även de en högre socialgrupp. Fadern är nämligen död och det är hans yrke som bestämmer familjens sociala status. Samtidigt undviker man problem. Modern kan vara ensam endast på grund av faderns död. Skilsmässor och barn utom äktenskap existerar inte.[1]

Genom att på detta sätt lägga huvudvikten på en viss miljö och genom att undvika att nämna vissa problem kan man inte undgå inplantera vissa värderingar och en falsk bild i riktning av en idylliserad verklighet. Det man enligt vår uppfattning bör eftersträva är en så realistisk framställning av verkligheten som möjligt. Med realistisk menas då att man bör försöka att framställa världen i all dess komplexitet och avhålla sig från förenklade och idylliserande bilder . . .

* Behandlas också i Gerbners artikel "The scary world of the heavy viewers" sid. 407.

[1] A. Jensen, "Börnebogens samfundsskildring" i *Börne- og ungdomsböger*, Köpenhamn 1969 (Gyldendal).

Kapitel 4 Tittarfrekvensernas tillförlitlighet

Detta kapitel omfattar citat från och referat av följande arbeten:

C. L. Allen, *Photographing the TV Audience.* 1965

R. B. Bechtel m. fl., *Correlates between Observed Behavior and Questionnaire Responses on Television Viewing.* SGR 4 1972

B. Greenberg m. fl., *Children's Television Behaviors as Percieved by Mother and Child.* SGR 4 1972

L. A. Lo Scioto, *A National Inventory of Television Viewing Behavior.* SGR 4 1972

Föräldrauppgifter om barnens tittande behandlas även i kapitel 19. "Föräldrarnas syn på TV's betydelse för barn – och föräldrarnas betydelse för barnens tittande", sid. 249 i den föreliggande rapporten.

Tittarfrekvensernas tillförlitlighet

I samband med uppläggningen av arbetet med de undersökningar och litteratursammanfattningar som skulle ingå i SG-projektet uppkom frågan om tillförlitligheten hos de uppgifter människor lämnar när de tillfrågas om hur ofta och hur mycket de själva eller deras barn tittar på TV. Redan 1965 hade *C. L. Allen* genomfört en fotografisk kontrollstudie av uppgivna tittartider.[1] Denna studie upprepades nu av *R. B. Bechtel* med 20 hushåll, som fick en videokamera installerad för att följa familjernas beteende inför TV.[2]

Det visade sig att det *verkliga tittandet*, enligt upptagningarna på videobanden, endast *uppgick till tre fjärdedelar av den tid som man uppgivit i de dagböcker* som samtidigt fördes när det gällde samma dags tittande. *När man jämförde filmad tittartid med den tid som uppgivits för dagen före uppgick den filmade tiden endast till knappt hälften av den uppgivna tiden.*

Kommentar:

Man kan tycka att underlaget för denna studie – 20 familjer – är något tunt. Likväl har man i olika sammanhang inom SGR tagit stor hänsyn till resultaten. En anledning till att Bechtels resultat vunnit stor tilltro är att de överensstämmer väl med Allens resultat från 1961. *Tillsammantagna tyder de på att omfattningen av TV-tittandet troligen överskattats, eftersom det helt baserats på intervjuer.*[3] (K. E.)

En intressant undersökning av *Greenberg* visade bl. a. att *mödrarnas uppgifter om hur mycket och vad barnen såg inte överensstämde med barnens egna uppgifter.*

Undersökningen omfattade 85 barn och 85 mödrar (efter bortfall av 15 mödrar). Man utgick från hypotesen att överensstämmelsen mellan mödrarnas och barnens uppgifter skulle vara stor i de fall där barn och mor hade nära och goda relationer till varandra. Men hypotesen stämde inte med verkligheten.

Det största intresset för vår del tilldrar sig de resultat som dels visar att *mödrarna uppgav helt andra frekvenser än barnen för den totala tittartiden och särskilt för våldsprogram*, dels att mödrarna hade en helt felaktig bild av hur verklighetsnära barnen ansåg att programmen var. *Barnen själva uppgav att de tittade mer än vad mödrarna uppgav och de ansåg att*

[1] Referat av C. L. Allen, "Photographing the TV Audience", *Journal of Advertising Research*, March 1965, sid. 2–8.

[2] Referat av Bechtel, R. B., Achelpohl, C., Akers, R., "Correlates between Observed Behavior and Questionnaire Responses on Television Viewing", SGR 4 1972.

[3] De undersökningar som nämnts på denna sida har behandlats i en sammanfattning av Jack Lyle. Denna refereras i föreliggande rapport kap. 36. Härtill kommer Bogarts referat sid 449.

programmen var mer realistiska än vad deras mödrar trodde att de tyckte. Däremot överensstämde uppgifterna om hur mycket man såg av andra program och i vilken utsträckning man tittade tillsammans.[1]

Kommentar:

Dessa resultat är värda att ha i åtanke vid läsningen av andra resultat som just baseras på föräldrarnas utsagor. Tyvärr ingick det inte i undersökningen att studera den verkliga tittarfrekvensen. Man vet därför inte vem som hade rätt eller om både mödrar och barn lämnade sned information. Bechtels resultat tyder på att det kan röra sig om överskattningar från någondera eller båda parternas sida.[2]

Allens undersökning visade bland annat att ingen tittade under 20 % av den tid som TV-apparaten var påslagen. Detta framgår av *L. A. Lo Scioto.*[3]

Lo Scioto reapporterar också att de högsta tittarvärdena erhålls med s. k. Nielsen-mätare som mäter hur länge TV-apparaten är påslagen och för vilken kanal. Den metod som ger underlag för prissättningen av reklamtid i anslutning till programmet. Läs om denna metod i kapitel 36 sid. 11–12.

Olika utfrågningsmetoder ger skilda resultat. Dagboksmetoden ger ca 20 % lägre tittartid än styrda frågor, när det är fråga om tonåringar. *För samma tonåringar blir siffrorna 50 % högre om man frågar efter deras genomsnittliga tittande än om man frågar hur mycket de tittade dagen före intervjun, "i går".*

Skillnaden mellan olika forskares resultat ligger på ungefär samma nivå – 20–50 % överskattning – även när de formellt tillämpar samma mätmetoder.[4]

Alla resultat pekar alltså mot att intervjubaserade resultat bör tolkas med försiktighet.

[1] Referat av B. S. Greenberg, M. Ericson, U. Vlahos, "Childrens Television Behaviors as Perceived by Mother and Child", SGR 4 1972 sid. 395–407.

[2] Även undersökningarna på denna och nästa sida behandlas i Lyle's sammanfattning. Denna refereras i kap. 36. i föreliggande rapport. Härtill kommer Bogarts referat sid. 447.

[3] Referat av L. A. Lo Scioto "A National Inventory of Television Viewing Behavior", SGR 4 1972, 1, sid. 34–35.

[4] Referat av Lo Scioto sid. 35.

Kapitel 5 Vad betyder utbudsmängden för tittandet?

Detta kapitel omfattar citat från och referat av följande arbeten:

Cecilia v. Feilitzen, Leni Filipson, Ingela Schyller, *Blunda inte för barnets tittande.* 1977

Ronnie Henningsson, Leni Filipson, *3–8-åringars TV-tittande den 15–21 november 1972*, PUB 40 1975/76

Vad betyder utbudsmängden för tittandet?

Vad utbudets mängd betyder för tittandet är en central fråga som kan belysas på olika sätt.

Även om andra kulturella faktorer spelar in, står det klart att de höga tittarsiffrorna för amerikanska barn hänger samman med det mycket omfattande utbudet och att man sänder på såväl dagtid som kvällstid.

Då programmens karaktär också är en betydelsefull faktor, är det främst svenska data om svenska barn under svenska förhållanden som har intresse. Frågan skall dels belysas med data från den redan citerade rapporten av *Henningsson och Filipson*, PUB 40 1975/76, dels med data från *"Blunda inte"* som redogör för effekterna av det försök med ett "dagblock", som SR genomförde 1975–1976.

"Hur var TV-tittandet för några år sedan? Tittandet på olika programtyper 1964 och 1972

Vi har mycket begränsad tillgång till liknande beräkningar från tidigare skeden. Den enda jämförelse vi kan göra är med de beräkningar som gjordes 1964. Den undersökningen är inte i varje detalj jämförbar med den nu presenterade, bl. a. inkluderar den också 9-åringarna. Skillnaden mellan 1964 års data och våra är dock så stora att de endast till en mindre del torde kunna förklaras av olika metoder och urval. Tittandets omfattning i antal minuter i oktober 1964 kan nedan jämföras med omfattningen i november 1972.

Tabell 1[a]

Veckodag	3–9 år 1964 Antal min	3–8 år 1972 Antal min	Skillnad Antal min
Måndagar–torsdagar	20	76	+56
Fredagar	70	85	+15
Lördagar	105	142	+37
Söndagar	43	125	+82
En genomsnittlig dag	43	94	+51

[a] Siffrorna är baserade på samtliga barn, dvs. även icke-tittarna (som utgör ca 7 % varje dag). De som tittar har alltså något längre tittartid (ca 5 min) än som anges.

Ovanstående innebär att tittandet per hel undersökt vecka 1964 var *298 minuter* och 1972 *656 minuter. En uppgång i tittandet med 6 timmar från ca 5 till 11 timmar synes ha ägt rum.*

Hur skall vi förklara denna markanta ökning i de yngstas TV-tittande?

En väsentlig del av förklaringen ligger i den ökning av utbudet som tillkomsten av en andra kanal inneburit i synnerhet som barnprogrammen lagts så att de inte konkurrerat med varandra. För de undersökta veckorna har den ökningen uppgått till 52,5 timmar (från ca 36 till ca 88,5 timmar)."[1]

"*Blunda inte*" behandlar sambandet mellan utbudet och tittandet både utifrån skillnaderna mellan enkanal- och tvåkanaltiden och utifrån erfarenheterna från ett försök med visningar på dagtid och frågor:

"Vad skulle hända med barns TV-tittande om TV utökade sina sändningar på dagtid?

En del svenska data finns att dra slutsatser av. Genom tillkomsten av en andra TV-kanal 1969 ökade den vuxna befolkningen i stort sett inte sitt TV-tittande. Endast pensionärerna började titta mer.

Undersökningsdata om barnen visar emellertid att barn i alla åldrar faktiskt fördubblade sitt tittande jämfört med enkanaltiden.

Den avgörande förklaringen är troligtvis att barnprogramutbudet, som ju sänds under dagtid, ökade kraftigt vid tvåkanalsystemets införande; det programutbud som intresserade barn (barnprogram + vissa vuxenprogram) började alltså sändas under större delar av dygnet än tidigare. För vuxna blev programutbudet inte utsträckt i tiden på detta sätt. *Det är just i länder där TV sänder i mer än en kanal och under större delar av dygnet än i Sverige som TV-tittandet är mer omfattande än här.*

Reprissändningar av TV-program på dagtid äger nu vanligen rum lördag–söndag. Under senare år har dock Sveriges Radio 1975 och 1976 haft försök med reprissändningar på dagtid också under vardagar (under tidsperioden 14.30–16.30).

En studie som gjordes med befolkningen 9–79 år under försöksperioden i november 1975 visade att den genomsnittliga publikstorleken per program var ca 2 %. 30–40 % av denna lilla publik hade dessutom sett hela programmet förut. Vid originalsändningstillfället var mindre än 10 % av repristittarna förhindrade att se programmet och ytterligare 10 % såg på program i andra TV-kanalen.

Personer med förhinder att se TV kvällstid (= reprisernas målgrupp) var alltså relativt sällsynta bland reprisprogramtittarna.

[1] PUB nr 40 75/76 sid. 8–9.

Hälften av repristittarna var i stället främst skolbarn och andra studerande samt hemarbetande. Ytterligare en stor grupp var pensionärer. Detta är grupper som normalt knappast är förhindrade att regelbundet följa kvällsutbudet, vilket betyder att deras efterfrågan på reprissändningar sannolikt är begränsad – repristittandet kan i hög grad bli en fråga om tidsfördriv och dubbeltittande.

Som vi sagt ser även de små barnen gärna underhållande vuxenprogram. Och föräldrar utnyttjar gärna TV som barnvakt, särskilt under dagtid. Säkert var det också en hel del mindre barn som såg dagreprisprogrammen.

Skolbarnens tittande på de olika programkategorier som fanns representerade under den undersökta reprisperioden följde gruppens vanliga tittarmönster – *de sökte sig till underhållning mycket mer än vuxna och ratade information.* Det mest populära programmet under reprisperioden, den amerikanska underhållningsserien Rhoda, sågs vid varje sändningstillfälle av ca en fjärdedel av 9–14-åringarna.

Eftersom dagsändningarna är tänkta att innehålla att varierande utbud kommer det alltid att finnas attraktiva program för de yngre. En del program förläggs nu till *sen sändningstid*, delvis därför att de är olämpliga för små barn. Om dessa program visas under dagtid finns inte längre något *sådant skydd.*"[1]

Kommentar:

Så blir inte heller fallet om videotekniken utnyttjas så att all mjukvara i princip blir tillgänglig för alla och kan användas av vem som helst när som helst. (K. E.)

[1] "Blunda inte" sid. 33–36.

Kapitel 6 Hur mycket TV ser barn? – Generella data

Detta kapitel omfattar citat från och referat av följande arbeten:

C. V. Feilitzen m. fl. *Blunda inte för barnens tittande.* 1977

Ronney Henningsson, Leni Filipson, *3–8-åringars TV-tittande 15–21 nov. 1972,* PUB 40 1975/76

Leni Filipson, Ingela Schyller. *Barnens tittande november 1977*, PUB 10 1978

Cecilia v. Feilitzen. *Barn och TV i socialiseringsprocessen*, PUB 28 1975/76

Leni Filipson, Ingela Schyller. *Barnens tittande maj 1979.* PUB 2, 1980.

Hur mycket TV ser barn? – Generella data[1]

Enligt resultaten i det föregående kapitlet samt sid 00–00, bör alla tittarsiffror tas med en nypa salt. Det kan röra sig om en 50-procentig överrapportering. När vi i det följande skall behandla de kvantitativa aspekterna av barns TV-tittande kan vi trots detta endast utgå från de undersökningar och värden som är tillgängliga. De svenska uppgifterna har hämtats från "Blunda inte" samt från olika rapporter från avdelningen för publikundersökningar (PUB) vid Sveriges Radio.

Sverige

> "Man brukar jämföra TV-tittandet i Sverige med tittandet i andra länder och komma fram till att det i Sverige ändå har en ganska blygsam omfattning. I länder med flera kanaler och längre sändningstid tittar både barn och vuxna mer än här hemma. Gemensamt för de flesta TV-länder är att tittandet avtar i tonåren, det gäller t. ex. såväl i Ryssland som USA."

"*Hur mycket tittar man på TV i olika åldrar?*

TV är det massmedium barn använder mest. Så gott som alla barn i Sverige har TV hemma och över 70 % tittar på programmen i färg. Det betyder att *barnen föds in i en miljö där TV ingår som en naturlig del.* Även om barnen inte tittar uppmärksamt de första åren får de ändå glimtar av vad som försiggår i rutan och uppfattar det på sitt eget sätt. Barnen uppmuntras att sitta framför TV:n i allt yngre åldrar."

Genomsnittssiffror

"*I 3-årsåldern är de flesta barn regelbundna TV-tittare.* Redan då tittar de på TV mer än 1 timme om dagen. Tittandet ökar sedan ju äldre barnen blir för att nå en topp i 10–12-årsåldern, då man tittar nästan 2 1/2 timme per dag.

Efter *12-årsåldern* avtar tittandet successivt för att sedan åter börja öka i vuxen ålder.

Den vuxna befolkningen tittar ungefär 1 1/2 timme om dagen i genomsnitt.

Skolbarn är alltså högkonsumenter jämfört med vuxna."

[1] Skillnader mellan grupper och vad man ser i kapitel 7 "Vilka barn ser vad och hur mycket på TV?

Variationer i tittandet

"Men det finns betydande variationer i tittandet. Under en vintervecka med attraktiva program kan barn i *9–14-årsåldern* ibland ägna mer än 20 timmar åt TV-tittande, *mer än ett halvtidsjobb.* Under den ljusare årstiden ägnar både barn och vuxna TV mindre tid.

Under hela året är dock barnen den grupp som använder TV:n mest om man ser till den andel som tittar varje dag. Ca 90 % av barn i alla åldrar utnyttjar TV:n en vanlig dag.

Tittandet varierar också en hel del med veckodag. Främst gäller detta skolbarnen medan de mindre barnen tycks titta ungefär lika ofta på vardagar som under veckosluten.

Under *fredagar och lördagar* tittar ibland 100 % av barnen i åldern 9–14 år på TV.

Men även om nästan alla barn tittar på TV varje dag och tittartiden är ganska hög, är det därmed inte sagt att alla är storkonsumenter av TV. De siffror vi här har angett om barns TV-tittande är genomsnittssiffror och stämmer långt ifrån in på alla barn. I alla åldrar finns både extrema lågkonsumenter och extrema högkonsumenter."

Stortittarna

"Redan i förskoleåldern är det 16 % av barnen som ägnar 3 timmar eller mer åt TV-tittande en genomsnittlig dag. På lördagar och söndagar är det fler, ungefär en fjärdedel. Av skolbarnen är det drygt en fjärdedel, som tittar mer än 3 timmar om dagen. 8 % av dem tittar mer än 5 timmar."[1]

Kommentar:

Omfattningen av barnens TV-tittande ger indirekt besked om vad barnen ser. Om de uppges titta mer än vad som svarar mot barnprogrammens totala längd plus 50 % av denna, kan man dra den slutsatsen att de åtminstone under den överstigande tiden tittar på vuxenprogram.[2,3] Mot denna bakgrund tilldrar sig de små barnens TV-tittande särskilt intresse. (K. E.)

Småbarnens tittande

1976 publicerade *Ronney Henningsson och Leni Filipson* en välgjord undersökning[4] om *3–8-åringars TV-tittande den 15–21 november 1972* – utförd inom Sveriges Radios Publik- och Programforskningsavdelning (PUB). Från denna forskningsrapport har jag hämtat nedanstående tabeller 1 och 2 som anger hur många minuter per dag och per vecka som barn i olika åldrar tittar på TV under "en höstvecka som var normal med hänsyn till programutbudets omfattning och intriktning".

[1] Blunda inte sid. 17–18.

[2] Att så är fallet framgår av tabell 11 sid. 62 som visar tittarfrekvenserna för olika åldersgrupper och programtyper.

[3] För att gardera sig för en 50-procentig överrapportering.

[4] PUB nr 40 75/76 – med så litet bortfall som 5 % och ett material som totalt omfattar 2 400 barn.

Undersökningsmetoden

beskrivs i rapporten på följande sätt:

> "Med hänsyn till undersökningsgruppens ringa ålder beslöts att som uppgiftslämnare genomgående anlita resp. barns vårdnadshavare. Eventuellt måste kontakt tas med flera personer som har hand om barnets tillsyn. Om den man talar med inte känner till barnets tittande eller lyssnande kan han/hon uppmanas att höra med barnet självt. Barnet skall dock *inte* intervjuas personligen . . .
>
> Intervjuerna genomfördes per telefon. Även i de fall telefon inte fanns i barnets bostad. (I de fallen ombads respondenterna per brev att sätta sig i förbindelse med oss per telefon, varvid intervjun genomfördes."[1]

"Tabell 2 Genomsnittligt tittande i minuter per dag för måndag–torsdag och lördag–söndag [2]

Ålder	Måndag–torsdag	Lördag–söndag
3 år	57	90
4 år	74	117
5 år	85	134
6 år	89	141
7 år	85	148
8 år	87	157"

Kommentar:

3-åringarna tittar nästan 1 timme, 4-åringarna 1 1/4 timme per vanlig vardag. Övriga åldersgrupper – 5–8 år – tittar nästan 1 1/2 timme per dag under måndag–torsdag. Under veckoslutsdagarna tittar de yngsta i genomsnitt 1 1/2 timme och 4-åringarna 2 timmar. (K. E.)

"Tabell 3

Ålder	Tittande per hel vecka
3	7 tim 44 min
4	10 " 6 "
5	11 " 30 "
6	12 " 5 "
7	12 " 1 "
8	12 " 31 "
Alla	11 " 26 "

Vi finner att 3-åringarna använder 7 3/4 timmar till TV. 8-åringarna använder 12 1/2."[3] [4]

PUB-rapporten fortsätter med frågan:

"Vilka variationer döljer sig bakom medelvärdena?

Låt oss behålla åldersgrupperna sammanslagna och utgå ifrån det tidigare nämnda förhållandet att barnen under måndag–fredag i

[1] PUB nr 40 75/76 sid. 2.

[2] PUB nr 40 75/76 sid. 7.

[3] Siffrorna är baserade på samtliga barn, även icke-tittarna (som utgör 7 % varje dag). De som tittar har alltså något längre tittartid (ca 5 min) än som här anges.

[4] PUB nr 40 75/76 sid. 7.

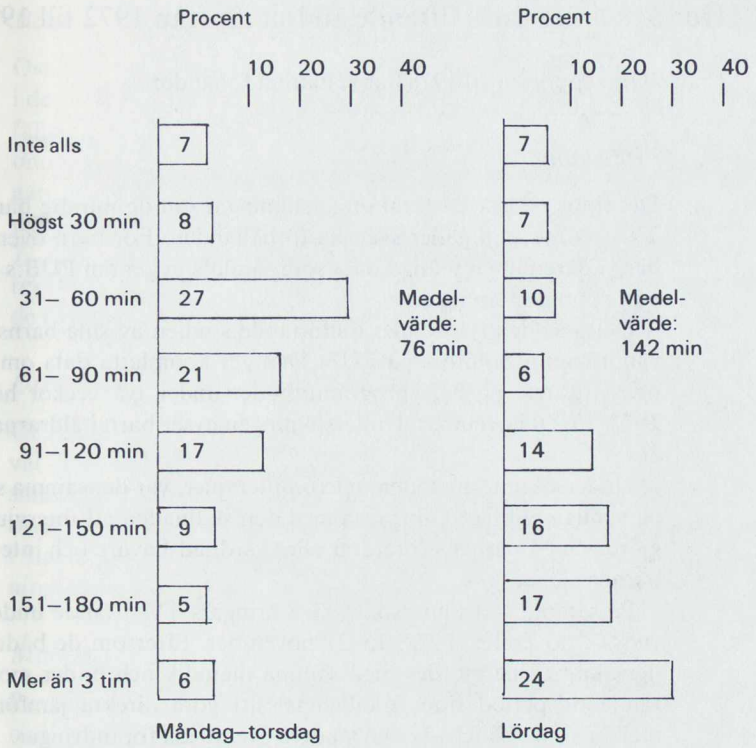

Figur 1 Procentfördelningen av 3–6-åringars TV-tittande i minuter olika dagar.

genomsnitt per dag tittade i 76 minuter. I figur 1 ovan åskådliggörs fördelningarna kring denna genomsnittssiffra.

Den första siffran anger att i genomsnitt 7 procent av barnen inte tittat alls.

Den fjärde siffran uppifrån anger att 21 procent tittat under en till en och en halv timme (genomsnittet ligger som sagt vid en och en kvarts timme). Om vi ser på ytterligheterna finner vi att 8 procent har tittat mindre än en halvtimme och att 6 procent har ägnat minst tre timmar åt TV.

Diagrammet till höger anger lördagstittandet, där medelvärdet ligger på 142 min, dvs. nära 2,5 timmar.

I ett avseende liknar lördagar vardagarna. Fortfarande är det 7 procent som inte nås av TV. Där upphör, i stort sett, likheterna. Vi ser att 57 procent ägnar TV minst två timmar på lördagen (45 procent på söndagen). *Oavsett om det är lördag eller söndag så har vart fjärde barn mellan 3 och 8 år inte nöjt sig ens med tre timmars TV-tittande.*"[1]

Sedan detta skrevs har PUB publicerat två nya undersökningar, 1978:10 (Leni Filipson och Ingela Schyller) som redovisar nya uppgifter om tittandet bland 3–8-åringar samt 1980:2, som visar skillnader mellan barnens tittande under den ljusa respektive den mörka årstiden.

[1] PUB nr 40 75/76 sid. 4–5.

Hur 3–8-åringarnas tittande ändrat sig från 1972 till 1978

Från PUB-rapporten 10 1978 har vi hämtat följande:

"Inledning

Det finns endast ett fåtal undersökningar om de mindre barnens TV-tittande som gäller svenska förhållanden. För barn över 8 år har vi däremot en mängd data som samlats in genom PUB:s ordinarie publikmätningar.

Detta är den fjärde mer omfattande studien av små barns TV-vanor som genomförs på PUB. Den ger kompletta data om barnens tittande på hela programutbudet under två veckor hösten *1977*, 13–26 november. Undersökningen avser barn i åldrarna 3–8 år.

Undersökningsmetoden, telefonintervjuer, var densamma som i de vanliga publikräkningarna med den skillnaden att intervjuerna gjordes med barnens föräldrar eller vårdnadshavare och inte med barnen själva.

På samma sätt undersöktes 3–8-åringars TV-tittande under en vecka i november *1972*, 15–21 november. Eftersom de båda undersökningarna gjordes med samma metodik och under motsvarande tidsperiod finns möjligheter att göra direkta jämförelser mellan åren -72 och -77 och studera eventuella förändringar.

Under enkanaltiden undersöktes 2 veckor *1964*, 1 vecka i mars och 1 vecka i oktober. Undersökningarna avsåg barn i åldrarna 3–9 år. Men i dessa undersökningar användes helt andra metoder, dagbok resp. enkät, än i de senare studierna . . ."[1]

"Undersökningsmetod"

Med hänsyn till undersökningsgruppens ringa ålder (3–8 år) beslöt vi att här i likhet med undersökningen 1972 genomgående anlita resp. barns vårdnadshavare som uppgiftslämnare. I vissa fall tog man också kontakt med någon annan person, som var mer insatt i barnets tittande, t. ex. dagmamma, barnflicka eller äldre syskon.

Intervjuerna genomfördes per telefon. Även i de fall telefon saknades i barnets bostad. (I de fallen ombads respondenterna att per brev sätta sig i förbindelse med oss per telefon, varvid intervjun genomfördes.)

I publikräkningarna som gäller befolkningen mellan 9–79 år ställs frågor om TV-tittande 3 dagar tillbaka. För en undersökning som denna, med indirekta intervjuer, bedömde vi det som alltför vanskligt och vi sträckte oss därför inte längre än 2 dagar bakåt.

[1] PUB-rapport nr 10 1978.

Bortfall eller mätfel

Osäkerheten i de siffror som här presenteras avspeglas ganska väl i de felmarginaler som redovisas här nedanför. Det finns dock tillfällen då osäkerheten är betydligt större, bl. a. om bortfallet är onormalt stort. Bortfallet i denna undersökning liksom i den tidigare barnundersökningen var dock lägre än i de vanliga publikmätningarna. November -77 uppgick det till 4 % och november -72 till 5 %. En annan felkälla i denna undersökning är den indirekta mätmetoden. Den som intervjuas är inte alltid medveten om de faktiska förhållandena.

Urval

Ur rikets totala mantalslängder drogs 15 slumpvis, oberoende urval om vardera 160 barn. Dessa urval användes rullande (enligt samma princip som i de s. k. publikmätningarna, men med den skillnaden att intervjuerna gäller 2 föregående dagars TV-tittande i stället för 3) så att för varje dag inom den egentliga undersökningsperioden vilar resultaten på en bas av 2 gånger 160 barn.

Mätperiod

Perioden 13–26 november valdes dels för att representera ett normalt programutbud under höstperioden, dels för att kunna jämföras med en tidigare undersökning 1972, som genomfördes under veckan 15–21 november. I november 1977 undersöktes två hela programveckor med mindre intervjubas än 1972 då endast en vecka undersöktes."[1]

Resultat

"Hur mycket tittar barnen?

Omfattningen av TV-tittandet kan beskrivas på flera sätt, dels *hur stor andel av publiken* som tittar på TV en genomsnittlig dag, dels *hur lång tid* som ägnas åt TV-tittande en genomsnittlig dag.

Barn i åldrarna 3–14 år är de som använder TV:n mest om man ser till den *andel* som tittar.

Tabell 4 Andel av befolkningen som sett på TV en genomsnittlig dag uppdelat på åldersgrupper. Jämförelse mellan hösten -72 och hösten -77. (Siffrorna för 9–79-åringar avser oktober och för 3–8-åringar november.)

	1977 %	1972 %
3– 8 år	89	93
9–14 år	92	91
15–24 år	75	69
25–44 år	75	71
45–64 år	78	75
65–79 år	83	71

[1] PUB nr 10 1978, sid. 23–24.

I åldersgruppen 9–14 år var det 92 % som tittade på TV en genomsnittlig dag under hösten 1977. För 3–8-åringarna var motsvarande siffra under november 1977 89 %. Under mätperioden i november 1972 var det 93 % av 3–8-åringarna som tittade en genomsnittlig dag, alltså något fler än i november 1977. I alla andra åldersgrupper har däremot antalet tittare stigit sedan hösten 1972.

Hur lång tid tittar de mindre barnen på TV? Som vi kan se av tabellen nedan tittar 3–8-årsgruppen betydligt kortare *tid* än andra åldersgrupper. Detta är vad man kan förvänta sig med nuvarande sändningstider. I länder med sändningar under morgon- och dagtid är förhållandet annorlunda. *En amerikansk 5-åring tittar t. ex. dubbelt så lång tid som en svensk.*

Tabell 5 Genomsnittligt antal tittade minuter per dag uppdelat på olika åldersgrupper. Jämförelse mellan hösten -72 och hösten -77. (Siffrorna för 9–79-åringar avser oktober och för 3–8-åringar november.)

	Hösten -77 min	Hösten -72 min
3– 8 år	89	94
9–14 år	133	123
15–24 år	95	80
25–44 år	98	89
45–64 år	105	99
65–79 år	127	100

Som vi kan se i tabellen har även den *tid* som används till TV-tittande ökat sedan 1972. Detta gäller alla åldersgrupper utom den yngsta.

Åldersgruppen 3–8-åringar är en ganska heterogen grupp. Utvecklingsmässigt skiljer sig en 3-åring en hel del från en 8-åring. Medan de yngsta i gruppen kanske knappast lärt sig tala rent har de äldsta redan hunnit gå något år i skolan. Frågan är om sådana skillnader också återspeglas i barnens TV-tittande.

Av tabell 6 framgår hur stor *andelen* tittare är a) i varje ålder b) för pojkar och flickor och c) för barn till föräldrar med olika utbildning.

Tabell 6 Andel tittare i olika undergrupper en genomsnittlig dag nov. -77

	%		%
a) 3 år	86	b) Pojkar	90
4 år	89	Flickor	88
5 år	91		
6 år	90	c) Lågutbildade	89
7 år	87	Medel	90
8 år	89	Högutbildade	86

Skillnaden mellan olika undergrupper bland 3–8-åringar är ganska liten. Nästan lika många 3-åringar som 8-åringar tittar på TV och ungefär lika många pojkar som flickor. Mellan utbildningsgrupperna är det heller inte några anmärkningsvärda skillnader.

Men medan *andelen* tittare en genomsnittlig dag inte varierar särskilt mycket mellan olika undergrupper så är variationen i den *tid* man använder till TV-tittandet större.

Tittandet blir mer omfattande ju äldre barnen blir upp till 10–12-årsåldern. En 3-åring tittar i genomsnitt 66 min om dagen medan en 8-åring tittar 114 min, lika mycket som genomsnittet för den totala befolkningen 9–79 år. Det betyder att *en 3-åring ägnar nästan 8 timmar i veckan åt TV-tittande och en 8-åring drygt 13 timmar.*

Barn till lågutbildade föräldrar ägnar betydligt mer tid åt TV-tittande än barn till föräldrar med hög utbildning.

Tabell 7 Genomsnittligt antal tittade minuter per dag och vecka uppdelat på kön, ålder och föräldrarnas utbildning – Jämförelse med nov. -72

	Nov. -77 min/dag	Nov. -72 min/dag	Nov. -77 min/dag	Nov. -72 min/dag
3 år	66	66	7 t 42 m	7 t 42 m
4 år	79	87	9 t 15 m	10 t 06 m
5 år	90	99	10 t 30 m	11 t 30 m
6 år	95	103	11 t 10 m	12 t 05 m
7 år	100	103	11 t 40 m	12 t 01 m
8 år	114	107	13 t 16 m	12 t 31 m
Lågutbildade	105	uppg. saknas	12 t 15 m	uppg. saknas
Medel	91		10 t 37 m	
Högutbildade	74		7 t 18 m	
3–8 år totalt	89		10 t 26 m	11 t 26 m

Som vi kan se av tabellen var TV-tittandet bland de mindre barnen något mindre omfattande i november -77 än i november -72. Denna minskning beror till stor del på att det nu är något *färre* barn som tittar. Det är alltså färre barn som 'bidrar' med tittartider till det gemensamma genomsnittet för åldersgruppen.

Om man delar upp tittartiden enbart på dem som tittat i stället för på hela åldersgruppen får man andra siffror. Jämför man hur lång tid *TV-tittarna* bland barnen ägnat åt TV vid de olika tillfällena finner man att *tittartiden är densamma, 100 resp. 101 minuter.*

Genomsnittssiffror som i tabellen ovan ger oss endast knapphändiga upplysningar om barnens tittande. Tittar alla barn ungefär lika mycket eller finns det stora variationer? Vi skall titta på hur "spridningen" av tittandet ser ut i tab. 8 nedan.

Tabell 8 Andel av 3–8-åringarna som bildar olika "konsumtionsgrupper" en genomsnittlig dag. Genomsnittet för hela gruppen är 89 min per dag

Ser ej %	–1 t %	1–2 t %	2–3 t %	3–4 t %	5 t– %
11	33	31	14	9	2

När tittar barnen?

På *lördagar* förekommer den allra största TV-konsumtionen. Mer än en tredjedel av 3–8-årsgruppen tittar mer än tre timmar. Nästan en femtedel av barn mellan 5 och 8 år tittar mer än 5 timmar. Var tionde 7- och 8-åring tittar mer än 6 timmar på lördagarna.

På *fredagar* är det 15 % av 3–8-åringarna som tittar mer än 3 timmar. Detta är en ökning av högkonsumenter på fredagar jämfört med 1972. 7- och 8-åringarna tittar mest: en fjärdedel av dem tittar mer än 3 timmar.

Under *vardagar* och *söndagar* är det ytterst få barn som tittar mer än 3 timmar om dagen. Här är det ingen skillnad mellan olika åldersgrupper . . .

Om vi jämför 3–8-åringar med den övriga befolkningen (9–79 år, tabell 9) ser vi att *andelen* inom varje enskild åldersgrupp bland 3–8-åringarna som tittar på TV är större än för den vuxna befolkningen 15–79 år under alla veckans sju dagar. I stort sett kan man säga att TV lockar *lika många 3–8-åringar som den lockar 9–14-åringar* – TV:s storkonsumenter – under alla veckodagar. *3–8-åringarna ägnar dock kortare tid åt TV än vad 9–14-åringarna gör.*

Tabell 9 Andelen av befolkningen 3–79 år i olika undergrupper, uppdelat på veckodag, 1976–77

Ålder	Må-to %	Fre %	Lö %	Sön %		Må-to %	Fre %	Lö %	Sön %
3– 8	86	89	98	88	Män	75	78	82	85
9–14	84	90	95	92	Kvinnor	75	77	78	81
15–24	68	72	75	80					
24–44	70	74	77	81	Lågutb.	77	79	79	84
45–64	78	79	79	84	Medel	71	75	77	80
65–79	80	80	81	83	Högutb.	65	70	73	79

När på dygnet tittar barnen?

Vi vet sedan tidigare att *9–14-åringarna förlägger lika stor del av sitt tittande efter kl. 21.30 som vuxna gör.* Men de mindre barnen har ett helt annat mönster (tabell 9). Under vardagar och söndagar har de barn som tittat på TV förlagt nästan all sin tittar-tid – 89 % resp. 94 % – till före kl. 19.30. För fredagar och lördagar är motsvarande siffror 70 % resp. 69 % . . .

TV har knappast någon publik alls bland 3–8-åringarna efter kl. 21.30 under vardagar, lördagar och söndagar.

Däremot har fredagar lockat publik efter denna tid bland 7- och framför allt bland 8-åringarna. TV har också en stor publik bland dessa barn mellan kl. 20.30–21.30 under fredagar och lördagar . . .

Tabell 10 Andel tittare i olika tidsintervaller för olika undergrupper, %

	Totalt	3 år	4 år	5 år	6 år	7 år	8 år
Må–to							
16.30–19.30	85	85	86	90	88	83	81
19.30–20.30	14	6	7	4	13	21	29
20.30–21.30	9	4	4	7	9	11	21
21.30–	1	0	1	1	2	0	4
Fredag							
16.30–19.30	86	85	88	87	90	85	81
19.30–20.30	32	14	18	28	33	44	55
20.30–21.30	36	14	19	31	36	53	65
21.30–	17	1	8	12	10	26	49
Lördag							
före 16.30	63	47	67	62	65	65	75
16.30–19.30	79	66	76	87	85	79	79
19.30–20.30	91	77	87	97	95	93	98
20.30–21.30	38	8	18	28	47	61	66
Söndag							
före 16.30	66	58	66	59	68	66	78
16.30–19.30	77	68	78	80	77	79	77
19.30–20.30	14	3	11	18	7	20	27
20.30–21.30	5	–	–	6	2	6	15

Förändringar i publikandelar mellan 1972 och 1977

Tidigare i rapporten ställde vi frågan vad orsaken kunde vara till att publiken minskat under vardagar och söndagar jämfört med 1972. De stora skillnaderna mellan de båda perioderna kan delvis förklaras av att TV2:s småbarnsprogram under vardagar kl. 17.30 1972, "Babar", drog en större publik än 17.30-programmet 1977, "Dockmakarens verkstad" . . .

Några direkta slutsatser om att TV-tittandet under vardagar och söndagar skulle ha minskat, eller ha ökat under lördagar, under den senaste 5-årsperioden kan vi inte dra. För befolkningen 9–79 år har vi publikräkningar under minst 130 dagar fördelade över olika säsonger. Men för de mindre barnen har vi tillsammans tre veckor under en 5-årsperiod – 1 vecka 1972 och 2 veckor 1977. Även om metod och mätperiod – november i båda fallen – ger oss möjlighet till direkta jämförelser kan skillnaderna bero på tillfälligheter, t. ex. utbud, såväl i avseende på programkategorier som på utbud inom resp. programkategori.

Vilka program tittar barnen på?

Hur väljer barnpubliken program? Till en början är det föräldrarna som väljer åt barnen eller bestämmer vilka program de skall se eller inte se. Men barnen lär sig snart att själva fråga efter programmen och får olika preferenser.

3–8-åringar tittar ungefär lika mycket på barnprogram som på vuxenprogram. Knappt hälften av sin tittartid ägnar de åt barnprogram och då i första hand program för mindre barn. Andra hälften delas upp på i huvudsak underhållningsprogram av olika slag och blandprogram.

Resultaten från 1972 visar samma fördelning av tittandet. Barnen ser alltså varken mer eller mindre på vuxenprogram nu."[1]

I tabell 11 ser vi hur stor del av tittartiden som ägnas åt olika programkategorier: Denna tabell samt kommentarer återfinns även på sid. 78 i kapitel 7 "Vilka barn ser vad och hur mycket på TV"?

Tabell 11 Andel av tittartiden som ägnas åt olika programkategorier uppdelat på kön, ålder och föräldrarnas utbildning, %

	Småbarns-[a] program	Mellanb. program	Barnpr. totalt	Familje-[b] program	Vuxen- program	Övr.
Pojkar	33	10	43	21	33	3
Flickor	37	10	47	21	29	2
3 år	49	9	58	20	19	3
4 år	44	10	54	20	24	2
5 år	40	12	52	20	26	2
6 år	35	10	45	21	31	2
7 år	28	10	38	22	37	3
8 år	23	9	32	22	43	4
Lågutbildade	31	10	41	22	35	3
Mellan	35	10	45	21	31	3
Högutbildade	40	11	51	20	26	3
3—8-åringar	35	10	45	21	31	3

[a] Inkl. barninsl. i "Sveriges Magasin" och "Gomorron Sverige".
[b] Exkl. barninslagen.

I november 1972 visade det sig att ungefär hälften av barnen en given dag *endast såg på barnprogram*. Under november 1977 var det ungefär samma förhållande. Andelen barn som endast såg barn- och familjeprogram var helt naturligt störst i de yngsta åldrarna.

Sändningstiden för småbarnsprogram är något längre än för mellanbarnsprogram.[2] Tittandet på småbarnsprogram upptar också den största delen av barnprogramtittandet. Detta gäller också 7- och 8-åringar, som använder ca 1/4 av sin tittartid till att se program för mindre barn.[1]"

Barnens tittande maj 1979

behandlar skillnaderna i barnens tittande under mörka november och ljusa maj. Resultaten visar att den ljusa årstiden och varmt väder håller barnen borta från TV, och att TV inte fått dem att glömma att det bästa som finns är att leka utomhus. Nedan följer de viktigaste resultaten direkt hämtade från rapporten (sid. 1–12 och 20–22).

"Denna rapport redovisar 3–8-åringarnas TV-tittande i maj 1979. Det är den tredje mätningen av småbarnspubliken som gjorts med en mätteknik som motsvarar den som används vid PUB:s publikräkningar av 9–79-åringar. Metoden redovisas på sid. 22.

[1] PUB nr 10 1978 sid. 2–13.

[2] Barnredaktionerna sänder 6–7 timmar för mindre barn per vecka. Dessutom förekommer barninslag i sådana program som "Sveriges Magasin" och "Gomorron Sverige" med Lennart Hyland. Mellanbarnsprogrammen upptar ca 5 timmar av veckans sändningstid.

Den första genomfördes	15–21 november	1972
den andra gjordes	13–26 november	1977
och den nu aktuella	2–18 maj	1979

(Tidigare mätningar av barnpubliken har gjorts men då med en annan mätteknik.)

Vi har således helt jämförbara data från två perioder under den mörka årstiden och från en period under den ljusare årstiden. Här kommer vi i första hand att jämföra data från de två senaste mätningarna för att kunna belysa eventuella säsongvariationer i barnens tittande.

Sändningstiderna för Barnredaktionernas program var under mätperioden i maj desamma som under de båda novembermätningarna. Utbudet av barnprogram från Barnredaktionerna var i stort sett detsamma. Vissa andra barnprogram som t. ex. barninslagen i Programmet under vardagar och Gomorron Sverige med Lennart Hyland under lördagsmorgnarna hade slutat sändas.

Förutom uppgifter om barnens TV-tittande innehåller rapporten en jämförelse mellan 3–8-åringarnas läggtider under olika säsonger, deras användning av olika massmedier och tider för deras middagsmål. Tabellbilagan innehåller uppgifter om TV-innehav och innehav av videobandspelare, data om vem som har hand om barnen under dagen, hur många barn som går på förskola och föräldrarnas arbete.

Undersökningsmetod

Med hänsyn till undersökningsgruppens ringa ålder (3–8 år) anlitar vi i barnmätningarna genomgående barns vårdnadshavare som uppgiftslämnare. I vissa fall tar man också kontakt med någon annan person, som är insatt i barnens tittande, t. ex. dagmamma, barnflicka eller äldre syskon.

Intervjuerna genomförs per telefon. Även i de fall telefon inte finns i barnets bostad. (I dessa fall ombeds respondenterna per brev att sätta sig i förbindelse med oss per telefon, varvid intervjun kan genomföras.)

I publikräkningarna som avser befolkningen 9–79 år ställs frågor om TV-tittande 3 dagar tillbaka. För en undersökning som denna, med indirekta intervjuer, bedöms detta som alltför vanskligt och vi sträcker oss därför inte längre än 2 dagar bakåt . . .

Mätperiod

Perioden 2–18 maj valdes för att representera ett normalt programutbud under sena vårperioden. Inga helgdagar eller på annat sätt ovanliga dagar inföll under perioden, med undantag av den första varma vårdagen, måndagen den 7 maj.

Resultat

Hur mycket tittar barnen?

Vi vet att både barn och vuxna tittar mer på TV under vintern än under den ljusa årstiden. Andelen barn som tittar på TV är ungefär 90 % en vanlig vinterdag. Härvidlag skiljer sig inte de olika åldersgrupperna: det är alltså lika många 3-åringar som 14-åringar framför TV:n varje dag och detta mönster tycks hålla i sig år från år. Men variationerna mellan olika säsonger är mycket stora.

I maj 1979 var det endast 55 % av 3–8-åringarna som utnyttjade TV:n en genomsnittlig dag. Motsvarande siffra för de äldre barnen, 9–14-åringarna var 72 %.

Liknande iakttagelser kan göras för vuxna. På vintern slår sig 77 % ned framför TV:n en genomsnittlig dag, men bara 62 % under maj–juni.

Tabell 12 Andel av befolkningen som sett på TV en genomsnittlig dag uppdelat på åldersgrupper. Jämförelse mellan den ljusa och den mörka årstiden

Ålder	Ljusa årst. %	Mörka årst. %	Skillnad %
3– 8	55	89	34
9–14	72	90	18
8–79	62	77	15

De största säsongvariationerna i TV-tittandet finns som framgår av tabellen bland de yngsta barnen. Detta beror till stor del på att dessa normalt förlägger större delen av sitt TV-tittande till eftermiddags- eller tidig kvällstid och att de under sommarhalvåret förmodligen helt enkelt stannar ute längre.

Skillnaderna mellan olika undergrupper bland 3–8-åringarna är ganska liten. Rent allmänt kan sägas att ju äldre barnen blir desto fler tittar under den ljusa årstiden. Mellan pojkar och flickor märks ingen skillnad, men när det gäller olika utbildningsgrupper är skillnaden märkbar. Det är fler av de lågutbildades barn som utnyttjar TV:n under vårsäsongen än av de högutbildades, 63 resp. 57 %. Särskilt stor är skillnaden under veckohelgerna. Samma förhållande kan noteras under vintern.

Som vi sett är *antalet* TV-tittare i alla åldersgrupper betydligt lägre under den ljusa årstiden. Det låga antalet tittare bidrar till att den *genomsnittliga tittartiden* också blir låg. Men även de som faktiskt tittar använder i regel kortare tid för TV-tittande än på vintern.

Under vintern är 3–8-åringarna den åldersgrupp som ägnar TV:n kortast *tid*. Detta gäller som vi kan se av tabellen även under vårsäsongen.

Tabell 13 Genomsnittligt antal tittade minuter per dag uppdelat på olika åldersgrupper. Jämförelse mellan den ljusa och den mörka årstiden

	Ljusa årstiden		Mörka årstiden	
	Tittartid f. alla min	Tittartid/ tittare min	Tittartid f. alla min	Tittartid/ tittare min
3– 8 år	35	(64)	89	(100)
9–14 år	72	(100)	152	(177)
9–79 år	62	(100)	127	(165)

Tabell 14 Genomsnittligt antal tittade minuter per dag under olika årstider uppdelat på ålder och föräldrars utbildning

	Ljusa årstiden min	Mörka årstiden min
3– 4 år	32	73
5– 6 år	34	93
7– 8 år	41	107
9–10 år	73	153
11–12 år	74	153
13–14 år	69	150
Lågutb.	46	105
Medel	32	91
Högutb.	34	74

Under vinterhalvåret finns det en hel del barn som är extrema högkonsumenter av TV. Det är då inte alls sällsynt att barn tittar mer än tre timmar i genomsnitt per dag. Särskilt under veckohelger går konsumtionen upp till mer än 5 timmar bland ganska stora grupper barn.

Under sommarhalvåret förekommer mer än 3 timmars tittande praktiskt taget bara på lördagarna, 6 % av barnen tittar då så mycket. Motsvarande siffra för lördagar i november 1977 var 37 %.

Tabell 15 Andel av 3–8-åringarna som bildar olika "konsumtionsgrupper" en genomsnittlig dag. Jämförelse mellan den ljusa och den mörka årstiden

	Ser ej %	< 1 t %	1–2 t %	2–3 t %	3 t > %
Ljusa årstiden	45	36	12	4	1
Mörka årstiden	11	33	31	14	11

När tittar barnen?

När under veckan tittar barnen?

. . .

På vintern är tittandet under veckodagarna ganska sparsamt men desto mer omfattande under veckohelgerna. Förhållandet mellan olika veckodagar är detsamma under vårsäsongen, även om det

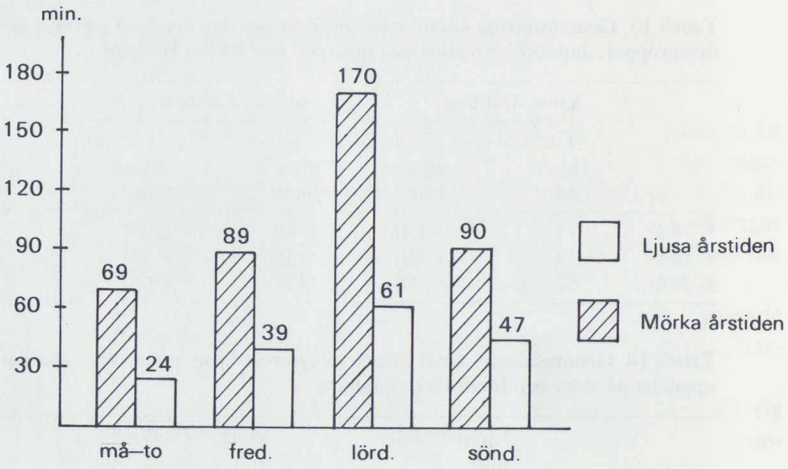

Fig. 2 Tittartid i min under olika veckodagar och årstider för 3–8-åringar.

totala tittandet är lägre. Både under vintern och under våren var lördagarna tittardagar framför andra. Då tittade barnen dubbelt så mycket som under vanliga veckodagar. Tittandet under vårens lördagar motsvarar ungefär tittandet under vinterns veckodagar.

Under den ljusa årstiden är det knappast något barn som tittar mer än 2 timmar per vardag, på lördagarna är det 17 % som ägnar mer än 2 timmar åt TV-tittande.

. . .

När på dygnet tittar barnen?

Vi vet sedan tidigare att 3–8-åringarna i motsats till de större barnen förlägger största delen av sitt tittande till eftermiddags- eller tidig kvällstid. Under vinters vardagar och söndagar har de klarat av nästan allt sitt tittande före kl. 19.30. Även under fredagar och lördagar ligger större delen av deras tittande tidigt på kvällen.

Man skulle kunna förmoda att dessa vanor ändrades något under den ljusa årstiden när barnen är ute och leker längre och så är också fallet. Förskjutningen är visserligen inte särskilt stor, men den varierar med olika veckodagar och olika åldersgrupper. 6–8-åringarna tittar mindre tidigt på kvällen och mer senare. Fortfarande äger dock större delen av deras tittande rum före kl. 19.30 åtminstone under vardagarna. De mindre barnen tittar även nu till största delen på eftermiddagsprogram eller tidiga kvällsprogram.

Mer markerad är skillnaden på fredagar och lördagar. Detta gäller alla åldersgrupper men särskilt stor är skillnaden bland de större barnen . . .

Dessa förskjutningar till ett senare tittande kan vara en följd dels av att barnen är ute och leker längre på dagarna, dels av skillnader i programutbudet. Så finns det t. ex. inte samma möjligheter att titta tidigt på dagen under majsäsongen. Sveriges Magasin

(eller dess motsvarighet Programett) hade slutat att sändas, ett program som annars har många tittare i de yngsta åldersgrupperna liksom Gomorron Sverige med Lennart Hyland.

Även om det mesta TV-tittandet sker tidigt på kvällen finns det en hel del barn som tittar på sena TV-program. Under november -77 var fredagskvällarna de kvällar då många barn stannade uppe och såg på TV. Då var det serien De fattiga och de rika som lockade. Under maj -79 var lördagarna de kvällar som hade flest sena tittare. Långfilmen Grabben från Brooklyn var det program som höjde tittandet.

När under veckohelgerna det sena tittandet förekommer är således en följd av programsättningen. Om motsvarande attraktiva program sändes lika sent på vardagskvällar är det dock troligt att de skulle fått något färre tittare.

Tabell 16 Andel tittare i olika tidsintervall. Jämförelse mellan den ljusa och den mörka årstiden

	Ljusa årstiden %		Mörka årstiden %
Må–to			
före 18.30	42		
lj. 18.30–19.30/Mö 16.30–19.30	6	(16.30–19.30)	85
19.30–20.30	9		14
20.30–21.30	6		9
21.30–	2		1
Fredag			
före 18.30	31		
18.30–19.30	11	(16.30–19.30)	86
19.30–20.30	17		32
20.30–21.30	20		36
21.30–	14		17
Lördag			
före 16.30	2		63
16.30–18.30	29		
18.30–19.30	42	(16.30–19.30)	79
19.30–20.30	48		91
20.30–21.30	25		38
21.30–	16		4
Söndag			
före 16.30	3		66
16.30–18.30	35		
18.30–19.30	55	(16.30–19.30)	77
19.30–20.30	27		14
20.30–21.30	9		5
21.30–	1		0

Vilka program tittar barnen på?

. . .

Som framgår av tabellen nedan (ej medtagen) fördelas tittartiden något annorlunda under den ljusa årstiden. Barnprogrammen har ungefär lika stor andel av barnens tittande som under vintern, 44 % jämfört med 45 %. Vuxenprogrammen har ökat sin andel. De hade i nov. -77 31 % av tittartiden och under maj-perioden 41 %. Utbudet av familjeprogram var som nämnts lägre under majmätningen och detta märks i den låga andel dessa program fått . . .

16.30-programmen hade i majmätningen en genomsnittlig publik på 19 % jämfört med 55 % i nov. -77. 17.30-programmens genomsnittliga publik i maj var 33 % jämfört med 65 % i nov. -77 . . .

Under de båda novembermätningarna har det visat sig att ungefär hälften av barnen en given dag *endast såg på barnprogram*. Under vårsäsongen var denna andel betydligt mindre. Måndag–fredag var det en dryg femtedel av barnen som såg enbart barnprogram, under veckohelgerna var det ingen som såg enbart barnprogram . . .

Sammanfattning

De största säsongvariationerna när det gäller TV-tittande finns i de yngsta åldersgrupperna. Medan ca 90 % av 3–8-åringarna sitter framför TV:n på höst- och vinterdagarna, återfinner man bara 55 % av dem där under vårsäsongen.

Den genomsnittliga tittartiden under den ljusa årstiden är mindre än hälften av vad den brukar vara under den mörka. Dels beror detta på att färre tittar och därmed bidrar med gemensam tittartid, dels på att de som tittar ser kortare tid än på vintern.

Liksom under den mörka årstiden är tittandet under våren högst på lördagarna, ca 1 timme i genomsnitt. Detta är mindre än vad barnen brukar titta på vinterns vardagar.

Andelen tittare i olika åldersgrupper är ungefär lika stor, men tittartiden stiger något med ökad ålder. Genomgående över alla veckodagar är det större andel tittare och längre tittartid bland de lågutbildades barn. Allt detta gäller både den mörka och den ljusa årstiden.

Under båda säsongerna förlägger småbarnen större delen av sitt tittande till eftermiddags- eller tidig kvällstid. Under våren kan dock en viss förskjutning mot senare tider märkas. Tittartiden fördelas också något annorlunda mellan olika programkategorier. Barnprogrammen har oförändrad andel, men vuxenprogrammen har ökat sin andel på bekostnad av familjeprogrammen, som sändes i mindre omfattning. Vuxenprogrammen hade 41 % av tittartiden jämfört med 31 % under den mörka årstiden. Andelen som såg enbart barnprogram var lägre under våren.

Den stora skillnaden mellan den mörka och den ljusa årstiden kan ha flera förklaringar. Barnen är ute och leker mer och behöver inte sysselsättning på samma sätt inomhus. De är troligen inte själva lika intresserade av TV som på vintern. Föräldrarna är inte lika angelägna om att barnen ska titta och ropar inte in dem till barnprogrammen. Programmen behöver förmodligen vara mer attraktiva än på vintern för att kunna locka och färre program når upp till den nivån. Vissa skillnader i programutbudet förekommer också.

TV saknar dock inte betydelse under den ljusa årstiden för de mindre barnen. I en tidigare undersökning har vi kunnat konstatera att även barnprogram som sänds mitt i sommaren kan samla förvånansvärt många tittare. Det gäller de program som brukar sändas kl. 9.00 på sommarmorgnarna. Och som vi sett i den här mätningen har en del barnprogram ganska höga tittarsiffror i vissa åldersgrupper."

Barn och TV i socialiseringsprocessen

I "Barn och TV i socialiseringsprocessen – några resultat från Nordisk forskning" sammanfattar Cecilia von Feilitzen data[1] om olika åldrars TV-tittande:

"Majoriteten svenska barn börjar titta lite mer uppmärksamt på TV vid tre års ålder. Tidigare kan de titta till då och då och också visa intresse för vissa inslag, men det intresset är kortvarigt. När koncentrationen väl infunnit sig tittar den absoluta majoriten förskolebarn (3–6 år) varje dag och knappast någon mindre än tre dagar i veckan. *Förskolebarn ägnar TV i genomsnitt omkring en och en halv timme per dag.*

Mängden av TV-tittande ökar sedan successivt tills det når en topp i 12-årsåldern. Eftersom denna topp byggs upp och planas ut, *kan man säga att det är 10–14-åringarna som utgör TV:s storkonsumenter. Denna intensiva TV-period innebär i Sverige omkring 14 timmars tittande i veckan.* I tonåren minskar tittandet ganska kraftigt och det är inte förrän i vuxen ålder som något större intresse för TV kommer tillbaka. *Men ingen vuxen åldersgrupp tittar lika mycket på TV som 10–14-åringar."*[2]

...

USA

"USA brukar framhållas som ett skräckexempel. Där har barnen när de slutat skolan i genomsnitt tillbringat 11 000 timmar på skolbänken men hemma framför TV-apparaten har de suttit 15 000 timmar och sett 350 000 annonser och 13 000 mord rulla förbi i rutan. En amerikansk 5-åring tittar 23,5 timmar i veckan och en amerikansk vuxen tittar 44 timmar i veckan. (Motsvarande

[1] Fram till 1974.

[2] PUB nr 28 75/76, sid. 1–2.

siffror i Sverige är 11,5 timmar resp. 10–11 timmar.) Under veckosluten är tittandet i Amerika intensivt eftersom nästan alla kanaler kör barnprogram nonstop från tidigt på morgonen till mitt på dagen."[1]

Kommentar:

De amerikanska siffrorna anses ha intresse även för oss i Sverige eftersom de delvis är en följd av de många kanalerna och demonstrerar hur utbudet kan påverka konsumtionen. (K. E.)

Skillnader mellan barn och vad som är utmärkande för de s. k. "stortittarna" eller de "TV-beroende barnen" behandlas i nästa avsnitt "Vilka barn ser vad och hur mycket på TV?"

[1] Blunda inte, sid. 23–24.

Kapitel 7 Vilka barn ser vad och hur mycket på TV?

Detta kapitel omfattar citat av och referat från följande arbeten:

C. v. Feilitzen m. fl. *Blunda inte för barnens tittande.* 1977

C. v. Feilitzen. *Barn och TV i socialiseringsprocessen.* PUB 28
L. Filipson. *Vilken roll spelar radio och TV i förskolebarnens liv?* PUB 52 1975/76

L. Filipson m. fl. *Barnens tittande november 1977.* PUB 10 1978

W. Schramm. *Television in the Lives of our Children.* 1961

SGR 4 1972

H. T. Himmelweit. *Television and the Child.* 1958

J. Lyle, H. Hoffman. *Children's Use of Television and other Media.* 1971 (SGR 4)

J. Dominick, B. Greenberg. *Attitudes toward Violence:* The interaction of television exposure, family, attitudes and social class (SGR 3 1972)

J. Murray. *Television in Inner-City Homes* (SGR 4 1972)

J. McLeod, C. Atkin, S. Chaffee. *Adolescents, Parents and Television Use:* Adolescent self-report measures from Maryland and Wisconsin samples (SGR 3 1972)

S. Chaffee, J. McLeod, *Adolescents Television Use in the Family Context* (SGR 3 1972)

H. L. Friedman, R. L. Johnson. *Mass Media Use and Aggression:* A pilot study (SGR 3 1972)

J. P. Robinson. *Toward Defining the Functions of Television* (SGR 4 1972)

J. Lyle. SGR 4, *Overview.* 1972

Vidare nämns
WR Simmons 1970
Robinson o. Bachman 1971
Israel o Robinson 1971
Greenberg, Ericson och Vlahos 1972
Mc Intyre o. Teevan. 1972
Hazard 1967

Vilka barn ser vad och hur mycket på TV?

Under denna rubrik skall vi främst redovisa material som belyser frågorna

- vem som ser vad?
- och hur mycket?
- dvs. vilka är storkonsumenterna och vilka tittar lite på TV?

TV-tittandet hos barn med psyko-sociala problem är hos de flesta författare så hopvävt med olika kvantitativa och kvalitativa aspekter på TV-konsumtionen, att det inte varit möjligt att lyfta ut frågan ur sitt vidare sammanhang.

Från denna regel finns ett undantag. Inga Sonessons avhandling från 1979, "Förskolebarn och TV", vars centrala tema är psyko-socialt avvikande barns förhållande till TV. De från denna utgångspunkt viktigaste partierna i detta arbete har brutits ut och placerats i kapitel 8, "TV-tittandet hos psyko-socialt avvikande barn".

Svenska undersökningar

Bilden är splittrad. Inga beskrivningar är giltiga för barn i största allmänhet. Olika förhållanden gäller för olika åldersgrupper, olika sociala och etniska kategorier och i viss mån för olika perioder av den s. k. TV-epoken.

Beskrivningen i "Blunda inte" av när på dygnet barnen tittar på TV ger dock en blixtbelysning av problemet och visar att barn *ser det mesta.*

Från "Blunda inte" lär vi:

Om barn och sena program:

> "En vanlig föreställning är att barn inte tittar på TV sent på kvällen. Och när det gäller de mindre barnen, 3–8-åringarna, är det helt riktigt sällsynt att de tittar efter klockan 21.00, åtminstone på vardagar. *På lördagar och söndagar är det dock ganska många yngre skolbarn, som tittar sent på kvällen; en femtedel av alla 7- och 8-åringar tittar fortfarande klockan 22.30.* (Kvällstittandet bestäms naturligtvis till stor del av programsättningen.)

Sanningen om 9–14-åringarna är emellertid att de förlägger lika stor del av sitt tittande till efter 21.30 som de vuxna gör. Även under vardagskvällar tittar ungefär en femtedel efter 21.30. På fredagar och lördagar kan det sena tittandet vara nästan hundraprocentigt."[1]

Om barn och vuxenprogram

"Till stor del ser också 3–8-åringarna program som är producerade för dem, 45 % av deras tittartid ägnas åt barnprogram. Det har också visat sig att omkring hälften av 3–8-åringarna en given dag *endast* ser på barnprogram, medan några få procent endast ser på vuxenprogram.

Men i genomsnitt går alltså så mycket som 55 % av tittartiden åt till vuxenprogram av olika slag. Lika stor del som barnen använder till barnprogram (45 %) använder de till vuxenprogram, långfilmer, fictionprogram, serier och blandprogram. Och 10 % av tiden tittar de alltså på andra vuxenprogram.

De äldre barnen, 9–14-åringarna, använder bara 16 % av sin tittartid till barnprogram. Visserligen är en del barnprogram mycket populära i de här åldrarna och särskilt 9- och 10-åringarna ser gärna på barnprogram. *Men huvudsakligen tittar denna åldersgrupp på vuxenprogram, främst på långfilmer, blandprogram, svenska och utländska serier, sportprogram och deckare.* Jämför man barnens val av program med de vuxnas finns det stora likheter. Men en betydelsefull skillnad måste noteras: *barnen tittar framför allt mindre på nyhetsprogram och andra informativa program. Barn upp till 14 år är alltså mer utpräglade underhållningstittare än vuxna.*

Vi konstaterade tidigare att 9–14-åringarna tittar lika mycket som de vuxna även efter 21.30 på kvällen. Men eftersom de är mer utpräglade underhållningstittare än vuxna blir deras sena kvällstittande mer koncentrerat till underhållningsprogram. Det medför att många program som lagts sent på kvällen för att man vill markera deras olämplighet för barn fått mycket höga tittarsiffror just inom denna publikgrupp."

Om barn, ungdomar och våldsprogram

"*Tillsammans med ungdomsgruppen (15–24 år) är 9–14-åringarna den grupp som t. ex. utnyttjar de sena våldsprogrammen mest av alla.*

I debatten om det berättigade i att sända underhållningsvåld av olika slag brukar man ibland framhålla att publikens önskemål måste tillgodoses. *Det är alltså de yngsta åldersgruppernas programsmak man i första hand uppmuntrar genom återkommande deckar- och våldsserier. Ju äldre man blir, desto mindre tycks dessa serier sedan intressera.*

[1] "Blunda inte" sid. 19.

Finns det då inga alternativ för de här åldersgrupperna? Vi vet att de allmänt väljer underhållning men ratar nyheter och traditionella informationsprogram. Detta behöver dock inte innebära att de måste få underhållning i våldsform. Många andra serieprogram är populära bland barn, både sådana med mer vardagligt innehåll, som t. ex. Hem till byn och Albert och Herbert, och sådana som är mer fantastiska och verklighetsfrämmande.

Till de mest populära programmen under 1976 räknas Larmet går, men också program producerade för barn som Barnen i Bullerbyn, Den vita stenen och Fimpen. Alla dessa program hade en genomsnittlig publik på över 70 % av barn mellan 9 och 14 år. Serieprogram brukar få en ökande publik allteftersom serien fortskrider och det sista avsnittet av Larmet går hade en rekordpublik i 9–14-årsgruppen, ca 90 %. En så hög publikanslutning brukar annars bara förekomma när man sänder gamla svenska långfilmer eller Kalle Anka-programmet på julafton.

En lämplig sändningstid för barnprogram kan i viss mån förändra programmets popularitet. Att t. ex. sända barnprogramserier på lördagskvällar 19.30, som prövats i TV 1, har säkert bidragit till den stora publiken både bland vuxna och barn. Programmet får på så sätt en högre status och ses inte som 'bara barnprogram'."[1]

Från Cecilia von Feilitzens rapport om barn och TV i socialiseringsprocessen har vi hämtat följande om vad barn ser och om vad som styr programvalet

"Medan förskolebarnets TV-tittande till övervägande delen sker inom ramen för vad *familjen* sanktionerar,[2] förändras situationen för barnen i skolåldern.

Skolbarnets direkta programval styrs av framför allt *två andra faktorer än familjens önskemål.* I första hand tittar man själv efter i *dagstidningen* vad det är på TV. I andra hand tar man intryck från jämnåriga, som nästan uteslutande ger tips om underhållande vuxenprogram. *TV:s statushöjande funktion i kamratkretsen* har ökat sedan förskoleåldern och avtar inte förrän i 12-års-åldern efter TV-toppen.

Det är markant hur litet inflytande *skolan* som institution har i detta sammanhang. Någon systematisk massmediakunskap ingår ännu inte i undervisningen i Sverige. Läraren tycks sällan föreslå barnen att titta på något program. Och eftersom barnen och läraren sällan tycks diskutera program som sänts, vågar man kanske dra den slutsatsen att TV:s information ofta anses irrelevant för undervisningen. Skol-TV utgör ett undantag, förstås, men dessa program, som sänds under skoltid, har särskilt anpassats till läroplanen."[3]

Feilitzen fortsätter om sambandet mellan barnens TV-tittande och socioekonomiska status:

[1] Blunda inte sid. 20–21.

[2] Dock utan att veta mycket om de program som man "godkänner" för barnets räkning. Bara 5–10 % av förskolebarnens föräldrar ser på vanliga barnprogram. PUB nr 28 sid. 4.

[3] PUB 28 1975/76 sid. 6.

"Barnet lär sig att titta eftersom föräldrarna och kamraterna accepterar mediet. Genom direkta tillsägelser eller genom att observera sina förebilder internaliserar barnet dessa normer och värderingar, så att de också tar sig uttryck i hans eller hennes egen vilja.

Barn möter olika normer och värderingar och får olika erfarenheter därför att de tillhör olika grupper i samhället. *Vi vet bl. a. att barn till föräldrar med lägre socioekonomisk status tittar mer på TV än barn till föräldrar i högre samhällsposition. Detta gäller i högre grad föräldrarna själva.* Forskare konstaterar ibland att barnen med lägre socioekonomisk status tittar särskilt mycket på våldsfilm. Men andra undersökningsresultat visar att dessa barn snarare ser mer på alla program, både barnprogram och informativa respektive underhållande vuxenprogram. Detta överensstämmer också med det faktum att vuxna med olika utbildningsnivåer, dvs. hög- och lågkonsumenter av TV, väljer att titta på samma program. Lågutbildade vuxna ser alltså inte bara oftare de s. k. breda programmen utan, tvärtemot vad många tycks tro, också oftare TV:s informativa program.

Ett undantag verkar dock barnprogrammen utgöra, som varken låg- eller högutbildade föräldrar tittar särskilt mycket på."

Om kontaktproblem och tittande

"En tredje väsentlig faktor är att vissa barn har problem i kontakterna med föräldrar, kamrater eller skolan. Ibland uttrycks det i stället så att *barnen är aggressiva, deprimerade eller känner ångest. Också dessa barn tittar mer på TV än andra barn.* Och åtminstone *vissa typer av problem* hänger samman med ett *större intresse för våldsprogram.*"[1]

Feilitzen skriver om de små barnens intresse för olika program

"Man möter ofta missuppfattningen att små barn inte alls är selektiva när det gäller program som producerats för dem. Parentetiskt kan därför skjutas in att även förskolebarn har en tydlig programsmak. *Mest intresserade är de av underhållande, konventionella barn- och vuxenprogram.*

För barnprogram av informativ, aktiverande karaktär, där tonvikten inte uttryckligen lagts på underhållning, pendlar förskolebarnen i allmänhet mellan ett 'ganska stort' och ett 'stort intresse'. Ämnet spelar här stor roll. Vid tre liknande upplagda program om kossan, trädet respektive hur ett barn kommer till, var 3–6-åringarna mest fascinerade av barnets tillkomst. *Ofta ökar intresset när man anknyter till tittarbarnens egen erfarenhet och när de har chans att identifiera sig.* Intresset kan alltså också gradvis stiga vid en programserie, där de medverkande och handlingen blir alltmer bekant.

Programmets uppläggning spelar också roll. Vid två olika upplagda program om bl. a. cirklar och trianglar skrattade barnen vid det ena, medan de gäspade, var oroliga och började bråka vid det

[1] PUB nr 28 1975/76 sid. 6–7.

andra. Det är inte bara när bilden och ljudet är komplicerade och svårförståeliga som barn kan tycka det är tråkigt, utan också om programmet t. ex. är långdraget och innehåller alltför många repetitionsavsnitt. *Intresset sjunker också om programledare och andra medverkande pratar med varandra i stället för till förskolebarnet som tittar.*

De barnprogram som förskolebarn i olika undersökningar varit mest negativa till, är program med okonventionella bilder och ljud som velat ge barnen en upplevelse av estetisk karaktär. Vid några program med delvis nonfigurativ konst (bl. a. Miró och Chagall) och atonal musik sjönk barnens intresse stadigt under programmets gång, de undrade när barnprogrammet skulle komma och vid programmets slut hade hälften lämnat TV:n. *Barn är inte i någon sorts rosseauansk mening mer öppna för obekanta, okonventionella former än vuxna, utan måste ha träning för att lära sig uppskatta dem.*"[1]

Med utgångspunkt i den helhetssyn som Leni Filipson anlägger i sin tidigare citerade rapport "Vilken roll spelar radio och TV i förskolebarnens liv?" framförs följande synpunkter på barnens programval

"TV och radio är en del av barnens närmaste omvärld och resultaten i *undersökningen visar att ju trängre deras omvärld är, desto mer betyder i allmänhet TV.* Vi vet redan att TV-innehavet i de svenska barnfamiljerna är så gott som 100 procentigt. Nästan 60 % av dem har färg-TV-mottagare, oftare familjer där föräldrarna har låg utbildning.

Utbudet av TV-program har ökat kraftigt under den senaste 10-årsperioden och detta gäller även och kanske i synnerhet barnprogrammen. Ett tvåkanalsystem infördes 1969, men barnprogrammen är oftast 'skyddade', dvs. placeras så att de inte konkurrerar med några andra program. I princip är det alltså så att barnens *tittande på barnprogram bestäms av andra faktorer än konkurrens mellan olika program.*

Eftersom vi har möjligheter att direkt jämföra förskolebarnens utnyttjande av TV-programmen åren 1964 och 1972 kan vi se hur det ändrade utbudet har påverkat tittandet. *Medan utbudet av barnprogram under den här perioden blev tre gånger så stort ökade TV-konsumtionen till det dubbla, alltså inte i motsvarande grad.* Däremot har strukturen på barnens tittande förändrats på så sätt att barnen nu utnyttjar *barnprogrammen* i högre grad än tidigare. I stället tittar de mindre framför allt på kommenterande nyhetsprogram.

För tio år sedan tittade de förskolebarn som hade tillgång till TV i bostaden i genomsnitt 43 min om dagen. År 1972 var siffran uppe i 98 min. Tittandets omfattning varierar ganska kraftigt med veckodag, men även på vardagar tittar de flesta förskolebarn mer än 1 1/2 timme på TV. På lördagar och söndagar tittar hälften av barnen 2 1/2 timme eller mer.

[1] PUB nr 28 sid. 10–11.

[2] I Nyare siffror, från 1977, omfattar åldersgruppen 3–8 år. Dessa presenteras sid. 8.

Även om *barnprogramutbudet* i teorin skulle kunna täcka barnens hela tittartid, *utnyttjas det inte mer än till ungefär hälften och egendomligt nog är andelen barn som ser enbart barnprogram (ca 40 %) ungefär lika stor bland 3-åringar som bland 8-åringar. Inga barn i de här åldrarna ser enbart vuxenprogram.*

Vi skall titta lite närmare på hur barnens programval ser ut i praktiken och vilka faktorer som bestämmer hur det blir. Omfattningen om konsumtionen, om den är stor eller liten, är *ett* sätt att mäta TV:s betydelse för barnen. Vi vet att TV-tittandet ökar med åldern ända upp till 12-årsåldern. Det finns heller praktiskt taget ingen av 5- och 6-åringarna i vår undersökning som kan kallas lågkonsument medan däremot flera 3- och 4-åringar är det. Men åldern är ändå inte hela förklaringen."

Högkonsumenter

"Det finns andra gemensamma drag hos de familjer där barnen tittar mycket på TV. Vi vet att barnens tittande i stort sett följer föräldrarnas. Att således lågutbildade föräldrars barn tittar mer än högutbildades. Vi vet också att pojkar tittar mer än flickor redan i förskoleåldern.

Det är svårt att i vår undersökning finna någon entydig förklaring till varför en 3- eller 4-åring blir *högkonsument.*

Kanske är det så att man inte i egentlig mening kan kalla dem konsumenter av TV utan det är helt enkelt så att de befinner sig vid TV:n när programmen sänds.

En sak är nämligen gemensam för de små barn som 'tittar mycket' på TV i den här undersökningen. De får antingen titta på TV till programmen är slut eller också somnar de i soffan medan de övriga i familjen tittar. Dessa barn har aldrig någon särskild procedur vid läggdags, då t. ex. någon läser för dem eller har någon annan speciell ritual.

Föräldrarna till de här barnen ser inget fel i att barnen får somna vid TV:n, de betraktar det som något helt naturligt. Deras inställning till TV och dess eventuella verkningar är i allmänhet helt okritisk. Även om några av dem märkt en del negativa effekter av barnens TV-tittande gör de ändå ingenting för att hålla barnet från t. ex. skrämmande program: 'J. drömmer ofta mardrömmar, men det är bara TV'.

De högkonsumerande barnen i våra familjer ser både barnprogram och vuxenprogram. Medan de så gott som alltid ser barnprogrammen ensamma eller ibland med syskon eller kamrater så ser de vuxenprogrammen nästan undantagslöst tillsammans med vuxna. För dem finns inga restriktioner när det gäller programval. Men det är inte alls säkert att ett högkonsumerande barn är beroende av själva TV:n, utan det är i stället beroende av 'samvaron' framför TV:n."

Lågkonsumenterna bland de undersökta barnen, de som ser TV mindre än 1 1/2 timme om dagen eller inte ser varje dag, vilka är det?

"Oftast är det barn som enbart ser barnprogrammen och i synnerhet småbarnsprogrammen. Som vi sett tidigare är åldern inte bestämmande för om barnen tittar på enbart barnprogram eller ej. *I stället har den låga konsumtionen ett starkt samband med dels föräldrarnas egen konsumtion av TV, dels – och viktigast – deras inställning till TV för barnens del. Lågkonsumenternas föräldrar visar sig vara föräldrar som är intresserade av sina barn på ett aktivt sätt, de har fastare uppfostringsnormer och en mer bestämd målsättning för sig själva och familjen."*[1]

– – –

Från "Barnens tittande november 1977", PUB 10 1978, har jag hämtat följande, som bl a. ger en aktuell bild av svenska barns programpreferenser

"Vilka program tittar barnen på?

Hur väljer barnpubliken program? Till en början är det föräldrarna som väljer åt barnen eller bestämmer vilka program de skall se eller inte se. Men barnen lär sig snart att själva fråga efter programmen och får olika preferenser.

3–8-åringarna tittar ungefär lika mycket på barnprogram som på vuxenprogram. Knappt hälften av sin tittartid ägnar de åt barnprogram och då i första hand program för mindre barn. Andra hälften delas upp på i huvudsak underhållningsprogram av olika slag och blandprogram.

Resultaten från 1972 visar samma fördelning av tittandet. Barnen ser alltså varken mer eller mindre på vuxenprogram nu.

I tabell 17 ser vi hur stor del av tittartiden som ägnas åt olika programkategorier:

Tabell 17 Andel av tittartiden som ägnas åt olika programkategorier uppdelat på kön ålder och föräldrarnas utbildning

	Småbarns-[a] program %	Mellanb. program %	Barnpr. totalt %	Familje-[b] program %	Vuxen-program %	Övr. %
Pojkar	33	10	43	21	33	3
Flickor	37	10	47	21	29	2
3 år	49	9	58	20	19	3
4 år	44	10	54	20	24	2
5 år	40	12	52	20	26	2
6 år	35	10	45	21	31	2
7 år	28	10	38	22	37	3
8 år	23	9	32	22	43	4
Lågutbildade	31	10	41	22	35	3
Mellan	35	10	45	21	31	3
Högutbildade	40	11	51	20	26	3
3–8-åringar	35	10	45	21	31	3

[1] PUB 52 1975/76 sid. 7–12.

[a] Inkl. barninsl. i "Sveriges Magasin" och "Gomorron Sverige".
[b] Exkl. barninslagen.

I november 1972 visade det sig att ungefär hälften av barnen en given dag *endast såg* på *barnprogram*. Under november 1977 var det ungefär samma förhållande. Andelen barn som endast såg barn- och familjeprogram var helt naturligt störst i de yngsta åldrarna.

Sändningstiden för småbarnsprogram är något längre än för mellanbarnsprogram.[1] Tittandet på *småbarnsprogram* upptar också den största delen av barnprogramtittandet. Detta gäller också 7- och 8-åringar, som använder ca 1/4 av sin tittartid till att se program för mindre barn.

Mellanbarnsprogrammen, som i allmänhet sänds omkring kl. 18.00 på vardagarna, har en genomsnittlig publik på 25 % bland 3–8-åringar, men siffrorna för olika program varierar kraftigt, mellan 7 och 50 %. Barn mellan 5 och 8 år tittar i ungefär lika hög grad på dessa program medan 3- och 4-åringar tittar mindre.

Programmen för invandrarbarn sänds 4 dagar i veckan kl. 17.00 för 4 olika invandrargrupper, finska, turkiska, jugoslaviska och grekiska. De har en förvånansvärt stor publik bland svenska barn med tanke på att de sänds på invandrarspråket utan svensk speaker eller svensk text. De hade en genomsnittspublik på ca 12 %. *Hur invandrarbarnen tittar på programmen kan vi dessvärre inte säga.* De invandrarbarn som ingick i undersökningen utgör en så liten andel att data om dem blir osäkra.

De mest populära programmen, förutom barnprogrammen där "Saltkråkan" toppar listan, var under den undersökta perioden några svenska långfilmer. "Åsa-Nisse" hade under två lördagar 42 % resp. 73 % tittare och "Nils Poppe" på en söndagseftermiddag hade 47 %. Av 8-åringar var det över 90 % som såg en av "Åsa-Nisse"-filmerna. Andra vuxenprogram, som går hem hos de äldre i åldersgruppen är t. ex. serier som "De fattiga och de rika", "De överlevande", "Lucy Show", "Min vän från Mars" och "Ett fall för John Drake". Även frågeprogram som "21" och "Tro't om ni vill" har en ganska stor publik.

Nyhetsprogrammen, både de långa och de korta, ses av ganska få barn i 3–8-årsåldern. *Rapport har en genomsnittlig publik på 2 % av barnen.* 7- och 8-åringarna tittar något mer: 4 resp. 5 % i genomsnitt. *Aktuellt kl. 21.00 har få tittare bland barnen.*

De korta nyhetsprogrammen, TV-Nytt och väder har inte heller många tittare bland de yngsta, inte ens om programmet ligger i anslutning till barnprogrammet kl. 17.55.

3–8-åringars läggtider

Påverkar TV-tittandet barnens läggtider? Finns det några sändningstider som är garanterat "barnfria"? När programserien "Halvsju" startade och förlade sitt barninslag till kl. 19.00 på kvällen blev det en stark reaktion från föräldrahåll. Man menade att TV försköt barnens läggtider.

I en undersökning våren 1976, som kartlade förskolebarnens morgonvanor visade det sig att 5- och 6-åringar då steg upp senare än några år tidigare. Särskilt de barn som inte hade några ordnade aktiviteter på förmiddagarna, som t. ex. lekskola eller daghem, kunde sova ganska länge.

[1] Barnredaktionerna sänder 6–7 timmar för mindre barn per vecka. Dessutom förekommer barninslag i sådana program som "Sveriges Magasin" och "Gomorron Sverige" med Lennart Hyland. Mellanbarnsprogrammen upptar ca 5 timmar av veckans sändningstid.

Detta skulle kunna vara en följd av att de lägger sig senare på kvällarna på grund av TV-tittande.

Vad man kan konstatera i denna undersökning är att läggtiderna för barn varierar mycket kraftigt. Somliga barn lägger sig före 18.30 på kvällen medan andra är uppe till kl. 23.00. En allmän tendens är naturligtvis att barnen lägger sig senare ju äldre man blir. Men det finns också 3-åringar som är uppe till kl. 22.00, 23.00 på kvällarna.

Skillnaden i läggtider är stor mellan olika *veckodagar*. På vardagskvällarna (måndag–torsdag) har majoriteten 3–8-åringar lagt sig kl. 20.30. *På fredagskvällarna lägger sig de flesta senare än kl. 21.00.* Fredagar och lördagar är uppesittarkvällar, fredagar allra mest. Söndagarna liknar mer vardagskvällar vad läggtiderna beträffar.

Tabell 18 Andel barn som lagt sig eller ligger vid olika tidpunkter på vardagskvällar (måndag–torsdag)

	19.00 %	19.30 %	20.00 %	20.30 %	21.00 %	21.30 %
3 år	10	31	62	82	92	98
4 år	5	18	46	73	82	91
5 år	7	22	50	72	84	91
6 år	7	18	47	74	82	92
7 år	5	10	29	59	80	94
8 år	7	9	24	51	69	87
3–8 år	7	18	43	69	82	92

Tabell 19 Andel barn som lagt sig eller ligger vid olika tidpunkter på fredagskvällar

	19.00 %	19.30 %	20.00 %	20.30 %	21.00 %	21.30 %
3 år	14	35	49	61	71	83
4 år	4	14	33	60	70	87
5 år	2	10	22	36	54	77
6 år	14	20	34	46	52	78
7 år	2	2	17	27	37	63
8 år	2	2	4	6	12	30
3–8 år	6	14	27	39	49	70

Tabell 20 Andel barn som lagt sig eller ligger vid olika tidpunkter på lördagskvällar

	19.00 %	19.30 %	20.00 %	20.30 %	21.00 %	21.30 %
3 år	4	8	18	51	75	93
4 år	6	8	12	59	73	89
5 år	8	10	12	47	61	86
6 år	6	8	8	21	34	64
7 år	6	6	6	12	32	65
8 år	–	0	2	4	14	43
3–8 år	5	7	10	32	48	73

Kvällsvanorna ändrar sig ganska kraftigt på fredagar och lördagar jämfört med vardagskvällarna. *Även många av de minsta barnen är uppe ganska länge.*

Så är t. ex. nästan en tredjedel av barnen fortfarande uppe efter kl. 20.30 på vardagskvällarna. *På fredagar och lördagar är samma andel (1/3) fortfarande uppe kl. 21.30.* Man kan alltså konstatera att ganska många barn har möjlighet att titta på TV även ganska sent på kvällarna, särskilt på fredagar och lördagar. Alla utnyttjar dock inte den möjligheten utan ägnar sig åt annan sysselsättning (enligt föräldrarnas uppgifter).

Det tycks inte vara så att de senare kvällsvanorna förorsakas av TV-tittande. Endast en liten del av dem som är uppe sent ägnar sig åt TV-tittande. Om detta beror på att programmen inte är attraktiva eller att de ändå skulle ägna sig åt andra aktiviteter vill vi låta vara osagt. Det är också möjligt att barnen tittar på TV i något högre grad än vad föräldrarna angivit. Barnen kanske sitter med när föräldrarna tittar på sina program men föräldrarna har den uppfattningen att barnen inte tittar.[1]"

Amerikanska undersökningar om vem som ser vad

Amerikanska undersökningar uppvisar stora variationer från en undersökning till en annan, från en tidpunkt till en annan och från ort till ort både när det gäller omfattningen av barns tittande, vad de tittar på och vilka sociala grupper som "högkonsumenterna" rekryteras från. Resultaten är känsliga för själva undersökningsmetoden och påverkas av olika ospecificerade sociala förhållanden och utbudssituationer. Av detta följer att sannolikheten för att amerikanska resultat på ovannämnda punkter skulle vara giltiga i Sverige är tämligen låg. Ett refererat kan trots detta fylla två funktioner – att ange riktningen för antaganden om svenska förhållanden och att ge viss information om den amerikanska forskningen.[2]

Schramms undersökning

Det kan kanske förvåna en och annan läsare att man ännu 1980 hänvisar så flitigt till Schramm m. fl.'s bok från 1961 som både jag gör i föreliggande rapport och andra referenter av mediaforskning i helt aktuella arbeten.

Förklaringen är inte bekvämlighet eller tradition. Faktum är att Schramm et al tidigt slog ner på relevanta frågeställningar som fortfarande är aktuella och att man lyckades belysa dessa på ett intressant sätt, bl. a. därför att man i USA ännu 1958–59 när materialet samlades in hade möjlighet att jämföra förhållanden på orter med TV med orter utan TV. H. Himmelweit m. fl. var i samma position när de skrev sin, likaledes klassiska och fortfarande giltiga, bok om förhållandena i England 1958.

En senare undersökning av liknande karaktär som många hänvisar till är A. Werners från 1972. "Barn og fjernsyn. Fritidssysler, Flytteönsker og yrkesplaner blant skoleelever i Finnmarka før og etter införingen av

[1] PUB 10 1978, sid. 13–21.

[2] Då redogörelserna väver samman *hur mycket* TV barnen ser med *vad* de ser, erhålls ingen renodlad beskrivning av den senare aspekten.

fjernsyn". Denna undersökning har jag inte behandlat, då man kan anta att de sociala förhållandena i Nordnorge är alltför speciella för att tillåta generella slutsatser. Detta är nu ett allmänt dilemma. Om man vill jämföra barn i områden med TV med barn i områden utan TV eller förhållandena före och efter införandet av TV i områden som ännu inte har detta är de senare socialt/kulturellt av så speciell karaktär att de inte kan undgå att sätta en stark prägel på resultaten. Införandet av TV på Färöarna går inte att jämföra med TV:s införande i New York.

Schramms undersökning genomfördes 1958–1960 som 11 delstudier i San Fransisco, i Denver, en storstadsförort samt i några samhällen i Rocky Mountain – två städer i Canada, som liknade varandra förutom att den ena staden hade TV, medan den andra inte hade det. Den första staden kallades i rapporten Tele-town och den andra Radio-town.

De ca 2 000 medverkande barnen var mellan 2–18 år.[1]

1961 gav *Schramm* följande klassiska bild av barns TV-tittande.[2] TV-tittandet når sin topp i 11–13-årsåldern och det är i denna åldersgrupp som vi finner de flesta "högkonsumenterna". Pojkar och flickor tittar lika mycket men på delvis olika program. *Bland barn under 11 år är andelen "högkonsumenter" högre bland barn som betecknas som teoretiskt begåvade än bland övriga. Över 11-årsåldern blir förhållandet det omvända.* Vi finner då en lägre andel högkonsumenter bland de begåvade barnen än bland övriga. De begåvade börjar ägna mer tid åt andra aktiviteter, medan de mindre begåvade fortsätter eller ökar sitt tittande.[3] Samtidigt går barnen i den förra gruppen över till svårare program, bl. a. nyhetsprogram och tryckta informationskällor. Den senare profilerar sig inom ramen för sitt höga TV-tittande genom att i första hand välja kriminal-, västern- och pop-program.[4]

Det hör till bilden att även annan mediakonsumtion som av tidningar, radio, böcker och film också når sin höjdpunkt i 11-årsåldern.

I familjer där föräldrarna har hög utbildning tittar barnen genomsnittligt mindre på TV än i andra familjer – med undantag för utbildningskanalen. Liksom i Sverige följer barnen familjemönstret för sitt tittande.[5]

Redan i 5-årsåldern framträder könsskillnader i programvalet. Flickorna sätter musikprogrammen högst medan pojkarna föredrar västern- och andra äventyrsprogram. En annan könsskillnad är att flickorna tidigare än pojkarna söker sig till vuxenprogram och program som handlar om tonåringar.

Barn har en konservativ programsmak

Ett resultat av generellt intresse är följande. När barn tillfrågades om vilka ändringar de önskade sig i programutbudet så önskade de flesta mer av den programtyp som de redan såg mycket av. Smaken är alltså konservativ och ger uttryck för en viss form av tillvänjning. En mindre del uttryckte önskemål om mindre reklaminslag. Nästan inga önskade mer krävande och kvalificerade program.[6]

[1] Referat av Schramm sid. 7–10.

[2] Schramm, W., Lyhle, J., Parker, E. B. "*Television in the Lives of our Children.*"

[3] Referat av Schramm sid. 33–35.

[4] Referat av Schramm sid. 46–47.

[5] Referat av Schramm sid. 33–34.

[6] Referat av Schramm sid. 54–55.

"Realitetsmaterial" kontra "fantasimaterial"

Den gradvisa övergången från TV till mera realitetsförankrat material som äger rum i 12–17-årsåldern förklarar Schramm med "mognadsprincipen". För studier av hur barn förhåller sig till konsumtion av TV-material och "realitetsmaterial" delades de in i följande kategorier:

1. barn som är högkonsumenter av TV och lågkonsumenter av tryckt material = fantasigrupp,
2. barn som är högkonsumenter av tryckt material och lågkonsumenter av TV = realitetsgrupp,
3. barn som är högkonsumenter av både TV och tryckt material = högkonsumenter,
4. barn som är lågkonsumenter både av TV och tryckt material = lågkonsumenter.

I en eller annan form återkommer denna uppdelning i alla undersökningar av barns TV-konsumtion med i stort sett samma andelar i de olika kategorierna och med samma förskjutningar mellan dessa beroende på barnens ålder. *Med ökad ålder minskar fantasigruppen medan realitetsgruppen ökar. Parallellt härmed minskar andelen högkonsumenter medan andelen lågkonsumenter ökar.* Dessa förändringar kunde även iakttas i den stad som användes som jämförelsestad, därför att TV ännu inte införts där. (Den låg i Canada utom räckhåll för sändare och kallades i undersökningsrapporterna för Radio-town.)[1]

Överflyttningen från fantasigruppen till realitetsgruppen i de berörda åldrarna gällde i första hand barn från medelklasshem.[2] Flertalet barn från arbetarhem[2] som ändrade tittarvanor gjorde detta inte genom att byta medium utan genom att skära ner på tittandet och bli lågkonsumenter.[3]

Schramm förklarar dessa processer med de skilda sociala värderingar som gäller i amerikanska familjer från medelklassen och arbetarklassen. De senare skulle vara mer inställda på omedelbar behovsuppfyllelse – som TV-underhållning – medan medelklassen skulle gå in för att tillfredsställa mer långsiktiga behov – som inhämtande av kunskaper. Dessa skillnader gällde även barnen.[4]

Schramm sammanfattar själv:

> "Vi är nu i ett bättre läge när det gäller att förklara vad som händer vid den kritiska vändpunkten, nära den tidpunkt i början av tonåren när vuxna mönster börjar efterträda de 'barnsliga mönstren', och när det inträffar dramatiska förändringar i mediabeteendet. Vi har observerat att de förändringar som äger rum vid denna tid bland barn till största delen gäller högre socioekonomiska skikt. I allmänhet ändrar de sig från ett ganska allmängiltigt mönster för barn med impulsiv behovstillfredsställelse till ett mönster med fördröjd tillfredsställelse som är det vuxna mönster som sanktioneras genom klassnormen i dessa grupper. På lägre socio-ekonomiska nivåer behövs inte så stora förändringar för att gå från barndomens mönster till det vuxna mönstret. Men för me-

[1] Referat av Schramm sid. 89–101.

[2] Direkt övers. av "middle-class'och "working-class' i Schramm.

[3] Referat av Schramm sid. 106–108.

[4] Referat av Schramm sid. 108.

delklassbarnen blir de normer som anbefaller självförbättring, aktivitet och inriktning på framtiden avgörande. Om deras mentala kapacitet är på nivå med de ambitioner som uppmuntras av klassnormen, går deras mediabeteende i riktning mot hög konsumtion av tryckt material och låg TV-konsumtion – i annat fall mot hög mediakonsumtion i största allmänhet."[1]

Att barn använder sig av TV som flykt från verkligheten belyses av resultat som visar att en högre andel av barn som har konflikter med omgivningen än av andra barn placeras i fantasigruppen enligt ovanstående indelning. Skillnaden är mest markant när det gäller konflikter med både föräldrar och kamrater, därnäst när det enbart gäller kamrater och på tredje plats konflikter med föräldrar.[2]

Kommentar:

Det bör dock observeras att konflikten med föräldrarna bestod i att föräldrarna hade högre ambitioner för barnets yrke i framtiden än vad barnet själv hade. (K. E.)[3]

– – –

Från en studie av vuxna människor rapporterade *Hazard* (1967) att han fann *en koppling mellan hög ångestnivå och "fantasititande", i synnerhet bland personer med låg socio-ekonomisk status och personer med lågt deltagande i kulturella aktiviteter.* Han tolkade resultaten som tecken på orsakssammanhang mellan å ena sidan ångest och ängslan och å den andra sidan både passivitet och ett omfattande TV-tittande med inriktning på fantasi-flykt.[4]

Kommentar:

Även om de specifika resultaten hänför sig till vuxna, kan man anta att de också har viss giltighet för barn. (K. E.)

– – –

Om sambandet mellan konflikter med omgivningen, särskilt då kamraterna, och intensivt TV-tittande, med förkärlek för våldsprogram, skrev Himmelweit m. fl. i samband med deras beskrivning av "stortittarna".[5]

"Vilken typ av barn blir 'stortittare'/TV-beroende?

Som TV-beroende betecknades den tredjedel av barnen som tittade mest i de olika åldersgrupperna. Dessa barn såg på TV minst hälften av tiden från de kom hem från skolan och till sänggåendet.

En högre andel av de TV-beroende barnen tillhörde också de mindre begåvade. Särskilt gällde detta 13–14-åringarna. Bland de äldre barnen (13–14 år) var TV-beroendet inte kopplat till social bakgrund. I den yngre gruppen (10–11 år) kom däremot en högre

[1] Schramm sid. 117.

Referat av Schramm sid. 130–131.

[3] Schramm fann att samma samband förelåg mellan konflikter och uttryck för antisocial aggression (sid. 130–131).

[4] Referat av SGR 4 Overview, Lyle, sid. 17.

[5] Ingår även i den föreliggande rapportens referat av sammanfattningskapitlet i Himmelweit m. fl. kap. 26.

andel av de TV-beroende från 'arbetarklassen' än av de övriga barnen.

TV-beroende förekom i samma utsträckning bland flickor och pojkar.[1]

"Vilka faktorer minskar intresset för och den tid som ägnas åt tittande?

Förf. testade hypoteserna att 'stortittarna' främst var enda barn och barn med förvärvsarbetande mödrar. Vid jämförelser mellan 'stortittare', 'medeltittare' och 'lågtittare' – som tre och tre var lika i fråga om intelligens och socioekonomisk bakgrund – visade det sig att skillnaden låg på ett annat plan. *Bland 'stortittarna' fanns mer än dubbelt så många ensamma barn som bland de övriga grupperna, särskilt barn som hade svårt att få kompisar. Lärarna beskrev dessa barn oftare än andra som 'följare' (i motsats till ledare), som undergivna, blyga och tillbakadragna.*

Stortittarna konsumerade mer än andra också av andra mediamaterial, biograffilm, i radio och seriemagasin men inte böcker.

Som regel tycker barn bättre om att göra andra saker än att titta på TV. Detta gällde inte 'stortittarna'. Denna skillnad fanns inte mellan de TV-tittande och de ej TV-tittande barnen. Förf. drar därav den slutsatsen att det starka TV-beroendet mera är uttryck för det tillbakadragna barnets personlighet som denna var redan innan det konfronterades med TV, med en tendens att dra sig undan händelser, saker, relationer i verkligheten.

I materialet fanns 22 barn som både var TV-beroende och storkonsumenter av biograffilm, som de såg 2–3 ggr i veckan. Bland dessa var de ovan beskrivna egenskaperna ännu starkare markerade."[2]

Kommentar:

Även om TV inte är den primära orsaken just till TV-beroendet, skulle det dock per definition inte ha kunnat utvecklas utan TV. Den intressantaste frågan, vad det ensamma och tillbakadragna barnet vinner resp. förlorar genom sitt omfattande TV-tittande, behandlas något i det följande. (K. E.)

Himmelweit fortsätter:

"*Stortittarnas programval skilde sig från de andras genom att de i högre grad föredrog eskapistiska program – äventyrs- och mysterieprogram samt familjeserier. De två första typerna* erbjuder dem på ett ställföreträdande sätt tjusningen i ett aktivt och farligt liv, medan familjeserierna underlättar identifieringen med en lycklig och förenad familj och tillhandahåller en viss trygghet."[3] . . .

"Dagböckerna (som ingick i försöket) visade att *de TV-beroende barnens fritidssysselsättningar var mycket mer begränsade än för*

[1] H. Himmelweit m. fl. sid. 12.

2 Referat av Himmelweit sid. 12.

[3] Himmelweit sid. 29.

andra. Denna snävhet var troligen både orsak till och en effekt av det omfattande TV-tittandet som i *en ond cirkel.* Emotionell osäkerhet och otillräckliga resurser i hemmet gör barnet TV-beroende. Härigenom drar hon/han ner på kontakterna med personer utanför hemmet och begränsar så ytterligare sina möjligheter till sociala kontakter. Med en flyktmöjlighet så nära till hands som TV, kan andra kontaktkällor upplevas som att de kräver för mycket ansträngning och erbjuder allt för små chanser till framgång; de framstår därför som underlägsna televisionens säkra och kravlösa sällskap.

TV-beroende/'stortittande' är sålunda uttryck för ett behov; Det kan vara tillfälligt och reglera sig själv men det kan också bli varaktigt. *Lösningen på problemet ligger inte främst i att begränsa själva tittandet utan i att angripa de bakomliggande orsakerna...* Det verkar som om tittandet skulle kunna fungera som en barometer som visar i vilken utsträckning barnets liv i övrigt är tillfredsställande. Överdrivet tittande är ett symptom på otillfredsställande förhållanden i miljön."[1]

"Den enda, men mycket viktiga, bakgrundsfaktorn var utan tvekan *intelligensnivån*; ju högre barnets intelligens, desto mindre tittade det.

TV-tittande föreföll att bli en vana som barnet föll tillbaka på när inget intressantare var tillgängligt. Följaktligen tenderade *barnet med många intressen, det aktiva barnet och den sportiga ("outdoor") typen att titta mindre än andra barn.*

För alla barn gällde att *lek utomhus och sociala aktiviteter* (särskilt för 13–14-åringarna) *utgjorde de starkaste rivalerna till TV.* För 'genomsnittsbarnet' kommer TV-tittandet på andra plats efter de ovan nämnda aktiviteterna.

Hemmets socio-ekonomiska nivå visade sig ha föga betydelse för hur mycket barnen tittade. Endast bland de yngsta barnen fanns en viss skillnad. Medelklassbarn tenderade att titta något mindre än barn från 'arbetar-hem', huvudsakligen på grund av tidigare sängtider.

Vad som visade sig mycket viktigare var föräldrarnas exempel, och i mindre utsträckning, föräldrarnas regler för barnens tittande. I de hem där föräldrarna själva var selektiva medelkonsumenter av TV ('moderate viewers') tenderade även barnen att titta ganska litet. Samtidigt som detta var det generella mönstret, fann vi stora individuella variationer mellan medlemmarna av samma familj."[2]

Låt oss gå till en nyare studie, nämligen av Jack Lyle och Heidi Hoffman – "Children's Use of Television and other Media" SGR 4 1972 – som delvis går in på samma fråga som Schramm studerade 1959.

Beträffande programinriktningen framkom:

att 5-åringarna tyckte bäst om tecknade serier och "situation comedies",

[1] Himmelweit sid. 396.

[2] Himmelweit sid. 12.

att 12-åringarna hade slutat att titta på tecknade program och tittade på "familjekomedier" och äventyrsprogram,
att 15-åringarna helst tittade på äventyrsprogram och hellre såg musikprogram än "familjekomedier",
att fleratalet barn tyckte om program där det ingick något barn i deras egen ålder. Enligt samma linje tyckte svarta barn om program där svarta ingick,
att endast få tittade på nyhetsprogram,
att programmen med de mesta våldsinslagen sändes på tider då 12–15-åringarna utgjorde en stor del av tittarna och att en hög andel av denna åldersgrupp tittade på dessa program.

I 12-årsåldern noteras samma förändring som hos Schramm 1959 beträffande begåvningssammansättningen bland högkonsumenterna. *Före denna ålder fanns en högre andel högkonsumenter bland de mer intelligenta barnen än bland övriga. Därefter skedde en gradvis förändring i motsatt riktning så att andelen högkonsumenter blev lägre bland de mer intelligenta än bland de mindre intelligenta barnen.* En direkt jämförelse med Schramms tittarsiffror från 1959 visar dels att tittartiderna var högre 1970, dels att skillnaderna mellan jämförda grupper uppvisade samma tendenser som 1959 men att de var mindre uttalade.

De vita barnen tittade något mindre än andra.[1]

Vidare fann Lyle och Hoffman att de barn som mer än andra tittade på de mest våldsbetonade programmen också avvek på annat sätt. *Sålunda utmärktes de 12-åriga storkonsumenterna av våldsprogram av mycket konflikter med sina föräldrar.* De 15-åriga storkonsumenterna av våldsprogram tittade oftare än andra på TV när de var ensamma och *menade i högre utsträckning än andra att figurerna i rutan liknade människor i verkligheten.*[2]

På alla åldersnivåer fann Lyle en ansenlig grupp – omkring 1/4 som karaktäriserades som *stortittare. Dessa tittade mer än 5 timmar om dagen även på vanliga skoldagar.* Detta är ett av de få ställen i litteraturen där vi får en kvantitativ och inte bara en relativ definition av vad man menar med stortittare.[3] (Även i Himmelweit, sid. 354 i föreliggande rapport.)
De 5-åringar som var stortittare lekte mindre än andra barn med sina kamrater.

Kommentar:

Jämför med Sonesson – sid. 103–104 och 107–108 – som fick annorlunda resultat.

Vidare gällde inte resultatet för 12- och 15-åringarna där stortittarna inte skilde sig från andra ifråga om olika fritidsaktiviteter.[4]

– – –

Joseph Dominick's och Bradley Greenbergs "Attitudes towards Violence: The interaction of television exposure, family attitudes and social class"

[1] Referat av Lyle och Hoffman sid. 131–132.

[2] Referat av Lyle och Hoffman sid. 134.

[3] Referat av SGR 4 Overview av Lyle sid. 7.

[4] Referat av Lyle and Hoffman sid. 135–136.

SGR 3 1972 hör hemma under avsnittet om våldspåverkan. Ett par resultat som beskriver *högkonsumenternas och lågkonsumenternas förhållande till våldsprogram skall dock behandlas redan här.*

Undersökningen omfattade 838 barn i åldern 9–11 år i sex olika skolor som valts ut för att få en allsidig social sammansättning av barnen.

Barn som såg mycket på TV såg mycket TV-våld. Dessa barn kom oftare från låginkomstfamiljer än från medelklassen. Familjerna var också osäkra i sin inställning till våld.

Barn som såg litet TV och litet TV-våld kom till övervägande delen från medelklassfamiljer.[1]

– – –

Mc Leod fann ett visst samgående mellan *låga skolprestationer och hög TV-konsumtion, särskilt av våldsprogram.*

Vidare erhölls visserligen ett samband mellan familjens socio-ekonomiska status och TV-tittandets mängd, men det låg på en lägre nivå än vad som brukar anges i litteraturen.[2]

Kommentar:

Inför detta resultat undrar man om det möjligen kan bero på att förf. haft för liten socio-ekonomisk spännvid inom det lilla material som studerats för att ge utrymme för sådana skillnader. Härför krävs ett heterogent material. I Wisconsin-materialet ingick exempelvis inga svarta barn. (K. E.)

– – –

John Murray har i *"Television in Inner-City Homes: Viewing behavior of young boys"*, SGR 4 1972, redovisat en studie som endast omfattar 27 barn, 5–6 år gamla. Jag skall därför inte referera några sifferresultat. En beskrivning av *storkonsumenter* kan emellertid ha intresse. *De beskrivs som fysiskt aktiva men passiva i fråga om kontakt med andra personer. De glömde lättare instruktioner och tappade ofta tråden i det de höll på med.*[3]

Denna beskrivning tyder på att det kan vara fråga om *stortittare i en annan bemärkelse än tidigare.* Hittills har vi med stortittare och storkonsumenter menat barn som tittar på TV mer än genomsnittet. Dessa skiljer sig inte så markant från övriga som man kunde vänta.

De stora skillnaderna uppstår när man med stortittare menar barn som inte bara relativt utan i absoluta tal – timmar och minuter – tittar så mycket på TV att man gått över gränsen för vad som ligger inom det normalas ramar. *Dessa barn torde ofta representera en speciell grupp med olika psykologiska problem som även tar sig andra uttryck än i extremt omfattande TV-tittande.* I den aktuella undersökningen uppges till exempel att de barn som var stortittare vid 6 års ålder och då uppvisade de nyss beskrivna egenskaperna *kunde ha beskrivits på samma sätt vid 3 års ålder.*[4] *Härav följer att kontaktlösheten och den mentala "flyktigheten" inte bör ses som en följd av TV-tittandet.* Det är på denna punkt Marie Winn begår sitt stora misstag – när hon beskriver alla inåtvända och av-

[1] Referat av Dominick sid. 324–325.

[2] Referat av Mc Leod, J.M., Atkin, C. R., Chaffee, S. H., "Adolescents, Parents and Television Use Self and other report measure from Wisconsin sample SGR 3 1972 sid. 267.

[3] Referat av Murray sid. 355–356. Obs! *Denna passus får ej citeras som bevis för att barn blir sådana av TV-tittande.* Sambandet är mer komplicerat vilket framgår av fortsättningen.

[4] Referat av Murray sid. 356.

skärmade barn som offer för sitt TV-tittande. Murray däremot menar att *överdrivet TV-tittande snarare är ett symptom på än en orsak till social isolering.*[1]

Murray's undersökning visade vidare att *endast de "intelligenta" barnen tittade på program av utbildningskaraktär* ("educational").[2]

Enligt Murray's uppfattning är Schramms bild av förskolebarnets gradvisa väg från det tecknade programmet över till en "vuxen TV-diet" inte längre aktuell. *Numera ser barnen mera vuxenprogram redan från början.*[3]

I *"Adolescents, Parents and Television Use: Adolescent selfreport measures from Maryland and Wisconsin samples"*, SGR 2 1972, bidrar *Jack Mc Leod, Charles Atkin och Steven Chaffee* med beskrivningar av 624 12–15-åringars TV-tittande som är på linje med andra undersökningar.

Sålunda ser *pojkar mera TV än flickor och pojkarna ser mera västern- och äventyrsprogram än flickorna. Detsamma gäller vad som kallas "public affairs" och närmast motsvarar information, samhällsfrågor, debatt, dvs. "politik".*

Mellan 12- och 15-årsåldern sker en skarp nedgång i barnens TV-tittande utom i fråga om nyheter och "politik".[4]

Stepen Chaffee och Jack Mc Leod har i *"Adolescents Television Use in the Family Context" SGR 3 1972*, redovisat ett ambitiöst försök att studera hur tittandet på våldsprogram i TV påverkas av social-psykologiskt mer djupgående egenskaper hos familjen än socialgruppen, nämligen uppfostringsklimatet och metoder för styrning av barnen.

Materialet som är från 1968 omfattar 1 300 13- och 15-åringar, huvudsakligen från vita förstäder.

De barn som tittar mest på våldsprogram kommer från hem med låg socio-ekonomisk status, har låg IQ och en benägenhet att förenkla och se förhållanden i svart/vitt (vilket kommer fram i ett test där dessa barn instämmer med dogmatiska påståenden).

Barn från "socio-orienterade" hem tittar mer på våldsprogram än barn från "idé-orienterade" hem.[5] Med "socio-orienterade" hem menas hem där uppfostran går ut på att umgänget mellan människor i första hand skall löpa angenämnt, friktionsfritt med uppfyllande av vad som är skick och bruk med en auktoritär biton. Där använder man massmedia för underhållning.[6]

Med "idé-orienterad" uppfostran uppmuntras aktivt ifrågasättande av fakta, regler och värderingar.[7] *I sådana hem används massmedia för information, politik och samhälle.*[8]

När man gör ytterligare en uppdelning på uppfostringstyper och får fyra sådana försvinner sambandet med mängden våldsprogram eller också blir bilden uppsplittrad och omöjlig att tolka.

Författarna drar något förvånade den slutsatsen att familjesituationen inte betyder så mycket för de ungas våldstittande som man tidigare påstått.[9]

[1] Referat av SGR 4 Overview av Lyle sid. 22.

[2] Referat av Murray sid. 363.

[3] Referat av Murray sid. 363–364.

[4] Referat av Mc Leod.

[7] Referat av Chaffee sid. 157.

[8] Referat av Chaffee sid. 153.

[9] Referat av S. H. Chaffee, J. M. Mc Leod "Adolescent Television Use in the Family Context" i SGR 3 1972 sid. 170.

Kommentar:

Det ser ut som om Chaffee och Leod utgått från en felaktig premiss som starkt präglar den amerikanska debatten och forskningen om barns TV-tittande, nämligen att detta skulle vara beroende av föräldrarnas förmåga till begränsning ('control') av barnens tittande. Detta skulle förutsätta att de även för egen del skulle eftersträva minsta möjliga tittande, eller åtminstone acceptera samma nivå som de kan pressa ner barnens tittande till. Detta förefaller helt orealistiskt. Resultaten visar också i stora drag att det som föräldrarna själva kallar för kontroll och styrningsmetoder inte har någon betydelse. Det som verkligen styr barnens tittande är föräldrarnas eget tittande och detta avgörs av samma grova socio-ekonomiska faktorer som styr föräldrarnas eget tittande. (KE)

– – –

I en senare undersökning av 68 12- och 83 15-åringar har Chaffee och Mc Leod tillsammans med Atkin prövat några gamla *antaganden om vilka barn det är som ser mycket TV-våld.*[1] Man utgick från Schramms och Himmelweits resultat som gick ut på att goda relationer till kamraterna betydde mindre TV-tittande och särskilt då mindre tittande på våldsprogram. Dessa resultat bekräftades inte. Mc Leod fann i stället en tendens i motsatt riktning.[2]

Kommentar:

En tendens som stämmer med Sonessons resultat i fråga om förskolebarn. (K. E.)

Däremot fick man resultat som visserligen svagt men ändå gick i samma riktning som Schramms om sambandet mellan *å ena sidan* konflikter med föräldrarna och *å andra sidan* mycket tittande på våldsprogram och preferens för program med fantasiinnehåll.[3]

Kommentar:

Vad man får för resultat beror troligtvis till stor del på vilka tecken på konflikter och vilka konflikt-områden som man utgår från. Konflikter kring olika saker representerar helt olika relationer. Detta visar hur bräckliga en del forskningsresultat blir genom att de är hårt bunda till det som undersökts och inte håller för generaliseringar utanför denna specifikation. (K. E.)

– – –

I *Friedman och Johnson's Baltimore-studie av 80 svarta/vita, aggressiva*[4]*/icke aggressiva pojkar ingick också ett studium av deras programpreferenser.* Man fick bl. a. följande resultat beträffande i vilken utsträckning pojkarna uppgav mycket våldsladdade program bland sina "tio i topp":

[1] Referat av Mc Leod, J. M., Atkin, C. R., Chaffee, S. H., "Adolscents, Parents and Television Use: Selfreport and other report measure from Wisconsin sample." SGR 3 1972

[2] Referat av Mc Leod sid. 267.

[3] Referat av Mc Leod sid. 256–257.

[4] Aggressivt beteende enligt skolans bedömning.

- □ *Vita aggressiva uppgav 8 sådana program av 10.*
- □ *Svarta aggressiva uppgav 6 sådana program av 10.*
- □ *Vita icke-aggressiva uppgav 5 sådana program av 10.*
- □ *Svarta icke-aggressiva uppgav 3 sådana program av 10.*

– Således ett klart samband mellan den egna aggressiviteten och programvalet.

En annan markant skillnad gällde "snälla familjeserier" som flertalet av de aggressiva pojkarna uppgav sig känna avsmak inför.[1]

Om man utgick från pojkarnas egen uppfattning om sin aggressivitet och inte från skolans anteckningar om deras uppförande, ökade för de aggressiva antalet våldsfilmer bland de tio program som dessa pojkar tyckte bäst om.[2]

– – –

Chaffee och Mc Leod gjorde raffinerade beskrivningar av barnens familjer utan att därmed lyckas fånga in vilka faktorer i familjeklimatet som påverkade TV-tittande och programval. *Raymond Johnson och Herbert Friedman gick den motsatta vägen. De utgick från intressanta kategoriseringar av TV-program och studerade deras dragningskraft på pojkar med olika bakgrund och egenskaper.* Då fick man meningsfulla samband som redovisas i *"Four Masculine Styles in Television Programming: A study of the viewing preferences of adolescent males". SGR 3 1972.*

I 14-årsåldern söker pojkar förebilder att identifiera sig med för utformningen av sin vuxenroll som man och samhällsmedlem. TV bidrar med sådana förebilder. För pojkar från hem utan hemmavarande fäder kan TV till och med bli den enda källan för information om vad en man är och hur han skall bete sig. Författarna frågade sig vilka pojkar – med vilka grundförutsättningar – som valde vilka förebilder.[3]

I undersökningen medverkade 80 pojkar i 13–14-årsåldern i Baltimore. Av dessa var 40 vita och 40 svarta. Hälften i vardera gruppen klassificerades som aggressiva utifrån sitt beteende i skolan. De fick uppge sina favoritprogram. Bland dessa valde man ut de 12 program som fick de mest olika röstsiffrorna från olika grupper inom materialet. De representerade olika typer av mansroller som föredrogs av olika kategorier av pojkar enligt följande.[4]

1. *Svarta-icke-aggressiva* tonåringar *föredrog program med "den sårbara mannen" som är passiv och har låg status.* Den vanliga mallen för sådana program är att mannen råkar in i en ohållbar situation som han inte klarar av. Ofta kommer en kraftfull kvinna in i bilden och reder upp situationen.
2. I *aggressiva svarta* pojkars favoritprogram kunde *den manliga huvudpersonen beskrivas som "den taktiska mannen" – som är aktiv och har låg status.* I dessa historier är det någon som är i knipa och skall räddas. Huvudpersonen är visserligen bra på att lösa problem, men genom att han arbetar utifrån ett lågstatusläge är han hänvisad till att använda list och överraskningsmetoder i stället för kraft och övertalning.

[1] Friedman, H. L., Johnson, R. L.: "Mass Media Use and Aggression: A pilot study", SGR 3, 1972, sid. 343–344.

[2] Referat av Friedman, sid. 348.

[3] Referat av Johnson sid. 366.

[4] Referat av Johnson sid. 362–369.

3. *Vita icke-aggressiva* pojkar favoriserade program med *"den beskyddande mannen" som är passiv och har hög status.* Huvudtemat är dessa mäns förmåga att fylla kvinnans plats i familjen. Vita pojkar föredrog denna typ av män som fadersfigur framför sina egna fäder.
4. *De vita aggressiva* tonåringarna föredrog program med *"den kraftfulle mannen" – som är aktiv och har hög status.* I dessa program är huvudpersonen dominant, självtillräcklig, aggressiv och offensiv. När han utsätts för hot reagerar han ögonblickligen och direkt. Han representeras av ett fåtal stadigvarande figurer som ständigt uppträder på nya platser utan normal social förankring. Däremot finns det inga stadigvarande kvinnofigurer och de kvinnor som förekommer är av underordnad betydelse.[1]

Av dessa fyra mansroller och programtyper betecknar förf. den sista som den mest eskapistiska eftersom "denna definition av manlighet inte längre kan existera för de flesta män, utom via det ihåliga TV-mediet".[2]

Författarnas beskrivningar av de olika programtyperna och deras "hjältar" är även i översättning så målande och underhållande att jag vill ge läsaren chansen att ta del av dessa;

Typ 1 "Darrin, i serien 'Förhäxad' är den ende dödliga i en familj av häxor och trollkarlar och hans fullständiga underkuvande genom Endora's – den fientliga svärmodern – illasinnade magi kan avvärjas endast genom ständiga aktioner av hans hustru, Samantha. 'Gröna marker' beskriver en nobel lantbrukares plågade liv där han blir utmanövrerad av sin enfaldiga fru och Hootervilles förslagna invånare. Mannens komiska inkompetens är det genomgående temat i ett annat program av samma typ, 'Mayberry, R. F. D.'. I en episod bröt 'reperatören' Emmerett Clark armen och blev tvungen att anställa en 'high-school'-pojke för att hjälpa till i verkstan. Kunderna märkte snart att pojken var mycket bättre på allt reparationsjobb än Clark. I en annan episod tävlade en av huvudrollerna, Sam Jones, utan framgång med en anställd dräng om sonens respekt och beundran.

Typ 3 'Eddie's pappa' och 'Mina tre söner' handlar båda om faderns beslutsamma försök att uppfostra sina moderlösa söner. De varma känslorna i förhållandet mellan far och son skildras klart i 'När Eddies pappa friade'. Enligt den ursprungliga idén gick uppvaktningen ('the courtship') ut på att uppmuntra pojken som försökte att skaffa ett nytt sällskap ('date') åt pappan varje vecka. Efter hand som serien utvecklades kom kurtisen att gälla pappan och pojken. Endast två gånger av 26 episoder under säsongen 1969–70 försökte den 18-åriga Eddie att hitta en fru åt sin pappa. Producenten James Komach anser att uppläggningen med en ensam-förälder är nödvändig för att kunna behandla relationen barn/förälder på ett mera djuplodande sätt. Han sade:'Om en kvinna kom in i bilden skulle hon ta halva tiden, halva tillgivenheten, halva uppmärksamheten'.

[1] Referat av Johnson sid. 367.

[2] Referat av Johnson sid. 367–368.

Typ 4 Intensiv propaganda ingår i alla de tre serier som porträtterar den kraftfulla mannen. 'FBI' är sålunda ett officiellt sanktionerat ursprung för hjältar (Bureau heroics), medan 'Adam 12' ofta plockar in ordningsmaktens jargong i dialogen. Bronson främjar en livsstil med snabba uppbrott i vartenda program, från titelns inledningsvinjett (som visar en man som anfäktad av medelålderns bekymmer avslöjar sin avundsjuka på Bronson's lätta frihet) ända till avslutningstemats texter: Nu ger jag mig ut på den långa ensamma autostradan ... för att leva mitt liv på mitt sätt ... Jag tänker inte bli fast någonstans."

Typ 2 är ej beskriven men representeras t. ex. av Mannix och Mission impossible. Om Mannix har en av seriens författare sagt att han är en "Christ figure, he really is everybodys ombudsman; he'll make it right".[1]

John P. Robinson har i *Toward Defining the Functions of Television*, SGR 4 1972, komprimerat en mängd resultat om skillnader mellan ålders- och utbildningsgrupper beträffande mängden TV-tittande. Ett utdrag får fungera som sammanfattning.

"En mycket intressantare fråga är hur mängden TV-tittande varierar med bakgrundsfaktorer som ålder och utbildning. Nästan alla tillgängliga data pekar mot *ett starkt negativt samband mellan mängden tittande och utbildning.*

Sammanhängande tittande börjar i 3-årsåldern och fortsätter på en relativt hög nivå till 12-årsåldern, när en gradvis nedgång börjar enligt figuren på nästa sida. Denna figur kombinerar data från W. R. Simmons nationella survey-undersökning och data från tonårsundersökningen i Maryland. Siffrorna visar att den lägsta punkten för tittandet nås i de första åren efter 20 och ökar igen i samband med giftermål (särskilt för kvinnor). Ett påtagligt hopp inträffar också kring de 50 (särskilt för män) – nu i riktning av ökat tittande. Tittartiden förefaller att öka ytterligare efter pensioneringen när fritiden når ett maximum.

Över en livstid beskriver TV-tittandet i allmänhet en U-formad kurva. Nedgången i början i 'junior high school' (12-årsåldern). Detta dokumenteras av data från tonårsmaterialet i Maryland-undersökningen i fig. 2 sid. 94. Man kan se att nedgången varierar beroende på hur bra det går i skolan. *Redan i början av denna period tittar studerande med höga betyg (A-students) ungefär 1/2 timme mindre på TV än de som har lägre betyg (C-students). Från 12–13 till 16–17-årsåldern ökar denna skillnad till mer än en timme* trots att TV-tittandet under denna period minskar dramatiskt även för C-students.

Data från den nationella undersökningen 'Youth-in-Transition study' (Robinson och Bachman, 1971) tyder på att TV-tittandet fortsätter att minska även i 19-årsåldern både för dem som går över till college-studier och för övriga ungdomar. Båda grupperna uppskattar sitt TV-tittande till mindre än två timmar per dag.

[1] Johnson sid. 367–369.

Även om det finns andra skillnader i bakgrund är dessa inte särskilt stora i high-school-materialet utöver de skillnader som hänger samman med ålder och betyg. Barn till föräldrar med hög social status tenderar att titta något mindre än andra.

Till skillnad från andra forskare *fann vi inget samband mellan social isolering och hög TV-konsumtion bortsett* från den enda procent *(1 %) av materialet som uppgav att de inte hade någon nära vän. Denna grupp uppgav sitt tittande till anmärkningsvärda 5,5 timmar per dag.* Eftersom denna grupp omfattade mycket få personer bör dock detta resultat betraktas som synnerligen tentativt."[1]

Lyle's översikt från resultat från SGR 4

I sin sammanfattning, *Patterns of Use, Overview SGR 4,* avsnittet "Programpreferenser och programval" gör *Jack Lyle en sammanfattning av alla de studier som inom ramen för SGR belyst frågor som har med barnens programval att göra.* Jag har översatt största delen av denna sammanfattning som ger en god överblick inte bara över de enskilda undersökningsresultaten utan också relaterar dessa till varann i ett helhetsperspektiv.

"*Barn börjar se på TV i mycket tidig ålder:nästan så snart de börjat titta, börjar de också utveckla programpreferenser och -vanor.* Murray rapporterar t. ex. att hans 5- och 6-åringar har väletablerade mönster för när de tittar och vad de ser på. Mödrarna till de förskolebarn som Stein m. fl. studerade kunde uppge vilka program som deras barn tyckte bäst om. Majoriteten av Lyle och Hoffmans förskolebarn kunde ange sina favoritprogram.

Flera studier som tagit fram *data om yngre barn* – förskolebarn och 6-åringar[3] – utvisar i allmänhet liknande mönster. *Tecknade program*[4] (som enligt Gerbners uppsats 1971 ligger högst i fråga om våldsinnehåll) *låg genomgående högst i fråga om popularitet.* Barnprogram som inte var tecknade skattades för det mesta under både tecknade program och s. k. 'situationskomedier'.

Stein rapporterar visserligen mera tittande på barnprogram än på tecknade och vuxenprogram, men det bör noteras att hennes data baseras på mödrarnas uppgifter.[5] *Murray, däremot, fann inte i sitt lilla urval något enda barnprogram bland de tio i topp.* Flera tecknade program och barnprogram kom bland de mest sedda programmen bland Lyle och Hoffmans förskolebarn och 5-åringar.

Det förefaller som om barnens preferenser blir allt mer mångsidiga allteftersom de växer upp.

På alla åldersstadier fann man att de program som barnen verkligen såg ofta avvek från vad de uppgav som sina favoriter och från sin åldersgrupps topprogram. Till största delen förklaras dessa avvikelser av att andra familjemedlemmar hellre såg något annat och drev sin vilja igenom. Sådana konflikter kvarstod även när familjen hade mer än en TV-apparat.

[1] J. P. Robinson, "Toward Defining the Functions of Television" i SGR 4 1972 sid. 572–573.

[2] Robinson i SGR 4 sid. 573.

[3] I USA börjar barn i skolan när de är 6 år.

[4] På amerikanska "cartoons" som mestadels är i "Disney-stil".

[5] Som enligt flera undersökningar har en tendens att "under-rapportera" barnens tittande på våldsprogram.

En mycket förenklad summering av mönster för programreferenser: 5-åringarna valde oftast tecknade program och 'situationskomedier'.

11-åringarna hade släppt de tecknade programmen men *favoriserade klart 'situationskomedier' och ägnade växande uppmärksamhet åt äventyrsprogram.*

Äventyrsprogram ledde stort bland 15-åringarna. *Två andra favoriter bland tonåringarna var en blandad och svårdefinierad kategori som omfattade 'musik-', varietéprogram och filmad teater.*

Stein et al. fann bland sina förskolebarn två tittarmönster som baserades på dels favoritprogram, dels på mängden TV-tittande. Mönstertillhörigheten var helt kopplad till hur mycket barnen såg på tecknade program med våldsinslag. *De barn som inte såg sådana rekryterades helt klart från hem med högre socio-ekonomisk status än övriga och hade högre IQ än de som såg på tecknade program med våldsinslag.* Vidare var det vanligare bland de förra att föräldrarna påverkade programvalet.

Program med våldsinnehåll ökar i betydelse allteftersom barnen blir äldre. Bland Lyle och Hoffmans 11-åringar återfanns till exempel bara ett 'våldsprogram' bland de tio mest populära. Bland 15-åringarna var det fyra. Mc Leod, Atkin och Chaffee rapporterar från sitt material att samtidigt som den totala TV-tiden minskade med ungdomarnas ålder så ökade den tid som ägnades åt våldsprogram och våldsfilm.

Inom varje åldersgrupp gäller att ju mer tid ungdomar ser på TV desto mer våldsprogram ser de. Sådana resultat har rapporterats av Chaffee och Mc Leod, av Lyle och Hoffman och av Greenberg, Ericson och Vlahos.

Både Murray och Lyle och Hoffman påstår att *intelligenta barn visar en större variation än andra i sina programreferenser.* Detta skulle också gälla barn från hem med högre socio-ekonomisk status.

Vidare fann Chaffee och Mc Leod mindre konsumtion av våldsprogram bland intelligenta barn än bland deras kamrater liksom att 'white-collar'-barn såg mindre våldsprogram än 'blue-collar'-barn.

Samma förf. rapporterar också resultat som tyder på ('suggesting') att *våldsprogram i högre utsträckning ses av barn med en hög benägenhet att själva uppträda våldsamt* än av deras kamrater med en lägre sådan benägenhet. Mc Intyre och Teevan fick resultat som visade ganska svaga tendenser av liknande slag: *mycket tittande på våldsprogram hängde samman med både våldsamt beteende och positiv uppskattning av våld.*

De tydligaste resultaten i denna riktning härrör från Robinson och Bachman. *De fann ett positivt samband mellan preferenser för våldsprogram och faktiskt (självrapporterat) deltagande i aggressivt brottsligt beteende bland unga män som just gått ut från 'high-school'.* Israel och Robinson fann en påtagligt hög konsumtion av våldsprogram bland unga män som hade slutat 'high-school' i förtid – en grupp som han samtidigt visar ligger över genomsnittet i fråga om våldsamt beteende.

Allt TV-våld återfinns inte i fiction-program. *En del av de blodigaste och våldsammaste programmen ingår i nyhetsprogrammen.*

Konsumtionen av nyhetsprogram var mycket låg i de studier härav som omfattade ungdomar. Mc Intyre och Teevan rapporterar att endast ca 20 % av deras tonåringar brukar se på nyhetsprogrammen. Lyle och Hoffmans unga tittare (5–15 år) som kunde välja mellan program på flera kanaler, undvek nästan helt och hållet nyhetsprogrammen, särskilt under middagstid. Detta gällde alla åldersgrupper inom materialet.

Alla studier som omfattar utbildningsprogrammen visar *att den stora majoriteten knappast alls tittar på sådana program.* Detta gäller oavsett ålder. Det andra undantaget ser ut att vara yngre barns tittande på Sesame Street."[1]

[1] J. Lyle "Television in Daily Life; Patterns of Use, Overview" SGR 4 1972 sid. 9–13.

Kapitel 8 TV-tittandet hos psyko-socialt avvikande barn

Detta kapitel omfattar citat från och referat av:

Inga Sonesson. *Förskolebarn och TV.* 1979

Olof Elthammar. *Emotionella reaktioner inför film hos 11–18-årsgruppen* 1967

H. T. Himmelweit m. fl. *Child and Television 1958*

samt hänvisar sid. 108–109 till de andra partier i den föreliggande rapporten som behandlar hithörande frågor.

TV-tittandet hos psyko-socialt avvikande barn

Inledning

Om man på kortast och enklast möjliga sätt vill sammanfatta forskningens allmänt accepterade resultat i fråga om överdrivet TV-tittande hos barn samt icke önskvärd norm- och beteendepåverkan, kan man säga att de mest utsatta barnen är de psykiskt svaga och labila, de som kommer från socialt svaga miljöer utan den "normala" uppsättningen av känslor, relationer, kunskaper och normer.

Detta skulle ge oss särskild anledning att uppmärksamma undersökningar om barn i sådana situationer. Flertalet författare behandlar emellertid TV-tittandet hos barn med psyko-sociala problem i nära anslutning till TV-konsumtionen och TV-tittandets relation till andra aktiviteter hos barn i allmänhet. Det har inte varit möjligt att med bibehållande av den ursprungliga innebörden lyfta ut de i den övriga texten insprängda partier som behandlar problembarnens TV-tittande.

I stället har jag litat till Inga Sonessons avhandling från 1979, "Förskolebarn och TV", där ett centralt tema just är de psyko-socialt avvikande barnens TV-tittande. I ett inledande avsnitt refererar Sonesson andras undersökningsresultat på hithörande områden. Genom att här ta med vissa delar av detta avsnitt kan vi tillgodogöra oss Sonessons litteraturgenomgång. Vidare har jag tagit med vissa delar av de kapitel, där Sonesson redogör för sina egna resultat.

För att underlätta för de läsare som är speciellt intresserade av hithörande frågor avslutas föreliggande kapitel med sidhänvisningar till de olika ställen i rapporten där sådana frågor berörs.

"Relationer mellan barnens personliga och/eller sociala problem och deras mediabeteende

Tidigare forskning har påvisat att barns mediavanor i stor utsträckning påverkas av interpersonella problem, vare sig dessa finns inom familjen, inom kamratgruppen eller inom båda. *Många undersökningar visar, att frustrerade barn använder media som en lättillgänglig flykt undan en svår verklighet.*

En annan aspekt på samma tema har utvecklats av forskare som

har använt sig av begreppet socialiseringstomhet. Dessa anser att barn med en torftig uppväxtmiljö, med antingen för få eller för många varandra motstridande normer, i större utsträckning än andra använder media som en normkälla i sin socialiseringsprocess.

Bailyn fann, att barn som antingen var rädda för att inte bli accepterade i en kamratgrupp eller för att få för låg status i denna och som dessutom fick höga poäng på ett test som mätte deras önskan om att vara helt oberoende, i större utsträckning än andra barn föredrog TV-program i vilka det förekom en aggressiv hjälte. (Bailyn 1959).[1]

Himmelweit och hennes kolleger påvisade, att otrygga barn t. ex. barn med svåra hemförhållanden, barn som hade svårt att få kamrater eller som kände sig utstötta av kamratgruppen, tenderade att bli storkonsumenter av TV och hade dessutom en benägenhet att i större utsträckning än andra barn välja program med s. k. eskapistiskt innehåll. Vidare gick dessa barn på bio oftare än sina kamrater (Himmelweit m. fl. 1958).[2] . . . (Se sid. 354 i den föreliggande rapporten.)

Riley och Riley (1951)[3] påvisade, att barn vars önskan om att tillhöra en kamratgrupp inte uppfylldes, visade en preferens för TV-program vars innehåll karaktäriserades av våld och aggressivitet.

Maccoby (1954)[4] fann, att amerikanska medelklassbarn i vilkas hem det härskade en kylig atmosfär förenad med många föräldraförbud, tenderade att se mer TV än sina jämnåriga. Ett liknande samband fanns inte hos barn från arbetarklassen. Författaren anser, att detta beror på att föräldrarna i denna grupp ser mer TV än medelklassföräldrarna. Barnen kan därför inte använda TV-tittandet som ett medel att komma ifrån föräldrarna.

Schramm och hans kolleger (1961)[5] konstaterade, att konflikter med föräldrar, manifesterade i bristande överensstämmelse i framtidsaspirationer, var relaterade till olika mediavanor. Ju högre grad av konflikt desto större blev tendensen att barnet använde de mediaformer som dessa författare benämner fantasimedia, dvs. TV, radio och film och desto mindre blev tendenserna att använda de så kallade realitets-media dvs. böcker och tidskrifter. Om en sådan konflikt kombinerades med en kamratkonflikt blev detta mönster ännu mer uttalat . . . (Se sid. 84 i den föreliggande rapporten).

Vidare fann *Lyle och Hoffmann* (1972)[6] att amerikanska barn i första klass, som såg mer TV än sina kamrater, lekte mindre än dessa, även om de tyckte bäst om denna aktivitet. Dessa författare framhäver på samma sätt som Maccoby riskerna för att TV-tittandet för dessa barn blir dysfunktionellt i förhållande till de sociala aktiviteterna. (Se sid. 496 och 87 i den föreliggande rapporten.)

Även *Murray* (1972),[7] som undersökte 5–6-års pojkars TV-vanor, fann, att de som hade en mycket hög TV-konsumtion kunde

[1] L. Bailyn. "Mass Media and Children: A Study of Exposure Habits and Cognitive Effects." Psychological Monographs 1959. 73. 1–48.

[2] H. Himmelweit m. fl. "Television and the Child". 1958

[3] M. W. Riley – J. W. Riley, "A Sociological Approach to Communications Research". Public Opinion Quaterly 1951. 15:445–460.

[4] E. E. Maccoby, "Why do Children Watch Television?" Public Opinion Quaterly. 1954. 18: 259–244.

[5] W. Schramm m. fl. "TV in the Lives of our Children". 1961

[6] J. Lyle o. H. Hoffman "Children's Use of Television and Other Media", 1976 sid. 135–136.

[7] J. Murray i SGR 4 1972 sid. 356.

karaktäriseras som fysiskt aktiva men socialt passiva barn; denna passivitet gjorde sig gällande även i själva TV-situationen. Han fann dessutom, att barn som redan i 3-årsåldern var karaktäriserade som passiva, i större utsträckning än andra blev storförbrukare av TV. (Se sid. 88 och 497 i den föreliggande rapporten.)

Noble,[1] som också diskuterar dessa problem, har åsikter som ofta avviker från andra forskare. Han argumenterar bland annat mot Maccobys inställning, att barnens användning av TV-underhållning ('fantasy-programmes') blir dysfunktionell i förhållande till de verkliga sociala aktiviteterna. I stället framhäver han, att detta beteende kan vara barnets enda möjlighet att komma ifrån en frusterande verklighet, och att dessa program dessutom kan ge barnen mycken värdefull kunskap om det samhälle han/hon lever i. (Se kapitel 20 om "Interaktion med personer i TV-rutan".)

I Sverige har Olof *Elthammar* (1967)[2] undersökt emotionella reaktioner inför mycket aggressiva filmer hos 11, 13, 15 och 18 års grupper av barn och ungdomar. Han fann, att det inte var intensiteten i de omedelbara känsloreaktionerna vid filmvisningen som var avgörande för effekterna av denna, utan främst barnets förmåga att bearbeta de framprovocerade känslorna. Här fanns klara skillnader mellan åldersgrupperna. *Hos de yngsta barnen påvisades långvariga ångestreaktioner även hos pojkar och flickor med välbalanserad personlighet och låg symptombelastning.* I övriga åldersklasser framkom utdragna belastningsreaktioner endast hos flickor som uppvisade en kombination av hög symptombelastning och en personlighet med växlande grad av tvångsmässighet. Slutligen fann Elthammar, att ungdomar med anpassningssvårigheter skattade huvudpersonernas aggressiva känslor signifikant högre än vad de socialt anpassade grupperna gjorde."[3]

Kommentar:

En del av de barn som blivit störda av Elthammars filmexperiment fick gå i särskild terapi för att återfå jämvikten. Det sades att filmupplevelserna i kombination med denna terapi hade tillfört dem något värdefullt. Undersökningen togs därför av fler framstående opinionsbildare som intäkt för att mycket uppskakande filmer inte bara var oskadliga utan till och med nyttiga för barn. För mig personligen har detta framstått som den största cynismen i den svenska debatten kring filmpåverkan. Jag lärde då att alla resultat kan tolkas som f-n läser bibeln, och att allmänhetens uppfattning i hithörande frågor i första hand beror på vem som kan göra sig hörd i pressen och finner den ton som passar dagsläget.

Varje uppfattning som avvek från ovanstående stämplades i slutet av 60-talet som djupt reaktionär av de tongivande. I dag, 1980, är förhållandet det motsatta. Nu ifrågasätter man integriteten hos dem som vill analysera under vilka omständigheter och i vilken omfattning sådan äger rum, dvs. vill föra en kvalificerad diskussion i stället för att okritiskt betrakta all påverkan av allt TV-tittande som stark och skadlig. Helt inkonsekvent anses det fortfarande "reaktionärt" att acceptera

[1] G. Noble "Children in Front of the Small Screen". London 1975.

[2] O. Elthammar, "Emotionella reaktioner inför film hos 11–18 års grupper". Stockholm 1967.

[3] I. Sonesson, "Förskolebarn och TV" 1979, sid. 17–20.

några begränsningar av utbudet, via censur eller självsencur.[1] Dessa och liknande erfarenheter har övertygat mig om att det är andra och mer subtila och politiska faktorer än forskningsresultat som bestämmer den för tillfället förhärskande uppfattningen om mediapåverkan. Dessa kommentarer är av sådan karaktär att de egentligen borde ingå i inledningen. Detta skulle emellertid ha givit dem en alltför hög dignitet i en rapport som främst är en sammanställning av forskningsresultat. Jag har dock inte helt velat avstå från att meddela denna erfarenhet som för mig är så starkt knuten till behandlingen av Elthammars arbete. (K. E.)

Åter till Sonesson:

"Undersökningens genomförande

Den empiriska analys som ingår i denna undersökning bygger som tidigare nämnts på data från en surveyundersökning som hösten 1975 genomfördes i Malmö med 253 par förskolebarn och deras mödrar samt med barnens förskollärare. Undersökningen genomfördes med tillstånd från sociala centralnämnden i Malmö, barnens föräldrar samt föreståndarna på de förskolor där barnen vistades. Den föregicks dels av en postenkätundersökning, dels en pilotstudie . . .

Huvudundersökning

1 juli 1975 trädde lagen om allmän förskola i kraft. Detta innebar, att alla kommuner i landet blev skyldiga att tillhandahålla plats i förskola för samtliga 6-åringar. Förskola är ett gemensamt namn för daghem, i vilka barnen vistas största delen av dagen, och deltidsgrupper, i vilka barnen vistas tre timmar antingen för- eller eftermiddag.

Samtliga malmöbarn födda 1969 var därför registrerade hos socialförvaltningen i denna kommun, och med vederbörligt tillstånd drogs ett slumpmässigt urval på 325 barn ur detta register. Då antalet barn som vistades på daghem var betydligt mindre än de båda andra grupperna fördubblades urvalssannolikheten för daghemsbarnen.

Vid den statistiska bearbetningen av materialet korrigerades detta förfaringssätt med hjälp av en viktning av de båda andra grupperna. Fördelningen av barnen i de tre förskolegrupperna framgår av tabell 21.

Urvalsförfarandet innebär, att resultaten kan generaliseras till alla förskolebarn i Malmö, som vistas på kommunens förskolor. (Enligt uppgift från socialförvaltningen utgör dessa 98 % av populationen 6-åringar i Malmö.) Resultaten kan i viss mån antas gälla för denna ålderskategori förskolebarn även i andra svenska stä-

[1] Antennens redaktör Karl-Ola Nilsson jämställer sålunda Barnfilmnämndens granskning för åldersbestämning med filmbolagens av kommersiella hänsyn styrda marknadsföring i Film och TV 1980 nr 21.

der. Mödrarna intervjuades i sina hem av studerande på B-nivå i sociologi vid Lunds universitet. Barnen intervjuades på förskolan av kvinnliga intervjuare med tidigare erfarenhet av barn. (Jag utförde själv ungefär hälften av samtliga barnintervjuer.) Samtidigt med att barnen intervjuades ifyllde deras förskollärare ett skattningsschema som, tillsammans med mödrarnas upplysningar och barnens egna svar, skulle ge oss möjlighet att bedöma om barnen hade sociala och/eller individuella problem.

Tabell 21 Beskrivning av urvalet

Ursprungligt urval N = 325		
Ingår ej i samplet:	n	
Moderlösa	2	
Slutat förskolan	4	
Överflyttat till FUB:s förskola	1	
Finskspråkig förskola	6	
Avflyttade från Malmö	9	
Summa	22	
		%
Slutligt urval	303	100
Intervjuade mödrar och barn	253	83,5
Vägrar	50	16,5
Summa	303	100,0

"...[1]

Från resultaten har jag bl. a. hämtat följande:

Sonessons kommentar till tabell 22 (nästa sida)

"I denna tabell innebär ett negativt gammavärde (G) att de barn, som inte har en 'bästis' har ett lägre värde på det aktuella TV-beteendet än de barn, som har en sådan vän.

I tabellen redovisas de båda gruppernas TV-beteende samt sambanden mellan dessa. Av denna framgår, att *de barn som inte har en 'bästis' på lekskolan i större utsträckning väljer andra mediaformer som sin favoritsysselsättning, medan de som har en sådan kamrat sätter TV främst.* Dessutom väljer den förra gruppen i större utsträckning än den senare ett icke-medialt beteende. En närmare granskning av våra data visade, att 26 % av de barn som inte hade en 'bästis' främst valde alternativet 'att leka med andra barn' som sin favoritsysselsättning, medan motsvarande frekvens för de barn som hade en 'bästis' var 17 %.

Vidare konsumerar de barn som inte har en 'bästis' mindre TV än övriga barn, de är mer positiva till de lärorika programmen och mindre positiva till de spännande programmen. De har slutligen i mindre utsträckning blivit skrämda av något TV-program, men har en TV-situation som är mindre präglad av gemenskap än de barn som har en 'bästis' på förskolan.

[1] I. Sonesson sid. 30–34.

Tabell 22[a]

		Barn som har en "bästis" %	Barn som inte har en "bästis" %
Likhetsidentifikation med barnen på skärmen	Ja	47	47
	Nej	53	53
Summa		100	100
G = .00		(220)	(31)
Önskeidentifikation	Ja	32	31
	Nej	69	69
Summa		101	100
G = –.01		(120)	(17)
Likhet mellan bekanta vuxna och vuxna på TV-skärmen	Ja	36	25
	Nej	64	75
Summa		100	100
G = –.24		(220)	(31)

[a] I. Sonesson, 1979, sid. 168.

Dessa barn, som inte har en 'bästis' på lekskolan är sålunda i sina TV-vanor vad jag vill kalla mindre TV-orienterade än de barn som har en sådan kamrat.

När det gäller de båda gruppernas relationer till personerna på TV-skärmen kan vi konstatera, att det inte finns någon skillnad alls när det gäller likhets- eller önskeidentifikationen. När det gäller att finna likhet mellan vuxna på TV-skärmen och bekanta vuxna finns däremot en skillnad; *de barn som inte har en 'bästis' tycker i mindre utsträckning att en sådan likhet finns. Dessa resultat ger sålunda inte alls stöd åt de forskningsresultat som påvisat att barn som inte har så harmoniska relationer till sina kamrater i större utsträckning identifierar sig med individer på TV.* Däremot bekräftar det sistnämnda resultatet delvis Nobles antagande, att det är de barn som har de mest harmoniska relationerna till andra människor i sin närmaste omgivning, som inte bara identifierar sig med TV-barnen, utan också har förmågan att känna igen vuxna på TV-skärmen.

Sammanfattningsvis kan vi sålunda konstatera, att våra resultat inte ger stöd åt vårt antagande nr 3, att barn med bristande kamratkontakt i större utsträckning än övriga barn ser vuxenprogram och tycker om program med spänningsframkallande moment. Tvärtom står dessa resultat i direkt motsats till tidigare forskningsresultat.

Vårt sista antagande, nr 4, var på grund av tidigare, varandra motsägande forskningsresultat, mycket vagt formulerat. Jag utgick från, att barn med bristande kamratkontakt tenderar att ha ett identifikationsmönster som avviker från de barns som inte har

sådana svårigheter, men detta bekräftades endast delvis av våra resultat. *Dessa visade, att barn, som inte hade en 'bästis' i lekskolan identifierade sig med barnen på TV-skärmen i samma utsträckning som de barn som hade en sådan kamrat.*

Däremot fann de i mindre utsträckning likheter mellan vuxna på skärmen och bekanta vuxna. Det sistnämnda av dessa båda resultat överensstämmer bra med dem som redovisats av Noble (1975).

Diskussion och sammanfattning

I detta kapitel har sambandet mellan barnens personliga och/eller sociala problem och deras TV-vanor och relationer redovisats och analyserats. Med utgångspunkt från det faktum att problem av denna typ manifesterar sig i barnens allmänna beteende, har jag försökt få en bedömning av barnens situation dels genom frågor till mödrarna, dels genom förskollärarnas svar på det skattningsschema som William-Olsson (1973) tidigare har utarbetat just för detta ändamål. I enlighet med denna forskares erfarenhet visade sig mödrar och förskollärare bedöma barnens emotionella status ganska olika. Detta beror enligt henne på att olika grupper har olika uppfattning om barns beteende. Dessutom anser jag, att barnens beteende kan variera mycket mellan hem och skola. Slutligen var det i vår undersökning olika typer av beteende, som bedömdes av de båda grupperna, med hjälp av olika mätinstrument.

För att bemästra dessa problem bildades två extremgrupper; en med starkt symtombelastade barn och en med helt symptomfria barn. Av samtliga förskolebarn var 8 % bedömts som emotionellt störda, medan 16 % har bedömts vara helt utan symptom på sådan störning.

Ett annat sätt att försöka välja ut barn med speciella problem är att fråga dem själva om deras kamratförhållande. Bristande kontakt med jämnåriga är för de flesta barn ett tecken på att inte allt är som det bör vara. Av samtliga barn ansåg 12 % att de inte hade en 'bästis' på förskolan.

Analysen av sambanden mellan barnens emotionella status och deras TV-beteende visade de förväntade tendenserna när det gällde konsumtion och preferenser. *De symptombelastade barnen, dvs. de barn som har de flesta personliga och/eller sociala problemen, har störst kännedom om vuxenprogrammen, de är minst positiva till de lärorika och mest positiva till de spännande programmen och de har också i större utsträckning blivit rädda framför TV-skärmen. Här stämmer våra resultat helt överens med tidigare forskning.*

De största skillnaderna mellan de båda extremgrupperna fann vi emellertid, när det gällde barnens identifikation med barnen på TV-skärmen och deras uppfattning om bekanta vuxnas likhet med vuxna på skärmen.

De symtombelastade barnen identifierar sig i mindre utsträckning än de symptomfria barnen och finner också i mindre utsträckning likhet mellan vuxna på skärmen och bekanta vuxna. Här går våra resultat emot tidigare forskning, som påvisat det motsatta förhållandet, att barn med mindre harmoniska förhållanden i större utsträckning identifierar sig med individer på skärmen.

Ett visst stöd för våra resultat fann jag emellertid hos Noble (1975) som antar, att harmoniska barn på ett mera tillfredsställande sätt än barn som har problem kan interagera både med individer i sin omgivning och med individer på skärmen.[1] Även de resultat, som redovisats av Rosengren m. fl. (1976) ger stöd åt våra resultat. Dessa författare påvisade, som tidigare nämnts, att de båda ungdomar som hade parasocialt umgänge med individerna på skärmen inte saknade socialt umgänge med verkliga individer.[1]

Dessa båda forskningsresultat ligger våra egna nära i tiden, det senare dessutom nära geografiskt. De forskningsresultat som har påvisat ett positivt samband mellan emotionell störning och identifikation är av äldre datum och dessutom till övervägande del framkomna utanför Sverige (t. ex. Riley & Riley 1951, Himmelweit 1958, Schramm 1961 och Linné 1969). Att förvänta sig överensstämmande resultat av undersökningar med till synes identisk design är kanske därför inte realistiskt. Både sociala och kulturella olikheter kan påverka resultaten...

Att de symptomfria barnen i vår undersökning identifierar sig i så stor utsträckning, kan bero på att den värld som återges i de svenska barnprogrammen som t. ex. 'Fem myror är fler än fyra elefanter', 'Från A till Ö' och 'Emil i Lönneberga', som var aktuella under undersökningstiden, inte är främmande och problemfyllda. Att denna barngrupp kan identifiera sig med barnen och känna igen de vuxna i dessa program är, enligt min åsikt, mycket naturligt."

Kommentar:

För att en jämförelse skall bli meningsfull behöver man veta vilka utländska program som studerats med avseende på barnens igenkännande av vuxna i de undersökningar som författaren jämför med. (K. E.)

"De barn, som hade en bristande kamratkontakt på förskolan var vad jag kallade mindre TV-orienterade än övriga barn. Detta innebar, att de i mindre utsträckning valde TV som sin favoritsysselsättning, konsumerade mindre både av barn- och vuxenprogram, tyckte mindre om de spännande programmen, samt i mindre utsträckning hade blivit skrämda av något TV-program.

Precis som när det gällde den symptombelastade gruppens bristande identifikation stämmer denna barngrupps bristande intresse för TV dåligt överens med tidigare forskning, som dels påvisat, att barn med bristande kamratkontakt tenderar att konsumera myc-

[1] Interaktion med personer i TV-rutan – parasocialt umgänge – behandlas i kapitel 20, "Interaktion".

ket TV med eskapistiskt innehåll, dels att barn som tittade mer än andra barn, lekte mindre än dessa, även om de tyckte bättre om denna aktivitet . . .

Att barn, som har ett dåligt kamratförhållande på förskolan för övrigt är mindre intresserade av TV än barn utan sådana problem tolkar jag så, att dessa barn är så fokuserade på just detta, att de inte har energi över att intressera sig för TV. Detta antagande bekräftas av våra resultat, som visade, att de i större utsträckning valde alternativet 'att leka med andra barn' som sin favoritsysselsättning.

Om vi utgår från Maslows hierarkiska teori om människans grundläggande behov, kommer behovet av kärlek och tillhörighetsbehovet strax efter fysiologiska behov som hunger och törst och behov av säkerhet och trygghet. Innebörden i denna teori är bland annat, att människan först strävar efter att tillgodose de mest grundläggande behoven, och först när detta skett kan man ägna sig åt mindre fundamentala krav (Maslow 1954 jfr Rosengren 1974 och Fjaestad och Holmlöv 1977).[1]

Denna teori anser jag delvis förklarar våra resultat. De barn, som inte har en bästa vän i förskolan har inte på ett tillfredsställande sätt tillgodosett sina behov av kärlek och tillhörighet. Därför är de mer fokuserade på andra barn och mindre på TV. Först när behovet av kamratkontakt är tillgodosett kan barnen ägna sig åt att tillfredsställa mindre grundläggande behov, såsom behov av kunskap, underhållning och spänning, som de bland annat kan tillgodose genom att titta på TV.

Givetvis kan det även finnas andra orsaker till våra resultat och en förklaring till dessa kan vara, att barnen inbördes påverkar varandras TV-vanor. Det är då ganska logiskt, att de barn som har en sämre kamratkontakt påverkas mindre av de andra barnens TV-tittande. De barn som inte hade en 'bästis' kände t. ex. i mindre utsträckning till programmet 'Kojak' som under undersökningsperioden var populärt bland pojkar i vår undersökningsgrupp (se tabell 5.2). I denna förklaring sätter vi kamratskapet före TV-tittandet. Det är det förra, som ger upphov till det senare.

Om vi gör tvärtom, dvs. sätter TV-tittandet före kamratskapet kan vi förklara våra resultat på det sättet, att man får status och blir populär och därför också lättare får en 'bästis', om man känner till de populära programmen. Detta fenomen att TV har en social funtion för barnen som både innebär att man skapar kontakt genom att prata om de program man sett och att man får social prestige genom att känna till populära program har kallats TV:s 'coin of exchange'-funktion och har bland annat beskrivits av Riley (1951), McQuail m. fl. (1972), v. Feilitzen (1972) och J. R. Brown (1976).[2]

Naturligtvis kan det även utanför förskolan finnas faktorer, som påverkar denna barngrupps TV-beteende. Det visade sig, att de barn, som inte hade en 'bästis' på förskolan hade mödrar som låg lägre på skalan *grundattityd* vilket innebär att de var mer nega-

[1] Sonessons litteraturförteckning sid. 254, 251.

[2] Sonessons litteraturförteckning sid. 254, 249, 250.

tiva till TV än övriga mödrar (G = .32). Då vi tidigare visat, att det finns samband mellan en sådan negativ mödraattityd och barnens inställning både till de spännande programmen, deras upplevelse av skräck, samt deras uppfattning om likhet mellan vuxna på skärmen och bekanta vuxna, finns även här en bidragande orsak till dessa barns mindre TV-orienterade inställning.

Slutligen visade sig barnens syskonstatus i viss mån påverka deras val av favoritsysselsättning. Har man ingen 'bästis' i förskolan och dessutom inga syskon hemma, är man mycket fokuserad på andra barn. De endabarn som inte hade någon 'bästis' i skolan valde alla alternativet 'att leka med andra barn' som sin favoritsysselsättning, medan de mellanbarn, dvs. de barn som både har äldre och yngre syskon, som inte hade en 'bästis' i förskolan inte alls valde detta alternativ. Dessa barn valde främst 'andra media' och i andra hand TV.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera, att vi har påvisat klara samband mellan barnens personliga och/eller sociala problem och deras TV-beteende, samt att olika typer av problem kan relateras till olika typer av detta beteende.

– De barn vars problem visade sig i ett emotionellt stört beteende tittade mer på vuxenprogram och var mer intresserade av de spännande programmen, – medan de barn som hade svårigheter i kamratkontakten var mindre intresserade av dessa programtyper och även mindre fokuserade på TV som sin favoritsysselsättning.

När det gällde att identifiera sig med barnen på skärmen och finna likhet mellan vuxna på skärmen och bekanta vuxna, är dessa TV-relationer allra vanligast hos de barn som inte uppvisar några symptom på emotionell störning och minst vanlig hos de barn, som uppvisar sådana.

Om vi utgår från Nobles teori, som jag tidigare har citerat, är det dessa harmoniska barn, som kan interagera med verkliga individer på skärmen, som har mest glädje av sitt TV-tittande. Förmågan till denna interaktion innebär bland annat att barnen får värdefulla sociala kunskaper som de senare har nytta av i det verkliga livet. Detta innebär sålunda att TV:s roll i dessa barns socialiseringsprocess blir positiv."

Kommentar:

Detta kan endast gälla i den mån det man interagerar om är något positivt – och inte utpressning, mord och misshandel (K. E.)

"När det gäller sambandet mellan emotionell störning och preferenser för de spännande programmen ger våra resultat, som jag tidigare påpekat, ingen upplysning om sambandets riktning. Detta innebär, att vi inte vet om dessa barn blir aggressiva och ängsliga därför att de tittar för mycket på dessa program, eller om de tittar på dessa därför att de själva har problem och försöker fly undan problemen genom att uppleva den spänning programmen ger.

Experimentella undersökningar av småbarns reaktioner på aggressiva program ger dock mest stöd åt det senare alternativet. Stein m. fl. (1972) visade att sådana program gav upphov till aggressivt beteende hos förskolebarn endast i de fall då barnen initialt hade ett aggressivt beteende över medelnivå."

Kommentar:

Singer och Singer fick motsatta resultat. Se sid. 432 i föreliggande rapport. (K. E.)

"Som jag tidigare framhållit, anser jag, att *båda förklaringarna innebär en oönskad situation för barnen. Att barn blir aggressiva och ängsliga genom att titta på olämpliga program är givetvis inte önskvärt, men att barn, som har så svåra problem att de har gett upphov till ett emotionellt stört beteende förstärker detta genom att titta på olämpliga program i TV är givetvis lika olämpligt.*

Som jag ser problemet utgör denna grupp utan tvekan en riskgrupp. Även om TV.s inflytande på vår barnpopulation som en helhet inte är så stor och för många barns vidkommande till övervägande del är av positiv art, utesluter detta inte, att det bland barnen finns en minoritet som av individuella och/eller sociala skäl är predisponerade för negativ inverkan från detta medium. Detta innebär att det finns en risk att TV:s roll i dessa barns socialiseringsprocess blir negativ. Därför är det väsentligt att underhållningsvåldet i TV motverkas i ord och handling."[1]

Undersökningsresultat och resonemang som behandlar emotionellt störda barns förhållande till TV återfinns i följande kapitel i den föreliggande rapporten.

Kap.	förf.	sid.
7	PUB 28 1975/76	75
7	Schramm	83
7	Hazard	84
7	Himmelweit	85
7	Himmelweit	86
7	Lyle o. Hoffman	87
7	Murray	88
7	M. Loed	90
7	Friedman	91
12	PUB 28 1975/76	175
12	PUB 52 1975/76	176
12	Schramm	181
18	Schramm	240
26	Himmelweit	356
32	Singer	431

[1] Sonesson, Förskolebarn och TV, 1979, sid. 168–177.

Kap.	förf.	sid.
33	Bogarts referat	450, 454, 458
35	Chaffeés sammanf.	480
36	Lyle's sammanf.	495, 498
37	Kniveton	505

Kommentar:

Merparten av den litteratur som talar om barnens identifiering med olika figurer på TV utgår från att barnet har otillfredsställda behov som TV kan tillgodose. Man har antagit att barn från kärlekslösa och normlösa hem behöver "fylla i" normluckan, maktlösheten och den emotionella tomheten genom önskeidentifiering med de framgångsrika och maktutövande "hjältar" som det är så gott om i TV. Eftersom dessa TV-figurer oftast omfattar tvivelaktiga värderingar har man dragit den slutsatsen att dessa så att säga följt med på köpet.

Det är dock tveksamt om barn under tonåren alls identifierar sig med vuxna, ens om man håller sig till önskeidentifiering. Däremot fungerar de vuxna i TV som mönster och modeller för vuxenbeteende. Effekterna härav kan dock vara något övervärderade, eftersom de vuxnas TV-beteende ofta hänför sig till situationer som inte har stora likheter med barnens egen vardag.

Identifiering med någon annan, som bygger på inlevelse i en annan persons situation och känslor, representerar utvecklingsmässigt en ganska mogen reaktion. Denna förutsätter både att barnet kan gå utanför sig själv och att det redan har förvärvat denna förmåga i förhållande till någon eller några i sin närmaste "emotionella omgivning".

Om man främst ser identifiering med andra barn som uttryck inte för ett behov utan för en förmåga, bör den vara ett vanligare fenomen bland känslomässigt väl utvecklade barn än bland dem som anses ha det största identifieringsbehovet just på grund av otillfredsställande emotionella förhållanden till föräldrar, syskon och andra barn.

Med denna tankegång blir Noble's och Sonessons resultat – att emotionellt/socialt symptombelastade barn identifierar sig mindre än andra med barn i rutan – rimligare än de resultat som Sonesson jämför med. Att man i de amerikanska undersökningar som hon nämner fått de omvända resultaten kan möjligen bero på att identifikation där fått betydelsen av att "ha det lika bra som, ha samma saker, som figurerna i rutan", vilket inte är riktigt samma sak som att vara som de. Vissa resultat hos Himmelweit m. fl., som visar att barnen har en större benägenhet att tala om vad de vill äga än vad/vem de vill vara vid jämförelser med figurerna i rutan pekar i denna riktning.[1]

Sonessons resultat skiljer sig från tidigare resultat även däri att barn med kontaktproblem är mindre TV-orienterade än andra, medan tidigare u. s. visat på det motsatta förhållandet.

Utöver Sonessons egna kommentarer till dessa skillnader skulle jag vilja tillfoga ett par funderingar. Det kan ifrågasättas om det att en 6-åring "inte har någon bästis" i förskolan går att jämställa med att 10–12-

[1] H. Himmelweit m. fl., 1958, sid. 246–248.

åringar (som i de jämförda undersökningarna) inte har kamrater. Detta med en "bästis" är kanske ett begrepp som både reellt och begreppsmässigt utvecklas senare än i 6-årsåldern för en del barn. I så fall skulle det socialt och emotionellt heller inte innebära samma katastrof för en 6-åring att inte ha en bästis som för äldre barn. Kanske är det ett uttryck för en senare mognad och ett svagare intresse för omvärlden som också kommer till uttryck i det svagare TV-intresset.

Att det även i andra avseenden kan röra sig om en rätt speciell grupp antyds av det förhållandet att mödrarna till barnen utan bästis är mer negativa till TV än andra barns mödrar. Mot bakgrund härav synes det naturligt att barnen ger uttryck för liknande värderingar och säger att de hellre leker med andra barn än ser på TV. (Kanske gör de också det även om de inte "har någon bästis". Det framgår inte av undersökningen.) Sambandet mellan mödrarnas negativa TV-attityd och barnens verbala och reella kamratförhållanden förefaller mera primärt och därmed intressantare än sambandet mellan den verbala attityden "att ej ha någon bästis" och att ej vara TV-orienterad. Båda de senare faktorerna ser ut att ha en gemensam källa i mödrarnas attityd i fråga om barnets orientering mot olika aktiviteter. (K. E.)

Kapitel 9 Programserier och utländska program i svensk TV

Detta kapitel omfattar citat från:

Ulf Berg, *Utländskt i svensk TV*. PUB 8. 1978

Karin Hallberg, Jan Nordberg, *TV:s publik oktober 1976*. PUB 17. 1976/77

Programserier och utländska program i svensk TV

En diskussion om barn och TV förs sällan utan att man kommer in på de utländska programmens och särskilt då seriernas attraktivitet för barn och de värderingar som förmedlas via dessa.

Mot denna bakgrund har jag funnit det värdefullt att ge en bild av de utländska programmens plats i det totala utbudet liksom av publikens uppskattning av dessa program. Material som belyser dessa frågor har hämtats från *PUB 8 1978 "Utländskt i svensk TV" av Ulf Berg.*

Även om PUB-rapportens uppgifter i första hand hänför sig till hela publiken har de intresse även i föreliggande sammanhang, eftersom vi vet att många barn tittar på samma program som de vuxna (se sid. xxx).

Seriernas ställning i utbudet och i publikens gunst, belyses med utdrag ur *PUB 17 1976/77 "TV:s publik i oktober 1976" av Karin Hallberg och Jan Nordberg.*

"Utländskt i svensk TV

Som bekant sänder svensk television en icke föraktlig mängd utländska program. Senaste verksamhetsår, året 1976/77, *anslogs drygt 46 procent av den totala sändningstiden (repriserna undantagna) åt program som importerades från utlandet.*

I debatten kring TV och dess utbud kan denna främmande produktion knappast sägas ha blivit bemött med någon större entusiasm. Många tycker att de utländska programmen är alltför talrika. Missnöje har också anmälts mot kvaliteten. Inte sällan brukar utifrån köpta program karaktäriseras med uttryck såsom 'importgods' eller 'utfyllnad' – eller rentav 'utländsk smörja'.

Å andra sidan kan vissa program mottas med största välvilja av publiken. Från senare år är *Arvingarna* och *De fattiga och de rika* välkända exemplen. När sådana program sänds – ofta angloamerikansk fiction – brukar mer seriös egenproduktion ha svårt att påkalla uppmärksamhet. Många undersökningar visar ju, att tittarna idkar 'slalomåkning' mellan kanalernas förströelseprogram och därvid gärna avstår från informativt stoff.

I denna undersökning är avsikten att närmare granska hur publiken tar emot det utländska programutbudet. Det bör påpekas att vi till vårt förfogande endast har data om beteendet dvs. hur folk

valt bland programmen. Vi kan alltså inte säga mycket om upplevelser och effekter – t. ex. huruvida tittarnas attityder påverkas i någon riktning. För detta fordras andra undersökningar och annan typ av datamaterial.

Skiljer sig publikintresset?

En fråga som måhända först förtjänar att belysas är om publikintresset skiljer sig ifråga om utländskt och svenskt.[1] Spelar det egentligen någon roll om programmet är importerat eller inte? Skyndar sig tittarna mindre raskt till apparaten när utifrån köpta program visas? . . .

I figuren på nästa sida har vi försökt illustrera de olika programtypernas attraktivitet genom att placera in dem på en 'attraktivitetsbarometer'.

Varje skalsteg motsvarar ungefär en procent av befolkningen 9–79 år.

Figuren gör inte anspråk på fullständighet – alla program har inte rymts med. Kritik kan vidare anföras mot det sätt varpå programmen indelats i kategorier, vi har t. ex. varit generösa nog att låta Sveriges Magasin och Kvällsöppet monopolisera var sin kategori. Vi tror ändå att figuren ger en ganska god bild av hur olika svenska och utländska program förmår fånga publikens intresse. Samma jämförelse, men med programmen sammanförda i huvudkategorier, finns i tabell 23 nedan . . .

Tabell 23 Attraktiviteten för utländska och svenska program. Genomsnittliga publikstorlekar. Procent

	Utl.	Sv.
Politik, samhälle	8	8
Kultur	5	6
Natur, vetenskap	11	13
Biograffilm	14	34
Övrig fiction	15	26
Nöjesprogram	19	23
Sport	32	19
Musik	7	6
Långa nyheter		27
Korta nyheter		11
Blandprogram		14
Övriga	4	4

Många typer av utländska program är inte så stora dragplåster som man av enskilda publiksiffror ibland kan förledas tro.

Kanske en smula överraskande gäller detta främst *nöjes-* och *fictionprogram* av det lättsammare slaget. Komedier, deckare, äventyr, shower och liknande. Det kan förvisso inte påstås att publiken skulle ta avstånd från programmen, tvärtom ståtar ju många kategorier med prydliga genomsnitt. Jämfört med mot-

[1] Med 'svenskt' avser vi inte bara s. k. egenproduktion utan även övriga program som är gjorda med tanke på svensk publik, t. ex. långfilmer, frilansproducerade program.

Tabell 24 Antal program som utgör basmaterialet i jämförelsen mellan olika produktionsländer. Fiction = biograffilm, teater och övrig fiction, nöjesprogram. Fakta = politik och samhälle, kultur, natur och vetenskap

	Fiction	Fakta	Totalt
Amerikanska	83	28	111
Engelska	152	33	185
Franska	34	10	44
Västtyska	8	5	13
Norska	6	9	15
Finska	6	10	16
Danska	9	1	10
Östeuropeiska	17	5	22
Övriga	24	26	50

svarande svenska program förbleknar dock siffrorna åtskilligt, och intresset för det importerade utbudet framstår knappast som särskilt överväldigande.

Många av de utländska programmen är angloamerikanska. Mer än hälften av det importerade utbudet kommer från USA och England.

Dominerar dessa program även ur publiksynpunkt?

I figuren nedan visas hur stor publik program från olika ursprungsländer brukar få, i genomsnitt. Dessvärre räcker inte antalet program till för en finare uppdelning. Vi får nöja oss med två kategorier: *fiction* (= biograffilm, teater och "övrig fiction", nöjesprogram) och *fakta* (politik och samhälle, kultur, natur och vetenskap).

Utelämnade är sport och musik där ursprunget ofta kan vara besvärligt och meningslöst att bestämma. Inte heller barnprogram är medtagna i figuren.

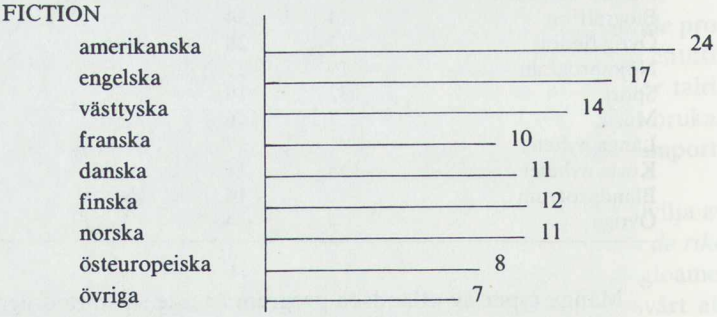

Figur 4 Attraktiviteten för program från olika ursprungsländer (genomsnittlig publik). Procent.

Vem föredrar utländskt?

De tittare som önskar ta del av utländska program behöver sällan leta förgäves. En vanlig kväll tillhandahålls normalt 3–5 importerade program. Som mest förekom i tablåerna (under de dagar vår

undersökning omfattade) 7 utifrån inköpta produktioner – företrädesvis under weekender . . .

I tabell 25 (nedan) har vi delat upp befolkningen 9–79 år i olika köns-, ålders- och utbildningsgrupper. Av tabellen framgår *hur stor andel av respektive grupp* som brukar se på olika typer av fictionsprogram.

Våra data visar att de inhemska programmen allestädes rosar marknaden. I samtliga grupper mobiliseras betydande tittarskaror när det sänds svenskt i TV.

Tabell 25 Hur olika grupper inom befolkningen tittar på utländska och svenska fictionprogram. Genomsnittlig publik. Procent

		Kön		Ålder					Utbildning		
		Mn	Kv	9–14	15–24	25–44	45–64	65–79	Lå	Me	Hö
Teater, övrig	utl.	11	11	23	12	11	9	8	10	11	9
fiction	sv.	21	26	24	21	22	25	25	24	23	17
TV-serier	utl.	16	17	30	20	15	14	12	14	18	14
	sv.	26	30	46	28	24	26	27	27	26	18
Biograffilm	utl.	14	14	23	19	14	10	9	11	16	12
	sv.	34	34	49	40	32	31	26	34	34	21
Nöjesprogram	utl.	20	17	32	16	17	17	18	18	18	13
	sv.	21	24	29	18	20	24	28	25	20	15

Yngre personer, högre utbildade och män tycks bemöta det utländska fiction-utbudet med något större välvilja än andra grupper.

Vi skall slutligen granska om en mångfald utländska program – främst kanske det breda serieutbudet – föranleder tittarna att ägna mer tid åt TV:n. Är det måhända så att de importerade programmen inte lockar så mycket fler tittare, men däremot fjättrar en redan befintlig publik längre vid apparaterna?

I tabell 26 gör vi åter jämförelser mellan vardagar med få och många utländska program. Vi har dock ersatt publikstorlek med *tid som ägnas TV*. En viss men ganska beskedlig ökning kan även här konstateras för dagar med mycket utländskt. I genomsnitt 6 minuter. *Främst är det den yngsta åldersgruppen som inte låter tillfället gå förlorat.*

Tabell 26 Tid som ägnas TV under vardagar med få eller inga utländska program, och vardagar med minst 5 utländska program. I minuter

	Kön		Ålder					Utbildning			
	Mn	Kv	9–14	15–24	25–44	45–64	65–79	Lå	Me	Hö	Tot.
Vardagar med											
få eller inga utl. program	84	82	82	65	74	93	111	94	72	60	83
många utländska program	89	89	97	57	80	95	108	97	83	72	89

Sammanfattande slutsatser

Hur intresserad är publiken av det utländska programutbudet i TV?

Vi kan inledningsvis konstatera att inte särskilt många tittare knäpper på apparaten *enbart* för att se ett utländskt program. Våra data visar att det på sin höjd är fråga om en tiondel av den dagliga TV-publiken (som i genomsnitt brukar uppgå till ca 77 % av befolkningen 9–79 år = 5,4 milj. personer).

För enskilda programtypers del kan det röra sig om tillskott på någon eller ett par procent. Sålunda kan t. ex. ett avsnitt av en deckarserie locka uppemot 200 000 personer som annars inte brytt sig om att se på TV den dagen. De flesta utländska program får emellertid nöja sig med den tillstädesvarande publiken.

I ovanstående resonemang är varken sport eller musik beaktade. Den förstnämnda kategorin kan ju ofta mobilisera imponerande tittarskaror varav en icke ringa del är 'lågkonsumenter', dvs. personer som ser föga på TV. Det är dock tveksamt om tittarna här ägnar någon större tankemöda åt programmets ursprung – med svensk speakertext och ofta även svenskt tävlingsdeltagande blir en sådan distinktion gärna en smula meningslös.

Intresset för det importerade utbudet kommer snarare till synes i 'programdieten' – hur tittarna komponerar sin TV-kväll.

Någon tvekan behöver knappast råda om att de mest åtråvärda programmen återfinns bland svensk fiction och underhållning (och, som sagt, sport). Program ur dessa kategorier åstadkommer ofta en mangrann uppslutning från publikens sida och kan väl sägas utgöra en sorts gemensam nämnare för tittarnas programval.

Utländsk fiction har ett betydligt anspråkslösare publiktycke även om enskilda publiksiffror ibland kan förleda oss att tro det motsatta. *Då utländska fictionprogram koordineras mot motsvarande svenska program väljer flertalet tittare i allmänhet det inhemska alternativet.* Det är över huvud ganska svårt att hitta situationer *där utländsk fiction skulle locka en majoritet av tittarna – då så sker är det vanligtvis de gånger då amerikanska serier ställs mot svensk fiction.* Engelska, och framför allt nordiska, program drar däremot oftast det kortare strået.

Utländsk fiction har en betydligt angenämare sits då konkurrensen utgörs av svenska faktaprogram. Då finner många tittare inte längre det inhemska alternativet särskilt attraktivt. *I synnerhet gäller detta för amerikanska program. Dessa produktioner erbjuder* – vare sig det beror på form eller innehåll, eller bådadera – *nästan alltid ett övermäktigt motstånd för svenska faktaprogram. I en sådan valsituation väljer de allra flesta att se det utländska programmet* (vanligtvis deckar- eller äventyrsserier av välkänt snitt).

Samma tendens kan märkas för engelsk och annan utländsk fiction ehuru inte lika plåtagligt. Det är för all del långtifrån sällsynt att det konkurrerande svenska faktaprogrammet kan locka till sig en avsevärd del av publiken, *men i regel tycks tittarna ändå föredra att knäppa över till den kanal där fictionprogrammet sänds.*

Undantag från ovan anförda synpunkter utgör de kommenterande nyhetsprogrammen (*Rapport* och *Aktuellt*). Ställda mot populär utländsk fiction får de visserligen avstå en del av sin publik men avtappningen är sällan särskilt stor och i synnerhet det förstsända nyhetsprogrammet är ovanligt konkurrenskraftigt. Det förefaller som om tittarna inte gärna disponerar sin kväll så att båda nyhetsprogrammen bortväljs – även om konkurrensen är hård.

Utländska faktaprogram kan i allmänhet inte glädja sig åt någon påfallande stor publik. Såvitt vi kunnat se tycks ursprunget här inte utgöra någon viktig faktor vid programvalet – vad som behandlas och hur ämnet presenteras spelar uppenbarligen en större roll. Det kärvare publikklimatet får programmen dela tillsammans med motsvarande svenska faktaprogram.

Amerikanska program väcker återigen det största intresset. Det är visserligen sällan fråga om någon större rusning till apparaterna men publiken är heller inte liten – kanske beroende på att amerikanska produktioner vanligen håller sig till 'säkra kort' (t. ex. naturprogram). Svenska faktaprogram får det därigenom besvärligare om de koordineras mot amerikanska importer – program från andra länder erbjuder en beskedligare konkurrens.

Det programvalsbeteende som vi här beskrivit förstärks genom att intresset för utländska program varierar mellan olika grupper inom befolkningen.

Flitiga TV-tittare är den yngsta åldersgruppen. Någon större entusiasm för faktabetonade program kan vi här knappast förmärka utan gruppen är i själva verket den mest uttalade fictionanhängaren. Program med fictionkaraktär – svenska som utländska – kan därför alltid påräkna stor välvilja och den bekanta 'slalomåkningen' kommer här särskilt väl till synes...

Under de undersökningsperioder vår analys omfattar (11 dagar) fördelar sig programutbudet exklusive barnprogram på följande sätt,

Svenska program		Utländska program	
fakta	75 %	fakta	21 %
fiction	13 %	fiction	58 %
sport, musik	12 %	sport, musik	21 %

Merparten av de importerade programmen är fiction. En övervägande del av det svenska utbudet är faktaprogram. Följaktligen är det inte överraskande att den vanligaste valsituationen blir svenskt faktaprogram ställt mot utländsk fiction. I konkurrensen om tittarna har således svenska program i regel en betydligt otacksammare uppgift än importerade program"

Seriernas ställning

Från PUB 7 1976/77 har jag brutit ut följande:

"Serier i TV

'När vi fick TV här i Sverige innebar det att nästan alla satt klistrade vid sina apparater och såg allt som bjöds. Det var förödande för allt umgänge och föreningslivet upplevde en kris.'

Så börjar en artikel av Stig Svensson i GP den 14.10 under rubriken 'Skall TV ta död på allt umgänge'. Han fortsätter: 'Småningom blev det bättre' . . . 'Folk började umgås igen' . . . 'Men nu är vi där igen och orsaken är att TV för närvarande satsar på serier av alla de slag.

Och så sitter folk åter framför TV:n' . . . 'folk kommer inte att få tid att gå på teater, musik och konserter. Vad detta innebär i fråga om kulturell utarmning säger sig självt . . .'

Så långt Stig Svensson och hans, utan att överdriva, något svarta visioner.

Som tittare, har man ju absolut intrycket av att antalet serier i TV i höst (1976) är stort.

Hur är det med det? Och hur är det med Stig Svenssons visioner? Kan det ligga något i dem?

Specialtemat i denna månadsrapport behandlar följaktligen serier i TV.

Vi skall således litet närmare gå in på hur TV-tittarna tagit emot höstens utbud av följetongserier. De data vi använder oss av är hämtade från publikräkningarna i oktober 1976. Som jämförelser använder vi material från publikräkningarna i november 1975 och i september 1976.

Vi har begränsat oss till att studera serier av följetongskaraktär och lämnar alltså serier med fristående avsnitt utanför. Vi har också gjort en avgränsning när det gäller sändningstid och behandlar endast sändningstiden efter kl. 18.30.

Utbudet av följetongserier har ökat betydligt oavsett om man räknar i tid eller i relation till hela utbudet (efter kl. 18.30).

Den ökade totala tittartiden på serier är proportionell mot det ökade antalet serier. Detta innebär att det genomsnittliga tittandet *per serieprogram* är oförändrat. Det genomsnittliga tittandet *per kvällsprogram* är också oförändrat, dvs. det totala tittandets omfattning är oförändrad.

Den 'dagliga kosten' innehåller en större andel serietittande, men svenskarna ser inte mer på TV under kvällstid för det.

Under var och en av dessa tre-dagarsperioder sändes sex följetongserier, nämligen

Den första familjen, tis. kl. 18.20 TV2
Herrskap och tjänstefolk, tis. kl. 20.00 TV2
Familjen Ashton, ons. kl. 18.30 TV1
Hem till byn, ons. kl. 20.00 TV2
Hem till gården, tors. kl. 18.30 TV2
Edward VII, tors. kl. 20.00 TV1

Tabell 27 Fördelning över antal sedda följetonger under tre-dagarsperioden tis.–tors. oktober 1976

	%	
Inte sett något följetongsavsnitt	19	
Sett 1 följetongsavsnitt	35	62 %
" 2 "	27	
" 3 "	11	19 %
" 4 "	5	
" 5 "	2	
" 6 "	1	
Summa	100	

Antal intervjuade: 445

Tabellen ger knappast intrycket att svenskarna sitter framför TV-apparaterna och följer med i hela serieutbudet.

Det vanligaste är att man under en tre-dagarsperiod sett *ett* avsnitt av en följetong. Det näst vanligaste är att man sett två, och det näst näst vanligaste är att man inte sett något alls.

Det är färre än en av tio som ser fyra följetonger eller fler under en tre-dagarsperiod tis.–tors. Endast en av hundra tittar på alla sex följetongerna."

Kapitel 10 Programförståelse

Detta kapitel omfattar citat från och referat av följande arbeten:

C. Feilitzen, *Barn och TV i socialiseringsprocessen.* PUB 28 1957/76

Ingegerd Rydin, Göte Hansson, *Informationsprocesser hos förskolebarn.* PUB 124 1970

S. Egeberg m. fl., *Børns filmoplevelse. 1973*

H. J. Flavell, *The Developmental Psychology of Jean Piaget.* 1963

W. Tröger m. fl., *Filmische Darstellungsformen in Erleben des Kindes.* 1967

M. Keilhacker, *Entwicklungspsykologische Gesichtspunkte zum Beurteilung von Kindersendungen.* 1963

Grant Noble
a. *Young Children's Comprehension of a Television Film.* 1969
b. *Young Children and Television. Some Selected Hypotheses and Findings.* 1970
c. *Children in Front of the Small Screen.* 1975

Lore Watzka, *Kleinkind und Fernsehen.* 1968

Sirkka Minkkinen, *Experiments in Comprehension and Impact of Movies among Children and Young People* 1969

Ingrid Gerhartz-Franck, *Über Geschengestaltungen in der Auffassung von Film durch Kinder.* 1955

J. Herman, L. Leith, *Nogle sprogpsykologiske problemstillinger i forbindelse med massekommunikation.* 1971

I. Sonesson, *Förskolebarn och TV.* 1979

W. Schramm m. fl., *TV in the Lives of our Children.* 1961

J. Lyle m. fl., *Explorations in Patterns of Television Viewing by Preschool-Age Children.* SGR 4. 1972

D. K. Osborn, J. Endsley, *Emotional Reactions of Young Children to Television Violence.* 1971

M. G. Cantor, *The Role of the Producer in Chosing Children's Television Content.* SGR 1. 1972

M. Winn, *The Plug-in Drug.* 1978

B. Z. Friedlander, H. S. Wetstone, G. S. Scott, *Suburban Preschool Children's Comprehension of an Age-Appropriate Informal Television Program.* 1974

Leifer m. fl., *Developmental Aspects of Variables Relevant to Observational Learning.* 1970

Programförståelse

Inledning

Innan vi går vidare med vad barnen tittar på, vilka som ser på vad och vilka som är stortittare skall vi stanna upp vid något som brukar kallas programförståelse. Detta är ett vilseledande uttryck, eftersom det för tankarna till ett antingen eller – att förstå eller inte förstå. I sämsta fall drar man den slutsatsen att man kan bortse från icke förstådda program och betrakta dessa som obefintliga. I själva verket ger alla program upphov till någon reaktion hos mottagarna. Och frågan gäller, särskilt hos små barn, lika mycket vad denna reaktion blir som i vilken utsträckning programinnehållet uppfattas i enlighet med "dess rätta innebörd", dvs. programmakarnas intentioner eller andra vuxna människors uppfattning om innehållet.

Många hyser den uppfattningen att alla bedömningar av barnfilm och barnprogram enbart är uttryck för subjektivt tyckande. Man talar i detta sammanhang om smakcensur. Med föreliggande avsnitt samt avsnittet om rädsla och skräckupplevelser vill jag visa på att det i själva verket föreligger en hel del faktiska kunskaper om barns reaktioner på rörliga bilder – kunskaper som seriösa filmbedömare utgår från i sitt arbete.

För vår egen förståelse av

- hur program med olika form och innehåll upplevs av barn i olika åldrar,
- vad TV-tittandet har för betydelse "i sig",
- vilken betydelse det har att TV utgör barnens källa för många och nya upplevelser och kunskaper,

måste vi relatera dessa olika aspekter av barnens liv med TV till vad vi vet från utvecklingspsykologin om barn i olika åldrar. Härvid blir det nödvändigt att använda den relativt komplicerade begreppsapparat som psykologerna utvecklat för att kunna kommunicera kring mycket komplicerade processer. De läsare som eventuellt känner ett visst motstånd mot språkbruket uppmanas att bortse från detta och gå på avsnittets huvudtendenser.

– – –

En allmän beskrivning av ålderns betydelse ingår i *Cecilia von Feilitzens översikt över nordisk forskning om TV-s roll i socialiseringsprocessen* (PUB 28 1975/76) som vi redan hänvisat till flera gånger. Där heter det bl. a.

"Ålder representerar allmänt sett barnets utveckling och denna är bl. a. oerhört viktig för hur barnet uppfattar och förstår olika TV-program. Översiktligt kan man märka att vissa 'kritiska' åldrar i TV-tittandets utveckling överensstämmer med vissa 'kritiska' åldrar i t. ex. barnets kognitiva utveckling:[1]

8-årsåldern, då barnet börjar få ett mer genuint intresse för olika lättare vuxenprogram, är också den ålder då barnet, enligt bl. a. Piaget, lämnar 'den preoperationella perioden', som bl. a. karaktäriseras av egocentriskt tänkande.[2] I stället träder barnet in i 'de konkreta operationernas period' och har nu möjlighet att se företeelser både från sin egen och andra synvinklar. Denna förändring underlättar alltså bl. a. identifikation vid program där äldre barn och vuxna uppträder hjältemodigt på olika sätt.

– *12-årsåldern, när TV-toppen nås, är också den ålder när barnet ingår i 'de formella operationernas period', dvs. när hans eller hennes tänkande börjar överensstämma med vuxnas i fråga om förmågan att abstrahera, lösa problem osv.* Att barnet tidigare har undvikit nyhets- och informationsprogram för vuxna mer än vuxna själva beror alltså delvis på svårighetsgraden i dessa program."[3]

Kommentar:

Små barn har en benägenhet att direkt leva ut vissa reaktioner på TV-program. Denna benägenhet kan ha bidragit till uppfattningen att barn totalt sett tar större intryck av programinnehållet än de sannolikt gör. Samtidigt motsäger den att TV skulle vara så omedelbart passiviserande som några vill påstå. Sådana omedelbara effekter som svarar mot en viss aspekt av programförståelsen behandlas på följande sätt i Feilitzens's forskningsöversikt: (K. E.)

"Det råder inget tvivel om att TV ofta har ett inflytande på förskolebarnets aktiviteter. Ett flertal nordiska studier gäller små barns reaktioner på barnprogram av informativ karaktär. Många av dessa program uppmanar barnen att göra olika saker medan de tittar, t. ex. gissa något, forma cirklar och trianglar i luften eller känna på mellangärdet hur de själva andas.

Även om programmet inte innehåller några direkta uppmaningar, är förskolebarn många gånger spontant aktiva under tittandet, bara ämnet och programformen är någorlunda attraktiva. Barnen 'pratar' med kroppen, tillrättavisar personer i rutan och kommenterar och frågar om programmets innehåll. Viktigt att understryka är dock att dessa undersökningar gjorts när barnen tittat i grupp på t. ex. förskola eller bibliotek eller i hemmiljö när någon välkänd vuxen tittat tillsammans. Om det helt ensamtittande barnet reagerar annorlunda vet vi inte.

Vad händer då efter programmet? Såvitt forskarna, förskolepersonalen och föräldrarna kan bedöma är det rätt många barn, men ändå oftast en minoritet, som gör eller – vilket är vanligare – säger

[1] Den utveckling som har att göra med tänkande och förståelse.

[2] Inte detsamma som egoistiskt utan självcentrerat så att barnet utgår från sig själv som alltings centrum och som om alla upplevde allt på samma vis som han/hon själv. (K. E.)

[3] Cecilia von Feilitzen, "Barn och TV i socialiseringsprocessen". Några resultat från nordisk forskning. PUB nr 28 1975/76 sid. 3.

något som verkar ha anknytning till programmet. Oftast inträffar detta samma dag eller någon annan dag efter det att barnet tittat. Vi vet förstås mycket litet om TV:s eventuella *latenta* efterverkningar.

Några bestående intryck av enstaka barnprogram på förskolebarnets manifesta eller synliga beteende verkar dock sällsynta. Detta tycks också gälla de barnprogramserier som barnen är genomsnittligt intresserade av. *Är deras intresse för serien däremot starkt och intensivt kan man märka en kumulativ och/eller längre tids påverkan. Ibland är det därför populära vuxenserier som haft en sådan inverkan på lång sikt.*

Men ju äldre barnet blir, desto mer sällan märks en *direkt påverkan på barnets handlingar.*"[1]

Att TV:s inflytande nu är svårt att spåra i barns aktiviteter är givetvis inte detsamma som att TV inte längre är av någon betydelse. Men medan förskolebarnet oftare uttrycker sig med kroppen och är aktiv just *för att lära sig* förväntade beteenden, har skolbarnet i stället *införlivat* många kunskaper, normer och värderingar som talar om hur han eller hon skall bete sig."[2]

PUB 52 1975/76

I Leni Filipsons resonerande rapport om radions och TV:ns roll i förskolebarnens liv återfinns följande kommentarer med anknytning till programförståelse:

"*TV är en auktoritet. Tilltron till vad som sägs och visas i TV är stor, både hos vuxna och barn. Små barn har även rent allmänt svårt att skilja på verklighet och fantasi. Många tror att allt som visas i TV är dokumentärt.* Eftersom de själva har liten erfarenhet finns det mycket som de inte hunnit bilda sig en uppfattning om. Därför blir de mottagliga för vad som sägs och görs i TV på ett annat sätt än vuxna och äldre barn. Vår undersökning antyder att barn ibland tror mer på intryck de får från TV än på föräldrarna: *'Det som M. (5 år) sett i TV tror han på. Han tror att det går cowboys på gatorna i USA och när vi försöker tala om att det är fel så tror han inte på oss.'*"[3]

1970 skrev Ingegerd Rydin och Göte Hansson en PUB-rapport med titeln Informationsprocesser hos föreskolebarn – Barns förutsättningar att tillgodogöra sig TV- och radioprogram (PUB 124/70)

Kommentar:

De förhoppningar som rubriken väcker grusas effektivt i författarnas slutkommentar. De säger där att de inte hade lyckats finna några undersökningar där informationsprocesser hos förskolebarn i TV- och radiosi-

* (Handlingar = omedelbara sådana K. E.)

[1] PUB nr 28 1975/76 sid. 8–9.

[2] PUB nr 28 1975/76 sid. 10.

[3] PUB nr 52 1975/76 sid. 13.

tuationen studerats. De har därför fått nöja sig med att studera dessa processer i förhållandevis mycket enkla och renodlade situationer, som kan karaktäriseras som laboratorieexperiment. Författarna har i möjligaste mån relaterat dessa forskningsresultat till TV-tittar- och/eller radiolyssnarsituationen, och de utgår från att resultaten till en viss del äger giltighet i dessa komplexa situationer. (K. E.)

Men, konstaterar de: "Det är därmed ej säkert att de beskrivna experimentresultaten även erhålls med den typ av stimulansmaterial som TV:n och radio erbjuder . . .

För att nå kunskap om dessa effekter erfordras undersökningar där man direkt studerar informationsprocessen hos barnet i den komplexa TV-tittarsituationen."[1]

En större andel av de resultat som Rydin och Hansson refererade gällde hörselintryck och hörselupplevelser och endast en mindre del visuella intryck och upplevelser. Detta kom också att gälla den forskning som senare kom till stånd på Sveriges Radios avdelning för publik- och programforskning.

Undersökningarna kom att inriktas på mycket speciella frågeställningar och utgör inte någon idealisk grund för generella beskrivningar, bl. a. därför att man i rapporterna använder sig av en mycket komplicerad begreppsapparat som är nära kopplad både till de olika projektens teoretiska utgångspunkter och praktiska genomförande.

Några resultat härifrån kan dock sammanfattas på följande sätt:

Barnen förstår inte alltid det språk som talas i programmet. I Sverige är många program textade men många barn klarar inte av att följa både text och handling. De duktigaste eleverna i årskurs 3 hinner läsa 130 ord/minut om texten är anpassad till deras ålder. Det innebär att de skulle hinna läsa 12–14 ord under den tid en textremsa normalt ligger i bild. I verkligheten är många ord för svåra för barnen även högre upp i åldrarna. De vill titta på bilden och inte bara läsa texten. Dessutom måste man komma ihåg att 20–40 % av skolbarnen har lässvårigheter. Vid en jämförande undersökning har det visat sig att den bästa förståelsen av ett program uppnåddes när en speaker berättade vad som hände i programmet. Det var bättre än både dubbning och textremsa. Det fanns till och med tendenser för de barn som sett ett program med speaker att förstå mer än när deras eget språk talades i programmet.

Børns filmoplevelse – forståelse og effekt[2]

Inledande kommentar

Denna danska bok lovordas allmänt för sin lättillgängliga beskrivning av barns förhållande till rörlig bild. På de följande sidorna återges i översättning de partier som är viktigast för förståelse av hur barns upplevelser av rörliga bilder skiljer sig från vuxnas och därmed från vad man allt för ofta tar för givet.

Skriften utgår från behovet att studera och beskriva barnets egen upplevelse och förståelse av filmer. Man har avsiktligt lagt mera vikt vid för-

[1] PUB nr 124 1970 sid. 25.

[2] Del av psykologisk ämbetsexamen vid Köpenhamns universitet av Sonja Egeberg, Susanne Lunn, Birgit Thomsen, Inge B. Vestergaard, Birte Wedel-Brandt 1973.

ståelsen av film än vid påverkan av film. Målsättningen har varit att sprida information om hur film fungerar genom barnets egna ögon.

Arbetet utgår främst från Piaget's[1] utvecklingspsykologi samt från Keilhackers[2] och Trögers[3] arbeten om barns upplevelse av film och upplevelsernas beroende av olika egenskaper hos filmen. I stället för att själv gå till Keilhacker och de andra utvecklingspsykologerna har jag utgått från att det danska arbetet tillgodogjort sig det som är relevant i sammanhanget.

Børns filmoplevelse är uppfriskande läsning och försvarar sin plats i den aktuella rapporten som är en av de få källorna om vad som är bra för barn till skillnad från det övriga materialet som ganska ensidigt behandlar vad som är mer eller mindre skadligt för barn. När vi står vid dörren till videoåldern, då hemmen, förskolorna, skolorna och i viss mån även barnen själva kommer att kunna styra sin konsumtion av rörliga bilder förtjänar även den konstruktiva informationen om positiva aspekter uppmärksamhet.

I det följande översätts sid. 13–36 från danskan med utelämnande endast av mindre partier som markerats med . . . (K. E.)

"Förskolebarnets förståelse av film

I allmänhet är det filmens innehåll, dess handling, som vuxna fäster sig vid när de skall säga om en film är lämplig för barn eller ej. Den vanliga åsikten är att när man skall göra en film för de minsta, skall man göra en 'enkel historia' och så bör det räcka med det. Åtskilliga resultat från filmforskningen talar emellertid emot att de små, dvs. förskolebarnen, förstår ens en mycket enkel filmhistoria. Detta förklaras bl. a. av att deras mönster för hur man på det medvetna planet förstår något (deras kognitiva mönster) inte är en enkel kopia av de vuxnas utan fungerar efter helt andra principer.

I 'The Developmental Psychology of Jean Piaget'[4] har H. J. Flavell bl. a. skrivit följande: 'Piaget nämner flera drag som han anser är karaktäristiska för förskolebarnet . . . (från ca 2 till ca 7 år). Särskilt utmärkande är att barnets tänkande är egocentriskt, dvs. att barnet ser allting utifrån sin egen synvinkel. Det är enbart fråga om ringa eller bristfällig eller ingen urskiljning mellan barnet själv och omvärlden. Barnets hållning till sina upplevelser har ännu föga objektivitet. Först i 8-årsåldern kan det se sin egen uppfattning som en av många. Detta kommer till uttryck när det skall meddela sig med andra. Under det tidigare stadiet ansträngер det sig inte att förmedla sina känslor och tankar – det tror att andra tänker som det själv.

Under den första delen av denna period (2–4 år) präglas barnets tänkande av en lägre grad av 'ordnande' med härav följande 'vidare ämnen'. (I den mån barnet kopplar ihop saker och ting begreppsmässigt är det fråga om stora och suddiga "kategorier". K. E.) Så kallas t. ex. alla varelser med fyra ben för 'vov-vov'.

[1] Piaget, Jean o. B. Inhelden: "Barnets psykologi" Köpenhamn, Reitzel 1971.

[2] Margrete Keilhacker: "Entwicklungspsychologische Gesichtspunkte zur Beurteilung von Kindersendungen". Jugend Film Fernsehen, 1963.

[3] Keilhacker, M. J. Rutenfranz, W. Tröger, S. Vogg:" Filmische Darstellungsformen im Erlebe des Kindes." München/Basel, Ernst Reinehardt Verlag, 1967.

[4] N. Y.: Van Nostrand, Reinhold 1963, sid. 151–163.

Dessa vidare ämnen har innehåll som skiftar allt efter situationen. Barnet är bundet av den aktuella situationen, dess tänkande är konkret. Piaget kallar dess element för för-begrepp (preconcepts). Ända fram till 7-årsåldern är barnets begrepp instabila och dominerade av sådana egenskaper i omgivningen som det kan uppleva med sina sinnen och som det av någon anledning fäster sig vid.

Ett annat karaktäristiskt drag i barnets tänkande är att allting enbart försiggår i nuläget (danska: är irreversibelt, dvs. ingen hopkoppling av det som sker vid olika tillfällen, framför allt inte bakåt i tiden). Tankarna sysselsätter sig med tillstånd och inte med transformationer. Som en följd härav kan det inte fasthålla ett föremåls egenskaper (t. ex. dess vikt) när föremålet undergår yttre förändringar (t. ex. ändrar form).

Till och med när ett föremål bara ser ut att ändras (från barnets synvinkel), som t. ex. vid en avståndsändring, kan barnet inte 'hålla fast' dess egenskaper . . . Denna förmåga utvecklas dock under hela tiden och välkända föremål får tidigt 'konstanta' egenskaper.

Förståelse av handling

Tröger menar att det första steget mot att förstå en filmhandling är förståelse av den enskilda bilden (Tröger 1963, sid. 99 ff). Förutsättningen för detta är att barnet kan skilja mellan ett föremål och en bild på föremålet. När barnet kan det, är det redo att syssla med olika ämnen på ett inre plan. Enligt Piaget skulle barnet kunna det redan i 2–4-årsåldern (Vejleskov 1969, sid. 74). När det rör sig om levande bilder anser dock Tröger

att barnet först i *6-årsåldern* uppnår *bildförståelse* – skillnaden mellan föremålet självt och dess avbildning på duken.[1] Först därefter menar han att man kan börja tala om filmförståelse.

Det andra steget i denna utveckling består i att uppfatta enskilda scener som upplevs utan sammanhang med de föregående och de efterföljande.

Nästa förståelsesteg består av en rad scener där barnet upplever ett visst sammanhang mellan några av scenerna, dock utan att filmen utgör en helhet.

Slutstadiet uppnås när barnet kan förstå en kedja av scener som knyts ihop på något meningsfullt sätt . . ."

Förf. ställer sig mycket tveksam till Trögers åldersangivelser men skriver:

"Om man bortser från dessa åldersangivelser och nöjer sig med att acceptera ordningsföjden mellan de olika stegen ger hans resultat en bra utgångspunkt för andra resultat.

I överensstämmelse med Tröger menar Keilhacker att barn upp till en viss ålder uppfattar scener som oberoende av varandra. Sålunda är det inte ett dugg konstigt att små barn med stor förtjusning kan se en film som enligt föräldrarnas uppfattning 'inte alls

[1] Se dock ff:s reservation nederst på denna sida.

är någonting för dem'. Scenerna i en sådan film kan nämligen ha ett *egenvärde*. Detta är ett begrepp som introducerats av Keilhacker, och med det menas att en scen kan stå och uppskattas för sig själv, oberoende av handlingen i övrigt (Keilhacker 1963, sid. 164.)* Den framkallar ofta en bestämd reaktion, t. ex. skratt, Tröger nämner som exempel att mindre barn skrattar åt en scen i en Lassie-film, där pojken förtvivlat letar efter sin bortkomna hund (Tröger 1963, sid 169.)[1]

Keilhacker har hittat några ämnen, som han menar alltid väcker jubel oberoende resten av historien. Särskild lycka gör scener med mycket rörelse i – t. ex. scener med Kalle Anka, där det är några som trattar på ändan eller ramlar ner. Dessutom skulle kampscener ge en särskild njutning. De upplevs som spännande, roliga eller uppjagande. I övrigt har humoristiska scener och flotta, glittrande scener högt egenvärde."

Kommentar:

Men vad som är humoristiskt för barn står det tyvärr inget om. (K. E.)

"Vilka ämnen som man tycker har det högsta egenvärdet ändrar sig med åldern i takt med barnets övriga utveckling (Keilhacker 1967, sid. 90).

I motsättning till egenvärdet kan en scen ha *handlingsvärde*, dvs. när en scen har intresse bara som ett led i en historia. Man måste alltså förstå filmens handling för att se scenens handlingsvärde.

Utifrån ovanstående har vi funnit att en film, för att vara lämplig för barn under 7 år, skall ha en stor del scener med egenvärde, eftersom barnet troligtvis inte kommer att förstå själva handlingen.

När handlingsförståelse uppnås beror naturligtvis såväl på barnets mogenhetsgrad och erfarenheter av film som på filmens beskaffenhet. Enligt Piagets teori skulle barn i 6-årsåldern gå över till det stadium där deras tankegångar efter hand blir reversibla (möjliga att 'vrida tillbaka'). Det reversibla tänkandet är en förutsättning för att förstå en handling, efteresom man med detta kan ta hänsyn till sådant som skett tidigare och knyta ihop de olika delarna. Barnet skulle alltså ha en möjlighet att förstå en handling i 6-årsåldern. I det stora hela bekräftas detta av Nobles resultat (Noble 1970, sid. 42 ff). Han använder här olika metoder för att mäta 5-, 6-, 7- och 8-åringars förståelse av den svenska dockfilmen 'Putrick och Patrick'.

1. Genom att låta barnen fritt återberätta filmen, visade det sig att 5-åringarna i genomsnitt hade förstått hälften så många scener som 6–8-åringarna.
2. Genom att räkna hur många scener som barnen kunde komma ihåg i riktig ordningsföljd, visade det sig att 6–8-åringarna kom

[1] Denna typ av referenser hänvisar till arbeten som är listade i kapitlets inledning.

ihåg så pass många scener att man kunde säga att de hade förstått scenernas sammanhang. De som bara var 5 år kunde inte redogöra för detta sammanhang.

3. Genom att ge barnen 5 fotografier från filmen som de skulle placera i den riktiga ordningen för att visa att de förstod hur handlingen utvecklade sig, fick man följande resultat: 5-åringarna hade bara 1,2 bilder i rätt ordning och hade alltså inte förstått handlingen. 6-åringarna hade 2,1 bilder i rätt ordning och förstod alltså något mer av handlingen. 7–8-åringarna placerade 4,7 kort riktigt och hade förstått det mesta av handlingen. Noble menar att dessa resultat stämmer väl med Zazzor och Gerhartz-Francks resultat, som båda går ut på att barn förstår handlingen först efter 7-årsåldern (Noble 1970, sid. 41–44)."

Kommentar:

Förf. är något skeptiska till det senare resultatet, som de misstänker mera beror på mätmetoden än på den förståelse som skulle mätas. Inte med någon mätmetod fick Noble en så sen förståelse som vad Tröger opererar med. (K. E.)

Det danska arbetet fortsätter:

"Nobles resultat tyder på att handlingsförståelsen utvecklas rätt plötsligt när barnet fyller 6 år. Hans forskning är något av det nyaste på området, vilket kanske har bidragit till att hans åldersangivelser är så låga. Man kan nämligen förutsätta att barn idag har mycket mera erfarenheter av film och TV än barn för tio år sedan.

Noble glömmer helt bort att ta hänsyn till att filmens beskaffenhet och handlingens svårighetsgrad också måste ha en avgörande betydelse för om filmen blir förstådd.

Keilhacker riktar uppmärksamheten mot några förhållningsregler som bör följas om man vill göra en film lätt att förstå för nybörjare. Bl. a. får barnen lättare att förstå en handling som endimensionellt arbetar sig fram mot en höjdpunkt och en förlösning.

Problemen med att förstå ökar avsevärt om en bihandling vävs in i filmens huvudhandling (Keilhacker 1967, sid. 108). Likaså uppfattas scener som egentligen beskriver miljön som led i handlingen. När man visar ett skepp för att ge havsstämning uppfattas detta lätt som att nu blir det krig (Keilhacker 1963, sid. 161).

Utifrån ovanstående fann vi det viktigt att vara uppmärksam på om handlingen i en film är lätt eller svår att förstå – sett med barnens ögon. *För att en film skall vara lämplig för barn anser vi att den antingen skall berätta en lättfattlig historia eller ha andra kvaliteter som gör att det inte behövs någon historia.*

Tematts betydelse för förståelsen

Keilhacker framhåller också betydelsen av att de teman som filmen behandlar dels är kända, dels intresserar. Hon berättar t. ex. om att små barn gillar att se på filmade versioner av sagor som de känner till. Att de är bekanta är ett plus eftersom barn sätter stort värde på igenkännandets glädje och igenkännandet ökar chanserna för att förstå historien. Om denna avviker från ursprungsversionen gör barnet en syntes så att bilderbokshistorien och filmhistorien smälter ihop (Gerhartz-Franck 1955, sid. 20–23).

Också sådana teman som barnen inte har indirekt kunskap om fångar deras intresse. Således förstod de flesta en filmatisering av Grimms saga 'de sex svanarna', där lillasystern måste hålla tyst under mycket lång tid för att rädda sina bröder. Problemet med att hålla tyst var uppenbarligen välbekant och främjade förståelsen av filmens historia (Keilhacker 1963, sid. 161–162) . . ."

Kommentar:

Förf. tar därefter upp några av Charlotte Bühlers resultat, som dock härrör från 20-talet och inte längre kan betraktas som aktuella. Då föreliggande rapport inte är något akademiskt arbete utan begränsats till aktuella förhållanden, har jag hoppat över referat av Bühler. (K. E.)

"Vissa ting tyder på att principerna i Bühlers indelning kan föras över på nutidsbarnens filmintressen. Keilhacker har t. ex. konstaterat att de mindre barnen (3–4 år) tycker bäst om teman från deras egen vardag, medan lite större barn föredrar realistiska, sakliga och konkreta filmer ('Robinson-åldern'). Bland särskilda ämnen som barn gillar kan nämnas något med djur – särskilt välkända djur – och små barn. Dessutom är humoristiska scener alltid populära (Keilhacker 1963, sid. 162–163). Vi har redan nämnt vilka ämnen som kan ge en scen egenvärde. Det betyder automatiskt att det också är fråga om högt uppskattade ämnen.

Det har alltså betydelse vilka ämnen som behandlas i filmen och särskilt om de passar för den åldersgrupp man tänker på. Mycket tyder på att förståelse och intresse hänger ihop. Keilhacker nämner i detta sammanhang att det som barn inte förstår tycker de är tråkigt (Keilhacker 1963, sid 167). *Vi anser därför att det som barn förstår, det intresserar dem också. Därför blir framställningssättet av stor betydelse.*

Framställningsformens betydelse för förståelsen

Vi har redan riktat uppmärksamheten på att barn som är yngre än 6–7 år inte kan förstå handlingen i en film även om de kanske kan förstå motsvarande episoder när de äger rum i verkligheten. Anledningen till denna skillnad är bland annat att filmen använder

sig av ett särskilt språk som man måste förstå för att begripa det budskap som filmen vill förmedla. När man först började att göra film, ställde man upp en stationär kamera, som fick stå på samma ställe, och tog upp filmen som ett slags teater. Men efterhand som filmtekniken har utvecklat sig har man gått över till allt fler tekniska finesser. Man klipper på ett visst sätt, byter kameravinklar med ett bestämt syfte osv. En person som filmas nedifrån och uppåt (grodperspektiv) kan t. ex. verka skrämmande. Alla dessa medel att uppnå verkningar skapar tillsammans filmens språk.

I det följande skall vi behandla några av de tekniska verkningsmedel som utgör filmens språk och analysera vilken betydelse de har för barnets filmförståelse.

Abstrakt kontra konkret framställning

När man gör film för förskolebarn måste man hela tiden tänka på deras oförmåga att tänka abstrakt . . .

Man bör dels behandla någotsånär konkreta ämnen eller i varje fall bygga upp en överskådlig och logisk handling. Man bör också anstränga sig att använda en åskådliggörande framställningsform. Som exempel på en 'historia' som i sig själv är för svår och ogripbar nämner Keilhacker ett barnprogram om lagar och lagstiftning . . . Som mönsterexempel på en väl genomförd åskådlighet nämner Keilhacker filmen 'Flicka'. När det här talas om hästvård visas helt konkret vad det innebär. Man ser alltså att det släpas på vatten, utfodring av havre osv. så man ser vad begreppen står för i verkligheten (Keilhacker 1963, sid. 165–166).

Kravet på åskådlighet betyder inte alls att man bara skall behandla ämnen och ord som ungarna redan känner till; men man måste göra klart vad ting och ord betyder så att filmen kan användas som ett pedagogiskt medel för att utvidga barnets begreppsvärld. För att detta skall lyckas bör man *presentera okända ting för barnen på ett detaljerat sätt i lugnt tempo. Helst skall man också knyta an till något som redan är känt, så att 'det nya' kommer in i ett sammanhang som är meningsfyllt för ungarna* (Keilhacker 1963, sid. 167). Naturligtvis gäller detta inte bara när man direkt vill lära ut något utan också i underhållningsfilm, eftersom barnen tycker att även sådana är tråkiga om de inte går att förstå.

Om man som barnfilmskapare har som ideal att göra filmen begriplig är det klart att man inte bör bruka för många eller för svåra symboler. Man skall alltså inte använda sig av ett för abstrakt bildspråk . . .

När man väljer att använda filmen som medium, är det naturligt att lägga huvudvikten vid den information som kan ges just genom *bilden* – att koncentrera sig på att utnyttja bilden optimalt . . . Bilden bör vara tydlig så att man ser vad den föreställer. Keilhacker har funnit att *barn tycker bäst om verklighetstrogna bilder*, varför det inte heller är så märkligt att de gillar färgfilm bäst (Keilhacker 1967, sid. 111).

Även om man måste eftersträva största möjliga utnyttjande av bildsidan, får detta inte hindra att man också gör något av filmens ljudsida . . . Om *musiken* skall bara sägas att den som regel tjänar till att understryka och intensifiera stämningar och kan kanske förstärka ögonblickets upplevelse.

Från förståelsesynpunkt har den enligt Watzka inga positiva effekter, snarare förringande sådana (Watzka 1968, sid. 148).

Vad *talet* angår bör det uppfylla samma krav som bildsidan. Det bör vara tydligt och klart – gå att höra. Detta verkar kanske som ett banalt påstående, men inte desto mindre händer det ofta att man inte hör vad rösterna säger. De ord och språkliga formuleringar som används måste anpassas till barnens nivå. Abstrakta begrepp och främmande ord bör man försöka att åskådliggöra med hjälp av upprepninga och omskrivningar – man säger detsamma med andra ord . . .

Barn under 6–7-årsåldern koncentrerar ofta sin uppmärksamhet på en bestämd sak i en film utan att kunna relatera den till andra personer och till handlingen i filmen. *De är alltså inte i stånd att skilja oväsentligt från väsentligt.* Därför är det praktiskt att inte ha för många detaljer och bifigurer, då detta skapar förvirring. Av barnen kommer de alla att tilldelas en betydelse i handlingen. I stället skall man *grundligt introducera de personer som är viktiga för handlingen.* Helst bör dessa se likadana ut genom hela filmen, dvs. ha samma frisyr och kläder, då det annars lätt kan uppstå tvekan om vem som är vem. Först när personerna är mycket välkända kan de 'tillåta sig att ändra sitt yttre' och då helst för öppan ridå, så barnen kan följa processen (Keilhacker 1967, sid. 109). Nödvändigheten av att barnen behåller samma utseende hänger samman med . . . att barnen ännu saknar förmågan att fasthålla en egenskap, det väsentliga, hos ett ting eller en person när denna ändrar utseende . . . Detta hänger i sin tur i viss mån samman med att barn under 6–7-årsåldern har en benägenhet att koncentrera sig på en sida i taget av en sak eller person . . .

Tid

Keilhacker riktar uppmärksamheten på att avbrott i tidskontinuiteten kan skapa svårigheter att förstå (Keilhacker 1967, sid. 108). Om man t. ex. klipper bakåt i tiden (flash-back på filmspråk), kommer barnen inte att förstå att detta görs för att visa något som inträffat tidigare än den pågående handlingen. I stället kommer det sannolikt att bli bokstavligt taget som ett led i den historia som berättas. I så fall tappar de den röda tråden. Minkkinen har studerat detta problem. Hon visade en film för 120 barn, där det förekommer en episod där filmens huvudperson berättar om en lek som hon deltog i under sommarlovet. Medan hon berättar klipps lekscenen in. Bara 20 % av 7-åringarna förstod meningen med detta inslag (Minkkinen 1969).

Om man hoppar över tid, för att komma förbi oväsentliga detaljer och handlingen därefter fortsätter i kronologisk tidsföljd, främjas förståelsen, eftersom det då blir lättare att hålla fast vid den röda tråden. I varje fall anser inte Keilhacker att det finns någon anledning att låta filmtid vara helt lika med realtiden (Keilhacker 1967, sid. 108).

Ett sådant hopp fram i tiden uttrycks ofta med en ned- eller upptoning, dvs. att bilden tonar bort och att duken ett kort ögonblick är svart, varpå bilden åter tonar upp. Men man kan nog föreställa sig att övergången till en ny dag skulle kunna åskådliggöras bättre genom att man i stället visar en sol som går ner. Det skulle göra hoppet i tid mera förståeligt . . .

Tempo

Om tempot är för snabbt blir det svårt för barnen att följa med. Å andra sidan framhåller Keilhacker att ett snabbt tempo kan bidra till att göra filmen dynamisk så att barnen fängslas oavsett handlingen (Keilhacker 1967, sid 107). Tempot bestäms av både bild- och ljudsidan. Om det försiggår mycket i varje bild, om kamerans rörelser är hastiga eller om man klipper plötsligt och ofta, blir tempot uppskruvat. På ljudsidan kan tempot påverkas av stark musik som poängterar snabba rörelser.

Kameraföring

. . . Uttrycket 'vuxenfotografering' står för att man gör flitigt bruk av ändringar i vinkel och avstånd till kameran . . .

Gerhartz-Franck har funnit att förskolebarnet praktiskt taget saknade förmåga att förstå ens mycket elementära filmtekniska verkningsmedel som förekom i en film som var avsedd för småbarn . . . En vuxen känner automatiskt igen en figur även om kameraavståndet växlar från bild till bild; men för barn tycks det vara omöjligt att förstå att små möss på en översiktsbild är samma som stora möss i närbild. När barnen fick berätta filmens innehåll talade några 6-åringar om att de små mössen (på avstånd) var barn till de stora mössen (samma men i närbild), (Gerhartz-Franck 1955, sid. 20).

Keilhacker skriver också att plötsliga övergångar från total till närbild (och omvänt) försvårar för barnen att tillgodogöra sig filmen (Keilhacker 1967 sid. 110–111).

På samma sätt visade det sig vid byte av kameravinkel att många barn inte förstod att den katt som visades från olika sidor var samma katt. Efteråt berättade flera barn att först kom det en katt, och sedan kom det en till, och en till (Gerhartz-Franck 1955, sid. 20–21). Likaledes fann Noble i en studie av en dockfilm, där det förekom två dockor, att barnen hävdade att det var flera (Noble 1969, sid. 65).

Dessa resultat stämmer väl med vad vi har anledning att vänta när man tar hänsyn till barnens kognitiva utveckling (av det medvetna tänkandet och inhämtandet av kunskaper) . . . *Vi har funnit det viktigt att uppmärksamma fotografering och klippning – inte på estetiska grunder utan därför att fotograferingen har stor betydelse för förståelsen.*

Överensstämmelse mellan bild och ljud

I det föregående har vi nämnt exempel på en mängd inslag i filmspråket som kan försvåra förståelsen av filmens innehåll. Det finns dock ett sätt att kompensera för i varje fall en del av dessa svårigheter, nämligen genom ett tillskott av information. Detta tillskott kan t. ex. utgöras av en upprepning av samma innehåll men med andra uttryck. Den kan placeras i den primära kommunikationskanalen – i film blir det i bilden.

Man visar alltså samma sak med olika filmiska uttrycksmedel. Men man kan också använda ljudet – dvs. att man, samtidigt som man visar en sak eller handling på duken, med ord förklarar vad det är som visas. På så vis blir åskådaren informerad om samma ämne på flera sätt samtidigt. Detta skulle absolut öka möjligheterna till att det kommunicerade budskapet blir förstått."[1]

Förskolebarn och TV

I "Förskolebarn och TV" har Inga Sonesson på följande sätt sammanfattat vad som gäller för förskolebarnens förståelse enligt olika forskare fram till 1977.[2]

"6-åringars mentala utvecklingsnivå och TV-tittande

Vill man studera hur individens mediavanor växer fram är det följdriktigt att börja med de riktigt små barnen som dessutom utgör en känslig och därför ur forskningssynpunkt angelägen grupp. Deras bristande förmåga att skilja mellan fantasi och verklighet innebär bland annat, att de har svårt att distansera det som sker på TV-skärmen eller filmduken från sin egen verklighet. Vidare är de, som tidigare nämnts, mer mottagliga för intryck, då deras normsystem givetvis inte kan vara lika utvecklat som hos äldre barn. Därför har många forskare ansett, att effekterna av TV och/eller film blir större ju yngre barnen är (Himmelweit m. fl. 1958, Schramm m. fl. 1961, Furhammar 1965, Stein m. fl. 1972 och Noble 1975).

Barns förmåga att förstå händelser och händelseförlopp i TV-program är givetvis också relaterad till deras mentala utveckling, och enligt Piaget (1968) är det barnens kronologiska ålder som är

[1] Lieth o. Hermansen 1971, sid. 51–52.

[2] Innebär en viss upprepning av det föregående men kan ha ett pedagogiskt värde genom att det uttrycks något annorlunda.

den mest betydande faktorn i denna process. Med utgångspunkt från denna forskares utvecklingsteori har Noble (1975) analyserat olika åldersgruppers tolkning av innehållet i TV. Hans slutsatser är, att barn och ungdomar inom varje av Piagets tre utvecklingsstadier, från ca 2 år till vuxen ålder, upplever TV på sitt speciella sätt.

Dessa utvecklingsstadier är:

1. Den preoperationella perioden ((ca 2–7)
2. De konkreta (tanke-) operationernas period (ca 7– ca 11–12)
3. De formella (tanke-) operationernas period (ca 11–12 – vuxen ålder).[1]

Då det empiriska materialet i föreliggande undersökning hänför sig till barn som befinner sig på gränsen mellan den första och den andra av dessa perioder, koncentrerar jag den fortsatta framställningen på dess två perioder.

Den preoperationella perioden karaktäriseras av att barnen är mycket egocentrerade. Detta innebär att de endast kan se saker och ting utifrån sin egen synvinkel. De betraktar sig som varande i centrum för alla händelser och många barn i detta stadium anser sig dessutom vara orsak till dessa. De har svårt att skilja mellan dröm och verklighet och tror, att även andra människor upplever deras drömmar. Vidare lever barn i detta stadium helt i nuet, för dem existerar endast den givna, synliga situationen. Denna egocentricitet i barnens tankeförmåga präglar enligt Noble deras TV-tittande på fem olika sätt.

1. *Barnen engagerar sig i TV-tittandet på det viset, att de antingen tycker väldigt mycket om, eller också tycker väldigt illa om det de ser, det finns inget mitt-emellan. Barn från 2 till 5 år kan inte uppfatta individer på TV som 'grå', de är antingen 'svarta' eller 'vita'. Alla cowboys är snälla och alla indianer är onda.*
2. *Då barnen har svårt att skilja mellan inre och yttre upplevelser, dvs. mellan dröm och verklighet och mellan fantasi och verklighet, införlivar de också det som händer på TV med sina 'verkliga' upplevelser. Vidare har de svårt att föreställa sig, att människor kan spela teater och tror därför, att dockor och djur på skärmen är levande och existerar utanför TV-rutan och till och med kan komma och prata med dem på natten. Detta är vanligt hos barn i början av det preoperationella stadiet, men denna tro på att dockorna är levande och djuren kan tala sjunker långsamt medan barnen blir äldre och gradvis lär sig att skilja mellan fantasi och verklighet även på TV.*
3. *Barnen föreställer sig att antingen de själva eller deras kamrater tar del i TV-programmen. Frågar man barn i denna åldersgrupp vilka personer som varit med i ett program de sett, anger de ofta individer i sin egen omgivning. Då många barn i det preoperationella stadiet anser, att de själva är orsak till vad som händer och sker omkring dem, vill de också utgå ifrån att de påverkar händelserna på TV-skärmen. Deras bristande förmåga till inlevelse i*

[1] J. Piaget 1968.

andras situation innebär dock, att de inte identifierar sig med individerna på skärmen, utan i stället agerar tillsammans med dessa.

4. *Små barn klassificerar objekt, både i verkligheten och på TV-skärmen, på ett för dem själva speciellt sätt. Under detta stadium definierar barnen bland annat objekten efter var de befinner sig. När det sker en scenförändring i ett TV-program och samma individ ses i en ny situation vill barnen därför gärna tro, att det rör sig om en annan individ än den som de såg förut.*

   Noble har bland annat visat, att barn under sex år som såg samma individ vecka efter vecka i samma program, men i olika situationer, inte alltid var klara över att det rörde sig om samma person.

5. *Då dessa barn tänker prelogiskt, beroende på att deras hjärna ännu inte är mogen att klara de totala logiska möjligheter som sedan blir tänkbara, kan de utföra vad Piaget kallar reversibla tankeoperationer. Detta innebär, att de inte kan förstå att de olika momenten i ett händelseförlopp är relaterade till varandra. När det gäller TV-programmen har de därför inte förmåga att sammanfoga början, mitten och slutet på dessa. Barnen uppfattar programmen mer som en rad episoder utan något sammanhang.*

Förmåga till reversibla tankeoperationer blir möjlig för barnen först när de övergår till de konkreta tankeoperationernas stadium. Under denna period organiseras barnens kognitiva erfarenheter i sammanhållna enheter med fast struktur, så att barnet reagerar systematiskt på omvärldens konkreta stimuli. Barnens tankevärld är inte längre bunden till nuet, det blir möjligt för dem att förutsäga händelser på ett sätt som är helt omöjligt för de yngre barnen. Enligt Piaget sker denna övergång nästan som en kognitiv revolution, ett påstående som Noble anser han får belägg för, just när det gäller skillnaden mellan 5- och 6-åriga barns förmåga att förstå händelseförloppet i olika filmer.

Han lät barn i olika åldrar se på tecknade filmer som stoppades före slutet, gärna i ganska kritiska situationer. Barnen tillfrågades sedan om de trodde filmen var färdig. De resultat som Noble redovisar både från Amerika och Canada visar, att det sker en förändring i barnens förmåga att förstså ett händelseförlopp just vid 6 års ålder. Liknande undersökningar som tidigare utförts i Frankrike och Tyskland har emellertid visat, att denna förändring då och där tycks ha skett först vid 7 år eller ännu senare (Zasso 1951, Gerhartz-Franck 1955; jfr Furhammar 1965 och Noble 1975). Med tanke på att barn i dagens samhälle har mycket större visuell vana än för 20–25 år sedan, då dessa undersökningar utfördes, är dessa skillnader inte så anmärkningsvärda.

I en annan undersökning lät Noble barn i åldern från 5 till 8 år ordna bilder från olika filmer i rätt ordning. Resultaten visade, att barnens förmåga att rätt återge händelserna i en film gradvis ökar under hela perioden, och att denna förmåga också är starkt relate-

rad till barnens intelligens (hur denna mätts har författaren inte angett i detta sammanhang).[1]

Även svenska undersökningar har påvisat liknande resultat. Bland andra visade Ingegerd Rydin, att det fanns klara skillnader i 5- och 7-åriga barns förståelse, både av fakta och händelseförlopp i ett stillbildsprogram. Den största skillnaden mellan grupperna fanns när det gällde den sistnämnda förmågan. Men författaren framhäver, att det fanns stora individuella skillnader inom de båda åldersgrupperna (Rydin 1977).

Noble anser, att den metala utvecklingen i de konkreta tankeoperationernas period påverkar barnens TV-tittande främst på följande sätt:

1. Barnen kommer på ett helt annat sätt att kunna förstå handlingen i ett TV-program.
2. Barn som upplever att de bemästrar nya kognitiva områden blir emellertid så absorberade av sin nya logiska förmåga, att deras egocentricitet ökar. Detta innebär, att barnen i början av detta stadium kommer att vara koncentrerade på speciella händelser i ett TV-program och inte på handlingen som sådan. Förmågan att korrekt återge händelserna i ett TV-program ökar emellertid gradvis under hela perioden.
3. *Då barnens egocentriska inställning endast avtar långsamt under detta stadium kan man utgå ifrån att barnens förmåga att se saker och ting från andra människors synvinkel först är fullt utvecklad under slutet av denna period, dvs. vid 11–12 års ålder. Detta innebär att barn under 11 år endast har möjlighet att förstå TV-personernas konkreta, fysiska beteende och inte de känslor och motiv som ligger bakom detta. På samma sätt är dessa barn för små att förstå eventuella symboler som film eller TV-program vill förmedla på ett indirekt sätt.*

Utöver den kronologiska åldern och barnens intelligens kommer socialgruppstillhörighet att i allt större utsträckning få betydelse för deras förmåga att fullt ut förstå handlingen i ett TV-program.

När det gäller barnens socialgruppstillhörighet visar olika undersökningar, att medelklassmödrar i större utsträckning än mödrar från arbetarklassen pratar och diskuterar med sina barn. Enligt Noble kan vi därför förvänta oss liknande skillnader när det gäller TV-programmen. Medelklassens socialiseringsmönster innebär, att barnen i större utsträckning uppmanas att förstå innehållet i dessa. Detta bekräftas av undersökningens resultat i föreliggande undersökning (här sid. 251 i den föreliggande rapporten. K. E.)

Ovanstående analys av sambanden mellan barnens mentala mognadsnivå och deras förståelse av innehållet i olika TV-program har hämtats från Noble.[1] Med utgångspunkt från denna diskussion kan vi nu göra en sammanfattning av hur TV-upplevelserna kan gestalta sig för våra 6-åriga förskolebarn.

Jag antar, att en del av de undersökta barnen fortfarande be-

[1] Referat av G. Noble "Children in Front of the Small Screen", 1975, sid. 100.

finner sig i den preoperationella perioden, medan en annan del befinner sig i första stadiet av den konkreta perioden.

De barn som befinner sig i det förstnämnda stadiet kan ännu inte fatta händelseförloppet i ett TV-program utan upplever detta som en rad episoder, i vilka deras fantasi mycket väl tillåter dem själva och deras kamrater att deltaga. När barnen kommer i det konkreta stadiet kan de på ett helt annat sätt förstå, att programmet har en handling. Under den första delen av denna period är de dock fortfarande mest fokuserade på händelserna i programmet och inte på handlingen som sådan.

Barn som befinner sig i det preoperativa stadiet kan endast se saker och ting från sin egen synvinkel och har därför en mycket stereotyp uppfattning om andra människors karaktär. Förmågan att förstå andra människors känslor och därmed deras motiv till ett bestämt handlande växer långsamt fram under den konkreta perioden. Detta innebär, att våra 6-åringar kan förstå vredesutbrott och gräl som förekommer mellan TV-personer, de förstår också att man gör varandra fysiskt illa och de kan även förstå att människor är glada och lyckliga, när de uttrycker detta direkt. Däremot förstår de inte det känslomässiga samspelet mellan TV-individer som inte uttrycks direkt i ett yttre beteende utan kommer till uttryck i en symbolisk handling.

Förmågan att förstå handlingen i ett TV-program, liksom förmågan att fatta TV-individernas motiv och känslor, är enligt Noble också relaterade till socialgruppstillhörighet och till deras kamratrelationer. Det är emellertid först i slutet av den konkreta perioden som de flesta barnen kan förstå motiven bakom TV-individernas handlingar."[2]

Amerikanska forskningsresultat

Schramm skrev 1961 att barn faktiskt börjar använda TV redan i 2-årsåldern och är "riktiga tittare" i 3-årsåldern. Programmen presenteras för barnen som fantasier och formar tidigt förväntningar på hur programmen skall se ut.[3] Samtidigt upplevs programinnehållet som verkligt av de små barnen.[4]

Schramm har själv skrivit:

> "Det finns en annan orsak till att TV fungerar effektivt för oavsiktlig inlärning när barnet ännu är mycket ungt – därför att det som kommer via TV fortfarande verkar så verkligt. Många som studerat detta har noterat att *massmediainnehåll utövar det starkaste inflytandet på barn när de tror att det 'verkligen har hänt'. Under de tidigaste barnaåren går det en mycket suddig gräns mellan 'the story world' och den verkliga världen, om det alls går någon gräns.* Händelserna i TV-rutan, på filmduken och i godnattsagan

[1] Referat av G. Noble, "Children in Front of the Small Screen", 1975, sid. 82–105.

[2] Sonesson sid. 24–30.

[3] Referat av Schramm sid. 28, 26–27.

[4] Referat av Schramm sid. 77.

upplevs ofta som oerhört verkliga. *Allteftersom barnen blir äldre börjar de se på media som filmer, historier och sagor, varigenom de distanserar sig något från sådana upplevelser.* De börjar utveckla det som Ruckmick och Dysinger (1954) kallade det 'vuxna förbehållet', varmed avses den vuxnes vana att se på film och TV-program som något konstgjort snarare än som levande verklighet. Som vi vet ger sig små barn helt hän åt TV. De har ännu inte lärt sig någon form av ifrågasättande. De reagerar inte på själva programmet utan på vad figurerna i programmet gör och vad som händer med dessa."[1]

– – –

I en av delstudierna för SGR 4 *"Studier av förskolebarnens* (3–5 år) *mönster för TV-tittande" har Jack Lyle och Heidi Hoffman* gjort ett försök att studera hur förskolebarn förhåller sig till TV genom direktkontakt med barnen själva i stället för att gå över föräldrarna vilket hittills varit brukligt. Man intervjuade 158 barn, vita, svarta och mexico-amerikanska, som inte representerade ett slumpmässigt urval. Författarna fäster uppmärksamheten på denna begränsning och betecknar själva resultaten som "suggestive" vilket närmast svarar mot "på försök i avvaktan på bekräftelse", dvs. att tolkas med försiktighet. Från denna rapport har jag inhämtat följande:

"Ett flertal frågor gick ut på att ta reda på om barnen uppfattade människorna i TV som levande. Barnen fick frågan: Hur kommer det sig att barnen finns i bilden på din TV? 16 % förstod inte frågan och 40 % svarade att de inte visste. Bara 22 % förstod hur TV fungerar.

En parallell fråga löd: Vart tar barnen och sakerna på din TV vägen när du stänger av din TV? Här var det 24 % som inte förstod frågan och 29 % som inte visste; bara 20 % visade förståelse. *Den huvudsakliga ökningen i förståelsen inträdde mellan 3 och 4 års ålder. Men även bland de äldre barnen förstod den stora majoriteten fortfarande ingenting av vad TV är."*[2]

Tabellen på nästa sida visar hur många procent av olika åldrar och etniska grupper som anger olika programtyper som favoritprogram samt hur många som inte förstår sitt eget favoritprogram. Det senare (längst ner i tabellen) gäller 19 % av 3-åringarna, 3,6 % av 4-åringarna och 3 % av 5-åringarna.[3]

– – –

I *B. Greenbergs* m. fl. undersökning av samstämmigheten mellan barns och deras mödrars syn på olika sidor av TV-tittandet ingick en studie av hur "verkliga" barnen och mödrarna ansåg att programmen var. De rapporterar:

"Hur verklig är TV för barnet? Mer än vad modern tror och långt mer än för modern själv. Skalan som användes för att mäta verklighetsgraden gick från 5–15 för fem frågor med tre möjliga svarsalternativ. Poängen för mödrarnas egen uppskattning låg på 7,10 och uttryckte en klar misstro mot att det skulle röra sig om verk-

[1] Schramm sid. 77.

[2] SGR 4 sid. 266

[3] Referat av SGR 4 sid. 259.

liga förhållanden. Den genomsnittliga poängen för mödrarnas uppfattning om hur barnen såg på samma program var 8,06, medan barnens egna svar gav medelvärdet 9,51 nära mitten på verklighetsskalan. *För barnen var det varken en fråga om att tro eller inte tro, utan om osäkerhet.*"[1]

I *"TV och förskolebarns beteende"*, SGR 2 1972, refererar *Harold W. Stevenson* följande undersökningsresultat från en studie av Osborn och Endsley (1970): "4- och 5-åringar fick se en del TV-episoder varav en del innehöll våld och andra inte. Man visade två av vardera slaget, den ena ritad och den andra med levande människor . . . *Barnen tyckte att våldsfilmen med riktiga människor var ruskigast och att den ritade filmen utan våld var bäst. En vecka senare kom barnen ihåg mer av våldsfilmen med människor än av någon av de övriga.* När de tillfrågades om mormodern i en av filmerna, (Billy Goats Gruff), verkligen hade blivit dödad eller om det bara var 'på låtsas', svarade ungefär hälften att hon hade blivit dödad 'på riktigt'."[2]

En TV-producent berättar i *Muriel G. Cantor's "Producentens roll vid valet av barnprogrammets innehåll i TV"* SGR 1 1972, att man ofta visar stillbilder för barn för att pröva deras reaktioner på en planerad produktion. Barnen brukar då tycka bäst om det som de känner igen.[3]

[1] Greenberg B. S., Ericson P. M., Vlahos M., "Children's Television Behaviors as Perceived by Mother and Child", SGR 4 1972, sid. 402.

[2] Osborn, D. K. and Endsley J., 1971 "Emotional Reactions of Young Children to Television Violence". Child Development. 42 sid. 321–331.

[3] Referat av Muriel Cantor sid. 271.

Tabell 28 Favoritprogram för olika åldrar och etniska grupper i USA

Ur: Jack Lyle och Heidi Hoffman "Explorations in Patterns of Television Viewing by Preschool-Age Children", SGR 4

	Alla barn	Flickor	Pojkar	3-åringar	4-åringar	5-åringar	Vita	Negrer	Amerikanska barn
Familjen Flinta	26,1 %	39,3 %	19,0 %	10,8 %	28,9 %	36,4 %	17,2 %	40,3 %	40,7 %
Tecknad film, typ Musse Pigg	5,2	6,7	3,8	2,7	3,6	12,1	4,6	2,9	7,4
Tecknad film i allmänhet	11,8	9,3	13,9	8,1	15,7	6,1	16,3	14,3	7,4
Tecknad våldsfilm	11,1	5,3	16,5	2,7	14,5	12,1	12,6	5,7	14,8
Bozo, etc.	3,3	4,0	2,5	8,1	2,4	–	3,4	5,7	–
Sesame Street	16,3	17,3	15,2	29,7	13,3	12,0	25,3	8,6	–
Misterogers	2,0	–	3,8	2,7	2,4	–	3,4	–	–
Situationskomedi	4,6	5,3	3,8	–	3,6	12,1	5,7	2,9	3,7
Familjekomedi	3,9	4,0	3,8	5,4	2,4	6,1	4,6	5,7	–
Ingen favorit	4,6	4,0	5,1	5,4	4,8	3,0	3,4	2,9	11,1
Förstår inte frågan	7,2	8,0	6,3	18,9	3,6	3,0	4,6	11,4	11,1

(Där summan av procenttalen är mindre än 100 beror det på att en del barn föredrog diverse program som inte passar i tabellens kategorier.)

Kommentar:

Detta är naturligt, eftersom de ofta är beroende av att känna igen för att kunna förstå. *Man kan också dra den slutsatsen att om barn får välja mellan vad de förstår och det som innebär en nyhet så väljer de att förstå.* (K. E.)

I Marie Winns *The Plug-in Drug* refereras ytterligare ett par undersökningar som belyser de små barnens TV-förståelse. "Flera undersökningar av barns TV-förståelse visar att *samtidigt som barnen helt klart tycker om att titta på program som är gjorda för barn i deras egen ålder och är mycket uppmärksamma i sitt tittande, så är deras förståelse av vad som pågår i rutan mycket obetydlig.*

I en studie mätte man förskolebarns förståelse av ett informativt TV-program som var särskilt gjort för denna grupp. De flesta barnen förstod mindre än hälften av informationen . . ."[1]

> "I en annan undersökning fick barn som var 4, 7 och 10 år gamla titta på en tjugo minuter lång saga av den typ som brukar visas på TV. Efter att ha sett filmen testades barnens förståelse av berättelsen. Bara 20 % av 4-åringarna hade förstått berättelsens 'tråd'. De äldre barnens förståelse var mycket bättre. Författaren drar slutsatsen att *förskolebarn varken kunde komma ihåg vad de hade sett eller göra en riktig tolkning av varför personerna i berättelsen handlade som de gjorde.*".[2]

– – –

En gemensam erfarenhet från 70-talet av olika gruppers förhållningssätt till TV-tittande är att tittandet avbryts av andra aktiviteter och att man går ut och in i programmen med mindre hänsyn till deras början och slut än när TV var en ny företeelse. Samtidigt som den tid då apparaten står på tenderar att öka finns en tendens till minskad uppmärksamhet på programmen. Visserligen är barn mer uppmärksamma tittare än vuxna och särskilt då småbarn, som ännu inte kan göra flera saker samtidigt, men mycket talar för att *ofullständigt och fragmentariskt tittande minskar barnens möjligheter att tolka enskilda händelser i rutan i sitt rätta och avsedda sammanhang. Totalt sett betyder detta att barnens förståelse av vad de ser i TV är ännu sämre än vad olika undersökningar visar. I motsvarande grad saknar vi kunskap om vad det egentligen är som barnen upplever när de ser på TV.*

[1] Friedlander, B. Z., Wetstone, H. S., Scott, G. S., "Suburban Preschool Children's Comprehension of an Age-Appropriate Informal Television Program", Child Development 1974.

[2] Leifer, Collins, Gross, Taylor, Andrews and Blackmer, "Developmental Aspects of Variables Relevant to Observational Learning", Child Development 1970.

Kapitel 11 Åldersbetingade skillnader i hur barn upplever film och TV-program

Detta kapitel omfattar referat av och citat från följande arbeten:

Mariann Pezella-Winick och Charles Winick. *The television experience – what children see,* 1979. En bok om skillnader mellan hur barn och vuxna uppfattar samma TV-program.[1]

G. Noble. *Children in Front of the Small Screen*, 1975

R. O'Shanghuessy. *The Red Indian as seen by Canadian Child Televiewers*, 1972

A. W. Gomberg. *The four-year old child and television: the effects on his play at school*, 1961

K. M. Wolf, M. Fiske. *The Children talk about Comics*, i Communications Research, 1979

[1] This excerpt from The Television Experience: What Children See (People and Communication, Vol 5) by Mariann Pezella-Winick and Charles Winick, copyright 1979, by permission of the Publisher, Sage Publications (Beverly Hills/London)

Åldersbetingade skillnader i hur barn upplever film och TV-program

The Television Experience – what Children see
En bok om skillnader mellan hur barn och vuxna uppfattar samma TV-program[1]

Av Mariann Pezella-Winick och Charles Winick

Kommentar:

Forskningen kring hur barn uppfattar vad de ser på film och TV är sparsam och ytlig, när den inte är av grundforskningskaraktär som hos Piaget. Utöver den litteratur som nämnts i samband med "Børns filmoplevelse" i kap. 10 existerar nästan ingen tillämpad forskning kring detta oerhört centrala tema.

Det är anmärkningsvärt hur föga denna brist har uppmärksammats och hur friskt alla skribenter i stället utgått från sina egna – vuxna – upplevelser av film och TV. Även experter på barnfilm har varit förvånansvärt obesvärade av bristen på fakta om vad barn egentligen ser och hur de tolkar vad de ser.

Mot denna bakgrund var det en positiv upplevelse att stöta på makarna Winicks bok med experimentella resultat om skillnader mellan vad vuxna ser jämfört med barn i olika åldrar. Winicks är utvecklingspsykologer som tidigare arbetat praktiskt med barn och film. Det har varit naturligt för dem att anlägga utvecklingspsykologiska aspekter och de betonar starkt hur galet det är att tala om "barn" i största allmänhet, när de i själva verket skiljer sig oerhört mycket beroende på ålder och utvecklingsstadium

Winick's bok är klart disponerad, lättläst för att vara en forskningsrapport och dessutom underhållande bl. a. genom alla de konkreta exempel som ges på vad barn ser och uppfattar. Tyvärr måste jag av utrymmesskäl utelämna sådana exempel i min sammanställning av de partier som jag valt att översätta.

Undersökningen gäller två dimensioner av barns TV-uppfattning

- den ena skillnader mellan åldersgrupper,
- den andra skillnader mellan barn och vuxna.

[1] Beverly Hills och London 1979.

Metod

309 barn deltog. Bortfallet var 2 %. Barnen kom från stads- och förortsområden i New York, Indiana och New Yersey, lika många pojkar som flickor. Drygt 2/3 klassificerades som medelklass-barn och de övriga som "lower class". 1/5 var svarta, 1/10 Puerto-Ricaner och drygt 2/3 "vita".

Barnen tittade på TV i sina egna hem tillsammans med en intervjuare – erfarna kvinnliga lärare, (medelåldern 29 år, alla under 40).

Barnens och intervjuarnas reaktioner (verbala och andra) protokollfördes noga, varefter deras inbördes överensstämmelse bedömdes av två personer som var väl tränade i innehållsanalys. Överensstämmelsen gällde sex dimensioner:

- fantasi – som uppväcks genom programmet,
- trovärdighet hos programmet,
- identifiering med personer i programmet,
- humor,
- moral,
- våld.

Överensstämmelsen bedömdes på en 4-gradig skala, där

0 står för: barnets och intervjuarens kommentarer och upplevelser överlappar eller är likadana,
1 står för: kommentarer och upplevelser är i stort sett likadana barn/vuxna – till åtminstone 50 % men mindre än för 0-klassen
2 står för: kommentarer och upplevelser har vissa likheter barn/vuxna men mindre än till 50 %
3 står för: barnen och de två vuxnas kommentarer och upplevelser skiljer sig starkt.

Reliabiliteten i de båda bedömarnas bedömningar var 96 % – fullt tillfredsställande.

Av de program man såg var 43 % tecknade filmer, 20 % "situationskomedier", 18 % utbildningsprogram, 15 % "drama" och 4 % "annat" – med något olika blandningar för olika åldersgrupper.

Barnen var uppdelade på följande åldersgrupper:

Tabell 29 Fördelning på åldersgrupper

Ålder	Antal	%
2– 3	50	16
4– 6	88	28
7– 9	95	31
10–12	68	22
13+	8	3

Resultat

Tabell 30 Genomsnittlig överensstämmelse

Ålder	Fantasi	Trovärdighet	Identifiering	Humor	Moral	Våld
2– 3	2,8	2,3	3,0	2,2	2,7	2,7
4– 6	2,5	2,4	2,8	2,5	2,4	2,4
7– 9	2,3	2,2	2,5	2,2	2,1	2,1
10–12	1,7	1,7	2,2	1,5	1,5	1,4
13+	2,0	1,5	2,8	1,3	1,8	0,8
Genomsnitt tvärs över alla åldrar	2,3	2,2	2,6	2,1	2,1	2,1

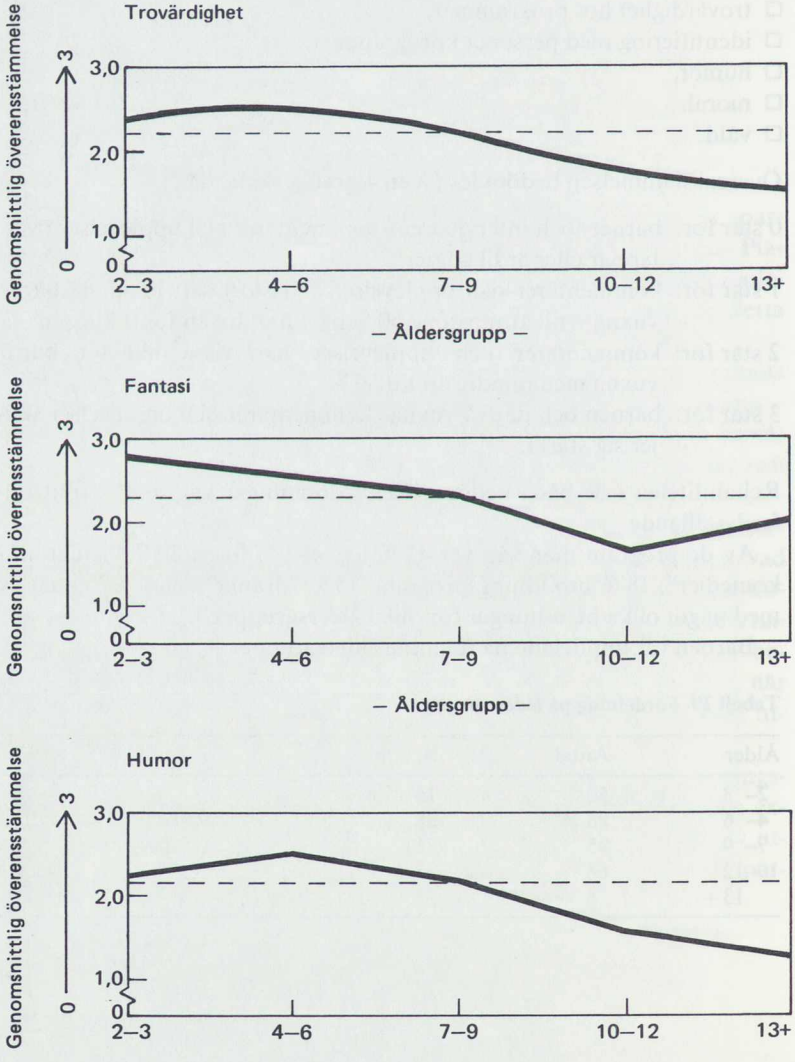

Figur 5

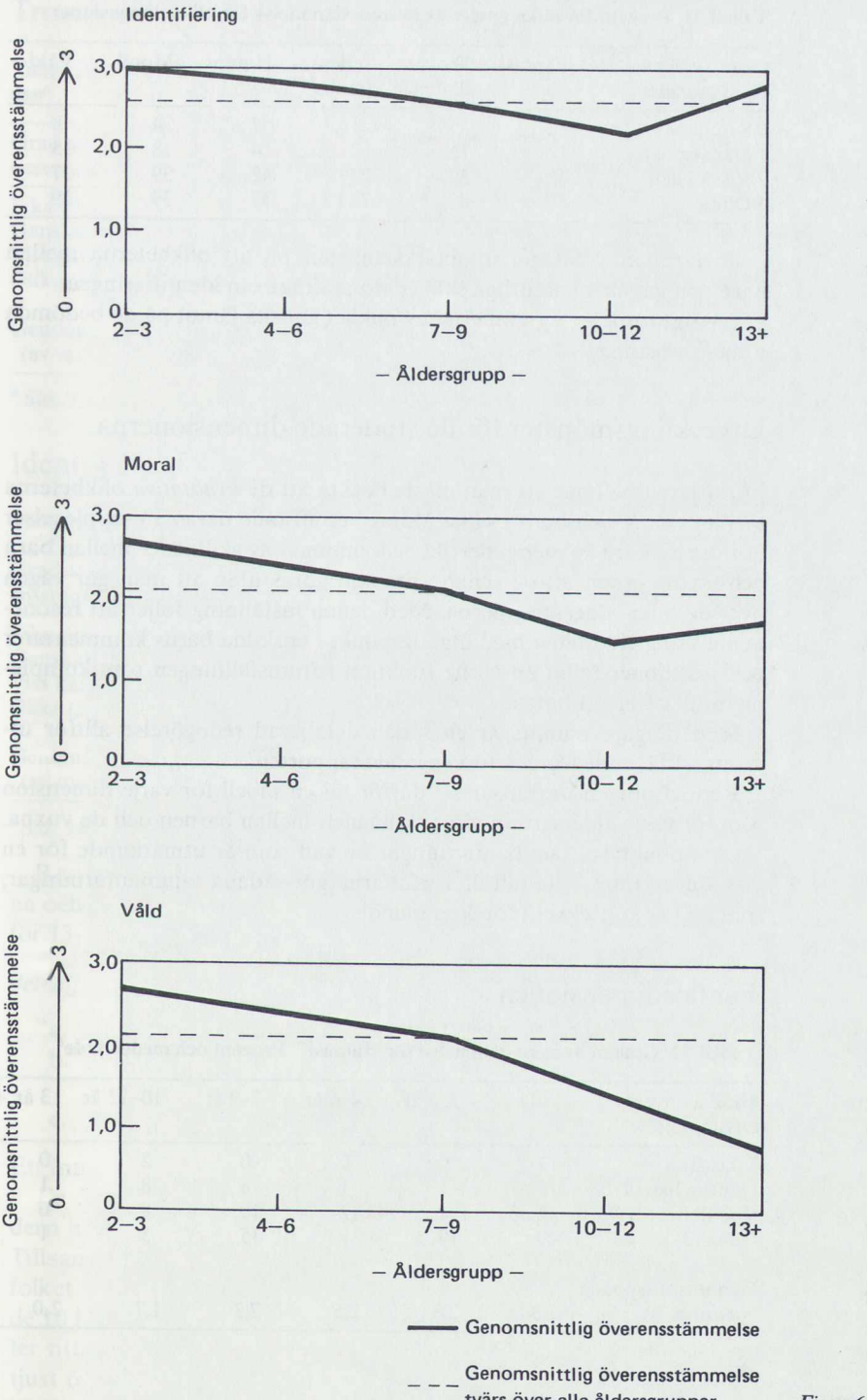
Identifiering
Genomsnittlig överensstämmelse
3
0
3,0
2,0
1,0
0
2–3
4–6
7–9
10–12
13+
– Åldersgrupp –
Moral
Genomsnittlig överensstämmelse
3
0
3,0
2,0
1,0
0
2–3
4–6
7–9
10–12
13+
– Åldersgrupp –
Våld
Genomsnittlig överensstämmelse
3
0
3,0
2,0
1,0
0
2–3
4–6
7–9
10–12
13+
– Åldersgrupp –
Genomsnittlig överensstämmelse
Genomsnittlig överensstämmelse tvärs över alla åldersgrupper

Figur 6

Tabell 31 Procent för olika grader av överensstämmelse för olika dimensioner

Grad av överensstämmelse	Fantasi	Trovärdighet	Identifiering	Humor	Moral	Våld
0 Samma	2	5	1	7	4	8
1 Ganska lika	17	16	7	14	18	15
2 Viss likhet	32	39	22	42	39	37
3 Olika	49	40	70 !	37	39	39

Författaren vill fästa uppmärksamheten på att olikheterna mellan barn och vuxna av naturliga skäl är störst ifråga om identifieringen.

I övrigt fördelar sig graderna av olikhet ganska jämnt på de bedömda dimensionerna.

Utvecklingsmönster för de studerade dimensionerna

Författaren betonar att man måste beakta att de *kvalitativa* olikheterna mellan vuxna och barn i olika åldrar beträffande deras TV-upplevelser är intressantare än mer generella bedömningar av skillnader mellan barn och vuxna – och att de senare inte kan göras utan att man går vägen över de olika åldersgrupperna. Med denna inställning följer att resonemang kring resultaten med utgångspunkt i enskilda barns kommentarer och reaktioner fyller en viktig funktion i framställningen som komplement till sifferresultaten.

Som tidigare nämnts är en sådan detaljerad redogörelse alltför utrymmeskrävande för den föreliggande rapporten.

Redovisningen begränsar sig därför till en tabell för varje dimension som för varje åldersgrupp visar skillnaden mellan barnen och de vuxna. Vidare punktvisa sammanfattningar av vad som är utmärkande för en viss åldersgrupp, i de fall då författarna gör sådana sammanfattningar, som inte är konsekvent förekommande.

Fantasidimensionen

Tabell 32 Graden överensstämmelse för "fantasi". Procent och medelvärde[a]

Grad av överensstämmelse	Alla	2–3 år	4–6 år	7–9 år	10–12 år	13 år +
Lika (0)	2	0	0	0	2	0
Ganska lika (1)	17	1	1	6	8	1
Viss likhet (2)	32	1	12	10	8	0
Olika (3)	49	14	15	15	5	1
Genomsnittspoäng (av max. 3)	2,3	2,8	2,5	2,3	1,7	2,0

[a] Sid. 78.

Överensstämmelsen är, som väntat, minst för 2–3-åringarna (2,8). Den är högst för 10–12-åringarna (1,7).

Trovärdighetsdimension

Tabell 33 Graden av överensstämmelse för trovärdighet. Procent och medelvärden[a]

Grad av överensstämmelse	Alla	2–3 år	4–6 år	7–9 år	10–12 år	13 år +
Lika (0)	5	0	0	1	4	0
Ganska lika (1)	16	1	1	7	5	1
Viss likhet (2)	39	10	12	8	7	1
Olika (3)	40	6	15	15	7	0
Genomsnittspoäng (av max. 3)	2,2	2,3	2,4	2,2	1,7	1,5

[a] Sid. 91.

Identifiering

Tabell 34 Graden av överensstämmelse för identifiering. Procent och medelvärde[b]

Grad av överensstämmelse	Alla	2–3 år	4–6 år	7–9 år	10–12 år	13 år +
Lika (0)	1	–	–	–	1	–
Ganska lika (1)	7	–	–	3	5	–
Viss likhet (2)	22	1	5	12	5	1
Olika (3)	70	16	24	17	12	2
Genomsnittspoäng (av max. 3)	2,6	3,0	2,8	2,4	2,2	2,8

[b] Sid. 94.

Resultaten visar på total brist på överensstämmelse (3,0) mellan vuxna och 2–3-åringarna och en mycket låg grad av överensstämmelse (2,8) för 13-åringarnas del.

Beträffande 2–3-åringarna vill förf. särskilt framhålla:

"a. referenserna är själv-centrerade,
b. egna erfarenheter aktualiseras genom innehållet och/eller dem som uppträder,
c. behov av och förmåga att fortsätta handlingen."[1]

Ett intressant exempel:

En 2-åring tittade på en dokumentärfilm på utbildningskanalen: Modern hade sagt att barnet inte hade några speciella programpreferenser. Tillsammans med barnet gick de in i ett annat rum och tittade på "Bushfolket i Kalahari". Barnet blev väldigt engagerat i programmet. Under de 10 första minuterna var det nakna barn och babies i rutan. I 20 minuter tittade flickan på programmet. Hon var mycket engagerad i och förtjust över spädbarnen:"Oh, titta där är bebisar." – "Bebisarna har inga blöjor." – "Jag tänker inte sätta mig på pottan." Användningen av språket var mycket klart och adekvat. Barnet attraherades av det hon kände igen (spädbarnen) trots att den afrikanska bushen inte kunde ha varit en

[1] Sid. 97.

mera främmande miljö. Det hon hakade på hade med henne själv att göra och hörde hemma inom hennes egna erfarenhetsområden. En intressant del av intervjun var den lätthet varmed denna 2-åring kunde leda över programmets handling till sin egen framtid: "Jag tänker inte sätta mig på min pottis."[1]

Om 4–6-åringarna framhålls:

"a. Referenserna är fortfarande själv-centrerade. Men identifieringen rör sig klart 'uppåt' mot den heroiska mognare hjältefiguren (huvudpersonen).
b. Förmåga att skilja ut och identifiera specifika drag och egenskaper hos både 'hjälten' och andra viktigare figurer.
c. Medan de egna erfarenheterna aktualiseras genom det man ser, växlar barnet fram och tillbaka mellan de två perspektiven, de egna erfarenheterna och vad det ser på TV.
d. Förmåga att etablera relationer med TV-figurerna. Pratar både med levande och icke levande figurer i rutan.
e. Uttryck för oro för och medkännande med figurerna i rutan.
f. Förmåga att efterlikna/härma såväl motoriska som subtila verbala och icke-verbala yttringar från figurerna i rutan."[2]

Om 7–9-åringarna gör förf. följande summering:

"a. Mycket mindre självcentrerade i sina identifieringar. Ett känslomässigt element, igenkännande av den som är i underläge och medkännande med nödställda.
b. Förmåga att känna igen mycket olika saker, att urskilja och värdera specifika karaktärsdrag så att jämförande bedömningar blir möjliga.
c. Ständig pendling fram och tillbaka mellan vad som visas och behovet att fastställa den egna förmågan och egna färdigheter genom exempel eller, gärna överträffande efterhärmning.
d. Etablerar identifieringar genom starkt upplevda och/eller uttalade önskningar.
e. Identifieringar som återspeglar begynnande kvalitativt tänkande genom att antaganden formuleras, prövas och bedöms genom observationer av personer i TV."[3]

10–12-åringarna karaktäriseras på följande sätt:

"a. Använder TV för att uttrycka önskemål och förhoppningar för framtiden baserade på existerande kunskap.
b. Vill veta mer och utvidga den erfarenhetsmässiga basen för kunskaper.
c. Projicering på och deltagande med andra på olika nivåer: härmning, inlevelsefull sympati, synbar motorisk avslappning efter oro, ställföreträdande eller distraherande aktiviteter.
d. Förmåga att använda andra som jämförelsepunkter för sig själv (att 'kolla av' sig själv mot andra)."[4]

[1] Sid. 96.
[2] Sid. 101.
[3] Sid. 105
[4] Sid. 108.

Om *barn över 13 år* skriver förf.:

"a. Ett klart behov att kolla (verifiera) vad man ser genom att fråga.
b. Förmåga att hålla kvar ett tillstånd av spänning under hela programmet samt engagemang med personerna och handlingen.
c. Diskuterar entusiastiskt egenskaper hos TV-figurerna och avslöjar egna projiceringar för andra (hur man identifierar sig med andra och vad man läser in i personer och handling)."[1]

Dimensionen humor

Tabell 35 Överenstämmelse i fråga om humor. Procent och medelvärde[a]

Grad av överensstämmelse	Alla	2–3 år	4–6 år	7–9 år	10–12 år	13 år +
Lika (0)	7	–	–	–	6	1
Ganska lika (1)	14	–	2	7	5	–
Viss likhet (2)	42	12	12	12	6	1
Olika (3)	37	4	15	12	6	1
Genomsnittspoäng (av max. 3)	2,1	2,2	2,5	2,2	1,5	1,3

[a] Sid. 110.

Ett skojigt exempel på åldersdifferenser:

"5-åringar har en benägenhet att skratta åt skämt som baseras på en ytlig verbal tvetydighet: 'Why can't you starve in the desert? – Because it has sand-witches'."

10-åringar skrattar hellre åt skämt som reflekterar en tvetydighet på djup-planet: "Varför kan du hoppa högre än Empire State Building? – Jo, för den kan inte hoppa alls."[2]

Då våra kunskaper om barns humor är särskilt bristfälliga vill jag i detta avsnitt bidra med några textpartier av intresse. Innan förf. går över till analyser av varje åldersstadium för sig, skriver man allmänt bl. a.:

"Fler undersökningar tyder på att uppfattningen av vad som är humoristiskt är nära kopplat till olika utvecklingsfaktorer. Tecknade bilder och fotografier erbjuder visserligen ett magrare tolkningsunderlag än TV, men i en undersökning av hur 3-åringar uppfattade ansikten och kroppsställningar, var det en på fyra som inte kunde skilja ledsna ansikten från glada."[3]

"Upprepning förser barnet med en mekanism för att få mer av samma information. Det är en mycket realistisk metod som barnet tillämpar för att systematiskt verifiera allt möjligt på ett sätt som svarar mot dess behov. Man kan se denna typ av nöjsamma aktiviteter i lekar som bygger på upprepning och parallellitet som kurragömma och 'tittut' – som åtföljs av skratt och fnitter. Att

[1] Sid. 110.

[2] Sid. 111 m. hänv. till T. Bever. "Associations to Stimulus-Response Theories of Language" i "Verbal Behavior and General Behavior Theory" (Ed. Diton o. Horton). Englewood Cliffs: Prentice-Hall. 1968

[3] Sid. 111 m. hänv. till M. J. Strattner. "A Developmental Study of young Children's Perception of affect in Drawings of Faces and Postures". Avh. 1963 Cornwell University.

förutse vad någon skall ta sig till, förväntan, och nöjet att få denna bekräftad är en del av dynamiken i sådant repeterande beteende."[1]

Dimensionen moral

Tabell 36 Överensstämmelse i fråga om "moral". Procent och medelvärden[a]

Grad av överensstämmelse	Alla	2–3 år	4–6 år	7–9 år	10–12 år	13 år +
Lika (0)	4	1	–	–	3	–
Ganska lika (1)	18	1	3	7	6	1
Viss likhet (2)	39	2	10	15	11	1
Olika (3)	39	13	15	9	2	1
Genomsnittspoäng (av max. 3)	2,1	2,7	2,4	2,1	1,5	1,8

[a] Sid. 129.

Endast för en dryg femtedel av barnen (22 % för klass 0 + klass 1) överensstämde uppfattningen av programmens "moral" med de vuxnas.

Om 2–3-åringarna skriver förf.:

"a. Förmåga delta i det som händer ('action') *om* figuren i rutan är attraktiv för barnet. I interaktionsscener tolkas motoriska rörelser som våld om de vänder sig mot någon eller något.
b. Om ett beteende accepteras av barnet kan det härma detta, särskilt om det är fråga om tydliga kroppsrörelser (springa, jogga, vagga, ramla).
c. Ljud sorteras upp på accepterade och oacceptabla. De senare inkluderar för denna åldersgrupp gräl, särskilt om de omfattar högljutt skrikande. Våldsamma ljud verkar särskilt störande på barn under 2,5 år. Oväntade ljud som tjutande sirener, båttut och skarpa visselljud upplevs också som våldsamma intrång.
d. Ängslan hålls fortfarande dold. Barnet lämnar helt enkelt TV:n om programmet blir för jobbigt. Rädslan artikuleras mycket litet på detta stadium. Men – där finns ett behov av att få problemen lösta inom programmen och av tillfredsställande slut på dessa."[2]

Om 4–6-åringarna finner vi tre punkter:

"a. Barnet har två sätt att handskas med våld – att angripa tillsammans med angriparen *och* hålla på offret. Sättet härför beror på personliga känslor och behov.[3]
b. Accepterar hårda, våldsamma ljud för upprätthållande av en roll eller en stämning.
c. En växling från Jag-centrerade kommentarer till frågor som har att göra med handlingen. Dessa frågor ställs för att få stöd

[1] Sid. 113.

[2] Sid. 136.

[3] Jag är här osäker på textens innebörd. Men jämfört med nästa åldersgrupp verkar det intressanta vara att barnet ännu inte väljer sida. (K. E.)

genom upplysningar från andra. Detta är en viktig attitydförändring i barnets förhållande till programvåld."[1]

Två exempel på programtypens betydelse för upplevelse och tolkning för 4–6-åringar:

"Under denna period återspeglas intresset för olyckor och katastrofer i att barnen sysselsätter sig med tankar om stympning. Världen uppfattas som farlig – det är fortfarande så mycket som är okänt. En 6-årig flickas kommentarer under ett utbildningsprogram om djungeln avslöjar något av ängslan under denna period. Intervjuaren noterade att barnet höll sig fysiskt mycket stilla. En spänd scen med en skogseld (med fåglar, som barnet kallade mamma och baby). Barnet sa bland annat: 'Dom är rädda att lejona skall äta opp dom.' – 'Är lejona glupska eller delar dom med sig?' – 'Det brinner, det brinner, vem började elden?' – 'Gör elden så att träden faller?' 'Är det där en baby?' – 'Är det där en mamma?' – (Med en tunn pipig röst – intensivt engagerad och mycket störd) 'Babyn är död.' Efter den bilden fortsatte barnet att upprepa m'mm för sig själv.

Under ett tecknat program, där 'Hjältinnan' fick benen avsågade, tröstade en 5-årig flicka intervjuaren som hade undsluppit sig ett förvånat ohi, med följande försäkran: 'Oroa dej inte, dom sätter tillbaka allting sen'. Sådana skillnader i reaktionerna på innehållet tyder på att programtypen inverkar på reaktionens riktning. Utbildningsprogrammet såg mycket verkligt ut. I det andra programmet verkade det som om flickan trodde att aggressionseffekten blev minimal eftersom det var fråga om ett tecknat program ('carton')."[2]

Kommentar:

Det bör observeras att Winicks' slutsatser inte baseras på enstaka sådana uttalanden – som hos Winn. Uttalandena används som exempel på vad man fått reda på genom systematiska observationer av många olika barn. (K. E.)

Summering av *7–9-åringarnas* relation till TV-våld

"a. Barnet söker efter eller kommer självt med orsaker och skäl till våldshandlingarna.
b. Barnet tenderar att hålla *antingen* på angriparen *eller* offret, beroende på individen själv och sammanhanget.
c. Individuella och separata handlingar spelar en mindre roll än tidigare. Tonvikten ligger mera på hela programmets innehåll.
d. Ambivalens gentemot vuxna som hjälte- (huvud-)figurer. Fysisk och magisk styrka värderas högre än intellektuell kapacitet och förmåga.

[1] Sid. 139.
[2] Sid. 138.

e. Upplever känslor av hjälplöshet, nederlag och till och med förödmjukelse genom att programmen aktualiserar – för barnet – orealistiska målsättningar. Efterhärmning ger inte längre tillräcklig tillfredsställelse. Barnet känner sig motarbetat (tillintetgjort) om hon/han inte kan upprepa beteendet. En känsla av jaget som åskådare snarare än som deltagare börjar uppträda – en komplex känsla eftersom den är förenad med negativa upplevelser av hjälplöshet och nederlag."[1]

Författarnas synpunkter på *10–12-åringarna*:

"a. Kan uppskatta fysiskt våld på gränsen till det löjliga och orimliga.
b. Accepterar handling i stället för tänkande.[2]
c. Verbalt och icke-verbalt våld används för att hantera den egna ängslan; rädsla att bli skadad och rädsla att tillfoga skada.
d. Verbalt våld är ofta vildsint under denna period.
e. En tilltagande spänning inför den egna ställningen och säkerheten i omvärlden när man närmar sig ungdomstiden. Att se på TV kan ge tillfällig lättnad men erbjuder ingen lösning."[3]

Om barn *från 13 år* skriver författaren:

"a. Behov att konfirmera olika sidor av verkligheten.
b. En önskan att finna hjältar som är mäktigare än livet.
c. En önskan att finna 'sanningen'.
d. Utagerande som ett sätt att materialisera sanningen, t. ex. genom rollspel och drama.
e. En känsla av att världen är fientlig vilket ger näring åt aggressiva känslor.
f. En växande känsla av svårhanterlig skepsis som skapar obalans.
g. Ambivalens och tveksamhet blir allt svårare att hantera och konflikter blir våldsammare.
h. Verbal aggression används som försvars-repliker."[4]

Kommentar:

Kanske efterlämnar kommentarerna en viss besvikelse genom att de beskriver åldersgrupperna mera generellt än deras upplevelse av TV-programmen – dock finner vi även kommentarer av det senare slaget. K. E.)

I ett efterföljande kapitel belyser Winicks följande ämnen samtliga med uttalanden från barn men utan egna slutsatser.

1. Barn sinnes-mottagning (perception) och tidigare erfarenheter.[5]
2. Dag i veckan.[6]
3. Igenkännande och upprepning.[7]
4. Förutsägelse.[8]
5. Engagemang.[9]
6. Icke-verbalt innehåll och läsning.[10]
7. Språk.[11]

[1] Sid. 144.

[2] Tänkbar innebörd av originaltexten: "There is an acceptance of action as thinking." (K. E.)

[3] Sid. 149.

[4] Sid. 154

[5] Sid. 155.

[6] Sid. 156.

[7] Sid. 157.

[8] Sid. 158.

[9] Sid. 160.

[10] Sid. 161.

[11] Sid 163.

8. Barns lore och litterära intressen.[1]
9. Magi.[2]
10. Dock-program.[3]
11. Natur.[4]
12. Tecknade program (cartoons).[5]
13. Reklam.[6]

Slutsatser och tillämpning

Från detta slutkapitel har jag hämtat följande partier:

> "Undersökningen visar att skillnaderna mellan de vuxnas och barnens TV-upplevelser är betydande – åtminstone i fråga om de sex dimensioner som studerats här. . . "[7]

> "Vårt centrala resultat är att barn och vuxna upplever innehållet olika beroende på skilda förväntningar och utvecklingsbetingade olikheter i fråga om uppmärksamhetens[8] styrka och inriktning.

> "På grund av det stora utvecklingsspannet under förskoleperioden, är det värdefullt att ytterligare bryta ner denna på 2–3-åringar och 4–6-åringar."[9]

> "Att ungefär likadana utvecklingsmönster återfinns i alla etniska, 'racial' och socio-ekonomiska grupper som ingår i undersökningen stöder resultatens tillförlitlighet."[10]

> "Det är möjligt att det blir betydande ackumulerade (pålagrade) effekter av att se flera program i samma serie. Vi vet från Payne Fond-studierna att när barn såg två program med samma tema, så ledde det till en ändrad attityd, trots att inget av programmen var för sig haft någon effekt i denna riktning. Tre filmer gav ännu starkare effekter.
>
> När det är fråga om en favorit-serie, är det möjligt att en sådan ger större effekter än summan av varje del för sig. En innebörd härav skulle vara att innehållsanalyser – för att bli tillförlitliga – borde använda sig både av sådana åskådare som regelbundet tittare på serier och sådana som bara tittar tillfälligtvis eller inte alls"[11]

I anslutning till Winicks' behandling av skillnader i TV-uppfattning mellan olika utvecklingsstadier skall jag citera ett par sidor från *G. Noble's Children in Front of the small Screen.*

> "Jag bad en student från Canada – O'Shanghuessy – att ta reda på tonåringars uppfattning om indianer, i ett land där indianer inte bara är film-figurer utan ingår i det canadensiska samhället.
>
> Som O'Shanghuessy framhåller är indianernas sorgliga situation en skandal som kräver en välinformerad medborgarrörelse,

[1] Sid. 164.
[2] Sid. 172.
[3] Sid. 174.
[4] Sid. 175.
[5] Sid. 176.
[6] Sid. 179.
[7] Sid. 187.
[8] Sid. 186.
[9] Sid. 187.
[10] Sid. 187.
[11] Sid. 198.

och canadensiska barn undervisas om förhållandena i grundskolans låg- och mellanstadium.[1]

Hon intervjuade medelklassbarn i deras egna hem för att ta reda på vad de visste om indianer i levande livet i deras eget land. Skillnaderna mellan barn i olika utvecklingsstadier blev mycket framträdande.

På frågan: *Hur ser indianer ut?* var det typiska svaret för

9-åringarna: De har inga kläder, huvudband med fjädrar, svart hår och ser elaka ut,

11-åringarnas typbeskrivning: Mörkhyade, mörkt hår och smutsiga,

12–13-åringarnas vanliga karaktäristik: Höga kindknotor, rödaktigt skinn, platt näsa och kroppsbyggnad beroende på om de är undernärda eller inte.

På frågan: *Hur bor indianer i verkliga livet – hur ser deras hus ut?* svarade

9-åringarna i allmänhet: Tält, 'tepee'[2] eller 'long-house'[3]

11-åringarnas svar: Tält, eller kanske hus, men mindre än våra.

13-åringarnas svar: Kanske hus som staten byggt åt dom – inte tält men fallfärdiga baracker och kojor.

På frågan: *Hur får indianerna vad de behöver för att leva?* svarade

9-åringarna: Dödar folk, stjäl och bär sig åt.

11-åringarna: Jagar för att få kläder, fångar djur och gör saker och köper kanske en del i affärer.

12–13-åringarna: Köper i en affär, inte i en supermarket, utan en vanlig affär.

På frågan: *Måste indianer gå i skolan och lyda lagar?* svarade

9-åringarna: Nej.

11-åringarna: Ibland – kanske deras pappor lär dom en del och att deras råd bestämmer en del regler.

12–13-åringarna: Ja, men en del måste sluta skolan för dom är fattiga och måste lyda stammens bud och regeringens bestämmelser.

Alla dessa barn påstod att de hade lärt sig mest om indianerna i skolan. Men det är helt klart, att före 10-årsåldern, TV's inflytande är betydligt starkare än lärarens.

9-åringarnas bild av indianerna var en primitiv vilde långt borta. Alla associerade de indianer med cow-boys, och för dessa barn återspeglade dödandet ett sätt att leva för indianerna – varken något gott eller ont – utan ett sätt att överleva.[4] Inget av barnen hade någon kunskap om dagens indianer trots att flera kunde namnen på en del indianreservat. Som man kunde förutse, visade dessa barn ingen förmåga att förstå ett modernt indian-barn; som de inte heller hade någon kontakt med. Deras bristande erfarenhet av de verkliga förhållandena ihop med deras stereotypa föreställningar, kan lägga hinder i vägen för att de i framtiden skall känna någon sympati med indianerna.

[1] R. O'Shanghuessy "The Red Indian as seen by Candadian Child Televiewers", Mimograph Montreal: George Williams University 1972.

[2,3] Jag vet inte vad det är. (K. E.)

[4] Vilket nog stämmer rätt väl med de verkliga förhållandena på den tid som indianfilmerna är förlagda till. (K. E.)

11-åringarna höll fortfarande fast vid samma föreställning som 9-åringarna men kämpade samtidigt med realistiska uppfattningar. Även om indianerna fortfarande jagade för att få kött så trodde barnen att de åt samma 'normala' mat som de själva. 'De måste gå i skolan, men deras skolor är inte så fina som våra och dom lyder sina egna lagar.' Man kan räkna med sådana svar, när barnen börjar experimentera med hypotetiskt tänkande åtföljt av täta återfall till bekvämare erfarenheter (vad de sett på TV).

13-åringarna gav den intressantaste bilden. Som man kunde vänta var de alla upptagna av stora idéer. De beskrev ingående vilka orättvisor som indianerna var utsatta för och var medvetna om den nya generationen av indianer. Det mest oroande var, att samtidigt som dessa barn diskuterade behovet av sociala förändringar för indianernas del, så gav de uttryck för attityden att indianerna var andra klassens medborgare, dömda att bli kvar i fattigdomens onda cirkel och oförmögna att tillgodogöra sig högre utbildning, 'eftersom de inte är tillräckligt intelligenta'. Man kan inte undgå känslan att de stereotyper som presenterats av media fortfarande sitter kvar trots de sofistikerade reservationerna hos dessa barn som kommit in i de formella operationernas stadium.

Lärarna kommenterade bl. a.: 'Jag tror faktiskt att de lär sig en hel del om indianerna på mina lektioner – vi använder rätt mycket tid på indianerna. Men om jag skall vara ärlig så tror jag att en massa kommer från TV – t. ex. den här idén om att indianerna har fjädrar på huvudet – jösses vad det är svårt att övertyga dom om motsatsen' (en lärare till 12-åringar) – och 'man kan riktigt se hur de kämpar med sig själva när de försöker väga in gamla föreställningar mot vad de nu får lära sig. Men det är inte så hopplöst om de åtminstone når den punkten där de erkänner sina fördomar och jämför dessa med s. k. fakta (lärare till 13-åringar).

Mest intressant var kanske avslöjandet att ingen av de 12 intervjuade lärarna själva tittade på barn-TV, vilket måste vara till nackdel för kommunikationerna mellan lärare och elever kring hithörande frågor."[1]

Noble gör reflektionen att "media-attityderna med skrämmande tydlighet förs över från fiction-indianerna till verklighetens indianer, ännu bland 13-åringar, på ett sätt som liknar *Gombergs* erfarenheter från 4-åringar".[2]

Vad Noble hade i tankarna var "en uppseendeväckande undersökning" från 1961 av Gomberg som inte går att uppbringa.[3] I denna redovisades TV-reaktionerna hos 56 4-åringar i tre förskolor i New York. Samtalen med barnen gav en klar bild av TV:s sätt att skildra allting i motsatspar. "Människorna är antingen helt goda eller helt onda; alla cowboys var goda och alla indianer onda, utom Tonto. På liknande sätt var alla soldater goda. Dessa föreställningar ledde i sin tur till intressanta och delvis överraskande uppfattningar, t. ex. att de onda människorna blöder men inte de goda. En sheriff kan inte bli fångad. En ond man gör aldrig något som är gott. Cow-boysarnas jobb är att döda indianer. Den

[1] G. Noble. "Children in Front of the Small Screen", London, Forestable 1975, sid. 121– 122.

[2] Ibid. sid. 86.

[3] A. W. Gomberg. "The four-year-old child and television: the effects on his play at school". Opubl. avh. Columbia Univ. Teachers College 1961.

goda hjälten har en vit hatt och rider på en vit häst, medan den onda hjälten är klädd i svart och rider en svart häst. Till yttermera visso hade dessa föreställningar en överspridning till det verkliga livet. Gomberg rapporterade t. ex. att en 4-åring som slagit sitt knä så att det blödde, hysteriskt skrek: Jag är inte ond, inte ond (ond = dålig människa som skurkarna i TV). Kopplingen mellan ondska och blödande var orubblig.

De allvarligaste föreställningarna var de som var förknippade med aggressivitet. Gomberg fann att de flesta barnen ansåg att "alla goda människor måste döda de onda"; man kan inte prata med en "dålig människa" – man måste skjuta honom. Alla hjältar dödar bara de onda människorna. Ett gevär betyder att man är stark – bara de goda människorna borde ha gevär. Det är alltid den onde som börjar striden. Alla konflikter mellan de goda och de onda slutar med skjutande. Att lösa konflikter med gevär var varken rätt eller fel – det var bara vad alla gjorde.

Återigen visade det sig att dessa föreställningar inte var begränsade till den TV-värld som de hämtades från utan var lika tillämpliga i levande livet. En del barn yttrade följande: "Om en dålig människa försöker döda dej, ropa på din mamma så tar hon ett gevär och skjuter honom. Alla snälla människor älskar små barn – för att skydda barnen måste de döda de elaka människorna. Dynamit har man för att spränga upp ett land och döda de elaka människorna där.Poliser åker i flygmaskiner och bilar och dödar rånare och indianer . . ."[1]

> "Våra barn ser mycket aggression och får tidigt fundamentalt stereotypa uppfattningar om omvärlden. Det ser ut som om TV har förmedlat en världsbild till barnen, där aggression och plötslig död betraktas som det normala sättet att lösa konflikter. Även om man antar att det 'barnsliga' sättet att tänka till stor del trängs undan av senare och mera utvecklat tänkande, kvarstår risken att de tidigast grundlagda föreställningarna följer med fram i livet . . . Om så är fallet vet vi ingenting om. De tidigaste minnena blir oåtkomliga för det medvetna minnet efter 6–7 årsåldern."[2]

– – –

En svensk undersökning av 6–12-åringar har nyligen visat att 40 % av barnen föreställde sig döden som en våldsam händelse – medan det i verkligheten bara är 2 % av alla (i Sverige) som dör en våldsam död. Ett exempel på bildtolkning (av en död man): "Det är morfar. Fläckarna är blod. Han är skjuten."[3]

– – –

Som tidigare nämnts i inledningskapitlet, har det inte varit möjligt att få fram litteratur om TV-forskning i USSR och Öststaterna. I Winicks' bok stötte jag på den första hänvisningen till förhållandena i dessa länder. Härifrån har jag tagit tillfället i akt att hämta följande.

> "I Sovjet görs speciella program för olika åldersgrupper med teman som är särskilt lämpade för respektive grupper. Sovjets Central-TV har utvecklat program för fem åldersgrupper; upp till 7, 8 till 10 år, 11–14 år, 15–18 år samt ungdomen däröver. En dokumentär presenteras exempelvis i form av tävlingar för 11–14-

[1] G. Noble 1975, sid. 85– 86.

[2] G. Noble 1975, sid 86.

[3] B. Johansson, G. Larsson, "Barns tankar om döden". Natur o Kultur 1976.

åringar (alt. lek 'game'), medan åldersgruppen däröver, 15–18 år, får samma material utan någon specialförpackning. En viss del av varje program ägnas åt att stimulera till någon aktivitet efter programmet med anknytning till detta och med hänsyn tagen till varje åldersgrupps behov . . .[1]

"De skarpa skillnaderna mellan hur man använder media för barn i Amerika och i kommunistländerna understryker behovet av tvärkulturella studier för att utforska i vilken utsträckning de utvecklingsmönster som vi har funnit i USA också återfinns i andra länder . . ."[2]

"Det är t. ex. möjligt att TV-våldet i Sovjetunionen oftast visas i ett socialt kollektivt och historiskt sammanhang, medan den amerikanska televisionen snarare betonar individuellt orienterad aggression som är kopplad till egna fördelar, framgång och privat egendom. Mediavåldet skulle i så fall fylla olika funktioner i de två länderna och dessa skillnader skulle kunna påverka utvecklingen av hur våld upplevs av ryska och amerikanska barn.

En annan kulturellt betingad differens skulle kunna uppstå genom att helt olika traditioner präglar vissa typer av TV-program i olika länder. Tjeckoslovakiska barn som har vuxit upp med mycket sofistikerade tecknade barnfilmer, särskilt gjorda för dem, kan ha förväntningar på och omdömen om tecknade filmer som skiljer sig från vad barnen har i USA eller Polen, och som kan inverka på dessa programs relativa popularitet i respektive länder."[3]

En studie av barns relationer till serietidningar kom fram till att det normala barnet behöver olika sorters serier på olika utvecklingsstadier.[4] Djurserier som Kalle Anka förser barnet med identifieringsobjekt för dess tidiga projiceringsbehov upp mot 10-årsåldern. Senare blir oövervinnliga hjältar som stålmannen överföringsobjekt. Realismen hos "skämt-djuren" och den miljö där de osårbara hjältarna opererar fungerar som en brygga över till de inslag av fantasi och verklighet som tjusar och fängslar barnen så mycket.[5] Samma princip – att möta olika slags behov för olika åldrar med olika typer av program – kunde vara fruktbar att tillämpa i TV, på samma sätt som den har visat sig fruktbar i denna undersökning av sagor och serier."[6,7]

[1] Winick sid. 192 med hänv. till J. Tebbel. "Children's TV, European Style", Saturday Review, 1967.

[2] Ibid. sid. 193 med hänv. till V. Pietila, "Notes on Violence in Mass Media", Tammerfors, Peace Research Institute. Instant Research on Peace and Violence 4. 1976, sid. 195–197.

[3] Winicks sid. 193.

[4] K. M. Wolf, M. Fiske "The Children Talk about Comics' i Communications Research, 1948–49 (Ed Lazarsfeld o Stanton) New York 1949, sid. 3–50.

[5] J. Piaget. "Judgment and Learning in the Child", New York, 1962.

[6] Det är anmärkningsvärt att man ännu 1979 behöver hänvisa till så gamla källor som Winicks gör.

[7] Slut på Winicks och deras citat av andra undersökningar.

Kapitel 12 Rädsla och skräckupplevelser i samband med TV-tittandet

Detta kapitel omfattar citat från och referat av följande arbeten:

Inledning av K. E.

Peter Moore, Inger Wallqvist. *"Jag såg inte filmen."* En undersökning av beteenden och försvar då barn ser oroskapande film. 1979

P. K. Holt. *Rapporter om børns filmoplevelse.* 1976

C. v. Feilitzen, L. Filipson, I. Schyller. *Blunda inte för barnens tittande.* 1977

Cecilia v. Feilitzen. *Barn och TV i socialiseringsprocessen.* PUB 28, 1975/76

Leni Filipson. *Vilken roll spelar radio och TV i förskolebarnens liv?* PUB 52 1975/76

Inga Sonesson. *Förskolebarn och TV.* 1979

Olof Elthammar. *Emotionella reaktioner inför film hos 11–18-års grupper.* 1967

Marie Winn. *The Plug in Drug.* 1978

W. Schramm, J. Lyle, E. B. Parker. *TV in the lives of Our Children.* 1959

Jack Lyle i *SGR 4.* 1972

Olga Linné. *Barn och etermedia.* PUB 6 1964.

Harold W. Stevenson i *SGR 2.* 1972

O. K. Osborn, R. C. Endsley. *Emotional reactions of young children to TV violence.* 1971

J. Lyle, H. R. Hoffman. *Childrens use of television and other media.* 1971

T. H. Himmelweit, A. N. Oppenheim, P. Vince. *Television and the Child.* 1958

Rädsla och skräckupplevelser i samband med TV-tittandet

Inledning

Även om de upplevelser av rädsla, skräck och ångest som TV kan framkalla hos barn inte längre står eller bör stå i centrum för intresset, vore det fel att avfärda dem som ointressanta. Tvärtom skall de ägnas ett eget avsnitt och inte som så ofta sker behandlas i samband med inverkan av våldsprogram.

Många barn tycker om skräckupplevelser i lagom doser och inom vissa gränser. Dessa gränser varierar från barn till barn och motsvaras av barnets förmåga att bearbeta skräcken och hålla den stången. Så länge detta är fallet kan vi kalla upplevelsen för spänning med ett positivt förtecken. När spänningen övergår till skräck som bemäktigar sig barnets sinne, en känsla som det inte har kontroll över och som kanske smittar av sig på verkligheten, rör det sig om negativa upplevelser som vi vill skydda barnen mot.

Man kan tänka sig att vissa skräckinslag i sagor, böcker, film och TV fyller den pedagogiska funktionen att ge barnet träning i att på fantasiplanet mentalt handskas med och behärska farliga och olustiga företeelser inom och utanför det egna jaget. I och med att intrycken stiger över denna nivå – i mängd och intensitet – blir effekten den motsatta. Barnet erfar att det finns en mängd hemska och farliga företeelser som det inte kan behärska och inte kan göra något för att stoppa.

TV-skräcken har den dubbla egenskapen att både vara verklig och overklig vilket gör den svår att anpassa sig till på ett adekvat sätt. Man kan föreställa sig en skala av reaktioner från den ena ytterpolen till den andra, från att verkligheten är lika "trygferad" med farligheter som TV-rutan över till att allting är ofarligt eftersom det "bara är TV".

Effekterna av den senare "irrelevans-förklaringen" kan vara lika förödande för verklighetsorienteringen som en avtrubbning via andra mekanismer. Bilderna kommer emot en utan att man själv anstränger sig. Detta gör dem lättare att hålla ifrån sig än de upplevelser som man själv bidrar till mera aktivt, exempelvis genom läsning.

Det är oftare de vuxna än barnen själva som beskriver barnens skräckupplevelser och förhållandet till program som diskuteras med avseende på skräckaspekten. Härigenom har vi fått en bild som är starkt påverkad av de vuxnas uppfattningar och missuppfattningar. Bland dessa möter vi uppfattningen att små barn kan förutsättas bli rädda där-

för att de är små. En motsatt uppfattning går ut på att de små barnen inte blir rädda, därför att de är för små för att förstå.

En tredje, primitiv, uppfattning är att eftersom det som kommer ut ur TV-apparaten "bara är bilder" och inte kan skada barnet i konkret mening på samma sätt som en elkontakt eller ett strykjärn så är innehållet "egentligen" harmlöst. Enligt denna inställning ogiltigförklaras barnens upplevelser av och uttryck för skräck och rädsla. Detta är en inställning som det finns särskilda skäl att vänta hos föräldrar som också i övrigt har dåliga kunskaper om barn och som erbjuder ett otryggt uppväxtklimat (okunniga och/eller dålig inlevelseförmåga).

I USA, där nyhetsprogrammen inte intar samma centrala position i vardagen som i Sverige och där man lätt kan vrida över till andra program på andra kanaler, är det mycket få barn som ser nyheterna. Forskningsresultat pekar på att de aktivt undviker dem.[1] Samtidigt får vi veta att de utgör de blodigaste och mest våldsladdade av alla program. Barnens undvikande reaktion kan i viss mån ses som en metod att skydda sig mot det som är hemskt och skrämmande.

Nyhetsproblematiken aktualiserar frågan om den ackumulerade skräck och rädsla inför framtiden som kan växa fram i kniptången mellan ständig konfrontation med det hemskaste som händer i världen och medvetandet om den egna oförmågan att göra något åt dessa problem. Detta kan kanske skapa en känsla av maktlöshet som i sin tur kan vara en starkare grogrund för realistisk rädsla än vart och ett av de underliggande programmen.

När man talar om skräckupplevelser underförstås ofta att det är fråga om enstaka och rätt sällsynta tillfällen som ingår som "normala" ingredienser i ett barns barndomsupplevelser. Man menar att det är pjoskigt att bekymra sig om sådant, och att barn bör lära sig att tåla vissa doser av rädsla.

De som för sådana resonemang har sällan klart för sig att det inte längre är fråga om enstaka skräckupplevelser utan att dessa genom TV nästan har blivit vardagsmat. Även om dessa högre doser "bara" skulle skapa obehag men inte vara skadliga i någon djupare mening kan man fråga sig vad det tjänar för vettigt syfte att göra barnprogram som skrämmer på toppen av allt det som oundvikligen skrämmer i vuxenprogrammen. Vet inte de som gör barnprogram att barnen får sitt "behov" av skräck tillfredsställt genom vuxenprogrammen? Eller resonerar de som så, att när barnen ändå ser vuxenprogrammen så finns det inte längre någon anledning att vara varsam med barnprogrammen? Är spänningen så värdefull – och i så fall för vem – att den måste skapas även till priset av rädsla? Och är skrämmande inslag verkligen nödvändiga för att göra barnprogrammen spännande?[2]

För att illustrera att ett helt vanligt barnprogram kan vara skrämmande och hur intensivt barnen upplever de hotfulla ingredienserna i programmet, inleds detta avsnitt med vissa delar av:

"Jag såg inte filmen".

Ett psykologexamensarbete från 1979 av psykologerna Peter Moore och Inger Wallqvist. De har kallat sitt arbete "Jag såg inte filmen" – En undersökning om beteenden och försvar då barn ser en oroskapande film.

[1] SGR 4, 1972, sid. 133.

[2] I kap. 24 av Lära för skolan eller leka för livet – om fem myror och fyra elefanter, behandlar M. Rönnbergs program som utnyttjar vissa skräckmoment på ett konstruktivt sätt.

Jag har medvetet givit ganska stort utrymme åt beskrivningen av flera olika barns reaktioner, bl. a. för att visa hur lätt det är att bagatellisera barnens upplevelser genom att ta fasta på vad barnen själva säger just för att hålla skräcken/oron ifrån sig.

Uppsatsen inleds med författarnas allmänna och teoretiska beskrivningar av olika försvarsmekanismer som barn tillgriper när de blir oroade av en film. Därefter följer några exempel på de enskilda barnens reaktioner på ett barnprogram i TV 2. Dessa är starkare än väntat och illustrerar att inte ens barnprogrammen är "barnsäkra". Om vuxna hade kännedom om hur mycket oro program av den aktuella typen skapar, skulle de förhoppningsvis göra något annorlunda program – om de är programfolk – och göra barnen sällskap vid tittandet – om de är föräldrar.

Även till den som inte är insatt i den dynamiska psykologins terminologi förmedlar beskrivningen av barnens reaktioner en bild av stark oro. (K. E.)

"Inledning

Nästan alla barn i vår kultur ser på rörliga bilder dagligen. En 3-åring ser i genomsnitt en timme per dag på TV. Så gott som alla 6-åringarna har varit på bio. Filmklubbar, som visar kortfilmer för barn blir allt vanligare.

Barn ser inte enbart TV-program och filmer som är ägnade för dem. Många barn ser sena kvällsprogram, både på TV och bio som är avsedda för vuxna. Dessa program innehåller ofta uppskakande och skrämmande scener. TV-program för barn och barnfilm är ej heller alltid de idylliska solskenshistorier de var förr, utan tar ofta upp svåra, nära och ibland skrämmande problem. Barn ser alltså både i vuxenfilmer (-program) och i barnfilmer (-program) scener som är oroskapande, som de blir ängsliga av och som de behöver värja sig emot.

Vad barn blir rädda för och hur mycket de tål har diskuterats vid olika tillfällen de senaste åren. Det har varit några speciella filmer som aktualiserat debatten: 'Bröderna Lejonhjärta' förbjöds för barn under 11 år 1977.

Hösten 1977 kom Marie-Louise Bergenstråhles film 'Mamma, pappa, barn'. Denna film är till skillnad från 'Bröderna Lejonhjärta', som är en fantasifull historia om döden, en surrealistisk, absurd verklighetsskildring. Frågan var om man kunde visa den för barn. De kunde eventuellt bli obehagligt påminda om sin egen eller andras tråkiga miljö eller dåliga relationer till föräldrar.

Hösten 1978 kom filmversionen av Richard Adams kaninhistoria 'Den långa flykten' på biograferna, tillåten från 7 år. Filmen, som är tecknad, skildrar en kaninstam som är på ständig flykt undan faror. I pressen gavs skildringar om hur barnen blev rädda och skrek ut sin oro i salongen.

Med denna debatt som bakgrund intresserade vi oss för att undersöka hur barn beter sig då de upplever något oroskapande på TV eller film. Förekommer det speciella beteenden hos barnen som tyder på att de försvarar sig mot den eventuella oron de upplever eller kan man inte spåra några försvarsstrategier i deras beteenden? Vilka försvarsstrategier kan dessa beteenden i så fall tänkas representera?

Teoretisk bakgrund

Vi utgår från en psykodynamiskt inriktad utvecklingsteori. Denna säger att ångest, oro och försvar mot ångest och oro uppträder tidigt i utvecklingen. Under förskoleåldern kan framför allt två olika sorters ångest urskiljas. Den ena är separationsångesten som uttrycker barnets rädsla för att skiljas från vårdnadshavarna och att bli lämnad ensam och övergiven. Den andra är kastrationsångesten i vilken inryms oro och rädslan över att bli skadad, sårad, stympad eller till och med förintad.

För att klara sig då oro eller ångest gör sig påmind har man olika försvar. Dessa försvar utvecklas med åldern. De kan vara olika fungerande hos olika människor. De vanligaste försvaren är: Bortträngning, förnekande, projektion, reaktionsbildning, isolering, annulering, vändning mot det egna jaget, förskjutning och regression.

Dessutom kan individen ta till andra funktioner för att försvara sig. Dessa brukar inte kallas försvarsmekanismer:Identifiering, sublimering, rationalisering, passivitet och idyllisering.

Barn har förstadier till dessa försvar. Barnens försvar är till en början både tydliga och primitiva men blir så småningom, i vuxen ålder, automatiska och omedvetna.

Det finns en samklang mellan det lilla barnets sätt att försvara sig mot den yttre världen och senare sätt att försvara sig mot inre oro och olust. Motoriska mönster är förelöpare till senare intrapsykiska försvar. De genomgår en utveckling och införlivas i den inre psykiska världen och blir mentala processer. I de tidigare formerna kallar vi dem försvarsstrategier.

Metod

10 st. 5–6-åriga barn på ett daghem i en förort till Malmö fick se avsnitt 4 ur barn-TV-serien 'Himmel och pannkaka'. Vi filmade barnen under visningen och bad barnen därefter att berätta filmen. Dessutom bad vi förskollärare och föräldrar att observera barnen efter visningen.

Filmen skulle uppfylla två krav: Dels skulle kastrationsångest och/eller separationsångest väckas och dels skulle filmen vara förståelig för barnen. 'Himmel och pannkaka' uppfyllde dessa krav.

Filmen handlade om tre barn som lånar ett hemmagjort, öppet, enmotorigt flygplan. Filmen har fem kritiska scener som kan väc-

ka oro hos barn: 1) en uppgörelse mellan barnen där ett av dem stöts ut, 2) en scen där barnen flyger in i dimma, 3) ett slagsmål mellan två av barnen uppe i luften, 4) en oväder sscen då barnen flyger in i åska och regn och 5) en kraftig tillsägelse från en man då barnen återvänder.

Resultat och diskussion[1]

Utan tvekan engagerades alla de tio barnen av den film vi visade. De ägnade sig helt åt filmen och var koncentrerade och uppmärksamma hela tiden.

Hos alla väcktes en viss oro. Antingen visade de tydliga försvarsstrategier eller så visade de sin oro öppet.

De beteenden barnen visade delade vi in i nio kategorier, varav sju är försvarsstrategier. De övriga två är öppen oro och aggressivitet.

Förnekande eller bortträngning: Dessa försvar var vanliga. Barnet nekar till att det obehagliga finns eller förpassar det till det omedvetna (glömmer). Ex.[2] blundar, sätter händerna för ögon eller öron, tittar bort, vill inte berätta, kommer inte ihåg, minns ej de kritiska scenerna, trött, gäspar, säger 'Jag såg inte filmen'.

Regression: Detta försvar förekom också ofta. Vid regression återgår barnet till tidigare stadier i utvecklingen. Ex. biter eller suger på händer och fingrar, vuxenklamrande, frågar efter mamma, berättar med en pipig, barnslig röst, ritar mamma, ritar hus.

Isolering: Detta försvar användes inte ensamt. En del av beteendena är primitiva medan andra verkar mer mogna. Barnet är här medvetet om och erkänner det obehagliga men tränger bort känslan. Isolering kan också bestå i att en tanke isoleras från sitt sammanhang. Ex. tittar på filmen från sidan, kastar sig bakåt, ritar hytt på flygplanet, ritar en filt över hela planet, ritar en ängel bredvid barnet.

Reaktionsbildning: Detta försvar var relativt obetydligt hos barnen. När det förekommer är det dock välutvecklat. Barnet får här kontroll över orokänslan genom att betona en motsatt känsla. Ex. skrattar, ler, säger 'Filmen var jätterolig'.

Rationalisering: Detta försvar var svårare att upptäcka i det synliga beteendet. Några gånger hände det att barnen verbalt gav tecken på rationalisering. Försvaret torde då vara rätt moget. Det kräver ju att barnet har en viss förmåga att behandla det obehagliga på ett intellektuellt sätt. Barnet håller här undan oron genom att förnuftigt förklara förhållandena. Ex. säger 'Trickfilmat', 'Det är inte riktigt', 'Det är bara rök', 'Det är bara en vägg'.

Passivitet: Hos några barn var detta försvar det dominerande och påfallande välfungerande för dessa barn. Barnet förhåller sig här helt stilla och tror då inte att oron kan skada. Ex. sitter helt stilla, sitter stelt eller spänt.

[1] I det följande har jag uteslutit en del utvecklingspsykologiska kommentarer. (K. E.)

[2] Dessa och övriga exempel är hämtade direkt från den aktuella undersökningen.

Idyllisering: Barnet väver här in det hotfulla i en trevlig, ofarlig idyll. Ex. ritar blommor, små moln, en stor sol, berättar bara de trevliga händelserna ur filmen.

Öppen oro: Till denna kategori har vi fört betenden som tyder på att försvarsstrategierna inte räckt till och barnet har visat sin oro. Ex. motoriskt oroliga, säger 'Jag är rädd', 'Fy vad äckligt', 'De kan ju krocka', 'Var kommer blodet ifrån', målar svart över flygplanet, ritar mycket blod.

Aggressivitet: Oro kan, förutom aktivera försvarsstrategier, även framkalla aggression. Vi ser alltså inte aggression som ett försvar utan som en reaktion på oro. Framförallt visade barnen aggression eller aggressiva symboler i teckningarna. Ex. beskjutning, plan sprängs, anfallande jaktplan.

Dessa beteenden är förstås inte alla beteenden eller försvarsstrategier som kan förekomma då barn ser oroskapande film. Den speciella situationen och den speciella filmen bestämmer beteenden och försvarsstrategier.

Barn har olika förmåga att klara av den oro som väcks. Hos vissa barn kan behovet av att försvara sig vara stort. De kan behöva försvara sig ordentligt mot en 'liten' oro. Hos andra kan toleransen mot oro vara hög.

Det går förstås inte att säga att en del barn har bättre försvar än andra. En del barn har primitiva välfungerande försvar. Andra har mer utvecklade försvar som inte fungerar så bra. Olika barn har kommit olika långt i sin utveckling av försvaren.

Barnens sätt att försvara sig är en del av deras realitetsanpassning. Men realitetsanpassning är också medvetandet om filmsituationen, att filmen är en påhittad, utvald bild av verkligheten, var och med vem man befinner sig, vilken tid på dagen det är osv. Har barnet en hög realitetsanpassning väcks inte oro så lätt av en film.

Kan barnet leva sig in i filmen? Finns det identifikationsmöjligheter? Detta beror inte bara på filmen utan också på barnet. Hur stor inlevelseförmåga har barnet? Detta spelar också en roll då oro och försvar väcks.

Barnets förståelse av filmen har också betydelse för om och hur mycket oro som väcks. Förstår de vad som händer och och vad som kan hända och kan de uppskatta hur farligt det är osv.

De faktorer som bestämmer barns beteende då de ser en oroskapande film är alltså

1. mottaglighet för oro,
2. möjlighet att värja sig mot oro (försvarsstrategier),
3. möjlighet att vara realitetsanpassad,
4. möjlighet till identifikation och
5. möjligheten att förstå filmen.

Exempel på beteenden hos barnen som ligger till grund för ovanstående

Barn 1 – Pojke 5 år

Beteende under filmvisningen: Barnet har under filmen en spänd kroppshållning. Han sitter mycket stelt och stilla. Han biter sig i tröjan och kinden och har emellanåt fingrarna i munnen. Blir lättad när hans kamrat pratar med honom och han sålunda blir återförd till här- och nu-situationen. Han tittar bort vid något tillfälle. Gäspar på slutet.

Teckning: Han tvekar länge innan han börjar rita. Är osäker på om han gör rätt eller fel. Han sneglar ofta på sin kamrat (barn 2) och verkar nästan mer intresserad av hans teckning. Han verkar beundra kamraten. Barn 1:s teckning föreställer en luftballong som en man med hög hatt åker i. Det är en kraftig bård runt ballongen. Han ritar ett drakhuvud i kanten på korgen. Ballongen skall åka upp till solen, skall brinna upp. Ballongen blir beskjuten från höger på bilden. Han undrar på slutet vad det är han har glömt.

Berättelse: Barnet presenterar en mycket kort berättelse som kommer med stor möda och många pauser. Han berättar kort om dimman. Därefter säger han att han inte kommer ihåg mer.

Barn 2 – Pojke 6 år

Beteende under filmvisningen: Sitter framåtlutad. Rör händerna. Rör sig hela tiden. Petar näsan. Pratar. Biter på händerna. Aktiv. Ler osäkert då Svenne Jönsson går över taket. Tar sig för pannan. Biter på tummen. Sitter med händerna i knäet eller biter på dom. Mer och mer koncentrerad.

Uppgörelsen. Frenetiskt bitande. Ler då Svenne Jönsson får följa med.

Därefter mer stilla. Biter på händerna. Pratar om att planet snurrar. Försöker förklara för sig.

Dimman. 'Jag tycker det är spännande.' Ler. Vänder sig mot förskoleläraren. Tar hennes arm. Kramar hårt. Kramar förskolelärarens hand. Med munnen öppen. Tittar intensivt. 'Dom tappar den (filten).' Biter på handen. Tittar ner. Säger att han sett filmen, men att den var i fler delar. 'Titta, vingen är lös.' 'Flyger ovanför molnen.' 'Flyger upp till solen.' Tar händerna för ansiktet. 'Festlig måltid.' Lägger armen runt förskoleläraren. 'Tänk om dom tappar kontrollen.' Biter på naglarna.

Slagsmålet. Biter på fingrarna. Kramar förskolelärarens arm. Tittar mer intensivt. Pratar med barn 1. 'Karamellfärg (blodet).' Ler.

Ovädret. Biter på händerna. 'Är du rädd?' 'Dom störtar.' Biter intensivt. 'Nu börjar det blixtra.' 'Dom klarar sig.' Biter på händerna. Tittar på händerna.

Därefter: 'Nu är det snart slut.' Slutar bita.

Tillsägelsen. Biter på händerna. Inte mycket reaktion i övrigt. Slår sig själv på hakan med båda händerna upprepade gånger när filmen är slut. Aktiv. Vänder sig om. Pratar med förskoleläraren.

Berättelsen

Förskoleläraren: 'Nu låtsas jag att jag inte har sett filmen Himmel och Pannkaka. Kan inte Du berätta för mig vad som hände på filmen?'

Barnet: 'Nä, nä, nä.'

F: 'Försök lite grann.'

B: 'Du har ju sett den.'

F: 'Men jag låtsas att jag inte har sett den.'

B (Med barnslig gäll röst): 'Ha, ha, ha, det var ingenting.'

F: 'Ingenting alls. Om jag låtsas att jag är Din mamma, då har jag inte sett filmen och så ber jag Dig berätta vad som hände.'

B: 'Nej.'

F: 'Berätta nu.'

B: 'Varför kan inte Du berätta att Du har sett filmen Berhard och Bianca. Det ska Du veta.'

F: 'Berätta nu filmen för mig, ska jag berätta filmen för Dig sen, vad hände?'

B: 'Ingenting. Ingenting hände.'

F: 'Satt Du bara och tittade på ingenting?'

B: 'Jaa, tittade på ingenting.'

F: 'Vad handlade filmen om?'

B: 'Jag såg inte filmen.'

B (Med hög gäll och mycket barnslig röst): 'Det var några som hade kalas och så kom några som hälsade på för deras mamma fyllde år. 40 år. Så ja ja ja. Så träffade dom några med en luftballong och sen åkte dom iväg och jagade honom och sen åkte dom hem igen. Nu kommer jag inte ihåg något mer.'

F: 'Kommer Du inte ihåg något mer?'

B: 'Nää.'

Beteende under filmvisningen: Barnet är aktivt och motoriskt oroligt. Han är spontan och har stor inlevelseförmåga. Han uttrycker tydligt vad han tycker om filmen. Reaktionerna på de kritiska scenerna markeras av den tydliga avspänningen mellan de kritiska scenerna. Han säger att han är rädd och att han tycker det är spännande. Han biter på händerna. Han kramar förskoleläraren och söker tydligt stöd. Han ler emellanåt.

Teckningen: Det dröjer länge innan han vill teckna något. Han skrattar under och efter målandet. Hans teckning är fantasifull. Den har aggressiva motiv (drakhuvuden m. m.). Han försöker emellertid göra aggressionen ofarlig genom att angreppen misslyckas.

Berättelse: Barn 2 vill inte berätta. Han pratar om annat. Säger att förskolläraren själv sett filmen. Säger att ingenting hände, att han inte sett filmen. När han sedan börjar berätta gör han detta

med en pipig, barnslig röst. Han berättar om kalaset, om att någon kom och hälsade på, om luftballongen, om att de jagade luftballongen och om att de åkte hem igen. Han utesluter samtliga kritiska scener.

Frågeformulär till föräldrarna: Föräldrarna nämner få reaktioner. Barnet har nämnt att filmen var spännande och att han inte minns något av den.

Hypoteser om försvaren: Utmärkande för barn 2 är att han öppet visar sin *oro*. Han säger att han är rädd och att det är spännande under visningen. Han är motoriskt aktiv och orolig. Han möter oron framför allt genom att *regrediera*. Han biter på händerna och klamrar sig fast vid föreskoleläraren. Vid visningen finns också tecken på *reaktionsbildning* i det att han upprepade gånger vid de kritiska scenerna ler. Det verkar som om oron finns kvar hos honom efter visningen. I teckningen försöker han möta den med *aggressivitet*. Aggressiviteten kan han dock inte fortsätta med vid berättelsen utan övergår då tilldirekt *förnekande/bortträngning*. Han säger t. o. m.: 'Jag såg inte filmen'. Förskoleläraren envisas och diskvalificerar detta försvar genom att ändå be honom berätta. Då tar han åter till regression som försvar och berättar med pipig, barnslig röst. Han behåller förnekandet/bortträngningen av de kritiska scenerna.

Barn 5 – Pojke 6 år

Beteende under filmvisningen: Barn 5 verkar under hela filmvisningen mycket intresserad och är helt koncentrerar på filmen. Han kommenterar emellanåt vad han ser genom att ge förklaringar till inspelningstekniken, t. ex. 'Det är bara trickfilmat' och 'Det är bara rök'. I fantasin är han några steg före vad som sker i filmen, t. ex. 'Snart har man flugit ut i rymden'. Barn 5 har i stort sett filmvisningen igenom fingrarna i munnen, som han biter, suger på eller kör runt i munnen med. Vid de kritiska scenerna blir detta beteende mer markerat.

Teckning: Barn 5 börjar genast rita med stort intresse. Han berättar samtidigt vad det är han ritar. Teckningen är mycket fantasifull och innehåller många tekniska fantasikonstruktioner. Rymdfartyget skall bomba på ett slott och blir självfallet anfallet. Det slutar med att både de fientliga planen och rymdfartyget sprängs i luften.

Berättelse: Barn 5 berättar mycket lite om de obehagliga scenerna i filmen. Han uppehåller sig mycket vid detaljer och kring Nisse som aldrig direkt är med i filmen. Detaljerna rör mest början och slutet på filmen och han lyckas på detta sätt få ihop en historia utan att behöva ta med de mera oroskapande scener som händer däremellan.

Berättelsen

Förskoleläraren: 'Vill Du berätta filmen som Du precis har sett?'
Barnet: 'Jag har nästan glömt bort (lång paus).'
F: 'Någonting kommer Du väl ihåg?' Lång paus.
F: 'Kan Du inte?'
B: 'Nää.'
F: 'Minns Du inte alls vad den handlade om?'
B: 'Jag kan inte säga det men jag tänker på det.'
F: 'Är det svårt att berätta?'
B: 'Jaa, Du har på bandspelaren.'
F: 'Ja, det skulle vara skojigt om Du berättade någonting så kunde jag höra på det sen.' Lång paus.
B: 'Vet Du vem det var som började med det? Jag får tänka lite, jag glömde just bort det.' Lång paus.
B: 'Jag kommer inte på det, jag tänker bara på en massa annat nu.'
F: 'Tänker Du inte på filmen?'
B: 'Nej, jag kan inte.'
F: 'Kan Du inte försöka. Om Du börjar lite så kommer nog det andra också.'
B: 'Du ska inte trycka på någon knapp.'
F: 'Du ska försöka prata lite om filmen.'
B: 'Om vi pratar nu så kommer det också med. Jag måste tänka lite nu.'
F: 'Om Du tänker för länge så tar bandet snart slut.'
F: 'Du tänker inte berätta någonting?'
B: 'Nää.'
F: 'Inte lite?'
B: 'Nää.'
F: 'Du kan väl försöka koncentrera Dig lite nu och berätta.'
B: 'Jag har försökt.'
F: 'Men Du har inte berättat någonting ännu. Du vill inte.'
B: 'Vänta, jag har just kommit på det.'
F: 'Börja nu då.'
B: 'Jag kommer inte ihåg. Jag kommer inte ihåg vad dom gjorde heller.'
F: 'Du kommer inte ihåg någonting. Kan Du inte berätta hur det såg ut då?'
B: 'Jag vill inte.'
F: 'Då slutar vi nu.'

Barn 6 – Flicka 6 år

Beteende under filmvisningen: Barnet har relativt få reaktioner. Hon tittar intensivt och har en nära kontakt med förskoleläraren. Hon vänder sig mot och tittar på förskoleläraren flera gånger. Hon uttrycker flera gånger sin oro. Säger t. ex.: 'Oh, fy', 'Fy, vad äckligt'.

Teckning: Barnet visar först ett hus med blommor och sol. Hon säger att huset kan flyga. Ritar sedan ett flygplan utan några barn i och målar sedan över hela planet med svart dimma.

Berättelse: Trots upprepade försök av förskoleläraren kan inte barnet berätta något. Hon tänker på filmen men kan inte uttrycka sig. Hon pratar om bandspelaren. Hon har glömt bort.

Frågeformulär till förldrarna: Föräldrarna svarar att barnet berättat om luftballongen och flygplanet samt om blodet i ansiktet. Barnet ville inte sova ensam på kvällen. På morgonen dagen efter var barnet ledset. Hon hade drömt om tjuvar.

Barn 7 – Pojke 6 år

Beteende under filmvisningen: Barn 7 sitter under hela filmvisningen mycket spänt och stilla. Händerna är hårt knutna och emellanåt är han nästan helt orörlig. Vid de kritiska scenerna tillkommer inga ytterligare reaktioner, men spändheten och stelheten ökar i intensitet. Efter filmens slut tar det lång tid innan man märker en avspänning

Barn 10 – Flicka 5 år

Beteende under filmvisningen: Barnet visar många olika reaktioner under filmen. Hon sitter mycket nära förskolläraren och söker trygghet hos henne. Hon kommenterar ofta vad som sker med ängslig röst. Vid två kritiska scener slår hon händerna för ögonen. Dessemellan tittar hon ibland bort och tittar på filmen lite från sidan. Hon har också fingrarna i munnen vid vissa tillfällen.

Teckning: Barn 10 funderar ett tag innan hon börjar rita. Hon vet inte om hon skall rita det hon tänker på. Hon ritar därefter trappuppgången och Mattis som kommer och ringer på. Mamman, som varit ute och handlat, är också med. Hon ritar stora blommor och sol bredvid trappan. I höger ytterkant ritar hon ett svart parti som skall föreställa moln. Hon säger att det skall regna och blixtra ute men att solen kan skina på samma gång. Därefter ritar hon ett flygplan med tre huvuden i. Ur det ena huvudet rinner blod. Som avslutning ritar hon över alltihop med brun färg, vilket är filten, som gör att man inte ser dem. Hon ritar även dit kniven som de kivades om och sedan tappade.

Berättelse: Barnet berättar en relativt kortfattad historia. Hon uppehåller sig främst vid de kritiska scenerna även om hon gör dem mer ofarliga. Hon lyckas inte med att förmedla en sammanhållande handling.

Hypoteser om försvar: Barnet visar under filmen tydliga tecken på *förnekande/bortträngning* då hon vid två tillfällen slår händerna för ögonen. I mindre uttalad form återkommer detta försvar vid andra tillfällen under filmvisningen. Hon tittar bort, hon gnuggar sig i ögonen. Hon uttrycker också vid ett par tillfällen sin *oro öppet* då hon gör vissa kommentarer med ängslig röst, t. ex.

'De kan ju krocka' och 'Var kommer blodet ifrån'. Tecken på *regression* finns också hos henne. Hon har fingrarna i munnen ibland och frågar plötsligt under filmen: 'När kommer min mamma?' Att hon tittar på filmen från sidan under en period uppfattar vi som ett försök till *isolering*. Den öppna oron kommer också till uttryck i teckningen. Hon ritar ett svart moln i högra kanten på teckningen, hon ritar mycket blod och sedan mycket brun färg över hela flygplanet. Samtidigt skulle man kunna betrakta den bruna färgen, som skall föreställa filten, som ett försök till isolering. Tecken på regression kan man också se i teckningen då det är viktigt för henne att ta med mamman i teckningen. Dessutom att hon inte skiljer på vad som är inne och ute. I teckningen kan man också spåra *idyllisering*. Hon ritar stora blommor och en stor sol ganska snabbt trots att det är ett inomhusmotiv.

Kommentar:

Jag vill gärna visa att "Himmel och pannkaka" inte utgör något särfall och skall därför referera några danska forskningsresultat från 1976 kring en kortfilm som på danska heter "Teddy Brum". Den beskrivs på följande sätt i katalogen från Statens Filmcentral (den danska): "Dockfilm om Klas och hans teddybjörn som rymmer bort från honom därför att den blir illa behandlad. Teddybjörnen kommer ut i skogen där den möter tre små skogsbjörnar som den leker med. På kvällen ser Teddy i tidningen att Klas letar efter honom och de blir lyckligt förenade".

Omdömen från visningen av denna film: "Enorm förtjusning för filmen. Scenen med ugglan och lyktan verkar skräckinjagande på många sätt – ännu vid den andra visningen"[1] (för samma barn).

"Filmen är mycket känsloprovocerande genom att barnen identifierar sig med björnen och först efteråt tänker på att det är en leksaksbjörn. Vi anser att orsaken till de många ångestutbrotten kan vara att en del av filmen äger rum på natten när nallen går ensam i skogen samtidigt som musiken förstärker det kusliga och att barnen sitter i en mörk lokal. Likaledes tycker barnen att ugglan är hemsk eftersom de uppfattar den som hotfull och inte förstår ugglans symboliska roll som skogens väktare."[2] Liknande rapporter kom från flera förskolor där filmen visades.

Kommentar:

En, som vuxna tycker, "gullig" film om djur och nallebjörnar, uppväckte i själva verket så mycket oroskapande känslor att den krävde efterbehandling för att lugna barnen. Vilken TV-redaktion skulle ana det och vilka föräldrar när de ser förhandsannonseringen? Skulle inte filmen ha fungerat lika bra eller bättre utan nattens mörker och symboliska ugglor? Skall man visa barnprogram som är så skrämmande att de kräver en efterbearbetning som vi vet att de flesta föräldrar inte ställer upp på och i så fall hur ofta? Och hur kommer det sig att så få barnfilmer tar hänsyn till vad man faktiskt vet om småbarn och deras psyke?

[1] P. K. Holt. "Rapporter om børns filmoplevelse". Det Danska Filminstitutet, børnefilmudvalget. Köpenhamn 1976, sid. 12

[2] Ibid. sid. 19.

Det finns forskningsresultat som visar att barn som ser mycket TV inte blir mindre skrämda än andra.[1] *De tillvänjningseffekter som också belagts genom forskning gäller i första hand våld mot andra människor men inte den egna rädslan inför det som barnen upplever som skrämmande för egen del.*

Varje enskilt programs "hemskhets-nivå" kan därför inte bedömas enbart utifrån just det programmet, utan med tanke på att det rör sig om en typ av upplevelse som kanske upprepas ett par gånger i veckan under flera år. Varje program utgör en bit av ett helt utbud, och man kan inte bortse från dessa kvantitativa aspekter.

När jag har talat med filmarbetare om att anpassa barnfilm och barnprogram till vad pedagoger och psykologer säger om hur dessa bör vara beskaffade för att förstås, för att roa men inte skrämma avfärdas frågan med att sådana filmer/program skulle bli tråkiga. Härvid framskymtar att de skulle bli tråkiga enligt de vuxnas uppfattning. Det är svårt att förstå varför denna uppfattning över huvud taget tillmäts någon betydelse om det inte vore så att man mera bryr sig om kollegornas ros och ris än den yngsta publikens osofistikerade behov och förmåga att ta emot en daglig portion av overklighet. Detta är ett problem som borde diskuteras mera än vad som nu sker. Barnens TV-framkallade orosupplevelser har emellertid kommit i skymundan för de vuxnas oro för våldsprogrammens våldseffekter ute i samhället.

Efter dessa inledande bilder av hur konkreta och intensiva barns skräckupplevelser kan vara redan av ett barnprogram, går jag över till vad som mera allmänt har skrivits om barns rädsla och skräckupplevelser i samband med TV-tittande. (K. E.)

– – –

Några citat från "Blunda inte"

"Liksom ett visst mått av aggression kan vara bra, kan man också tänka sig en konstruktiv rädsla, t. ex. om den får en att skydda sig för trafikolyckor eller ta avstånd från olika former av maktövergrepp. Rädsla i form av 'önskespänning' kan också vara något positivt. Men det är inte positivt att åstadkomma verklig skräck för uppdiktade företeelser som inte förekommer i praktiken, eller starka ångestsymptom som leder till psykiska eller bumerangeffekter. Särskilt viktigt att tänka på är att rädsla måste bearbetas om den inte skall bli större, helst genom att tittaren, lyssnaren och läsaren får samtala om den med andra. Massmedierna kan också själva bidra här, t. ex. genom att visa hur rädsla uppstår och vad man kan göra åt den. Speciellt måste man vara aktsam för att skapa onödig rädsla hos barn."[2]

"En tredje känsla som underhållningsvåldet bidrar till är rädsla, i första hand hos yngre barn. Många vuxna tror att rädsloeffekten är den 'största' eftersom den kan vara lättare att märka än t. ex. likgiltighet och aggression. Men det bör påpekas att barn också kan bli rädda vid t. ex. barnprogram och dokumentära vuxenprogram. En vanlig orsak till att man blir rädd är nämligen att man känner igen sig, att programmet är verkligt."[3]

– – –

[1] Se citat från PUB 28 1975/76 sid. 175 i föreliggande rapport och i viss mån Himmelweit sid. 183.

[2] Blunda inte sid. 61–62.

[3] Blunda inte sid. 50.

Vad är det som skrämmer?

Cecilia von Feilitzen skriver i sin rapport om barn och TV i socialiseringsprocessen:

"Vad vet man då om barnets mer obehagliga upplevelser av TV? När man talar om skrämsel och rädsla är det viktigt att påpeka att denna kan variera från önskespänning till riktig skräck som inte släpper barnet förrän efter en lång tid. *Det visar sig att av samtliga program har yngre barn mest blivit skrämda av barnprogram och först i andra hand av underhållningsprogram, deckare och vilda västern.* Detta beror förmodligen bl. a. på att barn har lättare att känna igen sig i barnprogram än i vuxenprogram. För även om barn ibland säger att de blivit rädda av främmande, obegripliga saker, nämner de oftast att de blivit skrämda då barn i programmen hotas av vuxna eller någon olycka samt att ett djur varit försatt i samma situation. *Att verkligheten ofta tycks mest skrämmande visar sig också i det att äldre barn oftare säger sig ha blivit rädda av dokumentära program och reportage än av t. ex. deckare eller spök- och skräckfilmer.*

Men det tycks vara få barn som fått allvarligare besvär i form av t. ex. ångest, sömnsvårigheter och mardrömmar av något de sett på TV och någon längre tids påverkan är sällsynt.[1] *När det förekommer är det oftast bland yngre barn och bland barn som också annars är känsliga och neurotiska.*

Paradoxalt nog verkar också barn som tittar mycket på TV lika ofta eller oftare bli skrämda av TV jämfört med barn som tittar lite på TV.

Skillnaden i rädsloupplevelser hos olika barn märks dock inte säkert strax efter tittandet utan kanske först på lång sikt. Detta tyder på att det inte är intensiteten i filmupplevelsen som är avgörande för efterverkningarna utan barnets möjligheter att bearbeta intrycken och känslorna. Att titta tillsammans med föräldrarna och få prata med dem kan också vara av största betydelse."[2]

Kommentar:

Det tas ofta för givet att negativa effekter av TV-program kan motverkas genom samtal med en vuxen person liksom att sådana alltid skulle finnas till hands för alla barn och vara beredda att säga det rätta för varje tillfälle. (K. E.)

Leni Filipson har behandlat denna fråga i sin rapport om *radions och TV:ns roll i förskolebarnens liv:*

"Hur fungerar TV på de otrygga och osäkra barnen? På de okoncentrerade och aktiva? På de tröga och oföretagsamma som aldrig vågar något? På de mobbade och isolerade? De språkhandikappade? Invandrarbarnen?

[1] Härmed avses påverkanseffekter av den typ som kommer till uttryck under en längre tid utan att ge med sig.

[2] PUB nr 28 1975/76, sid. 11–12.

Ett program om skilsmässa t. ex. som ses av ett *otryggt* barn uppfattas säkerligen annorlunda än det gör av ett barn som har större självkänsla. Ett barn som visserligen kanske oroas av ett sådant program men tar upp problemet till bearbetning, antingen genom att fråga sina föräldrar eller att prata med kamrater och/eller vuxna har inte skadats av programmet. Men hur blir situationen för ett otryggt barn som inte vågar fråga någon utan går och ältar sitt problem i ensamhet? Kan ett sådant barn lugnas av en lycklig lösning i ett TV-program? Många program kräver en bearbetning i efterhand för att ge en positiv effekt i stället för en negativ.

Vetgiriga och öppna barn som själva frågar mycket får alltid veta mer än de som inte frågar. De nöjer sig inte med att se sådant som de inte förstår utan försöker ta reda på hur saker och ting förhåller sig. Sedan hänger det naturligtvis på hur omgivningen lyckas förklara. Barn som inte frågar eller visar sina reaktioner inför program har större chanser att misstolka eller inte förstå, om inte omgivningen självmant behandlar programmaterialet."[1]

"Ju mindre stimulerade barnen är och ju snävare deras verklighet är, desto större utrymme har i allmänhet TV, både för dem själva och för deras familjer. Men föräldrarnas intresse inriktar sig ofta på TV *i stället* för på barnen. Visserligen ser de ofta program tillsammans med barnen, men det gäller vuxenprogram och *inte* barnprogram. På det sättet blir TV inte den extra 'resurs' man ville åstadkomma, utan tvärtom ytterligare en black om foten för barnet, om inte föräldrarnas eget tittande får positiva återverkningar för barnet.

Om inte barnen själva, inte föräldrarna eller andra i barnets omgivning behandlar programinnehållet skall då TV självt göra det? En hallåa som ibland förekommer efter barnprogrammen verkar ofta på detta sätt. Men många barn är ointresserade av hallåt efter programmen och lämnar TV:n när själva programmet är slut.

Program av typen 'Fem myror' och 'Från A till Ö' är en metod att nå fler föräldrar än vad som normalt tittar på barnprogram. Genom att göra barnprogrammen så attraktiva så att föräldrar och andra personer än barnen själva ser programmen för sin egen skull och inte för barnens, kan man komma en bit på väg. Ju mer föräldrarna själva känner till om det område som behandlas, desto mer benägna blir de förmodligen att tala om det.

Med andra, mer komplicerade problem som mobbning, skilsmässor, könsroller av olika slag, samlevnadsproblem över huvud taget, kanske det inte är lika lätt. Även om föräldrarna tittar på programmen kanske man inte kan förvänta sig att de behandlar dem. Här är det inte lika naturligt att föräldrarna hakar på och förklarar, i synnerhet inte om de själva har problem eller inte har sin inställning till dessa frågor färdig."[2]

– – –

[1] PUB 52 75/76, sid. 15.

[2] PUB 52 1975/76, sid. 24–25.

I "Förskolebarn och TV" har Inga Sonesson ägnat ett avsnitt åt barns skräckupplevelser.

Från detta avsnitt har jag saxat några centrala partier (från sid. 72–76) samt det mesta av sammanfattningen (sid. 78–79).

"Program som barnen ogillade

I detta avsnitt kommer barnens och mödrarnas inställning till negativa inslag i TV att behandlas. Tyngdpunkten kommer att ligga på deras attityder till olika typer av skrämmande program.

Kategorisering av icke-omtyckta program

För att få ett så spontant svar som möjligt på barnens eventuella upplevelser av rädsla vid TV-tittande, formulerades första frågan om negativa attityder till eventuella program sålunda: 'Finns det något program du tycker illa om?' 68 procent av barnen svarade ja på denna fråga och dessa tillfrågades därefter: 'Varför tycker du illa om detta program?'

Svaren var många och omväxlande, men kunde kodas i två huvudkategorier; tråkigt och skrämmande. Exempel på svar i den första kategorin är följande: 'Nyheter, dom bara pratar och pratar', 'vuxenprogram, dom är inte roliga', 'när farbröder pratar en massa strunt', 'sport, det är så tråkigt', 'träd och växter, det är tråkigt', 'när dom inte pratar svenska, det är tråkigt'.

Exempel som kodats i den andra kategorin är följande: 'Knivar och sånt', 'program där människor bråkar med varandra', 'jag är rädd för Drakula', 'när dom blir överkörda', 'banditer, dom tar saker från folk och mördar dom', 'Kojak, dom bara skjuter och skjuter', 'det är hemskt när dom skjuter, det ser ut som om dom åker ut genom TV:n'.

Av samtliga barn angav 43 procent ett svar som placerades i kategorin 'tråkigt' medan 24 procent placerades i kategorin 'skrämmande'.

Detta innebär sålunda att nästan en fjärdedel av barnen talade om att vissa TV-program var skrämmande, utan att vi hade nämnt detta ord för dem.

Både de barn som inte självmant hade pratat om skräck, och de som inte tyckte illa om något program tillfrågades direkt: 'Har du blivit skrämd av något TV-program någon gång?" Inklusive de ovan nämnda 24 procenten besvarades frågan om skräck jakande av 72 procent av hela samplet.

Detta resultat överensstämmer väl med Lyle och Hoffman (1976) som fann att 73 procent av förskolebarnen i deras undersökning tyckte att det förekom skrämmande saker i TV-programmen.

Inom barn- och TV-litteraturen har det tidigare framhävts att yngre barn främst blir rädda för program i vilka det finns personer eller djur de kan identifiera sig med. (Se t. ex. Brolin 1964, Linné 1964, v. Feilitzen och Linné 1974 och v. Feilitzen 1976.) Re-

[1] Esselte Studium 1979.

sultaten från vår undersökning motsvarar på denna punkt inte tidigare forskningsresultat. När vi frågade barnen: 'Vilket program skrämde dig?' gav endast mycket få barn ett svar som kunde kategoriseras: 'program i vilket små djur eller barn hotas eller skadas'.

En förklaring till detta fenomen kan givetvis vara, att den forskning, som har bedrivits vid Sveriges Radios publik- och programforskningsavdelning, har resulterat i att de som har ansvaret för barnprogrammen har blivit mera medvetna om detta problem.

Kategorin i fråga fick därför ingå i kategorin 'skrämmande realism'. Vi försökte skilja mellan program som tillhörde denna kategori och program som kunde kategoriseras som 'program med övernaturliga inslag'. Exempel på svar i den förra kategorin är följande: 'Lejon som ryter och bråkar', 'de sköt en människa', 'blod på en stor farbror', 'när de dödar varandra', 'indianer och krig', 'en farbror som grävde ner sin fru som var bunden'.

Exempel på svar i den senare kategorin är följande: 'Frankenstein', 'Drakula', 'ett jätteläbbigt djur', 'när pojken tog pengar ur byxorna', 'en korvgubbe utan ansikte', 'program med jättemyror'.

Av de barn som blivit skrämda blev 56 procent mest rädda för program som innehöll skrämmande realism, medan 33 procent tyckte, att program med övernaturliga inslag var mest skrämmande. Slutligen gav 11 procent av barnen ett svar som inte kunde placeras i några av dessa kategorier.

Tidigare svenska undersökningar har gett liknande resultat, när det gäller något äldre barn. *Linné* (1964) fann, att barn över 9 år ofta blev mer rädda för nyhetsprogram och dokumentärfilmer, än de blev för t. ex. detektivfilmer eller skräck- och spökfilmer. Linnés undrsökning är från 1964, och det är kanske inte orimligt att anta, att barns TV-vanor under en tio-års-period förändras på ett sådant sätt, att de resultat som då gällde för äldre barn i dag gäller även för 6-åriga förskolebarn.

Frekvensen av barn som uppger, att de blivit skrämda av något TV-program har också förändrats radikalt. Endast en tredjedel av barnen i den tidigare undersökning som i sin helhet omfattade barn från 3–16 år gav ett jakande svar på denna fråga. Barnen indelades i åldersgrupperna 3–9 och 10–16 år. Av dessa båda åldersgrupper deklarerade knappt en tredjedel att de varit rädda ibland då de sett TV. I vår undersökning är motsvarande siffra över två tredjedelar (72 %).

Diskrepans mellan mödrars och barns uppfattning av skräckupplevande

För att vi skulle få en uppfattning om mödrarnas inställning till olika programs negativa inverkan på barnen, tillfrågades mödrarna om det fanns några program de ansåg var olämpliga för deras barn. 83 procent av samtliga mödrar svarade ja på denna fråga. Tabell 37 visar deras svar på varför de ansåg, att somliga program

var olämpliga för barnen. Ur denna framgår, att knappt hälften (53 % av 83 % = 45 %) av samtliga mödrar spontant pratar om skrämmande program som den typ de främst anser som olämpliga för barnen.

Tabell 37 Mödrarnas motivering av vissa programs olämplighet för barnen

	%
Skrämmande	52
Ger en ensidig och/eller felaktig bild av verkligheten	11
Barnet inte moget för programmet i fråga	23
Annat svarsalternativ	13
Summa	99
N	(211 = 83 % av hela samplet)

På den direkta frågan: 'Har Ert barn någon gång blivit skrämt av ett TV-program?' svarade 60 procent av samtliga mödrar ja, medan övriga 40 procent svarade nej eller vet ej. I tabell 38 visas relationen mellan mödrarnas och barnens svar på denna fråga.

Tabell 38 Relationen mellan mödrarnas och barnens svar på frågan om barnet blivit skrämt av något TV-program någon gång

		Mödrarnas barn		Totalt %	Antal barn
		ja %	nej %		
Barnens svar	ja	46	26	72	(181)
	nej	14	14	28	(70)
Summa		60	40	100	
Antal barn		(150)	(101)	(251)	

Av tabellen framgår, att det finns överensstämmelse i svaren i 60 procent av fallen (46 % + 14 %), avvikelse i 40 procent av fallen (26 % + 14 %). Vid frågor av denna typ kan man givetvis inte heller bortse från risken för reliabilitetsfel, dvs. vissa barn och mödrar har svarat ja när de 'egentligen' borde ha svarat nej och tvärtom.

I 14 procent av fallen har mödrarna svarat ja medan barnet svarat nej. Givetvis kan man tänka sig, att barnen blivit skrämda utan att de vetat om det eller velat erkänna det. Olika symptom hos barnet kan av modern ha tolkats som ett resultat av TV-tittande utan att barnet självt har varit medvetet om detta.

En annan möjlighet till denna typ av diskrepans är, att denna ger uttryck för en viss grad av överbeskydd. Om så är fallet kan vi konstatera, att denna uppfostringsattityd inte är den dominerande.

Den vanligaste avvikelsen (26 %) är, att mödrarna svarat nej när barnen svarat ja. Denna diskrepans kan kanske bero på att mödrarna inte tycker om att erkänna inför sig själva, och ännu mindre inför en okänd intervjuare, att deras barn blivit skrämda inför TV:n. Frågan tillhör de mest laddade i vårt formulär och som tidigare nämnts kan man inte förvänta att få fullt valida svar från mödrarna på denna typ av frågor. Man kan dock anta att en icke obetydlig del av våra mödrar utan att veta om det har barn som blivit skrämda av TV. Jag återkommer till denna diskussion i slutet av detta avsnitt.

Sammanfattning och diskussion

Barn ogillar TV-program främst därför att de är tråkiga, därnäst därför att de är skrämmande. Tråkiga program är, sett ur dessa barns synvinkel, oftast vuxenprogram med mycket pratande. Skrämmande program är för drygt hälften av barnens program som hade inslag av främmande realism, medan en tredjedel angav program med övernaturliga inslag. På denna punkt avvek emellertid invandrarbarnen från de svenska barnen. Den största delen av invandrarbarnen angav program med övernaturliga inslag som den främsta orsaken till att de blivit skrämda.

Det konstaterades en klar diskrepans i mödrarnas och barnens svar på frågan om barnen blivit skrämda. Den vanligaste avvikelsen var att mödrarna svarat nej när barnen svarat ja. Jag konstaterade att detta givetvis kan bero på frågans laddade karaktär, mödrarna vill inte varken inför sig själva eller inför intervjuaren erkänna att deras barn blivit skrämt inför TV.

Men det är också rimligt att anta att en del av mödrarna helt enkelt inte visste om att deras barn blivit rädda framför TV-rutan. Vid lärarhögskolan i Malmö visade man i januari 1978 filmatiseringen av Astrid Lindgrens bok *'Bröderna Lejonhjärta' för bl. a. ett antal första-klassare.* Filmen hade av filmcensuren ansetts olämplig för barn under 11 år, men föräldrarna hade tillfrågats innan och endast de barn som hade fått tillstånd hemifrån fick se filmen, föräldrarna fick dessutom vara närvarande om så önskades.

Ungefär hälften av barnen i årsklass 1 reagerade mycket kraftigt, grät, sprang och gömde sig, ville sitta i frökens knä etc. Denna reaktion kom mycket oväntat både för föräldrar och lärare. Händelsen, som bl. a. relaterades i 'Aktuellt' (18/1 1978), beskriver på ett mycket påtagligt sätt hur vi vuxna ofta är omedvetna om våra barns reaktioner."

Kommentar:

Se även referat av Elthammar sid. 100 i kapitlet om "TV-tittandet hos psyko-socialt avvikande barn". (K. E.)

– – –

Man kunde ha väntat sig att *Marie Winn* skulle ha tagit upp det tacksamma temat om barnens ångest till behandling. Men Winn har symptomatiskt valt en annan vinkling och talar om the "re-entry syndrom", varmed avses uttryck för olust, oro och ängslan efter tittandet. I stället för att relatera dessa reaktioner till innehållet i de sedda programmen förklarar hon dem med själva tittandet och återanpassningen till icke-tittande.[1] (K. E.)

Schramm har behandlat skräck-frågan ytligt och i förbigående men ger ett tankeväckande exempel på att det kan vara mycket olika saker, och mycket oväntade sådana, som oroar och skrämmer.

> "Dr Fritz Redl arbetade under några år i ett projekt med störda barn som begått brott och som hade tillgång till TV i sina sovsalar. Han berättar att medan man för 'ordinära' barn undviker sena kvällsprogram som kan vara skrämmande på grund av våldsinslag så var det de 'ljuva' och 'söta' programmen som visade föräldrar som älskar sina barn och varma familjerelationer som gjorde att 'problembarnen' inte kunde somna eller fick mardrömmar. Dessa familjeprogram påminde barnen om vad som saknades i deras liv. Det som skulle ha varit lugnande – eller i alla fall oskadligt – för de flesta barn var skrämmande och upprörande för de berörda barnen på grund av deras speciella behov och bakgrund."[2]

Enligt *Jack Lyle's sammanfattning för SGR 4* 1972 fann Roberts och Baird (1971) i en omfattande studie (från 1963–65) att nästan 30 % av de tillfrågade mödrarna ansåg att TV och radio hindrade barnen från att somna på kvällen och gav upphov till mardrömmar.[3] Lyle kom emellertid i en av sina undersökningar fram till en betydligt lägre siffra – se nedan.

Harold W. Stevenson har i "TV och förskolebarns beteende", SGR 2 1972, redogjort för en studie av vad småbarn upplever som skrämmande:

> "4- och 5-åringar fick se en del av TV-episoder varav en del innehöll våld och andra inte. Man visade två av vardera slaget, den ena ritad och den andra med levande människor... Barnen tyckte att våldsfilmen med riktiga människor var ruskigast och att den ritade filmen utan våld var bäst. En vecka senare kom barnen ihåg mer av våldsfilmen med människor än av någon av de övriga. När de tillfrågades om mormodern i en av filmerna, Billy Goats Gruff, verkligen hade blivit dödad eller om det bara var 'på låtsas' svarade ungefär hälften att hon hade blivit dödad 'på riktigt'."[4]

Lyle och Hoffman rapporterade från sina undersökningar att ca 2/3 av barnen ansåg att det fanns "hemska saker" på TV, huvudsakligen monster. 27 % tyckte inte att det fanns något hemskt i TV och 9 % förstod inte frågan.[5]

[1] Referat av Marie Winn, sid. 16.

[2] Schramm, sid. 143.

[3] Referat av SGR 4 1972, Overview, sid. 19.

[4] D. K. Osborn, R. C. Endsley "Emotional reactions of young children to TV violence" i Child Development 1971 42 sid. 321–331.

[5] J. Lyle, H. R. Hoffman "Children's use of television and other media" i SGR 4, sid. 266.

Drygt hälften av mödrarna ansåg att barnen ibland blev skrämda av TV-programmen. Men bara 4 % kunde dra sig till minnes att barnen hade fått mardrömmar som hade med TV att göra.[1]

Kommentar:

Detta bör jämföras med 30 % i Bairds undersökning ovan och visar i hur hög grad svaren beror på undersökningens frågor och sättet att formulera dessa. (K. E.)

– – –

Himmelweit m. fl. frågade redan 1958 "Vad är det i TV som skrämmer barnen?" och redovisade följande:

Ju yngre barnen är, desto svårare är det att förutsäga vad som kan komma att verka skrämmande. Vad man vet är att de reagerar starkare än äldre barn, bl. a. av följande skäl:

1. De reagerar på själva situationen utan hänsyn till sammanhanget som inte har någon mildrande effekt.
2. De kan inte skilja på verklighet och fiction.
3. De kan reagera starkt på fientlighet och aggression därför att de har akuta problem med sin egen aggressivitet.

Barn skiljer sig över huvud taget från vuxna i fråga om sina reaktioner på aggression i media. Vuxna har en tendens att reagera beroende på den skada som uppstår eller hur intensiva uttryck aggressionen tar sig. Barnen däremot reagerar mera beroende på hur de identifierar sig med de agerande.

Flickor blir lättare oroade och rädda än pojkar. Denna skillnad gällde även för film, radio och böcker. *Därför att det äldre barnet är mer intresserat av problem som har att göra med personliga relationer och kapabelt att förstå många olika situationer, kan det bli stört lika lätt som det yngre barnet men av helt andra situationer. Detta är viktigt att hålla i minnet, särskilt som de äldre barnen är mindre benägna än de yngre att öppet erkänna att de blir oroade eller rädda.*

Västern tenderade att "bara" skrämma de yngsta, och troligen kan majoriteten barn ha glädje av dem utan att bli rädda när de kommer upp i 7-årsåldern.

Å andra sidan nämndes ofta deckare, mord- och kriminalrysare som skrämmande av såväl 13–14-åringar som 10–11-åringar. I motsats till i västern är våldet i dessa program realistiskt och inte stiliserat och ingår mera sällan som en del av en stereotyp handling som följer nästan rituella mönster.

Många barn blev skrämda av händelser i skräckprogram och rymdfiction men även av sådana dramatiseringar som av Jane Eyre.

Å andra sidan nämndes sällan nyhetsprogrammens verkliga våldsscener som skrämmande. Fiction gjorde djupare intryck än verkligheten. (Kan också bero på att barnen sällan såg nyhetsprogram. (K. E.))

Inte bara visuella utan också ljudintryck kan vara skrämmande. Ljudeffekter nämndes ofta som skrämmande, och ett försök visade att lika

[1] Referat av Lyle, sid. 268.

många barn blivit skrämda av en mordhistoria på radio som av samma historia på TV.

När barnet vant sig vid en viss serie, reagerar de mindre på skrämmande inslag i de enskilda programmen i serien. Detta betyder inte att de på motsvarande sätt blir tillvanda av TV mot alla skrämmande effekter i mediet. *I stället visade undersökningen att barn som sett på TV i flera år blev lika lätt skrämda som de som nyligen skaffat TV.*

Som helhet framstod TV i undersökningen som mycket lik bio och radio, både i fråga om den mängd av rädsla som uppväcktes och de typer av program som barnen upplevde som skrämmande.

Om vi går mera in på specifikationer erhålls följande beskrivning av vad det är som leder till rädsla och känslomässiga störningar:

1. Barns rädsla är ofta mycket personligt motiverad och färgad ("idiosyncratic") och därför inte bara beroende av vad som visas i rutan utan vilka känslor detta uppväcker i en viss situation.
2. Barn reagerar starkt inte bara på fysiska aggressionsuttryck utan också på verbal aggression.
3. De berörs också mycket illa av när människor i rutan är olyckliga.
4. Barn blir rädda för det som är kusligt på ett övernaturligt ("uncanny") sätt.
5. Våldsamma program ger mindre störningar än våldsamheterna själva kunde ge anledning vänta

   a. när det är fråga om stiliseringar av typ vilda västern,
   b. när det ingår i en serie så att barnet känner igen uppläggningen,
   c. om slutet följer accepterade mönster,
   d om det finns en eller flera återkommande hjältefigurer,
   e. om det skrämmande inträffar i en främmande miljö som ger intryck av att det inte kan hända barnen själva (denna främmande miljö får dock inte vara kuslig och overklig),
   f. om rollerna är svart och vita snarare än grå så det inte behöver bli någon ambivalens om vem man skall "hålla på".
   g. om barnet känner sig säkert på att det är fråga om fantasi och inte verklighet,
   h. om det farliga hotfulla inte drabbar någon som barnet lätt identifierar sig med (t. ex. hunden Lassie).

Vilken typ av aggression har visat sig mest störande?

Skjutvapen och allt som har med skjutvapen att göra visade sig *minst* störande medan dolkar och andra skarpa instrument var *mest* störande, med svärd någonstans mitt emellan. Knytnävsslagsmål och slagsmål på marken var bara störande när de förekom i sportprogram, dvs. i verkliga livet.

Vi fann att små barn var oberörda av en scen där en iller slukade en råtta; men de blev *mycket störda när en fara hotade sådana djur som hundarna Lassie och Rin-Tin-Tin som de var fästade vid och som hade viktiga roller.*

Verbal aggression, åthutningar och förlöjliganden skapade ibland mer obehag än fysisk aggression, särskilt när sådana verbala aggressionsuttryck förekom i verkliga situationer, i paneltävlingar eller sportprogram. *De blev störda av situationer, där de kunde identifiera sig med någon – en viktigare faktor än den rena mängden eller styrkan av det fysiska våld som visas.*

Barn gillar att bli lagom rädda och spänningen för den lättnad som följer efteråt. Men det är en smal marginal mellan trevlig spänning och olidlig rädsla. Barnen gjorde själva en klar distinktion mellan spännande och skrämmande program.[1]

Kommentar:

När man frågar barn vad de blir skrämda av bör man vara uppmärksam på att svaren med nödvändighet kommer att begränsas till sådana – ofta konkreta – företeelser som barnens ord räcker till för att beskriva. De kan således bli skrämda även av stämningar och relationer som de inte kan kläda i ord. (K. E.)

[1] T. H. Himmelweit, A. N. Oppenheim, P. Vince, "Television and the Child", London 1958, Oxford University press, sid. 18–19.

Kapitel 13 Om de små barnens tittande ur the The Plug-in-Drug

Av Marie Winn. N. Y. 1977[1]

[1] Marie Winn. The Plug-in Drug, copyright 1977, by permission of the Publisher, Viking Press, New York

Om de små barnens tittande – ur The Plug-in-Drug

Inledning

Marie Winn har vissa intressanta synpunkter som jag gärna vill förmedla här och i fortsättningen. Innan jag går över till att citera henne vill jag beskriva hennes bok så som jag har upplevt den – bl. a. genom hennes eget förord.

Winn har förutom *The Plug-in Drug* skrivit tio andra böcker. Hennes språk är effektivt på gränsen till förförande. Winn arbetar i alla avseenden journalistiskt. Hon drar sig inte för betydelseglidningar, överdrifter och selektiva citat av det som passar hennes avsikter, bara hon uppnår effekter. Och det har hon uppenbart gjort. I vissa partier av boken får man en känsla av att hon till och med övertygar sig själv med sina egna argument under skrivandets gång.

De tveksamma metoder som hon använt sig av för att få fram underlag till boken framgår delvis av förordet, där det bl. a. heter (K. E.):

> "Till större delen baseras denna bok på långa samtal som jag har haft om television med föräldrar, barn, lärare, socialarbetare, TV-executives, rektorer, barnpsykologer och psykiatriker. Alla citat utan källangivelse är hämtade från utskrifter av sådana samtal.
>
> De flesta föräldrar och barn som jag intervjuat hör till medelklassfamiljer i två städer, Denver och New York, och i förorterna och i omgivande landsbygd till dessa städer – inte något helt representativt urval efter vetenskapliga mått, men ändå anmärkningsvärt variationsrikt – innefattande fria yrkesutövare (läkare, advokater, arkitekter etc.), lantbrukare, affärsfolk, akademiker och artistfamiljer med olika storlek och livsstilar.
>
> En del av de som ställde upp på att prata med mig om sina TV-erfarenheter var mina egna vänner, en del var vänner till vänner och till och med vänner i tredje led; allteftersom folk fick höra talas om mitt intresse för problem med TV-tittande, så blev de ofta angelägna om att ställa upp med sin egen historia.
>
> En del familjer fick jag kontakt med genom annonser som jag satte in i tidningar. Jag talade med mammor och pappor på fester, under konsertpauser, på badstranden, i mina egna barns skola och på lekplatsen i mitt eget bostadsområde, där jag stationerade mig

för flera veckor och där jag – när jag talade med unga mödrar som aldrig vägrade att svara på mina envetna och ibland svåra frågor – förnyade min djupa sympati för föräldrar som försöker att uppfostra barn i dagens samhälle.

Man frågar kanske varför jag har begränsat mina efterfrågningar till medelklassfamiljer. Delvis därför att det är just dessa människors beteende som – som Philip Slater skriver – utövar det största inflytandet på samhället och som har makten och resurserna att förbättra det, och delvis därför att mina informella undersökningsmetoder lämpar sig bäst för ämnesområden som jag har personlig erfarenhet av. Därför har jag valt att skriva om familjer som inte är särskilt olika min egen. Kanske är 'lower-class' och 'upper-class' familjer heller inte så annorlunda. Jag skulle tro att de inte är det, man kan inte påstå det med någon sakkunskap."[1]

Detta är en ovanligt uppriktig beskrivning av ett snett urval, där förf. funnit de "bevis" för televisionens allmänna fördärvlighet som hon varit ute efter.

Winn använder som bevismaterial uttalanden av enskilda föräldrar. Dels kan det röra sig om undantagsfall,[2] dels skulle citaten lika väl kunna användas för att bevisa helt andra förhållanden än vad Winn utnyttjar dem till. Uttalanden som rör en fråga appliceras på andra frågor och skönlitterära framtidsskildringar utnyttjas som om de vore fakta.

Boken har sitt främsta värde i vissa allmänna resonemang om TV-tittandets natur som är utomordentligt elegant och pedagogiskt formulerade. Jag kommer att citera sådana partier av intresse för framställningen, i några fall med bibehållande av den engelska versionen för det effektiva språkets skull. Härvid kommer jag konsekvent att undvika de uttalanden som drar ner bokens allmänna värde nämligen de som utgår från att *alla barn inte gör någonting annat än tittar på TV.* Alla undersökningar visar i stället att även barn som tittar mycket på TV får utrymme för mycket annat i sitt liv och de extrema "stortittarna"tycks utgöra en mentalt särpräglad grupp som inte kan tas som utgångspunkt för slutsatser om barn i allmänhet. (K. E.)

Om de mycket unga barnens tittande skriver Winn bl. a. följande:

> *"Fram till televisions-eran var det lilla barnets tillgång till symboliska uttryck för verkligheten begränsad.* Eftersom han inte kunde läsa, trädde han in i fantasins värld huvudsakligen genom historier (ev. sagor för 'stories') som man läste för honom ur en bok ... Och *när barnen före TV-åldern gick in i dessa fantasins världar, hade de alltid en vuxen ledsagare* som tolkade, förklarade och, om så behövdes, tröstade. Innan det lärde sig att läsa var det svårt för barnet att ensam träda in i fantasins värld. *Därför blev utan tvekan televisionens inverkan på de icke läskunniga barnen större än på någon annan grupp."*[3]
>
> ...

[1] Marie Winn, The Plug-in Drug, N. Y. 1977, sid. VII i förordet.

[2] Winn säger själv att hon intresserat sig för "problem med barnens TV-tittande" vilket lockat fram just de föräldrar som upplever sådana problem.

[3] Winn, sid. 48.

"Det kan hända att föräldrar överdriver betydelsen av innehållet när det gäller TV:s effekter på deras barn därför att de utgår från att barnens TV-upplevelser är desamma som deras egna. Men det finns en väsentlig skillnad mellan dessa: den vuxne har ett upplag av erfarenheter ('a vast backlog'), det har inte barnet. När den vuxne tittar på TV, dras hans egna nuvarande och tidigare relationer, erfarenheter, drömmar och fantasier in i spelet, förvandlar det han ser, vad som än är dess ursprung och syfte, till någonting som avspeglar just de inre behov som är speciella för honom. Det lilla barnets livserfarenheter är begränsade. Han har nätt och jämt kommit ut ur den första barndomens förverbala dimma. Det är oroande att tänka sig att timme efter timme av TV-tittande för honom utgör en primär aktivitet. För honom kommer aktiviteter i det verkliga livet att väcka till liv minnen av TV-erfarenheter och inte tvärtom som för den vuxne tittaren. I en viss utsträckning kommer barnets tidiga TV-erfarenheter att avhumanisera, mekanisera, att göra realiteter och relationer som han möter i det verkliga livet, mindre verkliga. För honom kommer alltid verkliga händelser att väcka till liv svaga ekon från televisionens värld."[1]

Winn fortsätter:

"När barnet är två eller tre år gammalt har det färdats ett oerhört avstånd från sitt nyfödda stadium. Muskelkontrollen är avancerad; han kan fokusera ögonen, han kan göra komplexa manipulationer med händerna, han kan gå, kommunicera skarpsinnigt med ord, han kan utöva ett enormt inflytande på sina föräldrar, som han var helt utlämnad till på nåd och onåd när han föddes. Han är full av idéer, kämpar för att omedelbart tillfredsställa sina önskningar och behov, ivrig att lära, att utforska, att förstå. På många sätt är han raka motsatsen till den viljelösa och maktlösa varelse som han var vid födelsen.

I det lilla barnets liv är TV-upplevelsen en otvetydig tillbakagång till det passiva sättet att fungera. Den är helt olik alla andra former för lek. Således kan föräldrarnas oro inför passiviteten i barnets TV-upplevelse vara av överlevnadsvärde för barnet. Föräldraängslan är ofta en fininställd indikator på att något är snett i barnets liv.[2]

. . .

För en vuxen person innebär icke-verbala aktiviteter en avslappning från det normala logiska tankearbetets möda och erbjuder en högt värderad upplevelse av frid och lugn. Men för det lilla barnet under dess präglande språkinlärning så är, måste ju varje varaktigt återfall till ett icke-verbalt sätt att fungera, av det slag som TV-upplevelsen erbjuder, betraktas som en potentiell tillbakagång. När barnet tar emot televisionens ord och bilder timme efter timme, dag efter dag, med föga av den mentala ansträngning som skulle krävas för utformningen av hans egna tankar, känslor och för omvandlingen av dessa till ord, så etableras ett mönster som betonar icke-verbal inlärning, allteftersom han slappnar av år efter år."[3]

[1] Winn, sid. 9–10.

[2] Winn, sid. 16.

[3] Winn, sid. 47.

Kapitel 14 Om fantasiernas roll och om begreppet passivitet[1]

Fantasier

Detta kapitel omfattar funderingar av KE samt citat från H. Himmelweit m. fl. *Television and the Child.*

Fantasiernas betydelse för barns mentala hälsa i socialiseringsprocessen behandlas i den föreliggande rapporten mest ingående i kapitel 17 *TV eller Saga eller Saga i TV,* samt i kapitel 20 – *Interaktion med figurer i TV-rutan* – och i kapitel 23 – *Lära för skolan eller leka för livet.*

[1] Se även kap. 15.

Om fantasiernas roll – och om begreppet passivitet

Barn bearbetar sina emotionella problem i form av fantasier. Med emotionella problem avses här inte några särskilda svårigheter utan sådana problem som hör ihop med alla barns uppväxt och med socialiseringsprocessen, dvs. tillägnandet av regler för socialt accepterat beteende i olika situationer, etablering av och frikoppling från olika relationer till sina närmaste. Genom att fantisera söker barnet klara socialiseringsprocessens svåra påfrestningar med bibehållen psykisk balans. Sagor och annat material utanför barnet kan ingå som råmaterial i och underlätta konstruktiva fantasier. Till sådant råmaterial räknas också filmer och TV-program. Schramm kom fram till att barn med sociala/emotionella problem mer än andra sökte sig till media och program med "fantasi-innehåll".

För en del mediaforskare, främst Feshbach och Singer och med dem många forskningsreferenter, ser det ut som om det skett en mycket diskutabel betydelseglidning i deras behandling av begreppet "fantasy". Sålunda förefaller det som om de satte likhetstecken mellan att själva fantisera och att konsumera program med fantasiinnehåll, dvs. fiction. Men konsumtion av fiction har föga gemensamt med den problembearbetning som de egna fantasierna utgör. Den enda länken är att fictionmaterial *kan* ingå som råmaterial i egna fantasier, vilket inte betyder att fictionmaterial skulle vara en nödvändig förutsättning för fantiserande. Man kan misstänka att katharisteorin – om utlevande och befrielse från spänningar och aggressioner genom inlevelse i aggressiva program – har sin rot i en sådan sammanblandning. I så fall är det fråga om ett ännu mer fatalt men tidstypiskt försök att ersätta egna upplevelser och egen mental aktivitet med konsumtion av ställföreträdande action, än kritikerna av katharisteorin givit uttryck för.

Man kan tänka sig att de olikheter i effekterna av fictionprogram med aggressivt innehåll som forskningen registrerat beror på i vilken utsträckning barnen kunnat tillgodogöra sig dessa genom vidare bearbetning i sitt eget fantiserande. De barn som har ett aktivt fungerande fantasiliv och tillräcklig tid för detta kan kanske använda det aggressiva materialet på ett konstruktivt sätt som minskar behovet att själva ge uttryck för aggressivitet. För de barn som av olika skäl ser så mycket TV eller på annat sätt är så upptagna att de aldrig hinner fantisera kring sina egna problem – eller som är så blockerade att de saknar denna förmåga – får aggressionsmaterialet inte denna positiva funktion. Risken är

då att detta vid sidan av de mönsterbildande effekterna i stället ökar spänningen inom barnet. När TV-konsumtion eller andra aktiviteter ger utrymme varken för "normal" problembearbetning eller bearbetning av konsumerade våldsprogram kan man tala om mental passivitet på vitala punkter.

Passivisering

Därmed har vi kommit in på detta begrepp som så ofta förekommer i debatten om barn och TV. Innebörden skiftar från gång till gång och begreppet är oanvändbart om det inte definieras närmare.

Den innebörd som jag lagt in i det ovan – som frånvaro av problembearbetning med hjälp av den egna fantasin – är ganska specifik och torde vara sällsynt. Det är dock fråga om en mekanism av central betydelse och den enda innebörden av passivisering som är kopplad till aggressivitets- och våldsproblematiken.

När man talar om TV's passiviserande effekter, menar man ofta att själva TV-tittandet är passivt. Att se, höra, ta emot, känna och tänka medan man tittar är dock inte detsamma som att vara passiv. Det kallas inte heller så när man sitter stilla och tittar/lyssnar på teater. Skillnaden är att teater betecknas som en aktivitet, medan TV inte har denna status. Sinnes-, känslo- och tankeverksamheten är dock densamma i båda fallen. Inte ens ett litet barn som absorberas av TV-tittandet och försjunker i detta med tummen i munnen är passivt. En mental process pågår.

Tvärtom tittar det verkligen på TV med hull och hår och gör ingenting annat. Detta är nästa betydelse av TV's passivisering, nämligen att man inte gör något annat – som betraktas som värdefullare – läser, lyssnar på radio, lägger pussel, pratar, leker, idrottar, spelar flöjt, spelar kort, går på konsert eller föreningsträffar. Hur TV-tittandet påverkar sådana aktiviteter behandlas något i kapitlet om "TV som konkurrent till andra aktiviteter" sid. 204, 206 och 195–196.

Personligen har jag svårt att sympatisera med inställningen att alla andra aktiviteter under alla omständigheter skulle vara mer "värda" än TV-tittande. Däremot är det lätt att se avigsidorna med ett TV-tittande som blir så omfattande att det inte ger utrymme för socialt angelägna eller för några andra aktiviteter. Detta kan dock med lika starka skäl sägas om läsning, radiolyssnande, kortspel, simning etc. (Samma diskussion fördes för övrigt under radions första år men då var det radion som var i skottgluggen). All ensidighet i aktivitetsbilden som innebär överdrifter i någon riktning och som går ut över aktiviteter som fyller *andra och olika funktioner* är olycklig vilken sysselsättning det än gäller. Sådan ensidighet bör dock snarare betraktas som ett symptom på en personlig problematik än som en konsekvens av en viss aktivitet, i det här fallet TV-tittandet.

En helt annan aspekt är att gamla, rörelsehindrade och isolerade människor i TV fått en enastående källa till stimulans, information, underhållning och distraktion – något som inte blir mindre utan snarare mer värt just därför att TV-tittandet är en av de få aktiviteter som deras be-

gränsade liv tillåter. Det är här fråga om en annan och mer positiv TV-relation än vad som avses när man talar om TV's passiviserande effekter. Å andra sidan kan man inte förneka att TV skulle kunna ha negativa effekter för vissa grupper med hänvisning till de positiva effekterna för vissa andra grupper.

Man skulle också kunna säga att olika gruppers förhållande till TV – småbarnens, de gamlas och de från verkligheten flyende tevemanernas – är så olika att vad som gäller för en grupp aldrig bör åberopas när det gäller andra kategorier. Framför allt bör man inte tala om TV-tittande generellt som om det vore en enda sysselsättning av samma art och med samma innebörd för alla, när det i stället är så att TV inte bara kan utnyttjas utan faktiskt utnyttjas på många olika sätt av olika människor.

Ett vanligt synsätt är att beteckna TV-tittande som konsumtion och konsumtion som något i sig passivt varigenom TV-tittandet blir såväl passivt som passiviserande – dels i direkt proportion till den tid som ägnas åt TV-tittande som i sig betraktas som passivt, dels indirekt genom att TV-tittandet skulle sätta sin prägel även på hur man tillbringar sin övriga tid. Denna skulle bli mer inriktad på konsumtion och andra "passiva sysselsättningar".

Detta resonemang har sin grund i olika ursprung, dels i det allmänna förakt för TV-tittande som detta medium delvis ärvt efter filmen, dels i det förhållandet att mediet konkurrerar med biograferna, fotbollen, veckopressen, serietidningarna och föreningslivet, rycker undan underlaget för dessa och väcker aggressioner. Som nytt och delvis föraktat medium fungerar TV dessutom bra som syndabock även för andra problem och företeelser som förmodligen inte alls har något med TV att göra.

Forskningsresultat har visat att TV genom sin bekväma tillgänglighet (och närheten och den goda utsikten i rutan) tar över publiken på de områden där TV-programmen är funktionellt likvärdiga med andra aktiviteter – film, sport, tidsfördriv, aktualitetsbevakning och samhällsdebatt. Varför skall man gå på bio, sitta på blåsiga idrottsläktare, läsa veckotidningar och gå på ABF-föredrag, när allt vad dessa har att bjuda finns inom räckhåll i TV och ofta i bättre tappning – även med risk att det som man tidigare gjort på andra platser plötsligt kallas för passivitet när det lokaliseras till hemmet och TV-skärmen?

Mitt svar på denna fråga avviker från standardsynen att TV lägger en förlamande hand över människor. Det har nämligen visat sig att teater- och musiklivet blomstrar som aldrig förr. Gymnastik-, dans- och vävkurser är efterfrågade. Emotionellt laddade fotbolls- och tennismatcher drar fortfarande folk, och aktionsgrupper och demonstrationer växer som svampar ur jorden. Detta kan tolkas så att aktiviteter som har karaktären av upplevelse och deltagande och inbjuder till direkta kontakter fortfarande är attraktiva.

På linje härmed är iakttagelsen att det föreningsliv, där medlemmarna egentligen var passiva åskådare (förutom vid själva röstningsproceduren) inte längre upplevs som attraktivt och relevant av vissa grupper. Man gick i stället ut och gjorde sina egna aktioner, dels därför att man ville att det skulle "hända något", dels därför att man hade behov av emotionell delaktighet i det som händer. Att denna "utvandring" från det traditionella föreningslivet främst gäller dem som tidigare "fyll-

de lokalen" visas av att flertalet föreningar trots allt lever vidare men mer än tidigare baserade på den snävare krets som utgörs av styrelsen och den närmaste kretsen kring denna. Att beskriva denna utveckling som passivisering är inte korrekt. Det är riktigare att konstatera att människor inte längre nöjer sig med att fungera som utfyllnad på möten.

Personligen hyser jag oro för en annan mekanism, en mekanism som är något besläktad med den ofta åberopade avtrubbningseffekten men mer komplicerad än denna. Genom TV's nyhets- och dokumentärprogram kommer vi alla – och i viss mån även barnen – i kontakt med många och stora problem, med mycket individuell och kollektiv nöd, som det står helt klart att vi inte kan göra något år varken som enskilda personer eller som nation. Vad får detta för följder?

En tänkbar konsekvens är att de mänskliga och sociala problemen i den egna omgivningen verkar så obetydliga och futtiga att de inte uppfordrar till handling. De stora problemen i tredje världen och i diktaturländerna ligger utom räckhåll. Att ständigt ha dem i rutan utan att kunna göra något åt dom kan ge upphov till en känsla av maktlöshet. Det är tveksamt om en sådan maktlöshet är mentalt hälsosam och om det kan komma något konstruktivt ut av den. Kanske är maktlösheten passiviserande. Det vet vi mycket litet om. Vietnamkriget och terrorn i Chile aktiverade många – tack vare eller trots alla TV-reportage – men vi vet inte hur många som bara lamslagits av sin förtvivlan.

Många människor säger att de är "trötta på politik" – men kanske talas det mer än någon gång tidigare på arbetsplatserna om TV-förmedlade problem och förtryck i andra länder – en förutsättning för den s. k. världsopinionen, som även om den inte förmår mycket ändå åstadkommer mera gott än ingenting.

Eller är kanske en självbevarande privatisering på gång därför att vi inte kan göra något åt öknens utbredande i Afrika, rovdriften på de svarta i Sydafrikas gruvor, Idi Amins skräckvälde, barnprostitutionen i Indien, kurdernas utrotning, förföljelsen av öststaternas oliktänkande, massvälten i Kampuchea, havets nersmutsning? Har vi utvecklat ett försvar mot dessa provokationer som gör oss oemottagliga mot eller kraftlösa även inför barnmisshandel, ungdomsalkoholism, heroindöden på Stockholms offentliga toaletter, de handikappades utestängning från arbetsmarknaden och farliga industriutsläpp utanför den egna hemorten?

Dessa frågeställningar är alltför viktiga för att behandlas som om man kände till svaren. De som går ut och påstår att det enbart förhåller sig på något av de sätt som här har *skisserats i frågande form* må ha de bästa avsikter. Men de bör inte bli tagna på allvar eftersom det bara rör sig om visserligen allvarliga men dock spekulationer och inte om fakta. Det vore bättre att formulera de angelägna frågorna just som frågor och bygga upp ett intresse för att få dessa sakligt besvarade. Det rör sig om viktigare saker än att småbarn bankar på mulliga bo-bo-dockor efter en filmvisning – helt enkelt om de djupare effekterna av vårt nuvarande informationstryck. Om att väga dessa effekter mot värdet av själva informationen. Denna anses visserligen ha ett humanistiskt egenvärde även om den inte leder till något agerande. Men om informationsöverflödet leder till cynism och kraftlöshet, hur skall vi då förhålla oss till

medvetandegörande information? Denna fråga kan inte utvecklas vidare i detta sammanhang men den är värd att väcka som en motvikt till det ytliga och demagogiska sätt varpå man i allmänhet handskas med begrepp som passivisering och information.

Som så ofta i samhällsdebatten föreligger en risk för att man tillmäter vissa medel ett så starkt positivt symbolvärde att dessa tillfredställer egna emotionella/politiska behov och skymmer det enda viktiga, nämligen om de för närmare målet för de människor som man vill gagna. Ibland ser det tvärtom ut som om ändamålet helgar medlen i så hög grad att medlen förlorar karaktären av medel och upphöjs till mål. Ändamålets enda funktion blir att helga. Under ändamålens täckmantel frodas företeelser som "socialporr", "nödporr", rättegångsporr, porr-porr och "skandal-porr kring kända personer".

En ledande person på Sveriges Radio bekräftade nyligen denna inställning med att berätta att – av yrkes- och samhällsmoraliska skäl – de TV-program som åtnjuter den högsta prestigen inom den egna gruppen och på SR är de som anmälts till radionämnden men friats – dvs. de som balanserar på den smala gränsen mot partiskhet och osaklighet. Att program av denna karaktär sällan har det högsta relevans- och informationsvärdet i förhållande till publikens behov av verklighetsorientering syntes helt ovidkommande för den grupp som formulerar prestigens kriterier.

Hithörande frågor bör studeras även utanför TV-huset. Det blir ingen lätt uppgift och resultaten kan komma att dröja. När och om de kommer, blir de säkert svårtolkade. Under tiden skulle man försiktigtvis kunna utgå från den provisoriska arbetshypotesen att en restriktiv och selektiv TV-distribution av mänsklighetens mest dramatiska och svårlösta konflikter och lidanden – med begripliga förklaringar av motsättningarnas innehåll och bakgrund och inte bara av deras mest "TV-mässiga" yttringar – skulle minska de eventuella riskerna för individen, för energikrävande avvärjningsmekanismer som kan leda till tillbakadraganden från det allmänna med dess globala aspekter – ja till och med från arbetslivets krav – till en helprivat sfär med infravärme, joggning, ostfritering, egen bastu och vin som bordsdryck och ångestdämpare.

Hela frågan om eventuella passiviseringseffekter av TV-tittande är således ytterst komplicerad och illa formulerad. Forskningen kring problemställningen är sparsam, och i den mån den förekommer gäller den egentligen andra saker, t. ex. i vilken utsträckning man äter, läser läxor, leker och stickar medan TV är på. Här är det närmast fråga om i vilken utsträckning TV används som ljudkuliss. Andra undersökningar studerar i vilken utsträckning TV övertagit andra medias funktioner som information, underhållning och tidsfördriv, vilket inte heller har med passivisering att göra, trots att det ofta framställs så. Interaktion i Grant Nobles tappning behandlas i anslutning till Nobles bok "Children in front of the small screen" sid. 257–259. Även om han söker visa på värdet av TV som interaktions-partner, pekar en sådan tolkning, om den är riktig, mot i mitt tycke mer skrämmande perspektiv än den s. k. passiviseringen (att man "bara" ser på TV utan att göra något annat), nämligen instängdhet och avstängdhet från interaktion med levande människor.

Himmelweit m. fl. har ägnat ett särskilt avsnitt åt den passivisering av barnen som många påstår att TV åstadkommer. Hon skriver följande:

TV:s inverkan på fritiden

Vad ger utrymme för TV-tittande?

I och med att TV kommer in i bilden kommer barnet i en valsituation. Andra aktiviteter får lämna utymme åt TV-tittandet i enlighet med följande principer.

De aktiviteter som först får stryka på foten är de funktionellt mest lika så som bio, radio och läsning av serier. Radiolyssnandet blir då mer specialiserat (sport, musik, diskussioner) *och läsningen mer faktaorienterad. Därefter går tittandet ut över andra fritidsaktiviteter, framför allt de mer tillfälliga och ostrukturerade, medan utomhusaktiviteter och sociala tidsfördriv endast påverkas litet eller inte alls. Till den senare kategorin hörde också organiserade och målinriktade aktiviteter.* Vad som verkligen är barnets "netto-fritid" som en följd av att det oundvikligen blir mera trångt på barnets schema.[1]

Hur har TV ändrat barnens intresse för bio?

"Bio och TV betraktas av många barn som inbördes utbytbara. Båda tillhandahåller underhållning, det ena mediet med den extra fördelen av att vara bekvämt, tillgängligt och gratis. Yngre TV-tittare drog därför ner på sina biobesök och gick även fortsättningsvis (efter att ha haft TV i flera år) mindre på bio än kontrollbarnen (som inte hade TV). I den förra gruppen var det således fler som bara gick på bio en gång varannan vecka i stället för 2 gånger i veckan.

Att gå på bio är emellertid också en social "händelse", ett sätt att träffa vänner utanför hemmet. Detta visade sig viktigare för 13–14-åringarna än för de yngre barnen. Efter att ha haft TV ett år hade 13–14-åringarna – efter en viss minskning i biofrekvensen – återgått till samma nivå för lika gamla barn utan TV . . ."[2]

Vilka effekter har TV på läsning och på läsförmågan?

TV gynnar bokläsning snarare än serieläsning. Att läsa böcker intar en särställning, inte trots TV utan snarare tack vare denna. TV stimulerade intresset för läsning bl. a. genom dramatiseringen av böcker i serieprogram. Barnens intresse och nyfikenhet väcktes också mer generellt så att de blev mer intresserade av flera typer av böcker än tidigare, däribland facklitteratur av olika slag.

De mer obegåvade barnen i tittargruppen inspirerades till och med att läsa mer än motsvarande barn i kontrollgruppen (som inte hade TV).[1]

[1] Ref. fr. sid. 324–350.

[2] Sid. 23.

[3] Ref. sid. 23–24.

Påverkar TV barnens sociala kontakter utanför familjen?

Den tid som eljest tillbringas i tillfälligt sällskap med kamrater minskade något, på linje med det allmänna resultatet att det är de vagast definierade aktiviteterna som först får stryka på foten.[1]

Passivitet och stimulans

"Gör TV barnen passiva?

När TV infördes blev barnens liv mera strukturerat. Mindre tid ägnades åt 'att inte göra något särskilt' för sig själva eller med andra. Det blev mindre tid att 'stå och hänga' och att 'slå ihjäl'.

Om detta förhållande är bra eller inte beror på hur mycket sådan 'slö-tid' barnen har och vad de gör av den. Man bör därvid skilja mellan å ena sidan uttråkat hängande utan mål och mening och å andra sidan 'hälsosam' sysslolöshet, som ger barnet möjlighet att använda sina egna resurser snarare än prefabricerad underhållning."[2]

"I den del av undersökningen som studerade olika uppfattningar om och kring TV ansåg så många som 1/4 av lärarna (och en högre andel av de lärare som tyckte illa om TV) att television gjorde barnen passiva.

Den vaga termen passivitet tycks användas på (minst) fem olika sätt (1–5 nedan). *Vi jämförde de TV-tittande barnen med kontrollgruppen (som inte hade TV) beträffande var och en av dessa fem definitioner av passivitet utan att finna några resultat som bekräftade den vanliga uppfattningen att TV passiviserar.*

1. Det påstås att barnen absorberar TV som svampar. Denna syn (där fysisk och mental aktivitet blandats ihop) visade sig ohållbar att döma av mödrarnas observationer och barnens beskrivningar av hur de upplevde programmen. I den berörda synen ligger invävd en blandning av att de vuxna dels tycker att det är fråga om undermåliga program och de mindre sofistikerade barnens sätt att 'ta in' dessa.
2. Det påstås att TV-tittande får barnen att föredra en redigerad version av livet framför det riktiga livet ('the real thing') genom att de får tillgång till rutans version utan någon ansträngning. Vi fann inga tecken som tydde på att det skulle förhålla sig så.
3. Det sägs också att TV-tittande leder till brist på initiativ. Men både tittar- och kontrollgruppen gillade samma slag av aktiviteter. *Barnen tenderade faktiskt att ge utrymme för tittande huvudsakligen genom att skära ner på annan färdig underhållning, särskilt film och radio, snarare än på hobbies och lek.* Enligt lärarnas skattningar av barnens initiativförmåga och faktiska initiativ låg denna på samma nivå i båda grupperna.
4. Ett fjärde påstående är att TV leder till avtrubbning* och till att de blir blaserade och "insnörda" med en begränsad intres-

[1] Ref. sid. 24.

[2] Cit. sid. 25.

* Avtrubbning används här i en annan betydelse än i debatten kring våldsprogrammen. (K. E.)

sesfär. Förhållandet var snarast det motsatta, särskilt bland de intelligentare 10–11-åringarna och de mindre intelligenta 13–14-åringarna. Som en följd av tittandet hade dessa kategorier blivit intresserade av ett bredare spektrum av ämnen än motsvarande kontrollbarn.

5. Slutligen är det en vanlig uppfattning att TV skulle vingklippa den egna fantasin. För att testa detta lät vi lärarna göra en bedömning för varje barn om detta var

   - ovanligt fantasifullt
   - genomsnittligt fantasifullt
   - fantasilöst.

   Inga skillnader erhölls mellan de jämförda grupperna av TV-tittande barn och barn utan TV.

De genomgående negativa resultaten vid studiet av dessa fem aspekter ger oss anledning att lita på resultaten. Barnens förtjusning i aktiviteter och utforskande är mycket stort. När valet stod mellan hobbies eller sport och TV-tittande var det ofta TV som drog det kortaste stråret."[1]

"Ungefär hälften av barnen sade att de inte skulle sakna TV särskilt mycket om de fick lov att klara sig utan. Och flertalet barn uppgav att de under de olika dagarna i en vanlig vecka hade andra aktiviteter, som de uppskattade mer än TV-tittandet."[2]

[1] Sid. 26.

[2] Sid. 22.

Kapitel 15 TV som konkurrent till andra aktiviteter

Detta kapitel omfattar referat av och citat från följande arbeten:

Inledning av K. E.

L. Filipson m. fl., PUB 1980:2. *Barnens tittande maj 1979*

Leni Filipson, PUB 52 1975/76. *Vilken roll spelar radio och TV i förskolebarnens liv?*

Inga Sonesson. *Förskolebarn och TV*

Vincent Greaney. *Factors Related to Amount and Type of Leisure Time Reading*, 1978

John Clarke. *Diffusion and Defusion of Style i Resistance through Rituals.* 1975

TV som konkurrent till andra aktiviteter

Inledning

En av de frågor i samband med barnens TV-tittande som särskilt trängt sig på de senare åren är vilka andra aktiviteter som TV-tittandet går ut över och vad sådana förskjutningar får för effekter.

Denna fråga har varit i fokus under den tid jag har arbetat med rapporten. Trots detta har jag hittat mycket litet material som belyser frågan.

När man vid införandet av TV hade chansen till naturliga före/efter – experiment i stor skala, utnyttjades denna situation illa. Endast Schramm och Himmelweit gjorde sådana studier. Dels har dessa blivit gamla – de sociala mönstren har ändrats – dels var man som flertalet mediaforskare mera intresserade av TV's relation till utnyttjandet av andra media än till brännboll, hoppa hage, bygga kojor och smyga på spännande personer, klippa pappersdockor, slänga käft i största allmänhet, cykla omkring och kolla läget etc. etc.

Schramms resultat har redovisats i den föreliggande rapporten sid. 240 och Himmelweits både sid. 195 och sid. 354. Förutom att de härrör från slutet av 50-talet, har de begränsad tillämplighet i Sverige där skolföreningar, sport och läxläsning inte intar samma plats i barnens liv som i de anglo-sachsiska länderna.

Fritidskapitlet i Comstock m. fl.'s översiktliga arbete ägnas med ett undantag åt hur vuxna människors TV-tittande förhåller sig till andra aktiviteter.

J. Lyle och H. Hoffman studerade 1971 relationen mellan TV-tittande och vissa fritidsaktiviteter. De fann inte det väntade sambandet mellan mycket TV-tittande och passivitet för övrigt. Resultaten har redovisats i den föreliggande rapporten sid. 495.

Det överdrivna TV-tittandet hos en del psyko-socialt störda barn har behandlats i ett särskilt kapitel 8.

En del författare har varit inne på svårigheten att göra korrekta "tidsbudgetar" därför att så många ägnar sig åt annat samtidigt som de ser på TV. Man får då svårigheter att bestämma vad som skall betraktas som den primära, respektive den sekundära aktiviteten. I varje fall bidrar de resultat som kommit fram i anslutning till detta statistiskt betonade problem att modifiera föreställningen om TV-tittandet som en allt uppslukande aktivitet.

På frågan om varför människor ser på TV, får man ofta svaret att det är som tidsfördriv ("time-killing"), för att fylla ut tiden, som sällskap och liknande. Om man härtill lägger gamla tiders förslag till sysselsättningar "när barnen inte vet vad de skall ta sig till och inte har något att hitta på" får vi kanske rimligare proportioner på det kvantitativa problem som TV-tittandet erbjuder. Det vore synd om detta fick skymma de verkliga problemen, nämligen innehållet och formen i det som visas och den samhälls- och människobild som TV därmed oftast förmedlar.

Låt oss inte – som Grant Noble påminner om – förväxla de sociala brister som skapar behov av TV med effekterna av TV. Även om jag inte håller med Noble om att TV tillgodoser dessa brister på det sätt han har hävdat, bör inte TV göras till syndabock för svagheter i det moderna samhället som ligger på ett annat plan.

Jag har varit inne på hithörande frågeställningar i kapitel 14 om "Fantasiernas roll och begreppet passivitet".

– – –

Den ljusa årstidens tittande

Att TV-tittandet delvis är en klimatfråga – hur mycket vädret gör utomhusaktiviteter angenäma för barnen – får en viss belysning i de senaste siffrorna från Sveriges Radio's PUB-avdelning för den ljusa delen av året (1979). Resultaten som redovisats i den föreliggande rapporten sid 62–69 markerar att TV-tittandet krymper påtagligt när dagarna blir varmare och ljusare.

Rapporten omfattar också några preliminära resultat från en undersökning av mediabruket bland barn i åldern 3–8 år. Nedan följer de viktigaste resultaten, som visserligen visar att *TV som väntat intar en central position men inte trängt ut varken böcker eller ljudmedia.*

"Hur använder barn olika massmedier?

Att småbarnen använder tv:n flitigt vet vi genom flera undersökningar. Att de inte är lika intresserade av att lyssna på radio vet vi också. Att många barn får en saga läst för sig nästan varje dag har framgått liksom att biobesök är en ganska sällsynt företeelse bland de yngsta. Men vi har ganska vagt begrepp om hur barn använder andra massmedier och hur olika massmedieaktiviteter hänger samman.

Som ett första led i att få klarhet hur barn använder massmedierna har vi ställt ett antal extrafrågor. Här presenterar vi endast några enkla data om hur ofta barn använder olika medier. Ämnet kommer att behandlas mer ingående i en senare rapport.

– – –

Vi ser i tabellen att *TV* och *böcker* används mest och ungefär lika ofta. (Siffrorna här avser användningen under vårsäsongen. Vi kan förutsätta att TV används något flitigare under den mörka

Tabell 39 3–8 åringarnas användning av olika massmedier

	TV %	Böcker %	Skiv./kassett %	Serier %	Radio %	Dagstidn. %	Veckotidn. %
(Nästan) varje dag	68	74	51	33	16	18	2
Flera ggr/v	24	14	23	13	12	9	4
Ngn gång/v	5	8	17	15	19	13	19
Mer sällan	2	4	7	25	38	26	36
Aldrig	0	1	1	13	16	34	38

årstiden.) De flesta använder TV och böcker varje dag och ungefär 90 % mer än 3 dagar i vekcan.[1]

Ju yngre barnen är desto oftare är det någon som läser för dem. TV:n tycks dock användas lika ofta i alla åldrar.

De flesta småbarnshushåll, 85 %, har antingen skivspelare eller kassettbandspelare eller båda delarna och dessa används också flitigt. Hälften av 3–8-åringarna lyssnar varje eller nästan varje dag till *skivor* eller *kassetter.*

Radion används inte tillnärmelsevis lika ofta som de medier vi hittills nämnt. Endast 28 % av barnen lyssnar på radio mer än 3 dagar i veckan. Det är många barn som nästan aldrig lyssnar på radio, 46 %. Motsvarande siffra för skivor och kassetter är 4 %.

Radiolyssnandet tycks inte vara mer utbrett i någon viss ålder.

Serietidningar är populära bland småbarnen (eller möjligen deras föräldrar och syskon). Vart tredje barn läser eller får serietidning läst för sig varje dag. Det är dock ganska många barn som sällan eller aldrig läser serietidningar, 29 %. Serietidningsläsandet är mer utbrett i 6–8-årsåldern än i andra åldrar.

Dagstidningar är förutom TV och radio det massmedium som förekommer mest i småbarnshushållen. 96 % har tillgång till någon dagstidning. I dessa tidningar finns dock inte mycket som attraherar de mindre barnen. Åtminstone verkar inte föräldrarna tycka det. Dagstidningar används av barnen ungefär lika ofta som radion. En stor andel, 55 %, får aldrig eller sällan höra eller läsa något ur dagstidningar.

Veckotidningar är det minst utnyttjade mediet förutom *bio.* 66 % läser sällan eller aldrig någon veckotidning, några få procent läser nästan dagligen. Vart femte barn läser veckotidning någon gång i veckan. Ju äldre barnen blir, desto oftare förekommer det att de läser veckotidningar.

Besöksfrekvensen på *bio* kan naturligtvis inte jämföras med hur ofta man använder andra massmedier. Även här gäller ju äldre barn desto fler biobesök per år. En 3-åring går i genomsnitt 0,5 gånger per år, en 4-åring 1,9 gånger och en 5-åring 2,6 gånger. 6-åringar går 3,5 gånger, 7-åringar 4,1 och 8-åringar 4,2.

Om vi ser på barn till föräldrar med olika utbildning kan vi finna vissa användningsmönster. Barn till lågutbildade använder oftare TV, skivor och kassetter, serietidningar och veckotidningar.

[1] Gäller TV och böcker *var för sig.* (K. E.)

Barn till högutbildade använder i stället oftare böcker och dagstidningar. När det gäller radion verkar det inte finnas några skillnader.[1]

– – –

Om 50 förskolebarns relationer till TV och andra aktiviteter skrev *Leni Filipson* 1975 bl. a. att utelek är det enda som regelbundet kan konkurrera ut TV-tittandet (PUB 52 1975/76). Denna rapport refereras närmare sid. i kap. 19, om "Föräldrarnas syn på TV's betydelse för barn – och föräldrarnas betydelse för barnens tittande."

– – –

I *"Förskolebarn och TV"* *har Inga Sonesson* redogjort för hur barnen i denna åldersgrupp förhåller sig till TV och andra sysselsättningar – enligt data som hon själv tagit fram:

"TV:s popularitet

"För att kunna bedöma hur stor betydelse TV har för barnen i förhållande till andra aktiviteter som är vanliga i denna åldersgrupp, lät jag dem, med hjälp av två teckningar, välja mellan olika typer av sysselsättningar. Båda teckningarna användes i två olika versioner för att eliminera eventuella systematiska mätfel. Teckningar av samma typ har tidigare med framgång använts av J. R. Brown m. fl. (1974)* i deras undersökningar av olika mediers funktioner för engelska skolbarn.

Barnens val av favoritsysselsättning

På den första teckningen fick barnen välja mellan följande åtta aktiviteter: 1 titta i en bilderbok, 2 vara tillsammans med mamma, 3 leka med sig själv, 4 spela på grammofon/band, 5 titta på TV, 6 läsa serietidning, 7 lyssna på radio, 8 leka med andra barn.

Denna första teckning hade även funktionen att skapa en trivsam inledning på barnens intervju. Sedan intervjuaren hade presenterat sig och försäkrat sig om att hon pratade med rätt barn, tog hon fram teckningen och förklarade, att den visade olika saker som barn kan hitta på. Därefter frågade hon: 'Vilken av dessa saker tycker du är allra roligast att göra?' Intervjuaren förklarade vad de första situationerna föreställde och försökte sedan aktivera barnet, så att det självt berättade om de återstående aktiviteterna.

De flesta barnen tyckte detta var roligt och de flesta symbolerna fungerade bra. Sämst var nr 6 'läsa serietidning'. Här fick man ofta hjälpa dem. Vidare tolkade många barn bild nr 2 mera konkret än vad som ursprungligen var meningen. De uppfattade denna situation som 'Man kan vara ute och gå med mamma', vilket säkert är en bidragande orsak till att så få barn (2 %) valde detta

[1] PUB 1980:2 sid. 14–16.

*Hänv. t. Sonessons littfört.

alternativ. Att promenera är inte denna åldersgrupps favoritsysselsättning.

Barnen fick välja de tre aktiviteter de tyckte var roligast, samt den de tyckte var tråkigast. Vidare försökte vi få dem att motivera både de positiva och det negativa valet.

Tabell 40 Åtta aktiviteters popularitet och impopularitet

	1. val %	2. val %	3. val %	Negativt val %
Titta på TV	44	27	13	0
Lyssna på grammofon/band	23	27	17	6
Leka med andra barn	18	14	22	8
Läsa serietidning	8	8	9	7
Titta i en bok	3	9	15	16
Lyssna på radio	2	9	13	28
Vara med mamma	2	2	6	17
Leka ensam	2	4	5	19
Summa %	102	100	100	101
N	(253)	(252)	(252)	(250)

Av tabell 40 framgår mycket klart hur populärt TV är bland barnen. 'Titta på TV' intar en klar första plats bland de åtta olika aktiviteterna. Om man vill ifrågasätta validiteten i denna mätmetod kan man kanske framhäva, att nästan alla barnen var informerade om vårt besök och att de flesta visste om, att vi skulle prata med dem om TV. Detta kan givetvis ha inverkat något på svaren, men knappast ha förorsakat TV:s odiskutabla första placering. Även bland de barn som inte valt TV som första alternativ väljer de flesta detta som sitt andra, och endast ett barn svarade, att TV var den tråkigaste av de åtta olika sysselsättningarna.

Att lyssna på grammofon eller bandspelare är också mycket populärt. Denna aktivitet intar en klar andraplacering efter TV. En del av denna popularitet kan kanske förklaras av det faktum, att barnen i denna åldersgrupp precis har hunnit till ett stadium, i vilket många får tillstånd att själva, ensamma få syssla med denna apparatur. Detta beteende får därför i sig själv en status som delvis kan förklara dess popularitet. Detta faktum har tidigare framhävts både av v Feilitzen (1972) som anser att barnen känner sig äldre, när de spelar grammofon, och av Lyle och Hoffman (1976) som fann att förskolebarn i större utsträckning hade tillgång till att själva spela grammofon än till att lyssna på radio.

Först på tredje plats, både i det första och andra valet, kommer aktiviteten 'Att leka med andra barn'.

På frågan varför det var allra roligast att titta på TV svarade den största delen av de barn som hade valt TV som den roligaste sysselsättningen: 'Barnprogrammen'. TV:s popularitet är emeller-

1.

"Titta i en bilderbok"
3 %

2.

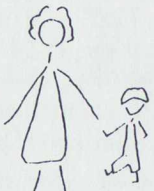

"Vara tillsammans med mamma"
2 %

3.

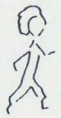

"Leka med sig själv"
2 %

4.

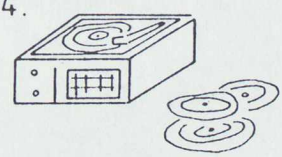

"Spela på grammofon eller band"
23 %

5.

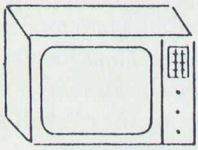

"Titta på TV"
44 %

6.

"Läsa serietidning"
8 %

7.

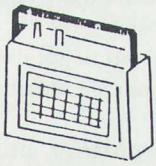

"Lyssna på radio"
2 %

8.

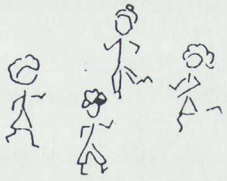

"Leka med andra barn"
18 %

Fig. 6 Barnens val (i procent) av favoritsysselsättning. (N = 253).

tid inte enbart knuten till vissa bestämda program, utan har också samband med dess specifika mediakarakteristika; det finns både bild och ljud. Detta kan indirekt utläsas av barnens svar på frågor om andra medier. Att radiolyssning var den tråkigaste sysselsättningen motiverade 54 procent av de barn som ansåg detta med svaret, 'Det finns inga bilder, bara prat' och 44 procent av de barn som tyckte att titta i böcker var tråkigast, motiverade detta svar med att de inte kunde läsa.

I Sverige har liknande resultat tidigare redovisats av v Feilitzen (1972) som framhäver, att olika mediers icke-innehållsmässiga karakteristika ofta är avgörande för vilket medium barnen väljer vid en bestämd tidpunkt. Sålunda ansåg föräldrar till barn i 5–6 årsåldern, att det var den rent formella egenskapen hos TV att ha både bild och ljud, som betydde mest för denna åldersgrupp."[1]

TV och läsning

En av de TV-frågor som uppmärksammats mycket de senaste åren i Sverige är TV som konkurrent till andra och kanske mer önskvärda sysselsättningar. En sådan sysselsättning är läsning av olika slags material.

Bl. a. därför att *Vincent Greaney* vid universitetet i Dublin har gjort en utmärkt sammanställning av material som behandlar denna fråga, skall vi ägna några sidor åt denna. Referatet bygger på en uppsats, som Greaney presenterade 1978 vid en världskongress i Hamburg om läsning, *"Factors Related to Amount and Type of Leisure Time Reading." (Faktorer som hänger samman med mängden och typen av läsning på fritiden.*

Bland 13-åringar i *USA* läser 78 % någonting för ro skull åtminstone 1 gång/veckan.

Engelska resultat visar att barn läser i genomsnitt 3 böcker/mån. och att ökningen i läsning av böcker har ökat mycket litet från mitten av 50-talet till början av 70-talet.

En undersökning från *Skottland* rapporterade 1977 att barn 8–15-årsgruppen läser 1,5 böcker och något mer än 4 tidningar och seriemagasin per vecka.

Helt nyligen visade en *irländsk undersökning* att något mer än 60 % av eleverna i senior primary school (15–18 år) ägnar sig åt fritidsläsning åtminstone 1/2 timme/dag.

Det är svårt att jämföra dessa resultat bl. a. därför att mätmetoden och definitioner av studerade faktorer växlar. Det tycks dock vara en allmän uppfattning att fiction föredras framför annat material, särskilt bland flickor, att poesi är mindre populärt än prosa och att mycket av fictionsmaterialet är *ganska värdelöst med vuxnas mått mätt.* (Vilka vuxnas mått som avses, "vanliga människors" eller professionella pedagogers framgår ej. K. E.)

Resultaten tyder inte på att läsningen skulle ha minskat efter TV:s inträde på scenen.

[1] I. Sonesson "Förskolebarn och TV". Malmö 1979 sid. 42–45.

I den aktuella undersökningen kom läsning på 7:e plats efter följande fritidsaktiviteter, listade i rangordning

1. Utomhuslek och sport, hobbies
2. TV-tittande
3. Göra ingenting
4. Oorganiserad lek
5. Hjälpa till i hemmet
6. Organiserad lek
7. Allt slags läsande (ej läxor)

Först därefter kom

Läxläsning
Radiolyssnande[1]

Förf. (Greaney) gör följande översikt över vad som tidigare skrivits om TV's betydelse för läsning.

En litteraturgenomgång tyder på att TV inte påverkar läsning av böcker i någon nämnvärd grad. I en kanadensisk undersökning som utfördes i en stad med och en utan TV fann man inga säkerställda skillnader i fråga om antalet lästa böcker per månad vid jämförelse mellan barnen i de två städerna.[2]

Däremot har en rad undersökningar rapporterat att TV klart påverkat omfattningen av serie-läsningen. Denna gick ner, troligen därför att de behov av fantiserande som tidigare kanaliserades genom seriemagasinen bättre tillgodoses genom TV än behovet av material om verkligheten. Man har nämligen inte funnit motsvarande nergång i läsning av tidningar och faktabetonade tidskrifter.

Sambandet mellan TV-tittande och läsning är överhuvudtaget inte starkt. Även om Whitehead m. fl. fann ett visst negativt samband mellan mängden av TV-tittande och läsmängden kunde de samtidigt rapportera att ett stort antal storläsare (3 böcker eller mer per månad) också tittade mycket på TV (mer än 2 tim./kväll) medan andra tittade litet. På liknande sätt fanns det stortittare som läste mycket och sådana som läste lite. Det ser också ut som om många barn under sin uppväxt har fått lära sig hur man kan titta en hel del på TV utan att för den skull offra andra aktiviteter (Lyle och Hoffman 1971).

I Greaneys egen (irländska) undersökning, där den tid barnen ägnade åt läsning användes som läsmått (i stället för antal böcker) fanns inget säkerställt samband vare sig mellan TV-tittande och bokläsning eller mellan TV-tittande och serieläsning. Elever i områden, där man bara kunde ta in en kanal, läste dock något mer serier än andra.

Trots konkurrensen från TV, läste flertalet barn någonting och huvudsakligen böcker, någon gång under den studerade 3-dagarsperioden. Det kan dock noteras att en hel del av läsningen ägde rum.

- □ i sängen på natten (33 %)
- □ mellan kl. 15.00–17.00 (13 %)
- □ i sängen på söndagsmorgonen (6 %)

dvs. på tider då barnen inte hade tillgång till TV antingen på grund av programtiderna eller på grund av föräldrarnas regler.[3]

[1] Att radio här kommer så långt ner kan möjligen bero på att irländsk radio inte har mycket "pop-musik". (Graney's kommentar.)

[2] Schramm 1958–59.

[3] Ref. av Greaney.

Kommentar:

I en slutkommentar vill förf. dra uppmärksamheten till att de faktorer som brukar användas för att förklara hur mycket barn läser, och som var för sig ger klara samband, sammanlagt endast "förklarar" 23 % av variationerna i fråga om bokläsning och 7 % av variationerna beträffande serieläsning. Det rör sig här om så starka faktorer som ålder, kön, läsförmåga, "medlemskap i bibliotek", mängden fritid, hemmets socio-ekonomiska status, familjens storlek, nummer av syskonen, TV i hemmet, mottagningsförhållanden (antal kanaler och likn.), radio i hemmet, skolans belägenhet, en- eller två-könad skola.

Om man trots alla dessa faktorer inte får en högre förklaringsprocent än 23 %, kan detta kasta ett visst ljus över det samband på 31 % som erhållits i SG-projektet mellan mängden TV-våld och aggressivitet, och som där betecknades som ganska lågt ("modest"). Jämfört med vard man brukar få för samband när man söker förklara olikheter i människors sociala beteenden och förhållanden bör 0,31 snarast betraktas som ett högt värde. (K. E.)

Bildmedia som förmedlare av "livsstilar" och attribut till sådana

Inspirerad av den aktuella debatten om filmens roll som spridare av s. k. livsstilar och den inbyggda reklamen för de yttre kännetecknen på sådana modevågor, har jag läst ett antal huvudsakligen marxistiskt orienterade forskningsrapporter från den s. k. Birminghamskolan. De är samlade i *"Subculture: The Meaning of Style" av Dick Hebdize*[1] och *"Resistance through Rituals*[2] och skrivna av sociologer med kulturantropologisk inriktning.

De livsstilsbegrepp och de analyser av livsstilars uppkomst, innebörd och funktion som man möter i dessa uppsatser är intressanta och inte så ytliga som oftast är fallet i den pågående svenska diskussionen. I ett kapitel av den sistnämnda boken, "Spridning ("diffusion") och kommersiell neutralisering för massdistribution ("defusion") av stil" behandlar *John Clarke* olika mediers roll när det gäller att föra ut innehållet i och tecknen på olika "livsstilar" på en marknad utanför de miljöer där de ursprungligen uppstod.

I motsats till själva livsstilsstudierna utgår dessa resonemang från författarens – i och för sig intressanta – teorier men saknar empiriskt underlag. Detta förhållande i kombination med att musiken intar en helt central ställning i alla uppsatserna, medan film och TV bara nämns i förbifarten, är anledningen till att jag här inte går närmare in på de nämnda arbetena. Då de förekommit i den svenska debatten, har jag dels velat markera att de inte är förbigångna, dels påminna om deras existens. (K. E.)

[1] I serien New Accents, red. Terance Hawkes, London 1979.

[2] Centre for Contemporary Cultural Studies, Univ. of Birmingham, 1975.

Tidningsklipp: "10–12-åringar läser mest litteratur köpt i kiosken

10—12-åringar läser mest litteratur köpt i kiosken

10—12-åringarnas läsvanor domineras stort av kiosklitteraturen. Alla läser mer än en serietidning i veckan. Det de läser köper de i kiosker. Att handla i bokhandel är mindre vanligt. Bara hälften lånar böcker på biblioteket.

En studie av mellanstadieelevernas läsvanor har gjorts inom högskolan i Kalmar. Den visar på ett dåligt intresse för böcker, medan serietidningarna är mycket populära. 18 procent av eleverna läser mer än en bok i veckan. Men lika många läser ingen eller högst 1—2 böcker om året. Flickorna läser betydligt flitigare än pojkarna.

Alla pojkarna i fyran, femman och sexan läser mer än en serietidning i veckan. Flickorna läser något mindre. I fyran läser 70 procent mer än en serietidning. Sedan ökar detta läsande så att 90 procent av flickorna i sexan läser mer än en serietidning.

<>

Hälften av ungdomarna får böcker i present. En stor del köper i kiosker. Men en av fyra går aldrig i bokhandel. 40 procent lånar inte på biblioteket.

Heelst vill eleverna läsa om djur och fantasifigurer. Att läsa om vuxna är inte populärt. "Äventyr, mysterier och deckarhistorier" tilldrar sig stort intresse.

Enbart flickorna läser om vardagshändelser, kärlek eller dikter. När det gäller krig, våld och slagsmål är förhållandet det motsatta. Pojkdominans gäller också för "fakta, upptäckter och uppfinningar".

Kamraternas påverkan gäller om man skall läsa en bok. Lärarens inflytande är obefintligt.

I den enkät som skickats ut från högskolan till eleverna ställs frågan hur en bok bör vara för att locka till större läslust. Flickorna svarar längre, billigare och lättare att hitta i nämnd ordning. Pojkarna vill främst ha billigare böcker men också mer bilder i dem. Alla kräver att boken skall vara spännande. Andra önskemål är icke våld, rolig och mera serie-fortsättningsböcker.

<>

Böcker blir i första hand omtyckta när det händer mycket, man lär sig mycket, de är verkliga, fint skrivna, lättlästa, har tydliga bilder och när bovarna grips på slutet.

Icke omtyckta böcker är de långa, overkliga, barnsliga och de med liten stil.

Någon boktoppslista bland ungdomarna har inte högskolangjort. Men de populäraste böckerna är massproducerande Kitty-, Maryloy-, Lotta och Britta-böckerna. Motsvarande för pojkarna är Hemliga Sjuan och Fem-böckerna. Bröderna Lejonhjärta, Madicken, Sunnanäng, Kulla-Gulla, Lilla huset på prärien, Bigglesböcker och Robin Hood är också populära.

Författarnamn som är bekanta bland ungarna är Astrid Lindgren, Enid Blyton, Jules Verne, Max Lundgren, Rudyard Kipling och Alfred Hitchcock.

(Ur Aftonbladet)

Avsnitt 2 Inlärning

Kapitel 16 Vad och hur barnen lär av TV

Inledning av K. E.

Detta kapitel omfattar referat av och citat från:

C. v. Feilitzen m. fl. *"Blunda inte för barnens tittande"*. 1977.

G. M. Stein m. fl. *"The effect of a television note upon rule adaption behavior of children"* i Children Development. 1972 nr 3

R. H. Walters m. fl. *"Inhibition and disinhibition of responses through empathic learning"* i Canadian Journal of Psychology 1963 nr 6

R. M. Liebert m. fl. *"The Early Window"*. 1973

D. L. Krebs *"Altruism – an examination of the concept and a review of the literature"* i Psychological Bulletin 1970 nr 73

G. Comstock m. fl. *"Television and Human Behavior"*. 1978

Edgar och Edgar *"Television Violence and Socialization Theory"* i Public Opionion Quarterly 1971–72. Vol 35 nr 4

Vad och hur barnen lär av TV

Inledning

"Skall vi verkligen låta våra barn lyssna till historier som vem som helst hittar på och därmed planterar sådana uppfattningar i deras sinnen som ofta går tvärt emot vad vi anser att de bör omfatta som vuxna?" – *Platon. Republiken.*

Detta är en evig fråga som var och en måste ta ställning till. Vi skall inte tro att vi kommer ifrån så grundläggande problem genom att hänvisa till forskningsresultat. Det är naturligt att man inte vill att barnen skall lära sig att omfatta åsikter som man själv är emot. Men var skulle vi vara i dag och var hamnar vi, mänskligt sett, om vi inte låter barnen komma i kontakt med nya fakta och åsikter? Avvägningen mellan dessa motstridiga intressen är av moralisk/politisk natur. Här är det inte fråga om statistik.

Det är intressant att Platon tar upp "historierna" som det centrala problemet och inte den officiella undervisningens innehåll. Han var på det klara med att effekterna av det som i dag kallas "incidental learning" – inlärning i förbifarten – har minst lika stor betydelse som "purposeful learning" – medveten inlärning, i varje fall när det gäller åsikter.

Av tradition har vi nämligen reserverat begreppet inlärning för sådana kunskaper och värderingar som samhället betraktar som positiva, dvs. värdefulla för det existerande samhällets fortbestånd med ett "lagom" mått av utveckling. Till inlärningsbegreppet är också knutet vissa föreställningar om att det rör sig om medvetna och avsiktliga processer både hos den som lär ut och hos den som lär sig.

Denna traditionella definition av inlärning har länge blockerat insikten om att alla människor ständigt är indragna i medvetna och omedvetna inlärningsprocesser, där man på olika sätt tillgodogör sig allt vad ens sinnen tar emot. De ord, bilder och upplevelser som förmedlas genom TV utgör inte något undantag från denna grundregel. Att se på TV är att lära sig.

Därför är det svårt att ur ett mycket omfattande material skilja ut vad som är mest motiverat att föra samman i inlärningsavsnittet. Att denna skiljelinje är svår att upprätthålla även för andra framgår bl. a. av att många författare ofta växlar över från ett visst ämne till mer eller mindre traditionella inlärningsaspekter. Särskilt tydligt är detta när man behandlar barns inställning till TV och föräldrarnas syn på barnens TV-tittande och TV-våld.

Det är signifikativt att man i de senare fallen talar om påverkan i stället för om inlärning. När man använder ordet inlärning underförstås *att* sådan äger rum och man ägnar uppmärksamheten åt under vilka omständigheter och i vilken omfattning detta sker. I förbindelse med begreppet påverkan råder däremot sedvänjan att ifrågasätta *om* denna överhuvudtaget äger rum.

Även om jag personligen inte instämmer med denna artificiella och sakligt omotiverade uppdelning har jag i viss mån anpassat rapporten till de refererade arbetenas sätt att vinkla inlärning av olika typer av kunskap. Sålunda har inlärning av våldsbeteenden behandlats i ett eget avsnitt. På tvärs mot traditionerna har jag däremot fört in inlärning av köns- och yrkesroller under avsnittet om inlärning.

Här har jag också fogat in något om sagornas betydelse liksom de båda kapitlen "Vilka behov fyller TV-tittandet för barn" samt "Föräldrarnas syn på TV's betydelse för barn – och föräldrarnas betydelse för barnens tittande", som inte enbart men till stora delar behandlar olika inlärningsaspekter.

De i den föreliggande rapporten behandlade arbeten som enligt min uppfattning ger mest och bäst information om inlärning är Bettelheims "Sagornas förtrollade värld", Rönnberg/Sjögrens "Lära för skolan eller leka för livet" samt "Sesame Street – undervisningsshow eller kulturkolonialism".[1]

Två andra kapitel som också placerats in under inlärningsavsnittet är Nobles' "Interaktion med figurer i TV-rutan", – som egentligen handlar om social inlärning – samt "reklam i TV".

Eftersom en förutsättning för inlärning är någon form av förståelse, skulle även kap. 10, "Programförståelse" ha kunnat föras till det aktuella avsnittet.

Himmelweits klassiska arbete från 1958, "Barn och television", som behandlar många olika aspekter av barns TV-tittande, har placerats i detta avsnitt därför att hennes frågeställningar och angreppsvinklar till stor del är traditionellt pedagogiska och har anknytning till skolans värld vilket var utmärkande för TV-forskningen på 1950-talet.

Gemensamt för de studier som jag träffat på som behandlar användning av film och TV i vanligt skolarbete är deras triviala karaktär och truistiska resultat. Det säger sig självt att film och TV på samma sätt som planscher, uppstoppade fåglar och exkursioner i naturen kan fungera som utgångspunkter och stimulans för undervisningen. Resultaten beror mest på hur läraren kan bygga vidare på materialet.

Ironiskt nog har detta hämmat utvecklingen av s. k. undervisningsfilm. Hurdan en film än är finns det alltid lärare som kan intyga att de haft nytta av den i undervisningen. Härmed visar de endast att de är goda lärare men inte att filmen är bra.

I *"Blunda inte"* finner vi följande allmänna synpunkter på inlärning:

"Barn får en mängd kunskaper från TV, både barn- och vuxenprogram. I första hand lär barn – liksom vuxna – sådant som anknyter till deras erfarenhet och situation, medan det är svårare att lära något helt obekant. Som en mycket allmän tumregel gäller också att barn lär lätta-

[1] Se även kommentar sid. 12 i "Inledning".

re när de är känslomässigt engagerade, t. ex. när de tycker programmet är roligt eller när de identifierar sig.

Barns erfarenhet och situation förändras både med ålder och med miljö. *Barn med olika social bakgrund, t. ex., hämtar därför olika sorters kunskaper från TV.* Detta innebär också att *de barn som har mest erfarenhet, de som kan mer redan innan, tycks lära mest av programmen.* Åtminstone gäller detta de kunskaper programmen avser att förmedla. *Det finns alltså stor risk för att TV bidrar till att öka existerande kunskapsklyftor mellan barn med olika känslomässiga och sociala förutsättningar.*

I det långa loppet hämtar barn kanske mest information från TV om den värld de inte själva möter i praktiken. Och just eftersom denna värld till stor del också ligger utanför familjens, kamraternas och skolans erfarenhetssfär, tycks den sociala bakgrunden i viss mån sättas ur spel . . ."[1]

Kommentar:

Dessa två mekanismer fungerar delvis som motvikter till varandra, men innebär också att de barn som har minst kunskaper relativt sett lär sig mest av fiction-program. Detta stämmer med barnens egna uppgifter sid. 125, 239, 243. (K. E.)

> "Men också underhållning berättar om fakta. I kapitlet Inköp av utländska TV-program diskuteras den sneda och ensidiga bild av t. ex. män och kvinnor och minoritetsgrupper som de utländska underhållningsprogrammen ger. Barn är storkonsumenter av underhållningsprogram. *De lär sig om människor och samhällen genom dessa program.* Gång på gång möter de likartade, schablonmässiga och felaktiga bilder."[2]

"Värderingarna i TV ger mer kumulativa effekter

1. *Ju oftare och ju mer konsekvent de uppträder*
2. *Ju mer stereotypa de presenterade åsikterna är*
3. *Ju mer de är klädda i dramatisk form ("fiction")*
4. *Ju större tittarnas intresse är för den förmedlade informationen*
5. *Ju mindre fullständiga de egna kunskaperna är och ju mindre kunskaptillskott som kommer från andra källor*
6. *Ju mer positiva mottagarna är till mediet som sådant."*[3]

Förf. påminner dock om att den vanliga masskommunikationsforskningens regler inte är direkt tillämpliga när det gäller TV:s generella påverkan. Den vanliga forskningen har nämligen i allmänhet studerat effekterna av kampanjer som fört ut medvetna budskap, medan TV huvudsakligen för ut omedvetna budskap eller budskap som tas emot på det omedvetna planet.

Trots dessa skillnader menar förf. att följande mekanismer som är välkända från masskommunikationsforsknignen också är verksamma när det gäller TV-påverkan, nämligen

[1] Blunda inte, sid. 73–75.

[2] Blunda inte, sid. 76.

[3] Sid. 261.

1. Selektiv mottagning: man lägger märke till, plockar ut och kommer ihåg de komponenter i ett program som är på linje med ens egen grundinställning och intresseinriktning
2. Källans tillförlitlighet: hur man uppfattar denna har betydelse för hur man tar emot "budskapet"
3. Bumerangeffekten: viss information kan verka avskräckande oavsett avsikten med programmet
4. Den sovande effekten: mottagaren drar efter hand större växlar på den mottagna informationen än vad som egentligen låg i denna. Härvid gäller att preciserad information ger minskade effekter alltefter som tiden går medan kraften hos generaliseringar ökar med tiden."[1]

Pro-socialt beteende

På linje med att "positiva lärdomar" betraktas som inlärning har jag i detta kapitel fört in några resultat om "pro-socialt" beteende, som inte passar in någon annanstans i rapporten.

Referatet (sid. 467 i föreliggande rapport) *av Stein och Friedrichs experiment med prosocialt beteende* - att samarbeta med andra barn och följa spelets regler – visade att detta endast gällde barn från hem med låg socio-ekonomisk status. Detta resultat skiljer sig således från den generella regel som uttryckts i "Blunda inte" och som citerats på föregående sida.

I ett par laboratorieexperiment har *Stein och Bryan samt Walters, Leat och Mezei* visat att föredömen i TV-program kan öka olika former av självkontroll i det förra fallet när det gäller att följa uppställda regler, i det andra att motstå frestelser.[2,3]

Liebert m. fl. refererar i "The Early Window" följande om några experiment av Bryan och Walbek från 1970: "De undersökta effekterna av två undervisningsmetoder – direkta instruktioner resp. exempel – på barns benägenhet att dela med sig." Man jämförde tre grupper av 9–10-åringar, som spelade bowling och fick priser när det gick bra för dem. Den första gruppen fick se ett TV-program med barn som gjorde samma sak och gav bort en del av prissumman till något välgörande ändamål. Likaså den andra gruppen, där förebilden på TV dessutom talade om hur bra det var att dela med sig. Den tredje gruppens förebild behöll prissumman för sig själv. Hela proceduren upprepades därefter. *Då visade det sig att de barn som haft generösa förebilder själva blev mest givmilda, men att de verbala tilläggen inte givit någon extra effekt. Minst generösa var de barn som sett att barnen på TV behöll prispengarna för egen del.*

Dessa resultat inskränkte sig inte till 9–10-åringarna. I sitt laboratorium testade Bryan 550 barn mellan 6 och 11 år från olika geografiska områden och fick liknande resultat. Dessa får ytterligare stöd av flera undersökningar som visar på liknande positiva effekter med levande oegennyttiga eller självviska förebilder.[4,5]

[1] Ref. fr. sid 229–232.

[2] S. M. Stein och J. H. Bryan, "The effect of a television note upon rule adaption behavior of children" i Child Development. 1972. No 43 sid. 268–273.

[3] R. H. Walter, M. Leat o. L. Mezei. "Inhibition and disinhibition of responses through empathic learning" i Canadian Journal of Psychology. 1963 No 6 sid. 235–243.

[4] Liebert m. fl. "The Early Window" sid. 90, där förf. hänvisar till olika arbeten av J. H. Bryan och N. B. Walbek, bl. a. "Practicing and Practising generosity: Children's actions and relations" i Child Development No 41 sid. 329–353.

[5] D. L. Krebs. "Altruism – an examination of the concept and a review of the literature" i Psychological Bulletin. 1970. No 73. sid. 258–302.

Kommentar:

Det är inte ovanligt att man avvisar resultat av denna positiva karaktär som ointressanta med hänvisning till att altruistiskt beteende som utgår från imitation och inte från integrerade känslor dels inte är något värt, dels inte kommer att tillämpas ute i verkligheten. Det torde här röra sig om en sammanblandning av moraliserande aspekter och en effektivitetsbedömning. Den förra kan vi här lämna åsido. Om den andra gäller visserligen den allmänna tveksamheten om laboratorieresultatens allmännare tillämplighet men inte i högre grad än i fråga om imitation/inlärning av negativa effekter. Skillnaden ligger snarare i att medan TV förser barnen med en jämn ström av negativa förebilder, medan de positiva är mera sparsamt förekommande.

Det här förda resonemanget har inget att göra med ett annat problem som rapporterats i samband med Sesame Street. Man lärde där ut betydelsen av begreppet samarbete men på ett så teoretiskt sätt att kunskapen stannade vid själva ordet och inte kunde omsättas i handling.

Liksom på andra områden återfinns de mest intressanta resonemangen i G. Comstock m. fl. De tar bland annat upp frågan om hur barn lär sig att lära och att skilja väsentlig information från oväsentlig. Sidorna 261–287 rekommenderas till den intresserade.

Patricia H. Edgar och Donald E. Edgar är ett par australiska pedagoger som studerat TV's betydelse för barnens socialisering (övertagande av samhällets normer) i förhållande till andra faktorer. Inför detta arbete publicerade de sina antaganden i schematisk form. Dessa får här tjäna som avstamp för avsnittets olika kapitel om inlärning.

"TV är bara *en* av många normöverförande faktorer som har att göra med våldet i mass-samhället, nämligen som nedan:

Sociologiska förhållanden

- ☐ fysisk miljö
- ☐ socialiseringsfaktorer:
  - explicita sociala värderingar
  - implicita sociala värderingar
  - föräldrarnas värderingar
  - kamraternas värderingar

} + *Psykologiska faktorer* → *Beteende*

- -

- ☐ TV-faktorer

Dessutom måste man ta hänsyn till sådana "normerande" faktorer som information, sanktioner, återföring och roll-modeller. Vi har samlat alla dessa faktorer i nedanstående modell för uppkomsten (och studiet) av TV-effekter:

Sociala förhållanden

A. Sociala faktorer som gynnar våld
   – explicit
   – implicit

B. Familjen och/eller kamratgruppen dåligt integrerad i samhället alt. dåliga kontakter med familj och kamrater

C. Låg socio-ekonomisk status. Inadekvat fysisk miljö

Psykologiska förhållanden

D. Intresse för och behov av att "fylla ut tiden" ("time-fillers")

E. Låg intelligenskvot

F. Brist på kritisk förmåga.

G. I barnets världbild ingår en positiv syn på våld

TV-faktorer

H. Mängden TV-tittande

I. Konsumtion av våld i fiction-form

J. Upprepning av positiv uppskattning av våld

Resultat

K. Påverkan (förstärkning) av värderingar angående våld?

L. Antisociala attityder och asocialt beteende?

M. Brottsligt beteende?[1]

Kommentar:
Man kan byta ut ordet våld mot könsfördomar, yrkesfördomar och etniska fördomar utan att schemat förlorar mycket i tillämplighet. (K. E.)

[1] Edgar och Edgar, "Television Violence and Socialization Theory". Public Opinion Quaterly 1971–72 Vol. 35. No 4 sid. 608–609.

Kapitel 17 Saga eller TV eller saga i TV

Detta kapitel omfattar utdrag ur

Bruno Bettelheims *"The Uses of Enchantment"* – Sagans förtrollade värld, 1978.

Inledning av K. E.

Saga eller TV eller saga i TV

Inledning

Det kan se ut som om mycket av det som Bettelheim skriver om barnens behov av skräckfyllda ingredienser i sagorna skulle vara oförenligt med mina kommentarer i kapitel 12 om "Rädsla och skräckupplevelser i samband med TV-tittande". Detta motsatsförhållande är bara skenbart. De sago- och barnprogram som jag talar om kallas visserligen för sagor av TV, föräldrar och TV-forskare. Men de uppfyller alldrig Bettelheims definitioner på en riktig saga. De skrämmande inslag som de innehåller fyller därför inte heller samma funktioner som de som ingår i en "äkta saga". De kan heller aldrig motiveras eller negligeras med hänvisning till vad Bettelheim skriver om sina sagor.

Det är just för att tackla den rådande begreppsförvirringen om barnens behov av skräck som jag funnit det angeläget att låta läsaren komma i kontakt med Bettelheims fördjupade och fördjupande syn på hithörande problem. Även om här endast finns utrymme för några få lösryckta avsnitt ur en hel bok bör dessa citat ändå ge antydningar om hur komplicerad denna fråga är och att den aldrig kan avfärdas med förenklande och förringande klichéer.

Den viktigaste lärdomen av Bettelheims arbete har dock inte att göra med skrämselinslagen i de program som nu visas i TV. Det viktigaste budskapet är att de flesta barn idag inte kommer i någon kontakt med "äkta sagor" och därmed går miste om den hjälp till utveckling som dessa skulle kunna ge.

Bettelheim betonar mycket starkt det extra utbyte som barnet får av en saga genom att det är någon av föräldrarna som läser den och att det blir en form av gemensam upplevelse. Detta skulle kunna tala för att TV är ett olämpligt medium även för "äkta sagor". Som alltid är det dock fråga om en avvägning mellan det bästa och det goda. Om flertalet föräldrar aldrig kommer sig för med att läsa äkta sagor för barnen, är det kanske bättre att de får höra dem i TV än inte alls – gärna berättade av samma person som så småningom blir ett välkänt ansikte.[1] Det kan till och med förhålla sig så att det speciella med videogrammen – att man väljer själv efter behov och kan repetera programmet – gör denna teknik särskilt lämplig för sagoberättande – i de fall där den bästa lösningen inte kan åstadkommas. Vi får inte glömma bort att många av de föräldrar som enligt idealet borde berätta sagorna inte själva känner till dessa.

[1] Jag polemiserar inte mot de föräldrar som anser att ingenting går upp mot att de själva läser sagor för sina barn – påminner bara om att det finns andra grupper av föräldrar/barn.

Många föräldrar är själva produkter av TV-åldern. Kanske behöver de lära sig rödluvan tillsammans med sina barn.

Med ovanstående resonemang sällar jag mig inte till dem som betraktar TV/Video som en barnvakt. Färdiggjorda program kan aldrig ersätta småprat om datt och ditt mellan barn och föräldrar – en opretentiös samvaro utan någon särskild beteckning då både känslor och normer utvecklas. Å andra sidan kan det inte ligga något ont i att denna samvaro *kompletteras med* "elektroniskt material", så länga det sker på ett vettigt sätt i en rimlig omfattning.

Sagan förhåller sig till TV på ett mycket komplicerat sätt. Jag skall något gå in på tre aspekter – fiction som saga, sagor i TV för barn och det sagoberättande som inte blir av på grund av TV.

Som bekant ser de flesta barn fictionprogram som är avsedda för vuxna. Man har en benägenhet att bortse från dessa program därför att man inte räknar med att barnen skall förstå dem, varmed man avser att barnen inte uppfattar samma handling som de vuxna. Många sätter likhetstecken mellan detta och att programmen inte existerar för barnen. Men detta är fel. Barnen förstår på sitt vis och får ut sin historia och sina erfarenheter – ofta mera av detaljerna än av helheten. Detta är kanske lyckligt, eftersom de vuxnas fiction ofta har karaktären av onda sagor som utspelar sig i verkligheten utan sagans distans. Om fictionprogrammen säger barnen själva att de lär ut "om livet". Fiction har intagit sagans plats men utan att fylla sagans funktioner.

Utan att förringa värdet av roande och pedagogiska sagor i TV:s barnprogram finns skäl att befara att många föräldrar tror att dessa fyller barnens behov av sagor och inte läser eller berättar några sagor själva för sina barn. Bettelheim beskriver på ett fascinerande sätt skillnaden mellan "äkta sagor" och förenklade "sagosnuttar" liksom skillnaden mellan mekaniskt och/eller mediaförmedlade och personligt berättade sagor. Om han har rätt har vi anledning att sörja varje äkta och direktberättad saga som inte blir berättad därför att den ersätts av TV-sagor utan att kunna ersättas.

Många frågar kanske: varför så mycket väsen för en saga, för sagor betraktas närmast som ett slags godis, något gott och trevligt men inte nödvändigt. Andra ser sagor som en form för förmedling av olika slags information, vilket ungefär är vad TV-sagorna gör. Andra åter betraktar dem som en ritual före sänggåendet, som en profan aftonbön som markerar dagens slut för barnet.

Efter att ha läst Bruno Bettelheims "The Uses of Enchantment, The Meaning and Importance of Fairy Tales",[1] som också finns på svenska med den något missvisande titeln "Sagans förtrollade värld. Folksagornas innebörd och betydelse"[2] får man en helt annan bild av sagornas betydelse, nämligen som ett viktigt stöd för barnets utveckling och psykiska balans under en barnsdomsperiod som för alla barn är full av dramatiska svårigheter och konflikter.

Detta har relevans i det aktuella sammanhanget av två skäl. För det första är det möjligt att SR's i detta avseende torftiga bruk av TV och föräldrarnas bruk av barn-TV istället för sagoberättande berövar många

[1] New York 1976.

[2] Almquist och Wiksell, Uppsala 1979.

barn den portion av "riktiga sagor" som de skulle behöva för sin utveckling. För det andra är det möjligt att TV och andra bildmedia skulle kunna förmedla mera av vad sagorna har att ge om de som gör programmen vore mera medvetna om sagornas olika funktioner.

Eftersom denna rapport bl. a. skall ta fram material som både visar vad barnen missar på grund av TV och på vilket sätt TV och video skulle kunna ge positiva bidrag till barnets uppväxtsituation har jag försökt att välja ut några centrala partier från Bettelheim som direkt eller indirekt belyser sådana frågor – även om Bettelheim skriver om sagor medan vi är intresserade av bildmedia.

Vad Bettelheim skriver är så fundamentalt för förståelsen av barns utveckling mot förståelse av sig själva, av verkligheten och de budskap som möter dem i olika media, att jag placerat detta kapitel först i avsnittet om inlärning som en resonansbotten för efterföljande mer faktaorienterande information.

Utdrag från "Sagans förtrollade värld"

Om meningen med livet

"Tyvärr vill många föräldrar att deras barn skall fungera psykiskt på precis samma sätt som de själva gör – som om mogen uppfattning av det egna jaget och av omvärlden, och våra tankar om tillvarons mening inte behövde utvecklas i samma långsamma takt som vår kropp och vårt psyke.

Idag, liksom förr, är den viktigaste och samtidigt den svåraste uppgift man har när man uppfostrar ett barn att hjälpa det att finna en mening med sitt liv. För detta krävs många erfarenheter under uppväxten. Barnet måste under utvecklingens gång steg för steg komma underfund med sitt eget jag, på samma gång lär det sig att bättre förstå också andra och kan till sist komma i ett förhållande till dem som är gott och meningsfullt för alla parter.

För att finna en djupare mening måste man kunna överskrida de snäva gränserna för en självinriktad tillvaro och tro sig om att kunna komma med ett värdefullt bidrag till livet – om inte just nu, så någon gång längre fram. Den känslan är nödvändig för att man skall vara nöjd med sig själv och med det man uträttar. För att inte bli en lekboll för det nyckfulla livet måste man utveckla sina inre resurser till ett fruktbart samspel mellan känsla, fantasi och intellekt. Våra positiva känslor ger oss styrka att utveckla vårt förstånd, bara hoppet om framtiden kan stärka oss inför de motgångar vi inte kan undgå att möta i livet . . ."

Om barn och litteratur

"Jag blev djupt besviken på en stor del av den litteratur som är avsedd att utveckla barnens psykiska anlag och deras personlighet, emedan den inte lyckas stimulera och ge näring åt de resurser som barnen behöver allra bäst för att komma tillrätta med sina svåra problem. De böcker barnen kommer i kontakt med när de börjar skolan går bara ut på att lära dem läsa rent tekniskt, vad som står i dem kan göra detsamma. Resten av den så kallade "barnlitteraturen" vill roa eller informera eller båda delarna, men är till största delen så grund, att där inte finns mycket att hämta. Att skaffa sig färdigheter, i det här fallet att läsa, får inget värde när det man läser inte ger något tillskott till ens liv.

Vi har alla en benägenhet att bedöma det framtida värdet av en aktivitet efter det utbyte vi har av den i innevarande stund. Detta gäller i synnerhet barnen, som mer än de vuxna lever i nuet och som, även om de oroar sig för framtiden, bara har oklara begrepp om vad den kommer med för krav och hur den kommer att se ut. Tanken att man senare i livet kommer att ha stor glädje av att man lärt sig läsa uppfattas av barnet bara som ett tomt löfte om de berättelser det kommer i kontakt med inte har något innehåll. Det värsta med dessa barnböcker är att de lurar barnen på det som litteraturen borde ge dem, vägledning till en djupare insikt och till sådant som är meningsfullt för barnet vid detta stadium i dess utveckling.

För att en berättelse skall lyckas hålla barnens uppmärksamhet vid liv måste den roa och väcka nyfikenhet. Men för att berika livet måste den kunna egga deras fantasi, hjälpa dem att utveckla sitt förstånd och att reda ut sina känslor, den måste svara mot deras fruktan och förväntningar, ge fullt erkännande åt deras svårigheter och på samma gång ge en vink om lösningar på problem som de är ansatta av. Den måste, kort sagt, samtidigt kunna knyta an till alla sidor av barnets personlighet – och detta utan att någonsin förringa utan tvärtom helhjärtat gå med på att barnet befinner sig i ett svårt predikament, medan den under tiden stärker tilliten till den egna förmågan och till framtiden . . ."

Sagan rör vid det omedvetna

"För att komma tillrätta med de inre problem – narcissistiska besvikelser oidipusbekymmer, syskonrivalitet – som följer med uppväxten och göra sig fri från infantilt beroende, skaffa sig en känsla av självständighet och egenvärde och av moraliskt ansvar – måste barnet förstå vad det är som försiggår på det medvetna planet för att sedan kunna ta itu med det som försiggår på det omedvetna. Det är inte med förnuftets hjälp som barnet kan förstå och gripa sig an med det omedvetna utan genom att komma

på förtrolig fot med det, spinna dagdrömmar, fundera över, gruppera om och släppa lös fantasin kring sagoelement som anknyter till omedvetna drifter. På så sätt anpassar barnet omedvetet material till medvetna fantasier och kan arbeta vidare på detta. Det är här som folksagorna har sitt unika värde emedan de erbjuder barnens fantasi nya dimensioner, sådana som de inte skulle kunna upptäcka lika bra på egen hand. Ännu viktigare är att folksagorna genom sin utformning manar fram bilder som gör att barnet kan gestalta sina dagdrömmar och med hjälp av dem ge sitt liv en bättre inriktning . . ."

Om barn och realism och de mörka sidorna av livet

"De flesta föräldrar tror emellertid att deras barn bör distraheras från sina största bekymmer, sin formlösa, namnlösa ångest och sina förvirrade, ilskna och till och med våldsinriktade fantasier. Många föräldrar tror att barn bör komma i kontakt bara med realiteter eller med trevliga fantasier och sådant som svarar mot deras önskningar, barnen bör ha kontakt bara med livets solsida. Men en så ensidig kost ger själen ensidig näringstillförsel, och verkliga livet är inte alltigenom soligt.

Det är mycket vanligt att man vill undanhålla barnen att roten och upphovet till att så mycket går snett i livet ligger i vår egen natur – i alla människors benägenhet att handla aggressivt, asocialt, själviskt, i vrede och ångest. I stället vill vi att våra barn skall tro att i själ och hjärta är alla människor goda. Men barnet vet med sig att *de själva* visst inte alltid är goda och att de ofta, när de verkligen är goda, helst ville slippa. Detta är tvärt emot vad pappa och mamma säger och följden blir att barnet betraktar sig som ett odjur.

Den förhärskande kulturen vill helst inte låtsas om den mörka sidan av människans natur – särskilt ogärna inför barnen – och bekänner sig i stället till en optimistisk framstegstro. Psykoanalysen kom till för att göra det möjligt för oss människor att acceptera livets problematiska natur utan att duka under eller hänge oss åt eskapism. Freuds ordination till människan är att hon måste kämpa modigt mot till synes överväldigande odds för att få ut någon mening med sin tillvaro.

Precis så lyder det budskap som folksagorna i många former förmedlar till barnen: man kan inte slippa undan hårda strider i livet, de ingår i vår mänskliga tillvaro – men om man inte väjer utan tappert möter oväntade och ofta orättvisa prövningar, kommer man att övervinna alla hinder och till slut stå som segrare.

Vår tids berättelser för yngre barn undviker i allmänhet dessa livsproblem, fastän de är avgörande frågor för oss alla. Det barnet behöver mest av allt är en symbolisk framställning av hur man bäst griper sig an med dessa frågor för att kunna i trygghet växa

upp till mogen ålder. "Snälla" sagor nämner varken döden eller åldrandet, gränserna för vårt livslopp, inte heller vår önskan om ett evigt liv. Folksagan däremot konfronterar barnet rakt på sak med grundläggande mänskliga förhållanden.

Många folksagor börjar till exempel med att en mor eller far dör, i dessa sagor medför deras död de smärtsammaste problem, så som döden (eller fruktan för döden) gör i verkliga livet. Andra sagor berättar om en far eller en mor som börjar bli gammal och tycker att det är på tiden att nästa generation tar vid. Men innan detta kan ske måste efterträdaren visa vad han duger till, han måste visa sig värdig. Bröderna Grimms saga "De tre fjädrarna" börjar så här: "Det var en gång en kung som hade tre söner... När kungen blivit gammal och svag och började tänka på slutet, visste han inte vilken av sönerna som skulle få ärva riket efter honom". För att avgöra detta skickade han ut sina tre söner på ett svårt uppdrag, den som klarade det bäst skulle "bli kung efter min död".

Det är typiskt för sagan att den lägger fram ett existentiellt trångmål kort och koncist. Det gör att barnet kan ta itu med det i dess mest väsentliga form, medan en mera invecklad "röd tråd" skulle skapa förvirring. I folksagan förenklas alla situationer. Figurerna i den är klart tecknade, här förekommer inga detaljer som inte har vikt och betydelse. Alla gestalter i sagan är snarare typer än ensamma i sitt slag.

I folksagorna är det onda lika allestädes närvarande som det goda, vilket sällan är fallet i moderna barnböcker. I praktiskt taget varenda folksaga har det goda och det onda tagit gestalt i några av figurerna och visar sig i deras handlingar, liksom gott och ont förekommer bredvid varann överallt i livet och böjelsen för båda finns inom varenda människa. Det är denna dualism som skapar det moraliska problemet som kräver kamp för att kunna lösas..."

Sagor och moral

"I sagor som i livet är det inte så mycket straffet eller fruktan för straff som avhåller människan från brottsliga handlingar utan övertygelsen att brott inte lönar sig. Det är därför som sagans ondskefulla gestalt drar det kortaste strået. Det är inte dygdens slutliga seger som främjar moralen, utan att barnet dras till sagans hjälte och identifierar sig med denne i alla hans strider. Det är denna identifikation som gör att barnet tycker sig dela hjältens alla lidanden och prövningar och triumferar med honom när dygden får sin belöning. Barnet identifierar sig alldeles på egen hand och det är de yttre och inre strider som hjälten genomkämpar som inplantar moral i barnasinnet.

Sagogestalter är aldrig tvehågsna, inte den blandning på gott

och ont som vi alla är i verkligheten. Eftersom polarisering dominerar barnet – det vill säga att barnet tänker i motsatser – dominerar den också sagorna. Där är man antingen god eller ond, aldrig något mitt emellan. En av bröderna är dum, den andre klipsk. En syster är flitig och dygdig, de andra lata och elaka. En är vacker, de andra fula. En av föräldrarna är god som guld, den andra elak. Sammanställningen av motsatta karaktärsdrag har inte till syfte att framhålla ett riktigt beteende, som i sedelärande berättelser. Genom att föra fram motsatta kraktärer gör man det lätt för barnen att förstå skillnaden mellan dem, vilket inte vore lika lätt med personer tecknade efter levande livet med alla de komplikationer som kännetecknar dem. Mångtydigheten måste vänta tills en något så när fast personlighet har byggts upp på positiva identifikationer. Då har barnet en grundval för att förstå att det finns stora skillnader mellan människor och att man därför måste välja vem man vill vara. Detta grundläggande beslut, på vilket all fortsatt personlighetsutveckling bygger, underlättas av sagans polarisering.

Dessutom väljer barnet inte så mycket med tanke på vad som är rätt och orätt utan mera utifrån sympati och antipati. Ju enklare och rättframmare en god gestalt är, desto lättare har barnet att identifiera sig med den och avvisa den onda. Barnet identifierar sig med den gode hjälten, inte emedan han är god, utan emedan hans uppträdande kommer med en djup positiv vädjan. Barnet frågar sig inte: "Vill jag vara god?" utan "Vem vill jag vara lik?" Barnet bestämmer sig genom att helhjärtat projicera sig själv på en enda gestalt. Om denna sagogestalt är god, vill barnet också vara det.

Amoraliska sagor uppvisar ingen polarisering eller blandning av goda och onda figurer, de är ute i ett helt annat syfte. Sagor eller sagofigurer som "Mästerskatten i stövlar", som med sina knep jämnar vägen för hjältens framgång, och Jack som stjäl jättens skatter, fostrar inte genom att befordra valet mellan ont och gott utan genom att ge barnet hopp om att också den beskedligaste kan ha framgång i livet. För vad är det för mening med att sträva efter att bli en god människa om man känner sig så obetydlig att man fruktar att det aldrig kan bli något av en? Vad dessa sagor vill komma med är inte moral utan snarare en försäkran att man kan lyckas i livet. Huruvida man möter livet med tro på sin förmåga att bemästra dess svårigheter eller i en känsla av stundande nederlag är också ett mycket viktigt existentiellt problem.

De djupa inre konflikter som har sin rot i våra primitiva drifter och våra häftiga emotioner förnekas i en stor del av den moderna barnlitteraturen, som härvidlag lämnar barnen i sticket. Men barnen lider ofta av en förtvivlad känsla av ensamhet och isolering och upplever ofta dödlig ångest. För det mesta kan de inte klä dessa känslor i ord eller också kan de visa dem bara i rädsla för mörker, för något djur, ängslan inför den egna kroppen. Eftersom föräldrar blir illa till mods inför sådana känslor hos sitt barn för-

söker de blunda för dem eller förringar den fruktan barnet visar emedan de själva är ängsliga och tror att de på detta sätt kan skyla över barnets fruktan.

Sagan däremot tar denna livsångest och dessa trångmål på fullaste allvar och tar upp dem direkt: behovet av kärlek och fruktan för ringaktning, kärlek till livet och fruktan för döden. Dessutom erbjuder sagan utvägar på ett sätt som barnen kan förstå alltefter ålder och förmåga. Dilemmat att vilja leva för evigt, till exempel, framställer sagan genom att emellanåt sluta: "Och om de inte är döda, så lever de än i denna dag". Eller: "Och så levde de lyckliga i alla sina dagar". Detta lurar inte barnet att för ett ögonblick tro att man kan leva för evigt, men det pekar på det enda som kan ta udden av att vår tid på jorden är så kort: att komma i ett verkligt gott förhållande till en annan människa. Sagan lär att när man har gjort det, har man kommit så långt det går i trygghet i livet och varaktighet i en mänsklig relation, vilket är det enda som kan besegra dödsfruktan. Om man har funnit en sann, mogen kärlek, säger sagan vidare, behöver man inte önska sig evigt liv. Detta antyds i ett annat sätt att sluta sagan: "Och sedan levde de länge lyckliga tillsammans".

De som inte förstår sig på sagor uppfattar sådana slut som orealistiskt önsketänkande och missar helt det viktiga budskap som de förmedlar till barnen. Dessa sagor säger barnet att genom att träda in i en solid förbindelse med en annan människa undgår man den ångest för skilsmässa som nu ansätter barnet (och som utgör bakgrunden till många folksagor, men allting reder upp sig i slutet på sagan). Vidare berättar sagan att till ett sådant slut kommer man inte, som barnet inbillar sig och tror, genom att hålla mamma i förklädesbanden. Om vi försöker slippa ifrån ångesten för skilsmässa och död genom att desperat hålla fast greppet om våra föräldrar, slutar det bara med att vi blir grymt utkastade i världen som Hans och Greta.

Det är bara genom att ge sig ut i världen som hjälten (barnet) kan finna sig tillrätta där, och med detta hittar han också den som han lever lycklig med i alla sina dagar, det vill säga utan att mer behöva känna fruktan för skilsmässa. Sagan är framtidsinriktad och vägleder barnen – på ett sätt som de kan förstå både medvetet och omedvetet – att ge upp sina infantila önskningar om beroende och förvärva en bättre, oberoende tillvaro.

Nutidens barn växer inte upp i den trygghet som en stor familj eller ett väl integrerat samhälle ger. Det är därför än viktigare nu än på den tid då sagorna kom till att ge barnen bilder av hjältar som ensamma måste dra ut i världen och som, till en början ovetande om de yttersta tingen, finner sin trygga plats i världen genom att med självförtröstan följa sin rätta väg.

Sagohjälten går till en början ensam, så som nutidens barn ofta känner sig ensamma. Han får hjälp genom att stå i förbindelse med det primitiva – ett träd, ett djur, naturen – så som barnet känner sig stå i närmare förhållande till dessa ting än vad den vuxna människan i allmänhet gör. Det öde som hjälten möter övertygar barnen

om att också denne, liksom de själva, kan känna sig utstött och övergiven i världen, där han trevar sig fram i mörker, men liksom de kan han steg för steg få vägledning och undsättning när han behöver den. I vår tid mer än någonsin behöver barnen den tillförsikt som ligger i bilden av den ensamma människan som förmår skaffa sig meningsfulla och goda förbindelser med omvärlden . . .

I denna bok försöker jag visa hur sagorna ger fantasigestalt åt det som ingår i en sund mänsklig utveckling, och hur de ger barnen lust att engagera sig i en sådan. Denna process i uppväxten börjar med trotset mot föräldrarna och fruktan för att växa upp och slutar när den unga människan verkligen har funnit sig själv, får psykiskt oberoende och moralisk mognad och inte längre betraktar det motsatta könet som hotande eller demoniskt utan kan komma i gott förhållande till det. Kort sagt förklarar denna bok på vad sätt sagorna ger ett så stort och positivt bidrag till barnets inre utveckling . . ."

Bruksanvisning för sagor

"Sagor är unika, inte bara som litteraturform utan också som konstverk, begripliga för barnet på ett helt annat sätt än någon annan konstart. För sagan gäller, liksom för all stor konst, att den har olika innebörd för olika människor och olika innebörd för samma människa vid olika tidpunkter i hennes liv. Barnet läser ut olika saker ur samma saga beroende på vilka intressen och behov det har just då. Om barnet får chansen, kommer det återvända till samma saga när det är dags att bredda en gammal innebörd eller att byta ut den mot nya . . .

Eftersom vi inte vet vid vilken ålder en viss saga kan ha sin största betydelse för ett visst barn, kan vi inte själva avgöra vilken av de många sagorna som är bäst vid en viss tidpunkt eller varför. Det kan bara barnet avgöra och visa genom sin reaktion på de känslor sagan väcker i hans medvetna och hans omedvetna jag. Pappa och mamma börjar förstås med någon saga som de själva har tyckt om när de var små eller som de tycker om nu. Om barnet inte visar något intresse för sagan, är det ett tecken på att dess motiv eller tema just då inte har något att säga honom. Då är det bäst att nästa kväll välja en annan saga. Snart kommer barnet genom att lyssna uppmärksamt eller genom att vilja höra sagan om och om igen att visa vilken saga som har blivit viktig för honom. Om allt går väl kommer barnets entusiasm att smitta av sig på föräldrarna, sagan blir viktig också för dem, om inte för annat så för att den betyder så mycket för deras barn. Till slut kommer den stund då barnet har kramat allt av intresse ur sagan, eller då nya problem dykt upp som uttrycks bättre i någon annan saga. Barnet kan då för tillfället tappa intresset för sin älsklingssaga och hellre höra någon annan. När man berättar sagor är det alltid bäst att låta barnet ta ledningen.

Även om föräldrarna skulle gissa orsaken till att deras barn har fäst sig känslomässigt vid en viss saga, gör de bäst i att behålla detta för sig själva. Barnens viktigaste erfarenheter och reaktioner är till mycket stor del omedvetna och bör så förbli, tills de vuxit betydligt i ålder och förstånd. Det är alltid påträngande att tyda en annan människas omedvetna tankar, att dra fram i ljuset sådant som denna människa vill behålla i sitt förmedvetna, och detta gäller i synnerhet barnen. Lika viktigt som det är för barnets välbefinnande att känna att föräldrarna delar hans känslor genom att tycka om samma saga, lika viktigt är det för barnet att känna att de inte vet hans innersta tankar förrän han själv får lust att anförtro sig. Om föräldrarna visar att de redan vet vad som rör sig inom deras barn, hindrar de honom från att ge dem sin allra dyrbaraste gåva, att dela med sig åt pappa och mamma det allra hemligaste och mest privata. Och eftersom föräldrarna dessutom är så mycket mäktigare, kan de tyckas ha ett gränslöst övertag – rentav farligt – om de ser ut att kunna läsa barnets tankar, veta hans hemligaste känslor innan han ännu själv har kommit på det klara med dem.

Att förklara för ett barn varför han är så fångad av en viss saga berövar dessutom sagan dess förtrollning, som till stor del ligger i att barnet inte riktigt vet varför han tycker så mycket om just den sagan. Samtidigt med förtrollningen förlorar den också sin förmåga att hjälpa barnet att utkämpa sin egen strid, att själv klara av de problem som i första hand gjorde sagan så betydelsefull. Vuxna människors tolkningar må vara aldrig så träffande, de berövar barnet känslan av att på egen hand, genom att höra sagan om och om igen och fundera över den, ha kunnat reda upp en svår situation. Vi växer upp, vi finner mening i livet och trygghet inom oss genom att själva ha insett och löst personliga problem, inte genom att andra förklarar dem för oss.

Sagomotiv är inga neurotiska symtom som man gör bäst i att fatta med förnuftet för att sedan göra sig av med dem. Barnen upplever dem som underbara därför att de känner sig förstådda och uppskattade i djupet av sina känslor, sina förhoppningar och sin ångest, utan att allt behöver dras fram i det grälla ljuset från ett förnuft som ännu ligger långt borta från barnet. Sagan berikar barnens liv och sprider förtrollning över det just därför att de inte förstår hur den utövar sin magi . . .

Barn i tidigare generationer, då vuxna älskade sagor och förstod vikten av dem, drabbades bara av pedanternas ringaktning för sagan. Många barn i vår tid är utsatta för något betydligt värre – de berövas möjligheten att alls lära känna sagorna. De flesta barn nu för tiden möter dem bara i en banaliserad och urvattnad form som ingenting säger om deras djupare innebörd – versioner som dem vi ser på film eller i TV visar hur sagorna förvanskas till tom underhållning.

Genom större delen av mänsklighetens historia har barnens intellektuella liv, bortsett från de närmaste upplevelserna inom fa-

miljen, varit knutet till mytologiska och religiösa berättelser och till folksagor. Denna traditionella litteratur närde barnens fantasi och eggade deras fabuleringslust. Och eftersom dessa berättelser gav svar på de frågor som var viktigast för barnen, var de på samma gång en mäktig drivkraft till deras anpassning till samhället. Myter och nära anslutna religiösa legender gav stoff till deras begrepp om världens uppkomst och mening, och de samhälleliga ideal som barnen kunde forma sig efter. Det var bilderna av den snabbfotade hjälten Akilles och den mångförslagne Odysseus, av Herkules, som visade att det inte var under den starkaste mans värdighet att rensa det smutsigaste stall och av den heliga Martin som skar sin klädnad itu för att med ena halvan skyla en naken tiggare. Det är inte först efter Freud som myten om Oidipus har blivit den bild som öppnat våra ögon för nya men ändå uråldriga problem, som väcks av de komplicerade och ambivalenta känslor vi hyser för våra föräldrar. Freud tog upp denna klassiska myt för att visa oss den sjudande kittel av känslor som varje barn, på sitt sätt, måste ta hand om vid en viss ålder . . .

Bara genom att höra samma saga om och om igen och få god tid att dröja vid den, kan ett barn helt tillgodogöra sig vad sagan har att ge för dess självkännedom och erfarenhet av världen. Bara då kommer barnets fria associationer till sagan att förmedla dess mest personliga innebörd och på så sätt hjälpa barnet med de bekymmersamma problemen. När barnen hör en saga första gången kan de till exempel inte identifiera sig med någon av motsatt kön. En flicka behöver distans och tid att själv bearbeta sagan för att kunna känna sig in i Jack i "Jack och bönstängeln" liksom en pojke i "Rapunsel".

Jag har träffat föräldrar som, när deras barn har sagt: "Den där sagan tyckte jag om!", genast har gått vidare till nästa saga i tron att en saga till skulle göra det hela ännu roligare. Men barnet gav förmodligen uttryck åt en oklar känsla av att just denna saga hade något viktigt att säga honom – och detta går förlorat om barnet inte för höra sagan om igen och får tid på sig att tänka över den. Att i förtid vända barnets tankar mot en andra saga kan fördärva intrycket av den första, om man däremot väntar med nästa saga kan intrycket av den första fördjupas . . ."

Om illustrerade sagor

"Detta är, i förbigående sagt, anledningen till att illustrerade barnböcker, så uppskattade av nutidens föräldrar och barn, inte tjänar barnens viktigaste behov. Illustrationer distraherar mera än de hjälper. Forskningar i illustrerade läseböckers effekt visar att bilderna inte gynnar utan avleder inlärningen, emedan de drar barnens fantasi från den egna upplevelsen av det som berättas. Den berättelse som illustreras berövas en hel del av den individuella innebörd den skulle bibringa barnet, om det fick tillämpa bara sina egna visuella associationer på berättelsen och inte illustratörens . . ."

Rätten och behovet att fantisera

"Barnet, som är så mycket osäkrare än den vuxna människan, behöver höra att det inte är fult att hänge sig åt sin fantasi eller att inte kunna sätta stopp för den. Föräldrar som berättar sagor för sina barn ger dem ett viktigt bevis på att de betraktar barnets inre erfarenheter, så som de gestaltas i sagorna, som värdefulla och helt legitima, på sätt och vis också "verkliga". Då känner barnet, att eftersom pappa och mamma accepterar dess innersta erfarenheter som verkliga och viktiga, är underförstått också barnet verkligt och viktigt. Detta barn kommer att i vuxen ålder erfara samma sak som Chesterton: "Den första och den sista punkten i min filosofi, den på vilken jag tror med orubbad säkerhet, lärde jag mig i barnkammaren . . . Det jag trodde mest på då, det jag tror mest på nu, är vad man kallar sagor". *Den filosofi som Chesterton och varje barn kan utvinna ur sagorna är att "livet är inte bara ett nöje, utan en sorts excentriskt privilegium". Detta är en livsåskådning som starkt avviker från den som de "verklighetstrogna" berättelserna tillhandahåller men som bättre kan hjälpa oss att oförfärade möta livets vedermödor . . .*

Berättelser som håller sig nära verkligheten genom att börja i ett vanligt rum eller på en vanlig gård och inte i en koja i skogsbrynet hos en fattig vedhuggare, och som berättar om personer som är mycket lika pappa och mamma, inte om hungrande vedhuggare eller kungar och drottningar, men som blandar dessa fakta ur verkligheten med önskeuppfyllelse och fantastiska påhitt förvirrar ofta barnens begrepp om vad som är verklighet och vad som inte är det: Dessa berättelser, som inte står i samklang med barnets inre verklighet, hur trogna de än må vara mot den yttre verkligheten, vidgar klyftan mellan barnens inre och yttre erfarenhet . . .

De som utmönstrade traditionella folksagor bestämde att odjur i en berättelse för barn måste vara vänligt sinnade – men då missade de det odjur som barnet känner allra bäst och fruktar mest: det odjur han känner sig vara eller fruktar att han är, och som ibland förföljer honom. Genom att förtiga detta odjur som lurar i barnets omedvetna, hindrar de vuxna alla fantasier kring sagornas odjur. Utan sådana fantasier kan ett barn aldrig lära känna odjuret inom sig och får heller inte någon fingervisning om hur det skall kunna tämjas. Och så lämnar man barnet hjälplöst med sin värsta ängslan – mycket mer än om han fått höra sagor som ger denna ängslan konkret gestalt och likaså anger olika sätt att besegra dessa odjur. Om vår fruktan att bli uppätna tar kroppslig gestalt i en häxa, kan vi befria oss ifrån den genom att bränna henne till döds i ugnen! Men dessa synpunkter föll inte dem in som fördömde sagor.

Det är en märkvärdigt begränsad, ensidig bild av de vuxna och av livet som man väntar sig att barnen skall acceptera som den enda riktiga. Genom att svältföda dem på fantasi trodde man sig jaga un-

dan sagornas jättar och troll – det vill säga de mörka makter som befolkar vårt omedvetna – så att dessa inte skulle spärra vägen för barnets förståndsutveckling. Man väntade sig att förståndet skulle härska från vaggan till kommande dar. Dithän skulle man nå inte genom att jaget övervann detets mörka makter, utan genom att barnet hindrades från att uppmärksamma sitt omedvetna eller lyssna till sagor som kunde tala till detta. Kort sagt, man utgick ifrån att barnet skulle tränga bort sina obehagliga fantasier för att ägna sig uteslutande åt behagliga.

Vad som kan hända om ett barn tvingas undertrycka det som ryms i hans omedvetna kan illustreras med ett ytterlighetsexempel: Efter att länge ha gått i psykoterapi förklarade en pojke, som mot slutet av sin latensperiod plötsligt hade blivit stum, varför han förlorat talförmågan. Han sade: "Mamma tvättade ur munnen på mig med tvål för alla de fula ord jag hade sagt, och jag medger att dom verkligen var fula. Men hon visste inte att när hon tvättade ur dom fula orden tvättade hon ur dom vackra också." Under behandlingen fick pojken säga så många fula ord han ville och med dem kom också de vackra orden tillbaka. Det var mycket annat som tidigt hade gått snett i den pojkens liv, att han fick munnen tvättad med tvål var inte huvudorsaken till att han blev stum, men det var en bidragande orsak.

Det omedvetna utgör det förråd av råmaterial på vilket jaget bygger upp personligheten. I denna mening utgör våra fantasier de naturliga resurser som förser oss med råmaterial, formar det och gör det till nytta för jagets personlighetsbygge. Om vi berövas dessa naturliga resurser förblir vårt liv begränsat. Utan de fantasier som ger oss hopp, har vi inte kraft att möta motgångarna i livet. Barndomen är den ålder då dessa fantasier behöver få näring . . .

Föräldrar som vill förneka att deras barn hyser mordiska önskningar och vill slita saker och ting, också människor, i stycken, tror att man bör hindra dem fråga att hänge sig åt sådana tankar (som om detta vore möjligt!). Genom att undanhålla barnen berättelser som i förtäckta ordalag låter dem förstå att andra har samma fantasier, lämnar man barnet i sticket med en känsla av att vara ensam om detta. Då blir han verkligt rädd för sina fantasier. Men får han veta att andra sysslar med samma eller liknande saker, känner han att han är en människa bland andra, vilket mildrar fruktan för att de egna destruktiva fantasierna gör honom omöjlig i bildat sällskap . . ."

Sagan och barnets framtidsbild – behovet av optimism

"Om ett barn av någon anledning inte kan tänka optimistiskt på framtiden stannar det i utvecklingen. Det extrema exemplet på detta är det autistiska barnet, som ingenting gör eller ryckvis bryter ut i vilda temperamentsutbrott, men i båda fallen håller fast

vid att ingenting får ändras i miljön och betingelserna för dess liv. Allt detta är följden av total oförmåga att föreställa sig någon ändring till det bättre. När en sådan autistisk flicka efter lång behandling lämnade sin totala autism och funderade över vad som menas med goda föräldrar, sade hon: "De har hopp om en". Innebörden var att hennes egna föräldrar hade varit dåliga föräldrar för att de inte haft något hopp om henne och inte ingett henne själv hopp beträffande hennes fortsatta liv i denna värld . . .

Det beklagliga med somligt som anses vara "god barnlitteratur" är att många av berättelserna binder barnets fantasi på den nivå som den redan uppnått av sig själv. Barnen lyssnar gärna till sådana berättelser, men det enda de får ut av dem är nöjet för stunden. Sådana berättelser ger varken hugsvalelse eller tröst för de tyngande problemen, de är bara en undanflykt för ögonblicket . . .

De brister som vidlåder sagor från vår tid framhäver de mest bestående elementen i de gamla folksagorna. J. R. R. Tolkien beskriver de ingredienser som är nödvändiga för en god saga som: fantasi, hälsobot, flykt och tröst – hälsobot från djup hopplöshet, flykt undan någon stor fara men, mest av allt, tröst. När han talar om det lyckliga slutet stryker han under att alla fullständiga sagor måste ha ett lyckligt slut. Det är "den plötsliga glada 'vändningen' . . . Hur fantastiska och förfärliga äventyren än ter sig, så kan sagan när 'vändningen' kommer ge åhöraren, barn eller vuxen, en hisnande känsla, en hjärtklappning nära tårar . . .

För att till fullo utvinna sagans trösterika egenskaper, dess symboliska betydelser och framför allt vad den kan förmedla från människa till människa, bör man hellre berätta den än läsa den högt. Om man läser den, bör man göra det med engagemang, med känsla både för sagan och för barnet som hör på, man måste leva sig in i vad sagan kan betyda för barnet. Det är bättre än att läsa högt därför att man då kan variera texten . . .

Om man slaviskt håller sig till sagans tryckta text berövar man den mycket av dess värde. För att sagoberättandet skall få sin fulla verkan måste det vara en gemensam upplevelse för den som berättar och den som lyssnar . . ."

Kapitel 18 Vilka behov fyller TV-tittandet för barn?

Detta kapitel omfattar citat från och referat av följande arbeten:

C. v. Feilitzen m. fl. *Blunda inte för barnens tittande.* 1977

C. v. Feilitzen. *Barn och TV i socialiseringsprocessen.* PUB 28 1975/76

Schramm m. fl. *Television in the Lives of our Children.* 1961, Stanford University Press.

J. Lyle. *Overview av SGR 4.* 1972

H. T. Himmelweit m. fl. *Television and the Child.* 1958

B. S. Greenberg, J. R. Dominick. *Television Behavior among Disadvantaged Children.* 1969 SGR 4 1972

J. P. Robinson. *Toward Defining the Functions of Television.* SGR 4 1972

H. J. Gans. *The Uses of Television and their Educational Implications.* SGR 4 1972

J. M. Foley. *A functional Analysis of Television Viewing.* 1968

S. Ward D. Wackman. *Television Advertising and Intrafamily Influence.* SGR 4 1972

J. Lyle. *Children's Use of Television and Other Media.* SGR 4 1972

Vilka behov fyller TV-tittande för barn?

Inledning

Jag upplever innehållet i detta kapitel som otillfredställande och vill inleda med följande reservationer och kommentarer:

När man läser detta kapitel bör man vara medveten om att det i hög grad bygger på barnens verbala – och rätt ytliga – attityder till TV:s betydelse och roll i deras liv. Dessa attityder ligger ofta långt ifrån de psyko-sociala realiteter som de bottnar i. Med de primitiva undersökningsmetoder som hittills tillämpats på detta område kommer man inte åt de senare.

Bakom de motiv som barnen – och även andra – uppger för barnens TV-tittande skymtar ett fundamentalt behov av att lära sig för att bli vuxen – om livet, världen och människorna. Själva uttrycker sig barnen sällan så högtravande. De föredrar att hänvisa till underhållning, tidsfördriv och behovet att se vad andra ser.

TV som källa för inlärning kommer klarast fram via föräldrarna. Även om föräldrarnas förhoppningar om de konkreta inlärningsvinsterna både är överdrivna och omfattar annat än vad barnen verkligen lär sig, är de ändå principiellt inne "på rätt spår". Hithörande frågor behandlas något i det inledande kapitlet "Vad och hur barnen lär av TV".

Andra, intressantare och mer sofistikerade aspekter på TV:s funktioner återfinns

dels i referat av Gerbner sid. 409 och under rubriken "Vad gör TV med människorna?" i kapitlet "Diskussion av begreppet TV-effekter sid. 35,
dels i ett referat av G. Noble i kapitel 20 "Interaktion med TV".

Gemensamt för dessa artiklar och referat är att de inte utgår från barnen själva utan återspeglar författarnas egna analyser och tankar kring TV i samhället.

Vad fyller TV för behov för barn?
Vilka TV-program tittar barn på?
Vilka barn tittar lite och vilka tittar mycket på TV?
Vilka barn ser vilka program.
Hur mycket och vad tittar de störda barnen på?

Dessa frågor och svaren på dessa är så sammanvävda att det är svårt för att inte säga omöjligt att behandla dem fristående från varandra. Detta framgår också av att de ofta behandlas parallellt i olika undersökningar och rapporter. Jag har tidigare gjort ett försök att något skilja upp mellan frågorna genom att koncentrera skrivningen på ett tema i taget i kapitlen 6–8. Priset härför är bl. a. vissa upprepningar, då samma material återkommer i anslutning till skilda problem.

Vad ger tittandet i utbyte enligt barnen själva?

Blunda inte för barnens tittande ger följande svar:

> "Sammanfattar man svenska barns egna upplevelser, gäller följande för flertalet: 'Programmen är roliga och spännande' – TV ger underhållning. 'Man lär sig en massa' – TV ger information. 'Man lever sig in i' och 'lär känna vissa personer i rutan' – TV förbättrar ens sociala kontakter i verkligheten."[1]

– – –

I "Barn och TV i socialiseringsprocessen" skriver Cecilia von Feilitzen:

> "Barns sinnesstämning påverkas när de tittar på TV. De kan bli roade och skratta, de kan bli uppfyllda av spänning, de kan bli ledsna och deprimerade, de kan bli rädda och ångestfyllda, de kan bli arga och aggresiva. Det vanligaste är förstås att de får positiva upplevelser – annars skulle de inte titta. Nästan varenda 3–15-åring i Sverige säger att de tittar på TV därför att programmen är roliga och spännande. Barn uppskattar programmen mer än vuxna."[2]
>
> "Man kan spåra ett kamratinflytande i förskolebarnens tittarvanor. En hel del föräldrar, om än i minoritet, har märkt att 3–6-åringar ibland vill se ett TV-program därför att 'alla andra får se . . .' eller 'Pelle får se . . .'. I 5–6-årsåldern har det för majoriteten dessutom tillkommit ett statusmotiv för att titta: 'Jag vill veta lika mycket som andra'."[3]

von Feilitzen skriver vidare:

> "Barn ser på TV i första hand för att få underhållning och i andra hand för att få information. Många vuxna har då hävdat att barns omfattande TV-tittande och deras förkärlek för underhållning i TV, serier, filmer osv. framför allt är ett uttryck för verklighetsflykt, eskapism. Men när det gäller TV stämmer detta inte med barnens egna upplevelser. Långt viktigare är för dem att TV fyller

[1] Blunda inte sid. 71.

[2] PUB nr 28 1975/76, sid. 10.

[3] PUB nr 28 1975/76, sid. 4.

olika sociala behov. *Barn tittar på TV därför att de identifierar sig och därför att de liksom lär känna vissa personer i rutan, därför att det är en vana och därför att de pratar om programmen med andra, därför att TV innebär status och socialt engagemang.* För en mindre grupp barn innebär TV-tittandet dessutom att de träffar andra under själva mottagarsituationen, *att de känner sig lugna och trygga, att det känns som om de verkligen gör något och att de slipper vara ensamma.* Det verkar alltså som om barn tittar på TV dels därför att de vill ha en social kontakt i sig. Dels verkar det som om TV ger barnen information om den sociala omgivningen eller information som de kan använda i sin sociala omgivning, dvs. barn tittar också därför att de vill förbättra sina verkliga sociala kontakter. Man bör komma ihåg att masskommunikation – trots att den huvudsakligen är en enkelriktad process – ändå är en form av kommunikation, dvs. en interaktion mellan två eller flera personer. Man kan därför fråga sig om det inte är massmedias sociala funktioner som är de mest grundläggande av alla."[1]

Amerikanskt material om vad TV fyller för behov

Formuleringen "vilka behov TV fyller" anger att vi i första hand söker behandla medvetna behov som tittarna själva uppger, antingen spontant eller som svar på fråga. Hit kan också räknas de funktioner som föräldrarna uppger att TV fyller för barnen – och dem själva.[2] Undersökningsresultat som ger information om hur TV-tittandet förhåller sig till nyttjandet av andra media går också in under denna rubrik. Material som behandlar i vilken utsträckning TV-tittande tränger ut eller samsas med andra aktiviteter behandlas dock för sig under rubriken "Konkurrerar TV ut annat i barnens liv?" Kunskapsaspekterna behandlas något i kapitel 16 "Vad och hur barnen lär av TV".

Från en "klassiker" från 1961 – *Television in the Lives of our Children* av *W. Schramm, J. Lyle and E. B. Parker,* i fortsättningen betecknad Schramm – har vi hämtat följande beskrivning av vad TV betyder för amerikanska barn.

"När barn talar om denna sida av TV, tenderar de att bedöma själva underhållningsvärdet eller att klassificera dem som uppträder. De värderar programmets spänning eller magnetism. Och de lämnar ingen i tvivelsmål om att det är dessa sidor av underhållningen som utgör den främsta anledningen – eller i varje fall den främsta medvetna anledningen – till att de tittar på TV.

Icke desto mindre finns där en betydelsefull informationskomponent som barnen får på köpet, i allmänhet utan att efterfråga den. Denna information representerar för barnen tungt vägande skäl ("great class of reasons") för att titta.

De flesta barn erkänner[3] att de lär något av TV. Flickorna säger att de lär sig något om frisyren, hur man skall gå och tala, hur

[1] PUB nr 28 1975/76, sid. 7–8.

[2] Behandlas i kapitlet om "Interaktion med TV" sid.

[3] Schramms uttryck "erkänner" är märkligt i sammanhanget – som om det vore fråga om något skamligt eller mycket överaskande. (K. E.)

man väljer de rätta kläderna för en lång, en kort eller en tjock flicka, genom att studera de välväxta varelserna på TV. De lär sig detaljer om seder och bruk – t. ex. om man ger 'dricks' åt flygvärdinnor på flyget. En del av pojkarna säger att de lär sig hur unga män är klädda i Californien och New York. Andra uppger att de lärt sig en hel del genom att titta på de bästa idrottsmännen. Mer än en förälder berättar om barn som lärt sig att svinga slagträt genom att se hur Ted Williams eller Stan Musial bär sig åt och som, till följd härav, var lekplatsens sensation ända till de började imitera sina kompisar i stället för TV. Barnen själva säger om TV: 'Den lär mig hur andra människor lever' eller 'nyheterna blir mer verkliga när man ser det hända'. Många säger att TV hjälper dem i skolarbetet genom att ge dem idéer till ämnen att tala om.

Barn erkänner[1] att TV ger denna utdelning i form av information. Men de blir ofta irriterade när hela eller det mesta av programmet består av information. Tydligen föredrar de att lära sig av TV 'på köpet' och 'i förbifarten' framför målinriktad och avsiktlig inlärning. Detta är kärnan i deras invändningar mot utbildnings-TV. De kan inte gå till dessa program huvudsakligen för underhållning och vänta sig att få ut en nytta på köpet genom att lära sig något användbart. I stället måste de – i förhållande till utbildningsprogrammen – i första hand vara inställda på att lära något nyttigt, medan den eventuella undershållningseffekten kommer på köpet. Utbildnings-TV tenderar därför att uppfattas som torr ('square'). Det är något som de förväntas titta på därför "att det är nyttigt för dem" – ett tecken på att föräldragenerationen försöker påverka dem och undervisa dem. Skolan tar sig in på fritidens domäner och hindrar dem från att njuta av TV på deras eget sätt.

Detta är inte detsamma som att det inte skulle finnas barn som medvetet tittar på och uppskattar utbildnings-TV. Men majoriteten betraktar sådant beteende som ett lömskt hot mot televisionens huvudfunktion och mot det främsta utbytet av TV."[2]

"Att lära sig att använda TV för nyttig information representerar utan tvekan en senare och mer sofistikerad typ av beteende än att lära sig att titta för underhållningens skull. TV är först, och kanske alltid främst, den magiska porten till en värld av fantasi, glamor och spänning . . .

Efter en tid lär det sig att det kommer en hel del nyttigt på köpet med underhållningsprogrammen. Allt detta lär det sig med tiden. Barnet upptäcker – eller upptäcker inte – att det ibland finns tillräckliga skäl att titta på ett program som inte är omedelbart nöjsamt eller underhållande, helt enkelt därför att det erbjuder information som kan vara till nytta i framtiden. Och om man lär sig det, så sker det senare."[3]

Schramm menar vidare att det inte går att få något bra svar om man frågar barnen själva varför de tittar på TV. Det är naturligt för dem att svara att de gör det därför att de "tycker om" att titta på TV och därför att det är "intressant och roligt". Underhållningsargumentet är det primära.

[1] Se fotnot 1.

[2] Schramm, sid. 58–59.

[3] Schramm, sid. 60.

Kommentar:

Detta stämmer väl med Pub-forskningens resultat som de sammanfattats i "Blunda inte" sid 71 (K. E.)

Schramm fortsätter:

> "Barnet kommer mer och mer att använda mediet för att fylla ut utrymmet mellan det hon borde göra och det hon verkligen vill göra och som ersättning för aktiviteter som kräver aktivitet, initiativ och ansträngning.
>
> Barn tittar också för att lära sig, i första hand hur man skall uppföra sig i olika situationer och hur olika människor lever. Sådant vill de – enligt egen utsago – helst lära sig som biprodukter av underhållningsprogram och inte från program som går ut på att vara informativa.
>
> För det tredje ger TV något att tala om med kamraterna. Många säger att de kände sig aviga och utanför när de missat program som andra sett."[1]

Om vi går över från vad barnen själva säger om motiven bakom sitt TV-tittande till hur forskarna ser på TV's funktioner, så skiljer Schramm mellan två huvudfunktioner hos televisionen, nämligen som källa för fantasiinnehåll och för verklighets-innehåll.

"Fantasi-innehåll:	Medan verklighets-innehåll:
inbjuder tittaren att ta ledigt från vardagens verkliga problem	ständigt hänvisar tittaren till verklighetens problem
inbjuder till uppgivelse, avkoppling, passivitet	inbjuder till vakenhet, ansträngning, aktivitet
fungerar huvudsakligen genom att sätta sig över verklighetens regler	huvudsakligen fungerar genom realistiskt material och verkliga situationer
är inriktat på att, åtminstone för tillfället, avlänka hot och ångest (ängslan) och erbjuder ofta uppfyllelse av önskedrömmar	tenderar att göra tittaren mer medveten om olika slags hot, kanske mer ängslig, i utbyte mot bättre kunskaper om problem
erbjuder nöje	erbjuder upplysning"[2]

Schramm kommenterar själv denna uppställning:

> "TV täcker framför allt barnens behov av fantasier och ersätter delvis andra 'fantasi-media'. Verkligheten söker de inte i TV förrän relativt sent.
>
> Fantasiinnehållet i TV ger möjlighet att pröva olika handlingsalternativ utan de risker att 'göra bort sig' som finns i verkligheten. Å andra sidan kan TV-fantasier bidra till att barnet inte tar itu med att tackla sina egna problem. Man kommer härmed in på

[1] Schramm, sid. 58–59.

[2] Schramm, sid. 63–64.

frågan om TV för en del barn kan få samma roll som kortsiktig problemuppskjutare som alkoholen har för många vuxna.

Varken fantasi- eller verklighetssökande är bra eller dåligt i sig. Vad det får för betydelse för barnet beror mera på dess egen läggning och vad det är ute efter och använder TV-materialet till än på vad som kommer ut ur TV-apparaten."[1]

Kommentar:

Detta citat utgör ett representativt uttryck för den grundinställning som rådde bland mediaforskare under 50- och 60-talen (punkt 1 i uppställningen över forskningens inriktning i kapitel 3 om begreppet TV-effekter sid. 5–7.

I en relativt komplicerad studie av hur barns aggressivitet hänger samman med konflikter med föräldrarna och hur barnen hanterade sin aggressivitet, skrev Schramm också 1961 att besvikelserna fick utlopp i fantasier, dagdrömmar och antisociala beteenden. Härvid vände sig barnen i den stad, där man hade TV till TV för att fly undan sina problem och konflikter.[2]

Så här sammanfattade Schramm TV:s roll för barnen: "Television är först och alltid främst en magisk ingång till en värld av fantasi, glamor och spänning. Den inbjuder till avkoppling, till att koppla bort problemen i ens eget verkliga liv, att underordna sig själv och lämna över till de charmerande och vackra människorna i rutan, de absorberande händelserna och ständiga rörelserna i apparatens bild. Ett barn lär sig att all underhållning inte enbart är lustfylld och att det finns olika sätt att få underhållning. Efter en tid lär han sig att man – i förbifarten – kan dra nyttiga lärdomar som en biprodukt av underhållningsprogram."[3]

– – –

Sedan detta skrevs har man fått en så mycket mer komplex bild av TV:s roll för barnen, att få dristar sig att göra generella uttalanden. I avsaknad av sådana som är aktuella bör detta avsnitt balanseras med den beskrivning av "vad TV gör med människorna" som ingår i kapitel 3 sid. 35–36.

Frågan om TV:s roll i barnens liv behandlas också i referat av Grant Noble kap. 20 i föreliggande rapport samt i översättningen av Jack Lyle's sammafattning av SGR 4, "Televisionen i det dagliga livet: Konsumtionsmönster" kap. 36 i föreliggande rapport.

– – –

Något tidigare, 1958, hade Himmelweit m. fl. skrivit följande:

[1] Schramm, sid. 60.

[2] Referat av Schramm, sid. 65, 68, 73– 74.

[3] Schramm, sid 60.

"Vad är det som gör att barn gillar TV som medium?

Intervjuerna med barnen tyder på att en del av TV's popularitet som medium dels beror på dess lättillgänglighet (alltid till hands), dels på att den alltid går att ta till när man inte har något att göra ("as a timefiller").

TV ger en tillfredsställelse av att hänga med där det rör sig, av att få vara med bakom kulisserna och få veta om folk och världen.

På den emotionella sidan appellerar den till olika barn på olika sätt av olika skäl. Den erbjuder säkerhet och trygghet genom den välkända formen och det välkända temat hos många av programmen, särskilt då familje- och västernserierna. Den erbjuder en flykt från vardagens krav och byter ut dessa mot sorglöshet, glamor och romantik och ger barnen tillfälle att identifiera sig med olika romantiska hjältar.

TV attraherar också genom personligheterna i rutan som presenteras på ett mera intimt och vardagligt sätt än filmens stjärnor. Det såg ut som om barnen tyckte särskilt mycket om TV-personligheterna för deras värme och vänlighet. (Nästan alla TV-favoriterna hörde dock hemma i program som inte var avsedda för barn. K. E.)"[1]

Kommentar:

Många vuxna oroar sig främst för att TV tar för mycket av barnens tid från andra och värdefullare aktiviteter. Barnen själva talar mera om hur bra TV är att ha när man inte vet vad man skall ta sig till. Om barnen inte gör allt det nyttiga som vuxna skulle önska är orsakerna troligtvis att finna hos andra faktorer än TV-tittandet.

Här som i andra sammanhang bör observeras att vi empiriskt endast kan behandla de skäl för TV-tittande som barnen dels är medvetna om, dels kan och vill verbalisera. Dessa skäl får inte skymma att de verkliga orsakerna till att barn gillar och ser på TV också kan vara helt andra och svårare att identifiera. Dessa analyseras främst av Grant Noble i kap. 20 i den föreliggande rapporten (K. E.).

– – –

I en studie från 1969 av 9–10-åringar rapporterade *B. S. Greenberg och J. R. Dominick*[2] att "*svarta barn och barn från vita låginkomstfamiljer i högre utsträckning än barn från vita familjer med högre social status tittade på TV för att lära sig – enligt vad de själva uppgav.* I den senare gruppen (barn från vita högstatusfamiljer) var andelen av dem som sade att de tittade för *spänningens* skull högre än i lågstatusgrupperna. Dessa resultat står i stark kontrast till Schramms resultat från 1959". De senare gick snarast i motsatt riktning.[3]

– – –

[1] T. H. Himmelweit, A. N. Oppenheim, P. Vince. "Television and the Child", Oxford University Press 1958, sid. 15.

[2] *Television Behavior among Disadvantaged Children.* Michigan State University Dep of Communication.

[3] "Television in Daily Life": Patterns of Use, Overview, Jack Lyle i SGR 4 sid. 14.

Jack Lyle sammanfattar vissa resultat i en rapport av *J. P. Robinson* på följande sätt:

> "Data som gäller för vuxna och barn visade att television spelade en roll i vårt dagliga liv som går långt utöver själva tittandet. Den (TV) fyller inte bara upp tiden medan vi tittar; *den erbjuder också ämnen för konversation mellan familjemedlemmar och vänner,* inte bara medan vi tittar utan i den sociala samvaron borta från apparaten. Och trots ett lågt tittande på nyhetsprogrammen fungerade dessa lika ofta som tidningsartiklar som föremål för samtal."[1,2]

I en studie från 1968 av vuxna och tonåringar i New York fick *H. J. Gans*[3] följande resultat enligt Lyle: "En tredjedel ansåg att televisionen hjälpte dem att *förstå personliga problem och att fatta beslut.* Han fann att TV härvid mera uppfattades som en hjälp av dem som trodde att de hade mera problem än andra . . .

Gans fastslår att *det är vanligare bland ungdomar än bland vuxna att tro att TV erbjuder illustrationer som är giltiga för ens eget liv."*[4]

Lyle fortsätter:

> "Åtminstone två studier har fört fram att *TV faktiskt underlättar samvaron i familjen. Foley*[5] rapporterar att en del av de intervjuade sagt att de tittade på TV som en ursäkt för att vara tillsammans med familjen eller vänner och som ett samtalsämne.
>
> *Ward* konstaterar att oavsett attityden till *reklaminslagen så stimulerar de till diskussioner inom familjen.*[6]

Elva- och femtonåringarna i *Lyle och Hoffmans* undersökning för SG-projektet avvek något i sina mönster i fråga om självupplevda skäl för att titta på TV. Båda åldersgrupperna betraktade TV i första hand som en källa för underhållning och avkoppling.

Elvaåringarna, särskilt pojkarna, sade att de skulle sätta på TV om de var (kände sig) ensamma, men detta gällde inte för femtonåringarnas del.

De flesta ungdomarna, med undantag för elvaåringarna, skulle enligt egna uppgifter hellre skaffa sig riktigt sällskap eller lyssna till musik när de kände sig ensamma än att ta till TV.

Användningen av TV för att befria sig från *ilska eller sårade känslor* var mycket låg i båda åldergrupperna.[7] Det skall emellertid noteras att *stortittarna mera använde TV för sådana syften än de som generellt tittande på TV.*

Ett förhållande som framstår mycket klart bland resultaten av denna undersökning är *musikens stora betydelse för tonåringarna. 'Att lyssna på musik' kom mycket högre på listan än 'att titta på TV' för femtonåringar* både när det gällde dess roll som avkoppling och underhållning och som motvikt mot ensamhet, ilska eller 'sårade känslor'.

[1] Ibid sid. 14.

[2] "Toward defining the functions of television." SGR 4 sid. 568.

[3] The uses of television and their educational implications, N Y: The Center for Urban Education.

[4] "Television in Daily Life": Patterns of Use, Overview, Jack Lyle i SGR 4 sid. 18.

[5] J. M. Foley A functional analyses of television viewing. University of Iowa, 1968.

[6] S. Ward, D. Wackman, Television advertising and Intrafamily influence, SGR 4 1972 sid. 21.

[7] Bakom dessa svar anar man en fråga som utgår från katharsisteorin – att frustrationsaggression skulle få utlopp genom ställföreträdande upplevelser via TV (K. E.)

Enbart radiolyssnande tog mer av femtonåringarnas tid i anspråk än TV-tittande. Om man lägger till att lyssna på musik från grammofon och bandspelare, framstår musikens roll i vardagslivet som ännu mer framträdande. För elvaåringarna börjad musiken just få denna betydelse i deras liv."[1]

[1] J. Lyle, H. R. Hoffman, "Children's use of media" i SGR 4 1972 sid. 23.

Kapitel 19 Föräldrarnas syn på TV:s betydelse för barn – och föräldrarnas betydelse för barnens tittande

Detta kapitel omfattar citat från och referat av följande arbeten:

C. v. Feilitzen m. fl. *Blunda inte för barnens tittande.* 1977

C. v. Feilitzen. *Barn och TV i socialiseringsprocessen.* PUB 28 1975/76

J. Lyle m. fl. *Children's Use of Television and other media.* SGR 4 1972

J. P. Robinson. *Toward Defining the Functions of Television.* SGR 4 1972

H. Himmelweit m. fl. *Television and the Child.* 1958

I. Sonesson. *Förskolebarn och TV.* 1979

Föräldrarnas syn på TV:s betydelse för barnen och föräldrarnas betydelse för barnens tittande

"Blunda inte" skriver:

"De små barnen tittar nästan alltid ensamma på 'sina' program eftersom de flesta föräldrar tacksamt använder TV:n som barnvakt. Flertalet föräldrar menar att det bör ligga på Sveriges Radios ansvar att åtminstone göra barnprogrammen 'barnsäkra'. Endast mellan 5 % och 10 % av småbarnsföräldrarna ser normalt ett småbarnsprogram."[1]

"De flesta föräldrarna har en positiv inställning till TV både för sig själva och för barnen och är många gånger helt okritiska till programutbudet. *Barnen uppmuntras att titta på TV och bibringas därigenom den uppfattningen att TV är så viktigt att tittandet berättigar till avbrytande av nästan alla andra aktiviteter.*

De små barnen uppmanas oftast av sina föräldrar att titta på barnprogrammen och som regel tittar de på vuxenprogram som föräldrar eller syskon bestämmer. Skolbarnen påverkas i stället mycket av kamraterna och deras programval, det går status i att titta på vissa program (de sena och våldsladdade K. E.). De håller själva noga reda på programmen och väljer dem som de anser vara mest attraktiva."[2]

Från *Cecilia von Feilitzens* rapport *"Barn och TV i socialiseringsprocessen"*, PUB 28 1975/76, har vi hämtat följande om föräldrarnas roll för barnens tittande:

"Men trots barnets egen vilja, trots kamratinflytandet och trots föräldrarnas censur, visar det sig att förskolebarnet under en vanlig TV-vecka tittar minst dubbelt så ofta på grund av en utifrån kommande impuls som på eget initiativ. Och dessa impulser är oftast av indirekt karaktär som att 'mamma såg' eller 'familjen var samlad' eller liknande. Också flera andra undersökningar visar att föräldrarnas föredöme är en av de starkast vägande faktorerna när det gäller att förklara barnets tittande. *Ju mer föräldrarna tittar på TV, desto mer tittar barnet. Ju mer positiva föräldrarna är till TV, desto mer tittar barnet. Och ju mer föräldrarna tycker sig få ut av sitt tittande, desto mer tittar barnet. Barnen lär sig alltså att programmen är attraktiva då de registrerar den övriga familjens beteende.*

[1] Blunda inte, sid. 22.

[2] Blunda inte, sid. 23.

Dock måste inskjutas att detta främst gäller förskolebarnens intresse för vuxenprogram. När det gäller barnprogram är förhållandena annorlunda. Här uppmanar majoriteten föräldrar medvetet barnen att se."[1]

Barnprogram i dubbel bemärkelse. Hur barn och föräldrar använder TV för barnens räkning

Feilitzen fortsätter:

"*Föräldrarna vill ha barnen sysselsatta därför att de själva är upptagna av andra göromål. Barnprogrammen är alltså barnprogram i dubbel bemärkelse. De ses av förskolebarn tillsammans med syskon och ibland kamrater. Eller de ses av förskolebarn som sitter helt ensamma.*

Men det är inte bara i fråga om barnprogram som föräldrarna tycks ha stor tilltro till TV. När de någon gång förbjuder barnet att se ett program, rättar de sig oftare efter programtiden eller tidningarnas och TV:s annonsering om programmets olämplighet än efter sitt eget omdöme. I intervjuer med föräldrar, träffar man sällan någon som närmare ifrågasätter vad som sänts på TV.[2]

I "Vilken roll spelar radio och TV i förskolebarnens liv?" ger Leni Filipson en intressant kommentar till föräldrarnas attityd till barnens TV-tittande som baserar sig på en intensivundersökning av 50 barns förhållanden

"Många barnfamiljer lever i ett så inrutat mönster att de sällan missar ett TV-program, de är också i hög grad villiga att anpassa sina vanor just efter TV-programmen.

Den här undersökningen visar att *utelek ensam eller med kamrater i själva verket är nästan det enda som regelbundet kan konkurrera ut TV-tittande.* Särskilt gäller detta programmen som går under dagtid och klockan halv fem, då de allra flesta barn är ute och leker, åtminstone under den ljusa årstiden. Men även andra uppskattade aktiviteter, som umgänge med vuxna, att få delta när pappan snickrar eller liknande kan konkurrera ut TV-tittande. Här beror det naturligtvis på hur attraktiva programmen är och om man känner till att de över huvud taget sänds."[3]

Kommentar:

Att utelek och de andra aktiviteter som här nämns kan konkurrera ut TV är ju inte så dåligt och antyder en ljusare situation än den som ofta målas upp, särskilt om vi tar hänsyn till de nya siffrorna från maj 1979 som belyser förhållandena under den ljusa årstiden (kap. 6 sid. 62–69) (K. E.).

[1] PUB 28 1975/76 sid. 4.

[2] PUB 28 1975/76 sid. 5.

[3] PUB nr 52 1975/76 sid. 10–11.

Föräldrapropaganda för TV

"Det intressanta i sammanhanget är föräldrarnas beteende. Om barnen är ute och leker när halv-fem-programmen börjar är det många som ropar in barnen för att titta på TV. *Även om de av erfarenhet vet att barnen inte gärna avbryter sin utelek för att komma in och titta på TV är det ändå många som ropar till barnen att 'nu börjar TV'.*

Det här beteendet kan ha flera förklaringar. Antingen tycker föräldrarna att TV ger barnen mer än leken eller också är de rädda för att barnet skall bli besviket om det missar något TV-program. Tillfället är ju obönhörligen förbi när programmet gått. Eller också vill de att barnen skall komma in och sätta sig framför TV:n och 'lugna ner sig före middan'.

Vilken förklaring man än väljer så *måste föräldrarnas handlingssätt få barnen att tro att de betraktar TV som något viktigt. Något som berättigar avbrytande av nästan vilken annan aktivitet som helst . . .*"[1]

Kommentar:

Om programmen finns på videotape eller bildskiva, kan detta tänkas medföra en "avdramatisering" i förhållande till denna känsla av "nu eller aldrig" och därmed, åtminstone teoretiskt, bidra till en minskning av TV-tittandet. K. E.

Föräldrarnas syn på utbildningsprogram, sagor och vad barnen lär av TV

Filipson fortsätter:

"Vi har också tidgare kunnat visa på hur barnprogram i TV påverkat och aktiverat *föräldrar.* Ofta händer t. ex. att man köpt eller lånat böcker som förekommit i TV-program. Serien 'Fem myror' gjorde att föräldrarna uppmuntrades att sysselsätta sig med räkning och begreppsträning. TV-program har också ibland inspirerat föräldrar att ta upp känsliga ämnen med sina barn som t. ex. hur ett barn kommer till, varför man måste dö, om handikapp av olika slag. *Men samtidigt som TV i vissa fall befrämjar bokköp och lån av böcker visar våra resultat i denna undersökning att det kan ha en förödande effekt på själva läsningen: 'Nu när Drutten och Krokodilen finns behöver man inte läsa sagor på kvällen'. Det är inte bara det att själva läsningen går till spillo utan kanske även längden på godnattstunden och kontakten mellan föräldrar och barn.* Ofta händer det att TV-program ruckar på familjens normer beträffande läggtider för barnen".

Kommentar:

Se också kapitel 17 "TV eller saga – eller saga i TV? (K. E.)

[1] PUB nr 52 1975/76 sid. 11.

"De flesta föräldrar i den här studien har en mycket positiv eller okritisk syn på TV för barnens del. Medan de för egen del, i synnerhet mödrarna, ser TV nästan enbart som underhållning och avkoppling, *säger nästan alla att barnen lär sig* genom att titta på TV. Att få konkreta exempel på vad barnen verkligen har lärt sig från TV visar sig dock vara svårt.

Trots att föräldrarnas grundinställning till TV är så positiv har de lättare att ge exempel på negativa effekter. Förklaringen kan vara den att de program som de väntar sig enbart positiva effekter av, barnprogrammen, ser de själva mycket sällan."[1]

Kommentar:

Vad man från andra källor än föräldrarna vet om vad barn lär sig av TV behandlas något i kapitel 16, "Vad och hur barnen lär av TV" samt i kapitlen om film- och TV-våld. Kapitlen 17, 22 och 23 handlar också, om än indirekt, om inlärning. (K. E.)

Om de komplicerade sammanhangen mellan föräldrarnas och barnens TV-tittande samt mellan *föräldrarnas uppfattning om barnens tittande och det verkliga förhållandet skriver Sonesson bl. a. följande i Förskolebarn och TV.*

"Med utgångspunkt från de teoretiska resonemangen i kapitel 1 förväntade vi oss bland annat att det finns samband mellan mödrars och barns TV-konsumtion och TV-preferenser och dessutom en viss påverkan från äldre syskons TV-vanor. Vidare ansåg vi, att mödrarnas utbildningsnivå skulle påverka barnens TV-beteende och även en viss påverkan från de övriga bakgrundsvariablerna var väntad. Dessa antaganden blev endast delvis bekräftade av våra resultat.

När det gällde barnens konsumtion av barnprogram var det överraskande, att det inte alls fanns något samband med mödrarnas TV-konsumtion. *Barnen kunde mycket väl vara storkonsumenter av barnprogram även om mödrarna tittade mycket lite på TV.*

När det gällde konsumtionen av vuxenprogram fanns däremot de förväntade tendenserna åtminstone för de barn vars mödrar tillhörde den lägsta eller den högsta utbildningsgruppen.

Mödrarnas utbildningsnivå påverkade också barnens konsumtion av vuxenprogram. De barn som ser mest av dessa program är de vars mödrar har den lägsta utbildningen och som själva ser mycket TV, medan de barn som ser minst av dessa program är de vars mödrar har den högsta utbildningen och som själva ser lite TV.

Något samband mellan barns och mödrars programpreferenser kunde inte påvisas.

När det gällde mödrarnas skattning av barnens favoritprogram visade det sig att *de tenderade att överskatta barnens preferenser för de lärorika programmen och underskatta deras preferenser för de underhållande och spännande programmen.*

[1] L. Filipson, "Vilken roll spelar radio och TV i förskolebarnens liv?" PUB nr 52 1975/76, sid. 13–14.

De förväntade sambanden mellan mödrarnas utbildningsnivå och barnens inställning till de lärorika programmen visade sig endast gälla när vi utgick från mödrarnas svar. *Ju högre utbildning mödrarna hade, i desto större utsträckning överskattade de sina barns preferenser för de lärorika programmen.* När vi utgick från barnens svar fanns inget sådant samband. Detta resultat tolkades som ett bevis på att denna typ av frågor är mest laddad för de mödrar som har den högsta utbildningen och att deras svar på denna fråga därför blir mer präglad av önsketänkande än vad som är fallet för de mödrar som har en lägre utbildning. Vidare var detta resultat ett tecken på att barnen ännu inte har påverkats av mödrarnas attityder till dessa program och slutligen konstaterade jag, att denna programkategorisering var ganska meningslös för barnens del, medan den däremot speglar starka värderingar i samhället.

Avvikelser i mödrars och barns svar på samma fråga fanns även när det gällde om barnen blivit skrämd av TV någon gång. *En fjärdedel av mödrarna ansåg inte att barnen blivit skrämda även om barnen själva uppgett motsatsen.* Även här kan frågans laddade karaktär delvis förklara diskrepansen, men även en eventuell bristande insikt från mödrarnas sida diskuterades.

När det gällde barnens sociala TV-situation påvisades också stora skillnader i barns och mödrars svar. *När det gällde frågan om vem som bestämde när barnet skulle titta på TV var den vanligaste kombinationen, att barnen ansåg att mödrarna bestämde, medan mödrarna ansåg att det var barnen själva som bestämde.* Trots detta ger både barns och mödrars svar en bild av barnens sociala TV-situation som är präglad av mycket gemensamt TV-tittande, *medan man däremot ofta försummar att prata om de program man ser tillsammans.* Här utgjorde invandrarfamiljerna emellertid ett undantag. I deras hem pratade man i mycket större utsträckning om programmen.

Barnens kön visade sig också påverka deras TV-vanor. Flickor och pojkar skiljer sig inte så mycket i mängden TV de tittar på fast pojkarna tenderar att se något mer, men det finns skillnader i den typ av program de känner till. Flickorna kände bättre än pojkarna till en serie som 'Arvingarna' medan pojkarna kände bätte till deckarna 'Columbo' och 'Kojak'. Dessa könsskillnader blev ännu mer uttalade när det gällde barnens preferenser för olika typer av program. Flickorna var mer positiva till de lärorika och underhållande programmen medan pojkarna var mer positiva än flickorna till de spännande programmen. *Det påvisades också en klar skillnad i mödrarna sätt att påverka de båda könens TV-beteende. Sålunda anger en större del av flickornas mödrar att de förklarade för barnen varför de ansåg att ett program var olämpligt för dem.*

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att mödrarnas egna TV-vanor och deras utbildningsnivå tenderar att påverka barnens konsumtion av vuxenprogram i förväntad riktning. Så långt bekräftas våra antaganden och dessa resultat stämmer med tidigare forskning. När det gällde barnens preferenser kunde vi däremot

inte påvisa liknande samband. *Att våra resultat här inte stämmer överens med tidigare forskningsresultat, anser jag bero på att vi frågat barnen direkt.* De tidigare forskningsresultat som jag redovisat och som bland annat påvisat samband mellan föräldrars utbildningsnivå och barns preferenser för de lärorika programmen, har varit baserade på föräldrasvar. Åsikten att mödrars svar på laddade frågor alltid måste tas med reservation anser jag styrkt av våra resultat."

Hur socialt laddat och prestigebundet detta med vad barn lär av TV – och därmed hur svårt att få en korrekt bild av – framgår av *Sonessons* beskrivning av hur mödrarnas uppgifter bl. a. är beroende av deras utbildningsnivå:

"När det gäller samband i övrigt mellan mödrarnas utbildningsnivå och både barnens och deras egna preferenser kan våra resultat sammanställas i följande fyra punkter:

1. *Mödrar med hög utbildning tycker i större utsträckning om program som ger kunskaper* (högutbildade 46 %, mellangruppen 41 %, lågutbildade 26 %), medan det motsatta förhållandet gäller för de underhållande programmen (högutbildade 49 %, mellangruppen 56 %, lågutbildade 69 %).
2. Vidare *uppmanar högutbildade mödrar i större utsträckning sina barn att titta på program därför att de är lärorika* (högutbildade 85 %, mellangruppen 72 %, lågutbildade 70 %), medan lågutbildade i stället i större utsträckning än övriga mödrar väljer ett roligt program (högutbildade 4 %, mellangruppen 13 %, lågutbildade 17 %).
3. Slutligen *skattar mödrar med hög utbildning i större utsträckning än övriga mödrar sina barns favoritprogram som ett lärorikt program* (högutbildade 46 %, mellangruppen 44 %, lågutbildade 38 %).
4. *I barnens inställning till de lärorika programmen finns inte alls dessa tendenser, tvärtom är barnen till de mödrar som har den lägsta utbildningen mest positiva till de lärorika programmen* (högutbildades barn 47 %, mellangruppens barn 43 %, lågutbildades barn 51 %).

Frekvenserna för barnen och mödrarna kan inte jämföras direkt; de förra är grundade på det index som mäter barnens positiva inställning till denna programtyp, medan de senare grundas direkt på mödrarnas svar. *Resultaten visar emellertid att det finns en klar diskrepans mellan mödrarnas skattning och barnens svar. När det gäller de högst utbildade mödrarna blir denna i många fall uttryck för ett önsketänkande, som i varje fall för dessa små barn inte har förankring i verkligheten.* När man bedömer resultaten av mödrars svar på så kallade laddade frågor är det därför väsentligt, att man är uppmärksam på detta fenomen.

Orsaken till detta är säkert, att föräldrar med högre utbildning är mest engagerade i vikten och nödvändigheten av utbildning, vilket också klart framgår av resultaten ovan . . ."[1]

[1] Sonesson sid. 65–66.

Amerikanska resultat om föräldrarnas syn på TV:s betydelse för barnen

I *Jack Lyles* och *Heidi R. Hoffmans* ena bidrag till *SGR 4, 'Childrens Use of Television and other Media'* 1972, återfinns följande passus om föräldrarnas inställning till vad barn lär sig av TV.

> "Majoriteten av 11- och 15-åringarna – mer än tre fjärdedelar – ansåg att de lärde sig saker och ting genom att titta på TV, åtminstone en del av tiden. Och *nio av tio mödrar av 5-åringarnas mödrar uppgav att deras barn lärde sig av TV. För det mesta tyckte de att barnen lärde nyttiga saker men en femtedel nämnde negativa aspekter.* Mödrarna ansåg att TV gav en ökning av ordförrådet hos små barn, förberedde dem för skolan och lärde dem 'om livet'."[1]

Lyle och Hoffman fick liknande resultat i "Exploration in Patterns of Television Viewing of Preschool-age Children."[2] Som vi skall se i fortsättningen avspeglade dessa åsikter utbredda men delvis felaktiga eller tveksamma uppfattningar (sid 313, 317, 365).[3]

– – –

I *Harold W. Stevenson's* bidrag till SGR 2 1972, "*Television and the Behavior of Preschool Children*" nämns en undersökning från 1962 av Hess och Goldman som undersökte 99 föräldrars uppfattning om vad TV betydde för deras barn. Undersökningen utmynnade i följande sammanfattning: "*TV betraktas både som utbildande och upplysande och som en vanebildande källa till mardrömmar.* Svaren visar på att det är en vanlig föreställning att TV-tittande är lärorikt trots att nästan inget av de program som barnen ser kan betecknas som utbildningsprogram i vanlig mening."[4]

L. A. Lo Scioto rapporterar i "*A National Inventory of Television Viewing Behavior*", SGR 4 1972, att de mödrar som ingick i hans material också uppgav att deras barn lärde från TV. En del menade i samband härmed att det inte alls var bra att TV gjorde barnen nyfikna och frågvisa om sådana saker som sex och narkotika.[5]

Kommentar:

Man menar ibland att föräldrarna har fel när de påstår att barnen lär sig av TV, eftersom studier som görs av vad barn lär sig i allmänhet visar att de inte lär sig något. Att man kommer till detta resultat torde till största delen bero på att man studerar vad barnen tagit upp av ord och fakta från vissa typer av program men inte vad de inhämtat av allmänna lärdomar om människor och förhållanden (oavsett om vad de inhämtat stämmer med verkligheten eller ej och om det är fråga om "önskvärda" eller "icke önskvärda" kunskaper).

Sannolikt kommer föräldrarnas bedömning intuitivt sanningen närmare än de specialstudier som hamnar fel genom att de ställer "fel frå-

[1] SGR 4 1972 sid. 136.

[2] SGR 4 1972 sid. 268.

[3] Barnen lärde sig inte så mycket "nyttiga" saker som föräldrarna trodde. (K. E.)

[4] SGR 2 1972 sid. 352.

[5] SGR 4 1972 sid. 72.

gor". Den vanliga föräldrauppfattningen sammanfaller med Mc Luhan's yttrande att "när ett barn som har tillgång till TV går till skolan så avbryter det sin utbildning"[1] – dock med den skillnaden att föräldrarna och Mac Luhan *talar* om olika saker, föräldrarna om fakta, och om sådant som traditionellt betraktas som nyttigt att lära sig, medan Mc Luhan talar om *allt* som går att lära av TV. (K. E.)

Om föräldrarnas roll skrev Himmelweit m. fl. följande:

> "Många föräldrar är så positiva till TV att de intar en försvarsattityd. Skälen härtill är flera. För det första bidrar TV i viss mån att hålla ett öga på barnen. För det andra har de ett särskilt behov av att försvara TV om de själva är 'stortittare'. I det läget erkänner de inget behov av att begränsa eller 'hålla koll' på mängden av och innehållet i barnens TV-konsumtion. Dessutom blir *en sådan begränsning svår att genomföra om föräldrarna själva är oselektiva storkonsumenter av mediet.*"

[1] J. P. Robinson, Toward Defining the Functions of Television, SGR 4 1972 sid. 587.

Kapitel 20 "Interaktion med TV-figurer i rutan"

Detta kapitel bygger på citat från Grant Noble's "*Children in Front of the Small Screen*".

Inledning av K. E.

Interaktion med figurer i TV-rutan

Inledning

Den engelske psykologen Grant Noble hör till de forskare/författare som oftast citeras i debatten kring barn och TV. En anledning till detta kan vara att han är en av de få som gjort vad alla menar att man bör göra, nämligen försökt sätta in TV:s funktioner i ett större samhällsperspektiv.

Tyvärr, men naturligt nog, har Noble gjort detta "endast" i de allmänt resonerande delarna av sin produktion. Hans empiriska forskning är begränsad till ett litet antal faktorer i tämligen specifika situationer – som nästan all empirisk forskning fortfarande är, därför att vi ännu inte metodologiskt bemästrar mer omfattande samspel.

Hans resonerande partier i "Children in Front of the Small Screen" har sitt främsta intresse, därför att han där behandlar "interaktionen" mellan TV-tittaren och rutan – vad denna är, varför den behövs och dess konsekvenser.

Noble är mycket ambivalent i sin inställning till TV:s roll i samhället. Genom en hård men intressant och riktig kritik av det moderna, specialiserade, opersonliga och isolerande industrisamhället, definierar han så allvarliga brister, att TV nästan framstår som en välsignelse när den ibland på visst sätt svarar mot otillfredställda behov hos människorna. Det är här interaktionen kommer in i bilden.

Som sociolog accepterar jag hans skildring av industrisamhället i kontrast till det förindustriella bysamhället, även om jag tycker att han idylliserar det senare. Denna idyllisering blir inte mindre av att han själv erkänner att det inte är verklighetens bysamhällen som han beskriver utan den "ideala byn". Hur det än förhåller sig härmed kvarstår faktum att livet i de stora anonyma städerna principiellt skiljer sig från det gamla bysamhället just på det vis som Noble relaterar till TV:s roll i det nya samhället.

På flera punkter är Noble's analys fruktbar och intressant. Hans synpunkter kommer in i olika sammanhang i den föreliggande rapporten genom att olika författare hänvisar till hans arbeten. Jag har också gått direkt till dessa och citerar här hans egna sammanfattningar av några centrala frågor.

Från och med sista stycket sid. 260 till sid. 268 citeras synpunkter som jag inte instämmer i och som enligt min mening aktivt bör motarbetas.

Då de emellertid intar en mycket central position i Noble's arbete och redan har spelat en betydande roll bland andra forskare och skribenter, kan jag inte utelämna dem i den föreliggande forskningsöversikten. Det rör sig nämligen inte om ett överspelat begrepp som i fråga om katharsisteorin. Men jag kan inte underlåta att uppmärksamma läsaren på det tivelaktiga i de av Noble's ståndpunkter som jag har i åtanke.

Den första tveksamma punkten är följande. På grund av den enskildes isolering från andra åldersgrupper, roller och arbetsuppgifter än de egna, saknas i det moderna samhället de förebilder som behövs för inträning till förståelse och integrering av de roller, den repertoar, som människor behöver både för egen del och för inkänning med andra. Noble har rätt när han menar att en del av dessa behov skulle kunna fyllas av TV. Men han undervärderar samtidigt riskerna med en sådan apparatbunden inlärning. TV:s förebilder är ju varken korrekta eller ens önskvärda. Noble's förtjusning över den potentiella ersättningsmekanismen får honom att bortse från innehållet i den värld och de roller som TV spelar upp.

Däremot har Noble inte glömt bort den betydelsefulla kopplingen mellan känslorna för en person och personens betydelse som förebild. Eftersom det inte finns några "äkta" relationer mellan TV-figurerna och tittarna faller Noble tillbaka på något som han kallar för tittarens interaktion med TV-figurerna. Med denna interaktion som mellanled antas tittaren ta över TV-figurernas roller och värderingar på liknande sätt som vid "den äkta" socialiseringsprocessen inom familjen och den vidare krets av släkt, vänner och kamrater som medverkar till denna. Även om detta är att ta i, kan de mönsterbildande effekterna inte förnekas. Det riskabla ligger i Noble's förlängning av detta resonemang.

Noble påstår nämligen att TV-figurerna även på det känslomässiga planet fungerar som substitut för riktiga människor. Att barnen prövar ut och utformar sin identitet genom att testa denna i vad Noble kallar "ett samspel" med TV-figurerna.

För det första är det missbruk av begreppen interaktion och samspel att använda dessa när det rör sig om en ensidig kommunikation, från tittaren till TV-figuren. Eftersom det aldrig kan komma någon svarsreaktion kan man inte tala om samspel.

Man prövar ut sin egen identitet bl. a. genom att testa hur man uppfattas av andra. Detta kan aldrig ske i förhållande till en TV-figur. En identitetsutveckling via TV kan alltså per definition inte äga rum.

Om någon annan psyko-social process verkligen skulle äga rum, där barnen ställer in sig själva med TV som kompass, men utan att bli korrigerade, vägledda, åthutade eller uppmuntrade, kommer man nära den skrämmande avhumanisering som en del varnar för. Dessutom saknar "TV-kompassen" begrepp om vad som är "norr" och "söder", men detta är sekundärt i jämförelse med tanken att barn skulle bygga upp uppfattningen om sig själva på grundval av en sådan envägskommunikation. Hur kan man i så fall vänta sig att dessa barn skall klara ett samspel med levande människor som inte går att stänga av och som inte är färdigprogrammerade utan delvis handlar utifrån hur de blir bemötta?

Noble talar om ett "para-socialt umgänge" och interaktion med TV-

rutans personer. Det verkar som om han alltför okritiskt anammat både att detta existerar och att det har en positiv innebörd därför att det rör sig om begrepp med en positiv klang (liksom Sonesson).

På de ställen i texten där olika författare hänvisar till eller citerar Noble i hithörande frågor, har jag i fotnötter hänvisat till de starka betänkligheter som jag framfört ovan. Till Noble's "försvar" bör dock nämnas att även han själv givit uttryck för visst tvivel på att TV verkligen fyller de funktioner han beskriver, nämligen vid den med asterisk * utmärkta meningen sid. 273.

Noble's framställning är fantasieggande, därför att han konsekvent relaterar TV – som aktivitet och innehåll – till aktuella och relevanta problem i samhället.

Detta betyder i sin tur att det inte, med bibehållen andemening, går att referera Noble i kort form. Jag har valt att här återge huvudparten av de kapitel som ingår i kompendiet "Barnkultur" vid Institutionen för Teater- och Filmvetenskap vid Stockholms universitet. Här återfinns det centrala i Noble's analyser och budskap. Jag instämmer med analysen av dagens industrisamhälle, med analysen av de ungas situation och inringandet av icke tillfredställda psyko-sociala behov men vill utfärda en varning mot att låta analysens elegans förleda till att lösningarna kan komma från TV. Att TV är populärt är inte liktydigt med att TV är socialt nyttigt – ett påstående som i sin tur inte är liktydigt med att TV är skadligt. (K. E.)

"Varför är TV så populärt?

Det förhållandet att människor ägnar mer tid åt att se på TV än åt praktiskt taget varje annan aktivitet tyder på att TV tillfredsställer mer eller mindre grundläggande behov i moderna industrisamhällen – behov som för övrigt inte tillfredsställdes av de massmedier som föregick TV. Beklagligt nog tenderar samhällsvetare att bortse från att även TV-tittande utgör ett område värt att utforska, vilket lämnar grundfrågan huvudsakligen obesvarad: 'Varför är TV så populärt?'

Tänk på det medium som TV undanträngер: biograffilmen. För många samhällsvetare är film och TV synonyma begrepp. Ändå ser man film i mörker, i en främmande miljö, duken är stor, samma figurer dyker sällan upp i två filmer (tills vi fick TV) och filmen förlitar sig på 'stjärnor' för att framställa olika roller. Åskådarna sägs identifiera sig med stjärnan genom att placera sig i dennas ställe medan de tittar och därmed ha del i 'stjärnans' upplevelser. Åskådaren måste ge upp sin identitet. Jämför med televisionen: man tittar på TV i hemmet med ljuset tänt och med familjemedlemmarna närvarande. TV-rutan är bara tillräckligt stor för att avbilda huvudet på den som talar och samma uppsättning figurer framträder vecka efter vecka i sina serier, åtföljda av ständigt samma nyhetsuppläsare. Åskådaren uppmuntras inte till att glömma vem hon är eller var hon är: TV-tittande är ingen situation där man lider identitetsförlust. Barn säger sig svara 'det talandet huvudet' när en figur i TV simulerar samspel direkt med

åskådaren. Barn spelar sålunda mot figurerna i TV-rutan. Uppemot 40 procent av dem intar 'svarsroller', och deras identitetskänsla förblir orubbad.[1]

När vi diskuterar TV, gäller diskussionen alltså ett nytt medium, som är olikt de andra genom att de simulerar direkt samspel. Det är som om barnet träffade människor i små sociala grupper. Därför är det möjligt att TV kan stödja individualitet. Vi får inte heller glömma att TV framför allt är ett kvinnomedium, eftersom kvinnor tenderar att köpa de produkter som annonseras och också ser mer på TV än män. Man får intrycket att TV söker efterlikna samtalen över staketet, när tvätten hängdes på tork. Vi har också genom experiment funnit att kvinnor oftare än män 'pratar' med TV-figurerna.

Vi har emellertid inte besvarat frågan 'Varför är TV så populärt?', men vi kan omformulera den: 'Varför existerar det överhuvudtaget ett behov av något som ger intryck av direkt ('face to face') samspel med en liten grupp TV-personligheter som regelbundet framträder i rutan?' Detta är en bättre fråga, men för att kunna besvara den krävs att vi, såväl historiskt som antropologiskt, betraktar det sätt på vilket människor lever i kulturer utom räckhåll för massmedia.

Mitt första axiom är att jaget kan betraktas som en spegel, att det är via andras reaktioner på oss själva som vi etablerar och utvecklar vår identitet.

Mitt andra axiom är att för att leva ett harmoniskt liv måste en människa lära känna sig själv, måste på ett realistiskt sätt bli medveten om både sina brister och möjligheter. En annan människas reaktion gör det möjligt för oss att se oss själva som ett objekt, bokstavligt talat som 'mig'. Dessa 'mig' som vi ser i andras speglande reaktioner måste införlivas på ett harmoniskt sätt med vårt reflekterande och medvetna 'jag'. Om vi ser det historiskt, vilka medel använde man förr för att lära känna och införliva 'sig själv'?

Jag kommer att argumentera för att strukturen hos två primära institutioner fyllde denna funktion, nämligen familjen och den utvidgade släktgemenskapen, som barnet ursprungligen skulle ha levt med hela livet.

I den följande analysen kommer jag delvis att lita till etymologi och ordspråk, eftersom det var under studium av dessa som den teori som jag här utvecklar tog form. Vidare vill jag framhålla att många av dessa idéer är gamla som livet själv, och inte enbart begränsade till den sjuttioåriga disciplinen samhällsvetenskap. 'Familjen' är framför allt en ekonomisk enhet – härledd från latinets 'famulus', d. v. s. 'tjänare', och vårt ord 'boy' från latinets ord för den manliga tjänare som såg till korna ('bovus'). *Familjens struktur kännetecknas av ömsesidiga tjänster som ombesörjer en integrerad arbetsfördelning.* Industrialiseringen och 'framåtskridandet' har tärt åtskilligt på denna traditionella funktion, något som delvis kan förklara vårt mediabeteende.

[1] Hur *vet* Noble att det varken förekommer likhets- eller önske-identifikation? – undrar K. E.

Släkten, å andra sidan, är huvudsakligen en social snarare än ekonomisk enhet, eller med de Tocquevilles ord: 'Kungar och monarkier är skapade av människor, men samhället är sprunget ur Guds hand.' Vilka utvecklingsbefrämjande (evolutionära) funktioner hade den utvidgade släktgemenskapen? En 'king' är det samma som 'kin' (sv. 'släkt') med ett 'g' i slutet. Släkten utgörs av en grupp av människor som är sammanbundna genom äktenskap och förbund, där 'förbund' bokstavligen innebär ökade bindningar. Men hur fungerar denna bindning? Vi finner att ordet etymologiskt är besläktat med begreppet 'böja och återkasta'. Det förefaller troligt att en viktig funktion hos släkten är social – att reflektera bilden av varje enskild medlem. Våra släktingar tillhandahåller referenspunkter med vilkas hjälp det enskilda barnet kommer i kontakt med och kan jämföra sig med en fast grupp av människor. Vi återfinner denne idé i Aristoteles' ordspråk: 'En vän är ytterligare ett jag', i Cotgraves ordspråk:'En äkta vän är en andra släkting' (1611), i Pythagoras' mindre kända påstående 'Bland vänner är allting gemensamt' och i Nunez' ordspråk 'Den bästa spegeln är en gammal vän' (1555). Varje ordspråk upprepar på sitt sätt en högst viktig funktion hos släkt- och samhällsgrupper: de tillhandahåller en spegelsal så att varje individ via släktens ögon får en korrekt bild av sig själv. Eftersom 'jag inte kan vara din vän och samtidigt din smickrare' (Crowley, 1550) verkar det troligt att individens identitet utvecklas riktigt och förankras inom släktgemenskapen.

Dessutom säkerställde den utvidgade släktgruppens struktur att varje barn i (det lilla) samhället kunde se sig självt utifrån de olika synvinklarna hos en mängd olika människor i gruppen och att denna grupp motsvarade ett samhälleligt mikrokosmos. (Släktgrupperingar har visat sig vara av lika stor betydelse för 'människoapornas' sociala beteende.) Barnet kan således betrakta sig självt utifrån synvinklar som representerar hela åldersskalan i samhället, utifrån manliga och kvinnliga synvinklar, och utifrån blodsförvanters och ingiftas synvinklar. Speglat i denna variation av synvinklar kommer barnet att betrakta sig självt från flera olika, men ändå balanserade, perspektiv och får därmed en ganska riktig bild. Med andra ord fyller strukturen hos släktgruppen, som är representativ för samhället i stort, en synnerligen viktig funktion: via speglingsprocessen förankrar den barnets identitet i det vidare samhället. Att strukturen fyller denna funktion – och hur representativt det lilla samhället är – kan vi sluta oss till av ett ordspråk från 1566: 'Det är inte mycket till släkt, som varken har någon hora eller tjuv.' Att se sig självt utifrån de växlande perspektiven hos en mängd olika samhällsmedlemmar bidrar till att barnets jaguppfattning utvidgas och ökar chanserna för att barnet kommer att passa in i vidare sociala sammanhang.

Om vi förstår detta synsätt, förstår vi kanske också televisionens betydelse för våra barn. Då kan vi kanske belysa de samhälleliga funktionerna hos televisionen (som bokstavligen betyder

'betraktad från långt håll') och kanske förstå McLuhans berömda uttryck 'den globala byn'. Den viktiga frågan är om den 'industriella människan' fortfarande har samma behov som sin förindustriella motsvarighet – om den industriella revolutionen verkligen lyckades utplåna 5000 år av historien. Den analys som följer skall inte heller uppfattas som en uppmaning att återvända till 'den gamla goda tiden'. Snarare går den ut på att isolera de drag som var utmärkande för den 'gamla goda tiden' och som gjorde den god – som försåg individerna med harmoniska jaguppfattningar – och utröna om några av dessa drag skulle kunna återförenas med de 'utvecklade' samhällen som vi nu lever i. Analysen gäller i sista hand den sociala organisationens verkningar på individen. Utifrån denna ståndpunkt ska vi förhoppningsvis bättre kunna förstå den mycket viktiga roll som TV spelar för barn i 'massamhällen'.

Nedan följer en jämförelse som kontrasterar samhällslivet av idag och så som det var organiserat i vårt land[1] för mindre än två sekler sedan.

Jag måste emellertid klart poängtera att följande analys hänför sig till både bysamhällen och industrisamhällen i allmän snarare än specifik bemärkelse. I båda samhällstyperna kan man återfinna oändliga variationer, och mitt huvudintresse är här att lyfta fram de grundläggande kännetecken som till stora delar är tämligen universella i båda samhällstyperna. Undantagen kommer att vara rikliga och inget enda samhälle kommer helt och hållet att passa in i den följande typologin, men *jag syftar å ena sidan på de speciella walesiska bysamhälle från förra århundradet som Rees redogjort för*[2], *och å den andra sidan på livet så som vi föreställer oss det i ett bostadsområde i en förort till någon storstad idag.* Båda de fall jag beskriver är i hög grad 'idealtyper' och analysen kan anklagas för att romantisera bystilen och svärta ned den 'industriella' livsstilen. Men att leva utan värderingar och förebilder och bara katalogisera olikheter mellan samhällen på ett akademiskt sätt, leder oundvikligen både till cynism och till en rent anatomisk skiss över bysamhället, men glömmer bort själva hjärtat.

Social organisation

By	*Industristad*
1. Få specialiseringar.	Många specialiseringar.
2. Varje människa hantverkare eller konstnär.	Hantverkarens och konstnärens färdigheter är det specialiserade fåtalets privilegium.
3. Ledarskapet roterar allt eftersom gemenskapsgruppen koncentrerar sig på olika uppgifter.	Ledarskapet är formellt fastställt, men roterar fortfarande informellt.

[1] England.

[2] A. Rees. Life in a Welsh countryside, Cardiff, Welsh University Press. 1950.

4. Livsrytmen förändras ständigt.	Livsrytmen varierar inte.
5. Ringa medvetenhet om tid och rum som konsumerbara 'varor'.	Tid och rum är 'varor'.
6. Tolerans av det excentriska.	Det excentriska betraktas som abnormt.
7. Avskildhet praktiskt taget omöjlig.	Avskildhet värderas högt.
8. Kommunikation inom familjen över åldersgränserna.	Kommunikation utanför familjen mellan likar.
9. Visdom premieras.	Utbildning premieras.
10. Nyheter för det mesta omedelbart relevanta, eftersom individen själv måste reagera aktivt på dem.	Nyheter för det mesta distanserade från individens egen verksamhetssfär, eftersom han inte själv kan reagera aktivt på dem.
11. Hela den sociala organisationen synlig och möjlig att lära sig.	Helheten kan inte upptäckas och inläras genom förstahandskännedom.
12. Organisk i liten skala; det ömsesidiga beroendet kan man se och uppleva.	Organisk endast i stor skala; det ömsesidiga beroendet är något man undervisas om, men inte upplever.

Jag hoppas att jämförelsen mellan de två livsstilarna tydliggör det faktum att livet i bysamhället är en sammanhängande, integrerad helhet – utan tvekan alltför intimt och begränsat för den moderna människan – medan livet i industristaden kan vara fragmentariskt och osammanhängande. *Den tes jag framlägger här är den att TV delvis återupprättar en gemenskap av bytyp, genom att exponera olika individer för samma välbekanta innehåll, som har en anmärkningsvärd prägel av repetition.*

I följande moment ska jag försöka att kortfattat utveckla var och en av punkterna i tabellen och relatera dem till TV

1. Det är viktigt att mer exakt förstå hur specialisering inverkar på individens relationer till den mänskliga gemenskap som dennes identitet är förankrad i. Ett litet samhälle kan endast bära upp ett litet antal specialister när dess medlemmar är sysselsatta med samma slags aktiviteter. Ett samhälle som bara består av specialister har ingen gemensam bas, har få gemensamma erfarenhetsområden. Specialiseing kräver att de hantverksskrån, som en gång mycket riktigt kallades mysterier, inviger medlemmen i färdigheter som i allmänhet skyddats som yrkeshemligheter undan de andra i samhället – ofta med hjälp av ett språk som man hittat på själv och som är oförståeligt för utomstående. De andra medlemmarna i samhällsgemenskapen uppmuntras att sätta sin tillit til specialister. Detta kan få skadliga konsekvenser, eftersom människorna

inte längre ägnar uppmärksamhet åt sin egen hälsa när läkare finns att tillgå, åt sina djurs hälsa när det finns veterinärer, åt sina far- och morföräldrars välbefinnande när det finns socialarbetare och åt sina barns utbildning när det finns lärare.

Det tycks finnas en lag som säger att ju mer specialisering vi har, desto mindre uppmuntras folk att själva ta ansvar, med resultat att de upphör att ägna uppmärksamhet åt det som ligger utanför det egna specialistområdet.

TV kan bidra till att blottlägga specialistens 'mysterier' Att se politikern, universitetslektorn, polisen, läkaren eller rörmokaren i TV-rutan avslöjar den mänskliga varelse som dolts bakom pressmeddelandet, det tryckta ordet, under uniformen, läkarrocken eller blåstället. TV-tittaren får desto mer trånga bakom specialistförklädnaden som mötet med dessa individer ser ut som om det ägde rum under intima former, där specialisten verkar att konfronteras i ett direktsamtal med den om sitt eget jag medvetne åskådaren. Åskådarna upptäcker – speciellt i dramatiska serier – den mänskliga sidan hos specialisten, och inser att denne står inför samma problem som de själva, t. ex. en nyckfull äkta hälft, en påtagligt otillfredsställd son och ekonomiska problem. Många livs levande specialister kommer faktiskt att uppfattas som fyrkantiga i jämförelse med den upplevelse som tittaren har vid det pseudo-sociala samspelet med deras motsvarighet i TV-rutan.

2. Eftersom vi i den här jämförelsen rör oss med idealtyper, kan vi se varje människa i bysamhället som en konstnär eller hantverkare, i den sanna bemärkelsen av ordet 'konst': 'att passa eller foga ihop'. I skarp kontrast till detta är individerna i moderna industrisamhällen utestängda från konstnärliga och hantverksmässiga aktiviteter, därför att dessa numera bara utövas som ett privilegium för ett professionellt fåtal. Man skulle kunna formulera en allmän regel: *när en färdighet en gång professionaliserats, har de som är utestängda från denna aktivitet inte längre det självförtroende som krävs för att sysselsätta sig med aktiviteten i fråga* – speciellt som de kan jämföra sig själva med alla professionella man kan se i rutan varje kväll. I mindre välutvecklade samhällen sätter föräldrarna en stolthet i att 'förbereda' (ett verb som etymologiskt är besläktat med 'förälder') sina barn i kulturtraditioner som berättelser, musik och sång. För specialiserade (på andra områden än konst) individer i 'utvecklade' samhällen, som inte är medvetna om att de kan uttrycka sig med konsten som medium (ett viktigt medel att uttrycka sig själv) kan resultatet bli ytterligare alienation från jaget och en flaskhals mot outtryckta känslor.

Varje nytt massmedium har möjliggjort en allt starkare respons från mottagaren – från totalt uppgående och identitetsförlust i boken och filmen, över televisionen där åskådarna – utan att få sin identitetskänsla rubbad – spelar mot figurer som de känner igen från verkligheten, till lokalradion och lo-

kaltelevisionen som kräver deltagande av närsamhället. Utifrån detta betraktelsesätt kan man förstå hur massmedia har utvecklats, eller nästan återvänt till teatern, där gestalterna ofta talar direkt till sin publik. Men det finns fortfarande viktiga brister som måste övervinnas. Vidgat tillträde för allmänheten till massmedia skulle motverka den skadliga föreställningen att konst är ett privilegium för det specialiserade fåtalet (om nu tillträdet måste bli i form av 'konst' och inte i form av opretentiösa kommentarer till det senaste kommunala beslutet. K.E.)

3. I *bysamhällen* är ledarskapet inte något som är klart fastställt och definierat och inte heller sammankopplat med någon maktposition. Antropologiska data säger oss att ledare ofta tjänar sina undersåtar och att ledarskapet sällan är en speciellt eftertraktad position. Inom bygemenskapen roterar ledarskapet alltefter som olika uppgifter kräver olika ledare. Medan de flesta människorna kan utföra prestationer inom ungefär samma färdighetsregister, är det troligt att någon är bättre än de övriga i en bestämd färdighet. Följaktligen är ledarenvid plogningen inte nödvändigtvis samma person som ledaren under husbygget.

   Den repetitiva livsstilen *i industrisamhällena* har medfört att ledarskapet blivit fastställt och förknippat med status. En chef väntar sig underkastelse i alla sociala sammanhang, även om det givetvis också finns olika former av informell social status i alla grupper med en formellt organiserad struktur. Konsekvenserna av det formaliserade ledarskapet för de individer som utgör gruppen blir att de endast lär sig roller som är förknippade med underkastelse, och blir oförmögna att inge respekt som individer, med ökad alientation som följd.

   Roterande ledarskap, som inom byn, tenderar däremot att leda till en situation, där varje människa delar ansvaret för de formella eller informella lagar som styr samhällsgemenskapen.

   Den individ som upplever sig vara oförmögen att inge respekt, kommer snarare att bli motiverad att fly från en alienerande miljö och kanske se på TV. Som en av mina vänner en gång uttryckte saken: 'Efter en skendöd arbetsdag, känner man för att tillbringa kvällen som en skendöd.'

4. *I byn växlar livsrytmen ständigt, medan rytmen i industristäderna är fast och oföränderlig.* Häri ligger en högst viktig skillnad mellan de två livsstilarna, ty det innebär att det för det stora flertalet, i världens byar, inte finns något arbete och någon fritid i sig, utan snarare vissa tider när saker och ting måste göras och andra tider när det finns mindre att göra. Begrepp som arbetstid, fritid och övertid och de olika sätt som vi vant oss att dela upp tiden i, existerar inte i bysamhällen, där livsrytmen påminner om flödet i en bäck.

   Efter att ha fullgjort sina arbetstimmar, känner industri-

samhällets människor sig ha rätt att bli underhållna. *Mer än något annat behov tillfredsställer TV kanske detta: känslan att vi, med arbetsdagen bakom oss, har rätt att luta oss tillbaka och bli roade. Och specialiseringen uppmuntrar förstås vår önskan att bli roade av en professionell, snarare än att roa oss själva.*

5. För människan i industrisamhället blir alltså tiden, kort uttryckt, någonting som skall konsumeras, d. v. s. göras slut på.

   I bysamhällena betraktas varken tid eller rum som uppspaltade enheter. Rum under tak tjänar som skydd, med i övrigt odefinierade funktioner, och används följaktligen högst olika, i motsats till industrisamhällesmänniskans sovrum, vardagsrum, kontor och kök. Fastän det är uppenbart, kan det ändå vara värt att betona vilka konsekvenser sådana föreställningar måste få för individens sätt att tänka. Olika 'tider' och olika 'rum' kommer att förknippas med olika mentala tillstånd: perioder och platser för aktivitet respektive passivitet. Arbetstid och arbetsplats blir till *en* scen där individen måste uppträda annorlunda än hemma på hemmatid. Eftersom hon dessutom agerar så att säga på skilda scener, är det troligt att den tidigaste inlärningen kommer att fungera vägledande för var och en av scenerna, snarare än någon detaljerad prövning av eller medvetenhet om vad som är lämpligt i varje situation. *Vi kan förmoda att media tillhandahåller en relativt beständig bakgrund i en alltmer uppspaltad tillvaro.*

6. *Människor i bysamhällen* är beredda att tolerera och härbärgera det excentriska och andra ovanliga beteenden. Inom byn finns det plats för en fåne, och dennes familj åtar sig ansvaret för honom. Man gömmer inte dem som uppfattas som avvikande och abnorma undan allmänhetens ögon, vilket oftast är fallet när sådana människor placeras på institutioner i industrisamhällen.

   Utan möjligheter att själva konfronteras med abnormitet, drabbas *folk i storstäder* av en överdriven rädsla för den, troligen därför att den påminner dem om deras egen skröplighet.

   Men TV låter oss verkligen möta avvikelse och abnormitet, som i dramats form är tryggt avlägsna och som obevekligt uppspåras, botas eller handläggs på annat sätt av televisionens polisiära och medicinska styrkor.

7. I byn kommer praktiskt taget alla händelser till allmänhetens kännedom – en situation som den moderna människan kanske skulle uppleva som outhärdlig. Det är uppenbart att det blir svårt för en individ att ha hemligheter när man kan överblicka helheten, och det är förmodligen därför som brott inte kan undgå upptäckt i intima samhällsgemenskaper.

   Den sorgsna bibetydelse som ordet 'privat' ursprungligen hade – 'berövad' (social kontakt) – har i modernt bruk fått en innebörd i motsatt riktning. Detta århundrade har på många sätt varit det tidevarv då individen dragit sig tillbaka från sina medmänniskor.

Paradoxalt nog finner vi att TV och andra massmedia inte saknat en roll i detta sammanhang. I skydd av vårt hårt tillkämpade privatliv, förses vi av media med TV-gemenskapens offentliga liv. Ska vi se det som ett oroväckande forskningsresultat att folk, i en nyligen genomförd enkätundersökning i Kanada, kunde räkna upp fler TV-figurer som de kände än personliga bekantskaper? Kännetecknande för TV-tittare är att de pratar med varandra omkring fiktiva gestalters uppträdande i TV-serier, att tonåringar pratar om popstjärnornas upptåg, på samma sätt som Hollywoodgenerationen pratade om filmstjärnornas privatliv, vilket utbasunerades med pukor och trumpeter. *Men med TV ökar intimiteten: det uppstår en känsla av att man verkligen känner dessa personer och det är deras förehavanden i TV-rutan som är samtalsämnet, inte deras liv utanför TV – detta i direkt motsats till Hollywood.* Skvallret går nu som om händelserna i TV-rutan ägde rum en bit ner på gatan.

På detta unika sätt skänker TV oss avskildhet, samtidigt som den förser oss med vårt offentliga skvaller. Inte heller får vi glömma att två tittare som sett samma program åtminstone kan tala om personerna i programmet, vilket ger ett gemensamt samtalsämne både i universitetets lärarrum och på fabriksgolvet.[1]

8. *I mindre välutvecklade samhällen* spelar familjen en avgörande roll, och inom familjen förekommer en hel del kommunikation mellan de olika åldrarna. *I moderna, utvecklade samhällen* blir familjemedlemmarna allt mer oförmögna att överbrygga generationsklyftor, d. v. s. att kommunicera över åldersgränserna. I stället väljer de hellre att kommunicera med likar utanför familjegruppen.

I bysamhällen identifierar sig en medlem med hjälp av släktskapsrelationer och sin familj. I moderna samhällen identifierar sig en person med hjälp av sitt yrke och sin utbildning. Detta kan kanske tyckas vara en obetydlig skillnad, men tyder ändå på att familjegruppen håller på att undermineras.

Att lära sig kommunicera är av avgörande betydelse för individens utveckling, eftersom kommunikation är en process av givande och tagande, där två individer lär sig förstå den andres synvinkel och åsikt.

Inom byn och den utvidgade släktgemenskapen kommunicerar den unga med alla och lär sig följaktligen att förstå den gamles och den unges, förälderns och den medelålders' synvinkel. Den unga kan vidare insupa den samlade livserfarenhet som finns inom släktgemenskapen och iaktta de roller som han lär få spela i framtiden. Om man betraktar världen som en scen, så iakttar den unga medlemmen i den utvidgade släktgruppen alla de roller som hon lär få spela senare i livet.

Rörligheten i *industrisamhällena* tenderar att bryta ned den utvidgade släktskapsgruppen. Bostadsområdena blir sovstäder där unga föräldrar praktiskt taget avskärmas från yttervärlden. Det är inte att undra på att de förlitar sig på den

[1] Dock inte mellan företrädare för både lärarrum och fabriksgolv – eftersom TV inte får dem att mötas. TV framställs ofta som en föreningslänk mellan olika grupper – men vad hjälper det att man sett samma program, när samhällets organisation gör att man inte träffar varann? (K. E.)

vilsefarne doktor Spock när det gäller barnavård, och inte heller att dessa föräldrar är osäkra då det gäller uppfostran av sina barn. De gamla i industrisamhällena kan bli lika segregerade där de bor, ofta ensamma och avskilda, och den visdom de samlat genom livserfarenhet kommer inte till någon större användning. I bysamhället är de gamlas erfarenheter tillgängliga för de unga.

9. Undermineringen av den organiskt utvidgade släktgemenskapen, den kanske tidigaste och effektivaste formen av socialförsäkring, lägger ökad tonvikt vid utbildning. Denna blir inte enbart en språngbräda mot ökad rörlighet. Rörligheten kräver i sin tur utbildning för att stärka den isolerade kärnfamiljens ställning på dess nya bostadsort. Orsakerna till denna tendens är komplexa, *men de unga av idag lär sig sådant som deras äldre släktingar aldrig ens hört talas om, och allting förändras med sådan svindlande hastighet att föräldrarnas erfarenheter inte längre uppfattas som relevanta i nya situationer.* Men vi får inte glömma att 'att utbilda' är detsamma som att 'leda ut' det bästa hos individen. *Vi har kanske en tendens att utbilda så att folk får en anställning, men tenderar att försumma utbildningen i sådana grundläggande färdigheter som att sköta en familj och uppfostra barn.*

   Vi får inte bortse från att TV kan erbjuda tillfälle att se en organisk, om än idealistisk, samhällsgemenskap, och *för många innebär TV deras enda chans att se både unga och gamla i aktion. Ur den isolerade kärnfamiljens begränsade perspektiv, kan TV fungera som ett fönster mot ett vidare register av sociala relationer.* Även välutbildade tittare inhämtar råd i fråga om barnuppfostran och andra familjeproblem från massmedia.

10. *I bysamhällen är samtal en mycket viktig aktivitet,* som rör vad folk ser och hör, skörden, de traditionella berättelserna som överför kulturella värden, och människor man känner. För det mesta är de få nyheter som finns av omedelbar relevans för individen i fråga. *Ordet 'skvaller' har som etymologisk rot betydelsen 'Gud-släkting' eller 'besläktade med varandra under Gud'.*

    För individen *i massamhället är en nyhet inte relevant i den meningen att han/hon kan göra något åt händelsen – alltså tvärtemot vad som är fallet i byn.* Nyheterna är således avlägsna från individens egen verksamhetssfär och man kan hävda att det blir eskapistiska till sin natur, eftersom de inte längre är relevanta för vardagslivet. Nyheter måste var något utöver det vanliga och dra till sig uppmärksamhet, men de är också flyktiga och obeständiga, ofta föga mer än journalisternas egna nyhetsuppfattningar (Ockupation av moskén i Mekka och Hans Eriksson).[1] *Det verkar troligt att en individ med tillgång till nyheter bortom den sfär där hon har reellt inflytande kan känna sig alienerad från det samhälle som frambringar nyheterna.*[2] Men ännu mer oroande är kanske en annan tanke: me-

[1] Jag har bytt de engelska exemplen mot svenska (K. E.).

[2] TV bidrar just till detta (K. E.)

dan individen i byn med nödvändighet ägnade uppmärksamhet åt sin omgivning, därför att hon var intresserad av att veta vad som försiggick, därför att det som hände faktiskt angick den grupp som hon tillhörde, tenderar människan i storstaden att använda helt avlägsna nyheter som bakgrund, som något som inte är värt full uppmärksamhet.

Ändå kvarstår faktum: nyheterna glöms, däremot inte nyhetsuppläsarna. Närmast till följd av sina täta framträdanden blir nyhetsuppläsarna celebriteter (bokstavlig betydelse: 'ofta nämnd') och publiken kräver att få se dem i andra skepnader. I en djupare mening blir nyhetsuppläsarna skvallerombud besläktade med lantbrevbärarna före dem.

11. Vad slutligen den sociala organisationen beträffar har det upprepade gånger visat sig att i en *bygemenskap, med en enda scen, är hela den sociala organisationen fullt synlig*, och det är lätt att se hur sociala roller förhåller sig inbördes. Var och en kan se modellerna för sitt framtida sociala beteende och alla de roller som man sannolikt kommer att inneha i framtiden, och har gott om tid att öva dessa roller i lekens form. Individen vet att hon utgör en del av en social organisation och kan förstå hur hon kommer att passa in i framtiden. Kontakten med medaktörerna varar dessutom livet ut, vilket kommer att framtvinga täta omprövningar av det egna jaget under samspelet med andra.

    I skarp kontrast till detta kan en medlem i ett modernt samhälle byta karaktär från en scen till en annan, undvika de aktörer som sannolikt skulle framtvinga en smärtsam analys av det egna jaget, och använda sin personlighet som en mask, utan att behöva integrera jaget bakom masken. Individens intresse gäller snarare det intryck som jaget ger än den analys av det egna jaget som framtvingas i den 'primitiva' samhällsgemenskapen. *Dessutom är industrisamhällen inte fullt synliga i sin helhet, och det är inte klart vilket inbördes förhållande delarna har till varandra.* Individen i dessa samhällen lär sig specifika beteenden för varje scen, med identitetsförvirring som följd. Vi förutsätter nämligen att en människa måste känna sig själv rätt väl för att kunna leva ett rikt och fullvärdigt liv.

12. Vi kan kanske förstå att människor ser på TV av två skenbart motstridiga skäl. För det första kan de med TV:s hjälp komma bort från ett alienerande samhälle, fly genom att låta sig underhållas, roas, och på så sätt minska sin alienation. Dessutom kan de – samtidigt – använda TV för att 'delta i samhället', i TV-seriens välbekanta och ny-realistiska samhälle, vilket ofta framställer roller som inte är synliga i det verkliga samhälle de själva lever i.

    Ett samhälle som är fullt synligt tvärsigenom, utan någonting att dölja, är helt, d. v. s. inte delat utan friskt. Invididen är inte heller delad, i ordet individa bokstavliga mening ('odelbar') utan hel. 'Allt mänskligt liv finns med', för att cite-

ra News of the World. *Massmediet TV kunde vara, och är, ett märkligt redskap att göra samhället synligt.* Dess ögon kan tränga in i rum som enskilda individer är rädda att beträda, vilket sannolikt skulle kunna resultera i en minskning av den mystik som många institutioner omgärdar sig med. Som Tolstoj sade då filmen kom: 'Vilket mäktigt redskap för att visa hur världens folk lever, men som allting annat kommer den (filmen) att tvingas sälja sig.' Romanen tog det sekler att fullända – TV har under sitt unga liv ännu knappt hunnit börja sin utveckling. Rätt använd, om hela dess kapacitet togs i bruk, skulle TV kunna göra oss till världsmedborgare. Rätt använd skulle TV kunna visa upp modeller av alla sociala roller, på samma sätt som dessa finns till beskådande i bygemenskapen.

Men i egenskap av massmedium kan TV inte framtvinga en prövning av det egna jaget, även om TV kan befrämja individens identitet. TV förser nämligen inte tittaren med någon spegelbild av det egna jaget – den viktiga återkopplingen som är nödvändig för en mångsidig utveckling."[1]

Kommentar:

Just därför är det så märkligt att Noble talar om interaktion och lägger sådan vikt vid denna. (K. E.)

Noble övergår därefter till de konsekvenser det får för individen att bo i ett industrisamhälle, kontrasterat mot ett bysamhälle. Jämförelsen gäller kontrasten mellan det liv vi lever idag, och det liv som våra far- och morföräldrar en gång levde och våra grannar ute i världen fortfarande lever.

"Konsekvenser för individen

	By	*Industristad*
1.	Del av en synlig samhällsgemenskap; det ömsesidiga beroendet klart synligt.	Det ömsesidiga beroendet inte klart synligt.
2.	De unga lär sig genom att se på och genom att göra saker. Utvecklingsstadier markeras genom ritualer. De unga har klart definierade ömsesidiga relationer inom familjen.	Skolorna lär ut färdigheter i abstrakta stadier som markeras genom bevis på utbildningsmässiga framsteg. De unga lär sig huvudsakligen underordnade roller för att sedan plötsligt förväntas vara vuxna.
3.	Jaguppfattningen fixerad och stabil i förhållande till en och samma grupp på en och samma plats.	Jaguppfattningen inte fixerad eller stabil, eftersom man är medlem i många grupper på många olika platser.

[1] "Som personligt medium, eller medium för en samhällsgemenskap, kunde TV emellertid tjäna också denna sistnämnda funktion." (Denna mening har jag flyttat ner hit, då den närmast ser ut som en from förhoppning utan täckning i texten K. E.).

4. Varje social roll utspelad på en enda scen; roller definierade av specifikt beteende.	Olika sociala roller uppspelade på olika scener – färre möjligheter att jämka samman rollerna.
5. Fler gemensamma erfarenheter inom gruppgemenskapen än enskilda erfarenheter.	Individens enskilda erfarenheter betraktas som viktigare än gemensamma erfarenheter.
6. Optimal använding av resurser, det egna jaget inbegripet.	Långtifrån optimal användning av resurser, det egna jaget inbegripet.
7. Stort behov av inlevelse i andra, eftersom det ömsesidiga beroendet erkänns och upplevs.	Mindre behov av inlevelse i andra, eftersom individerna är mer isolerade och materiellt oberoende av varandra."

Liksom i det föregående avsnittet gör Noble detaljerade analyser av skillnaderna mellan människans situation i by- och industrisamhällen – analyser som utmynnar i konsekvenserna för människors behov och deras sätt att använda TV.

Analyserna är utrymmeskrävande och upprepar i långa stycken vad som redan kommit fram i det föregående. I fortsättningen har jag därför skurit hårdare i de argumenterande analyserna men behållit de partier som direkt berör TV.

> "Som vi har redan antytt blir den individ som föds in i en väldefinierad samhällsgemenskap genast medveten om att han ingår som en del i den sociala ordningen, och hans arbete erkänns som värdefullt och blir belönat. Han är medveten om att han står i ett ömsesidigt beroendeförhållande till de andra. I de flesta bysamhällen bidrar både gamla och unga till samhällsgemenskapens helhet med sitt arbete och sin visdom. I moderna samhällen är de gamlas och ungas position oklar. Barnen spelar en obetydlig roll i gemenskapslivet. Utan någon annan roll än skolbarnets – med dess beroendeställning – spelar barnet en obetydlig roll t. o. m. inom familjen. Följaktligen har föräldrarna inget större behov av att etablera ett ömsesidigt förhållande till sina barn, eftersom ömsesidigheten mellan barn- och vuxenrollerna är obetydlig. Detta är högst olyckligt. I andra kulturer lyssnar föräldrarna på sina barn, därför att det ömsesidiga beroendet är något erkänt och upplevt. I många samhällen kan barn och far- och morföräldrar glädjas åt nära och ömsesidiga relationer, varigenom ålderdomens visdom och det friska hos barnet flätas samman. I vårt samhälle löper dessa två grupper stor risk att tvingas leva isolerade på skilda ställen, *där massmedia tillhandahåller den enda skymten av den andra. De far- och morföräldrar och barnbarn, som ingår som en så viktig del i de familjeserier vi ser på TV, har blivit isolerade på ett sätt som vore otänkbart i en primitiv samhällsgemenskap . . .*

Det är inte förvånande att teoretiker hävdat att det för tonåringar existerar två ömsesidigt uteslutande referenspunkter: skolan där instrumentella, d. v. s. utlärda roller lärs in, och kamratgruppens massmediadominerade kultur som tillåter dem att uttrycka sig själva. Det är inte förvånande att så många barn föredrar den senare. Massmedia visar ungdomarna hur man ska vara för att andra ska känna igen en som tonåring, hur man ska klä sig och dansa och hur man ska behandla sina föräldrar. Berövade de ritualer som i tidigare samhällen markerade övergången från barndomen till ungdomstiden, försöker tonåringar i stor utsträckning skapa sina egna ritualer. Det förefaller nästan som om de gav sina 'idoler' licens att, med hjälp av obegränsade ekonomiska resurser, visa dem vad en tonåring ska göra . . . *Massmedia utgör i detta avseende en mycket viktig referenskälla, speciellt för dem som inte kan, eller inte vill förvärva den identitet och de framtidsutsikter som en kvalificerad utbildning kan erbjuda . . .*

Föräldrarna i dagens städer, som inte tillåter barnens naturliga behov av självhävdelse, måste räkna med att barnen söker sig utanför familjen och önskar bräcka föräldrarna genom att betona hur överlägset de skiljer sig från dem. I industrisamhällen får ungdomarna *påtvingade identitetskriser och betecknande nog är det till massmedia, och speciellt till popmusiken, som ungdomarna vänder sig . . .*

Kanske är den mest akuta krisen för människan i det moderna industrisamhället avsaknaden av en fast 'publik'[1] att hänga upp sin identitet på. Lösningen består i att finna en identitet som är beständig och oberoende av den aktuella arenan. För att upptäcka detta 'själv' måste man använda samma medel som i byn. Det vill säga att det är med hjälp av relationer med andra människor som vi tvingas blir medvetna om oss själva. Med hjälp av mänskliga relationer och spegelbilder av oss själva torde vi kunna lära känna oss själva bättre. Vi måste med andra ord skärpa vår förmåga att hantera relationer, så att de kan befrämja vår medvetenhet om det egna jaget . . . För att använda den analogi som vi utvecklat ovan: *TV tillhandahåller en arena med ett stort antal stabila figurer som tittaren kan samspela med, utan att behöva riskera någon påtvingad smärtsam analys av det egna jaget, ty samspelet är inte dynamiskt.* Ändå tycks samma ansikten som ofta dyker upp, s. k. förmedlande länkar, samspela med tittaren där hemma. Följaktligen upplever tittaren att han känner dessa människor tillräckligt väl för att t. ex. säga 'hej' till dem på gatan. Dessa TV-personligheter tillhandahåller *en fast arena som inte ställer några krav på tittaren – kanske ett viktigt skäl till att TV är så populärt . . .*[2]

I byn är alla modeller för 'Hur man beter sig', synliga, scenen är välkänd och aktörens roll behöver inte läras in, eftersom de roller som ska spelas har präglats in i minnet och repeterats i lekens form innan skådespelet börjar. Människan i *stadssamhället* däremot måste ständigt förflytta sig från en obekant situation till en annan, tills hon lär sig hur man ska bete sig i varje ny situation.

[1] ett konkret socialt sammanhang – 'arena' (K. E.).

[2] Det är bl. a. just detta som är så mentalt och socialt ohälsosamt och som jag behandlat sid. 256–258 (K. E.).

Varje roll måste läras in och människan söker troligen efter bekanta ledtrådar även i obekanta miljöer för att minska den osäkerhet som förknippas med en odefinierad situation. *Sannolikt vänder hon sig till massmedia, speciellt TV, för att se något som hon sedan kan känna igen och använda i obekanta omgivningar.* Vi har data från intervjuer som visar att sjuåringar vet hur man beställer drinkar på en pub åtminstone sju år innan de kan omsätta denna färdighet i praktisk handling. På Irland låter telefonsamtal som i amerikanska filmer och turkiska poliser ser ut precis som Hollywoodpoliser, med tuggummi och allt. Vi kan därför förutsäga att TV:s 'ny-realistiska' material kommer att tillhandahålla många moment som gör det möjligt för individerna att känna igen något bekant i obekanta miljöer.

Vi kan förutsäga att nyhetsprogrammens våld kommer att ge fler incitament till kommande imitation än Tom och Jerry. De demonstranter som kastar sten och mer dödsbringande vapen mot uniformer är lika universella som kapare. *Varje gång en bild visas får man lära sig en 'Hur man beter sig' – modell och får måltavlan för aggressionen definierad.*

TV spelar vidare en viktig roll då det gäller att definiera de stereotyper som vi förknippar med olika yrkesgrupper och nationaliteter, speciellt dem som vi inte har någon direktkontakt med.

I allt mer specialiserade *industrisamhällen* uppmuntras individen att tro att hennes specialiserade erfarenheter enbart delas av andra lika specialiserade människor. Vårt sätt att betrakta vår identitet avslöjar denna tendens: vi säger att vi har det eller det yrket – yrket blir kännetecknet på vår identitet. Barn uppmuntras att specialisera sig vid en allt yngre ålder och att tillägna sig information som andra barn inte får. Härmed reduceras värdet av de erfarenheter som uppfattas som gemensamma och härrör från det förhållandet att man är människa.

I bysamhällen med minimal specialisering uppfattas erfarenhetsgemenskapen som viktigare än individens enskilda erfarenheter, och denna gemenskap härrör både från att man har likartade arbeten och från att man ser sig själv som människa bland människor. Faktum kvarstår att vi är mänskliga varelser och att vi konfronteras med samma problem och glädjeämnen, oavsett vilken yrkesspecialisering vi har.

För författaren till dessa rader (G. Noble) kan *TV:s attraktionsvärde till stor del förklaras med att televisionen, 'när den är konst', handlar om människans grundvillkor, hämtar stoff från det dagliga livsdramat och därmed tillhandahåller en kultur som är gemensam för alla trots att de är 'specialister'.*

Coronation Street skildrar händelserna på en enda gata eller i en enda by och är populär därför att producenterna har upptäckt att samspelet inom en sluten grupp människor utgör en synnerligen sammansatt och dramatisk process-händelse – vilket vi samhällsvetare faktiskt också håller på att upptäcka. Eller för att tala med TV-författaren Paddy Chayefsky (redan 1955): 'Man kan

borra sig in i de mest anspråkslösa och vanliga relationer, t. ex. mellan borgarbarn och deras mödrar, mellan en medelklassmake och dennes hustru, mellan en manschettarbetare och dennes sekreterare – kort sagt folkets relationer'.

Människor förhåller sig till varandra på ett otroligt komplicerat sätt. Orsakerna till att en man gifter sig innehåller ett långt mer upphetsande drama, än varför han mördar någon . . .[1,2]

För många ger TV den första kontakten med tidigare okända situationer. TV har, enkelt uttryckt, förmågan att göra samhället synligt, och som medel att överföra en verklighet fjärran ifrån (bokstavligt och socialt), saknar den sin like.

Annonsörerna insåg detta för länge sedan. Bildreklam fungerar därför att bilder bidrar att definiera obekanta situationer. Reklamen utgör i grund och botten inlärningserfarenheter från situationer som man saknar direktkontakt med. När man ställs inför en ny situation är det tidigare inlärda associationer, snarare än en objektiv definition av själva situationen, som rinner till i hjärnan. Därför är annonsörer angelägna om att visa upp människor som konsumerar deras produkter – än en gång rör det sig om en raffinerad form av visuell inlärning . . .

Man kan hävda att många TV-program i själva verket gör reklam för livsstilar och levnadssätt. TV-ålderns barn vet vilken sorts kök som representerar högsta status – de har sett det i Här kommer Lucy/Lucy Show. Barnet vet hur man visar upp den status som eftersträvas i prestationssamhället – och drar omedvetet slutsatsen att alienation endast kan bero på misslyckanden . . .

För författaren till dessa rader är ändå det mest utmärkande för TV-utbudet hur ofta man i sina bättre dramatiska produktioner bemödar sig om att skildra händelser så realistiskt som möjligt, att visa åskådaren hur det känns att vara en brottsling eller polis i verkligheten t. ex. i Task Force och att vara arbetslös på riktigt t. ex. i Coronation Street . . . Denna tendens är mindre framträdande i de produkter som importeras från USA där man direkt har överfört Hollywoods stilarter och produktionstekniker till det nya mediet TV.* Ett beklagligt resultat blir att åskådaren ges tillfälle att gömma undan sina egna problem i verkliga livet men inte kommer att lära sig hur det känns att vara medlem av ett modernt industrisamhälle ute i verkligheten."

[1] P. Chayefsky. Television Plays. New York 1955.

[2] Det är synd att inte fler TV-producenter har insett detta – eller också beror den högre TV-frekvensen för mord än för äktenskap på att morden är billigare att framställa. (K. E.).

Kapitel 21 Könsroller

Detta kapitel omfattar referat av och citat från följande arbeten:

Margaretha Rönnberg. *Könsrollsstereotypier i Barn-TV-program.* 1975

Ulla B Abrahamsson. *Könsroller i TV:s fiction-utbud* i *Sakligt, opartiskt, jämställt?* 1979

George Gerbner. *Violence in Television Drama: Trends and Symbolic Functions* i SGR 1. 1972

Könsroller

Inledning

När ett samhällsproblem lyfts fram, är det efter en tid lätt att få en känsla av att problemets vidd överdrivits och att frågan propsar på oproportionerligt stor uppmärksamhet. Man förnimmer en viss "trötthet" som lätt slår tillbaka mot de intressen som söker hävda sig. Detta har i viss mån inträffat i fråga om könsrollsproblematiken.

I mediasammanhang kan ingen analys gå förbi problemet att de flesta underhållningsprogram genom sin konventionella uppläggning bidrar till att konservera rådande könsrollsmönster och därmed motarbetar samhällets officiella strävanden till likställighet mellan könen. Påståenden av denna karaktär möter dock så ofta att de nästan upplevs som ritualliknande rutiner utan minsta sting.

För att återuppväcka läsarnas intresse för den könsrollsindoktrinering som glimtvis berörs i referaten av olika forskningsrapporter har jag hämtat några sidor från Margaretha Rönnbergs uppsats "Könsrollsstereotypier i barn-TV-program från 1975[1].

Trots att Rönnberg analyserar barnprogram, som man förutsätter är mer medvetet pedagogiskt gjorda än flertalet andra program, visar hennes uppsats att läget är mer bekymmersamt än man kunde ana. Till effekten som välbehövlig väckarklocka bidrar att Rönnbergs beskrivningar är lika roande som oroande.

Uppsatsen är på 30 sidor plus en förteckning över de 121 barnprogram som analyseras. I originaltexten hänvisas med nummer till dessa program. Då listan inte tas med i den aktuella rapporten har nummerhänvisningarna också utelämnats. (En del av uppsatsens styrka ligger eljest i dessa hänvisningar till konkreta program och att det inte är fråga om allmänna svepande påståenden.)

Förutom avsnittet "Babbelmajor, skator och tjafsmostrar" har jag tagit med "Sammanfattning", "Slutsats" och delar av "Diskussion – barn bor inte i ett främmande land" samt en tabell. Diskussionen har tagits med bl. a. därför att den representerar något ganska sällsynt inom det studerade området, nämligen en konstruktiv kritik och konstruktiva förslag som en liten motvikt till de mycket teoretiska forskningsresultat som upptar huvuddelen av den föreliggande rapporten. (K. E.)

[1] Uppsats i sociologi vid Uppsala universitet.

Från "Könsrollsstereotypier i Barn-TV-Program från 1975

Babbelmajor, skator och tjafsmostrar

Harriet, Hedvigs syster i Från *A till Ö*, är dock relativt nöjd med sin standard, åtminstone nu sedan hon fått heltäckande mjuka mattor överallt i sin villa och swimmingpool i trädgården. Däremot är hon "ganska odräglig", "litet fånig", en "skata", och ugglan Helge känner "rent spontant att han skulle vilja bita henne i häcken".

Hennes intressen inskränker sig mest till kläder – hon läser modetidningar, byter kläder jämt, till och med *inom* ett program, köper hatt o. s. v. – och fester (kvinnor går gärna på fest, däremot aldrig män.)

(Att flickor bryr sig om sitt utseende i motsats till pojkar behöver väl knappast påpekas, eller att män bryr sig om kvinnors utseende. Pojkar och män, å andra sidan, får dock gärna vara starka och t. ex. lyfta pianon, eller vara "stadiga". "En gorilla kan väga upp till 250 kg – det är som tre stadiga farbröder tillsammans".)

Inför en av sina fester har Harriet emellertid bekymmer, ty dit "kommer en människa som bara pratar och pratar", varför Harriet behöver ett ord med vilket hon kan "klämma åt den där människan". Hedvig föreslår "pratkvarn" och "tjafsmoster", och Harriet blir rätt förtjust i det senare ordet, men tar till sist "babbelmaja". Dagen efter frågar Hedvig om Harriet fick någon användning för ordet, och denna svarar "Hon teg direkt".

Hedvig får också ofta så att hon tiger, d. v. s. när Helge tillrättavisar henne exempelvis för att inte organisera sitt hushållsarbete, eller när han "bestämt sig för att Hedvig inte klarar av praktiska saker" – hon slår sig mycket riktigt två gånger med hammare på tummen och skär sig i ett finger med en burköppnare. . . –, eller de otaliga gånger han överlägset förklarar ords betydelse för henne. Men kanske kan hans beteende belysas på samma sätt som några andra fåglars – det gäller orrspel – och en man förklarra förnumstigt för en frågande liten flicka: "Tja, du vet ju hur pojkar är. . . ska visa sig duktiga för flickorna."

Långt ifrån alla gånger vet dock Helge vad krångliga ord betyder, men då kommer någon hjälpsam man, orienterare till exempel, potatisförsäljare eller manlig teckenspråksexpert lägligt förbi Hedvigs husvagn i skogen, och bistår henne.

Ibland kommer hon dock själv på betydelsen och klarar sig helt på egen hand – i motsats till vissa andra flickor. . . Som exempelvis den ganska fula och tjocka jungfrun – bunden vid en påle utanför en drakes håla – som ropar på hjälp när hon ser riddaren Haqvin den oduglige. Draken och Haqvin blir emellertid snart bästa vänner och riddaren glömmer då flickan som hjälplöst klagar: "Vad ska en stackars flicka som jag ta sig till i en sådan här håla?" "Tja", menar draken och riddaren i samförstånd, "hon kanske kan vänta tills någon ung riddare kommer och räddar henne". Ett gratis avslutande råd till alla flickor . . .

Sammanfattning

Sedan jag följt den vetenskapliga dispositionen, d. v. s. efter att ha talat om vad jag hade för avsikt att säga, och sedan förhoppningsvis sagt detta är det nu dags att tala om vad jag sagt:

1. Män/pojkar har medverkat dubbelt så ofta i programmen som kvinnor/flickor.
2. Berättelser som huvudsakligen eller enbart handlat om en representant för ettdera könet (och alltså inte om både t. ex. en pojke och en flicka) har dubbelt så ofta handlat om pojke/man som om flicka/kvinna.
3. Berättaren, programledaren eller uppläsaren av exempelvis sagor har mer än 4 gånger oftare varit man/pojke än kvinna/flicka.
4. "Lärarrollen" har något oftare besatts av kvinnor än av män.
5. Blockvärdar för TV 1:s *Halvfem* har till 95 % varit män.
6. Djur har varit manliga 3 gånger så ofta som kvinnliga.
7. Något starkare samband mellan djurs könstillhörighet och deras storlek eller övriga egenskaper har *ej* stått att finna.
8. Män yrkesarbetar mer än 3 gånger så ofta som kvinnor. Manliga jobb är mer varierande än kvinnors: mer än 3 gånger fler *olika* yrken företräds av män än av kvinnor.
9. Såväl män som kvinnor förekommer i för sina kön "traditionella" yrken och sysselsättningar. Barnprogrammen utgår alltid från det traditionellt yrkesutövande könet som norm.
10. Enbart ett kön åt gången framställs som innehavare av traditionellt "manligt" eller "kvinnligt" yrke. Man visar t. ex. inte en manlig och en kvinnlig banktjänsteman eller industriarbetare sida vid sida.
11. "Manliga" yrken kräver över lag relativt komplicerade manuella redskap, så icke de "kvinnliga" yrken som representeras. Mäns yrken framställs också som mera spännande eller farliga än kvinnors.
12. Kunskaper om yrken integreras inte på ett naturligt sätt i alla program, utan speciella "yrkesprogram" visas.
13. Mer än 90 % av de kvinnor som påstås yrkesarbeta ses aldrig utöva detta yrke, utan porträtteras i stället i sina moders- eller hustruroller.
14. Kvinnor ses oftast i relation till sin make eller sina barn.
15. Män ses också relativt sällan utföra sina yrkessysslor, men deras identitet bestäms ändå av deras yrkestillhörighet, inte av deras eventuella faders- eller makeroll.
16. Fadersrollen framstår som en mycket underordnad underavdelning till mansrollen.
17. Förekommer papparollen rör det sig huvudsakligen om "Pappan-som-fritidsfarbror" eller "kul-extra-märkvärdig-promenad-och-upptågsfarbror".
18. Ingen närhet, inga känslor – varken varma eller "kalla"– förekommer mellan make och hustru, eller mellan andra vuxna. All interaktion är mellan föräldrar/annan vuxen och barn.
19. Kvinnor sköter hushållssysslorna och tar hand om barnen, oavsett om de yrkesarbetar eller är hemarbetande.

20. Mäns hushållssysslor inskränker sig till köksregionen, där de uppenbarligen befinner sig för att ha roligt eller spela pajas.
21. Flickor tycks bäst komma till sin rätt i hemmiljön. Pojkar har hemmet som bas och utgångspunkt för sina upptäcktsfärder in i främmande miljöer.
22. Flickor går aldrig ensamma långt bort från det trygga hemmets säkerhet. Pojkar kan däremot mycket väl ensamma bege sig ut på äventyr.
23. Flickor framställs ofta som uttråkade, och tycks inte veta vad de ska ta sig till. Pojkar har däremot aldrig tråkigt. Saknar de sysselsättning tar de sin fantasi, inlevelseförmåga eller "övernaturliga krafter" till hjälp, eller så drömmer de sig bort. Så icke flickor.
24. Vissa misogyna tendenser tycks vilja göra sig gällande: kvinnor framställs ofta, i motsats till män, som sura, arga, bestraffande, otacksamma, missnöjda, tjatiga, pratiga eller hjälplösa. Män tycks inte ha några speciella karakteristika, inga särskilt utmärkande egenskaper, de bara *gör* saker eller "självklart ÄR".
25. Flickor/kvinnor använder ytterst sällan redskap, och gör de det är dessa okomplicerade och lätta.
26. Flickor/kvinnor bryr sig, i motsats till män, om sitt utseende. Pojkar får dock gärna vara starka.
27. Flickor är hjälplösa – "modig prinsessa får aldrig vacker prins . . ."

"Slutsats: Konformitet med de bestående normerna

Även om Sveriges Radio, och då här speciellt dess barn-TV-redaktioner, inte framgår som någon av de allvarligaste syndarna vad gäller framställning av könsrollsstereotyper, kan ändå mycket övrigt önskas.

Allt tal på sistone om barn-TV:s vänstervridning till trots, är programmen fortfarande huvudsakligen befolkade av oförargerliga missar och mojar, krokodiler och sköldpaddor, prinsar och prinsessor, och något enstaka Marx- eller Lenin-porträtt uppvägs i "allsidig" och "opartisk" anda av porträtt av konung Carl XVI Gustaf.

Även om "vänstertendenser" skulle kunna göra sig gällande vore det därmed inte sagt att detta automatiskt skulle leda till "könsrollsprogressiva" barnprogram. Den "progressiva popen", det medium som protesterar mot miljöförstöring, medelklassmaterialism och krig, och som förordar fred och kärlek liksom en friare och mera mänsklig livsstil, speglar trots detta oftast en könsrollskonservativ syn.

Visst är försöken i barn-TV med allt fler manliga blockvärdar och programledare lovvärda. Visst visas enstaka program, som ger relevanta och värdefulla framställningar av såväl män som kvinnor, och som visar exempel på kamratskap *mellan* könen (t. ex. serierna *Lotta i Hallonby* och *Tillsammans med. . .*), visst är en progressiv tendens jämfört med för några år sedan märkbar, och visst kan programmen sägas spegla rådande värderingar i samhället, vara "realistiska", "verklighetstrogna". Men "realism" tas ofta till som ursäkt och förevändning för ett bibehållande av tingens nuvarande ordning. . .

För närvarande kan alltså barn-TV-programmen *inte direkt* påstås *förstärka* de fortfarande relativt allmänt accepterade könsrollsskillnaderna mellan pojkar och flickor, men de bidrar å andra sidan *inte heller* till *att förändra* den traditionella, konventionella, konserverande synen på könsrollerna. *Indirekt* kan med andra ord barn-TV-utbudet påstås bidra till att *bevara* de bestående normerna, så till vida att Sveriges Radio här anpassar sig efter vad som är samhällets förhärskande syn på dessa företeelser.

Denna konformitet med de bestående normerna tar sig uttryck på så sätt att barnprogrammen nogsamt undviker att ifrågasätta det berättigade, rimliga och önskvärda i de traditionella könsrollerna. Någon enstaka gång, speciellt under ett år som detta, Internationella kvinnoåret, sänder SR visserligen alibistiska program som dem med Hanna Ström eller Viveca Lindfors för att visa att "man hänger med", i lämplig form upplyser om "nuets händelser" som ordalydelsen i avtalet mellan SR och staten är. Frågan är dock om "i lämplig form" inte snarare borde innebära en *integrering* av "könsrollsproblematiken" i vardagsprogrammen *alla år*, i stället för speciella könsrollsjippon och "specialprogram"...

Könsrollen är integrerad i samhällsrollen och kan därför inte ses isolerad. Vill vi studera könsroller måste vi på samma gång undersöka många andra inslag och komponenter som tillsammans utgör den *samhällsbild* som massmedia, i vårt fall TV, framställer eller speglar.

Tillsvidare kan vi dock konstatera att de rollmodeller och identifikationsmönster som barn-TV uppställer är bristfälliga och otillfredsställande, sett såväl ur "manligt" som "kvinnligt", d. v. s. mänskligt, jämlikhetsperspektiv. Medias "systembevarande" funktioner, att stabilisera, vidmakthålla och cementera den sociala ordningen med alla dess värderingar, gäller med andra ord också barn-TV.

Lyhördhet inför könsrollsstereotyper har att göra med en höjning av medvetenheten. Sveriges Radio kan i sin barnprogramverksamhet inte sägas verka för ett sådant höjande av barns medvetandenivå vad avser könsroller, inte utgöra någon positiv motkraft vad gäller de allra yngstas jämlika utvecklingsmöjligheter mot en mänskligare vuxentillvaro som yrkes- och "könsvarelser".

Diskussion. Barn bor inte i ett främmande land

Oavsett vad Olle Adolfsson sjunger i sin visa är barn *inte* ett folk, de bor *inte* i ett främmande land och de tillhör *inte* det främmande folket. Barn lever i samma samhälle, i samma verklighet som de vuxna – d. v. s. om vi inte medvetet utestänger dem. De behöver med andra ord hjälp att förstå och klara av att leva i denna verklighet.

Den verklighetsbild TV erbjuder de svenska barnen (och vuxna med för den delen) är om inte helt falsk så åtskilligt friserad, utskuren och tillrättalagd. Att 51 % av mänskligheten, d. v. s. kvinnorna, härvidlag inte kommer till sin rätt är därför inte speciellt förvånande eller märkligt, med tanke på den i övrigt ofta sneda representationen för andra "majo-

ritetsgrupper", exempelvis "arbetarklassen", barn och pensionärer. Verklighetsförfalskning på alla områden är förstås lika allvarlig som vidarebefordrandet av könsrollsstereotyper.

Socialt vakuum

Vad som saknas i de flesta barn-TV-program är människor *i en social miljö*. Trots att många yrken, speciellt "manliga", finns representerade, får vi ingen verklig kontakt med arbets- och yrkesliv. I den programserie som särskilt behandlar yrken, *Så här ser vi ut när vi jobbar*, finns utmärkta tillfällen att behandla arbetsmiljö, yrkesskolor, arbetsskydd, stress och monotoni.

Fiskaren Arne "fryser inte om händerna, inte ens på vintern", får vi veta – inget sägs alltså om fiskarnas förstörda, söndervärkta leder. Sömmerskan Ann-Christin "hinner sy 257 ärmar per dag, men då måste det gå undan". Och på kvällen orkar hon mycket riktigt inte sy sina egna kläder. . . Sotaren Kurre balanserar på farliga tak, "men han ramlar nästan aldrig ner utan är så van. Däremot är sotet som sotaren drar ner i lungorna mycket farligare". Vad man skulle kunna göra åt detta, diskuterar programmet dock inte. (24)

De gånger miljöförstöringen, slaveri eller världssvält tangeras, sker det på ett inte enbart förenklat – förenkla måste man förstås när man har att göra med barn – utan trivialiserande sätt. Man kan med andra ord säga att miljöförstöring och svält förekommer – särskilt om missförhållandena gäller någonstans långt borta, i "tredje världen", och är "exotiska" – däremot inte "*varför*". Vad som alltså också saknas är *förklaringar av orsakssammanhang.*

Vad som dessutom saknas är *historiska perspektiv*. Hur såg det ut förr? Hur ser det ut idag? Hur skulle det kunna se ut i morgon?

Vad som saknas är kunskaper om och förståelse för åldringar, handikappade, invandrare, utslagna män och kvinnor som har svårigheter med sina påpräckade könsroller – integrerade i övriga program, och inte gjorda till föremål för "specialare", för konstlat, nyfiket beskådande, något som barn är väldigt misstänksamma mot.

Vad som vidare saknas är *känslor* och interaktion, inte bara mellan vuxna och barn, utan också mellan vuxna inbördes. Och inte minst bland män. Inte i något av 121 program har två människor kramat om varandra, men förstås inte heller varit ordentligt arga på varandra eller skrikit åt varann. Allt har varit konfliktlöst, städat och anemiskt. Inte ens vänskap mellan könen tycks vara särskilt utbredd. Svordomar kommer förstås inte på tal, ännu mindre alkohol eller ens cigarretter.

Vad som ytterligare saknas . . . – Ja, listan skulle kunna göras oändligt lång.

I stället för socialt vakuum, privatisering, trivialisering, skendeltagande (t. ex. i form av skicka-in din-egen-teckning"), pseudoförklaringar, könsrollsstereotyper, behöver barnen hjälp att bygga upp en aktiv förståelse av orsakssammanhang, av och för andra människor, andra grupper, det andra könet och sig själva som individer.

TV skulle här kunna ha en positiv funktion och hjälpa barn bygga upp denna förståelse under den period av deras liv då mönstren för vuxenlivets samhällssyn och könsrollsuppfattningar grundläggs."

Tabell 41 Översikt över 121 barn-TV-program 1/3–6/4 1975

	Antal	% av 121
Fantasi, fabel, saga, myt, dröm, underhållning (t. ex. musik)	77	(62 %)
Undervisningsshower	25	(21 %)
Reportage	10	(9 %)
Blandat	9	(8 %)
Antal reprissändningar	59	(50 %)
Antal importerade program	35	(30 %)

				Förhållandet
Medverkande män/pojkar	346	Kvinnor/flickor	176	2:1
Berättelser om "	58	"	28	2:1
Speaker, berättare: manlig	30	kvinnlig	7	4:1
"*lärarroll*": manlig	9	kvinnlig	13	1:1,5
Djur: manliga	34	kvinnliga	12	3:1
Män med yrken	90	D:o kvinnor	28	3:1
Antal olika yrken: manliga	60	kvinnliga	18	3:1

Kommentar:

Fem år har gått sedan detta skrevs. Det är svårt att få ett grepp om vad som har hänt beträffande könsrollernas utformning i TV under denna tid. Skulle en analys av barnprogrammen hösten 1979 ha utfallit på samma sätt som analysen från våren 1975?

Vad som är klart är en större medvetenhet om problematiken. Om detta vittnar bl. a. den i fortsättningen refererade skriften "Sakligt, opartiskt, jämställt?" som kommit till på initiativ av Sveriges Radio. Å andra sidan är detta arbete ingen uppmuntrande läsning. Även om en viss förbättring skett i fråga om svenska fiction-program som utspelas i nutid utgör dessa en mycket ringa motvikt till de könsroller som sprids dels genom program som inte är förlagda till modern tid, dels genom utländska program. (K. E.)

Några sidor från "Sakligt, opartiskt, jämställt?" (SR 1970, Ulla Abrahamssons kapitel "Könsroller i TV:s fictionutbud"

"Målet är jämställdhet

> ... det typiska för spelet mellan kvinna och man i vårt samhälle, för kvinnounderkastelse och mansdominans, är just att det till största delen är omedvetet. Det är ett falskspel, som alltid tvingar

kvinnan att förlora och mannen att vinna, utan att vi egentligen har en aning om spelreglerna. För spelet utspelar sig i omedvetna koder och i underförstått godkända spelregler mellan könen, som bara blir synliga då någon försöker överträda dem. För att kunna bryta spelets regler måste vi bli medvetna om dem, vilka de är och vad de har för funktioner."[1]

Idén med att lyfta fram normer och värderingar i utbudet är att göra oss medvetna om dem. När man gjort dem synliga kan man göra något åt dem. Man kan aktivt söka och stimulera tillkomsten av program med en annan människosyn.

Jämställdhet mellan män och kvinnor är nu ett accepterat mål i vårt samhälle. *Men det finns olika åsikter om vad jämställdhet är.*

Den allmänna föreställningen var länge att könsrollerna i massmedia var ganska exakta återspeglingar av könsrollerna i samhället. Vi har samlat resultat från en lång rad undersökningar för att *belysa vilken bild tv ger av mannen och kvinnan* (sid. 14–22). Vi vill också *försöka belysa hur TV-bilden förhåller sig till verkligheten* (sid. 17–18).

Men spelar det då någon roll för jämställdheten i samhället vilken bild TV ger av kvinnor och män? Detta är givetvis en kärnfråga för hela resonemanget. Vi menar att TV – och inte minst dess fictionutbud – har stor betydelse för normbildningen i samhället.

Vad är jämställdhet?

Jämställdhet mellan män och kvinnor är honnörsord i Sverige idag. Målet är allmänt accepterat. Det skall bli jämställdhet – någon gång. Men vad är jämställdhet? Hur skall vi nå dit? Och hur bråttom är det? Kring dessa frågor kretsar diskussionen alltjämt. En av frågorna – hur jämställdhet skall definieras – måste vi ta ställning till för att kunna studera könsroller i programutbudet. Detta för att vi skall få en uppfattning om i vilka avseenden och i hur hög grad programutbudets bilder av män och kvinnor skiljer sig från idealet.

Att undersökningsansatsen blir olika beroende på hur man väljer att definiera idealet jämställdhet skall vi försöka visa med hjälp av några skisser:

Utgångsläget. Detta är situationen idag (eller kanske igår):

Mannens värld är betydelsefull, central, händelserik. Kvinnans värld är osynlig och ringaktad

Hur blir det då i morgon? Låt oss först avfärda de farhågor som somliga (män) hyser att målet skulle se ut så här:

Kvinnan övertar mannens värld och hänvisar mannen till osynligheten

Detta är ju inte jämställdhet. Men visst har tanken förts fram någon gång i könsrollsdebatten. Och den har använts i litteraturen.[2]

Följande tre alternativ innebär alla förändringar som gör män och kvinnor mer jämställda, men de leder till tre helt olika verkligheter:

[1] Bengtsson, Margot "Psykologisk kvinnlighet och manlighet" i Adolfsson, E, Bengtsson M m. fl. Kvinnomyter. Prisma 1976.

[2] Brantenberg, Gerd Egalias döttrar. Prisma 1978.

1. Kvinnovärlden lyfts fram men både mans- och kvinnovärlden har oförändrat innehåll.

Detta alternativ innebär att man slutar förakta kvinnovärlden och tar fram den i ljuset. Männen fortsätter att ensamma styra samhället politiskt och ekonomiskt medan kvinnorna vårdar barn och gamla och berikar sina hem. Förändringen skulle ligga i insikten att både människorna och samhället behöver tas omhand – både sfärerna är nödvändiga och viktiga – inget samhälle klarar sig utan någon av dem, ingen hantering är finare än den andra. *Men* kvinnorna sköter den ena sfären bäst och män den andra. Därmed är indelningen i män och kvinnor den viktigaste indelningen i samhället.

Om man analyserar könsroller i TV utifrån denna föreställning om jämställdhet räcker det med att räkna antalet män och kvinnor som förekommer i programmen. Målet är att det skall förekomma lika många kvinnor som män. Om de kvinnor som uppträder förekommer i helt traditionella könsroller blir detta inget bekymmer, tvärtom är det i överensstämmelse med modellen.

2. Kvinnovärlden avskaffas. Mansrollen blir ideal för både män och kvinnor

Detta alternativ innebär att kvinnorollen ändras, men mansrollen, förblir densamma. Västernhjälten, den slipade politikern, den framgångsrike affärsmannen och andra "övermänniskor" – alltså starka, modiga, aktiva män – blir idealbilder för både män och kvinnor. Utifrån en sådan ståndpunkt kan man argumentera för kvinnlig värnplikt t. ex. Detta alternativ innebär alltså att kvinnorna lämnar kvinnovärlden (som däremot överges totalt?) för att i stället bli "andrasortering i mansvärlden".

Om man sätter upp detta tillstånd som ett realistiskt alternativ blir det viktigt att analysera inte bara antalet män och kvinnor i programmen utan också hur många kvinnor som förvärvsarbetar, vilka yrken de har, vilka personliga egenskaper som framhävs.

3. Gränserna mellan mans- och kvinnovärlden raseras. Nya roller för både män och kvinnor

Det tredje alternativet innebär att gränserna mellan mans- och kvinnovärlden suddas ut. Indelningen i män och kvinnor skall inte förutbestämma vilka egenskaper man skall ha, vilka yrken man har att välja mellan, vilka rättigheter och skyldigheter man får i hemmet och i samhället. Samhället ställer upp nya människoideal som utesluter den kantigaste och mest extrema i våra traditionella könsroller. Både män och kvinnor engageras i produktionen, politiken och familjesfären.

Denna grundsyn innebär naturligtvis inte att varje individ måste bli "lagom" i alla avseenden. Snarare innebär den att friheten för individen är mycket stor eftesom ingen är bunden av de normer som idag existerar för hur män och kvinnor skall vara.

För att kunna analysera om jämställdhet av denna typ förekommer i programmen räcker det inte med att räkna medverkande män och kvin-

nor och beskriva deras sysselsättningar, intressen och egenskaper. Vi måste studera relationerna mellan programmens personer och vi måste dra slutsatser om deras motiv och ambitioner och de värderingar och normer som berättelsen ger stöd åt.

Det är från detta alternativ vi utgått i våra försök att analysera könsroller i program.

> "Vad kan förskoleflickan, skolflickan, tonårsflickan och kvinnan lära sig om kvinnorollen genom att titta på TV? Svaret är enkelt. Kvinnan är inte viktig i det amerikanska samhället utom *kanske* i hemmet... Att vara kvinna är att ha ett begränsat liv skilt från den ekonomiska tillväxten inom arbetslivet".[1]

Av de undersökningar somfinns tillgängliga om könsroller i TV är ungefär hälften utförda i USA. Vi vet att det amerikanska utbudet till sin sammansättning skiljer sig från det svenska. Ett kommersiellt system som USA:s bygger på att man kan fånga en stor publik. Det är orimligt att vänta sig att det kommersiella utbudet skall innehålla normer och värderingar som riskerar att stöta bort den stora publiken. Snarare har man anledning att vänta sig en uppslutning kring det traditionella, det vedertagna.

Av importerade program i svensk TV under första halvåret 1975 föll ungefär hälften inom kategorierna biograffilm och nöjesprogram. Det land som stod för den största andelen inom dessa kategorier var USA. Andra västländer, som t. ex. England, låg också högt i importstatistiken. Man får inte blunda för att många engelska serieproduktioner görs med tanke på export och att USA då är en betydelsefull marknad.

När SR köper program på den internationella marknaden är ett kriterium i valet av program att de normer och värderingar som torgförs inte bör strida mot vad vi i det svenska samhället betraktar som godtagbart. Särskilt har man då uppmärksammat underhållningsvåldet, där svensk TV – jämfört med den amerikanska – visar stor återhållsamhet. Hur stor vikt könsrollsproblematiken har vid bedömningen av om program skall köpas eller inte köpas är oklart.

"Men i de program vi själva producerar idag behöver vi inte acceptera de importerade schablonerna. Vi kan ge en annan och mera upplyst bild av männens och kvinnornas roll", sade Radiochefen vid ett könsrollsseminarium 1975.[2] Man får tolka detta som uttryck för en strävan. Att svenska program skulle vara bättre än inköpta i det här avseendet är ett antagande man gärna gör. Det finns inga data som an stödja eller avvisa antagandet. Direkta jämförelser mellan svenskt och inköpt har aldrig gjorts.

Antal medverkande

Flera olika undersökningar belyser det faktum att kvinnor förekommer mera sällan i "TV-världen" än i verkligheten.

[1] Tuchman, Gaye Introduction: The Symbolic Annihilation of Woman by the Mass Media. Ingår i Tuchman Gaye m. fl. (eds) Hearth & Home, Images of Women in the Mass Media, New York 1978.

[2] Nordenskiöld, Otto Inledningsanförande vid seminariet "Mansroll och kvinnobild" vid Sveriges Radio 1975, återgivet i Antennen nr 2 1976.

USA

Gerbner och Gross har studerat TV-utbudet för de stora TV-bolagen i USA under nio år (1967–75). Man har valt program under bästa sändningstid (kl. 20.30–23.00) varje kväll samt lördagens och söndagens barnprogramblock (kl. 8.00–14.00). Totalt har man studerat över 900 program eller 630 timmars *fiction-utbud.*

Man finner att bara en fjärdedel av människorna i denna TV-värld är kvinnor.[1]

Downing, som studerat *day-time-serials*, (300 episoder), fann att fördelningen mellan män och kvinnor i den typen av program, som i första hand vänder sig just till hemmavarande kvinnor, var ganska jämn.[2]

Sverige

En svensk studie av 121 *barnprogram* visar att pojkar/män förekom dubbelt så ofta som flickor/kvinnor i den typen av program.[3]

Radionämnden granskade under en treveckorsperiod i mars 1977 samtliga *barn-, ungdoms- och familjeprogram* i svensk TV (sändningstid huvudsakligen 16.00–20.00, totalt 92 program). Programmen och programinslagen delades in i tre kategorier: *verklighetsprogram* (där de medverkande uppträdde som sig själva – hit räknades också artistslag), *gestaltningar* (där de medverkande uppträdde som uppdiktade individer), och *animerade program* (tecknade filmer dockteater, illustrerade sagor och berättelser). *Av de medverkande var ca. 30 % kvinnor/flickor/kvinnofigurer och 70 % män/pojkar/mansfigurer. Fördelningen var praktiskt taget densamma för samtliga tre programkategorier.*[4]

Studier av *Kvällsposten* (586 program under perioden januari 1971–maj 1977) visar att andelen medverkande varit 75 % män och 25 % kvinnor. Då har man räknat enbart debattdeltagare. Av medverkande enskilda artister var 69 % män och 31 % kvinnor. Orkestermedlemmar har man inte studerat, men vi vet ju att kvinnor mycket sällan finns med i sådana sammanhang.[5]

En grupp kvinnor vid Sveriges Radio registrerade *utbudet i radio och tv* under en period 1975: Radions P 1 hade under drygt 50 registrerade timmar fördelade under en 8-dagarsperiod 72 % män och 28 % kvinnor.

Av 110 registrerade personer i TV 1 (producerande och medverkande) var 64 % män och 36 % kvinnor. Av 107 registrerade personer i TV 2 (motsvarande grupp) var 80 % män och 20 % kvinnor. Tre dagar Aktuellt innehöll 31 män och 7 kvinnor, tre dagars Rapport 49 män och 6 kvinnor.[6]

Under en vecka i november –75 förekom 126 män och 13 kvinnor i *Aktuellt* (91 resp. 9 %).[7]

Under en *TV-kväll* i augusti –75 gjordes registreringar i båda TV-kanalerna var 10:e minut. Man fann vid dessa observationstillfällen till 75 % enbart män i rutan, till 15 % enbart kvinnor och till 10 % både män och kvinnor.[8]

[1] Gerbner, George – Gross, Larry Living With Television: The Violence Profile, Journal of Communication, Spring 1976.

[2] Downing, Mildred, Heroine in the Daytime Serial, Journal of Communication, Spring 1974.

[3] Rönnberg, Margaretha, Könsrollsstereotyper i barn-TV-program. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet 1975 (stencil).

[4] Radionämnden (Roland Nordlund) P M ang. könsroller i Sveriges Radios TV-utbud. Stockholm 22 maj 1978.

[5] Lundgren, Claes – Strid, Jan – Weibull, Lennart, Samhällsdebatt i TV. En fallstudie på Kvällsöppet 1971/77. Statsvetenskapliga inst. Göteborgs Universitet (stencil).

[6] Röhl, Gunilla, Om män för män av män. Antennen nr 9 1975.

[7] Rangborg, Åke, Etablissemanget talar i TV. Antennen nr 2 1976.

[8] Abrahamsson, Ulla B, SR kan inte vara opartisk i könsrollsfrågan. Antennen nr 9 1975.

Norge

60 kvinnor vid Norsk Rikskringkasting lyssnade på *radio och* tittade på *TV* i fyra veckors tid 1973. Av drygt 5 000 människor i radio var 78,5 % män och 21,5 % kvinnor. Av drygt 1 700 människor i TV var 75 % män och 25 % kvinnor.[1] Med den undersökningen startade jämställdhetsdebatten vid NRK.

Danmark

Under en vecka i mars –75 studerades kvinnan i dansk TV *dels i eftermiddagsprogram för barn och ungdom, dels i kvällsprogram* efter 19.30 137 personer kunde betecknas som huvudmedverkande. Av dessa var dubbelt så många män som kvinnor. I *det fiktiva utbudet* fanns dubbelt så många manliga som kvinnliga roller. Därtill var så gott som alla viktiga roller manliga.[2]

30 kvinnor vid Danmarks Radio lyssnade på *utbudet i radio och TV* under tre dygn och registrerade 1 093 röster. Av dessa var 247 (23 %) kvinnliga. 3 av 4 "underhållare" var män, 2 av 3 skådespelare (manliga dramatiker skapar mest mansroller).[3]

Beskrivning av TV-världens män och kvinnor

Ålder

I det stora amerikanska material om TV:s fiction-värld som Gerbner och Gross beskriver är nästan hälften av alla kvinnor som medverkar yngre och i vad man kallar sexuellt "valbar" (?) ålder. Bara en femtedel av männen kan räknas till samma åldersgrupp. 3/4 av de manliga huvudrollspersonerna är "i sina bästa år", en något diffus beskrivning. Även om åldersangivelserna är svävande kan man dra den slutsatsen att kvinnor i TV-världen ofta är unga och attraktiva medan män tillåts vara äldre. Även i övrigt är åldersfördelningen i dålig överensstämmelse med verkligheten: Barn, ungdomar och gamla utgör tillsammans mindre än 15 % av befolkningen i TV-världen.[4] (Av Sveriges befolkning är 22 % under 16 år och 15 % 65 år och äldre).

Även i day-time-serials finns åldersskillnaden mellan män och kvinnor. I alla åldersgrupper över 20–24 år fanns fler män än kvinnor.[5]

En finsk undersökning av 28 seriefilmer i TV (gjord 1969) visade att den typiska kvinnan i dessa serier var i åldern 25–30 år men försökte se ännu yngre ut.[6]

I Radionämndens undersökning av svenska barn-, ungdoms- och familjeprogram var 20 % av kvinnorna i de "gestaltande" programmen (= film, teater, serieteater) över 35 år mot 50 % av männen.[7]

Civilstånd

Kopplat till kvinnornas ålder och attraktiva utseende är uppgiften om deras civilstånd. Dels framgår det oftare *om* kvinnor är gifta eller ogifta.[8] Dels framställs de kvinnliga huvudpersonerna oftare som gifta eller

[1] Nilsson, Essy, Kvinnofront i NRK till Storms, mot mansvridningen i radio och TV. Antennen nr 9 1975.

[2] Seymour, Birgitte, Kvinden i TV, Specialopgave til psykologisk embetseksamen, september 1976, Köpenhamn (stencil).

[3] Marcus, Maria, Hvem taler i Danmarks radio? Politikens kronik 30 okt 1976.

[4] Gerbner, George – Gross, Larry, Living With Television: The Violence Profile, Journal of Communication, Spring 1976.

[5] Downing, Mildred, "Heroine in the Daytime Serial", Journal of Communication, Spring 1974.

[6] Haavio-Mannila, Elina, Anförande vid Sveriges Radios könsrollsseminarium "Mansroll och kvinnobild". Referat i Antennen nr 2 1976.

[7] Radionämnden (Roland Nordlund) PM ang. könsroller i Sveriges Radios TV-utbud. Stockholm 22 maj 1978.

[8] Downing, Mildred, Heroine in the Daytime Serial, Journal of Communication, Spring 1974.

på väg att bli gifta i berättelsen. 1/3 av de manliga huvudpersonerna i Gerbner-Gross-studien var gifta, förut gifta eller avsåg att bli gifta. 2/3 av de kvinnliga huvudpersonerna föll inom kategorierna "gifta" och "avser att bli gifta".[1]

Bilden stämmer med den finska undersökningen där den typiska seriefilmskvinnan var gift och hade barn.[2]

Ytterligare en amerikansk studie av programmen på bästa sändningstid visade att över hälften av kvinnorna var gifta, mot mindre än 1/3 av männen.[3]

Yrke

I den amerikanska TV-världen kan 50 % av rollerna identifieras som yrkesverksamma:

30 % är egna företagare, direktörer eller utövare av s. k. "lärda yrken".

10 % är vanliga anställda, d. v. s. jobbar i fabriker, jordbruk, kontor, butiker, varuhus, gruvor, transportväsen, bensinstationer, restauranger och hushåll.

10 % är polis, militär och vaktpersonal.[4]

I den här undersökningen finns ingen uppdelning mellan könen men i samhället omkring oss präglas flertalet av de uppräknade yrkena och arbetsområdena av en kompakt mansdominans. Även i socialt/ekonomiskt avseende måste man säga att TV-världen har en mycket egendomlig struktur.

I det amerikanska utbudet på *bästa sändningstid* saknade nästan 2/3 av de kvinnliga och 1/3 av de manliga huvudpersonerna förvärvsarbete.[5]

I amerikanska *day-time-serials* var
30 % av kvinnorna hemmafruar
17 % hade "lärda yrken"
9 % var kontorsanställda
De vanligaste mansyrkena var:
"lärda yrken" 58 % av mansrollerna
egna företagare och direktörer 10 %
övervakare av lag och ordning 10 %.[6]

Även dessa fördelningar speglar ett samhälle med säregen struktur. Arbetarklassen utgör en minoritet i ett samhälle präglat av akademiker.

I ett urval av svenska barnprogram 1975 yrkesarbetade män tre gånger så ofta som kvinnor. Männens yrkesverksamhet hade större spridning än kvinnornas: Flera *olika* yrken var representerade. Mycket få av de kvinnor som påstods yrkesarbeta visades i sina jobb. De förekom i stället i sina moders- och hustruroller. Män sågs inte heller särskilt ofta utöva sina yrken men deras identitet bestämdes av yrkesrollen.[7] Detta innebär alltså att man klargjorde vilka yrken männen hade. Det faktum att det framgår att en person är polis eller sjökapten eller bonde bidrar till beskrivningen av människan.

Radionämndens treveckorsstudie av barn-, ungdoms- och familjeprogram ger utförliga listor över vilka yrken som kunde identifieras för vuxna män och kvinnor i de "gestaltade" och i de "animerade" programmen (teater resp. teckningar/dockor):

[1] Gergner, George – Gross, Larry, Living With Television: The Violence Profile, Journal of Communication, Spring 1976.

[2] Haavio-Mannila, Elina, Anförande vid Sveriges Radios könsrollsseminarium "Mansroll och kvinnobild". Referat i Antennen nr 2 1976.

[3] Tedesco, Nancy S, Patterns in Prime Time. Journal of Communication, Spring 1974.

[4] Gerbner, George – Gross, Larry, "Living With Television: The Violence Profile", Journal of Communication, Spring 1976.

[6] Tedesco, Nancy S, "Patterns in Prime Time". Journal of Communication, Spring 1974.

[6] Downing, Mildred, "Heroine in the Daytime Serial", Journal of Communication, Spring 1974.

[7] Rönnberg, Margaretha, Könsrollsstereotyper i barn-TV-program. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet 1975 (stencil).

90 % av de vuxna männen och 40 % av de vuxna kvinnorna i teaterutbudet hade arbete utanför hemmet (något mindre andelar i det animerade utbudet). De vanligaste yrkena för män var politiker, officerare, affärsmän och jordbrukare. I de animerade programmen var polis det vanligaste mansyrket. De vanligaste kvinnoyrkena var kontorsarbete (i teaterutbudet) och hembiträde (– i det animerade utbudet).

England var ursprungsland för nästan 60 % av sändningstiden för "gestaltande program" under granskningsperioden. Serierna Familjen Ashton, Hem till gården, Star Trek och Örnarnas fall är några av de program som döljer sig bakom statistiken.[1]

Svensk verklighet 1975

Tabell 42 De vanligaste yrkesgrupperna för kvinnor i hela befolkningen[a]

Yrke		Procent av alla yrkesverksamma i Sverige	% kvinnor yrket
Sekreterare, maskinskrivare, specialkontorister		16,0	86,9
Sjukvårdsbiträden		8,4	94,7
Affärsbiträden m. fl.		7,8	78,5
Städare		4,8	88,4
Barnsköterskor		3,7	98,0
Köksbiträden		2,8	93,7
Sjuksköterskor/skötare		2,6	96,6
Klasslärare		2,6	78,7
Bokförare och kontorskassörer		2,2	99,2
Hemvårdare m. fl.		2,2	99,2
Lantarbetare, hushållsskötare		1,8	52,8
Hovmästare, servitörer		1,8	84,5
Skräddare, sömmerskor		1,6	93,8
Butiks- och restaurangkassörer		1,4	97,6
Förskollärare		1,3	96,2
Summa	843 127	61,4	
Övriga yrken	529 506	38,6	
Totalt	1 372 633	100	

[a] Statistiska Centralbyrån, Pressmeddelande nr 1978:333, 78-09-25. (Folk- och bostadsräkningen 1975).

Som korrelat till yrkesuppgifterna lite svensk statistik:

72 % av kvinnorna i åldern 18–66 år tillhörde arbetskraften i augusti 1978. (1974 var motsvarande siffra 64 % och 1967 54 %). Av männen i åldern 18–66 år tillhörde 88 % arbetskraften vid samma tidpunkt.[2]

Personlighetsdrag

Kvinnor representerar romantik och intresse för familjen, nära mänskliga relationer, kärlek. Kvinnliga roller som inte innehåller någon antydan till sex är ovanliga. Män kan spela vilka roller som helst, säger Gerbner och Gross, som tittat på kvälls- och barnprogramutbudet i USA.[3]

[1] Radionämnden (Roland Nordlund) PM ang. könsroller i Sveriges Radios TV-utbud. Stockholm 22 maj 1978.

[2] Statistiska Centralbyrån, Arbetskraftsundersökningen augusti 1978. Råtabeller.

[3] Gerbner, George – Gross, Larry, Living With Television: The Violence Profile, Journal of Communication, Spring 1976.

En studie av enbart amerikanska barnprogram 1974 visade att kvinnor vanligen framställs som "dumma, överemotionella och beorende av make eller boy-friend". Författarna frågar sig hur de unga människor som ser dessa program skall få någon inblick i hur de nya roller och uppfattningar ser ut som många kvinnor i dag har själva och önskar för sina döttrar. Det är den traditionella kvinnosynen som förmedlas i TV där kvinnan är beroende och har en expressiv, socioemotionell roll i familjen.[1]

En amerikansk studie har mera systematiskt gått igenom egenskaper hos män och kvinnor i det kommersiella barnprogramutbudet. För 24 variabler fick man säkerställa skillnader mellan män och kvinnor (antalet undersökta program var 20). Tydligast framträde skillnaderna i fråga om följande:

Män är	Kvinnor är
mer realistiska	mer romantiska
mer aktiva	mer passiva
mer oberoende	mer beroende
mer aggressiva	mer eftergivna, fogliga
mindre känslomässiga	mer känslomässiga
mer stabila	mer bräckliga
djärvare, dristigare	mer blyga, rädda
mer av ledare	mer av efterföljare

Men man hittade också skillnader på följande skalor:

Män är också	Kvinnor är också
mer ärelystna	mindre ärelystna
mindre tillgivna	mer tillgivna
mindre känsliga	mer känsliga
mer tävlings-/konkurrens-inriktade	mindre tävlings-/konkurrens-inriktade
mer äventyrslystna	mindre äventyrslystna
mer kunniga	mindre kunniga
mer våldsamma	mindre våldsamma
mer modiga	mindre modiga
starkare	svagare
mer dominerande	mindre dominerande
mer logiska	mindre logiska
mer självsäkra	mer beroende av andra
mer individualistiska	mindre individualistiska
mer utåtriktade	mer hemmasittare
mer tålmodiga	mindre tålmodiga
mer översittaraktiga	mindre översittaraktiga

Om televisionen återspeglar vårt samhälle, säger författaren, betraktas kvinnor verkligen som "det andra könet" i detta samhälle eftersom kvinnor i tecknade serier framställs som svagare och mycket mindre kapabla än män både fysiskt och i fråga om personlighetsdrag.[2]

[1] Long, Michel L. – Simon, Rita J., "The Roles and statuses of Women and Children and Family TV Programs" Journalism Quaterly, Spring 1974.

[2] Busby, Linda Jean, "Defining the Sex-Role Standard in Network Children's Programs". Journalism Quaterly. Winter 1974

Männens dominans och kvinnornas beroende kommer igen i flera undersökningar. När man särksilt studerade detta fenomen i några amerikanska kvälls- och eftermiddagsprogram fann man ett utpräglat mönster: I kvällsutbudet som präglas av äventyrs- och detektivhistorier fann man att män gav direktiv i 70 % av episoderna och kvinnor i 30 % av fallen. I eftermiddagsutbudet, som är av en helt annan typ – det speglar vanligtvis en kvinnovärld med hemmet i centrum – gav män trots allt råd och anvisningar ("advise and orders") i 56 % av fallen.[1]

En studie som ägnats särskilt åt kvällsutbudet visade att kvinnor ofta framställs i lätta, komiska roller, medan män porträtteras i mer seriösa roller. Män framställs som mäktigare, smarta, rationella, stora och stabila, medan kvinnor är attraktiva, vackra, vänliga, varma, lyckliga, fredliga och ungdomliga.[2] En annan studie av kvällsutbudet har gett ett – för männens del – liknande resultat: Män skildras i brett tecknade yrkesroller medan kvinnor framställs som inkompetenta och löjliga.[3]

I Rönnbergs svenska undersökning av några barnprogram dras också slutsatser om manliga och kvinnliga personlighetsdrag:

> "Flickor framställs ofta som uttråkade och tycks inte veta vad de skall ta sig till. Pojkar har däremot aldrig tråkigt. Saknar de sysselsättning tar de sin fantasi, inlevelseförmåga och övernaturliga krafter till hjälp, eller så drömmer de sig bort. Så icke flickor.
>
> Vissa, misogyna (kvinnofientliga) tendenser tycks vilja göra sig gällande kvinnor framställs ofta, i motsats till män, som sura, arga, bestraffande, otacksamma, missnöjda, tjatiga, pratiga och hjälplösa. Män tycks inte ha några speciella karaktäristiska, inga särskilt utmärkande egenskaper, de bara *gör* saker eller 'självklart *är*'[4] (sid. 280 i föreliggande kapitel)."

Relationer mellan människor

I den finska studien framgår det att den typiska kvinnan i TV-serierna var ganska isolerad, hon hade få kontakter utanför familjen. Männen hade ledande och sakkunniga roller medan kvinnan vanligen skötte arbetet i hemmet.[5] Den undersökta danska TV-veckan speglar samma förhållande.[6]

Den svenska barnprogramstudien visade att kvinnor oftast ses i relationer till make och barn. För män framstår fadersrollen som en helt underordnad företeelse i mansrollen. Vidare får man veta att umgänget mellan vuxna i barnprogrammen är känslofattigt: "Ingen närhet, inga känslor – varken varma eller kalla – förekommer mellan make och hustru eller mellan andra vuxna." Skälet till detta var att all interaktion förekom mellan vuxen och barn och inte mellan vuxna.[7]

Relationer mellan människor beskrivs annars inte särskilt utförligt i de TV-studier vi hittat. Eftersom män förekommer i yrkesroller i så stor utsträckning kan vi vänta oss att finna formella relationer, affärsrelationer, hierarkiska relationer. Eftersom attraktion mellan könen är temat i många berättelser har vi anledning att vänta oss kärleksrelationer och rivalitetsrelationer. Fienderelationer finns i äventyrs- och agentserier.

[1] Turow, Joseph, "Advising and ordering: Daytime, Prime Time". Journal of Communication, Spring 1974.

[2] Tedesco, Nancy S, "Patterns in Prime Time". Journal of Communication, Spring 1974.

[3] Women in Words and Images: Channeling Television, 1975 related in Busby Linda Jean, Sex-Role Research on the Mass Media, Journal of Communication, Autumn 1975.

[4] Rönnberg, Margaretha, Könsrollsstereotyper i barn-TV-program. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet 1975 (stencil).

[5] Haavio-Mannila, Elina, Anförande vid Sveriges Radios könsrollsseminarium "Mansroll och kvinnobild". Referat i Antennen nr 2 1976.

[6] Seymour, Birgitte, "Kvinden i TV", Specialopgave til psykologisk embedseksamen, september 1976, Köpenhamn (stencil).

[7] Rönnberg, Margaretha, Könsrollsstereotyper i barn-TV-program. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet 1975 (stencil).

Men hur är det med vänskapsrelationer? I ett jämställt samhälle där kvinnor och män skall leva och arbeta tillsammans på lika villkor måste vänskaps/kompisrelationer vara något betydelsefullt – mellan män och kvinnor, mellan kvinnor och mellan män.

Slutsatser om män och kvinnor – sens moral

Birgitte Seymour, som studerat det danska TV-utbudet under en vecka, säger i en sammanfattning:

De genom TV förmedlade kvinnouppfattningarna svarar mot traditionella och stereotypa uppfattningar om kvinnorollen, uppfattningar som föreskriver att kvinnans roll först och främst är att tillvarata funktionerna i privatsfären i familjen. Det vill säga sådana funktioner som har att göra med arbetskraftens reproduktion, inte minst genom barnens socialisering. (Kvinnor är särskilt representerade i samband med produktion av barnprogram och – när det gäller innehållet – i helt kvinnospecifika situationer, som klart representerar och hänvisar till hennes funktion i familjen.)

Samtidigt kommer där den uppfattningen till uttryck att de ekonomiska och politiska förhållandena i samhället är förhållanden som inte gäller kvinnor, och som kvinnor alltså uppenbart heller inte har förstånd till. (Dessa förhållanden behandlas enbart av män och handlar enbart om män) ... Härigenom förmedlas där alltså också den grundläggande kvinnouppfattningen att kvinnor är ointressanta och ointresserade av samhällslivet som det ter sig utanför hemmets fyra väggar ...[1]

Linda Busby, som analyserat könsroller i animerade barnprogram, finner klart traditionella könsrollsmönster i sitt material: Männen tar fullt ansvar för familjens ekonomiska försörjning och kvinnorna tar ansvar för barnavård och rutinsysslor i hemmet.

Busby fann också att könsrollsproblematiken faktiskt var första- eller andra-tema i flera serier. Om s. k. familjeserier av typen The Flintstones, The Roman Holydays, The Barkleys säger hon: "De innehåller vanligen roande konflikter hemma. I det senare fallet vann vanligen mannen – genom att hustrun fogar sig efter mannens vilja efter ett bråk.[1]

Just detta senare tema har vi själva funnit i ett av de program vi analyserat – ett avsnitt av den kanadensiska serien "Lita på Larry". Vi ansåg att sens moralen i programmet var följande: Allt var bara ett utslag av en kvinnig nyck, jämställdhetssträvanden är ingenting att bry sig om – bara något att skratta åt. Låt kvinnorna ha sina nycker, de fogar sig ändå till slut och allt återgår till det normala. (Alltså en helt jämställdhetsfientlig tendens.)

Löjet kan ju som bekant vara ett effektivt vapen i debatt och polemik. det kan givetvis då också fungera som ett medel för social kontroll. Från TV-världen har vi inte funnit någon studie som ägnat sig speciellt åt humor. Däremot finns det en som studerat humoristiska teckningar i tre amerikanska tidskrifter (Saturday Evening Post, Saturday Review och Playboy). Författarna anser att könsroller spelar en betydande roll i folkhumorn. Kvinnor är måltavla för de flesta stereotypa föreställningar. Manliga stereotyper förekommer men är mer subtila och svåra

[1] Busby, Linda Jean, Defining the Sex-Role Standard in Network Children's Programs. Journalism Quaterly. Winter 1974.

att identifiera. De två vanligaste manliga stereotyperna i skämtteckningar är den sexuellt självsäkre mannen och den oengagerade mannen. De vanligaste kvinnostereotyperna är den förföriska kvinnan, den okunniga kvinnan (t. ex. den kvinnliga bilföraren, den dumma blondinen) och den arga kvinnan.

Den arga kvinnan och den oengagerade mannen framställs ofta i par. Mannen i skäggstubb och undertröja framför TV:n med grogg i handen – kvinnan som klagar över något som skall göras. Det förefaller som om den arga kvinnan är symbol för icke önskvärt rollbeteende, särskilt som hon i många fall sammanfaller med syndromet för den gnatande hustrun, anser författarna. Den arga kvinnan är ringaktad. Mannens ointresse och passivitet framställs däremot som en socialt godkänd manlig reaktion på en omöjlig äktenskapsrelation.

Den sexuellt självsäkre mannen och den förföriska kvinnan går också i par. Kvinnan är vacker, ung och sexig. Hon inbjuder till sex men låter mannen ta initiativet. Då kvinnor tar initiativ till sex svarar inte mannen. Det olämpliga i kvinnans sexuella framfusighet dominerar situationen. Mannen i motsvarande situation framställs inte som direkt rolig eftersom den typen är helt kongruent med verkligheten. "Skämtteckningshumor kan på sådana subtila sätt tjäna som social kontrollmekanism som upprätthåller allmänt vedertagna tolkningar av vad som är korrekt och moraliskt beteende", summerar författarna.[1]

Det är inte svårt att hitta exempel på samma stereotyper inom det lätta fiction-utbudet.

Förändringen av massmediabilden har alltså sina gränser. Genom att inrikta sig på detaljer kan massmedia ställa upp på förändringen som skett i samhället, men kanalisera intresset till områden som är totalt ofarliga för systemet. Därigenom bidrar massmedia i själva verket till att slå vakt om den samhällsstruktur som stöder traditionella könsroller.

> "Radionämnden konstaterar vid en helhetsbedömning att den manliga dominansen är påtaglig inom samtliga granskade programkategorier... När det sedan gällde speglingen av de båda könen framträder – enligt nämndens mening – ett i vissa avseenden tämligen schablonartat könsrollsmönster... De nämnda förhållandena inger farhågor om att programverksamheten kan ha bidragit till att vidmakthålla traditionella normer och värderingar vad gäller synen på könens funktioner och roller i samhället och att de därigenom skulle stå i mindre god överenskommelse med strävandena i samhället i övrigt..."[2]

Svensk TV tillgodoser olika intressen huvudsakligen genom att ha ett blandat utbud av program: nyheter, samhällsdebatt, kultur, teater, film, serieteater, musik, show-program, etc. Utbudet i USA är ensidigare inriktat på underhållningssektorn, alltså film, serieteater och underhållningsshower, samt nyheter. *Men* när man i svensk TV bjuder på underhållning och fiction så riktar man sig även här till en större publik. S. k. "breda program", som sänds på bästa sändningstid, skall helst passa alla.

[1] Andersson, Ronald E – Jolly, Elaine, Stereotyped Traits and Sex Roles in Humorous Drawings, Communication Research. October 1977.

[2] Radionämndens kommuniké angående radionämndens beslut 20/6 (1978) rörande nämndens initiativgranskning av den könsfördelning och det könsrollsmönster som förekommit i TV 1:s och TV 2:s utbud av barn-, ungdoms- och familjeprogram under sändningstiden 7/3–30/3 1977.

Alltså: Fiction-utbudet utgör en mindre andel av det totala utbudet i svensk TV än i amerikansk. Men även i Sverige är en stor del av fiction-utbudet avsett för den stora publiken. Även i Sverige väljer man då program som inte skall stöta sig med stora delar av befolkningen.

Fiction-tid

En genomsnittlig TV-tittare i Sverige ser på TV drygt 1 1/2 timme per dag. Av denna tid ägnas en dryg halvtimma åt fiction-utbudet (teater, film och serieteater). Svensken ser i genomsnitt ungefär 200 timmar fiction om året.

10–12-åringar tittar på TV mer än någon annan åldersgrupp – ungefär 2 1/2 timma per dag.[1] När barnen i 8-årsåldern allt tydligare får intresse för vuxenprogram är det just fictionutbudet som lockar dem. Nyheter och andra informativa vuxenprogram är ännu för svåra och kan inte förstås av barn i någon större utsträckning förrän ungefär i 12-årsåldern.[2] Detta är naturligtvis ett av skälen till att barn undviker informativa program. De ser desto mera fiction. En 12-åring ser ungefär 300 timmar fiction om året.[3] Detta är ett genomsnitt, det finns givetvis de 12-åringar som ser betydligt mer och de som ser betydligt mindre.

Vad har det då för betydelse idag vilka roller som tecknas för män och kvinnor i TV?

TV (och andra massmedier) existerar i ett samhälle, ett socialt/politiskt ekonomiskt/kulturellt system. Samhället påverkar och formar sina medlemmar – i hemmet, i skolan, via massmedierna bl. a. TV är ett utbrett massmedium som har stor och trogen publik.

Innehållet i TV (och andra massmedier) utgår ifrån och återverkar på de kunskaper, erfarenheter, normer och värderingar som finns i samhället. Om normer och värderingar av ett visst slag under lång tid dominerar utbudet är det rimligt att tänka sig att dessa värderingar får en stärkt position i samhället. Det fiktiva utbudet har ofta stor publik och är i allmänhet, genom sin berättarteknik, mer tillgänglig än annat stoff i TV. Dess verkningar torde därför vara stora.

När ett normsystem håller på att förändras blir det särskilt intressant att studera TV:s (och andra massmediers) hållning. Frågan om könsroller – jämställdhet befinner sig nu ett sådant skede. Processen har gått så långt att samhällets officiella organ i princip stöder jämställdhet.

Förhållandena i samhället påverkar individens livssituation. Individens situation i förening med hans/hennes erfarenheter, upplevelser och kunskaper inverkar på i hur hög grad och i vilket avseende individen tar intryck av innehållet i TV (och andra massmedier).

Att upptäcka normer – ett exempel ur våra provanalyser

I samband med provanalyserna skrev vi ner våra resonemang ganska utförligt. Här följer ett redigerat avsnitt ur en provanalys för att illustrera vad man kan ta fram ur ett program genom att titta kritiskt på det. Här gäller det 17:e avsnittet ur *De fattiga och rika*.

[1] Cecilia v. Feilitzen, Leni Filipson o. Ingela Schyller, Blunda inte för barnens tittande. SR:s förlag 1977.

[2] Cecilia v. Feilitzen, Barn och TV i socialiseringsprocessen. Några resultat från nordisk forskning. SR/PUB rapport nr 28 – 75/76. Stockholm 1975 (stencil).

[3] Ingela Schyller, SR/PUB – opublicerat material.

Serien hade 5 manliga och 6 kvinnliga huvudpersoner. En av de manliga huvudpersonerna, Falconetti, uppträder inte i det här avsnittet. Handlingen hoppas vi skall framgå tillräckligt tydligt av beskrivningen av personerna nedan.

Männen

Rudy
är en i normala fall politiskt aktiv person med socialt patos som i detta avsnitt hamnat i motgångar. Han drabbas av handlingen också i mera positiv bemärkelse genom att två kvinnor agerar aktivt för att vinna honom.

Wes
drivs av raseri i sitt sökande efter Falconetti, hittar ett spår i detta avsnitt och är på väg att lyckas, synbarligen. Även han omges av två kvinnor: Diane uppvaktar honom mer intensivt än han önskar – han lyckas inte bli av med henne. Ramona bestämmer sig för att söka upp honom.

Bill
har berövats sitt affärsinitiativ genom beroende av Charles Esteps gangsterimperium. Han håller också på att förlora Annie till Charles och låter frustrationen gå ut över Victoria (en bifigur), som hunsas och hotas. Bill tar initiati till att återupprätta relationerna till Wes, vilket lyckas.

Charles
misslyckas med att behaga och roa hustrun Claire – han blir bryskt tillbakavisad – och hämnas genom att uppvakta Annie, vilket förefaller framgångsrikt.

Männen har till synes en obändig drift till aktivitet som måste kanaliseras på något vis. Uppstår hinder i något avseende hittar de på något annat som lyckas bättre. Hinder tornar upp sig särskilt envist kring Rudy och Bill i detta skede av berättelsen.

Rudy, Wes och Bill representerar "de goda". Rudy är senator och bekämpar korruption och hänsynslöshet som hans fiende, industrimagnaten Estep står för. Wes är på jakt efter Falconetti, en lömsk och ondskefull person, som dödat hans far och hans gode vän och som dessutom försökt döda Rudy. Bill vill slå sig fram i karriären och tjäna pengar. Estep och Falconetti representerar alltså "det onda".

Kvinnorna

Annie
är på väg att lyckas i karriären tack vara kombinationen av formella och känslomässiga relationer till först Bill och sedan Charles.

Claire
är den enda person som har en rejäl hållhake på Charles. (Hon vet något om hans skumma affärer som kan störta hela hans imperium.) Hon börjar överväga att använda den kunskapen. Skälet är att han bedragit henne.

Ramona
har råkat ut för en oönskad graviditet och inventerar alla möjligheter att komma tillrätta med den situationen. Hon bestämmer sig för att söka upp Wes.

Kate
har blivit kär i Rudy, vill vara hos honom när han har det svårt, reser efter honom.

Maggie
är kär i Rudy, svartsjuk, ledsen och arg för att han rest bort med Kate, ger utlopp för allt detta.

Diane
älskar Wes – den ende hon har att vända sig till – och ger sig på prostitution när han inte vill ha henne.

Kvinnorna handlar aktivt. Men all deras aktivitet är knuten till männen: Lycklig eller olycklig kärlek är drivkraften bakom deras aktivitet. Bara när det gäller Annie är man osäker: Kanske använder hon männen som hävstång i sin karriär. Eller: Männen erbjuder sitt inflytande som hävstång i hennes karriär i hopp om att vinna henne.

Kvinnorna är alla goda. Kvinnor tycks inte ha yttre fiender i samma mening som män. Hotet består senare i att kvinnan är kvinna och kan bli med barn utan att vilja det (Ramona) eller vara dömd till (?) prostitution (Diane). Räddningen undan båda dessa hot är förstås att bli gift! Det är också vad fyra av seriens sex kvinnor strävar efter. Den femte samlar sig till hämnd för att hon blivit bedragen och den sjätte får genom sin attraktionskraft männens stöd i karriären.

Slutsatser

Här framgår tydligt att det inte räcker att titta på *hur många* män och kvinnor som uppträder i en berättelse. Det är oerhört väsentligt att klargöra *vilka budskap som ligger dolda i berättelsen för män respektive kvinnor.*

Ytligt sett är denna serie ganska progressiv – den har faktiskt med kvinnor i yrkesroller, den diskuterar abortfrågan, den tacklar det väsentliga problemet med korruption av politiker och illegal inblandning i valkampanjer. Man fångas av det och tycker att serien rör vid väsentligheter. Det är inte heller så uppseendeväckande att miljön är främmande och överklassig – huvudtemat, den politiska korruptionen på hög nivå, behandlas i sitt sammanhang. Dessutom är man som TV-tittare van vid att vardagslivets vanligaste människor inte förekommer i TV-serier.

När man emellertid tittar närmare efter vilka normsystem som råder i den verklighet serien skildrar finner man att det man fann progressivt skymmer andra tendenser. Med en viss förvåning har vi själva upptäckt hur tydligt normen för vad kvinnor bör eftersträva i livet är tecknad. Men man ser inte tendensen förrän man börjar titta efter just hur kvinnorna skildras. Vi är så vana vid att kvinnor framställs som undergivna och passiva att vi blir glada över att se kvinnor som agerar aktivt. Vi gör

inte klart för oss vilka motiven är. Det blir en överraskning att finna att drivfjädern är det traditionella kvinnomotivet, att bli gift.

Men det är just så som normsystem smyger sig på oss, som självklara förutsättningar för handlingar. Så självklara och till synes odiskutabla att man måste skaka om både sig själv och berättelsen för att upptäcka dem.

Är det då inte bra att kvinnor strävar efter att bli gifta? Jodå. Men finns det verkligen inga andra mål för kvinnor att sträva efter också? Ett jämlikt samhälle måste förutsätta att *både* män och kvinnor har *både* egoistiska och sociala mål i livet. Även män kan tillåtas sträva efter en fast gemenskap. Även kvinnor kan sträva efter ett rättvist och demokratiskt samhälle, ha en vilja att förändra något utanför sig själv och den egna familjen och agera i överensstämmelse med den. När man framställer kärleken och äktenskapet som det enda kvinnor strävar efter säger man också indirekt att männen måste ta hand om allt det andra. Man slår vakt om de traditionella könsrollerna: Mannen stark, utåtriktad och aktiv – kvinnan svag, familjebunden och passiv.

Vår erfarenhet är att det fordras en viss träning för att man skall lära sig att se program ur en analytisk aspekt på det vis som vi försöker göra. Man är helt enkelt för van att se den historia som berättas just som en berättelse. Att ta fatt i könsrollsproblematiken innebär oftast att nysta upp en tråd vid sid om intrigen, ett mönster under själva berättelsen.

Som vi tidigare nämnt kan separata frågeformulär i A4-format rekvireras kostnadsfritt från

Sveriges Radio/PUB
105 10 Stockholm. Tel. 08/784 27 13

Kommentar:

Både Rönnberg och Abrahamsson bygger i sin behandling av könsroller i TV mycket på George Gerbners kritiska innehållsanalyser, som därmed fått en tillfredsställande täckning (när det gäller den aktuella problematiken).

Av intresse och symptomatiskt för problemställningen är att jag inte funnit någon annan amerikansk författare som forskat kring frågan. De som tar upp den nöjer sig med att referera Gerbner. Och även Gerbners ingående och livfulla innehållsanalyser lider av samma svaghet som alla innehållsanalyser – de utsäger ingenting om de pedagogiska och sociala effekterna av den snedvridna bilden i massmedia. Den bästa vinklingen av denna aspekt ger Bogart i slutet av sin artikel, där han för ett intressant teoretiskt resonemang om effekterna av TV:s behandling av de svarta i USA (sid. xx i den föreligg. rapp.).

Indirekt har Gerbner berört relationerna mellan TV och de svaga i samhället – däribland kvinnorna – genom en skrämmande analys av vad som hände när TV-bolagen efter den skarpaste kritiken mot TV-våldet i slutet av 60-talet beslöt att tona ner detta. Man kompenserade då en del av det synliga och blodiga våldsutövandet genom i högre grad än tidigare rikta våldet mot kvinnor, handikappade och andra svaga. Härigenom

fick våldet en starkare symbolisk innebörd som kompenserade för det som inte kunde visas. Som en bieffekt kom kvinnorna i ännu högre grad än tidigare att framställas som svaga och drabbade offer – med alla de komplikationer detta har för mönsterbildningen.[1]

Sedan dess har amerikansk TV fått en ny våg med aggressiva "superkvinnor" bl. a. Bionic Woman, som en ytterlighet åt andra hållet (sid. 424, 428 i föreliggande rapport).

Det finns inget som pekar på att icke våldsbetonade program skulle innehålla mer av könsfördomar än de våldsbetonade. En nedskärning av de senare skulle inte resultera i mer könsfördomar i rutan. Möjligen skulle däremot TV-debatten, som hittills i alltför hög grad koncentrerats till våldsproblematiken, få en ny inriktning med mera fokus på andra normer, t. ex. i fråga om könsroller. (K. E.)

Könsrollspåverkan behandlas även något i kapitel 22 om Sesame Street, kapitel 23, Leka för skolan eller Lära för livet, kapitel 24 om yrkesroller, i kapitel 25, "Reklam i TV", samt i kapitel 26 om Himmelweits arbete.

Utan att refereras förekommer också intressant material om könsroller i Comstock m. fl. sid. 39–45; 71; 161–162; 289–309.

[1] Referat av G. Gerbner. "Violence in Television Drama: Trends and Symbolic Functions. SG 1.1972.

Kapitel 22 Undervisningsförsöket Sesame Street – ros och ris

Detta kapitel om fattar citat från följande arbeten:

Margaretha Rönnberg o. Olle Sjögren. *Kompenserande undervisnings-show eller kulturell kolonialism?* 1976

I. Sonesson. *Förskolebarn och TV.* 1979

M. Winn. *The Plug-in-Drug.* 1978[1]

[1] Marie Winn. The Plug-in Drug, copyright 1978, by permission of the Publisher, Viking Press, New York.

Undervisningsförsöket Sesame Street – ros och ris

"Kompenserande undervisningsshow eller kulturell kolonialism?" Av Margaretha Rönnberg och Olle Sjögren

"Bakgrund

Sesame Street är det amerikanska namnet på den barn-TV-serie som sedan ett drygt år tillbaka med mer eller mindre jämna mellanrum dykt upp i våra TV-rutor i en nedbantad "svensk" version. Denna undervisningsshow har nått en för barnkulturen tämligen unik internationell spridning och ryktbarhet. Serien har visats i ett 60-tal länder (varav 40 i den ursprungliga, obearbetade amerikanska upplagan) och den framgångsrika och lovordade programformen har kommit att bli mönsterbildande för mycket av 70-talets barn-TV-produktion världen över. Som ett annat mått på den uppmärksamhet som ägnats Sesam-fenomenet, kan nämnas att Kakmonstret & Co redan hunnit yngla av sig ett 10-tal doktorsavhandlingar.

Redan själva omfånget i seriens spridning och mottagande borde vara en tillräcklig grund för att locka även den minst mediaintresserade lekmannens nyfikenhet och intresse. Eftersom de ansträngningar som hittills gjorts i Sverige att kritiskt granska och belysa serien inte stått i proportion till projektets omfattning och genomslagskraft, har vi funnit det vara på sin plats med en både grundlig och fyllig analys.

De frågor och problem vi främst velat aktualisera och diskutera är följande:

- den sociala och ekonomiska bakgrunden till programserien, dess förhistoria och finansiering,
- den pedagogiska och ideologiska grundsynen bakom projektet,
- förhållandet till det konkurrerande barnkulturutbudet, speciellt de kommersiella TV-kanalernas s. k. reklamestetik,
- innehållsliga klyftor mellan de vuxnas mediavärld och barnens vardagsverklighet,
- människo- och samhällssynen bakom projektets undervisningsteknologiska och inlärningspsykologiska förutsättningar,
- uppdelningen och organiserandet av kunskapsstoffet i olika standardformer och erfarenhetsplan,
- de ideologiska ochsocialpsykologiska konsekvensernaav seriens gestalningsstrategi beträffande verklighetsuppfattning, livsstil, moralsyn, könsroller etc.,

- ”svenska” Sesames plats i Sveriges Radios barn-TV-politik,
- alternativ till den s. k. kompenserande undervisningen i ett konkret framtidsperspektiv.

Sesame Street produceras i New York av Children's Television Workshop (CTW), bildat 1968 som en integrerad del av National Educational Television (amerikansk motsvarighet till TRU i Sverige) och från 1970 med status av fristående bolag. Institutionsbeteckningen till trots (ungefär ”Barnens TV-verkstad”) rör det sig ingalunda om någon oberoende och spontanistisk barnoffentlighet, som någon tummelplats för unga människor som invaderat och tagit över ett antal inspelningsstudios, CTW utgörs i första hand av en samling TV-producenter, pedagoger och massmediaforskare, anförda av Joan Ganz Conney från den icke-kommersiella kanal 13. Man har f. n. omkring 300 anställda och framställer, förutom *Sesame Street*, ett drygt tiotal serier för barn . . .

För att ge en fullständigare bild av CTW och dess hittills största projekt, *Sesame Street*, både av programseriens tillkomstsituation och utveckling och dess samhälleliga roll, måste vi emellertid först ge en teckning av de vidare historiska, politiska, ekonomiska och ideologiska sammanhang som det hela ingår i . . .

Flera bidragande faktorer torde ha legat bakom det litet plötsliga intresset vid denna tidpunkt för ”underklassens” språkutveckling och bristande mottaglighet, håg för utbildning. Ett högindustrialiserat konsumtionssamhälle som USA kräver både tekniskt kvalificerad arbetskraft och socialt väl fungerande medborgare. I en stat där ständigt cirka 10 % av befolkningen, främst svarta ur storstadsghettomiljö och fattiga vita på landsbygden, i förtid tvingas ”hoppa av” skolan (eller aldrig ens får börja), uppstår en relativt stor grupp människor, som varken är särskilt väl integrerade i ”normalt” samhällsliv eller funktionsdugliga som effektiv arbetskraft (reserv). Dessa både vad gäller arbets- och köpkraft ”problematiska” samhällsskikt utgör också det största potentiella hotet mot Lag och Ordning.

Den inrikespolitiskt liberale presidenten Lyndon Johnson initierade därför i mitten av 60-talet sitt stora ”krig mot fattigdomen” och genomförde diverse ”sputnikreformer”. Det mest kända av dessa program för fortsatt utveckling och ökad social stabilitet var projektet Head Start (ungefär ”försprång”), som riktades till s. k. underpriviligierade (dvs. inte alls priviligierade) barn till huvudsakligen s. k. undersysselsatta (med andra ord inte alls sysselsatta, utan arbetslösa) föräldrar i svarta ghetton, gul-bruna slumområden och vita bergstrakter som Appalackerna och Klippiga Bergen.

. . . Lyndon Johnsons efterträdare som president, Richard M. Nixon, skar nu ned anslagen till Head Start till ett minimum. På grund av de, i förhållande till det på lång sikt obetydliga resultatet, väldiga kostnaderna, började utbildningsansvariga i stället rikta intresset mot ett medelbesparande TV-surrogat för Head Starts förskoleundervisning. Det är under dessa omständigheter som *Sesame Street* kommer till världen. Efter den första offentliga visningen av programmet står gudfadern Nixon vid vaggan och skålar. Han förklarar sig vara

> stolt över att vara bland bidragsgivarna till detta förnäma program, eftersom min regering entusiastisk engagerar sig i att bereda vidgade möjligheter för alla barn, speciellt under deras fem första levnadsår.

Inte med ett ord berörde Nixon dock hur "entusiastiskt" de statliga myndigheterna sparat mellanskillnaden mellan vad ett fullständigt utbyggt Head Start skulle kostat utöver den konventionella utbildningen (2 750 miljoner dollar), och vad man åren 1968–73 satsar på *Sesame Street* (i dessa sammanhang relativt blygsamma 14 miljoner dollar).

Stora PR-trumman

... Problemet med de ansvarigas fixering vid denna snäva uppfattning av kunskapsförmedling och kulturspridning som en ren distributionsfråga, är att projektets framgångsrika genomförande på basplanet i hög grad blir avhängigt av inriktningen, resurserna och energin hos de "frivilliga" som har möjlighet till aktivt uppföljningsarbete. I praktiken har denna verksamhet därför huvudsakligen blivit en bisysselsättning för främst hemarbetande kvinnor i medelklassen.

Vad är det då som de projektansvariga slår så väldeliga på PR-trumman för? Vad vill man på CTW åstadkomma med alla sina hopsamlade och spenderade miljoner?

Sesam – öppna sig för vem?

... Så länge som de ekonomiska bidragen insamlas, sägs programseriens syfte vara att kraftigt *minska kunskapsklyftan* mellan s. k. underprivilegierade och medelklassbarn genom att med TV:s hjälp nå de förra mycket tidigare än skolan förmår, i tre- till femårsåldern. Här bygger man fr. a. på psykologen Benjamin Blooms undersökningsresultat, som gör gällande att två tredjedelar av "intelligensutvecklingen" sker innan barnen ens kommit i kontakt med skolan.

Men så snart anslagen säkrats, visar sig Joan Ganz Conney dock beredd att hålla med kritikerna om att *Sesame Street* snarare ökar kunskapsklyftan mellan de s. k. underprivilegierades barn och medelklassens – de mer priviliegierade barnen får i praktiken så mycket större möjligheter att tillägna sig, omsätta och vidareutveckla de kunskaper och färdigheter som bjuds. Den enda tröst Conney kunde uppbringa för detta missförhållande var att glida över till en annan måttstock: "det viktiga är ju att vi bevisligen höjer de sämre lottade barnens kunskapsnivå ...".

För att kunna reducera utbildningsklyftan mellan fattiga och rika i USA måste *Sesame Street* i själva verket uppfylla åtminstone ett av två lika omöjliga krav:

1. Att fattiga skulle se programmet oftare – i verkligheten har tvärtom medelklassföräldrarna sett till att just deras barn verkligen tar del av detta garanterat nyttiga program. Sesame Street blev snart något av en modefluga i förortsvillorna.

2. Att fattiga barn under TV-tittandet skulle lära sig mer än medelklassbarn och hämta in "försprång" under samma tidsrymd – i praktiken blev det som sagt tvärtom, bl. a. därför att ansatserna att följa upp TV-distributionen med aktiverande stödverksamhet på gräsrotsnivå var minst sagt halvhjärtade och snedfördelade.

Strävan att eliminera "kunskapsklyftan" till förmån för en faktisk "utbildningsjämlikhet" skulle nämligen kräva att man hjälpte de lågstimulerade på de bättre lottades bekostnad. En sådan radikal målsättning tycks emellertid få i USA (eller i Sverige) ännu vara beredda till. En offentlig kommunikationskanal som TV är knappast heller det ideala universalmedlet att förmedla den magiska formel, som ska öppna dörrar med förtursrätt för i första hand dem som varit utestängda från Bildningens skattkammare – det är ju omöjligt att isolera själva inlärningssituationen från den ekonomiska och sociala helhet som eleverna ingår i. (Huruvida föreställningen om ett "försprång" och en "kunskapsklyfta" mellan medelklassens och arbetarklassens barn över huvud taget utgör en meningsfull frågeställning, ska vi ta upp till utförligare diskussion längre fram.)

Undervisningsshow

. . . Som pionjärprojekt inom en programkategori man kunde kalla "undervisningsshow" måste Sesame Street nog betecknas som det första stort upplagda och lovvärda försöket att medvetet tillvarata TV:s enorma möjligheter som underhållande undervisnings- och socialisationsmedium i hemmet. Till skillnad från det normala vid "vanlig" undervisning finns i denna serie en påtaglig ambition att bädda in kunskapsstoffet i lockande underhållning. I skolan vidtar den första riktiga inslussningen i de självdisciplins- och prestationsprinciper som dominerar i det produktiva samhällslivet utanför klassrumsväggarna: mödosamt arbete ger personliga belöningar och avsaknaden av belöning är lika rättvis, eftersom den vittnar om bristande arbetsinsats . . . I Sesame Street däremot *leks* kunskaperna fram, liksom utan möda, även om "rätt svar" också i detta undervisningssammanhang belönas.

Sesame Street har, med rätta, fått många lovord för programmakarnas uppfinningsrikedom och skicklighet att presentera kunskapsstoffet på ett medryckande sätt, men samtidigt är det just berättarformen som bidragit till att serien, pedagogiskt sett, till stor del förfelat sina syften. Problemet är inte bara att det lätt går mekanik i grepp som upprepas i det oändliga i en serie på hundratals avsnitt; den speciella tappning av konstnärlig kreativitet och estetisk fräschör som bär upp programformen, är i grunden produkten av en modell, vars pedagogiska, psykologiska och ideologiska syften och funktioner normalt hör hemma i helt andra, betydligt mer tvivelaktiga sammanhang.

Sesame Street har så blivit paradexemplet på ett offensivt projekt, som i sitt tvåfrontskrig mot den traditionella obligatorieskolans dystra fängelseborg och barn-TV:s konventionellt masskulturella kulsprutesalvor vunnit ett stort antal slag och segrar – men förlorat Kriget.

Reklamestetik

... Den antagonistiska, men samtidigt förebildliga, ärkerivalen att kopiera och överträffa var inte bara barn-TV i allmänhet utan reklamsnuttarna i synnerhet, de "commercials" som med jämna mellanrum avbryter det reguljära bild- och ljudflödet. (Man räknar med att ett genomsnittligt amerikanskt barn redan i 2–3-årsåldern fått sig till livs 32 reklambudskap i timmen och vid 12 års ålder matats med sammanlagt 200 000 säljerbjudanden.) Reklamsnuttarna är ju de mest påkostade och genomarbetade inslagen – en "spot" på en minut kan kostas på uppemot 60 000 dollar, dvs. en kvarts miljon kronor per minut, vilket kanske är 20 gånger mer än budgeten för den tecknade barnserie eller pratshow den är instoppad i.

Psykedelisk drill

Under det årslånga förberedelsearbetet innan *Sesame Street* började tillverkas, ägnade olika forskarteam (pedagoger, psykologer, beteendevetare, massmediateoretiker etc.) stora ansträngningar på att utforska hur "commercials" och "cartoons" (tecknade serier) fungerade på barn. De många experimentstudierna med t. ex. videobandning av olika åldersgruppers reaktioner framför TV-apparaten avsatte 22 kg forskningsrapporter. *Den teoretiska förutsättningen bakom all denna möda var nämligen att reklamforskningens resultat var direkt överförbara på en undervisningssituation.*

Undersökningarna hade bl. a. visat att barns uppmärksamhet är som störst i program med uppdrivet tempo, sånger, ramsor, snabb och högljudd musik, animerade inslag och slapstick, och att barn tycker om att se andra barn och djur på TV. Man hävdade att den estetiska metod som vuxit fram vid utarbetandet och finslipandet av "commercials" var den mest effektiva – barn är "programmerade för reklamavbrott" och "upprepning betalar sig" (fyra–fem upprepningar per timme ger 100-procentigt igenkännande av bokstäver).

Forskningsresultaten utmynnade alltså i en kolartro på det hektiska tempots förmåga att fånga (och hålla kvar) tittarens uppmärksamhet och på inlärningseffekten av upprepning, upprepning ...

Magasinspotpurri

Med sina mycket korta sekvensstumpar (aldrig längre än sex minuter – ibland bara tio sekunder långa), blandade litet huller om buller i ett uppiskat tempo, blir *Sesame Street* mindre av en sammanhållen skollektion än ett "barnens magasin". De snabba scenskiftningarna och växlingarna i händelseförlopp ska enligt upphovsmännen motsvara "barns snabbt skiftande intressen och uppmärksamhetsgrader", och åstadkoms genom intensiva visuella mönsterbrytningar och plötsliga ljudförändringar (bl. a. snabba hopp och rörelser med hjälp av zoomlinser och abrupta övertoningar och mixningar).

Med sitt systematiska undvikande av pauser mellan de olika inslagen motsäger *Sesame Street* totalt alla tidigare grundregler om barns uppfattningsförmåga och inlärningsberedskap. I stället ger denna typ av "undervisningsmagasin" en första inskolning till några av vuxenlivets mindre eftertraktansvärda sidor – inte bara till arbetssituationens stress och jäkt, liksom till frånvaron av helhetssyn och delaktighet i planering och genomförande av uppgifter, utan också till en fritid som till stora delar består av mer eller mindre passiva och fragmentiserade åskådaraktiviteter (inklusive bl. a. sport och TV).

Redan i 3–4-årsåldern grundläggs här alltså vanan att se på världen (kunskaper och upplevelser inbegripna) som ett potpurri av osorterade sinnesintryck, på ett sätt som efterhand ingår en allt intimare förening med fragmentiseringen och förtingligandet vid löpande bandet, i nyhetssändningarna, i undervisningen, etc. Vi får isolerade attraktioner, handgrepp och "fakta", vars enskilda beståndsdelar blandas i kompotten och lyfts ut ur sitt totala samhälleliga sammanhang . . .

Champagnegalopp på burk

Ambitionen att hålla tittarens uppmärksamhet uppe med hjälp av ett ständigt bombardemang av disparata sinnesintryck, utan att ta någon hänsyn till varseblivningsapparatens psykofysiska mättnadsfaktor eller tänkandets behov av logiska helheter och sammanhang, har genomförts med de mest iögonfallande, delvis förödande, konsekvenser i seriens musik- och ljudbearbetning. I vanliga fall förpassas musiken i biograffilm och på TV till bakgrunden, även om speciellt en hel del reklamfilm söker utnyttja existensen av denna halvmedvetna "frånvaro" genom att med vetenskapligt utprövade metoder vända sig direkt till för- och undermedvetna känsloplan. Gestaltningsstrategin att söka undandra sig tittarens/åhörarens medvetna reflektions- och kontrollinstanser blir speciellt framgångsrik på det akustiskt-musikaliska området, där barns "kritiska" skolning är särskilt styvmoderligt utvecklad (gäller både för skolans och för *Sesame Streets* egen "musikundervisning").

Knappast några inslag i *Sesame Street* saknar musikaliskt ackompanjemang, i bakgrunden eller i förgrunden. Musikvinjetterna fungerar ofta främst som uppmärksamhetsskapande signaler, men i förbindelse med ord, i sånger och i ramsor förmedlar rytmerna och klangerna också en lustfylld och aptitväckande känslostimulans; man sprider en allmän upplevelse av trygghet som bidrar till att associera inlärningen av bokstäver och siffror med "belöningar". Musiken används ständigt i *Sesame Street*, liksom i reklamsnuttar, både för att understryka det speciellt viktiga budskapet och för att över huvud taget göra tittaren på gott humör . . .

. . . Utgångspunkten för våra kritiska reservationer inför den (förvisso både virtuosa och smittande) musikaliska champagnegaloppen utför Sesame Street är inte någon puritansk avoghet mot greppet att slå an känslosträngar för att få mottagaren att svälja kunskapsstoffet – tvärtom! Det diskutabla ligger i att detta plan "innehållsligt" mindre används för att vidga fantasin och känslans upplevelsehorisonter än till en första för-

beredande inskolning i många av de förtingligade konventioner och förbenade klichéer, som karaktäriserar vuxenvärlden och dess hörsätt. Ingen detektiv tillåts inträda på scenen utan att utannonseras med en obligatorisk "kriminalfanfar", och inget ungt par får gifta sig utan några takter Mendelsohn ("spännande" och "romantisk" musik likställs givetvis med vad vuxna fått lära sig uppfatta som sådan) . . .

Pavlovs ungar

. . . Till sin inriktning och till sina funktioner är hela reklamestetiken också, åtminstone indirekt, oupplösligt förbunden med en mekanisk uppfattning om hur inlärnings- och medvetandeprocesser brukar/bör äga rum – liksom med en människo- och samhällssyn som varken saknar auktoritära förutsättningar eller ideologiska konsekvenser. Den filosofiska, ideologiska och estetiska grundsyn som TV-reklamen (och *Sesame Street*) vilar på, är en förening av Pavlovs klassiska betingning, psykologen Skinners instrumentella variant och över huvud taget de experimentella inlärningsmetoder som fått sitt fulländade uttryck i den s. k. hjärntvätten.

Som förebildlig betingning har CTW-producenter framhållit de tio sekunders pratbubblor, vilka barnen vänjs att reagera på som "signaler" för inlärningen av en bokstav. (Pavlovs experimenthund reagerade som bekant snart med salivutsöndring på ljudet från en gong-gong, som tidigare förknippats med mat.) Konsekvensen av de behavioristiska präglingsmetoder som ligger bakom det uppiskade tempot, alla upprepningarna och den heltäckande ljudmattan, blir lätt som en perfekt stansad programmering, som befrämjar väldrillad konformitet bland elever, personlig bekvämlighet och mänsklig uttorkning för lärare och auktoritära beteendemönster ute i samhället . . .

. . . *Frågan är dock om man inte fått större pedagogisk effekt (och mer djupverkande på fler personlighetsplan), om belöningsförstärkningen av abstrakt kunskaps- och färdighetsinlärning fått ge vika för en strävan att mer konkret anknyta till barnens egna erfarenhetsvärldar och utnyttja den motivation, som finns förborgad i deras spontana nyfikenhet och vetgirighet framför allt att upptäcka och förstå den egna omvärlden). När det gäller exempelvis besk medicin kan det vara motiverat att använda ett välsmakande chokladhölje för att få det nyttiga innehållet att slinka ned – men knappast då det handlar om den vardagskost, som borde utgöra den självklara basfödan för barnets andliga tillväxt och utveckling.*

Vare sig de små "mössen" framför TV-skärmen avspeglar sig i Pavlovs–Skinners pedagogiska experimentatorglasögon eller i Madison Avenues ekonomiska kikarsikte, så *vilar reklamestetikens betingningsmetoder på en mekanisk, för att inte säga direkt cynisk, människosyn: kommunikationspartnern betraktas i första hand som passivt objekt för stimuli och påverkan, inte som aktivt subjekt i en dialektisk medvetandeprocess.* I en kapitalistisk varuekonomi, där slagord som Frihet, Jämlikhet och Demokrati gärna reduceras till den enskildes formella rätt till obegränsat konsumtionsval på materiella och andliga marknader och där

mänsklig utveckling och samhälleligt framåtskridande lätt mäts i BNP, tenderar de estetiska uttrycksformer som är förtöjda i reklamens ekonomiska lagar och psykologiska mekanismer att bli mönsterbildande för all mellanmänsklig kommunikation över huvud taget . . .

Ghettoidyll med fantasiventiler

Medan det framför allt är i sättet att stycka, blanda och förpacka kunskapsstoffet och presentera det pedagogiska budskapet i reklamestetikens gestaltningsformer som den kapitalistiska varuekonomin och dess uppdrivna konsumtionshysteri fått sitt starkaste överslag i *Sesame Street*, så är det i valet av enskilda innehållsskärvor och vinklingen av återkommande motiv och teman, som seriens ideologiska föreställningsvärld framträder med tydligaste relief . . .

. . . I den konkreta utformningen av undervisningsshowen, i helheten och detaljer, finns det invävt tydliga böjningsmönster för hur verkligheten ska tolkas ochproblem lösas. Här förgrenar sig ett komplext nätverk av skönmålningar, förtiganden och skenlösningar, som i stor utsträckning blir en första förberedande inskolning (socialt, ideologiskt, psykologiskt och estetiskt) i vuxenvärldens mediavanor och masskultur.

Alla eventuella likheter

Men en gatustump utan dramatiska konflikter eller känslourladdningar, enbart befolkad med fyra alltid lika vänliga standardvuxna och ett antal fogliga "rasintegrerade" barn, skulle ha verkat ungefär lika upphetsande och lockande till frivilliga besök som en söndagsskola i Indiana – i synnerhet som det sedelärande och pedagogiska budskapet hade att konkurrera med ett kanalutbud, som inte hade andra ambitioner än att låta tittaren få sitt lystmäte mättat av spänning och fart, lek och fars, dröm och ömhet, våld och aggressioner etc. Som "frivilligt" förskolealternativ skulle *Sesame Street* i denna tappning med all säkerhet ha misslyckats kapitalt att nå både de fyra miljoner barn från direkt "fattiga" hem (främlingsskapet inför den glättade medelklassidyllen skulle här ha verkat lika frustrerande som oförmågan att köpa de varor som reklamsnuttarna salubjuder), och de väldresserade medelklassbarn, som gärna leker och busar av sig när föräldrarna vänder ryggen till och söker utlopp för en del av sitt förträngda känsloliv framför TV-apparaterna.

Det hotande mässfallet förvandlades emellertid av CTW-folket till en succéartad framgång. Vid sidan av de endimensionella människorna, som visserligen uppträdde helt enligt etiketten men blev tämligen outhärdliga att umgås med vecka efter vecka befolkade man programserien med flerdimensionella dockor, somfick göra allt som det var förbjudet för barn och vuxna att utföra, säga, tänka eller ens drömma om. En vanlig "dödlig" människa på Sesame Street skulle aldrig kunna tänkas bli tagen på bar gärning med att, fysiskt eller psykiskt, misshandla eller åtrå en annan människa (vuxen eller barn). Dockorna däremot får mer eller mindre på heltid ägna sig åt ett ställföreträdande tillfredsställande och avreagerande av lustar och aggressioner . . .

Tre våningar

Det diskutabla i *Sesame Street* är givetvis inte i och för sig att "overkliga" dockfigurer från fantasins fiktionsvärldar får bilda en alternativ upplevelsesfär, en sagans fria republik där andra lagar härskar än i vardagsverkligheten och där olika mänskliga erfarenheter och känslokomplex tar konkret gestalt i förtätade, ofta symboliskt omskrivna former. Bristen ligger i att *Sesame Streets* fiktionsplan innehållsligt tenderar att helt friläggas från sina förtöjningar i sinnevärlden, på ett sätt som bryter kopplingen till den medvetet upplevda vardagserfarenheten. Förbindelserna mellan de skilda upplevelseplanen kommer snarare att exploateras som en till intet förpliktande tummelplats utan markkontakt, som ett helvete och paradis där alla uppdämda ångestkänslor, förträngda önskedrömmar och tillbakahållna revoltbehov ges fullt utlopp. Därför blir inte heller de beröringspunkter belysta, som kunde bidra till att aktualisera och tydliggöra de underliggande inre sambanden.

I praktiken kommer därför fantasidimensionens roll att reduceras till funktionen som säkerhetsventil, till att avleda och ersätta uppdämda känslor och tillbakahållna frustrationer med kompensatoriska drömuppfyllelser och aggressionsutlevelser. Genom att inte mer aktivt tillvarata fiktionsplanets potential som pedagogiskt-psykologiskt kunskapsinstrument, dess roll som förmedlare av fantasimaterial i bearbetandet och organiserandet av de erfarenheter som upplevelserna vilar på (framför allt samspelet och konfrontationerna mellan föräldrar och barn), frånhänder CTW:s producenter barnen ett viktigt hjälpmedel för orienteringen i och anpassningen till omvärlden. Hur ska de kunna lära sig handskas med sina egna upplevelser och reaktioner, om de bara socialiseras direkt in i en vuxenvärld, där fantasin mer får ersätta vardagens brister med frisläppta känsloutlevelser än komplettera med en extra våning för framför allt problematiska erfarenheter . . .?

Det är inte svårt att förklara en stor och vittförgrenad massmediaapparats intresse av att upprätthålla en strikt uppdelning i skilda kategori- och genretyper. En klar ansvars- och arbetsfördelning skapar ordning och reda i en byråkratisk organisationskoloss med experthierarkier för verklighetens olika erfarenhetssfärer och upplevelsevärldar.[1] Betydligt svårare är det då att se den långsiktiga samhällsnyttan med att skapa ett framväxande släkte av tredelade varelser, som från barnsben får lära sig att iaktta välstädat överjagsbeteende i salongens offentlighetssfär, koppla av så gott det går med sitt luddiga vardagsjag i hemmets mysiga intimsfär och släppa loss sitt lilla det i källarens hemliga fantasireservat.

En sådan indelning av personligheten i olika våningar och skilda fack befrämjar knappast vare sig individens möjligheter att utvecklas till en

[1] *Kommentar:*
Vid ett samtal med kvinnan bakom den danska tecknade TV-serien Aborrsjön fick jag höra att hon haft vissa svårigheter att få den såld, eftersom underhållningsinköparna inte kunde tänka sig att köpa något som också var pedagogiskt, medan inköparna av "pedagogiska" program inte fick/vågade köpa något underhållande. Den tyska inköparen fick bara köpa program om 30 min – medan varje aborravsnitt bara varade 20 min etc. (K. E.)

hel människa eller att orientera sig i en motsägelsefylld verklighet. Såvida man nu inte, en gång för alla, accepterat den personlighetsklyvande trippelrollen som skriven av den Mänskliga Naturen och inskränker sin omvärldsorientering till att kryssa mellan TV-kanaler och bläddra mellan de olika avdelningarna i en dagstidning (t. o. m. seriesidorna är ju ofta tredelade i sedelärare, toffelhjältar och superhjältar).

Nu hör emellertid värnet om och utvecklandet av hela, intellektuellt och känslomässigt sammanhängande människor till de mindre uppmärksammade majoritetsproblem, vars symptom inte går att mäta aritmetiskt exakt och organisera en mäktig påtryckningsgrupp med gemensamma yttre kännetecken eller delade intressen kring . . .

. . . *Producenterna har heller aldrig förnekat att de tagit större hänsyn till pojkar och vad som traditionellt uppfattas som manliga värdesystem och livsstilar – de menar sig nämligen ha funnit att "pojkar inte gillar flick-aktiviteter, medan motsatsen inte är fallet då det gäller flickor"!*

Programmakarnas prioritering och favorisering av det "manliga" har fått tydliga konsekvenser för sättet att, positivt och negativt, vinkla de samhälleliga värden som barnen får sig till livs tillsammans med inlärningen av bokstäver, siffror och abstrakta begrepp. Det är t. ex. huvudsakligen pojkar som får förtur då det är fråga om att framhålla och illustrera arbete, ordning, flit, lydnad, prestationer, belöningar, makt, vördnad för auktoriteter etc. Flickorna däremot ägnas en helt annan uppmärksamhet, då det gäller att genom dramatiska och komiska kontraster skapa associativa förknippningar med motsatsen (lättja, oordning, upproriskhet, misslyckande, bestraffning, maktlöshet, beroende, rädsla, feghet osv.). Och när t. ex. siffror ska illustreras är det oundvikligen traditionella yrkes- och könsroller som demonstreras: 10 manliga racerförare och 10 kvinnliga telefonister.

Ja, bara genom att förekomma proportionellt mer sällan på CTW:s samhälleliga modellgata kommer flickor/kvinnor (liksom bl. a. barn ur arbetarhem och chicanos) att indirekt tillskrivas ett lägre socialt och ideologiskt intressevärde och bjuda sina olyckskamrater framför apparaterna färre köns-, ras- och klasspecifika rollmodeller. Av de fyra vuxna på Sesame Street är tre män, och av barnen är pojkarna i övervägande majoritet. Av de fjorton mest framträdande dockorna är tretton manliga (det kvinnliga undantaget är Roosevelt Franklins tjatiga, gnatiga mamma). Bland de tecknade figurerna förekommer i de centrala rollerna praktiskt taget inga flickor alls, förutom den glasögonprydda och högfärdiga pluggisen Alice Brallis Smartenhjelm, som enligt egen utsago är "smartast i hela världen" och i slutet av varje inslag, välförtjänt, får sona sin hybris.

Men ännu viktigare än proportionerna mellan antalet figurer av olika kön är givetvis vad de sysslar med och hur könsroller och yrkesmönster sätts in i sina sociala sammanhang. Vad exempelvis gäller det svarta äkta paret på Sesame Street är den manlige kontrahenten, den dynamiske läraren Gordon, uppenbarligen tänkt att fungera som en stark och trygg auktoritets- och identifikationsfigur för de många "fadersdepriverade" svarta pojkarna. Men måste för den skull dennes hustru Susan tryckas ner i en undanskuffad statistroll som undergiven hemmafru? Detta var

den viktigaste utgångspunkten för de våldsamma proteststormarna från s. k. feministiskt håll. Ja, Women's Lib lyckades faktiskt få igenom sitt krav att Susan också skulle få ett yrkesliv. Men hur mycket är då vunnet med att Susan gjordes till sjuksköterska? Som svar på denna fråga nöjer vi oss med att citera chefproducenten Joan Ganz Conneys egen historieskrivning:

Vi pratade om att göra henne till läkare, men det verkade inte "verkligt" med tanke på var de bor, en ghettogata. Anledningen till att vi valde sjuksköterskeyrket var att sjukvården i USA kommer att behöva mer och mer folk. Dessutom ville vi ha ett yrke med uniform, som små flickor lätt skulle kunna känna igen.

Hyllningskör med kritiska röster

Det översvallande mottagande som *Sesame Street* fick i form av (för denna programkategori) förhållandevis höga tittarsiffror och entusiastiska lovord i pressen och den allmänna debatten, är knappast förvånande. Med sin drivet estetiskt-professionellt iscensatta legering av Nytta och Nöje, med sin förföriska blandning av pedagogiskt inlärningsstoff och snitsig underhållningsshow, slog programmet ned som en smärre audiovisuell bomb mitt i det "obevattnade ökenlandskap", som amerikansk TV ofta kallas av sina kritiker. Och denna omvälvande inbrytning kom just i det mest styvmoderligt skötta terrängavsnitt för barn, som normalt avfärdats som "blöj-TV" i lördagsmorgonghettot.

CTW:s inträde på den massmediala skolscenen kom också i ett historiskt mycket lämpligt ögonblick, vid en tidpunkt då debattens vågor gick som mest höga kring de senaste årens reformer och experiment inom undervisningsområdet, och de teoretiska diskussionerna om skolans innehåll och metoder (dialogpedagogik, frigörande pedagogik, "fria" skolor etc.) började tränga fram utanför specialisternas inre kretsar. Frågan är om inte den väldiga entusiasmen och bredden i uppslutningen bakom *Sesame Street* delvis berodde på seriens lämplighet att i en ganska förvirrad och konfliktladdad situation fylla rollen som medlande frälsare. Med sin dubbla kraktär av modern, social "progressivitet", men också med bibehållen djup förtöjning i en traditionell syn på inlärningens mål och metoder, blev *Sesame Street* en ideal programkompromiss, där många "radikaler" (fr. a. liberaler inom skolvärlden) och "konservativa" (fr. a. bland myndigheter och på s. k. gräsrotsnivå) kunde mötas kring en för båda parter attraktiv lösning.

För många av USA:s progressiva skolarbetare – och utbildningsekonomer! – är det självklart att man ska försöka stimulera elever till självständighet, samarbete, initiativkraft och förmåga att se sammanhang i stället för att bara plugga in fakta. Men samtidigt står ännu stora samhällsgrupper främmande inför dessa "nymodigheter" i arbetssätt och måslättning. *Inte minst många föräldrar inom lägre sociala skikt har svårt att se något positivt i bristfälliga ämneskunskaper, bristande disciplin och förkastande av klätterfilosofin; ty eliminerandet av den hävstång, som skolan i bästa fall kan erbjuda några kallade och utvalda i ståndscirkulationen, innebär i praktiken en livstidsdom över samtliga deras barn att förbli kvar på samhällsbotten.*

I denna politiska och pedagogiska brytningsepok tycks *Sesame Street* ha passat som hand i handske för många vilsna och osäkra, i synnerhet som serien undvek att ifrågasätta vikten av traditionella "basfärdigheter" och konventionella inlärningsmetoder. Därtill kom att de ansvariga på CTW ju noga aktade sig för att inkräkta på lärarnas revir och konkurrera med skolan – man inriktade sig helt på att "förbereda" barn i förskoleåldern.

Nu har emellertid reaktionerna i USA varit långtifrån så enhälliga och de kritiska rösterna så totalt obefintliga som exempelvis svensk dagspress låtit framskymta. Sedan den första glädjeyran lagt sig något, började kritiken växa sig allt starkare bland skolfolk och föräldrar mot den starka dominansen av medelklassorienterade miljöer, attityder och målsättningar och över huvud taget mot bristen på konkret verklighetskontakt. Från flera håll ifrågasattes inte minst programseriens grundambition att förbereda barnen för Skolan och inte för Livet. I stället för att fråga sig "hur kan vi göra barnen bättre mottagliga för det skolan senare ska lära dem?", kunde producenterna på CTW t. ex. ha funderat över "hur kan vi hjälpa barnen lära sig det, som skolan förmodligen aldrig kommer att lära ut?".

Speciellt för de många svarta, som själva bittert erfarit hur trångsynta, inhumana och helt meningslösa vita medelklassdominerade skolor kan vara för fattiga minoritetsgrupper, har *Sesame Streets* illusoriska förberedelse för en friktionsfri skolstart, isolerad från den ekonomiska och sociala vardagsverkligheten, snarast kommit att upplevas som ett hån och dåligt skämt . . .

Partisk utvärdering

Mycket av styrkan och genomslagskraften i den upptornande kritik- och proteststormen kom emellertid att dämpas och kanaliseras in på mer "konstruktiva" (reformistiska och formella) banor, då CTW började lägga fram egna, stort upplagda "kritiska" granskningar och "opartiska" utvärderingar. Som varje (halv-)offentlig utbildningsinstitution i USA var man här beroende av att kunna "vetenskapligt" belägga sin pedagogiska framgång för att få ytterligare finansiella medel. Det grannlaga forskningsuppdraget "utlades" formellt till ETS (Educational Testing Service) vid det ansedda Princetonuniversitetet. Med detta institut, som ansvarade för flera uppföljningsundersökningar, hade projektledningen för *Sesame Street* emellertid redan från första början haft ett intimt samarbete. Medarbetare vid ETS hade fungerat som fackvetenskapliga rådgivare och experter, och dess direktör, Edward Palmer, hade till och med säte som vice ordförande och forskningsledare på CTW.

Som mål för undersökningarna uppställdes att mäta kunskapsökningen hos de "populationer som exponerats för stimulusprogrammen" (dvs. med icke vetenskaplig jargong: "de barn som sett *Sesame Street*") jämfört med dem som inte följt serien. Den inriktning som CTW utstakade för forskarna innefattade alltså inte någon kritisk analys av seriens innehåll; granskningsintresset styrdes över mot bedömningar av den pedagogiska nettoeffekten. (Synpunkter på hur denna skulle kunna ökas

med en annan pedagogisk uppläggning och andra estetiska grepp, inom de givna ramarna, var givetvis en välkommen form av "konstruktiv kritik".)

ETS/CTW:s undersökningar av CTW/ETS' programserie gav, inte oväntat, vid handen att *Sesame Street* var mycket effektivt vad gäller inlärning av siffror, bokstäver, lägesbeskrivningar etc. Däremot ägnades föga uppmärksamhet åt många av de frågor och problem som aktualiserats av en rad andra, från CTW helt fristående undersökningar. De senare forskarna hade mer koncentrerat sig på projektets övriga långt viktigare, och åtminstone ursprungligen uttalade, målsättningar och kommit fram till att *Sesame Street* varit föga eller inte alls framgångsrik på dessa områden.

Så hade exempelvis barn lärt sig vad ordet "samarbete" betyder, och kunnat identifiera fenomenet då det dök upp igen. Men det visade sig också att de inte kunde överföra begreppet och företeelsen på en helt ny och annorlunda samarbetssituation. *Någon egentlig "inlärning", s. k. generalisering och därmed verklig internalisering, hade alltså inte ägt rum, bara en form av mekaniskt memorerande.*

Mitt i segerjublet påminda om sin egen dödlighet av de kritiska röster som pekat på det bristande "sociala" innehållet, tycks dock programmakare och pedagogisk expertis på CTW själva ha haft en viss insikt om sina begränsningar på detta område. Redan till det tredje sändningsåret fick ett forskningsinstitut i staten Oregon, Teaching Research, i uppdrag att för CTW:s räkning utarbeta ett "samarbetsprogram". Sedan detta samarbetsprogram använts i ett år anförtroddes Teaching Research; också uppgiften att utvärdera sin egen framgång. På detta håll hade man dock hederligheten att medge att den mätbara effekten inte var särskilt imponerande – även om man inte heller här gick till grunden med problemet och frågade efter orsakerna till det uteblivna resultatet . . .

. . . Hur djupt *Sesame Street* i grunden är präglat av det samhälle och den kultur, som programserien är tillkommen i, framträder med bjärt kontrasteffekt då dess ideologiska föreställningsvärld konfronteras med den vardagsverklighet, som flertalet unga tittare i den s. k. tredje världen lever mitt uppe i. Om det över huvud taget någon gång framskymtar att även privatmänniskor måste arbeta för att försörja sig, får de manliga huvudpersonerna nästan undantagslöst vara fria småföretagare. Enskilt ägande blir den "naturliga" produktionsformen och den rådande arbetsdelningen, med dess fasta klass-, ras- och könshierarkier, framställs som både konfliktfri och oproblematisk.

I *Sesame Streets* barndomsvärld kommer därför enskilt bilinnehav att framstå som det enda tänkbara kommunikationssättet, miljöförstöring att identifieras med *barns* nedskräpning i naturen och i parker, och stormarknader att bli spelplatsen för de mest spännande och fantastiska äventyr; med samma självklarhet utmålas kakkonsumtion som livets högsta mål och krydda, och "avvikande" bovar och förbrytare ingår lika tryggt i miljöbilden som äppelpaj osv. . . .

Sesame i Sverige

En flik av *Sesame Street*-imperiet nådde Sveriges nordliga breddgrader först senhösten 1975, då SR lanserade ett urval halvtimmesavsnitt som "godbitar från *Sesame Street*". Men långt tidigare hade grundtankarna bakom CTW:s framgångsrika programserie fått sina första nedslag i svensk barn-TV-produktion, i första hand i *Fem myror är fler än fyra elefanter*. Med sina *levande* kunskapsförmedlare, sitt mindre uppdrivna tempo och sin inte fullt så fragmentariska form, är den svenska kopian med Brasse, Magnus & Eva visserligen en pedagogiskt bättre fungerande undervisningsshow än den amerikanska förlagan: men dess målsättning och innehåll har i stort sett varit desamma som moderprogrammets. Man säger sig vilja "förebygga läs- och skrivsvårigheter i skolan" och söka "skapa rättvisa möjligheter för alla barn" med inlärning av fr. a. siffror, bokstäver, lägesbeskrivningar och relationsord.

Den svenska undervisningsshowen blir snabbt en stor tittarframgång och ses 1976 av 80 % av alla barn i förskoleåldern (och av 1,2 miljoner vuxna). Serien sänds flera gånger i repris och nya avsnitt produceras. Också en rad andra barnprogram följer upp succén med att lära ut bokstäver, ord och begrepp. (Från A till Ö. Ordförrådet. Kroppen m. fl.) T. o. m. Drutten & Krokodilen och Misse & Moje får finna sig i att motivera sina stående gästframträdanden i Sveriges Magasin i "pedagogiska" nyttotermer och varje kväll bjuda barnen på verbala sängfösare i form av nya ord och krångliga uttryck.

Onekligen har det vad gäller svenska *Sesam* lagts ner både möda och pengar på bearbetningen ("försvenskningen") av CTW-originalet. Vid exempelvis röstdubbningen har kända skådespelare fått göra vissa ansträngningar att med dialektala brytningar och personliga tonfall söka skapa sociala-regionala motsvarigheter till de amerikanska dockfigurernas särdrag. Och i den svensktillverkade vinjettsnutt, som inleder och avslutar varje avsnitt med ett hemmiljöförankrande TV-inslag, är det faktiskt en *pappa i förkläde* (kvinnoåret 1975!?) som får ropa in de lekande lintottarna, för att de ska bänka sig framför TV-apparaten och se *Sesam*. Eftersom ramen med den amerikanska "ghettogatan", av förklarliga skäl, tagits bort, men inte ersatts med något nyinspelat material, kommer emellertid karaktären av opersonligt och mekaniskt nöjes- och inlärningsmatande i uppdrivet tempo att understrykas ytterligare.

Här har de ansvariga på SR olyckligtvis negligerat de många (framför allt engelska) undersökningar, som påvisat att barn främst söker etablera en förtrolig kontakt med en eller flera sammanhållande "mänskliga" huvudpersoner, medan däremot TV-producenter tenderar att söka fånga och hålla kvar barnens uppmärksamhet med "spännande" början och mitt.

I princip – dvs. i praktiken så långt de ekonomiska resurserna förslår – tycks SR:s barnredaktioner vid uppläggningen av sina magasinsprogram utgå från denna insikt om barns (speciellt de s. k. understimulerades) gemenskaps- och trygghetsbehov av igenkännbara och invanda identifikationsgestalter, av "vänner" och "förebilder". (Jämför t. ex. *Halvfem* med dess blockvärdar.) . . .

Därmed har "svenska" *Sesam* inte motverkat, utan snarare kommit att understryka, det diskutabla i CTW-projektets pedagogiska och ideologiska förutsättningar: den superproffsiga reklamestetik där det blir ett självändamål att fånga uppmärksamhet med hjälp av infernaliskt tempo och audiovisuella kaskader, och den pavlovska inlärningsfilosofi som främst går ut på att mekaniskt hamra bokstäver, siffror och lösryckta kunskapsfragment med idel upprepningar. I dagens läge kan *Sesam* inte ens sägas "förbereda för skolan" i mer egentlig mening, eftersom tonvikten vid rabblande av siffror och inpluggande av enstaka bokstäver står helt i strid med det pedagogiska tänkande enligt helhetsmetoden, som alltmer vunnit terräng på lågstadiet (läsinlärning på talets grund, mängdlära etc.).

Inte heller har den i och för sig lovvärda ambitionen att undvika de vattentäta skott mellan "didaktik" och "lek", som bl. a. institutionaliserats i skolans schemaläggning ("lektion" kontra "rast", färdighets- kontra övningsämnen etc.), utnyttjats för att överbrygga klyftan mellan "abstrakt" kunskapsinlärning och "konkret" erfarenhetsbearbetning, mellan "rationell" reflektion och "emotionell" känsloutlevelse. Lekmomentet och fantasipotentialen används nu mest som ett distraktionsmedel för att, som CTW-folk själva uttrycker saken, "eleverna knappt ska märka att de lär sig saker". Genom att inte visa tillräckligt förtroende för tittarnas spontana nyfikenhet på omvärlden, behov av att "smälta" sammanhang, eller förmåga att överföra fantasivärldens erfarenhetsmaterial till den egna vardagssituationen, kommer de ansvariga bakom *Sesam* att i hög grad frånhända barnen möjligheterna till fördjupad verklighetsorientering, övergripande helhetsperspektiv och vidgade känslo- och upplevelsehorisonter.

Ordprångleri eller alternativ?

... Inte minst med tanke på ett framtida, alternativt utvecklingsarbete är det, enligt vår mening, viktigt att företa en kritisk utvärdering av Sesammodellen, en analys och diskussion av orsakerna bakom såväl dess väldiga uppskattningssuccé som dess pedagogisk-sociala fiasko. Det entusiastiska anammandet inom framför allt medelklassen över stora delar av världen är inte särskilt förvånande med tanke på det ideologiska filter, som programseriens föreställningsvärld och kulturella värdesystem silats genom. Den överdimensionerade tonvikten på bokstavs- och sifferdrill rimmar också väl med rådande nyttovärderingar, speciellt inom de högutbildade mellanskikt som i s. k. skolframgång ser kungsvägen till köttgrytorna ute i det vuxna samhällslivet.

Den diskreta form av Mellanskiktets Diktatur, som är tämligen förhärskande i skolan vad gäller exempelvis sociala normer för språkbruk och uppförande, ideologiska värdehierarkier och historiesyn, är emellertid samtidigt den kanske viktigaste orsaken till CTW-projektets totala misslyckande med den ursprungliga målsättningen: att "kompensera" barn från s. k. underprivilegierade hem med ett "försprång" och därmed minska "kunskapsklyftan" till medelklassens barn. *Den omfattande forskningen kring Sesame Street*, som på många punkter är lika motstri-

dig som den s. k. brutalitetsforskningen kring "våldspåverkan", *är åtminstone enig på denna punkt: i synnerhet på längre sikt ökar klyftan mellan de barn från "fattiga" familjer respektive medelklassfamiljer som sett programmen . . .*"

Kommentar:

Den amerikanska litteraturen som behandlar Sesame Street uppehåller sig huvudsakligen vid skillnaderna mellan barn som såg olika mycket av detta program – men utan att gå in på de sociala effekterna av att det huvudsakligen var "fel barn" som såg programmet, nämligen de som kom från medelklasshem i stället för de som skulle kompenseras för sitt kunskapsmässiga underläge inför skolstarten. Resultaten visar dock på TV:s pedagogiska potential – även om programmet nådde fel grupper och lärde ut fel saker. (K. E.)

– – –

I *Förskolebarn och TV* har *Inga Sonesson* skrivit om Sesame Street och dess svenska efterföljare:

"I SOU 1973:19, "TRU:s försöksverksamhet 1967–1972" betonas bl. a. den viktiga funktion som TV kan fylla p. g. a. sina stora möjligheter att levandegöra verkligheten och förmedla kunskaper på ett sätt som kan engagera barnen och stimulera dem till aktiviteter som kan vara viktiga för deras utveckling.

De producenter som arbetar med radio- och TV-program för barn har under senare år mer och mer inriktat sig på att försöka förbättra barns villkor och utveckling (Filipson 1976, v. Feilitzen m. fl. 1977, Rydin 1977).

Ett väsentligt syfte med barnprogrammen har varit att försöka utjämna de ovan nämnda skillnaderna i kunskaper som finns mellan barn som kommer från olika sociala miljöer. Att med hjälp av pedagogiska barnprogram, som främst riktar sig till förskolebarn, redan på ett tidigt stadium försöka nå de grupper, som senare vid skolstarten kan tänkas få svårigheter att följa med i undervisningen och söka ge dem och deras familjer intellektuell stimulans, har varit målsättningen både i Sverige och utomlands.

De första undersökningarna kring det amerikanska barnprogrammet "Sesame Street" visade emellertid, att det var barn från hem som gav den svagaste intellektuella stimulansen som såg minst och kanske därför också lärde sig minst. Resultaten pekade också mot att barn som redan var välinformerade lättare tog emot ny information och därför fick större utbyte av dessa lärorika program. Trots de bästa avsikter tenderade programmen därför att öka i stället för att minska kunskapsklyftan mellan barngrupperna. (Stevensson 1972 refererar undersökningar utförda av Ball och Bogatz 1970, "The first year of Sesame Street".)

I sin bok om programmet, som han själv har varit med om att skapa, skriver Lesser (1974), att det kanske varit en period under programmets första år, i vilken de understimulerade barn, som man främst önskade

nå, i mindre utsträckning än övriga barn såg programmet och att detta kunde ha bidragit till att kunskapsklyftan mellan dessa och övriga barn ökade. Senare undersökningar har dock visat mera positiva resultat. Lesser refererar senare undersökningar av Ball och Bogatz (1972) *som visar, att skillnaderna mellan dessa barngrupper inte förändras av ett TV-program.* Liknande resultat, framhäver Lesser, har t. ex. rapporterats från Israel, Salomon m. fl. (1972). De barn som ser mest lär sig också mest. *Allra mest lär de barn som har antingen en mor eller en förskolelärare som diskuterar innehållet i programmet med dem* (se även Friedrich & Stein 1975).

I sin undersökning av effekterna av programmet "Fem myror är fler än fyra elefanter" fann Leni Filipson (1974), att *de önskade effekterna i något mindre utsträckning hade åstadkommits i de lågutbildade familjerna,* men samtidigt framhåller författaren, att dessa resultat lika väl kan bero på mätinstrumentens otillförlitlighet eller slumpvariation.

I den tidigare nämnda undersökning som utfördes för Danmarks Radio (Kofoed, Linné och Richardt 1974) fann man, att *barnens intresse för de kognitiva inslagen i programmen var relaterade till föräldrarnas skolutbildning; ju högre denna var, desto större intresse visade barnen. Detta resultat var emellertid baserat på föräldrarnas skattning och bör kanske därför tas med en viss reservation.*

Ett annat resultat från denna undersökning, baserat på en testning av barnen före och efter ett lärorikt program, visade däremot inget som pekade mot att denna typ av program skulle medföra vare sig en ökad eller minskad informationsklyfta mellan barn som hade olika social bakgrund. Dessa forskare framhäver, att när det gäller förskolebarn är deras kunskapsnivå inte enbart beroende av föräldrarnas status utan också av deras totala sociala miljö, och här spelar givetvis förskolan en betydande roll. Författaren framhäver det positiva i detta resultat eftersom det tycks ge TV en chans att nå fram med sin information till alla barn. Detta resonemang kan givetvis också användas på våra resultat, som visade att barnen till de lägst utbildade mödrarna var mest positiva till de lärorika programmen vilket måste innebära, att de utgör en mottaglig tittargrupp.[1]

Kommentar:

Då det är mycket få förskolor som använder TV i sitt arbete är detta resonemang visserligen teoretiskt korrekt med stämmer inte med förskolans reella roll som förmedlare av ifrågavarande program.

Kritiken mot Sesame-programmen har inte gått ut på att barn med olika social bakgrund som ser samma program under samma omständigheter skulle lära sig olika mycket. I stället har man studerat effekterna av det totala fenomenet Sesame Street och kommit fram till att det gynnar de redan socialt gynnade eftersom dessa oftare ser programmet, oftare ser det tillsammans med sina föräldrar och får pedagogiskt lekmaterial med anknytning till programmet. (K. E.)

[1] I. Sonesson. Förskolebarn och TV 1979, sid. 69–71.

I kapitlet *Sesame Street revisited* i *The Plug-in-Drug* har *Marie Winn* gjort en sammanfattning av de amerikanska reaktionerna på och forskningen kring detta kontroversiella program.

"Återbesök på 'Sesame Street'

Förr i världen (före TV) fungerade TV som den enda träningsplatsen för barnets språkutveckling. Alla var med andra ord medvetna om att 'ju mer föräldrarna pratade med barnet, läste för det, lyssnade till det och 'ekade' tillbaka hans ljud,' desto större var sannolikheten för att barnet skulle lära sig att använda språket väl.

I dag däremot är det så, att eftersom likadana ord och fraser som kommer från föräldrarna också kommer från TV, så tror många föräldrar att det lilla barnet har lika stor nytta av att ge sin uppmärksamhet åt ett TV-program som av att tillbringa samma tid med att tala med och lyssna till en riktig person i levande livet. I och med ett nästan universellt accepterande av 'Sesame Street' som en positiv undervisningserfarenhet för förskolebarn har det faktiskt kommit därhän att många föräldrar upplever det som att tittande på utbildningsbetonade ('educational') TV-program kan erbjuda en nyttigare mental sysselsättning än något de kan åstadkomma själva.

Och ändå har de utbildningsbetonade effekterna av 'Sesame Street' varit en besvikelse. Förväntningen att ett program – noga upplagt av de mest framstående och kunniga barnspecialister – skulle överbrygga avståndet mellan medelklassens barn med goda språkliga betingelser i hemmet och verbalt mindre lyckligt lottade barn – har inte infriats. De sämre lottade barnen har inte kommit ifatt sina mer avancerade kamrater, inte ens gjort några framsteg av betydelse, trots att de troget tittar på 'Sesame Street' år efter år. Skolorna blev inte tvungna att anpassa första årets läroplan till nya kullar av välpreparerade 'Sesame-barn' med en högre språklig mognadsgrad (vilket var vad man väntade sig under programmets första år). Även om barnen uppvisar vissa små framsteg när det gäller att känna igen siffror och bokstäver som ett resultat av 'Sesame Street', så visar deras språkliga kunskaper inga tydliga eller bestående framsteg i det fortsatta skolarbetet.

Hur kommer det sig då att föräldrar och utbildare – trots så obetydliga vinster – fortsätter att tro så djupt på att just detta program är så värdefullt för barnen? Troligen har mycket av den vittspridda tilltron till 'Sesames' pedagogiska effektivitet sitt ursprung i de kraftfullt publicerade utvärderingar av programmets resultat som spritts av 'Educational Testing Service' (ETS) 1970 och 1971. Enligt dessa rapporter skulle de unga tittarna på 'Sesame Street' verkligen ha lärt sig en massa av denna programserie.

Som ett led i ett större projekt för utvärdering av forskningsresultat publicerade dock Russel Sage Foundation 1975 en ordentlig omvärdering av ETS's egen utvärdering i en bok som kallades 'Återbesök på Sesame Street'.

Författarna – ett lag av socialvetenskapliga forskare – gjorde noggrant om ETS-forskarnas olika utvärderingssteg. De kom då fram till helt andra resultat, vilket fick dem att allvarligt ifrågasätta de ursprungliga starkt positiva bedömningarna av 'Sesame Street's' effekter.

Till att börja med upptäckte man att det inte var en tillfällighet att de barn som hade tittat mest på 'Sesame' i ETS-studien och som tillgodogjort sig mest, hade tittat så många timmar på programmet. De hade både tagits ut som en experimentgrupp och i samband härmed uppmuntrats att titta på ett särskilt sätt. De blev föremål för extra uppmärksamhet, t. ex. i form av personliga besök, stödjande övnings- och demonstrationsmaterial och annat. Vidare var deras föräldrar, som visste om att de ingick i ett försök, mer benägna än andra att engagera sig i barnens tittande. Det ser därför ut som om dessa barn gjorde särskilda framsteg inte på grund av själva programmet utan genom olika kringaktiviteter från de vuxnas sida.

Författarna till 'Återbesök på Sesame Street' anser att det i själva verket var all uppmuntran som åtföljde experimentet snarare än själva programmen som orsakade de stora inlärningsvinster som blev så omskrivna som bevis för effektiviteten hos 'Sesame Street'. Ett annat förhållande stöder denna uppfattning: bland de barn som visserligen tittat på 'Sesame' men som inte fått del av sådan uppmuntran som berörts ovan så uppvisade *stortittarna mindre framsteg än de som tittat mindre på programmet!*

Vidare fann den kritiska studien att det avstånd mellan gynnade och missgynnade barn som programmet lagts upp för att krympa i stället hade ökat som ett resultat av 'Sesame'-programmets publika genomslagskraft.

Påståendet att 'Sesame Street' har misslyckats i sin påstådda målsättning att främja barnens inlärningsmässiga utveckling och att minska kunskapsklyftorna kommer som en chock för många föräldrar. Inte så överraskande upplever författarna ofta att deras resultat möts med skepsis eller öppet misstroende från föräldrar till förskolebarn. Författarna ger olika förklaringar till att föräldrarna vägrar att inse att 'Sesame Street' visserligen är en förtjusande underhållning för små barn men att det inte förser dem med några pedagogiskt särskilt värdefulla erfarenheter, nämligen:

- □ föräldrarna är så imponerad av allt som barnen lär sig vid så tidig ålder att de blandar ihop ett fåtal saker som härrör från programmet med mer generella framsteg.
- □ barnen kan ha lärt sig en del av det de ser ut att ha lärt från programmet med mer generella framsteg som hör till den naturliga utvecklingen.
- □ föräldrarna blir vilseledda att från de snävare framsteg i fråga om att känna igen siffror och bokstäver som härrör från 'Sesame' också tro att barnen gör framsteg i fråga om mer allmän förståelse och inlärning.
- □ föräldrarna tar intryck av vad deras vänner säger om vad barnen lär av 'Sesame'.

Författarna pekar också på de positiva presskommentarer som har kommit programmet till del ända från början. 'Föräldrarnas attityder och åsikter har säkerligen påverkats av denna publicitet', skriver de och fortsätter: 'även denna kan ha bidragit till en övervärdering av programmets effekter.' Det har sitt intresse att notera att medan ETS' positiva resultat fick framskjutna positioner i populärpressen, så har Russel Sage-undersökningen (den kritiska uppföljningen) – en produkt av en lika eller mer respektabel vetenskaplig institution – hitintills ignorerats helt av populärpressen."[1]

[1] Marie Winn. The Plug in Drug. 1978, sid. 33–36.

Kapitel 23 Lära för skolan eller leka för livet?

En fallstudie i problemet skolförberedelse, barnkultur, lek och fars utifrån TV-serien *Fem myror är fler än fyra elefanter* av Margaretha Rönnberg och Olle Sjögren.

Lära för skolan eller leka för livet?

Inledning

Det kan synas som om steget från den mycket kritiska hållningen till Sesame Street-programmen i artikeln "Sesame Street-undervisningsshow eller kulturkolonialism" till den mycket positiva hållningen till "Fem myror är fler än fyra elefanter" i uppsatsen "Lära för skolan eller leka för livet" är långt och oförklarligt.

Förklaringen är emellertid både naturlig och positiv. Det ligger flera år av utveckling mellan utbildningsradions första "Sesame-program" och den myr- och elefantproduktion som Rönnberg och Sjögren analyserat i den uppsats som jag nedan hämtat centrala partier från. Under den mellanliggande perioden har utbildningsradion frigjort sig från den amerikanska förebilden och kommit fram till en bra svensk produktion genom att tillgodogöra sig kritik och tillämpa sina samlade kunskaper om barn och deras behov.

Anledningen till att jag givit så stort utrymme åt "Lära för skolan eller leka för livet" är densamma som i fråga om Bettelheims bok om sagornas betydelse. I båda fallen rör det sig om vitala grundläggande kunskaper om barn och barns behov, om deras fantasier, kontakter och föreställningsvärld. Dessa kunskaper är nödvändiga för att förstå vad film och TV är eller skulle kunna vara för barn men lyser med sin frånvaro i nästan alla forskningsrapporter med kvantitativa data om barn och TV. Framförallt är denna typ av kunskap relevant vid diskussion och planering av konstruktiva program för barn — en aspekt som jag har velat lyfta fram som en motvikt till allt material som handlar om de negativa effekterna av existerande programmaterial. Ju mer sådan kunskap sprids utanför yrkespedagogernas led, desto lättare bör det bli att få förståelse för varför en del program är bra och andra inte. Detta är mer en fråga om förståelse än om siffror.

Denna uppsats om fem myror och fyra elefanter är mycket intressant och tankeväckande. Författarna anlägger inte de vanliga schablonartade och analyserande attityderna. De ställer allting på huvud genom att utgå från barnets behov i vidaste bemärkelse. Uppsatsen är resultatet av flera års studier av barnpsykologi i kombination med litteraturanalys och antropologi.

Tyvärr har förf. ännu inte hunnit till det stadium i sitt arbete, där kunskapsbasen för vad som ytligt sett kan se ut som åsikter redovisas i form av litteraturhänvisningar. Sådana skulle ge arbetet och dess argument en annan tyngd än för närvarande. Jag har varit i kontakt med förf. för att utröna möjligheten att få fram litteraturhänvisningar till de delar som ingår i den aktuella rapporten. Deras tidschema gav dock inte utrymme för detta. Litteraturhänvisningarna kommer först när uppsatsen arbetas om till en akademisk avhandling. De fotnötter som nu ingår hänvisar mest till sådant som har med själva programmet att göra och saknar teoretiskt intresse. I avvaktan på erforderlig dokumentation får en del av argumenten tills vidare betraktas som hypotetiska.

Trots detta har jag sällan läst något som givit mer anledning att ifrågasätta vanliga uppfattningar om barn och film och TV. Jag unnar andra samma uppfriskande upplevelse och har försökt att underlätta denna genom att skära ner uppsatsens 72 sidor till 27. Detta har skett i samråd med Margaretha Rönnberg.

Beträffande författarnas positiva inställning till "barnens skräpkultur" vill jag gärna tro att den senare har en snävare och mer specifik definition än "skräpkultur i största allmänhet". Det finns ingen anledning att tolka den följande analysen av en ambitiös programserie som ett försvar för all skräpkultur. Under alla omständigheter är det viktigt att hålla isär "skräp"-diskussionen och debatten om destruktivt programmaterial. Annars kommer vi i en smakdebatt. (K. E.)

Fem myror är fler än fyra elefanter

Är namnet på en uppmärksammad barnteveserie som flera gånger under perioden 1973–79, i något olika tappningar, dykt upp i våra TV-rutor.[1] Programserien är värd en närmare granskning av flera skäl. Med sina *pedagogiska ambitioner*[2] att "förebygga läs- och skrivsvårigheter i skolan" utgör serien den hittills viktigaste satsningen i barnredaktionernas "skolförberedande" verksamhet. Programmen har också rönt en för svensk barnteveproduktion *unik publik framgång,* så som denna speglades i tittarsiffror: serien har följts av minst 80 procent av alla förskolebarn (den egentliga målgruppen) och dessutom 1,2 miljoner vuxna. Det *stora intresse* (men avsaknad av analys) serien väckt *i pressen* och alla *lovord* den överrösts med pekar också på att programmet intar en särställning inom svenskt barnteveutbud . . .

Med denna fallstudie vill jag gärna instämma i denna rekommendation, men på rakt motsatta grunder: inte på grund av seriens "pedagogiska" förtjänster, utan snarare tack vare dess "antipedagogiska" och "antididaktiska" fördelar.

För en djupare förståelse av de vidare kommunikationsprocesser som barns tillägnande av TV-program ingår i, är det också nödvändigt att relatera denna massmediala socialisationsinstitution till de äldre, mer direkta och fortfarande livskraftiga intrycks- och uttrycksformer som traditionellt präglat vuxenblivandets villkor och möjligheter (framför allt lek och barntradition).

[1] Kommer i sin helhet att ingå i antologin "Rörande-bilder", som utkommer 1980 på Norstedts förlag.

[2] Denna och följande kurs.-markeringar är hämtade från originaltexten.

Ett annat spännande men dåligt utforskat samband som jag särskilt velat inventera är det intima och dialektiska växelspelet mellan å ena sidan leken och barntraditionen, å den andra komikens och farsens uttrycksformer.

Förenklade dikotomier typ lek/allvar, underhållning/undervisning, fantasi/verklighet, missar viktiga bitar av den komplicerade kommunikationsprocessen, och framför allt de konkreta sociala sammanhang som TV-tittande ingår som endast en del av.

Bakgrundshistoria och uppbyggnad

. . . *Fem myrors* uttalade syfte har varit att leka in kunskap – tittarna ska ha roligt och samtidigt mer eller mindre omärkligt lära sig nyttiga saker. Speciell målgrupp är "intellektuellt och oemotionellt understimulerande barn och deras föräldrar". . .

Den dolda läroplanen

Den grundläggande "inlärning" som äger rum redan under barnets första inskolningsveckor är hur skolan delar upp sitt innehåll i *arbete och lek* och hur man som skolelev förväntas inordna sig under den allt striktare skillnaden mellan *skolvärldens* kunskaper och färdigheter å ena sidan och *barns egna* kunskaper, färdigheter och erfarenheter å den andra (dvs. de utanför skolan vunna, och tydligen endast där relevanta, erfarenheterna . . .

. . . Det är därför inte förvånande att samma grundläggande uppdelning i saker som man arbetar med och saker som man leker med och kopplar av med också går igenom i livet utanför skolan – från klyftan mellan motsfärerna arbete och fritid, till de kulturella uttryckens sortering i fakta och fantasi, och boskillnaden mellan "pedagogiska" TV-program och "underhållning".

Ändå har leken traditionellt varit barnets spontana sätt att tillägna sig verkligheten, inhämta och bearbeta de kunskaper, färdigheter och värderingar som behövs för fortsatt samhällsdeltagande. Så fort barnet börjar skolan förutsätts dock en motsatsställning mellan lek och kunskapstillägnande uppstå, som hänger samman med att lärarna huvudsakligen ägnar sig åt arbetsfostran: att göra barnen arbetsamma, noggranna, snabba, punktliga och initiativlösa (utom när initiativförmåga tillåts blomstra i olika "arrangörers" regi).

Lärarnas sätt att organisera det dagliga livet får naturligtvis följder för barnets identitet och självkänsla. Mot skolans lekfientliga abstrakta kunskapstillägnande och arbetsdisciplin behöver barnet därför motkrafter, och det är här som stora delar av barnkulturen kommer in. Ty leken har i alla tider haft ytterligare en central funktion vid sidan av det rena kunskapstillägnandet: att ge önskeuppfyllelse, att med fantasins hjälp göra verkligheten lättare att uthärda. Leken har tillåtit barn att vara någon annan än de "egentligen" är, t. ex. större, starkare, mäktigare, lyckligare eller mer omtyckta. Ofta är meningen med leken just att i fantasin få vara vuxna överlägsen eller åtminstone jämbördig . . .[1]

[1] Jämför med Bettelheim. (K. E.)

TV som lekledare och lekinspiratör

Leken skänker alltså bl. a. önskeuppfyllelse av barnets allmaktsfantasier, aggressioner och revanschdrömmar, *men mycket av det av många vuxna så föraktade barnkulturutbudet fyller samma funktion. Massmedia som film, TV och serier kan faktiskt sägas vara vår tids speciella "lekform", både vad gäller kunskapstillägnande och önsketillfredsställelse. De har likartade funktioner, innehåll och strukturer som gångna tiders traditionella lek och lekar.* På grund av den "leknöd" som en stor del av dagens barn lider av (bl. a. till följd av bostadsområdenas planering och användning), och bristen på mänskliga förebilder och levande distinkta och åskådliga rollmodeller i vardagsmiljö får media komplettera många lekaktiviteter, utgöra en "modern" tankelek, en psykisk eller symbolisk lekform, som ersätter vissa typer av tidigare även fysiskt utförd lek. *Det är alltså inte främst så att t. ex. TV förhindrar barnens utvecklande lek – att se på TV har blivit och är en ny form av lek. Få program visar på ett så tydligt och positivt sätt som just Fem myror hur TV också medvetet och aktivt "leker" tillsammans med våra barn.*

En inte ovanlig uppfattning är att det inte är "nyttigt" att (barn) barnen sitter och *ser på* andra som leker. Man menar att det här rör sig om en inte enbart fysiskt utan även mentalt mycket "passiv" lek, sett ur det TV-tittande barnets perspektiv – en lek som inte stimulerar barnets egna initiativ, tankeförmåga eller spontana aktivitet. Barnet skulle bara låta sig köras över av *yttre* retningar, av *andras* impulser, av *redan färdiga tankar* och aktiviteter.

Till talet om "passivitet" i samband med TV-tittande hör oftast diffusa föreställningar om att barnen är "passiva" bara för att de är tysta och sitter stilla under själva programutsändningen. I stället för motsägelsefulla antydningar om någon slags "tomgång" i barnens hjärnor, som samtidigt anklagas för att bli förledda, "påverkade", vore det ju mer upplysande och precist att t. ex. tala om "endast i föreställningsvärlden förekommande aktiviteter".

Men enligt min mening är det nödvändigt med ett mer dialektiskt synsätt för att kunna förklara TV:s unika dubbelroll: att detta att se på TV framstår som en "passiv" aktivitet som "påverkar" barns "aktiva" aktiviteter! Ty ingen förnekar – allra minst lärare som alltid säger sig kunna upptäcka spår av gårdagens TV-program i barnens lekar – att barn *bearbetar* programinnehållet i lekens form, och att tankeverksamheten, inbillningskraft och skapande handling härvid verkligen ges ett ordenligt spelrum. *Barn imiterar i sina lekar inte alls slaviskt exempelvis Kojak eller Stålmannen, utan väljer ut ett skelett av handlingar eller egenskaper (t. ex. överlägsen styrka, inflytande och fiffighet) som svarar mot deras då upplevda behov, och fyller ut resten med eget problem- och upplevelsestoff.*

I ännu högre grad än vad som gäller för andra "vuxnare" former av "passivt" åskådardeltagande som "live shows" på porrklubbar eller det ställföreträdande sportandet på idrottsarenor och i TV-rutor är leken alltså inte avslutad i och med att programmet är slut. Det sedda ger upphov till även fysiskt utförd lek, kanske inte genast men dagen efter eller veckan därpå. En stor del av förskolebarnens rollek visar sig också vid

närmare betraktande vara influerad av eller rent av ha sin upprinnelse i populära TV-program, filmer eller serier, medan endast en mindre del bygger på imitation av barns "verkliga", i den egna närmiljön levande personer.

Barn på eller i skolan leker Pippi och Emil, Kojak och Baretta, Ivanhoe och Tarzan just därför att dessa figurer utgör ett lockande alternativ i motsats till mamma och pappa, till dagispersonalen och fröken eller magistern. På ett emotionellt mer tilltalande sätt ges i dessa fiktionsvärldar svar på bestämda konflikter som barnet upplever: beroende/självständighet, foglighet/upproriskhet, maktlöshet/makt, förskjutande/accepterande, nederlag/framgång, svaghet/styrka, undertryckande av aggressioner/aggressionsutlevnad, diffusa könsroller/distinkta könsrollsmönster.

Dagens TV-utbud bidrar med andra ord med många användbara uppslag till barnens lek, ger scenarier och ramar med roller och regler, ungefär som gångna generationers lekar gjorde – från Tafatt, Kurragömma och Följa John till Hönans alla kycklingar, Vargen kommer och Bro, bro, breja. *Förutom att kroppen rört på sig har också dessa lekar varit "passiva" i den meningen att de övertagits "färdiga" med regler och huvudfigurer, med Hjälte kontra Skurk och ett genomfört system för straff och belöningar. Dessutom har barn alltid lärt sig mera komplicerade lekar genom att titta på äldre barn eller vuxna, vilka liksom våra dagars TV-figurer redan behärskat lekreglerna. Det är, och har alltid varit, mycket sällsynt att barn själva fritt fantiserat ihop egna lekar – på sin höjd har de som i våra dagar modifierat redan existerande lekar.* Inte heller den s. k. fria leken är så fri – i de flesta imitationslekar som bygger på levande förebilder är det enda som är "fritt" själva *valet av roll.* I övrigt övertas de regler som bestämmer den vuxna förebildens beteenden och attityder. Barn rättar sig mycket noga efter *hur de uppfattat* att en Moder eller en Läkare "bör" bete sig.

Barn-TV:s dolda budskap

. . . Det beteende och de attityder som vuxna visar upp mot barn (och barn mot vuxna) gör dock betydligt starkare intryck än själva de kunskaper som programmen avser att förmedla. Minst lika viktigt som att lära ut bokstäver, siffror, lägesbeskrivningar, relationsbegrepp, kroppsdelar och kroppsfunktioner eller en näringsriktig kostcirkel, är att hos barnet skapa en attityd till inlärning som befrämjar självkänsla och en allmän kunskapsefterfrågande inställning.

Av yttersta vikt i det sammanhanget är *kommunikationsmönstret* mellan vuxna och barn, och vuxnas *attityder* till barns erfarenheter. Vad händer om vi undersöker hur mycket barn respektive vuxna pratar i TV:s barnprogram (och speciellt i de "pedagogiska"), hur ofta och hur länge, vem som initierar och kontrollerar samtalen, om barn tillåts prata med andra barn i studion eller ställa några spontana frågor som barn annars gör dagarna i ända ("Varför . . ?" eller "Hur . . ?"). *Jo, vi får ett mycket nedslående resultat. Vuxna pratar, sjunger och berättar eller visar något minst 90 procent av den tid de är tillsammans med barn, och barnen säger på sin höjd 2–3 ord i taget – på de vuxnas direkta uppmaning.*

. . . *Lika pedagogiskt lärorikt som enbart vuxnas faktakunskaper och erfarenheter vore emellertid att få se andra barn som ej blir avbrutna, överröstade eller ignorerade av en vuxen, och därmed få dela deras personliga erfarenheter och på så sätt få uppleva att också barn är att räkna med.* I motsats till underhållningsprogrammens förkättrade värderingar, som trots allt *motverkas* av föräldrarnas och skolans värderingar, bygger den hos TV-pedagoger dominerande lektionsmodellen på en bild av barns värde och ställning i samhället som de flesta vuxna är skrämmande enhälliga om. Det är inte minst till dessa inskolningsformer (och deras förlängning i skolans "dolda läroplan") som *Fem myror* och det mesta av "skräpkulturen" utgör ett alternativ och söker inympa motståndskraft mot.

Barnkulturens dubbla funktioner

Det finns en rad fundamentala frågor som sällan tycks ställas av TV:s "pedagogiska" kunskapsförmedlare eller av den officiella kulturpolitikens representanter på "barnområdet". Hur underminerande för barnets självkänsla torde det dock inte vara att ständigt uppleva sina erfarenheter som ovidkommande, sina kunskaper och färdigheter som bristfälliga? Hur jobbig är inte tanken på egna fel och tillkortakommanden? Hur svår är inte vetskapen om den egna underlägsenheten? Barn ställs hela tiden inför okända situationer, inför vuxnas krav och förbud, inför allehanda hinder och hotelser. *De strävar efter att handla som en vuxen, men har ännu inte tillräckligt med kunskaper och krafter utan påminns ständigt om sin obetydlighet. Den underlägsenhet, maktlöshet och svaghet som man faktiskt upplever gentemot vuxna och äldre barn är den helt avgörande erfarenheten under barnets uppväxttid – och en förutsättning för alla former av barnkultur. Det utan tvekan starkaste behovet som barnet måste känna blir önskan att vara större och snart "bli vuxen".*[1]

Barns grundläggande behov tillfredsställs i den tidiga barndomen huvudsakligen direkt i familjen och i förhållandet till föräldrarna och syskonen. Men hur kommer då den indirekt förmedlade "symboliska" barnkulturen in i detta sammanhang? Jo, på två olika sätt utgör den ett komplement till föräldrarna, syskonen och kamraterna (och senare skolan). Dels lär den barnet vad man måste kunna för att själv bli vuxen och ta steget ensam ut i världen, dvs. har en *"pedagogisk"* funktion som *hjälper barnet att komma över åldersmässigt underläge på lång sikt.* Dels fungerar den som en psykiskt harmoniserande stabilisator, en mekanism som genom att kompensera känslor av svaghet, mindervärde och otrygghet är nödvändig för en gynnsam personlighetsutveckling, dvs. har en *"mentalhygienisk"* funktion som *hjälper barnet tillfälligt och kortsiktigt över underlägsenhetsupplevelsen.* Det är inte minst denna andra funktion som *Fem myror* fyller . . .[1]

Kommentar:

Här behövs dokumentation av att "den symboliska barnkulturen" fyller denna funktion. (K. E.)

[1] Jämför Bettelheim.

Barnens motkulturer

. . .Vill man veta mera om barns motreaktioner mot omgivningens tryck, kan man lämpligen studera barntraditionen eller barnfolkloren, dvs. deras ofta egentillverkade rim, ramsor och sånger, vitsar, skämt och gåtor, smädevisor, svensktopps- och psalmversparodier, graffiti på skoltoaletten eller anal- och kloakskämt.[18] Barnens egen motkultur utgörs idag ofta av en *parodi på* och *omfunktionering av* just de massmediainnehåll som man bland vuxna kulturdebattörer så ofta förutsätter att "små" människor anammar helt okritiskt.

. . .I både "skräpkulturens" och barntraditionens fall drar barnet sig tillbaka för att återhämta sig och med självkänslan i behåll ta hemlig hämnd på alla auktoritetsfigurer. Ensamma eller med jämnåriga kamrater i leken eller i fantasin, bemöter barnen socialisationsprocessens negativa biverkningar och får på så sätt en utväg att rädda ansiktet och göra nederlagen mer uthärdliga. En av "skräpkulturens" och barntraditionens centrala uppgifter är idag med andra ord "mentalhygienisk", dvs. är inte ett hot mot utan en förutsättning för barnets psykiska hälsa. Den av vuxna ofta kritiserade tendensen till vuxenfientlighet i mycket av den allra populäraste barnkulturen får alltså med ett sådant betraktelsesätt sin naturliga förklaring.

"Skolförberedande"?

Som en logisk konsekvens av det komplicerade beroendeförhållandet mellan skolans inriktning och barnkulturens funktioner följer att "skolförberedande" insatser bör vara av vitt skilda slag – något som pedagoger hittills alltför litet beaktat. Vanligtvis avses med begreppet enbart *kunskapsmässig* förberedelse för de krav som skolan ställer på det kognitiva området. Ibland inbegrips också förberedelser för vissa av skolans *sociala* krav: 5–6-åringarna går t. ex. i deltidsförskola för att lära sig sitta stilla och samsas med andra barn. Men hur förbereder t. ex. förskola och gängse "pedagogiska" barnteveprogram barnet för att klara av "den dolda läroplanen"? För upplevelsen att fråntas spontan initiativlust och personligt egenvärde, att tvingas strikt kontrollera känsloreaktioner och kroppsfunktioner och uthärda förnekandet av egna behov och erfarenhet?

En verklig "skolförberedelse" måste ju också lära barnet att hantera den underlägsenhetsupplevelse, som följer av åldersmässigt och kunskapsmässigt underläge, och tillhandahålla motvärn även mot "den dolda läroplanens" regler för att barnet överhuvudtaget ska stå ut med skolan! En sådan propedeutisk kurs skulle dock samtidigt, åtminstone indirekt, innebära en kritik av skolan och dess arbetsformer, eftersom den erkänner att denna har även icke önskvärda effekter. Normalt lämnas det därför åt "skräpkulturen" och barntraditionen att stå till tjänst med den "värdestegring" och ansiktsräddning som barn under skoltiden i allt högre utsträckning har behov av.

Kommentar:

Detta är den mest kontroversiella punkten och den där avsaknaden av dokumentation upplevs som en svaghet. (K. E.)

I fallet Fem myror var producenternas uttalade avsikt visserligen i första hand att fylla barnkulturens pedagogiska uppgift – om än presenterad inom ramen för en underhållande form. Men genom att man engagerat ett rutinerat komikerpar som manusskrivare och medverkande artister, kom dock underhållningsformens "dolda" lektionsmodeller, lekens och komikens mentalhygieniska funktioner att dominera.

Fem myror är en programserie producerad av TV 2s *barnredaktion* och innehåller följaktligen inga mer markanta inslag av våld, pornografi, sjuka skämt, skräckeffekter, svordomar eller direkt uppror mot vuxna. Men inom de ramar och med de medel som stått till buds har serien ändå lyckats med att – liksom "skräpkulturen" och barntraditionen –fungera återupprättande, som en förstärkare av barns självkänsla, samtidigt som gängse underhållningsformer parodierats och "alternativ" till dessa lyfts fram (framför allt den "fria" leken och traditionella sällskapslekar). *Detta alltså snarast trots och mot producenternas ambitioner och leverera ett "kunskapsmässigt" skolförberedande program, en massmedierad elektronisk ABC-bok med det uttalade målet att "skapa rättvisa möjligheter för alla barn" inför skolstarten.*[20]

I stället för att fungera som ett TV-ålderns första förberedande, med ABC-drill och auktoritetstro, tålmodigt och tyst lyssnande, arbetsdisciplin med sträng känslokontroll och undertryckande av egna impulser och erfarenheter, har *Fem myror* berett marken för *en mer uthärdlig inlärningssituation.* Man har avdramatiserat skolan och dess kunskapskrav, visat på vardagsnyttan av kunskaper, minskat ned lärare och andra vuxna auktoritetspersoner till mer hanterliga proportioner och lärt ut konsten att rädda ansiktet med motstrategier och en lekfull attityd till omgivningen. *Ja, genom att i så hög grad utgå från och ge en bearbetning av barns egna erfarenheter har Fem myror snarare kommit att presentera en introduktionskurs i barntradition och folklore!*

TV-seriens stora framgång som "antipedagogisk", "anarkistisk" skolförberedelse har dock inte diskuterats, eller ens omnämnts, i de interna utvärderingar somgjorts på Sveriges Radio. Trots att det inte sällan är den s. k. dolda läroplanens krav och regler som går djupare och slår hårdare än skolans "öppna" läroplan, speciellt för de förment eftersatta barnen från "understimulerade" miljöer.

I de pedagogiska utvärderingarnas värld tycks emellertid saknas ett språk för en analys av sådana framgångar – liksom det i de flesta barnkulturdebattörers värld saknar teoretiska verktyg för att beskriva likartade aktiviteter eller massmedias "underhållande" funktioner.

Språkliga brister eller olikheter?

. . . *Fem myrors* skolförberedande målsättning bygger alltså på en *missuppfattning* av vari vissa barns "skolsvårigheter" består. De färdigheter som programserien koncentrerat sig på (begrepp, mängder, bokstäver) är inte så centrala för fortsatt skolframgång som man tydligen föreställt sig. Lässvårigheter orsakas aldrig av en enda isolerad faktor utan är resultatet av en kombination av sociala, emotionella, intellektuella och pedagogiska faktorer. *Anledningen till vissa barns språksvårigheter i skolan*

står inte att finna i bristande kännedom om alfabetet eller oförmåga att skilja mellan olika lägesbegrepp som bakom–framför eller höger–vänster.

. . . All forskning tyder på att barn som redan kan mycket före sådana program har lättare att få ut något av dem, dvs. att klyftan snarare ökar.

Strävan att eliminera sociala och intellektuella orättvisor till förmån för en faktisk "utbildningsjämlikhet" skulle nämligen kräva att man hjälpte de "eftersatta" på de bättre lottades bekostnad. En offentlig kommunikationskanal som TV är knappast användbar i detta sammanhang utan skulle få ersättas av t. ex. en speciell kabel-TV till de enbart "eftersattas" hem! . . .

Barntradition och fars

Helt dominerande i *Fem myror* är sketcherna och "numren" med Magnus, Brasse och Eva, och vi ska nu studera genomgående mönster och grepp i dessa. Sketcherna utgår alla från för barn *välbekanta bassituationer* som anknyter till barns egna erfarenheter från hemmiljö eller fritidssfärer. De är uppbyggda kring *genomgående figurer* (de avvikelser från grundmönstret som kan förekomma är närmast att jämföra med de variationer på en komisk grundtyp, som de flesta komiker arbetar med) och dessa står för vissa *grundläggande roll- och relationsmönster* (t. ex. barn-vuxen, lärare-elev, kund-försäljare). Men det viktiga är inte minst de *bearbetningar och förändringar* som dessa igenkänningar, rollfigurer och relationer får genomgå.

Grundfigurerna varieras, modifieras och ställs på huvudet utifrån ett komiskt stiliseringssystem, där situationer och problematiker, som de TV-tittande barnen själva brottas med men kanske ännu ej klarar av att lösa, lyfts fram och distanseras. Seriens "familjescener" eller "skoltablåer" gestaltas så, att de inte bara framstår som uthärdliga utan rentav roliga. Dessa bearbetningar får inte bara en terapeutisk funktion i så motto att barnet tillåts skratta av sig sina egna upplevda konflikter, utan blir också till en viktig del av barnets socialisation. Roligheterna har med andra ord även en "pedagogisk" aspekt – här lärs helt enkelt ut *problemlösandets strategier och tekniker,* så att barnet i fortsättningen ska klara problematiska situationer bättre.

Vad är det då för konflikter och problem som speglas i *Fem myrors* stiliserade sketchvärld? Vilka situationer, krav och roller upplevs som problematiska? Vilka normtryck från vuxenvärlden förväntas barn leva upp till? Svaren på dessa frågor kan man delvis komma åt "bakvägen" – genom att analysera barns humor och komik. En innehållsanalys av barntraditionen pekar framför allt på några problemområden och orosmoment, som schematiskt kan sammanfattas i *krav av tre olika slag*:

Barnet tar i humorns, skämtets, komikens eller lekens form till olika strategier, olika "toner", stiliseringsgrader eller distansieringsmekanismer för att bemästra en situation under yttre tryck. Jag vill här söka formulera och underbygga teorin att *det går en obruten linje från barntradition till farsen*: de mekanismer och funktioner som påvisats för *barn*traditionen (och barnens "skräpkultur") har även relevans för *vuxnas* sätt att använda komikens uttrycksformer som ett medel att lösa problema-

tiska situationer och konflikter. När vuxna skrattar åt en fars, får de för en kort stund "leka barn igen".

Fem myror kan därför betraktas inte bara som en introduktionskurs i barntradition utan även som en *minimodell av farsen* (huvudsakligen avpassad för barn). (Detta nära samband mellan fars och barntradition kan i *Fem myrors* fall endast på ett yttre, yrkesmässigt plan förklaras av att sketchernas upphovsmän Magnus Härenstam och Brasse Brännström råkar vara ett rutinerat komikerpar.) . . .

Kärnfamiljen som spelmiljö och rollaxel

. . . I de flesta sketcher spelar Brasse dock alldeles uppenbart rollen som Barn, medan Magnus axlar den dubbla auktoritetsrollen av Pappa och Lärare, och Eva växlar mellan rollen som Mamma och rollen som omsvärmad Flickvän till såväl Magnus som Brasse . . .

Brassebarnet

. . . Brassebarnet kan visserligen inte räkna eller känna igen och skriva bokstäverna som pappa Magnus och mamma Eva, men även om Brasse i vissa fall saknar språklig kompetens är det oftast inget fel på hans kommunikativa kompetens: han kan t. ex. rita föremål istället för att skriva dem. Överlag klarar sig Brasse med äran i behåll – och när han inte gör det visar han inga uttryck för några skamkänslor. Ställd inför kunskapsfrågor gissar han och oftast rätt. Då han inte, som oftast, begåvas med "tur" får han "lura ut" lösningen på problemet. Framför allt gäller det för honom att *inte blotta sin okunnighet*: "Man får inte vara dum!" och "Man måste vara smart!" är två av hans stående nyckelrepliker.

Lika viktigt för Brasse-figuren är emellertid att vara kul och fyndig. Ty framför allt annat är Brasse lekfull: han skämtar gärna och är glad, munter och uppsluppen. Ibland tillåts han också spela busgrabben som revolterar mot vuxenvärldens tråkigheter. Han spelar gärna clown och pajas, och använder för det mesta festliga slanguttryck. Även om Brasse framställs som rädd för spöken och åska, litet blyg för flickor och rentav klumpig och fumlig, är han sällan så "dum" och okunnig som han verkar/låtsas: han vet att "dumhet" är en bra förklädnad, som tillförsäkrar immunitet mot exempelvis bestraffningar . . .

Lärarpappan Magnus

. . . Analyserar man Magnus-figuren närmare, framstår gestalten alltså i huvudsak som klart "osympatiskt" tecknad. Men dessa "negativa" drag framtonas ju i farsens komiskt försonande belysning och få en komplementär funktion i förhållande till de "positiva" aspekterna hos sparringpartnern Brasse. Som tittare tar man inte den svart-vita "personteckningen" riktigt på allvar, utan *förväntar* sig den tvärtom. Också de negativa dragen hos en stel och förkvävande auktoritetsfigur kan därmed förvandlas till något "roligt".

Hem – fritid – arbete

. . . *Fem myror* utspelas med andra ord främst i miljöer som för barnet är välkända. Hemmets privata vardagstillvaro eller den offentliga fritidssfären med dess aktiviteter och underhållningsformer. Serien utgår alltså ifrån — och accepterar barns egna erfarenhetsvärldar. *Då programmen av vissa kritiker kallats alltför "kommersiella" och "showbetonade" är det förmodligen en klarare "realistisk" miljöbeskrivning och tydligare sociala relationer som man efterlyst. Men istället för en kritik av och ett avståndstagande från den s. k. skräpkulturen har programmakarna velat anknyta till de kulturformer som sägs omhuldas av speciellt s. k. understimulerade barn, dvs. den "massmedierade" underhållningskulturen och de "folkliga" fritidsaktiviteterna. Faktum är dock att nästan allt detta även tilltalar de flesta andra barn, oavsett samhällsbakgrund. Inte minst gäller detta det så kritiserade intresset för serier.*

Kommentar:

Förf.:s betoning av denna anknytning behöver inte tolkas som att de skulle vara okritiska mot alla serier – i varje fall är det inte dessa diskussionen gäller här utan det berörda TV-programmets grundstruktur. (K. E.)

Lekar och lekande

Inte för inte finns det ett talesätt som lyder: "Att leka är ingen barnlek!" De flesta vuxna klarar i varje fall inte av det, och flera undersökningar visar att många av de månghundraåriga, traditionella barnlekar, som lektes så sent som för en generation sedan, idag är nära nog utdöda. *Fem myror* tillhör de få barnteveserier som fullföljt TV:s betydelsefulla funktion som traditionsförmedlare av viktiga socialisationsformer. Magnus, Brasse och Eva ägnar sig bl. a. åt att vidarebefordra sällskapslekar och utgör levande lekförebilder för barns "fria" lek. De hänger sig åt de typer av lekar som framför allt bygger på vardagssituationer eller mer aktuella underhållningsformer, vilka i de flesta fall har sina rötter långt tillbaka i populära gemenskapsformer. Många av de sällskapslekar som mer eller mindre försvunnit ur det "privata" umgängeslivet har ju radio och TV omkonstruerat i mer "offentliga" kommunikationsformer och med ofta fantastiska priser (10 000-kronorsfrågan, Gissa mitt jobb, Filmfrågan, Schlagerfrågan, På minuten etc).

Eftersom de flesta sketcher i *Fem myror* antyder att Magnus och Eva bor ihop och har en son, Brasse, framstår de övriga sketcherna, där familjekonstellationens band är upphävda men där klädsel och rollkarakteristika från familjesketcherna är *oförändrade* som om hela familjen lekte en lek . . .

. . . *Minst lika viktigt är nog att det rör sig om underhållningsformer, kulturaktiviteter, undervisningsituationer osv. som parodieras. Liksom barn när de leker imitationslekar är väldigt onyanserade, t. ex. "spelar" överdrivet straffande (föräldrar, poliser) eller överdrivet snälla (föräldrar eller*

poliser) är det här fråga om att leka en stereotyp av en viss funktion, snarare än att "vara" en viss yrkesutövande människa. Barn använder sig ibland av stiliseringen som ett medel att åstadkomma ett parodiskt intryck (men oftast är denna effekt oavsiktlig) på samma sätt som Magnus "leker" t. ex. stereotypen lärare. . .

. . . Det "orealistiska" i att Brasse får sitta ensam på bio, att Eva är både biljettkassörska och godisförsäljerska och att Brasse slipper betala för dels biobiljetten och dels sex påsar chips, ska alltså tolkas som ett indicium på lek – och inte avfärdas som verklighetsförfalskning, vilket en del kritiker gjort.

Men det allra viktigaste skälet till inrycket av att "det leks" är givetvis den nästan obegränsade repertoaren av "lekroller". . .

. . . Precis som de TV-tittande barnen själva brukar göra, kan Magnus, Brasse och Eva därför sägas *leka* populära media- och fantasifigurer. De får inkarnera (och parodiera) allt från "*TV-personligheter*" (TV-värdinna och programledare, sångerska/sångare, rockartist, sportreporter och detektiv) och "*sagoväsen*" (spöke, monster, häxa, Dracula, tomte, Lucia och stjärngosse, prins och prinsessa) till "*med prestige och spänning förknippade yrken* (rymdfarare, tjuv och polis, trollkarl, doktor och sköterska, forskare, sjökapten, flygkapten och flygvärdinna, tävlingssimmare). Leken i rutan uppfyller med andra ord de TV-tittande barnens önskedrömmar om att axla "spännande" och socialt prestigefyllda roller.

Man kan till och med hävda att hela serien utgörs av ett enda lekande, där man iscensätter vardagliga lekar som pappa-mamma-barn, skola, kontor och affär, klä ut sig och spela teater, klottra på plank, busa och spela spratt, leka med sina husdjur, berätta spökhistorier och fräckisar, söka en skatt, idka sällskapslekar och vitsa med ordlekar – när man inte leker kysslekar. . .[34]

. . . Enligt PUBs interna utvärdering av den andra omgången *Fem myror*-program är det uppenbart att TV-tittande barn varit väldigt intresserade av (men ofta ambivalent inställda till) just dessa pusscener. Fyra-fem-åringarna skrattar visserligen, men tycker inte sällan att det hela är larvigt och blir generade, förlägna och blyga och tycks t. o. m. skämmas litet.[37] Tydligen har vi här – liksom i fallet med kiss, bajs, pottor och kalsonger – ett känslomässigt starkt laddat område. Om värdeladdningen i sin tur främst beror på att fenomenet annars så sällan framställs på ett för mindre barn förståeligt och känslomässigt tilltalande sätt i massmedia, eller på en dåligt stillad allmän nyfikenhet, eller på föräldrarnas sätt att socialisera sina barn på detta område – det vill jag låta vara osagt. Men det tycks vara barn till lågutbildade föräldrar som är speciellt intresserade av dessa inslag.[38] Dessa föräldrar sägs ju, enligt sociologer och psykologer, ha mindre kroppskontakt med sina barn, "klema" med dem mindre och mer sällan visa ömma känslor.

Parodier

Anklagelserna mot Fem myror för att inslussa de TV-tittande barnen i ett vuxet, "kommersiellt" kulturutbud har oftast varit uttryck för en missriktad missionsiver att axla "den vite mannens börda", där "vildarna" ersatts av

"barnen". Visst utgår sketcherna ofta från framför allt vuxnas massmediakultur, som barnen dock redan i de flesta fall torde vara väl förtrogna med. Men inte i något fall framställs dessa kulturyttringar och underhållningsformer särskilt vördnadsfullt. Tvärtom vill jag hävda att de i nästan samtliga fall är "parodier", ungefär som när barns imitationslekar med massmediaförebilder för en vuxen kan framstå som "parodiska" i dubbel mening.[39] *Det lustiga ligger här delvis i barnens stilbrott och förenklingar på grund av deras bristande kunskaper eller förståelse av situationen ("luckorna" fylls gärna i med barnens egna påhitt). Men den komiska effekten kommer också av att dessa stiliserade lekar ofta medvetet driver med vuxenförlagan, och på så sätt gör vuxenvärlden mindre åtråvärd.*

Skämt, parodier och karikatyrer är alltså den "rena" lekens direkta motsats — leken uppfyller önskedrömmarna, medan skämtformerna tar avstånd från de önskedrömmar, som av barnet upplevs som omöjliga att tillfredsställa, och som av det skälet måste göras mindre attraktiva. Önsketillfredsställelse i lekens eller fiktionens fantasiformer av drömmar om att vara vuxen, och skämtandet om/med vuxenkulturen och dess yttringar är alltså två olika sidor av samma underlägsenhetsmynt — det barnet distanserar sig ifrån i parodin är inte minst sina egna frustrerade och frusterade kompetenssträvanden och rollambitioner.

TV:s frågesporter är en av de underhållningsformer som *Fem myrors* upphovsmän parodierar genom att medvetet bryta mot programformens spelregler: det viktiga blir här inte att svara rätt genast, vinnaren får inget enormt pris och den tävlande (Brasse) råkar alltid *av en slump* komma på rätt svar. Den vuxne tävlingsledaren (Magnus) är lite löjlig i sin självupptagenhet och den överdrivet kråmande TV-värdinnan (Eva) framstår inte heller som någon särskilt åtråvärd förebild. *Budskapet blir därför att den sorts styckevis uppdelade faktakunskaper som primieras i TV-tävlingar kanske inte är den mest märkvärdiga och väsentliga kunskap som finns: . . .*

. . . Andra underhållningsformer och populärgenrer som parodieras eller "avslöjas" är bl. a. deckare, science fiction/månlandningar, showframträdanden med deras romantiska sångtexter och estradmanér samt skräckfilm . . .

Skräckfars[1] och vardagsångest

. . . Ofta tematiseras fruktan och rädsla för monster och spöken på ett sätt som för tankarna till barns tradition att berätta spökhistorier. I flera sketcher härskar en atmosfär av ångest och skräck, understödd av bl. a. spänningsskapande musik och uggleskrin, krypande skuggor, dödsskallar och monster. Skräcken ligger nära vardagssituationer (uppe på vinden eller ute i skogen), eller också är den av det slag som barn självmant uppsöker på bio eller i serier.[41] *Det viktiga är att fruktan och oron i samtliga fall får sin upplösning genom en antiklimax, ungefär som då barn med sina egna skräck- och spökhistorier bygger upp enorma ångestkänslor, som till sist oftast löses upp i ingenting och frigörs genom ett liknande punkterings- eller överraskningsmoment . . .*

[1] Obs fars — ej "realistiska" skräckinslag (K. E.)

. . . Det visar sig även att *en vuxen*, i vårt fall alltså Magnus, är minst lika rädd som Brassebarnet. Barnet framför TV-apparaten behöver därför inte skämmas för sin rädsla eller skräck . . .

. . . Ty uppväxande barn som ännu är långt ifrån mogna för självständighet, behöver på väg mot ett liv "på egna ben" *båda typer av vuxna roller*. I det fria valet mellan en vuxen som framställs som litet osympatisk, löjlig och föga eftersträvandsvärd (Magnus) och en trygg och pålitlig vuxen som fungerar både som "nu-trygghet" och framtida förebild (Eva) lever barnet i den (efter omständigheterna) bästa av världar. Det vill säga i en värld som underlättar för en att vara både det man är (dvs. "icke-Magnus" och att orientera sig mot det håll dit barnet vet med sig att det är på väg ("till Eva") . . .

. . . Sanningen är nämligen den att också *vardagssituationerna* — även de nöjesbetonade — *ställer krav på oss*. Låt oss klargöra med ett konkret exempel: Brasse ska gå på bio och se en skräckfilm om en blodtörstig fisk ("Braxen") och tilldelas plats nummer sex från vänster, på första bänkraden. Nu kunde man kanske tro att skräckupplevelsen skulle emanera från själva filmen, men denna parodieras istället (det rör sig om en tjatig och mekaniskt gapande variant av Hajen). Vad ångest istället kretsar kring är snarare vardagsskräcken inför att inte klara av biljettköpet och rädslan för att inte hitta sin plats inne i salongen — en ångestladdad erfarenhet som verkligen är *direkt upplevd* av de flesta barn . . .

Kulturkollisioner

. . . Inte bara massmediakulturens välbekanta former och figurer utan även flera av den etablerade "finkulturens" och "bildningens" yttringar parodieras . . .

. . . *Fem myror* visar, med sina verkningsfulla parodier på uppblåsta manér, stilar och jargonger inom kulturområdet, helt enkelt på ett *alternativt förhållningssätt* till allt det pretentiösa i vuxenvärlden, dvs. leken, skämtet och gycklet . . .

Socialisation som familjekomedi

. . . I nära nog en tredjedel av alla sketcher är Magnus Läraren, och lika ofta som han förmedlar formella kunskaper, "uppfostrar" han Brasse i exempelvis "etikettsfrågor". Magnus känner alltid starkt sitt "ansvar" som fostrare och är ständigt beredd att upplysa och undervisa sin fåvitska avkomma. Oftast förlöjligas han dock i sin självpåtagna roll som Läraren, vilket kan förefalla förvånande, med tanke på att *Fem myror* i första hand utger sig för att vara "kunskapsmässigt" skolförberedande och därför kunde förväntas vinnlägga sig om en positiv attityd till skolan, lärarfigurer och de kunskaper som dessa är satta att värna. Lärarblamage liksom över huvud taget vuxnas misslyckanden, löjlighet och klavertramp fungerar däremot utmärkt som antiauktoritära försvarsmedel för barns självupprättelse.

Magnus framställs inte bara som en mycket tafatt föreläsare eller en magister som nästan mobbas av sina elever Brasse och (i någon mån) Eva under en fågelexkursion. Även när tyngdvikten mer ligger på Pappan än Läraren Magnus förlöjligas dennes förnumstiga bildningsiver . . .

. . . Eviga åthutanden istället för uppmuntran är inte heller något som man förväntar sig av ett "skolförberedande" program.

Däremot lämpar sig detta "obalanserade" och komiskt överdrivna relationsmönster utmärkt för att locka fram skratt och främja solidariteten mellan alla hunsade barn. Eller som offret Brasse själv uttrycker det. "Alla djurbarn hör ihop – bort med dom vuxna!".

Uppror eller revansch

Inom såväl barntraditionen som den massmedierade barnkulturen finns en mängd uttryck för upproriskhet och revansch gentemot vuxna. Rädslan och underlägsenhet i förhållandet till den vuxna omgivningen tvingar barnet att utnyttja egna eller "kommersiellt" producerade vitsar, skämt, förlöjliganden och hånfulla uttryck riktade mot vuxna som ett medel för frigörelsen och skapare av en tillfällig (om än fiktiv) självkänsla och trygghet. Vanvördnad och hätskhet gentemot vuxna bygger alltså på den osäkerhet som dessa själva framkallat, och har som uppgift att fungera som ett stöd under utvecklingsprocessen mot självständighet. Denna behövs ju bland annat när barnet ska börja skolan och ta de första avgörande stegen bort från mamma och pappa, även om fröken/magistern till en början delvis utgör ett föräldrasurrogat.

I *Fem myror* rör det sig inte om något *genomfört uppror* mot föräldra- eller lärarauktoriteten. Till en öppen och direkt revolt är förskolebarn givetvis ännu alltför omogna, osäkra och okunniga. Det handlar istället om att förmedla olika strategier och tekniker med vilkas hjälp barn kan "övervintra", dvs. klara sig helskinnade genom en utvecklingsfas i ett pressande underläge. De får lära sig att använda sig av relativt oskyldiga småstick — "myrpiss" — jämfört med elefantsnablarnas flödande makt- och ordkaskader. Det blir i första hand fråga om reaktionsmekanismer och uttrycksformer som uppkäftighet, lekfullhet, ombyte av roller, humor, spelad "dumhet", komiskt överläge, vuxenkarikatyrer, gyckel, etc. Just sketcherna med dessa inslag har också mött det största intresset från de TV-tittande barnen — och då speciellt scenerna med Lattjolajbanlådan, där Magnus och Eva till barnens stora förtjusning alltid får svara fel.[43]

Brasse bemöter i regel kritiken och nedvärderingen av honom själv med en yster klackspark. Med framför allt humorns och uppkäftighetens hjälp bemästrar han sina underlägsenhetskänslor — vitsiga motrepliker blir för honom en viktig försvarsmekanism. När han t. ex. söker "grillerna" får han en undervisning av Magnus i att det heter "skridskor — snabbare skriskor". Brasse replikerar: "Jag vill inte veta vad dom heter utan var dom *ligger*!". Och när Eva då svarar att skridskorna finns på vinden "tredje dörren på höger hand" får Brasse svara med en uppnosig bokstavstolkning: "Nu har jag tyvärr inga dörrar på händerna!".

. . . Barnets reella underlägsenhet i vardagens situationer bemästras inte minst genom att leken ger möjligheter till ett tillfälligt eget herravälde. På ett liknande sätt fungerar alla avsnitten med Lattjolajbanlådan som en form av återupprättelse. Eftersom det är Brasse själv som här bestämmer spelreglerna för leken att kombinera djuren av trä, får vi i dessa sketcher ett ombyte av rollerna, Det är "arrangören" Brasse som råder över rätt och fel, som bestämmer vad som är fiffigt och trist och som fördelar beröm och klander.

(Han är betydligt sparsammare med negativa omdömen än Magnus). Om ett barn haft en underlägsenhetsupplevelse i förhållandet till en vuxen, övertar det vid bearbetningen av denna erfarenhet vanligtvis inte den egna verklighetsrollen. Denna tilldelas istället lekkamraterna, precis som Eva och (framför allt) Magnus i *Fem myrors* gissningslek alltid befinner sig i underläge, medan Brassebarnet själv övertar den vuxnes roll.[44]

Omvändningen av en underlägsen verklighetsroll till en överlägsen lekroll hjälper barn över tidigare (och kommande) underlägsenhetsupplevelser, genom att man för tillfället själv får känna sig som den överlägsne. *Den viktiga känslan av kompetens blir här momentant verklighet* . . .

. . . Någon gång berömmer Brasse också Magnus och Eva, säger att de är "fantastiska", att "de verkligen rott upp sig" etc. Brasse är nu så "imponerad" att föräldrarna blir generade. Vi får här med andra ord en skämtsam drift med de vuxnas överdrivna beröm av barn, som själva vet sin egen begränsning . . .

Inkompetens som karikatyr eller strategi

Inom den s. k. folkliga berättartraditionen har det utkristalliserats två intimt sammanhängande huvudformer av komiska rollomkastningar som svar på olika asymmetriska makt- och kompetensrelationer mellan Stora och Små. Grundgreppet är att antingen förminska den uppblåste Store genom burlesk karikering eller att låta den Lille få visa vilka oanade förmågor som döljer sig bakom den enfaldiga fasaden. Inte minst den tidiga stumfilmsfarsen vimlar ju av karikatyrer på mäktiga auktoriteter som bokstavligt tas ner på jorden, medan "småfolkets" hunsade och bortkomna representant visar sig vara av "naiv virtous" då det gäller att klara sig ur de mest besvärliga situationer.

. . . Liksom till synes kompetenta Stora avslöjar sig som inkompetenta skrävlare, visar sig till synes inkompetenta Små vara listiga och skickliga. Med strategi som för tanken till de folkliga skälmar (typ Dummerjöns, Lill-Klas eller Kasperfiguren) som uppnår fördelar och lurar de fina och förnäma herrarna genom spelad "dumhet", utnyttjar Brasse sin okunnighet i stavningskonst eller räkning till förmån för kulinariska njutningar (glass eller gräddtårta).

Respekt för barns förståelseformer

Det finns emellertid också andra sätt att stärka barns självkänsla, utan att frånta de Stora deras värdighet eller göra de Små till fantastiska mi-

nihjältar. I *Fem myror* finns flera exempel på hur man kan visa en positiv respekt för den speciella logik och "förståelseform" som faller sig "naturlig" för många barn under den långa socialisationsprocessen in i de vuxnas "självklara" värld. Det kan handla om att Brassebarnets egna infall och erfarenheter godkänns, eller att *hans* önskningar om att ha kul också i inlärningssituationer tillfredsställs. I detta fall rör det sig inte om Läraren Magnus' försök att göra lektionen mer tilltalande genom att sockra den beska medicinen, utan om Brasses spontana och personliga förhållningssätt. Brasse vill t. ex. göra "nåt mer" med bokstaven O- än bara skriva och läsa den. Han frågar sig nyfiket: "Kan man äta den, kanske?! Eller nån lattjo lek?". Magnus låter honom då få *åka runt* i ett jätte likt O-. "Buskul!" tycker förstås Brasse.

. . . Liksom sagans små hjältar ofta lyckas besegra väldiga jättar och vidunder genom att ha tillgång till magiska medel, får Brasse ibland stå i förbund med övernaturliga krafter. När han i avsnitten med Lattjolajbanlådan öppnar sin koffert hörs alltid en mängd djurläten, vilket framställs som något fullt naturligt. I en annan sketch har Brasse gjort en luftballong "alldeles själv", men Magnus tror inte på dess funktionsduglighet, utan stiger ur och tar istället bussen. Luftballongen visar sig dock verkligen lyfta med Brasse och Eva . . .

Grovbuskis

Inte mindre främmande står många rättänkande och smakmedvetna vuxna inför de yttringar av s. k. lågkomik eller "grovbuskis" som ingår som en viktig del av barnfolkloren — och av programserien *Fem myror*. I många av de animerade inslagen utgör anspelningar på erfarenhetsområdena prutt, kiss och bajs själva höjdpunkten.[48] Vi får se en hund kissa mot två träd som visar sig vara en älgs bakben. En åsna bajsar tre klumpar, så barnen får lära sig 1-2-3.

Ramsorna handlar gärna om exempelvis en "häst som sket så det small/bonden trodde det var ett luftanfall", osv. Dessa skämt kan tyckas ganska oskyldiga, men redan för en treåring är själva utsägandet av ordet bajs och prutt någonting mycket sprängladdat, eftersom barnet just börjat inse att vuxna inte gillar sådana ord. Det faktum att dessa skatologiska eller skabrösa skämt annars alltid lyser med sin frånvaro från TV-rutor och skolböcker gör dem givetvis inte mindre intressanta och spännande . . .

. . . Även Magnus och Brasse (men aldrig Eva) drar komiska växlar på *tabuöverträdelser* — oftast olika varianter av toalettskämt och sexuella anspelningar (från avföring och stjärtar till transvestism och kalsonger) . . .

Leka för Livet?

Med denna studie i barnteveserien *Fem myror är fler än fyra elefanter* hoppas jag ha kunnat tydliggöra åtminstone två grundläggande samband och beroendeförhållanden. Dels att vuxenblivandets och inlärningens socialisationsformer inte kan/får isoleras från leken och den levande

barnkulturen, ty Fostran och Skola riskerar då att reduceras till en avskräckande förberedelse för en inrutad framtidstillvaro som fogliga arbetsträlar – istället för ett kunskapstillägnande med positiva funktioner för barns psykologiska och sociala utveckling. Inte minst de "upproriska" och "anti-didaktiska" motstrukturerna fyller en viktig roll som alternativa uttrycksformer och kontra-strategier, hjälper barnet att kanalisera tillbakaträngda känsloreaktioner och bygga upp scenarier och regelsystem för att kunna hantera själva problemet med socialisationstrycket. Dels har jag också velat peka på de nära förbindelserna mellan lekenbarnfolkloren och komiken-farsen, belysa de strukturlika mekanismerna bakom de grundformer som används inom både de "barnsliga" och de "komiska" traditionerna för att bearbeta erfarenheter och bemästra det starka normtrycket från social rollförväntan och kompetenskrav . . .

. . . Som ett resultat av det senaste seklets snabba och genomgripande samhällsomvandlingar (framför allt industrialiserings- och urbaniseringsprocesserna) har gemenskapsformer och boendemiljöer på många håll förändrats på ett sådant sätt att villkoren för den "naturliga" traderingen av lekar och folklore från barnkull till barnkull kraftigt försämrats. Stabiliteten i det lokala lekumgänget från en åldersgrupp till nästa har blivit störda, då folkomflyttningar och ålderssegregering ökat samtidigt som de naturliga "scener" minskat där barn kan få fritt spelrum för *sina egna* (inte av vuxna regisserade–kontrollerade) aktiviteter.[1]

Ett resultat av dessa utvecklingstendenser är att barn i allt högre grad blivit beroende av den "massmedierade" barnkulturen för bearbetningen av sina erfarenheter — och för förmedlingen av lekar, spel och folklore. Behovet av det slags fantasistoff och lekritualer som hämtats ur barntraditionen och som nu alltså alltmer kommit att utläras och förvaltas av massmedia, har snarast *ökat* p. g. a. leknöden och gått *lägre ner i åldrarna* i och med att det "skolförberedande" socialisationstrycket numera sätter in redan på dagis och lekis (eller i hemmiljöer där ambitiösa föräldrar söker hänga med i den allmänna debatten och efterleva alla goda råd om intellektuell stimulans av sina barn).

. . . Liksom de lekande barnen, förfogar dagens komiker och farsartister över allt färre "naturliga" scener för sin levande traditionsöverföring och direkta publikkontakt. Härigenom har även massmedias indirekt förmedlade nöjestraditioner och inskolandet i lekandets konst (till barn och vuxna) kommit att sitta allt trängre eller gå på tomgång. Att i sådant utvecklingsperspektiv bara stirra sig blind på strikt "skolförberedande" kunskapsformer men glömma eller rentav fördöma Lekens och Underhållningens livsvillkor — det förefaller ungefär lika framsynt som att sila myror och svälja elefanter.[1]

[1] Jämför med Noble. (K. E.)

Kapitel 24 Yrkesroller

Detta kapitel omfattar referat av och citat från följande arbeten:

S. Head. *Content analysis of television drama programs* i Film Quaterly 1954

F. Gentile, S. M. Miller *Television and social class* i Sociology and Social Research 1961

G. Gerbner. *Violence in Television Drama. Trends and Symbolic Functions.* 1972

W. M. Liebert m. fl. *The Early Window.* 1973

D. W. Smythe. *Reality as presented by television* i Public Opinion Quaterly. 1954

M. De Fleur. *Occupational roles as portrayed on television* i Public Opinion Quaterly 1969

G. Noble. *Children in Front of the Small Screen.* 1975

A. E. Siegel *The influence of violence in the mass media upon children's role expectation* i Child development 1958.

Yrkesroller

Under denna rubrik ger *Liebert m. fl. i "The Early Window"* följande beskrivning. Trots att den i likhet med andra innehållsanalyser gäller amerikanska TV-förhållanden, har den ett intresse som står i direkt proportion till hur mycket amerikanskt material som visas i svensk TV och hur mycket de inhemska programmen påverkas av amerikanska förebilder.

"Ute i verkligheten har de flesta människor ett jobb. Men inte i TV. Bara 6 av 10 TV-figurer är klart engagerade i någon yrkesmässig verksamhet – och dessa personer hör nästan undantagslöst till över- eller medelklassen. Mindre än 1/10 av människorna i TV tillhör arbetarklassen. När dessa förekommer i rutan presenteras de nästan alltid i en ofördelaktig dager.[1, 2] Sådant kan bidra till att "blå-ställs-jobb" fortsätter att ha en lägre status i våra barns ögon än vad som motiveras av rent ekonomiska faktorer. Utanför USA har man också fått uppfattningen – genom våra underhållningsprogram – att USA uppammar värderingar som är negativa för och mot arbetarklassen.

De som utövar något yrke är i allmänhet läkare, lärare, skådespelare eller försvarare av lag och ordning – poliser, advokater, privatdetektiver och spioner. Naturligt nog matchas lagens beskyddare rätt väl av antalet motståndare – kriminella, kontraspioner och sabotörer.[3]

– – –

Smythe fann att dessa beslutsfattande/servicebetonade yrken var kraftigt överrepresenterade ... – 51 % av TV-befolkningen" mot 11 % av USA's befolkning.[4]

– – –

I en annan studie tittade *M. De Fleur* på yrkesbilden under prime-tid (18.00 – 22.30) (med undantag för västern, "skämt-shower", tecknade program, annonsinslag och nyheter) med kravet på att de medverkade under minst 3 minuter skulle ägna sig åt någon yrkesverksamhet som kunde identifieras. Av 436 sådana hörde nästan 1/3 (128) till rättsmaskineriet, medan 83 föreställde underhållare eller sjukvårdspersonal ...

Av De Fleur's egen text framgår bl. a. att "snedbalansen i riktning mot högre socio-ekonomiska kategorier är särskilt uttalad för män" ... Vidare att "det förekom fler djupdykare än fabriksarbetare i programmen, fler helikopterpiloter än supermarketanställda, fler nattklubbssångerskor än affärsbiträden".

[1] S. Head. "Content analysis of television drama programs". Film Quaterly. 1954. No 9 sid. 175–194.

[2] F. Gentile o. S. M. Miller. "Television and social class". Sociology and Social Research. 1961 no 45 sid. 259–264.

[3] G. Gerbner. "Violence in television drama. Trends and symbolic functions", SG 1 1972 sid. 28–18.

[4] D. W. Smythe. "Reality as presented by television." Public Opinion Quaterly 1954 no 18 sid. 143–156.

Oftast var de representerade yrkena stereotypt skildrade: Advokater var mycket intelligenta och för det mesta vårdslösa med lagen. Representanter för artistiska yrken var nästan alltid temperamentsfulla och egocentriska. Poliskommisarier var i allmänhet förhärdade och ofta brutala. Privatdetektiver var alltid påhittiga och klart mer begåvade än polisen. Sjuksköterskor var kalla och opersonliga – affärsmän välsmorda och hala. Journalister var okänsliga. Taxi-, buss- och lastbilsförare var korpulenta och aggressiva.[1]

– – –

Gentile och Miller menar att även om personerna var stereotypt skildrade som efter en mall, så var deras image otypisk; läkare behandlade exempelvis oftare mystiska sjukdomar och skottskador är förkylningar och mässling.

– – –

Smythe analyserade vidare i vilken utsträckning olika yrkesutövare i TV levde upp till amerikanska värderingar. Nästan alla politiker (92 % som förekom i filmer och pjäser framställdes som laglydiga mot ca 75 % av affärsmännen. Lärarna var de renaste, vänligaste och mest justa – journalisterna de ärligaste. Vetenskapsmän var de minst ärliga, minst vänliga och mest ojusta.[2]

Bevarande av roller – är stereotyperna berättigade?

Det är helt klart att TV inte speglar verkligheten, men det är tänkbart att den reflekterar vissa värderingar och föreställningar som är vanliga i verkligheten. *Head skriver om detta:*

"Även om den objektivt mätbara demografiska sammansättningen av fiction-befolkningen ser helt annorlunda ut än i den riktiga befolkningen, är det helt klart att skillnaden är lika stor mellan fictionvärlden och verkligheten så som dessa båda världar subjektivt upplevs av den enskilde. Det ser ut som om förvrängningarna av de verkliga förhållandena svarar mot värderingar, önskningar och behov hos publiken.

Den manliga dominansen är t. ex. knappast mer extrem i TV-rutans fiction än den faktiskt är i samhället.

Vår kultur har betecknats som en ungdomskultur. TV-programmens tonvikt på den aktivaste åldersgruppen är då vad man kan vänta sig. De yrken som är minst representerade är de oglamorösa rutinjobb som en stor del av den verkliga befolkningen själv är dömd till . . .[3]

Som medium förefaller TV att vara synnerligen känsligt för konventionella och konservativa värderingar. . . Detta, det intimaste och mest övertygande av massmedia ger inte ofta något stöd åt dem som avviker från de etablerade strömningarna ("inorthodox"). Som en försvarare ("conserver") av status quo kommer den i hög grad att öka den kulturella trögheten. I en tidsålder med accellererande sociala förändringar, kan denna stelhet visa sig bli ogynnsam. Kommunikation har beskrivits som den cement som håller ihop sociala grupper. . . Denna liknelse är kanske olycklig, då den pekar mot en förstelning av den sociala strukturen i riktning mot ett orörligt block som är oförmöget att anpassa sig till

[1] M. De Fleur "Occupational Roles as Portrayed on Television". Public Opinion Quaterly 1969 No 28 sid. 57–79.

[2] D. W. Smythe (= fotnot 4 föreg. sida).

[3] S. Head 1954, sid. 189.

tryck och påfrestningar utifrån och inifrån. Men om trenden mot en statisk konformitet inte motverkas genom något av de inflytelserika massmedia kommer denna cementliknelse bara att visa sig alltför sann.[1]

Kommentar:

George Gerbner är således inte ensam om att betrakta TV som en i negativ mening samhällsbevarande kraft i stället för ett medel för samhällsförändring.

Mitt och mångas intryck är dock att dessa beskrivningar av amerikansk TV inte stämmer för svenskproducerade TV-program. Det kan dock vara fråga om en synvilla som åstadkoms genom de många "oortodoxa" debattprogrammen som ses av ett fåtal, medan de konserverande värderingarna dominerar i de underhållningsprogram som ses av och påverkar många fler (K. E.).

Att det är relativt ont om undersökningar inom detta socialt vitala område – hur yrken avbildas och hur de uppfattas av barn – framgår av att även Grant Noble hänvisar till och refererar De Fleurs undersökning. I *Nobles* referat finner vi dock ett viktigt tillägg: "TV gav också en klar bild av den inbördes rangordningen mellan olika yrken – vem som gav order till vem och vem som var artig mot vem. Dessa definitioner av olika yrkesgruppers förhållande till varandra kan ha påverkat barnpubliken. När vi frågade barnen vilka egenskaper hos de olika jobben som attraherade dem mest, valde de arbeten som innebar att man bestämde över andra, fick resa mycket, hjälpte människor eller där man tjänade mycket pengar."[2]

– – –

Ännu 1975 hade det endast gjorts en undersökningar hur uppfattningar om olika yrkesutövare skapas hos barn via massmedia – *Alberta Siegels* undersökning från 1958 om effekterna av ett radioprogram, där en taxichaufför framställdes som en aggressiv buse, jämfört med ett annat program, där en taxichaufför uppträdde korrekt. Resultatet visade i korthet att flera av dem som hört programmet med den aggressiva chaufförен än av de andra barnen bibringades uppfattningen att chaufförer är busar.[3]

– – –

Varken Noble, Liebert m. fl. eller Comstock m. fl., som alla får betraktas som kompetenta och aktuella uppsummerare av forskningen kring TV-påverkan, refererar en undersökning av Schramm, som visade hur barnens TV-tittande hängde samman med hur de valde yrken på önskebasis resp. "på riktigt" för egen del. Den kan sannolikt betraktas som förlegad. Det finns ingen svensk undersökning kring detta tema (K. E.).

Vissa resultat som berör yrkesaspekter behandlas sid. 282–289 i kapitel 21 om könsroller sid. 309–310 i kapitel 22 om Sesame Street samt sid. 333.

Utan att refereras förekommer intressant material om yrkesroller i Comstock m. fl. sid. 28–29; 33–41; 291–292.

[1] Ibid. sid. 192–194.

[2] G. Noble "Children in Front of the Small Screen", 1975 sid. 113.

[3] Referat av A. E. Siegel "The influence of violence in the mass media upon children's role expectation" i Child development 1958, No 29 sid. 35–36.

Kapitel 25 Reklam i TV

Detta kapitel omfattar referat av och citat från följande arbeten:

Jack Lyle. SGR 4 *Overview*. 1972. Bl. a. omfattande referat av rapporter inom SG-projektet av Scott Ward, Thomas S. Robertson, Daniel B. Wackman, Greg Peale och Levinson.

R. M. Liebert m. fl. *The Early Window*. 1973

G. Comstock m. fl. *Television and a Human Behavior*. 1978

Reklam i TV

Vad som har tagits fram om TV-reklamens effekter har intresse både med anledning av den diskussion som fortlöpande förs om införande av reklam i svensk TV och därför att resultaten bidrar till att öka vår allmänna förståelse för de inlärningsmekanismer, som är verksamma i anslutning till TV-tittandet.

Scott Ward, som fick uppdraget att belysa reklamfrågorna inom SG-projektet, inledde sin rapport (inom volym 4) med att konstatera att forskningen kring barn och TV inte tidigare intresserat sig för reklamen och att reklamforskningen inte intresserade sig för barnen.

Inom SG-projektets ram genomfördes därför sju delstudier kring barn och TV-reklam. Till stor del ägnade sig dessa åt traditionella aspekter, nämligen åt vad barnen tyckte om reklaminslagen och åt barnens uppmärksamhet under dessa. Påverkningseffekterna kom något i skymundan – som man kanske kunde vänta mot bakgrund av projektets tillkomsthistoria. Även några sådana resultat kom dock fram.

Om vi först går igenom den första typen av information, skiljer vi på resultat för barn upp till 13 år och äldre tonåringar.

För barn under 13 år gällde

1. *beträffande hur "verkligt" reklaminnehållet upplevdes som.* Alla barn kände visserligen igen själva ordet reklam ("commercial") men förskolebarnen kunde inte skilja reklaminslagen från program som skildrade verkligheten.
2. *beträffande avsikten med reklamen:* Förskolebarnen förstod inte vad reklamen gick ut på. Sjuåringarna visste att det var fråga om att sälja och nioåringarna kommenterade hur reklaminslagen var gjorda.
3. *beträffande begreppsmässig uppdelning mellan programmet och själva varan:* De yngsta gjorde ingen åtskillnad och även för 7–8-åringarna flöt dessa begrepp ihop. Först 9–11-åringarna kunde skilja mellan reklamen och produkten.
4. *beträffande vilka varor som barnen kom ihåg:* Förskolebarnen kom ihåg inslag som gällde mat av olika slag. Sjuåringarna mindes sådant som de kände igen och hade intresse av, exempelvis leksaker och spel. Nio-åringarna nämnde ofta olika rengöringsmedel medan 11-åringarna inte visade några klara mönster.

5. *beträffande komplexiteten i det barnen kom ihåg:* Denna ökade gradvis med åldern.
6. *beträffande barnens uppfattning om vilka personer som är viktiga:* De yngre barnen betraktade föräldrar och syskon som viktiga personer, medan 11-åringarna satte sig själva i centrum.
7. *beträffande reklaminslagens relevans och trovärdighet:* Förskolebarnen visste varken ut eller in. Sju-åringarna misstrodde ofta reklamen utifrån egna erfarenheter. Nioåringarna var misstänksamma mot viss reklam och uppfattade reklam som "lurig". Elvaåringarna var klart misstrogna.
8. *beträffande känslomässiga reaktioner:* Förskolebarnen tyckte ofta att reklamen var underhållande. 7–9-åringarna var mer negativa men de senare uppskattade vissa humoristiska inslag (slap-stick och sadistisk humor). 11-åringarna uppskattade också det humoristiska men intog en allmänt avvisande och föraktfull attityd.

Resultat om tonåringarnas syn på TV-reklamen

Ju högre socialgrupp barnen tillhörde, desto mer negativ var deras inställning till reklamen i TV.

Bland vita barn från medel- och överklassen var man mer positiv till reklamen ju mera man såg på TV.

Omkring 1/3 av tonåringarna ansåg att TV-reklamens information och budskap var korrekta.

Tonåringarna tyckte bäst om rolig reklam som var rakt på sak.

Olika skäl till att man ogillade TV-reklam var

- ☐ att inslagen var för långa
- ☐ att det var olustiga och uttryck för dålig smak
- ☐ att de var förolämpande dumma
- ☐ att de var falska och fördomsfulla
- ☐ att de var illa gjorda

Av denna korta resumé som sammanfattar sid. 432–444 i Wards rapport får man lätt det felaktiga intrycket att reklamen i TV inte har någon större betydelse, eftersom barnen själva uttalar sig så pass kritiskt. Om man går över till effekterna, blir dock bilden en annan – en bild som motiverar varför man betalar $ 40.000 per minut.[1] För reklam på "blöj-TV-tid", dvs. på lördagsmorgonen, då det mest är barn som tittar, betalades 1970 $75 milj. för reklam enbart i barnprogrammen.[2]

I sin översikt över forskningsrapporterna i SG 4, gör *Jack Lyle följande sammanfattning av reklameffekterna.*

"Ward tolkar resultaten så att TV, och särskilt då de kommersiella budskapen, har blivit en naturlig del av barnets inskolning till vuxenlivet. Han fann inte bara att reklaminslagen ofta fungerade som ett slags ställföreträdande konsumtion men att de också lärde barnen hur det är att vara konsument och att bedöma produkter. Dessa effekter hängde samman med ett positivt intresse för konsumtion hos barnet självt, med positiva attityder till TV-reklam hos föräldrarna och med diskussioner mellan barn och föräldrar om produkter och inköp . . .

[1] Om programmet når 10 milj. tittare enl. bolagens standardmetod för publikräkning (Liebert m. fl. 1973 sid. 112).

[2] Ibid sid. 113.

Barnens försök att inverka på mödrarnas inköp ökade i takt med hur mycket modern tittade på TV och med hennes positiva inställning till TV. De TV-positiva och stortittande mödrarna upplevde också mer än andra att deras barn påverkas av TV-reklamen. Likaså gav de oftast efter för barnens påtryckningar att köpa något.

Nästan alla mödrar till förskolebarn uppgav i Lyle och Hoffmans undersökning att deras barn ville få saker som de hade sett i reklam-TV."[1]

I Liebert m. fl., "The Early Window" finner vi en livfull och intressant presentation av amerikansk reklam-TV – och av de onödiga eller rent av skadliga produkter, som man säljer med hjälp av program som är fulla av köns- och rasfördomar. Jag går dock inte in på denna innehållsanalys som har en så starkt kulturell prägel att den inte är relevant i Sverige, i dag. Beträffande effekterna på inköpen tillkommer endast att barnens inflytande mest gäller mat, godis och leksaker. De mest negativa effekterna hänför sig till värderingarna i "kringsnack" och ramprogram.

Även i "Television and Human Behavior" av Comstock m. fl. behandlas olika slags reklam på ett intresseväckande sätt på sid. 198–199; 200–201; 308; 363–384. Här finns inte utrymme för referat av dessa partier som dock anbefalls till läsning vid källan (KE).

[1] J. Lyle. SG 4. Overview sid. 19–20.

Kapitel 26 H. T. Himmelweit m. fl. "Television and the Child"– TV och barn

H. T. Himmelweit m. fl.: "Television and the Child" – TV och barn

Inledning

T. H. Himmelweit, A. N. Oppenheim och P. Vince gjorde redan 1958 en undersökning som ingående behandlade frågor som fortfarande är aktuella. Dessa redovisades i boken "Television and the Child" (i fortsättningen kallad Himmelweit).[1]

Det fina med denna är den sakliga tonen och att den baseras på sådana jämförelser som nu aktualiserats bl. a. i Nordisk barnkulturrapport, nämligen mellan barn i ett område där TV är införd och ett område där invånarna ännu inte har tillgång till TV.

En beklaglig brist i Himmelweits undersökning är att man inte tog tillfället i akt att studera hur TV påverkade barn i olika åldrar, ända ner i 2–3-årsåldern. Det förefaller som om de huvudsakliga anledningarna till att detta inte blev av dels var en allmän inriktning på skolfrågor och informationsöverföring med en traditionell definition av information och kunskaper, dels att uppläggningen i hög grad byggde på samarbete med lärare. I dessa avseenden var undersökningen tidstypisk och avspeglade debatten som den fördes i slutet av 50-talet i USA och ett decennium senare i Sverige.

Bortsett från denna begränsning framstår Himmelweits resultat fortfarande som giltiga. Ett tecken härpå är att senare undersökningar givit likartade resultat. Ett annat tecken är att även de senaste årens litteratur hänvisar och refererar till Himmelweit.

Referatet av "Television and the Child" inleds med de 48 underrubriker som författarna själva använder i det kapitel där de sammanfattar de viktigaste resultaten. Tillsammans ger de en god bild både av denna boks inriktning och av de frågor som var aktuella i Amerika för drygt 20 år sedan – och som fortfarande har en betydande aktualitet.

För varje rubrik har jag markerat hur motsvarande resultat placerats i den föreliggande rapporten. De resultat vars innehåll passar direkt in under något av rapportens första avsnitt har förts in under något av dessa – exempelvis om vilka som är "stortittare", om vad som är skrämmande för barn och om TV som konkurrent till andra aktiviteter. Denna rapports kapitelnummer återfinns inom parentes efter de berörda rubrikerna.

Vissa avsnitt refereras inte, därför att resultaten på olika sätt är överspelade eller berör marginella frågor som denna rapport inte har utrymme för. Sådana avsnitt har markerats med ( ) kring rubriken.

[1] Den fullständiga titeln är: "Television and the Child: An empirical study of the effects of television on the young." London: Oxford University Press.

Innehållsförteckning

Mängden av barnens TV-tittande

- ☐ Hur många timmar i veckan tittar barn på TV?
- ☐ Vilka faktorer minskar intresset för och den tid som ägnas åt TV? (7)
- ☐ (Hur ändrar sig mängden TV-tittande a) över tiden, b) med införandet av en andra kanal?)
- ☐ Tittar barnen på många program som är avsedda för äldre?

Utmärkande egenskaper hos "stortittare" – effekterna av en omfattande (heavy) TV-konsumtion

- ☐ Vilken typ av barn blir "stortittare"? (7–8)

Barns "TV-smak"

- ☐ Vilka programtyper gillar barnen mest? (7)
- ☐ Avspeglar barnens TV-smak deras smak i fråga om andra media?
- ☐ Kan barns "smak" utvecklas genom att se på program som i det hela taget inte är populära hos barn?
- ☐ Hur påverkas "smaken" av tillgången till en andra kanal?
- ☐ Vad är det som gör att barn gillar TV som medium? (18)

Innehållet i ITV's och BBC's program

- ☐ Vad erbjuder TV barnet ifråga om programinnehåll?

TV:s inverkan på värderingar och attityder (outlook)

- ☐ Vilken livssyn och vilka värderingar erbjuds barnen genom vuxenprogrammen?
- ☐ I vilken utsträckning färgas barnets inställningar av vad det ser på TV?

Ångest- och skrämselreaktioner

- ☐ Vad är det i TV som skrämmer barnen? (12)
- ☐ Vilka former av aggression har visat sig mest störande för barn? (12)

Effekterna av västern-, brotts- och deckarserier

- ☐ Gör programmen barnen aggressiva?
- ☐ (Fyller dessa program ett angeläget behov?)

TV-effekter på den allmänna kunskapsnivån och på skolprestationerna

- ☐ Ökar TV barnens allmänna kunskaper? (16, 19, 20, 22)
- ☐ (Hur inverkar TV på barnens skolarbete?)
- ☐ Gör TV barnen rastlösa, leder TV till dålig koncentration i skolan och minskat intresse för skolan?

TV:s inverkan på fritiden

- ☐ (Domineras barnens liv av TV?)
- ☐ Vad ger utrymme för TV-tittande? (15)
- ☐ Hur har TV ändrat barnens intresse för bio? (15)
- ☐ Hur har TV påverkat barnens radiolyssnande? (15)
- ☐ Vilka effekter har TV på läsning och på läsförmågan? (15)
- ☐ Medför TV-tittandet en minskning av de sociala kontakterna utanför hemmet? (15)

TV:s inverkan på familjelivet

- ☐ (Håller TV ihop familjen?)
- ☐ (Skapar TV konflikter inom familjen?)
- ☐ Föräldrarna och TV-tittandet. (19)

Passivitet kontra stimulans

- ☐ Gör TV barnen passiva? (14–15)
- ☐ Kan TV bredda och stimulera barnens intressen?
- ☐ (Gör TV barnen mer företagsamma, stimulerar TV till att göra saker, delta i tävlingar, besöka intressanta platser eller utveckla nya hobbies?)

TV:s inverkan på nattsömn och syn

- ☐ Får barn som tittar på TV mindre sömn än de jämförda barn som inte har TV, och har de svårare att somna?
- ☐ (Är det fler TV-tittande barn som har synproblem än andra barn?)
- ☐ (Tittar barn under optiskt lämpliga förhållanden?)

Några uppgifter om själva undersökningen

Undersökta grupper:

Barnen var antingen 10–11 år eller 13–14 år gamla

1. Det ena materialet bestod av 1854 barn som två och två liknade varandra (var parvis matchade) i fråga om kön, ålder, intelligens, social bakgrund, skola och bostadsområde.

   Det ena barnet i varje par hade TV hemma och kallades för "tittare". Det andra barnet hade inte TV i hemmet och kallades "kontroll".

   Man skilde också på "nya tittare", som haft TV mellan 3 månader och ett år och "veterantittare", som haft TV hemma i minst 3 år.

   En annan uppdelning var på barn som bara tittade då och då ("occasional"), som tittade normalt ("moderate") samt stortittare ("heavy viewers").

2. I det andra materialet – från början 2 200 barn – hade ingen TV hemma vid det första undersökningstillfället. Efter ett år hade 370 barn fått TV i hemmet. Vart och ett av dessa matchades ihop med ett annat barn som det liknade i fråga om de ovan uppräknade faktorerna.

   Därefter kunde man studera vad som var speciellt för de familjer som var först med att skaffa TV. Genom att identifiera sådana egenskaper undvek man att blanda ihop dem eller att betrakta dem som effekter av TV-tittandet.

Metoder

Man använde sig av frågeformulär som man lagt ner stor möda på att utforma på lämpligt sätt, så att de skulle vara lätta att förstå och fungera så lika en intervju som möjligt. Formulären var anonyma.

Dessutom redogjorde barnen skriftligt varje dag i skolan för allt de gjort från det de lämnat skolan till dess de lagt sig på kvällen. Dessa "dagböcker" fördes under en period, innan någon i skolan eller från undersökningens sida visat något intresse för TV. Man uppgav i stället att det rörde sig om en undersökning av fritidsvanor.

I elva specialstudier användes olika metoder – test, observationer och intervjuer med både barnen och deras föräldrar.[1]

Sammanfattning av de viktigaste resultaten

Författarna inleder sammanfattningskapitlet med följande anmärkning:

"Detta kapitel har utformats med sikte på en allmän bild av de viktigaste resultaten. Det är uppdelat på två sektioner. Sektion I redovisar effekterna för en punkt i taget, medan sektion II ger en bredare bild av hur olika allmänna faktorer påverkar barnens TV-reaktioner.

För att hålla presentationen kort, kan vi stundtals låta mer kategoriska än resultaten ger fog för. Sammanfattningen bör därför helst läsas ihop med huvudrapporten, där resultaten presenteras med nödvändiga reservationer och där de praktiska slutsatserna av resultaten diskuteras mera ingående . . .

Om inget annat sägs hänför sig resultaten till barn som enbart har tillgång till BBC's TV-utsändningar och barn i åldrarna 10–11 och 13–14 år."[2]

Kommentar:

På en del punkter har sammanfattningstexterna utökats med utdrag ur den underliggande texten, nämligen när detta behövs för sammanhanget eller kan bidraga med särskilt intressant information (KE).

[1] Ref. fr. sid. 4–9.

[2] Sid. 11.

"Mängden av barnens TV-tittande

Hur många timmar i veckan tittar barnen på TV?"

. . .

"Den populära föreställningen av barnet som klistrat vid TV-apparaten och tittande på vad som än är i rutan, stämde inte med resultaten. *De flesta barnen tittade ganska selektivt och riktade sig mot andra saker när det kom program som de inte gillade.* Många rådfrågade också radiotidningen eller dagstidningarna innan de satte sig att titta, trots det faktum att i flertalet hem – 2/3 enligt barnen – apparaten stod på nästan hela kvällen. Det senare var lika vanligt i medelklass- som i arbetarklasshem.[1, 2]

Utmärkande egenskaper hos "stortittarna" – effekterna av en omfattande ("heavy") TV-konsumtion

Vilken typ av barn blir "stortittare"/TV-beroende?

Som TV-beroende betecknades den tredjedel av barnen som tittade mest i de olika åldersgrupperna. Dessa barn *såg på TV minst hälften av tiden från de kom hem från skolan och till sänggåendet.*

En högre andel av de TV-beroende barnen tillhörde också de mindre begåvade. Särskilt gällde detta 13–14-åringarna.

Bland de äldre barnen (13–14 år) var TV-beroendet inte kopplat till social bakgrund. I den yngre gruppen (10–11 år) kom däremot en högre andel av de TV-beroende barnen från "arbetarklassen" än från övriga grupper.

TV-beroende förekom i samma utsträckning bland flickor och pojkar.[3]

Förf. testade hypoteserna att "stortittarna" främst var enda barn och barn med förvärvsarbetande mödrar. Vid jämförelser mellan "stortittare", "medeltittare" och "lågtittare" – som tre och tre var lika i fråga om intelligens och socio-ekonomisk bakgrund – visade det sig att skillnaden låg på ett annat plan. *Bland "stortittarna" fanns mer än dubbelt så många ensamma barn som bland de övriga grupperna, särskilt barn som hade svårt att få kompisar. Lärarna beskrev dessa barn oftare än andra som "följare" (i motsats till ledare), som undergivna, blyga och tillbakadragna.*[4]

Stortittarna konsumerade mer än andra också av andra mediamaterial, biografilm, radio och seriemagasin men inte böcker.

Som regel tycker barn bättre om att göra andra saker än att titta på TV. Detta gällde inte "stortittarna". Denna skillnad fanns inte mellan de TV-tittande och de ej TV-tittande barnen i kontrollgruppen. Förf. drar därav den slutsatsen att det starka TV-beroendet mera är uttryck för det tillbakadragna barnets personlighet som denna var redan innan det konfronterades med TV, med en tendens att dra sig undan händelser, saker, relationer i verkligheten. Stortittarna visade också mindre initiativ än andra barn.[5]

I materialet fanns 22 barn som både var TV-beroende och storkonsumenter av biografilm, som de såg 2–3 ggr i veckan. Bland dessa var de ovan beskrivna egenskaperna ännu starkare markerade.[6]

[1] Amerikansk terminologi.

[2] Citat sid. 12.

[3] Ref. fr. sid. 385–387.

[4] Ref. fr. sid. 388.

[5] Ref. fr. sid. 389–390

[6] Ref. fr. sid. 391.

Kommentar:

Även om TV inte är den primära orsaken till "stortittande" skulle det dock per definition inte ha kunnat utvecklas utan TV. Den intressantaste frågan, vad det ensamma och tillbakadragna barnet vinner resp. förlorar genom sitt omfattande TV-tittande, behandlas något i det följande (KE).

"*Stortittarnas programval skilde sig från de andras genom att de i högre grad föredrog eskapistiska program – äventyrs- och mysterieprogram samt familjeserier.* De två första typerna erbjuder dem på ett ställföreträdande sätt det angenäma i ett aktivt och farligt liv, medan familjeserierna underlättar identifieringen med en lycklig och förenad familj och tillhandahåller en viss trygghet."[1]

Kommentar:

Senare undersökningar har nästan genomgående bekräftat att "stortittare" både sätter mera värde på och ser mer av program med våldsinnehåll än andra barn (KE).

"Dagböckerna (som ingick i försöket) visade att *de TV-beroende barnens fritidssysselsättningar var mycket mer begränsade än för andra.* Denna snävhet var troligen både orsak till och en effekt av det omfattande TV-tittandet som i *en ond cirkel.* Emotionell osäkerhet och otillräckliga resurser i hemmet gör barnet TV-beroende. Härigenom drar hon/han ner på kontakterna med personer utanför hemmet och begränsar så ytterligare sina möjligheter till sociala kontakter. Med en flyktmöjlighet så nära till hands som TV, kan andra kontaktkällor upplevas som att de är förenade med för mycket ansträngning och för små chanser till framgång; de framstår därför som underlägsna televisionens säkra och kravlösa sällskap."[2]

"TV-beroende/"stortittande" är sålunda uttryck för ett behov; det kan vara tillfälligt och reglera sig själv men det kan också bli varaktigt. *Lösningen på problemet ligger inte främst i att begränsa själva tittandet utan i att angripa de bakomliggande orsakerna* . . . Det verkar som om tittandet skulle kunna fungera som en barometer som visar i vilken utsträckning barnets liv i övrigt är tillfredsställande. *Överdrivet tittande är ett symptom på otillfredsställande anpassning och/eller på otillfredsställande förhållanden i miljön."*[3]

"Vilka faktorer minskar intresset för och den tid som ägnas åt tittande?

Den enda, men mycket viktiga, bakgrundsfaktorn var utan tvekan intelligensnivån; ju högre barnets intelligens, desto mindre tittade det . . .

TV-tittandet föreföll att bli en vana som barnet föll tillbaka på när inget intressantare var tillgängligt. Följaktligen tenderade *barnet med*

[1] Sid. 29.
[2] Sid. 394.
[3] Sid. 396.

många intressen, det aktiva barnet och den sportiga typen att titta mindre än andra barn.

För alla barn gällde att *lek utomhus och sociala aktiviteter* (särskilt för 13–14-åringarna) *utgjorde de starkaste rivalerna till TV.* För "genomsnittsbarnet" kommer TV-tittandet på andra plats efter de ovan nämnda aktiviteterna.

Hemmets socio-ekonomiska nivå visade sig ha föga betydelse för hur mycket barnen tittade. Endast bland de yngre barnen fanns en viss skillnad. Medelklassbarn tenderade att titta något mindre än barn från "arbetarhem", huvudsakligen på grund av tidigare sängtider.

Vad som visade sig mycket viktigare var föräldrarnas exempel, och, i mindre utsträckning, föräldrarnas regler för barnens tittande. I de hem där föräldrarna själva var selektiva medelkonsumenter av TV tenderade även barnen att titta ganska litet. Samtidigt som detta var det generella mönstret, fann vi stora individuella variationer mellan medlemmarna av samma familj.[1]

"Tittar barnen på många program som är avsedda för vuxna?

Från och med 10-årsåldern tittade minst hälften av barnen på vuxenprogrammen fram till kl. 21. Efter kl. 22 tittade fortfarande 1/3 av alla barn (13–14 år). På kvällen före skolfri dag tittade barnen till senare tider än så. (England1958.)

Att göra en bedömning av TV:s effekter på barn utan att ta hänsyn till kvällsprogrammen skulle därför vara grovt missledande.[2]

Kommentar:

Trots att man haft detta klart för sig sedan 1958, har en alltför stor del av diskussionen begränsat sig till barnprogrammens utformning och betydelse (K.E.).

Till bilden hör att de bland barnen populäraste "TV-personligheterna" hörde hemma i vuxenprogrammen.

Barns TV-smak

Kommentar:

Ett utmärkande drag för den tidiga anglosachsiska diskussionen om barns TV-tittande var att den i hög grad fokuserades kring det suddiga begreppet "smak". Det förefaller som om detta hade varit mera neutralt och gångbart än att öppet redovisa att det man oroade sig över var programmens värderingar. I Sverige kom diskussionen på liknande sätt att röra sig om kvalitetsprogram kontra "skräp". Härigenom slapp man att öppet angripa värderingarna i "skräpprogrammen", trots att det egentligen var dessa man ville åt. (KE).

[1] Sid. 12.

[2] Sid. 13.

"Vilka programtyper gillar barn mest?

Tre fjärdedelar av de program som Himmelweits undersökningsbarn (9–14 år) uppgav som favoritprogram var program för vuxna, särskilt deckare och – i något mindre utsträckning – komedier, showprogram och familjeserier.

De yngre barnen tyckte särskilt mycket om västern. Andra typer av program – *som dock-, djur- och naturprogram och "hur man gör" – program – var inte särskilt populära.* Endast bland 8–10-åringarna kom barnprogrammen med bland de fem populäraste programmen.

Vi fann att ålder och intelligens påverkade programvalet, medan hemmets socio-ekonomiska nivå inte gjorde någon större skillnad. Ett barns uppskattning av ett visst program är en funktion av dessa kön, emotionella och intellektuella mognad samt dess i djupaste mening personliga ("idiosyncratic") behov.

. . .

Ganska oväntat verkade flickorna lika intresserade som pojkarna av kriminal- och deckarserier."[1]

"Avspeglar barnens TV-smak deras smak i fråga om andra medier?"

På det hela taget fann vi att det förehöll sig så. Barnen gillade program av en viss typ, antingen de förekom på TV, i radio, på bio eller om de utgjorde innehållet i en bok . . . Barn har ett underliggande preferensmönster och det är möjligt att förutsätta (inom vissa gränser) vad det gillar resp. ogillar på TV utifrån uppgifter om barnets ålder, intelligens och intresseinriktning inom andra media."[2]

Kommentar:

Alla barn gillade inte samma program, men varje barn hade en viss dragning till sinsemellan likartade program. Samtidigt var dessa barn sinsemellan olika i sina preferenser (KE).

"Hur påverkas "smaken"[3] av tillgången till en andra kanal?

Den totala mängden tittande ökade inte, men barnen tenderade nu att koncentrera sig mera på sina favoritprogram genom att växla kanal. Därför såg de andra typer av program mindre ofta. Sålunda blev tittarsiffrorna bland barn högre för (vuxna) kriminal- och deckarserier, paneltävlingar, västern, teater- och showprogram, medan *informativa och dokumentära program minskade i motsvarande grad (från 48 % till 13 %). Så snart det finns flera kanaler att välja på, är det först de program som har utbildningsvärde eller som är särskilt producerade för barn som kommer att "sitta emellan".*[4]

Samtidigt förhåller det sig så att barn kan uppskatta och bli roade av vuxenprogram som de inte helt förstår.[5]

[1] Sid. 13–14.

[2] Sid. 14.

[3] Här närmast i betydelsen intresseinriktning.

[4] Sid. 15.

[5] Ref. från sid. 17.

"Vidare är det viktigt att komma ihåg att barn inte är någon homogen grupp som vill ha samma sak – inte ens inom samma ålders- och begåvningsgrupper. Inte ens det mest populära programmet eller den mest populära programtypen kom högt i topp för mer än 1/3 av barnen."[1]

Kommentar:

Det bör observeras att förf. med program med utbildningsvärde endast avser de program som officiellt betecknas så ("educational") medan man bortser från och missar den information – på gott och på ont – som barnen faktiskt hämtar från andra program. En annan fråga som ovanstående resultat väcker är hur det kommer sig att de program som betecknas som utbildande eller som är gjorda för barn är så oattraktiva för barn. Upplevs de inte som relevanta på grund av sitt innehåll eller är de mindre fängslande därför att de är sämre gjorda på grund av bristande resurser? (KE).

"Kan barns TV-smak[2] utvecklas genom att barnen ser program som i det hela taget inte är populära hos barn?

När program av typen "Vetenskapligt magasin", "Djur-, växt- eller mineralriktet?", "Möt samväldet", "Från tropiska skogar", "Har du en kamera?" kommer i rutan måste de barn som bara har tillgång till en kanal antingen sluta titta eller se program som de inte väntar sig mycket av. *Under dessa omständigheter valde en hel del barn att se sådana program och tyckte faktiskt om dem. Endast barn med bara en kanal får chansen att upptäcka sådana program – med två kanaler får de nästan aldrig det.*

Ju mer barnet kan få sina favoritprogram genom att växla från kanal till kanal, desto mindre är sannolikheten för att hon/han kommer i kontakt med program som, från utbildningssynpunkt, skulle visa sig mera värdefulla och som skulle erbjuda nya upplevelser och därigenom en bredare "smak".

Även andra faktorer än allmän smak och speciella preferenser avgör vad barnen kommer att se. En mycket viktig faktor är vilket program som ligger närmast före.

Ett populärt program kan dra upp tittarsiffrorna för det efterföljande programmet, även om detta i sig inte är så populärt.[3]

"Hur varierar mängden TV-tittande a) över tiden b) med införandet av en andra kanal?

Tittandet blir snabbt en vana – inom de tre första månaderna (efter att man fick TV i hemmet) utvecklade barnen en rutin som bestämdes av deras ålder, intelligens och personlighet och som därefter höll i sig ganska oberoende av hur länge man haft TV . . .

Inte ens attraktionerna i en andra kanal, som erbjöd många fler av barnens favoriter, ändrade dessa individuella mönster. En undersökning av *barn som hade tillgång till båda kanalerna visade att deras genomsnittliga tittartider var ungefär desamma som för barn som bara hade tillgång till BBC.*"[4]

[1] Sid. 14.

[2] Här närmast i betydelsen intresseinriktning.

[3] Sid. 14.

[4] Sid. 13.

Kommentar:

Det bör observeras att det var fråga om två tidsmässigt parallella kanaler och inte en utvidgning av den totala tid då något program var tillgängligt – som i den svenska undersökningen av hur dagblocket påverkade tittandet (KE).

"Vad är det som gör att barn gillar TV som medium?

Intervjuerna med barnen tyder på att en del av TV:s popularitet som medium dels beror på dess lättillgänglighet (alltid till hands), dels på att TV alltid går att ta till när man inte har något att göra ("as a timefiller").

TV ger en tillfredsställelse av att hänga med där det rör sig, av att få vara med bakom kulisserna och få veta om folk och världen.

På den emotionella sidan appellerar den till olika barn på olika sätt av olika skäl. Den erbjuder säkerhet och trygghet genom den välkända formen och det välkända temat hos många av programmen, särskilt då familje- och västernserierna. Den erbjuder ständigt omväxling, spänning av avkoppling. TV erbjuder en flykt från vardagens krav och byter ut dessa mot sorglöshet, glamor och romatik och ger barnen tillfälle att identifiera sig med olika romantiska hjältar.

TV attraherar också genom personligheterna i rutan som presenteras på ett mera intimt och vardagligt sätt än filmens stjärnor. Det såg ut som om barnen tyckte särskilt mycket om TV-personligheterna för deras värme och vänlighet. (Nästan alla TV-favoriterna hörde dock hemma i program som inte var avsedda för barn.)"[1]

Kommentar:

Många vuxna oroar sig främst för att TV tar för mycket av barnens tid från andra och värdefullare aktiviteter. Barnen själva talar mera om hur bra TV är att ha när man inte vet vad man skall ta sig till. Om barnen inte gör allt det nyttiga som vuxna skulle önska är orsakerna troligtvis att finna hos andra faktorer än TV-tittandet.

Här som i andra sammanhang bör observeras att rapporten endast behandlar de skäl för TV-tittande som barnen dels är medvetna om, dels kan och vill verbalisera. Dessa skäl får inte skymma att de verkliga orsakerna till att barn gillar och ser på TV också kan vara andra och mer svårdefinierade (KE).

"TV's inverkan på värderingar och attityder

Vilken livssyn och vilka värderingar erbjuds barnen genom vuxenprogrammen?

. . . vi försökte få fram dessa programs kumulativa (sammanlagda och pålagrade) effekter på barnens inställningar och värderingar.

TV-pjäsernas värld tenderar att vara förlagd till den högre medelklassen i ett stadssamhälle. Människornas yrkesinsatser på denna sociala nivå framställs som värda mödan (aktningsvärda och intressanta),

[1] Sid. 15.

medan kroppsarbete framställs som ointressant. TV-pjäsernas budskap är att självförtroende, beslutsamhet och fasthet är nödvändiga för att få framgång – vänlighet och osjälviskhet fungerar sämre, att livet är svårt, särskilt för kvinnor: att äktenskap ofta är olyckliga och föräldra-/barnrelationerna ofta spända. Händelserna utvecklar sig sällan tillfredsställande. Ändamålet helgar medlen, och dygd leder sällan till lycka. Våld är en oundviklig del av livet och bra människor använder sig ofta av våld. För den vuxna tittaren framträder en utsliten syn på livet, på många sätt lik den som presenteras på film och teater. För barnet kan TV ge glimtar av de vuxnas värld som hon/han annars skulle få mindre ofta och först vid en senare ålder."[1]

Kommentar:

Denna bild går inte riktigt ihop med vad som ovan sagts om de sorglösa och glamorösa programmen. Den bristande överensstämmelsen beror troligen på att innehålls- och värderingsanalyserna ovan gäller TV-pjäserna men inte programutbudet i övrigt, bl. a. inte "comedies", kriminal- och deckarserier (KE).

"I vilken utsträckning färgas barnets inställningar av vad det ser på TV?

På en rad punkter fann vi skillnader mellan TV-tittande barn och de ej TV-tittande kontrollbarnen – skillnader som inte existerade innan TV infördes.

Vi fann en liten men genomgående inverkan av TV på hur barnen föreställde sig och tänkte om yrken, om värderingar som har med arbete att göra samt om framgång och sociala miljöer. I sina yrkesönskningar visade sig tittarbarnen mer ambitiösa än kontrollbarnen. Däremot hade TV föga betydelse för vilka jobb de trodde att de själva skulle få, i klar motsats till vad som gällde i fråga om deras önskedrömmar. I sina arbetsvärderingar var de TV-tittande barnen mer "medelklass-aktiga" och i sina bedömningar av vilka faktorer som ger social framgång, betonade de oftare betydelsen av självförtroende . . .

Flickorna (13–14 år) i den grupp som hade TV var mer oroade än kontroll-flickorna inför att växa upp och gifta sig – möjligen som en reaktion på de vuxenlivets svårigheter som TV gjorde dem medvetna om vid en ålder då de har stort behov av trygghet.

Förmodligen som ett resultat av BBC's program om "främmande" (och särskilt europeiska) länder, uttalade TV-barnen färre värderingsbetonade omdömen om utlänningar. I de fall där stereotypa omdömen förekom, tenderade de att avspegla de fördomar som förekom i TV. Förf. undrar dock om man inte skulle ha fått andra resultat om undersökningen inte bara omfattat BBC-tittare utan också dem som ser på ITV, där utlänningar oftare skildras som skurkar."[2]

Förf. fann inte att TV påverkade barnens uppfattning om *hur* de skulle vilja vara som vuxna, däremot om *vad de skulle vilja äga.* TV-tittarna blev mer materiellt inriktade än kontrollbarnen.[3]

[1] Sid. 17.

[2] Sid. 17–18.

[3] Ref. fr. sid. 246–248.

"Under vilka omständigheter tar barnen dessa intryck av TV?

TV föreföll inte att utöva något inflytande i de fall där barnet kunde vända sig till sin närmaste omgivning för information, till föräldrar och kompisar.

De som tog mest intryck var de minst begåvade 3–4-åringarna. Däremot absorberades inte budskapet av de barn som var tillräckligt intelligenta för att vara välinformerade eller kritiska till vad de såg . . ."[1]

Särskilda effekter på flickor

"Flickor, särskilt i 13–14-årsgruppen, var mer mottagliga för TV-inflytande på attityder och värderingar trots att de inte ägnade mera tid åt att titta. Detta kan bero på att flickorna är mer intresserade av teaterpjäser och serier som behandlar människors relationsproblem. Vidare därför att TV har en tendens att förstärka flickors känsla av osäkerhet genom att misslyckas med att förse dem med stödjande modeller och förebilder som ger styrka. *De sympatiska kvinnliga rollfigurerna i TV-pjäser tenderar att vara olyckliga, att ha problem och domineras av händelser som de själva inte kan göra något åt.*

Med tanke på att hälften av publiken består av flickor är det förvånande att se hur få barnprogram som tar hänsyn till detta. Deras tema och innehåll tenderar att förse pojkarna med adekvata hjältar men inte flickorna med adekvata hjältinnor,"[2]

"Värderingarna i TV ger mer kumulativa effekter

1. *Ju oftare och ju mer konsekvent de uppträder*
2. *Ju mer stereotypa de presenterade åsikterna är*
3. *Ju mer de är klädda i dramatisk form ("fiction")*
4. *Ju större tittarnas intresse är för den förmedlade informationen*
5. *Ju mindre fullständiga de egna kunskaperna är och ju mindre kunskapstillskott som kommer från andra källor*
6. *Ju mer positiva mottagarna är till mediet som sådant."*[3]

Förf. påminner dock om att den vanliga masskommunikationsforskningens regler inte är direkt tillämpliga när det gäller TV:s generella påverkan. Den vanliga forskningen har nämligen i allmänhet studerat effekterna av kampanjer som fört ut medvetna budskap, medan TV huvudsakligen för ut omedvetna budskap eller budskap som tas emot på det omedvetna planet.

Trots dessa skillnader menar förf. att följande mekanismer som är välkända från masskommunikationsforskningen också är verksamma när det gäller TV-påverkan, nämligen

1. Selektiv mottagning: man lägger märke till, plockar ut och kommer ihåg de komponenter i ett program som är på linje med ens egen grundinställning och intresseinriktning
2. Källans tillförlitlighet: hur man uppfattar denna har betydelse för hur man tar emot "budskapet"

[1] Sid. 32–33.
[2] Sid. 32–33.
[3] Sid. 261.

3. Bumerangeffekten: viss information kan verka avskräckande oavsett avsikten med programmet
4. Den sovande effekten: mottagaren drar efter hand större växlar på den mottagna informationen än vad som egentligen låg i denna. Härvid gäller att preciserad information ger minskade effekter alltefter-som tiden går medan kraften hos generaliseringar ökar med tiden."[1]

Kommentar:

Förf. förefaller något ensidigt informationsorienterade samtidigt som de missar andra aspekter av kommunikationen, både mellan TV och barnet och mellan barnet och dess omgivning. Den troligaste anledningen till att de barn, som efter programmen talade om dessa med föräldrar och kamrater inte påverkades av budskapet, förefaller t. ex. inte endast att vara den motinformation de fick utan själva det förhållandet att barnet både hade behov av och fick tillfälle att bearbeta vad det sett.

Förf. framhåller att barn med en mental ålder kring 12 år verkar särskilt mottagliga för programmens normer och värderingar, därför att dessa då börjar få särskild relevans för de unga. Man bortser ofta från detta, därför att barnen i ungefär samma ålder börjar kunna skilja fiction från verklighet, varmed många anser att de är "på säkra sidan" i fråga om påverkan.

Jag har eljest med avsikt uteslutit en del av det som Himmelweit m. fl. skrivit om påverkan därför att det förefaller som om författarna i ovanligt hög grad förväxlat reell och potentiell påverkan med i vilken utsträckning denna kom till uttryck i mätbara former. I sina mätningar tar de mest hänsyn till sådana verbala uttryck som man endast kan vänta från äldre barn (KE).

Ångest- och skrämselreaktioner

Vad är det i TV som skrämmer barnen?

A. *Ju yngre barnen är, desto svårare är det att förutsäga vad som kan komma att verka skrämmande. Vad man vet är att de reagerar starkare än äldre barn, bl. a. av följande skäl*

1. De reagerar på själva situationen utan hänsyn till sammanhanget som inte har någon mildrande effekt
2. De kan inte skilja på verklighet och fiction
3. De kan reagera starkt på fientlighet och aggression därför att de har akuta problem med sin egen aggressivitet.

Barn skiljer sig överhuvudtaget från vuxna i fråga om sina reaktioner på aggression i media. Vuxna har en tendens att reagera beroende på den skada som uppstår eller hur intensiva uttryck aggressionen tar sig. Barnen däremot reagerar mera beroende på hur de identifierar sig med – "går in i" *situationen.*[2]

[1] Ref. fr. sid. 229–232.

[2] Ref. fr. sid. 204.

"Flickor blir lättare oroade och rädda än pojkar. Denna skillnad gällde även för film, radio och böcker. Därför att *det äldre barnet* är mer intresserat av problem som har att göra med personliga relationer och kapabelt att förstå många olika situationer, *kan det bli stört lika lätt som det yngre barnet om än av helt andra* situationer. Detta är viktigt att hålla i minnet, särskilt som de äldre barnen är mindre benägna än de yngre att öppet erkänna att de blir oroade eller rädda."[1]

"Västern tenderade att skrämma "bara" de yngsta, och troligen kan majoriteten barn ha glädje av (gilla) dem utan att bli rädda när de kommer upp i 7-årsåldern.

Å andra sidan nämndes ofta deckare, mord- och kriminalrysare som skrämmande av såväl 13–14-åringar som 10–11-åringar. I motsats till i västern är våldet i dessa program realistiskt och inte stiliserat och ingår mera sällan som en del av en stereotyp handling som följer nästan rituella mönster.[2]

Många barn blev skrämda av händelser i skräckprogram och rymdfiktion men även av sådana dramatiseringar som av Jane Eyre.

Å andra sidan nämndes sällan nyhetsprogrammens verkliga våldscener som skrämmande. Fiction gjorde djupare intryck än verkligheten."[3] (Kan också bero på att barnen sällan såg nyhetsprogram. K. E.).

"*Inte bara visuella utan också ljudintryck kan vara skrämmande.* Ljudeffekter nämndes ofta som skrämmande, och ett försök visade att lika många barn blivit skrämda av en mordhistoria på radio som av samma historia på TV."[4]

"När barnen vant sig vid en viss serie, reagerar de mindre på skrämmande inslag i de enskilda programmen i serien. Detta betyder inte att de på motsvarande sätt blir tillvanda mot alla skrämmande effekter i mediet. I stället visade undersökningen att barn som sett på TV i flera år blev lika lätt skrämda som de som nyligen skaffat TV."[5]

"*Som helhet framstod TV i undersökningen som mycket lik bio och radio, både i fråga om den mängd av rädsla som uppväcktes och de typer av program som barnen upplevde som skrämmande.*"

"Om vi går mera in på specifikationer erhålls följande beskrivning av vad det är som leder till rädsla och känslomässiga störningar:

1. Barns rädsla är ofta mycket personligt motiverad och färgad ("idiosyncratic") och därför inte bara beroende av vad som visas i rutan utan vilka känslor detta uppväcker i en viss situation
2. Barn reagerar starkt inte bara på fysiska aggressionsuttryck utan också på verbal aggression
3. De berörs också mycket illa av när människor i rutan är olyckliga
4. Barn blir rädda för det som är kusligt på ett övernaturligt sätt, ("uncanny")
5. Våldsamma program ger mindre störningar än våldsamheterna själva kunde ge anledning vänta
   a) när det är fråga om stiliseringar av typ vilda västern

[1] Sid. 32.

[2] Jämför Belsons resultat från 1979 sid.

[3] Sid. 18–19.

[4] Sid. 201.

[5] Sid. 39.

b) när det ingår i en serie så att barnet känner igen uppläggningen
c) om slutet följer accepterade mönster
d) om det finns en eller flera återkommande hjältefigurer
e) om det skrämmande inträffar i en främmande miljö som ger intryck av att det inte kan hända barnen själva (denna främmande miljö får dock inte vara kuslig och övernaturlig)
f) om rollerna är svarta och vita snarare än grå så det inte behöver bli någon ambivalens om vem man skall "hålla på"
g) om barnet känner sig säkert på att det är fråga om fantasi och inte verklighet
h) om det farliga hotfulla inte drabbar någon som barnet lätt identifierar sig med (t. ex. hunden Lassie och rådjuret Bambi)."[1]

"Vilken typ av aggression har visat sig mest störande?

Skjutvapen och allt som har med skjutvapen att göra visade sig *minst* störande, medan dolkar och andra skarpa instrument var *mest* störande, med svärd någonstans mittemellan. Knytnävsslagsmål och slagsmål på marken var bara störande när de förekom i sportprogram, dvs. i verkliga livet.[2]

Vi fann att små barn var oberörda av en scen där en iller slukade en råtta; men de blev *mycket störda när en fara hotade sådana djur som hundarna Lassie och Rin-Tin-Tin som de var fästade vid och som hade viktiga roller.*

Verbal aggression, åthutningar och förlöjliganden skapade ibland mera obehag än fysisk aggression, särskilt när sådana verbala aggressionsuttryck förekom i verkliga situationer, i paneltävlingar eller sportprogram. *De blev störda av situationer, där de kunde identifiera sig med någon – en viktigare faktor än den rena mängden eller styrkan av det fysiska våld som visas.*

Barn gillar att bli lagom rädda och spänningen för den lättnad som följer efteråt. Men det är en smal marginal mellan trevlig spänning och olidlig rädsla. Barnen gjorde själva en klar distinktion mellan spännande och skrämmande program."[3]

"Effekterna av västern, kriminal- och deckarserier

Gör dessa program barnen aggressiva?

Vi fann inte att barnen i tittargruppen var mer aggressiva än barnen i kontrollgruppen (som inte hade TV).

Dessa program skapar inte aggressivt, missanpassat eller brottsligt beteende, men kan påverka formerna för hur detta yttrar sig. Även om de inte påverkar ett stabilt barn, kan de ge upphov till olyckliga reaktioner hos de 5–10 % av alla barn som är störda eller emotionellt labila – en grupp som alla ansvariga i media bör räkna med.

Vi fann heller inget stöd för uppfattningen att de berörda programmen skulle vara hälsosamma; de uppväckte aggressivitet lika ofta som denna upplöstes."[4]

[1] Sid. 19.
[2] Jämför Belson sid.
[3] Sid. 19.
[4] Sid. 20.

Beträffande uppfattningen att aggressiva fantasier (upplevda via TV) skulle lätta på barnens aggressionstryck menar förf. för det första att förekomsten av en sådan mekanism aldrig blivit bevisad. *Däremot finns det resultat som tyder på att barn är aggressiva även efter våldsprogram och att de dessutom i högre grad lär sig aggressiva handlingsmönster från dessa program.*

För det andra finns det en mängd barn utan uppdämda aggressioner som ser programmen.[1]

Förf. bemöter även påståendet att våldsprogrammen skulle vara nyttiga därför att deras officiella sensmoral är att brott inte lönar sig. För det första har programmen bara ett negativt budskap – att inte bryta mot lagen – utan att behandla de positiva aspekterna – t. ex. om lagarnas betydelse i samhället och för människorna.

För det andra *har de berörda programmen ofta ett inbyggt budskap som går ut på att våldshandlingar är effektiva och rättfärdiga om de utövas av samhällets representanter.*[2]

"Televisionens värderingar kan överföras, om de ofta presenteras i en dramatisk form ("fiction") och om de har beröringspunkter med föreställningar och värden som emotionellt angår barnet. *Utifrån detta resultat kan man räkna med att de konstanta yttringarna av aggression från både "boven" och "lagens hand" i kriminal- och deckarserier också gör intryck på de barn som ser* och begriper vad som visas ("sensitized to such clues").[3]

"TV-effekter på den allmänna kunskapsnivån och på skolprestationerna

Ökar TV barnens allmänna kunskaper?

På det hela taget var vinsten mycket liten. En nettovinst fann vi endast för de yngre och mer obegåvade barnen.

Barn kan givetvis lära sig av TV, men tittandet tar tid – en tid som utan TV skulle ha ägnats åt böcker eller andra informationskällor. Därför blir TV-tittande förknippat med både vinster och förluster.

För de yngre och mindre begåvade barnen (som inte kunde läsa så mycket) motsvarade kunskapsvinsterna vad ett normalt barn lär sig under 4–5 månader (i 10–11-årsåldern). För dessa barn erbjöd TV information i den form och takt som passade dem bäst – som fiktion och framför allt i en visuell form.

De äldre och mer begåvade barnen vann ingenting på att titta på TV. På denna nivå visade sig TV-tittarna ha något sämre allmänna kunskaper än kontrollbarnen (utan TV). Tittandet erbjöd dem mycket litet som var nytt men tog tid från andra kunskapskällor som böcker och radio.

Barnen kom bra ihåg vad de sett i naturprogrammen men förde över mycket litet av detta till sin egen "privata" kunskapsfond eller till motsvarande ämnen i skolan. Allmänna frågor (politik och aktualiteter) lärde man sig nästan ingenting om, därför att barnen saknade intresse för sådana frågor. Lika litet lärde de om kulturella frågor.

[1] Sid. 212–214, referat.

[2] Ref. sid. 20.

[3] Sid. 18.

Paradoxalt nog visar våra resultat att *de största vinsterna i fråga om allmänna kunskaper härrörde från icke-informativa vuxenprogram.* Dessa program innehöll användbar information som barnen lade på minnet på grund av att den ingick som delar i handlingen och miljön."[1]

Kommentar:

Så här 22 år senare är det intressant att konstatera att detta nu välkända förhållande upplevdes som paradoxalt 1958 i en undersökning som förmodligen var den första att få fram detta resultat (KE).

"Gör TV barnen rastlösa, leder TV till dålig koncentration i skolan och minskat intresse för skolan?

Våra resultat visar att svaret är nej. Vi fann *inga skillnader mellan barnen med och utan TV varken i fråga om deras egen trötthetskänsla på morgonen eller i lärarnas bedömning av de enskilda barnens koncentration i skolarbetet.*

Trots detta uppgav hälften av lärarna (till barn i de områden där TV hade införts) – när de tillfrågades härom – att en av de tre viktigaste effekterna av TV var barnens morgontrötthet och bristande koncentrationsförmåga. Häri avspeglades deras generella attityd till TV. Våra egna resultat var nog riktigare eftersom de härrörde från jämförelser mellan TV-tittande barn och barn utan TV och som visade att även de senare var trötta och okoncentrerade."[2]

Kommentar:

Det sista stycket ovan har tagits med därför att det så tydligt visar hur stor del av TV-debatten som styrts av förutfattade meningar bl. a. hos yrkeskategorier som genom sin kontakt med barn har betraktats som tillförlitliga källor (KE).

Föräldrarna och TV-tittandet

"Många föräldrar är så positiva till TV att de intar en försvarsattityd. Skälen härtill är flera. För det första bidrar TV i viss mån till att hålla ett öga på barnen. För det andra har de ett särskilt behov av att försvara TV om de själva är "stortittare". I det läget erkänner de inget behov av att begränsa eller "hålla koll" på mängden av och innehållet i barnens TV-konsumtion. Dessutom blir en sådan begränsning svår att genomföra om föräldrarna själva är oselektiva storkonsumenter av mediet."[3]

"Kan TV bredda och stimulera barnens intressen?

Det verkar som om TV mera stimulerar intressen än aktiviteter – troligen till stor del beroende på TV-underhållningens karaktär. En snabb följd av program som ger lite tid för eftertanke och kommunikation stimule-

[1] Sid. 21–22.

[2] Sid. 20–21.

[3] Sid. 25.

rar bara barn som redan i förväg är intresserade av ett visst ämne. Anledningen till att serier som bygger på böcker är effektiva kan vara att varje avsnitt slutar vid en spännande punkt och därför håller intresset vid liv även efter själva programmet."[1]

"TV:s inverkan på nattsömnen

. . . Tvärtemot en populär uppfattning förekom verkligt sena läggtider lika mycket i kontrollgruppen (utan TV) som bland tittar-barnen. De speglar inte så mycket TV:s lockande dragningskraft som den allmänna atmosfären i hemmet, varav överdrivet TV-tittande bara utgör en komponent. Resultaten visade att en slapp attityd till barnens läggtider var något karakteristiskt för de hem som var de första att skaffa TV."[2]

Kommentar:

I mer eller mindre känsloladdade diskussioner om TV-påverkan är det ett vanligt grepp att söka övertyga publiken om denna påverkan genom att beskriva innehållet i de program, vilkas budskap man är emot. Även om detta är en effektiv metod, är den inte intellektuellt hederlig. Det går nämligen inte att av ett programs innehåll direkt sluta sig till dess effekter. Påverkningsprocesserna är mer komplicerade än så. Om detta skrev Himmelweit följande (KE).

> *"All kommunikationsforskning – t. ex. Hovland, Peterson, Thurstone och Franck – visar att man från innehållsanalyser av TV-program inte kan sluta sig till hur de uppfattas av barn och vad dessa tillgodogör sig. Forskningen har visat att sådana slutsatser slår slint även för vuxna och att detta ännu mer måste vara fallet i fråga om program som görs av vuxna och ses av barn i olika åldrar. Varje analys av TV-påverkan måste därför bygga både på innehålls- och effektanalyser av programmen.*
>
> *Forskare som egentligen studerade andra sidor av barnens liv än TV tycks faktiskt ha kommit närmast i fråga om TV:s effekter."*

Kommentar:

Här studerades nämligen TV som en invävd del av det sociala sammanhang som är avgörande för barnet. TV's roll får då rimligare proportioner och bättre definierade funktioner än när TV skiljs ut ur sitt sammanhang. Denna betoning av det sociala sammanhangets betydelse fick dock inte förf. att vältra över hela ansvaret för TV på föräldrarna. I stället skrev de redan 1958 något som fortfarande är giltigt (KE).

> *"Eftersom föräldrarna i praktiken inte har möjlighet att hindra barnen från att se starkt våldspräglade program, bör ansvaret läggas på televisionens programsättare på samma sätt som biograffilm granskas innan den visas för barn."*[3]

[1] Sid. 27.
[2] Sid. 28.
[3] Sid. 178.

Avsnitt 3 Om påverkan av TV-våld

Kapitel 27 Inledning till avsnittet om påverkan av våldsprogram

Inledning till avsnittet om påverkan av våldsprogram

Är det mera våld i samhället i dag än förr?

Vad har verklighetens våld att göra med vår syn på våldet i TV?

Man brukar säga att vi berörs mera av en bilolycka i vår egen stad än av en jordbävning i Kina som kräver tusentals liv. Vi har något av samma distans till människors lidande i gångna tider. Det har förvandlats till historia medan vi upprörs av dagens olyckor och våld.

Mänskligt sett är dessa förhållningssätt naturliga och hälsosamma försvar mot övermäktiga bördor. Men samma attityd kan leda vilse när vi börjar att kvantitativt jämföra dagens våld och elände med hur det var förr.

Samma människor som kallar dagens bilism och TV-program för strukturellt våld idylliserar gärna gamla tider när de flesta barn dog som små, när männen var värkbrutna vid 40 och när statarhustrurna måste gå till mjölkningen samma dag de födde barn. – Arbetsgivare, poliser och lärare hade rätt att misshandla och utnyttjade rätten. Undernäring var legio. Knivslagsmål var inte ovanliga och många "fester" slutade med misshandel och dråp. Många biografier vittnar om obarmhärigt kamratförtryck långt innan ordet mobbing kom i spalterna. De socialt och fysiskt starka tog ofta till våld. Det fanns krig, tortyr, slaveri och koncentrationsläger. Men ingen talade om våldet i samhället. Det började när de svagare började demonstrera och slå tillbaka, när skolbarnen började kalla lärarna för gubb-djävel och när någon president råkade bli skjuten även om det sägs att det var CIA som sköt.

Om vi ser till allt slags våld och innefattar det som utövas av alla slags makthavare, är det mycket tveksamt om dagens våld kvantitativt eller kvalitativt överstiger vad som förekom under 1920–30–40-talen eller under tidigare århundraden.

Dagens våld har två viktiga kännetecken. Det äger rum nu och det angår oss. En del av detta våld vänder sig mot det etablerade och upplevs som ett hot mot samhällsordningen. Därför påstår många att våldet ökar.

Våldets omfattning kan inte mätas med statistik. Antalet våldsbrott beror helt på vad som anmäls och registreras, på hur många poliser det

finns och vad och vem de riktar in sitt arbete på. På samma sätt kan press och TV påverka vår uppfattning om våldet genom det utrymme man ger det och vad man definierar som våld.

Ett blixtexempel. Det klagas över att en välklädd person med handväska inte kan gå helt säker i Stockholm på kvällen. Hur var det på 1700–1800 och i början av 1900-talet? Vågade högreståndsdamer med pälsbrämade caper och pärlstickade väskor gå ensamma genom Stockholm en mörk kväll på den tiden?

Personligen tror jag inte att vi har mera våld i dag än förr. Men vi upprörs mera över det (kanske därför att vi finner det *mindre* självklart än förr) och vi använder föreställningen om det ökade våldet för att komma åt företeelser som vi tycker illa om, t. ex. våldet i TV.

Som alltid är det naturligt och populärt men ineffektivt med syndabockar. Våldet i samhället är utan tvekan ett problem – även om det inte har ökat. Om man verkligen vill komma åt orsakerna vore det fatalt om man fastnade för en bekväm syndabock och underlät mera djupgående analyser och åtgärder.

Detta är anledningen till att jag fört ovanstående resonemang. Intresset för TV's betydelse för verklighetens våld får inte skymma andra och mer djupgående faktorer bakom våldet.

Därmed är inte sagt att TV-våldet är ointressant eller oskyldigt. Alldeles oavsett vad det betyder som normgivare och mönsterbildare för situationer där våldsbeteende kan bli aktuellt, är det en stor etisk och moralisk fråga i hur stor utsträckning ett samhälleligt företag skall underhålla oss med program som sprider andra värderingar än de som samhällets andra organ värnar om i andra sammanhang.

Spridningen av olika värderingar genom TV är en central samhällsfråga som inte är bunden till i vilken utsträckning man kan observera vissa mätbara effekter exempelvis i form av gaturån eller mobbing. Detta är en falsk koppling som snarare bidrar att minska intresset för *TV:s totala programinnehåll*. En stor del av TV-forskningen har fört bort intresset från den moraliskt mest intressanta frågan genom att fokuseras på konkreta yttringar av våld.

Begreppet aggression och aggressivitet

Debatten om mediapåverkan är och har varit en het och emotionell debatt. En av anledningarna kan vara att mycket av forskningen kring hithörande frågor har sin rot i aggressionsforskningen. Denna har i sin tur varit fylld av laddade motsättningar mellan dem som betraktar aggressiviteten som en grundinstinkt av samma dignitet som hunger och fortplantning, medan andra betraktar den som ett inlärt beteende, inte bara i fråga om formerna utan över huvud taget.

I detta kraftfält diskuterades och testades frustrationens betydelse för aggressiviteten, och katharsis infördes som en beteckning för minskningar i aggressionsnivån, små, stora, tillfälliga och långvariga minskningar utan åtskillnad.

I samband med laboratoriestudier av hur aggressivitet som åstadkommits genom artificiella besvikelser (frustrationer) kunde minskas med olika metoder (och därmed bättre definiera teoretiskt) användes bl. a. visning av film.

I nästa steg började de som mest var intresserade av filmens effekter att bedöma dessa utifrån resultat som härrörde från experiment som skulle belysa teoretiska aggressions- och frustrationsproblem. I samband härmed fördes motsättningarna från denna forskningssektor vidare till mediaforskningen. Bäst illustrerades detta i den experimentella och verbala polemiken mellan aggressionsforskarna Berkowitz, Bandura och Feshbach.

Detta har varit mycket olyckligt för mediaforskningen. Dels har denna smittats ned av den hetsiga tonen. Dels har det mera kommit att röra sig om aggressivitet som känsla än som beteende mellan människor i samhället. Som en följd av det senare har alltför stort utrymme givits åt laboratorieförsök. Oavsett resultaten måste man ställa sig tveksam till dessa försöks relevans för verkliga-livet-situationer. Hopblandningen av aggressivitet som känsla och som beteende har givit upphov till en oberättigad kritik mot dem som oroar sig för de samhälleliga effekterna av mediavåldet, nämligen att dessa skulle vara puritanska och aggressionshämmade människor som är rädda för och söker undertrycka all aggressivitet i alla former, däribland även motstånd mot politiskt förtryck.

Trots, eller tack vare, vagheten hos aggressivitetsbegreppet, är det vanligt att undersökningsrapporter och artiklar behandlar TV och aggressivitet utan att definera vad man i det aktuella sammanhanget menar med aggressivitet. Detta har bidragit till en betydande förvirring i debatten.

Mot denna bakgrund hade jag från början för avsikt att behandla aggressionsbegreppet och visa på olika definitioner och användningssätt i forskningssammanhang. Surgeon General rapporten (SGR) har fått mig på andra tankar och befriar mig från en uppgift som jag saknar de rätta förutsättningarna för. I SGR för man ingen generell diskussion om aggressiviteten och olika aspekter på denna – sannolikt därför att detta inte låter sig göra både enkelt och kortfattat. I stället har man begränsat sig till de operationella definitioner som är aktuella inom de undersökningar som ingår i SGR. Med operationella definitioner menas då att man lägger in just den innebörd i aggressivitet som svarar mot det man mäter med de frågor eller andra "instrument" som en undersökning använder sig av – varken mer eller mindre. Definitionerna växlar då från den ena undersökningen till den andra. Denna öppna brist på överensstämmelse är dock hälsosammare än en skenbar överensstämmelse som har sin grund i brist på definitioner och falska generaliseringar. Chaffee resonerar konkret kring dessa svårigheter och bristande överensstämmelse i definitionerna i avsnittet "Möjliga slutsatser om kausala samband" sid. 481.

Med SGR som föredöme har även jag avstått från en generell behandling av begreppet aggressivitet.

[1] Kommentar: Detta intryck kan bero på vilka frågor man ställt och fått svar på. Om man söker efter subtila styrmekanismer, kan man endast finna dessa genom att tillämpa subtila undersökningsmetoder, vilket man knappast kan kalla frågor om favoritprogram och liknande. (K.E.)

Surgeon General-kommittén om våldsproblematiken

Med tanke på de läsare, som ev. endast intresserar sig för våldsproblematiken, har jag här fört in samma partier från SG-kommitténs slutrapport som redan citerats i kap. 1.

1972 sammanfattade Surgeon General-rapporten (SGR) forskningens dåvarande ståndpunkt på följande sätt:

> "Det förefaller inte meningsfullt att fortsätta att göra undersökningar som huvudsakligen går ut på att testa den breda generaliseringen att de flesta eller alla barn reagerar på ett enhetligt sätt på TV-våld."
>
> – – –
>
> "För det första tyder resultaten på att de mekanismer som gör att TV-tittande leder till aggressiva handlingar troligtvis endast är tillämpliga för vissa barn som är disponerade härför.
>
> För det andra tyder både fält- och laboratorieundersökningar på att det sätt varpå barnen reagerar på våldsfilm påverkas av det sammanhang i vilket detta sker.
>
> Sålunda sammanfaller resultaten från dessa båda undersökningstyper i tre avseenden, nämligen:
>
> 1. de tyder – om än preliminärt och trevande – på att det finns ett orsakssammanhang mellan att se våld på TV och aggressiva handlingar.
> 2. de tyder på att sådana orsakssammanhang endast gäller vissa barn (som är disponerade för aggressivitet),
> 3. de tyder på att sambanden endast fungerar under vissa yttre omständigheter."

Surgeon General's egna mer resoluta slutsatser av rapporten i samband med ett s. k. senatsförhör:

> "Medan kommitténs rapport är försiktigt formulerad och använder ett kvalificerat språkbruk som är avpassat för beteendeforskare, står det klart för mig att orsakssambandet mellan TV-våld och antisocialt beteende är tillräckligt för att föranleda lämpliga och omedelbara motåtgärder. Forskningsresultat om sådana sociala företeelser som TV-våldets relationer till aggressivt beteende kommer aldrig att bli så klara att alla forskare skulle instämma med ett generellt påstående om orsakssamband.
>
> Med det finns en punkt där resultaten räcker för att motivera att man går till handling. Den punkten har vi nått nu. ("That time has come.")

Flera av de forskare som bidragit till rapporten har givit ännu mycket starkare uttryck för uppfattningen att föreliggande resultat klart visar på negativa effekter av våld i TV. Dessa kommer att refereras i sitt sammanhang.

Som synes finns fortfarande stora möjligheter för var och en att finna uttalanden som stöder den egna uppfattningen, var denna än placerar sig på skalan mellan öppet motstånd mot att något alls skulle vara klarlagt av TV-våldets effekter och en engagerad tro på TV-våldets skadliga verkningar.

Definition av "underhållningsvåld"

Vid diskussioner med företrädare för TV-bolaget om "underhållningsvåldet" i programmen har man hitintills intagit följande ofruktbara och defensiva hållning. Man menar att endast program som till större delen består av våld och där våldet ingår för sin egen skull – i "rent underhållande" syfte kan kallas för underhållningsvåld. Då man enligt Sveriges Radios mening inte sänder sådana program, har företaget ingenting med "underhållningsvåldet" att göra och inget behov att diskutera dess roll och betydelse med utomstående. Detta är dålig advokatyr.

Andra gånger sätter TV-bolagets representanter likhetstecken mellan underhållningsvåld och västern – och deckarprogram. Det bagatelliseras då med hänvisning till att andelen sådana program minskat de senaste åren och därför att inköparna varit restriktiva i förhållande till det utbud de har att välja från. Kanske har den kritiska allmänheten försummat att uttrycka en rättvis uppskattning av dessa omständigheter. Tyvärr minskar de inte de negativa effekterna av allt det våld som ändå kommer in i rutan. Särskilt som underhållningsvåld också ingår i många långfilmer om i viss mening seriösa serier som Claudius och Rötter.

De flesta personer som är intresserade av att främja bra TV-program och att få bort eller minska utbudet av program som sannolikt ger oönskade effekter, däribland "underhållningsvåldet", har och har alltid haft en annan definition. Med "underhållningsvåld" avses allt våld som ingår i program vars enda syfte är underhållning, nöje, tidsfördriv och som inte har något allvarligt menat budskap som *enbart* kan förmedlas med hjälp av de berörda våldsscenerna. När mycket våld förekommer i seriösa budskaps-/informationsprogram, kan även då ifrågasättas om det ibland inte är mer våld än nöden kräver men det är inte fråga om underhållningsvåld. Snarare ett slags våldspornografi, där *mängden* av våld kan och bör ifrågasättas även om man sympatiserar med syftet.

Från *"Children's Violence Perception as a Function of Television Violence"*[1] i SG 5 sid 205 har jag hämtat följande flödesdiagram över den process som leder till aggressivt beteende. (Jämför Edgars skiss i kapitel 16 sid. 217.)

[1] av M. S. Rabinovitch, M. S. Mc Lean, J. W. Markham, A. D. Talbott. 1972.

Take a [male / female] who is of [preschool / teen / adult] age and whose background or upbringing has been [lower-class / middle-class] which [facilitates / minimizes] exposure to or experience with violence

[Insult / Frustrate / Don't frustrate] that person and expose him to [high / low] violence or aggression by someone [like / unlike] himself which is [justified / unjustified] and [rewarded / punished]. Then place the person in a situation which is [similar / dissimilar] to the media setting and in which [uninhibiting / inhibiting] norms are functioning. As a result, the individual will perceive [low / high] violence and will exhibit [high / low] aggressive behavior

Figure Maximizing conditions for aggressive behavior

Kapitel 28 Några artiklar om "underhållningsvåld" 1968–1975

Bygger på några artiklar av Kerstin Elmhorn.

Massmedia och normbildningen. Tiden 1968.

En censurmotståndares syn på behovet av filmkontroll 1969.

Skräpkultur åt barnen, debattinlägg 1968.

Några artiklar om "underhållningsvåld" 1968–1975

Underhållningsvåldet 1968

Som forskare kring ungdomskriminalitet började jag intressera mig för våldsutbudet i TV i slutet av 60-talet och introducerade (tror jag) begreppet underhållningsvåld i följande artikel i Tiden nr 5 1968. Den rönte stor uppmärksamhet och stämplade mig då som reaktionär. Det är intressant att se hur mycket i denna artikel som fortfarande är giltigt, framför allt de allmänna slutledningarna som utgick från generell psykologisk och sociologisk kunskap utan stöd av några specialstudier. Framställningen präglas av den censurdebatt som pågick när artikeln skrevs men jag har inte "tvättat bort" denna tidsfärg.

Massmedia och normbildningen[1]

Av Kerstin Elmhorn

Varför är underhållsningsvåldet i TV och på biograferna så stort? Och hur kommer det sig att ingen opponerar sig mot en idealbildning, som går stick i stäv med de ideal vi pläderar för – tolerans, rättssäkerhet, demokrati och respekt för livet? Detta är temat i denna artikel av fil. lic. Kerstin Elmhorn. En del av materialet ingick i ett radioföredrag den 28/1 under rubriken "Angeläget".

Mord är en lysande affär – i varje fall för författare och filmbolag, skrev Mauritz Edström apropos Truman Capotes "Med kallt blod" – en titel som skulle kunna stå för hela den guldkantade produktion av agent- och krigsfilmer, som dominerar på biografernas repertoar och som får allt större utrymme i TV.

Marknadsföringen gör ingen hemlighet av varans karaktär. Så här låter ett axplock från bioannonserna:

Utmaningen – En levde för att döda, en dödade för att leva.
Spionen som kom från havet – Hur många liv? Det är likgiltigt, bara det blir resultat.
Texas adios – Med colten i näven skipade han sin egen hårda rättvisa.
Navajo Joe – 1 $ per skalle – brutalt, grymt men skickligt – tycker Sv.D.

Formuleringarna ger klart uttryck för distributörernas uppfattning – och kännedom – om vad det är som säljer. Ett komiskt exempel är en

[1] Tiden 1968.5.

film som enligt recensenterna handlar om en valfisk, vars mest utmärkande drag är en rörande fromsinthet. För säkerhets skull hade man döpt den filmen till "Skräckvalen".

Under hösten som gick visade TV en rad agentfilmer med en ohöljt cynisk tendens. I "Fallet Harry Brent" lät man 6 à 7 personer stryka med på löpande band, för en radaruppfinnings skull. Det var typiskt för den serien att pjäsens blondin inte ens visade en sorgsen min, när fästmannen skjutits ner. Än mindre fälldes några tårar. Tittarna fick intrycket att mord numera inrangerats bland de helt ordinära affärsmetoderna.

I nästa serie, "Dubbelgångaren", lockade underrättelsetjänsten en person att under falska förespeglingar möta de vidrigaste faror och fasor. Visserligen klarade sig hjälten, men det var mot uppdragsgivarens kalkyl. I den var han redan offrad. Vad det hela rörde sig om? Jo, 50 miljoner falska dollar, som påstods ha betydelse för valutans stabilitet. Sensmoral, det är OK att offra några liv för att förhindra en devalvering.

Ett sista exempel – "Död man talar inte". En f. d. agent, som man har en hållhake på, tvingas knäppa en person som säkerhetspolisen svartlistat. Agenten fullgör uppdraget men utan att visa vad uppdragsgivaren kallar det rätta kalla mördarsinnet och flyttas därför själv över till listan över dem som skall dödas härnäst, för att inte tala.

Är det underhållning?

Jag har dragit de här exemplen så detaljerat för att det skall stå klart vilken typ av våldsskildringar som jag är motståndare till. Det är hela den genre som medvetet utnyttjar mord, tortyr, krigsscener och misshandel i underhållningssyfte. Och det gäller filmerna i sin helhet som bärare av tendenser och inte enstaka scener.

Däremot vänder jag mig *inte* mot reportage som skildrar en uppskakande och smärtsam verklighet. Inte heller mot sådana filmer, där våldsinslagen är nödvändiga för att skildra människans villkor, som "Viva Zapata", "491", "Hur jag vann kriget", "Den djävulska jakten" eller Maigret-serien på TV, för att nämna några. De framställer våldet som något ont och försöker förklara dess orsaker. Det onda riktar här udden mot sig självt.

Gemensamt för de TV-serier, som jag refererade nyss är att uppdragsgivaren är den engelska staten. Hanteringen framstår härigenom som vällovlig och reguljär. Kanske går det också till så i verkligheten. I så fall hade det varit på sin plats att ge skildringen reportagekaraktär genom att låta den åtföljas av avståndstagande kommentarer. Men så sker inte. Tvärtom presenteras de här programmen som underhållning, vilket indirekt verkar som ett godkännande av de metoder som praktiseras.

Ett budskap, en lärdom, en regel, ett handlingsmönster fastnar bäst hos tittaren, om budskapet är behagligt, om det är lustfyllt och roligt. Den saken är vetenskapligt belagd. Paradoxalt nog kan alltså ett programs farlighet – när det gäller överföring av icke önskvärda värderingar – stå i direkt proportion till dess underhållningsvärde. Det är därför så-

dana favoriter som "Mannen från Uncle" och "Helgonet" och nu sist "High Chaparral" så effektivt smyger på oss sådana inställningar som att mannens naturliga förlängning är ett skjutvapen eller en kniv, att striden är effektivare än samtal, att den är hjälte som har rätt att döda – att obunden av lag och ordning ta livet av folk, utan tecken på tvekan eller eftertanke. Det är därför det är så verklighetsfrämmande att tro att publiken själv skall avstå från negativ normpåverkan via film och TV i något slags känsla för de potentiella riskerna på lång sikt. Publiken kan inte förväntas värja sig mot influenser som uppträder i förklädnad av underhållning. Den som tror sig "tåla" våldet bäst, dvs. inte reagerar mot det, tål det förmodligen sämst. Det fåtal som blir illa berörda och stänger av saknar intresse i detta sammanhang liksom deras recept till andra att göra detsamma. Man får inte glömma att det rör sig om kumulativa, omedvetna processer som det är meningslöst att intervjua folk om.

Det mest framträdande draget hos hjältefigurerna är patologisk känslokyla, sådan som i medicinska sammanhang heter psykopati. I övrigt är hjälten sarkastisk, elegant, får aldrig hjärnskakning men har sprit i hjärnan. Han har framgång hos kvinnor men de är honom likgiltiga. Egenskaper som fullkomnar hjältens image och förgyller hans gärningar. I kombination med seriernas längd som gör att man känner sig som bekant med hjälten och identifierar sig med honom, förstärker de den idealbildande effekten. Tvärtemot vad som brukar sägas i den här frågan skulle jag vilja påstå att inslaget av fiction, av verklighetsfrämmande element, snarare förstärker än försvagar underhållningsvåldets inflytande på våra åsikter och vår handlingsberedskap.

Varför så stort utbud?

Varför är utbudet av underhållningsvåld så stort? Och hur kommer det sig att ingen opponerar sig mot en idealbildning, som går så stick i stäv med de ideal som vi pläderar, ja till och med kämpar för i andra sammanhang – tolerans, rättssäkerhet, demokrati och respekt för livet?

Den första frågan är lättast att besvara. Det stora utbudet på biografsidan förklaras av helt ordinära vinstintressen.

För TV:s del är problemet mera komplicerat. Tittarundersökningarna visar att raffel är populärt i alla åldersgrupper, och hyrfilmsavdelningen får allt svårare att få fram något annat, eftersom det snart är det enda som produceras i USA. För amerikanerna föredrar också våld som underhållning – och får det i sin kommersiella TV, särskilt nu när annonsörerna inte törs satsa på något annat i den vikande konjunkturen. Det märkliga är att svensk TV går sin publik så till mötes på just den här punkten, utan att ha några vinstintressen att ta hänsyn till, ännu.

Den andra frågan – varför görs inga allvarliga försök att stämma i bäcken – är svårare att besvara. Eftersom jag inte vill tro att svaret är oförstånd eller cynism hos de ansvariga, måste förklaringen ha något att göra med vår gamla respekt för yttrandefriheten och vår stolthet över den. Vår avsky för all slags censur har förstärkts genom att filmcensuren

huvudsakligen drabbat sexskildringar (Obs. 1968). Därigenom har den också kommit att framstå som löjlig. Detta har filmcensurutredningen med hjälp av uppbackande pressorgan utnyttjat för att förlöjliga hela censurbegreppet. I sin vällovliga iver att bli kvitt sexcensuren, har man onyanserat satt likhetstecken mellan varje försvar för begränsad filmisk frihet å ena sidan och bigotteri och nattsvart reaktion å den andra, utan att ta hänsyn till att våld och sex har olika förtecken och förtjänar skilda attityder. Anmärkning 1980: När censuren nu har ändrat inriktning och i första hand riktar sig mot det grövsta våldet kan vi tyvärr konstatera att pressens ton mot biografbyrån är oförändrad. Kritiken hade således inget med filminnehållet att göra. Man använder bara biografbyrån som slagpåse och lämpligt rubrikämne, därför att man utgår från att genomsnittsläsaren upprörs över alla "förbud", vad de än riktar sig mot. I och med detta mister presskritiken sin udd och kan inte tas på allvar.

Varför angrips inte våldsflödet?

Denna olyckliga parallellbehandling av sex och våld kan vara orsaken till att de kulturskribenter, som i andra sammanhang utmärker sig för globalt perspektiv och som fungerar som moraliska väckarklockor, inte har gått till frontalangrepp mot våldsflödet i massmedia. Jag tänker t. ex. på Eva Moberg, Folke Isaksson, Sven Fagerberg, Lars Gyllensten och Mauritz Edström. Visst har de uppmärksammat problemet. Men de tar inte risken att bli betraktade som mörkmän och väljer den indirekta vägen att angripa det på. Den vanligaste ansatsen är att kontrastera verklighetsskildringar och verklighetsförfalskningar – under hösten framför allt med utgångspunkt från Watkins TV-förbjudna "Krigsspel". Man nöjer sig med att uteslutande teoretisera kring dessa företeelser – visserligen polemiskt och någon gång med hetta – men utan någon som helst anknytning till handlingsplanet.

I sitt betänkande "Filmens inflytande på sin publik" (SOU 1967:31) hävdar filmcensurutredningens forskningsgrupp att filmens inflytande på norm- och attitydbildningen är alltför obetydligt för att motivera särskilda samhällsingripanden. För det första därför att filmen inte är den enda faktor som kan påverka människor. Enligt detta resonemang skulle man således inte kunna ingripa mot faktorer som "bara" bidrar till en viss utveckling. Vidare utgår man från att filmen endast kan bekräfta och befästa pågående attityd- och normpåverkan men inte ge upphov till norm- och attitydförändringar. Den senare effekten skulle inte vara tillräckligt vetenskapligt underbyggd. Kvällsposten använde sig nyligen av samma enkla argumentationsteknik: "Filminstitutets expertgrupp har gjort en översikt över filmpåverkan både här och utomlands. Man har inte kunnat påvisa att våld på film påverkar i en asocialiserande riktning." Själva bristen på forskningsresultat utnyttjas som bevis för att antagandet är oriktigt. Samtidigt underlåter man att dra några slutsatser av att det inte finns några resultat som pekar i motsatt riktning heller. Att Unescos översikt "The effects of television on children and adolescents"[1] pekar på ökad aggressivitet hos tittarna, förtigs dessutom av

[1] TV:s inverkan på barn och ungdom.

utredningen. För övrigt får vi se upp med den allt vanligare tendensen att avstå från handling (= att välja en annan) i avvaktan på forskningsresultat. Då går det som med kvicksilverfaran – när bevis föreligger, kan det vara för sent att handla.

På andra områden, i andra sammanhang finns en mycket stark tilltro till filmens förmåga att påverka människor i en viss riktning. I krigstid använder sig de flesta länder av film för indoktrinering. Då kallas det för att hålla stridsmoralen uppe.

TV-filmen har med framgång utnyttjats vid högertrafikomläggningen. Politiska partier och religiösa samfund konkurrerar argt om TV-tid. Statens ungdomsråd och nykterhetsrörelsen använder sig av film för att sprida information och idéer.

TV – ger effektiv påverkan

Är det någon som tror att Marabou och Pepsodent kör sina reklamfilmer för att stöda filmindustrin? Varför vill man från näringslivets sida få kommersiell TV med reklaminslag? Det finns bara ett svar. Man tror inte, man vet att påverkan genom massmedia får effekt och att TV är det effektivaste mediet av alla. Det finns ingen anledning att, som en del, anta att skilda mekanismer gäller publikens mottaglighet för "ren information" och attitydpåverkan.

Givetvis är man fullt på det klara med att det förhåller sig så även inom filmcensurutredningen. Därför är det oförklarligt att man kan lägga bevisbördan på dem som anser att filmen har opinions- och handlingsformande betydelse, medan man själv helt lättvindigt tar avsaknaden av specifika vetenskapliga belägg som bevis för att denna skulle vara obetydlig. I liknande lägen är det eljest brukligt att göra en sannolikhetsbedömning i analogi med tillgängliga fakta och inte i motsättning till dessa. Åtminstone borde man erkänna att de vanliga inlärningspsykologiska lagarna rimligtvis inte gör något undantag för våld på film. Varför skulle filmen kunna lära ut allt utom en positiv inställning till våld?

Också på andra punkter är filmcensurutredningens argumentation en smula märklig, vilket dock kan bero på utredningsuppdraget, som endast gäller förutsättningarna för den nuvarande censuren och inte, som man skulle önska, påverkningsfrågan "i hela dess vidd".

Man avvisar kategoriskt möjligheten att nya idéer och tankar kan nå oss via film och TV. Dock erkänner man att en viss attityd kan förstärkas hos tittarna, särskilt då hos dem som redan förut lutar åt det hållet. Man tar också upp det förhållandet att var och en är benägen att tolka det han ser i samma riktning som hans egna behov och fantasier.

Detta tas som intäkt på att film *inte* påverkar människor i sådan utsträckning att det motiverar motåtgärder. I själva verket är det en utmärkt bevisföring *för* att de som är lättast att påverka, som redan förut visar asociala tendenser, utsätts för det starkaste trycket i oönskad riktning. Särskilt som resultat från en aktuell studie av unga lagöverträdare visat att ju mer asociala ungdomar är, desto oftare går de på bio och desto mera uttalad är deras förkärlek för krigs- och gangsterfilmer.

Inte bara kriminalpolitiskt

Men man bör akta sig för att behandla den här frågan ur ett snävt kriminalpolitiskt perspektiv. Den största risken är inte en effekt som eventuellt kommer till uttryck i vanliga lagöverträdelser, utan att vi alla påverkas och glider i väg mot ett accepterande av våldet som en naturlig strategi i konfliktsituationer och mot en ökad likgiltighet för andras lidanden. Kanske blir vi också mer toleranta mot och blinda för det slags affärer, som är liktydiga med organiserad brottslighet. Till och med på den nivå, där det kommer till handgripligheter, är ju sådan verksamhet förvillande lik en TV-serie.

Möjligen kan filmforskningsgruppens slutsatser bero på att man tämligen ensidigt ägnar sig åt de kortsiktiga individualpsykologiska, mentalhygieniska aspekterna, medan filmens långsiktiga normpåverkande betydelse traditionsenligt kommit i skymundan.

Sedan gammalt har psykiatrin och psykologin ett slags monopolställning när det gäller bedömning av massmediaeffekter. Sociologerna har däremot lyst med sin frånvaro. Utredningen representerar härvidlag ett framsteg men har ändå den vanliga slagsidan åt det individualpsykologiska hållet. I ännu högre grad gäller detta den aktuella debatten. Skräckupplevelser och ångesteffekter ägnas ett stort intresse, som återspeglas i många spaltmetrar i pressen. Man är upprörd över att barnen blir oroade av ett djurs grymma död i TV-rutan. Men man undrar inte varför barnen – och man själv – lämnas oberörda av många människors död.

Utrymmet räcker inte till för att diskutera alla missförstånd och fördomar på det här området. Jag vill bara nämna ett par.

Man anser att familjens närvaro ger barnet tillräcklig trygghet mot skrämmande mediaupplevelser. Det kan vara riktigt i och för sig. Men man förbiser att föräldrarnas närvaro samtidigt sanktionerar de asociala tendenserna i en film. Pappa och mamma går helt upp i filmens spänning eller skrattar och tycks mena att allt är bra och trevligt. Hur många föräldrar yttrar något kritiskt om morden, slagsmålen, utpressningen? Frånvaron av sådan kritik måste omedvetet uppfattas som ett accepterande av allt som sker i rutan. Den som tiger samtycker.

Tror någon på allvar att de barn som kommer från problemfamiljer, som är psykiskt labila och har tvivelaktiga förebilder i samhällsfientliga föräldrar, hindras från att se olämpliga TV-program och filmer eller får de lugnande tillrättaläggande kommentarer som förutsätts av verklighetsfrämmande utredare? Och tror man att skolans filmundervisning kan vaccinera mot Helgonet och Navajo Joe måste man vara bra blåögd.

TV – väcker aggression

Slutligen – det sista argumentet som vänner av våldsfilm brukar dra till med: Vi behöver reagera av oss, leva ut våra aggressioner, vilket är korrekt i och för sig. Men det är högst tveksamt om vi verkligen reagerar av oss i sällskap med TV. Det är minst lika troligt att aggressionen väcks och stimuleras, att vi laddar upp i stället för ur. Aggressionsforskaren Konrad Lorenz håller i varje fall det senare alternativet för troligt.

Framför allt, och det är helt säkert, leds aggressionen in i just sådana destruktiva banor som för att tala biologspråk är farliga för artens bestånd. De exempel på utlevelse, som ges på bio och i TV representerar inte någon lycklig lösning av mänskliga aggressionsproblem . . .

Stryp utbudet av våldsunderhållningen. För biografernas del skulle det kunna ske genom att belägga våldsfilmerna med en särskild skatt som åt upp biografägarens vinst, en knock-out- eller revolverskatt kanske. Om man av olika skäl drar sig för en reglering med administrativa medel, bör man överväga möjligheterna att höja filmrepertoarens standard genom förändringar av filmbranschens ekonomiska struktur. Kommunerna som biografägare är en lösning. En annan skulle vara att som komplettering till premieringen av svensk kvalitetsfilm subventionera biljettpriset på utländsk kvalitetsfilm.

För TV:s del borde det räcka med att man inser att man gör publiken en björntjänst när man bjuder på våld till lyst och att man bör gå in för en annan politik.

Visst blir det svårt att avgöra vad som är skadligt, men uppgiften är inte tekniskt omöjlig. Vi får inte vara så rädda att moralisera att vi inte törs försvara de grundläggande värderingar som alla är överens om, respekten för andras liv och tron på rättssamhället.

Framför allt skulle jag önska en debatt kring den här sidan av censurproblemet, en debatt på en ny bog, som utgår från frågeställningen varför vi importerar och sprider de sidor av den amerikanska kulturen som vi tycker sämst om. Är vi, utan att riktigt förstå vad som sker, i full färd med att psykologiskt bädda för den organiserade brottslighet, som enligt tidsplanen för kulturella företeelsers spridning, håller på att etablera sig som bäst i Sverige? Det ser så ut.

Med anledning av Tiden-artikeln fick jag av Filmcensurutredningen i uppdrag att behandla underhållningsvåldet från censursynpunkt. Följande har hämtats från ett utredningsbetänkande från 1969

Alltför hårda gränsdragningar mellan s. k. censurvänner och censurmotståndare har skapat onödiga spänningar, som har lagt hinder i vägen för en saklig diskussion av film- och TV-påverkan. En sådan diskussion bör inte gälla censurens vara eller inte vara. I stället bör censurfrågan brytas ner i sina beståndsdelar:

Vad är det man vill reglera?
Är motiven för eventuella restriktioner vetenskapligt hållbara och förenliga med andra värderingar?
Hur skall restriktioner utformas, lagtekniskt och administrativt, för att ge maximal effekt med ett minimum av negativa biverkningar?
Vilka reglerande instrument är tänkbara alternativ till formella restriktioner?

Ingripanden mot förment "tukt- och sedlighetssårande" filmsekvenser har dragit hela uppmärksamheten till sig. På så sätt har just dessa ingripanden kommit att identifieras med censurproblemet, medan våldsproblematiken kommit i skymundan. Det färskaste exemplet är "Dom

[1] Här har jag uteslutit vissa partier som även ingår i Tiden-artikeln.

kallar oss mods", där en naken bak fick mera publicitet än 1 000 fall av mord och misshandel, klippta eller oklippta. Den här gången rörde det sig om en storm i ett vattenglas. Ändå upprepar sig pressdebatten från 491 och Nyfiken gul på ett nästan mardrömslikt sätt. Vid en genomgång av gamla pressklipp har jag stött på argument från båda sidor som är nästan identiska med dem som nu förts fram med anledning av modsfilmen. Debatten tycks inte ha förts ett tuppfjät framåt.

Biografbyråns senaste utspel[1] spelar de renodlade censurmotståndarna i händerna och reser nya hinder i vägen för oss som vill byta ut de gamla censurparagraferna mot en spärr mot filmer som spekulerar i våld, filmer som ger en falskt förhärligande bild av våld och krig, filmer som höjer vår våldstolerans och smyger in våldet i vår handlingsberedskap.

Den relevanta frågeställningen är: Hur skall vi konstruera en spärr mot våldsindoktrinering, en spärr som är effektiv i så motto att den sållar bort det förförande våldet men släpper fram verklighetsorienterande information; även om denna innehåller våldsinslag. Till den senare kategorin räknar jag all film, som ärligt skildrar människans villkor. Våldet framställs här som något ont. Dess orsaker klarläggs och det onda riktar udden mot sig själv.

I sitt delbetänkande, "Filmens inflytande på sin publik", förefaller Filmcensurutredningens forskningsgrupp ha resonerat på följande sätt. Om man skulle medge, att filmen påverkar *någon* värdering, skulle opinionsbildarna i fråga om våld, sex, laglydighet, dryckesvanor, fosterlandets helgd och religionens bevarande med lika rätt kunna hävda, att publiken skall skyddas mot "negativ" påverkan på vart och ett av dessa områden. Man har undvikit detta dilemma genom att förklara, att det inte finns vetenskapliga belägg för att normer och attityder påverkas via massmedia "i en omfattning som skulle motivera särskilda samhällsingripanden".

Även om man är ense om målsättningen, att avskaffa censuren, undgår man inte intrycket att utredningen har tagit i för hårt och i onödan skjutit bort krut som borde sparats till en mera nyanserad diskussion om åtgärder mot icke önskvärda företeelser i massmedia.

Åtgärder mot våldsindoktrinering genom film och TV behöver inte betyda att man tar hänsyn till olika gruppers åsikter i andra moralfrågor. Våldet är ett negativt korrelat till livet. Vi brukar betrakta livet och respekten för livet som det högsta värdet i en värdehierarki. Denna uppfattning kommer till officiellt uttryck i strafflagen och i läroplanen för grundskolan, vars huvuduppgift skall vara: "att väcka respekt för sanning och rätt, människans egenvärde, människolivets okränkbarhet och rätten till personlig integritet". Kampen mot våldet får då en prioritet som motiverar en särställning. Det motiverar i sin tur en särbehandling av filmer, som gör propaganda för våld.

Nästa invändning gäller den vetenskapsteoretiska sidan av filmforskningsgruppens bevisföring. Man påstår att filmen ensam har så liten betydelse för opinionsbildningen att den aspekten kan negligeras. Det är beklagligt att utredningen funnit det motiverat att resonera så enkelspårigt bara av den anledningen att utredningsuppdraget gäller biograffilm. I stället borde man ha dragit upp filmens vidgade betydelse genom dess

[1] Obs: 1968.

plats i TV och behandlat biograf- och TV-film som en enhet, när det gäller effekten.

På åtgärdssidan är det riktigt att biocensur är meningslös, om samma eller värre program får visas i TV utan restriktioner. Men slutsatsen borde inte ha varit att samhällsåtgärder är överflödiga. Tvärtom blir de än mer motiverade på *både* biograf- och TV-sidan, eftersom vi har ett dubbelt utbud. Utredningens självvalda beroende av utredningsuppdraget har smak av advokatyr till förmån för biograffilmens fullständiga frihet utan hänsyn till de indoktrineringsproblem som är gemensamma för film och TV.

Med kännedom om de oerhörda praktiska svårigheterna att anordna kontrollerade experiment, som tillförlitligt mäter långsiktig mediapåverkan av normer och attityder, är det snudd på intellektuell ohederlighet att i dagens läge ta frånvaron av sådana experiment som belägg för att filmen skulle sakna betydelse för åsiktsbildning och handlingsmönster. Visserligen uttrycker sig forskningsgruppen inte fullt så absolut. Men innebörden blir dock denna om man, alla semantiska reservationer till trots, i sina rekommendationer går in för att bortse från potentiella påverkningseffekter. Om man i yttrandefrihetens intresse lägger bevisbördan på dem som önskar restriktioner, måste forskningen på det här området anständigtvis få längre tid på sig och större resurser till sitt förfogande, innan man har rätt att dra sådana kontraslutsatser som utredningen gör.

Filmcensurutredningen har redan satsat och byggt på forskning. De aktuella undersökningarna har ett betydande egenvärde. De saknar dock intresse för vad jag vill beteckna som den primära frågeställningen, nämligen film- och TV-programmens attityd- och normbildande betydelse.

Sven Ahnsjö har samlat in uppgifter från landets barnpsykiater om antalet sjukdomsfall, där störningen klart kan föras tillbaka på impulser från film och TV. Bengt Börjeson har tillfrågat personalen på ungdomsvårdsskolorna om deras uppfattning av sambandet mellan klienternas lagöverträdelser och påverkan från film och TV samt i vilken utsträckning de rättat behandlingen efter denna sin uppfattning. Knut Sveri har med tillbörlig försiktighet utvecklat sina synpunkter på film och TV som utlösande orsaker till registrerade brott. Claes Jansson har bidragit med en intressant studie av den s. k. censurpersonligheten.

Man har nöjt sig med material som bemöter de onyanserade censuranhängarnas polemik. På grund av denna beskurna målsättning ger de nämnda undersökningarna inga belägg för långsiktig normpåverkan genom film och TV. Detta tolkas som att något samband som motiverar åtgärder inte existerar. Som man frågar får man svar. Visserligen har man fått negativa svar, men utan relevans för frågeställningen om långsiktig påverkan, den som verkligen skulle motivera reglerande samhällsåtgärder.

Ett tredje sätt att söka påvisa massmedias obetydliga negativa effekt – och det överflödiga i varje kontrollåtgärd – är att studera skräckeffekter och ångestupplevelser, som är kortvariga till sin natur. Detta gäller t. ex. Olof Elthammars avhandling, "Emotionella reaktioner inför film hos

11–18-årsgrupper". Genom att konsultera yrkesgrupper, som traditionellt är ensidigt inriktade på dessa kortvariga effekter, har man fått ytterligare belägg i önskad riktning.

De skräck- och ångestupplevelser som vi alla utsatts för och som ger eko i pressen efter vissa TV-program *är* förvisso ett problem. Ändå frågar jag: Är de enbart av ondo? Kanske sitter framför TV den första generation som ser vad krig verkligen är. De som är fem år i dag blir kanske svårare att locka ut i galenskapen med fagert tal om fosterlandets ära och det härliga krigarlivet än tidigare generationer. Vilket är värst – en ångestladdad TV-kväll med mardrömmar eller ett krig som man lockas ut i på falska premisser? Watkins svar – Krigsspel – lämnade ingen tvekan på den punkten. Och den svenska pressen höll med, den gången.

Missförstå mig rätt. Jag bagatelliserar inte barnens – eller våra egna – ångestupplevelser. Men "skada" i betydelsen subjektivt obehaglig upplevelse ägnas redan tillräckligt stort utrymme i press och forskning. Men den sortens "skador" är inte huvudproblemet, utan de långsiktiga skadorna. Jag har provocerats av att man i brist på bevis skjuter ifrån sig ansvaret för de senare, som kan ha större betydelse för framtidens samhälle och samlevnadsformer än dagens skräckupplevelser. Det är svårt att förstå varför de mentalhygieniska aspekterna endast skall omfatta det korta perspektivet.

Riskerna med underhållningsvåldet i TV och på film döljer sig bedrägligt bakom just de faktorer, som bidrar till de djupa och långsiktiga effekterna av utpränglade värderingar. Programmen är underhållande, avkopplande, lustfyllda, roliga, kvicka, eleganta. I sällskap med behagliga associationer glider verklighetsförfalskningen i lyxförpackning ner i det omedvetna och rotar sig där utan att vare sig Expressen eller samvetet protesterar. Så småningom integreras värderingarna i personligheten, bl. a. styrkta av fyra garanterat kriminalinriktade TV-timmar i veckan, enligt statistiken från Sveriges Radio. De plustecken som själva underhållningsramen ("mysig lördagsrysare") sätter framför morden, misshandeln, knivhotet, följer med in i den process av norm- och attitydbildning, som pågår utan avbrott inom oss. Inom inlärningspsykologin är det fullt vetenskapligt belagt, att vi bäst lär oss sådant som presenteras i lustfyllt sammanhang.

Paradoxalt nog kan alltså ett programs farlighet – när det gäller överföring av icke önskvärda värderingar – stå i direkt proportion till dess underhållningsvärde...

I kombination med seriernas längd, som gör att man känner sig som bekant med hjälten, förstärker de den idealbildande effekten genom identifikation. Tvärtemot vad som brukar sägas i den här frågan skulle jag vilja påstå att inslaget av fiction, av verklighetsfrämmande element, snarare förstärker än försvagar underhållningsvåldets inflytande på våra åsikter och vår handlingsberedskap. Särskilt gäller detta om bruket av våld kombineras med förnuftsskäl, även skenbara sådana. Det senare är experimentellt bevisat. Från den synpunkten fungerar föräldrarnas närvaro som ytterligare en legaliserings- och inlärningsfaktor, även om den är förknippad med vissa kortsiktiga mentalhygieniska fördelar.

Publiken kan inte förväntas värja sig mot influenser som uppträder i förklädnad av underhållning. Den som tror sig "tåla" våldet bäst, dvs. inte reagerar mot det, tål det förmodligen sämst. Det fåtal som blir illa berörda och stänger av saknar intresse i detta sammanhang liksom deras recept till andra att göra detsamma. Man får inte glömma att det rör sig om kumulativa, omedvetna processer som det är meningslöst att intervjua människor om och där ens egna subjektiva erfarenheter också saknar relevans.

Anför man ett programs popularitet som ett bevis för att det är oskadligt, har man bara, i likhet med radiochefen, markerat att man inte begriper frågeställningen eller ger katten i skadeverkningarna. Även om det låter bättre, ändras heller ingenting av att man hänvisar till demokratiska principer. Man låter inte barn, som bara vill ha chokladkakor, leva på den dieten, därför att de själva skulle föredra det.

När det gäller filmer som sårar tukt och sedlighet är läget ett helt annat. Där vet ju var och en bäst själv var skon klämmer och har därför möjlighet att undvika den film som sårar. Denna publikkategori borde alltså kunna klara sina problem *utan* stöd av lagen. Däremot torde vi alla – om än i varierande grad – behöva stöd av lagen och kunniga experter på opinionsbildningens mekanismer för att förebygga en allmän höjning av våldstoleransen genom TV-Till-Vänjning, för att använda Margareta Ekströms bistra ordlek.

Om vi går över till andra, mindre affektladdade områden än de folkkära agent- och västernfilmerna finns en mycket stark tilltro till filmens förmåga att påverka människor i en viss riktning. I krigstid använder sig de flesta länder av film för indoktrinering. Politiska partier och religiösa samfund konkurrerar argt om TV-tid. Varför vill man från näringslivets sida få kommersiell TV med reklaminslag? Det finns bara ett svar. Man tror inte, man *vet* att påverkan genom massmedia får effekt och att TV är det effektivaste mediet av alla. Samma skäl som kan motivera skilda kontrollsystem för den levande bilden och det tryckta ordet.

Vi har ett par rykande aktuella exempel på den starka tilltro till film- och TV-bildens stora betydelse, som man allmänt räknar med i positiva pedagogiska sammanhang men förnekar när det gäller negativt inflytande. För ett par månader sedan redogjorde en av våra mediaexperter – som typiskt nog gått över till kommersiellt bruk av sina kunskaper – för hur Yngve Holmbergs image skulle byggas upp i valkampanjen för att slå så hårt och brett som möjligt. Rubrik: Högerledare Holmberg säljs som tvättmedel. Och i söndags mötte vi DN-rubriken: Forskare och PR-män anlitas i rekordsatsning inför valet. Det är felaktigt att tro att budskapet i program med rubriken information går in och underhållning inte. Mycket talar för att det kan förhålla sig tvärtom.

Vår nuvarande kunskap är blygsam, när det gäller filmpåverkan. Men jag kan inte gå med på att man drar växlar på den bristen. För någon tid sedan skrev laborator Gunnar Otterlind följande i DN apropos biocidproblemet: "Forskningen är tvungen att ta ställning tidigare och har skyldighet varna redan på lätta indicier. Principen måste vara: hellre fälla än fria. Lagstiftningen får anpassas och tillämpas härefter. Vi får acceptera en härav minskad ekonomisk utvecklingstakt." Detta resone-

mang bör appliceras på underhållningsvåldet tills forskningsresultaten kan ge säkrare ledning om graden och arten av tänkbara skadeverkningar.

Till och med hänvisningen till de ekonomiska aspekterna har giltighet för filmens del. För visst är detta i grunden en ekonomisk fråga. Den svenska filmproduktionen har visserligen kommit på rätt köl genom kvalitetspremieringen som fungerar bra. Men den utgör ju bara en bråkdel av den stora flod av rent kommersialiserad utländsk film, som bara styrs av en enda faktor, försäljningssiffrorna. Det är sådan film som kommer att profitera på en total frihet.

För att bemöta dem som inte vill tro att underhållningsvåldet påverkar oss negativt skulle jag vilja påstå, att det vore en mindre olycka om vi rättade vårt handlande efter denna hypotes, även om den vore felaktig, än om vi underlät att rätta oss efter den, om den är riktig.

Skräpkultur åt barnen

Debattinledning 17/4 1968 av Kerstin Elmhorn

En smula förvånat har Gunilla Ambjörnsson ställt frågor av den här typen: *Varför* får utbudet av skräpkultur fortgå obehindrat på barnsidan? *Varför* har barn- och ungdomsavdelningen på TV lägre anslag än någon annan avdelning på TV? – när en ordentlig satsning på Barn-TV vore en av de största kulturpolitiska reformer vi kan ta oss för, med tanke på hur starkt TV utbildar attityder och värderingar.

En *del* av orsakerna till att så litet görs på det här området ligger i, att så ytterligt få människor i själva verket tror på TV:s roll som attityd- och normbildare. Man repeterar visserligen frasen som papegojor, därför att den på något sätt låter professionell och passar i vissa sammanhang. Men man saknar djupare förmåga och vilja att inse den *verkliga* innebörden av filmens och TV:s normbildande betydelse.

På ett beklämmande sätt blev det klart i samband med den debatt om underhållningsvåldet som tog fart i början av året. När jag angrep så heliga kor som Helgonet, High Chaparral och agentfilmer i största allmänhet, tycks detta ha hotat vitala intressen både på konsument- och på producentsidan. *Så* vitala, att man på de mest oväntade håll förnekade den attityd- och normpåverkan genom TV, som man tror så bergfast på i positiva sammanhang.

Eljest positiva DN insinuerade på ledarplats, att våldsfilmernas attitydskapande funktion kunde vara en elmhornsk skrivbordsprodukt. Filmcensurutredningen och andra "radikaler" fick plötsligt mycket höga vetenskapliga krav, och krävde vetenskapliga bevis för TV:s påverkan, något man aldrig krävt för det egna påståendet att film och TV inte skulle ha sådan betydelse, att det vore motiverat med samhällsreglerade åtgärder av något slag. Andra tyckte att problemet med gränsdragningen mellan skadligt och oskadligt var så stort, att det i yttrandefrihetens namn var bättre att släppa igenom allting. Från filminstitutets sida slutligen reagerade man negativt på att jag drog in moraliska aspekter på filmutbudet och inte höll mig till de mer salongsfähiga kvalitetsreso-

nemangen. Man menade dessutom att endast sådana är politiskt möjliga.

I övrigt en hel provkarta på skygglappar så fort man går från de svepande generella – till intet förpliktigande – formuleringarna och slår ned på en viss konkret punkt. Och det rör sig om fördomar som är särskilt svåra att bekämpa, eftersom de uppträder i vetenskaplig och radikal förklädnad. Och om en kamp som måste föras och vinnas, om vi skall komma till rätta med barnkulturen. På vuxensidan finns starka intressen som med hjälp av olika statuskryckor lyckas balansera skräpkulturen med viktiga och bra kulturinslag. Men det gör det inte på barnsidan. Och inte har vi tid att vänta på att det byggs upp en större kår av barnkulturarbetare som lånar sin egen prestige åt det dom sysslar med, så som Lennart Hellsing och Astrid Lindgren har lyckats med.

Nej, den kortaste och ärligaste vägen går över ett allmänt accepterande av att filmens och TV:s attityd- och normbildande betydelse inte är en tom fras utan en realitet som det gäller att rätta sin strategi efter. Och att vi har ett oerhört moraliskt ansvar för vad massmedia bjuder och inte bjuder barn och ungdom på. Det har inte minskat genom att det stora utbudet ytligt sett minskat fritidsproblemen. Utan ökat genom det växande utbudet och våra teoretiska styrningsmöjligheter. Den styrningen kan inte längre ligga hos distributörer som enbart anlägger ekonomiska aspekter eller hos en TV-ledning, som säger att slagsmålen i High Chaparral inte skäms för sig.

Vad händer medan vi ingenting gör?

Efter införandet av den allmänna kvalitetspremieringen av svenska filmer försvann den tidigare befrielsen från nöjesskatt på matinéfilmer som rekommenderats av Barnfilmkommittén. I och med det upphörde biografägarnas intresse för rekommendationerna. Det blev fritt fram för de förljugna produkter som bygger på bakåtsträvande värderingar med eller utan våldsindoktrinering. Att de klipps ner för att bli barntillåtna gör dem sällan bättre. Enligt Barnfilmkommittén är det tvärtom. Särskilt våldsfilmerna består efter klippningen av ett sammelsurium av obegripliga våldsamma enskildheter, som ger ett kaotiskt intryck.

Många barn ser den här smörjan varje söndag. Mest är det 6–12-åringar.

Över 12 år kan man, om man inte är speciellt liten till växten, komma in på riktig, oklippt pang-pang-film, bara man inte talar om sin riktiga ålder.

Från en kriminalitetsundersökning, där jag bl. a. ställer massmediakonsumtion av olika slag i relation till kriminalitet, har jag fått resultat som liknar Furhammars – nämligen att barn med dåliga emotionella relationer till, ofta, samhällsfientliga föräldrar – dvs. barn med brist på normer eller med icke önskvärda normer – är de som *oftast* går på bio och får de här tendenserna förstärkta. De säger själva att de föredrar spännande och ruskiga filmer framför roliga filmer, och deras val visar detsamma. Något som man visserligen bör betrakta som ett symptom på missanpassning och inte som en orsak. Men faktum kvarstår, att *just* de grupper som skulle behöva en stimulans och ett normstöd som de inte får hemma, oftare än andra exponeras för *negativ* normpåverkan.

Något om TV (1968)

1. 95 % av alla barnhushåll i Stockholm har TV.
2. 4 timmar i veckan körs program av västern-, agent- eller krim.karaktär.
3. Varannan 7–12-åring i Stockholm ser på TV tre timmar varje dag, ofta 3 program i följd.
4. Hälften av alla barn ser program som *annonseras* som olämpliga för barn.
5. 90 % av programmen ses tillsammans med någon förälder – som sanktionerar programmens innehåll genom sin närvaro – som ju i allmänhet *inte* är förenad med protester mot innehållet.
6. Flertalet barn tycker att västern och agentserierna är roligast och bäst. Missar dem ogärna och för ett himla liv om de inte får se dem på kvällen. I så fall har de reprisen kvar – till förtvivlan för de föräldrar som försöker sålla bort de värsta programmen men som effektivt motarbetas av TV själv, som bara är ute efter höga publiksiffror.

De som gör populära TV-program vet precis vilka ingredienser som går hem och vilka hjälpmedel som skall till.

Spänning skapas genom att använda så dramatiskt tacksamma komponenter som liv, död, pengar och fart. Tittarnas sympatier och inlevelse skapas genom att man erbjuder identifikationsobjekt med sympatiska drag – helst flera olika för att tillfredsställa olika personlighetstyper. Plus fem nypor humor och friska tag.

Tittarna går snällt på och det gör tydligen TV-ledningen också utan att begripa att man är offer för proffs på att sälja våldsmentalitet. Det skulle inte kunna göras skickligare! Alla kriterier på en inlärningssituation är uppfyllda. Sammanhanget är lustbetonat, kaffet framdukat. Inget är obegripligt. Skurkar är skurkar och hjältar är hjältar. Inga besvärliga nyanser. Hjältarna vinner. Deras metoder är alltså bra, vad dom än tar sig till. Deras syften är vällovliga, eftersom de hör hemma på den vita sidan. Identifikationsmomentet och mors och fars tysta godkännande förstärker effekten. Slutligen tillkommer den motivation som hör ihop med behovet att tillsammans med kamraterna kunna prata om och imitera detaljer i händelseförloppet.

Hur kan någon komma och påstå att vi skulle förbli opåverkade av våldspropagandan i denna förföriska tappning samtidigt som man tar för givet att högertrafik och politik och tvättmedel går att sälja i TV? Tyvärr är det ju inte så att program som har rubriken information går in och underhållningsprogram inte. Ett dolt budskap går hem minst lika bra som ett öppet.

Det är tydligen det som går mångas ära för när att erkänna. Att man skulle kunna tänkas bli påverkad så att säga mot sin vilja, dvs. förförd. Men det är precis vad vi blir, utan att märka det. Det är meningslöst att fråga sig själv eller andra om man blivit påverkad. Ingen vet det själv, eftersom det är fråga om en omedveten, kumulativ process.

För barnens del kan man möjligen erkänna att påverkan är möjlig. Det har till effekt att man bara vill resonera kring frågor som anses speciellt tillämpliga på barn, t. ex. åldersgränsen för barnförbjuden film och

TV-program med svordomar eller skrämseleffekter. För så långt känner ingen vuxen sina intressen eller sin stolthet hotade.

Men nu är det ju så att vuxna skräpprogram i realiteten också är barnprogram. Därför måste vi diskutera också dem och deras inverkan på publiken. Det är inte stor mening att i debatten skilja på vuxenprogram och barnprogram. Bra barnprogram är trevliga för vuxna. Och dåliga vuxenprogram är skadliga för både barn och vuxna.

Slutligen några ord om kvalitetsbegreppet. I våldsfilmdebatten har man som skäl för att behålla underhållningsvåldet kört fram med att det skulle vara svårt att skilja på vad som är skadligt och oskadligt. Motsvarande betänkligheter anförs aldrig när det gäller konsten att skilja på god och dålig kvalitet. Där tror sig var och en vara kompetent bedömare.

I och för sig skulle *det* tala för att man trots allt gick på kvalitetsbegreppet, som dessutom har status och inte är belastat med att vara moraliserande, i varje fall inte i samma grad som ordet våldsindoktrinering.

Men – mot en renodlad kvalitetslinje talar för det första att det faktiskt är svårare att finna hållbara kriterier på vad som är god kvalitet än på vad som är skadligt. För det andra finns det inget som utesluter att farliga idéer, t. ex. våldets och vapenmaktens förhärligande och överlägsenhet över andra metoder, framställs på det kvalitativt mest utsökta sätt.

Vad är det för fult med moraliska ställningstaganden? Varför törs vi inte ta vårt ansvar för vissa idéer? Man har rest den invändningen, att var och en med lika rätt kan kräva att hänsyn tas till hans moraliska värderingar och att man hamnar i en omöjlig situation, vars innebörd blir reaktionär, att det skulle bli fråga om en utslätande åsiktsstyrning. Mot detta resonemang vill jag säga, att det *inte* är meningen att ta hänsyn till alla gruppers mer eller mindre privata moral utan till den officiella. Det är bara att läsa i strafflagen. Mord, misshandel, utpressning och frihetsberövande är straffbelagda. Däremot inte samlevnad utanför äktenskapets ram, inte skilsmässa och nakenbad och annat som betraktas som synd i vissa kretsar. Vår lagstiftning är faktiskt relativt modern. Vi skulle, utan större fara, kunna kräva att TV inte gjorde propaganda för straffbelagda handlingar. Givetvis kvarstår problemet, var gränsen går mellan att skildra och att göra propaganda för. Men det är ett annat problem, som norm- och reklamspecialister nog skulle klara av – något så när, i alla fall. Att något inte går att göra perfekt är ju inget skäl att inte försöka så gott man kan, som man gör på andra områden . . . Vi kan faktiskt kräva att barn och ungdom via massmedia bibringas samma ideal som de som gäller på skolans område, respekt för andras liv och människovärde. Givetvis skall kvalitetsaspekten inte glömmas bort. Men den är trots allt något av en överbyggnad, som det är fel att starta med. . .

Post-Scriptum 1975

I samband med Rädda barnens aktion mot mediavåldet 1975 gav TBV ut ett studiematerial där delar av utredningspromemorian på de

närmast föregående sidorna ingick. Under de år som förlöpt sedan denna kom till, hade min uppfattning ändrats på vissa punkter och jag kände behov att ett tillägg som kallades post-scriptum 1975. Då detta tämligen väl avspelar förändringen i debattklimat och problemfokusering, följer det nedan.

"Sedan debatten om våld på film och TV 1968–69 har det hänt en hel del.

Till det positiva hör att det inte längre betraktas som reaktionärt att oroas av den ständigt pågående våldsindoktrineringen. Utvecklingen mot mer och öppet våld i samhället har gått så långt, att man på nya premisser är beredd att diskutera alla tänkbara orsaker, däribland våld i TV.

Under samma tidsperiod har den sammanlagda programtiden för underhållningsvåld ökat liksom våldsinslagen i nyhetsreportagen. Vad som nu skrivs och sägs i frågan handlar mindre om aggression som ett isolerat psykologiskt personbundet fenomen än om våldshandlingar och våldsmentalitet som berör alla i samhället som subjekt och/eller som offer. Denna förändring tyder på en mer realistisk, mer social vinkling av problemet än den snäva psykiatriskt-psykologiska syn som rådde i slutet av sextiotalet.

Den forskare som sist höll fast vid idén att påverkan är kortvarig och snarast positiv genom att vara aggressionslösande, har ändrat ståndpunkt och anslutit sig till dem, vilkas experiment visade att exponering för våld ökar toleransen för och benägenheten för eget våld.

Trots vad som sålunda hänt under de senaste åren har ingen av den grupp som tillsammans förlöjligade dem som i slutet av 60-talet tog upp problemet om våldspåverkan genom massmedia redovisat någon ändrad uppfattning eller attityd i frågan. Detta om något bevisar att deras ställningstagande då som nu inte var sakligt grundat utan baserades på vested interests (dolda egenintressen) av olika slag.

Det bör observeras att även i de fall där det kan vara fråga om en katharsiseffekt (rening – upplösning av spänning) som minskar en persons tillfälliga eller allmänna aggressionsladdning, hindrar inte detta att det samtidigt sker en överföring av våldspositiva normer. Snarare är det tvärtom, eftersom upplevelsen sannolikt är positiv och som sådan får en överspridning även till innehållet i den/det spänningslösande filmen/programmet.

Det är också frapperande hur få – även bland fackpsykologer – som känner till de senaste forskningsrönen och katharsisteorins söndervittring. Skulden kan delvis läggas på massmedia som av naturliga skäl inte bidragit särskilt energiskt att upplysa om vådorna av vissa av de egna produkterna. Att informationen inte nått fram eller in bevisar också vad jag påstod för flera år sedan, nämligen att människor värjer sig mot tanken på att de skulle vara föremål för påverkan och att deras utsagor därför är fullständigt värdelösa när de betygar att de går opåverkade från det sista mordet i TV-rutan.

Idag gäller mångas oro mera den avtrubbning, som kan följa av allt våld och lidande i nyhetsinslag och reportage än effekterna av under-

hållningsvåldet. Själv börjar jag luta åt samma håll. Gränsen lär ha gått under Biafrakriget. Många påstår att de just då byggde upp skyddsmekanismer av distansering och förnekande för att överhuvudtaget stå ut med vad som då visades. Och det var bara början.

Vi skall vara rädda om vår förmåga att bli chockade och förtvivlade. Vi får inte bli avtrubbade för då förlorar informationen om olyckorna ute i världen sitt värde, moraliskt och politiskt. En tänkbar väg är att ransonera bilderna av dödande och lidande, inte för att slippa dem utan för att bli drabbade när de måste komma. Detta är en fråga med mycket svåra avvägningar. Men som så ofta inom det här problemkomplexet är frågan om man har rätt att avstå från avvägningar och bedömningar bara för att de är svåra. Är detta inte att göra det för lätt för sig i objektivitetens och journalistikens och 'Konstens' namn?"

Kapitel 29 George Comstock m. fl.: Television and human behavior med "Slutet på Katharsisteorin"

George Comstock m. fl.: "Television and human behavior" med "Slutet på Katharsisteorin"

"Television and human behavior" – TV och mänskligt beteende

Inledning

Detta är en härlig bok från 1978, skriven i samarbete mellan de kända mediaforskarna *George Comstock, Steven Chaffee, Natan Katzman, Maxwell Mc Combs and Donald Roberts.*

De analyserar och kommenterar all TV-forskning av betydelse fram till 1977 med ett tillskott av egna allmänt förnuftiga och genomtänkta synpunkter som tillför en ny och värdefull dimension utöver de refererade resultaten. Begreppsapparaten är präglad av författarnas vetenskapliga bakgrund och metodresonemangen är avancerade. Boken är 550 sidor tjock. Den tog tre år att skriva, trots datasökning och en stor stab av medarbetare. Tyvärr finns inte tidsutrymme för översättning och referat av detta värdefulla arbete – inte ens för vad jag uppfattar som de mest centrala kapitlen, "One Highly Attracted Public" – dvs. barnen – "The Psychology of Behavioral Effects" – sid 173–289 och 385–452. Men det bör rekommenderas till alla som är intresserade av kvalificerade analyser av hithörande frågor. I en förenklad tappning kan vi ta del av författarnas historik över påverkningsforskningen i den föreliggande rapportens kap. 3 "Diskussion av begreppet TV-effekter", där jag plockat in "Vad gör TV med människorna – perspektiv på TV-forskningen", så som den refereras i "Sakligt, opartiskt, jämställt?".

Katharsisstriden

Direkt från Comstock m. fl. skall jag dock hämta centrala partier från det avsnitt där de behandlar den omstridda katharsisteorin. Om denna skriver de bl. a. under rubriken "*Katharsisstriden*" följande.

> "Det finns faktiskt två katharsis-hypoteser:
>
> - den ena att eget öppet aggressivt beteende reducerar upphetsning/ilska ('arousal')
> - den andra att andras ställföreträdande aggressiva beteende reducerar upphetsning

Hypotesen om öppet aggressivt beteende i katharsisprocessen

Som en milstolpe konstaterade Dollard m. fl. i sitt psykoanalytiska arbete från 1939 om frustration (besvikelse) och aggression att 'uttryckandet av varje aggressionshandling är en katharsis[1] som reducerar drivkraften till alla andra aggressiva handlingar'. Detta uttalande förkroppsligar gammal folklig visdom. Ett vanligt råd är exempelvis att 'gråta ut ordentligt och bli av med sorgen'. Denna uppfattning att en känslomässig högspänning (av många lika slag) kan få utlopp genom öppet utagerande har fått visst stöd i den empiriska litteraturen . . .

Konecni drar slutsatsen att, eftersom aggressivitet är klart överlägsen icke-aggressivt beteende när det gäller att reducera upphetsning av typen ilska från en obehagligt hög nivå, 'så ökar sannolikheten för aggressivitet i framtida ilskesituationer för varje gång man upplever att aggressivitet 'lättar på locket'. Denna hypotes är dock inte helt bekräftad . . . Men Konecni drar slutsatsen att i det långa loppet 'föder aggression aggression' (för en själv) även när/om den är kombinerad med katharsis.[2]

Hypotesen om ställföreträdande aggressivt beteende i katharsisprocessen

Medan vi (Comstock m. fl.) har accepterat katharsis i Konecnis mening – väsentligen Dollards ursprungliga uppfattning . . . har vi inte använt oss den andra mer komplicerade och kontroversiella hypotesen om ställföreträdande katharsis som förutsätter en serie av stödjande faktorer som gör den till en ganska osannolik händelse. Vi är därför inte förvånade över att bara ett fåtal studier uppges testa denna hypotes. Visserligen har den ofta utnyttjats på grund av alltför lättillgängliga (och populära) tolkningar, men eftersom den i själva verket är komplicerad har den inte prövats lika ofta som den har hävdats och hänvisats till. Låt oss på grund av den debatt som omgivit den "ställföreträdande" katharsisteorin, gå igenom den i detalj och därefter examinera hithörande forskning.

På 400-talet f. K. skrev Aristoteles i en handbok om drama och poesi . . . om katharsis av rädsla och medlidande.

> "Termen katharsis betydde bokstavligen rening, rensa, luttra, rentvå och man kan tänka sig flera möjliga tolkningar av karaktären hos den reningsprocess som Aristoteles hade i åtanke . . ."

Aristoteles sade ingenting om katharsis av aggression. Det står helt klart. Hans kommentar – som är utgångspunkten för en utförlig analys av strukturen hos ett emotionellt framgångsrikt dra-

[1] Se def. nedan.

[2] Jämför K. Elmborn 1975 sid. 393 i den föreliggande rapporten.

ma – "hänförde sig enbart till rädsla och medlidande . . . närmast i betydelsen ångest och identifiering med offret. Känslomässigt har båda delarna mera anknytning till ens egna känslor för offret".

> "Vi skulle naturligtvis inte bry oss om en aristotelisk utläggning om känslor, om det inte vore för det faktum att denna så ofta citeras av företrädare för den ställföreträdande katharsisteorin som en auktoritet och en garant för uttalandets tillämplighet på aggressivt beteende. Man behöver inte läsa Aristoteles särskilt ingående för att upptäcka att detta är missbruk av ett ärevördigt begrepp . . .
>
> Givetvis behöver man inte vända sig till Aristoteles för att formulera en empirisk hypotes för att testas i dag. Hans (empiriska) 'data' var troligtvis en produkt av introspektion". . .

Efter att ha visat på vilka orimliga konsekvenser det skulle leda till om man applicerade katharsis-idén i olika sammanhang fortsätter förf.

> "Icke desto mindre kvarstår möjligheten att katharsisfenomen skulle kunna inträffa under *speciella förhållanden*. Låt oss se vad det finns för stöd för detta beträffande just aggression, där teorin förfäktas mest ihärdigt."

– – –

Feshbach har varit den ledande företrädaren för hypotesen att tittandet på avbildat våld skulle inspirera aggressiva fantasier som i sin tur utan öppet aggressivt beteende skulle "rena" tittaren från redan förhöjda ("aroused") aggressiva tendenser.

Han (Feshbach) föreslog (1955):

> "Uttryck för fientlighet i fantasin kommer delvis att reducera den aggression som skapats av situationen. Det idealiska sättet att testa denna hypotes vore genom att *skapa aggressivitet*, mäta dess styrka, skjuta in fantasier och därefter mäta aggressivitetens styrka en andra gång."

Det bör observeras att denna hypotes omfattar två steg. I den första fasen skapas "upphetsning/ilska utan att det upphetsade beteendet inträffar – för att avlastas genom fortsatt tittande i nästa fas. En parallell till att Aristoteles lokaliserar katharsis till slutfasen av dramat efter det att detta först hetsat upp publiken".

Feshbach prövade sin hypotes första gången 1955 – utan att överhuvudtaget använda sig av film eller TV. "Han jämförde aggressiviteten hos tre försöksgrupper. I två av dessa blev deltagarna förolämpade. Deltagarna i den ena av dessa fick tillfälle att ge uttryck för sin fientlighet genom att avge historier i TAT-test (man visar en bild och deltagaren får berätta vad bilden föreställer). Därefter testades deltagarnas aggressivitetsnivå med attitydtest och ett test där man själv får avsluta påbörjade meningar. Den grupp som först fått berätta TAT-historier visade en lägre aggres-

sivitetsnivå än jämförelsegruppen som gick direkt till sluttest. Ett år senare gjorde Feshbach om försöket men bytte ut TAT-berättelsen mot fri lek med möjligheter till aggressionsutlevelse. Detta mellanspel ökade aggressiviteten ytterligare för pojkarna och gjorde ingen skillnad för flickorna". . .

"1961 *poängterade Feshbach själv att katharsis endast kunde äga rum om personen blivit upphetsad (uppretad) innan han/hon upplevde de ställföreträdande aggressiva aktiviteterna.* (1955 TAT, och 1956 – utan effekt – aggressiv fri lek). *Om detta villkor inte var uppfyllt ansåg han att fantasi-aggressiviteten i stället skulle öka aggressionsnivån".* OBS!

"Den första som prövade katharsisteorins tillämplighet på 'de aggressiva och fientliga teman som dominerar så många underhållningsfilmer, reklamTVprogram och serietidningar' var *Alberta Siegel* 1956. Hon fann inga skillnader i lekbeteendet mellan barn som fick se en aggressiv fictionfilm, och sådana som fick se en 'neutral' film."[1]

Trots att katharsis-teorin, även av Feshbach själv, begränsades till isolerade sekvenser med uppretnings- och nertoningsmoment i direkt följd, började ändå en del forskare att studera de ackumulerade "katharsis-efekterna" av många våldsprogram. Detta var teoretiskt fel på två sätt. *Dels* var deltagarna inte målmedvetet uppretade före de enskilda titt-nings-tillfällena, *dels* försökte man över en längre tid lägga ihop tillstånd som hänförde sig till enskilda tillfällen.

Med undantag för Feshbach själv fick man heller inget samband mellan mycket tittande på TV-våld och låg aggressivitet. I stället fick flera undersökningar det motsatta resultatet, att mycket tittande på TV-våld skapar aggressivt beteende. Dessa använde reellt våldsbeteende som mått på aggressviteten och inte verbala projektiva test eller attitydsfrågor.[2]

Kommentar:

För de flesta av filmbranschens företrädare och den stora allmänheten har det ännu inte gått upp att den ställföreträdande katharsisteorin som bygger på ställföreträdande utlevelse i fantasin med hjälp av film och TV är hopplöst överspelad. Den bör inte hållas vid liv genom hopblandning med egen äkta direktutlevelse – särskilt som även denna, enligt Konecni, har dubiösa bieffekter (sid. 398 i föreliggande rapport).

Det är ganska anmärkningsvärt att dessa laboratoriemässiga uppretningar av försökspersoner med *efterföljande verbala laboratorietest* under många år togs och fortfarande tas som intäkt för att människor blir snälla och avslappnade av att se våldsfilmer på TV och bio. En sådan tolkning tyder på mycket starka motiv hos uttolkarna.

Egentligen borde katharsisteorin omformuleras med utgångspunkt från tillgängliga resultat.

[1] G. Comstock m. fl., 197 sid. 422–426 (ref. och citat).

[2] Ref. av G. Comstock m. fl. sid. 427–428.

Den skulle då få följande lydelse: Fiction-program med våld i kan ibland användas med framgång för att avleda ilska hos och lugna ner personer som man först retat upp ordenligt. Då sådana situationer är ganska sällsynta i verkliga livet får teorin ingen praktisk betydelse. Den kan och får aldrig ges innebörden att man blir vänlig och avstressad av att se på TV/film-våld. (K. E.)

Andra synpunkter på TV-forskningen, hämtade från olika ställen i Comstock m. fl.

> "För att kunna slå fast att en viss faktor har betydelse i praktiska programsammanhang, krävs andra undersökningsmetoder än de som i allmänhet används för att demonstrera själva förekomsten av en sådan faktor . . .
>
> Undersökningar som studerar en faktors relevans för en viss effekt ('internal validity') brukar kallas experimentella. Surveys eller fältstudier brukar man kalla undersökningar som studerar hur ofta denna faktor och dess effekter förekommer i verkligheten i ett ganska väl tilltaget material för att få en uppfattning om hur generaliserbart (external validity) resultatet är utanför de speciella förhållanden (ofta laboratorier) där man först 'hittade' sambandet. Innan man kan formulera några policy-rekommendationer utifrån forskningsresultatet bör man ha resultat från båda dessa undersökningstyper: dvs. *1. både bevis för att den antagna mekanismen existerar och fungerar och 2. för att den fungerar tillräckligt ofta för att motivera att man också gör någonting åt saken. Som vi skall se är det inte många frågeställningar som har studerats så grundligt.*"[1]

Utifrån detta konstaterande resonerar förf. kring hur forskningen borde läggas upp i fortsättningen. Bl. a. menar de att det är viktigt att skilja mellan undersökningar som läggs upp för att *bygga upp teorier* om TV-påverkan och undersökningar som man lägger upp för att *testa hypoteser* som härleds ur sådana teorier[2].

I kapitlet "Framtiden" analyserar förf. frågeställningar och problem som återstår att belysa samt skisserar olika modeller för sådan belysning.

Trots sin kritiska och skeptiska inställning till existerande forskning går Comstock m. fl. på ett par ställen ifrån sin analyserande och svårtillgängliga framställningsstil och vågar några punktvisa sammanfattningar.

Sålunda konstaterar de om unga tittares reaktioner på våld i TV, att man funnit att

> "– När en gärningsman (förövare av våld) belönas eller inte straffas *ökar* sannolikheten för efterföljande aggression aggressivitet hos/av[3] den unga tittaren; när en gärningsman straffas, *minskar*

[1] Sid. 399.

[2] Ref. av sid. 397.

[3] Som jag tidigare varit inne på är det ett problem att man inte skiljer mellan känslan aggression och aggressivt beteende. (K. E.)

aggressiviteten (Bandura 1965a; Bandura, Ross, Ross, 1963b; Rosekrans o. Hartup 1967).

– När våldet presenteras som berättigat *ökar sannolikheten* för efterföljande aggressivitet hos den unga tittaren (Berkowitz o. Rawlings 1963; Meyer 1972 c).

– När det avbildade våldet innehåller moment som matchar (knyter an till) förhållanden i verkligheten – som liknande namn och utseende – *ökar sannolikheten* för efterföljande aggressivitet (Berkowitz o. Geen 1966).

– När förövaren liknar tittaren *ökar sannolikheten* för efterföljande aggressivitet hos den unga tittaren (Rosekrans 1967).

– Avbildat våld mellan personer som är motiverade att skada varandra *ökar sannolikheten* för efterföljande våld. (Berkowitz o. Aliato 1973, Geen o. Stonner 1972.)

– *Våld* mellan personer *i verkligheten* ger en *högre sannolikhet* för efterföljande aggressivitet än 'låtsat' ("fictional") våld, (Feshbach 1972).

Presentation av starkt *upphetsande material av alla slag ökar sannolikheten* för efterföljande aggressivitet när detta är en adekvat ('appropriate') reaktion. (Zillman, 1971; Tannenbaum o. Zillman 1975)[1]."

Om vad det förhållandet att våldet framställs som berättigat betyder för den modellskapande effekten skriver förf.

"Tillsammantagna leder gjorda u. s. till flera slutsatser om det avbildade våldets berättigande:

Skäl för att hämnas är ett element i handlingen som inte gärna kan leda till något annat än aggressivt beteende – i varje fall har ingen annan typ av beteende studerats i samband med 'berättigande' (inte helt adekvat övers. av 'justification').

'Berättigandet' fungerar främst som en hämningsminskande faktor, som snarare motverkar att följderna av våldet upplevs som negativa än direkt stimulerar till aggressivt beteende.

Ju mera skälet för att göra förebildens våld berättigat sammanfaller med vad tittaren upplever, desto mera minskas hämningen mot att gilla och ta efter våldet – särskilt när det samverkar med tittarens egen motiverade stämning.

TV-industrins egen 'kod' som tillåter att 'den goda hjälten' utövar våld, har inget stöd i forskningen"[2] *– som tvärtom visar att just detta ger upphov till efterföljd. (K. E.)*

Kommentar:

En annan föreställning är att TV-våldet inte ger negativa effekter, om man visar dess skadliga eller plågsamma konsekvenser. *C. Svarz och L. Berkowitz* genomförde 1976 ett experiment som kan tyda på det rakt motsatta förhållandet. Experimentet har dock en sådan uppläggning (typisk för aggressionsforskare) att det i efterhand är svårt att uttolka om det negativa beteendet betingats (lärts in genom koppling till något som

[1] Sid. 479–480.

[2] Sid. 441–442.

upplevts som positivt) genom att det första "offret" tillfogades smärta eller om det berodde på den provokation som ingick som ett led i experimentsituationen.

Intressantare än själva experimentet är förf.'s genomgång av olika teorier och arbeten om denna centrala och känsliga fråga.[1] (K. E.)

[1] Ref. av C. Svarz, L. Berkowitz "Effects of a Stimulus Associated with a Victum's pain on Later Aggression" i Journal of Personality and Social Psychology 1976, Vol 33 No 5 sid. 623–631.

Kapitel 30 G. Gerbner: Stortittarnas farliga värld[1]

[1] Reprinted from Psychology Today Magazine Copyright 1976 Ziff-Davis Publishing Company

Med inledning av K. E.

G. Gerbner: Stortittarnas farliga värld

Med inledning av K. E.

Inledning

Gerbners undersökningsresultat hör till dem som de senaste åren diskuterats mest och gjort det djupaste intrycket. En orsak härtill är att de stämmer väl med allmänna iakttagelser av en tilltagande rädsla bland människor för andra människor, särskilt i anonyma storstadsregioner. En annan orsak är att Gerbners mått på påverkan av media inte är teoretiskt eller laboratoriemässigt utan har direkt anknytning till den sociala verkligheten, närmare bestämt hur fylld av risker människorna tror att denna verklighet är.

I koncentrat går resultaten ut på att ju mer TV-våld man ser, desto riskfylldare och våldsammare upplevs verkligheten. Ytligt sett kan detta synas gå emot de resultat som talar om avtrubbning. Så är det emellertid inte, för det är fråga om två olika perspektiv. Avtrubbningen gäller förmågan att bli upprörd å *andras* vägnar och att ha medkännande med *andras* lidande i konkreta situationer. Gerbners resultat handlar om den riskbedömning som man gör *för egen del* i tänkta situationer i den egna miljön. En orealistiskt hög riskbedömning utgör ett ont i sig själv och kan fungera som motiv till vissa olyckliga politiska ställningstaganden – vilket framgår av den följande översättningen. Av allmänna erfarenheter kan man vidare sluta sig till, att rädda människor med en oriktig riskbedömning är alltför benägna att själva ta till våld därför att de känner sig hotade. De har negativa förväntningar och en hög beredskap för våld.

Om en sådan negativ ängslig attityd till omgivningens riktiga och inbillade hot under många år kombineras med förebilder till olika våldsmetoder i TV och med programmens inställning att våld bör mötas med våld, är det inte svårt att föreställa sig att alla dessa faktorer – ihop med ett hetsigt storstadsklimat – kan leda till onödiga våldshandlingar både mellan människor som känner varann och mellan representanter för grupper med potentiellt motstridiga intressen – vuxna gentemot yngre, yngre gentemot vuxna, "vita" gentemot "svarta", "svarta" gentemot "vita" osv.

Däremot är det mycket svårt att tänka sig en vetenskaplig metod som direkt kan koppla samman verklighetens konkreta vålds- och hotsituationer med alla de olika slags budskap som under många år nått TV-tittarna och på varierande sätt tagits upp i deras olika personligheter. Det är just därför att alla systematiska vetenskapliga studier bara kan studera en faktor i taget som betydelsen av var och en av dessa

framstår som obetydlig. Att därmed också betrakta sådana faktorer som ointressanta är lika ologiskt som att undervärdera jästens betydelse i ett brödbak eller järnets betydelse för hälsan. När flera faktorer samverkar är alla intressanta även om de var för sig endast drar mindre strån till stacken. (K. E.)

Över till *George Gerbner själv i en artikel som han ihop med Larry Gross* har publicerat i Psychology to-day, april 1976 *"The Scary world of TV's heavy viewers" (Stortittarnas farliga värld).*

"Många kritiker oroar sig över TV-våldet, mest av fruktan för att det kan stimulera tittarna till aggressiva och våldsamma handlingar. Vår forskning visar däremot att konsekvenserna av att leva med TV's symboliska värld av våld kan vara mycket mera långtgående.

Vi menar att TV på ett drastiskt sätt demonstrerar auktoritetens makt i vårt samhälle och de risker som är förenade med att bryta mot samhällets regler. Våldsfyllda program visar vem som klarar sig undan med vad och mot vem. De lär ut rollen som offer och ett accepterande av våldet som en social realitet som vi måste lära oss att leva med – eller fly från.

Vi har funnit att människor som tittar mycket på TV betraktar verkligheten som mera farlig och skrämmande än de som tittar lite. Stortittarna litar mindre på andra medborgare och är mer rädda för verkligheten.

Eftersom de flesta av TV's 'action/äventyrsprogram' utspelar sig i städer är det möjligt att den rädsla de ger upphov till bidrar till medelklassens pågående flykt från våra städer. *Rädslan kan också skapa växande krav på polisskydd och val av politiker som mer än annat poängterar behovet av 'lag och ordning'.*

De som tvivlar på TV's betydelse bör tänka på den inverkan som bilen hade på det amerikanska samhället. När bilen först 'bröt ut' på de dammiga landsvägarna kring sekelskiftet såg de flesta amerikaner den som en hästlös vagn, inte som den främsta kraften mot ett nytt sätt att leva. På liknande sätt tenderar de av oss som växte upp före TV's tid att bara betrakta den som ett annat medium i raden av 1900-talets masskommunikationssystem som radio och bio. Men TV är något annat än bara ett nytt medium.

TV: den universella läroplanen

Om du föddes före 1950, kom TV in i ditt liv efter de mest grundläggande åren. Om du nu är en stortittare som är beroende av TV ('addict') är det svårt för dig att förstå den förvandling som TV har åstadkommit. Föreställ dig till exempel att du tillbringade sex timmar om dagen i kvartersbiografen när du var 12 år. Ingen förälder skulle ha tillåtit något sådant. Ändå tittar nästan hälften av 12-åringarna i vår us på TV sex timmar eller mer i genomsnitt varje dag. För många fortsätter denna vana även när de blir vuxna.

På grundval av våra studier beräknar vi att ungefär var tredje vuxen amerikan i genomsnitt tittar på TV 4 timmar eller mer per dag.

TV är annorlunda än alla andra media. Från vaggan till graven är den invävd i vardagslivet i nästan varje hem. Till skillnad från biograferna sänder den jämt och när den väl är inköpt kostar den nästan ingenting. Till skillnad från radio kan den visa och inte bara berätta. Till skillnad från teatrar och biografer kräver den inte att man går hemifrån. Med nästan obegränsad tillgång träder TV in i människans liv före läskunnigheten och urholkar denna i växande utsträckning.

Aldrig har en så stor och heterogen publik – från barnkammaren till pensionärshemmet, från slumbostäder till villakvarter[1] – delat så mycket av ett och samma kulturella system av budskap och föreställning och omvärderingar som ligger inbäddade i dessa. TV erbjuder en universell läroplan som alla kan tillgodogöra sig."

Kommentar:

Olika personer tillgodogör sig dock olika delar på olika sätt och på var sitt håll. (K. E.)

TV-eremiten

"Föreställ dig en emerit som lever i en grotta bara förenad med yttervärlden genom en TV-apparat som endast sänder under s. k. Prime-time (20–23, då man mest sänder underhållnings- och våldsprogram i USA). Hans kännedom om världen skulle enbart byggas upp genom förställningar och fakta som han med viss möda kunde plocka fram ur de påhittade ('fictional') händelser, personer, ting och platser som skulle förekomma i bildrutan. Hans förväntningar och bedömningar av hur världen fungerar skulle följa TV-programmens konventioner med deras förutsägbara handling och slut. Hans syn på den mänskliga naturen skulle formas av TV-figurernas ytliga psykologi.

Visserligen är ingen av oss totalt beroende av TV för vår syn på världen, men det är heller inte många av oss som har tillfälle att observera verkligheten på polisstationer, i rättssalar, bolagens styrelserum eller i sjukhusens operationssalar. *Även om kritikerna klagar över de stereotypa karaktärerna och handlingen i TV-programmen, är det många tittare som betraktar dem som representativa för det verkliga livet.* Alla som betvivlar detta påstående skulle läsa de 250 000 brev – de flesta med anhållan om medicinska råd – som kom från tittarna till programmet 'Marcus Welby, Med. Dr.', under hans första fem års 'praktik' i TV-rutan.

Om vuxna kan acceptera TV's påhittade verklighet på det sättet, kan vi bara föreställa oss dess effekter på barnen. När det amerikanska barnet kommer till skolan har det redan tillbringat flera år i den elektroniska förskolan. I 10-årsåldern tillbringar ge-

[1] Originalets penthouse = lyxvåningar på toppen av flervåningshus.

nomsnittsbarnet fler timmar framför TV'n än i klassrummet. Med en ständig exponering för TV-världen är det inte förvånande att *de barn som vi testade föreföll att vara mer påverkade av TV än de vuxna i sin omgivning.*

I den andra änden av livscykeln blir TV de äldres stadiga och enda sällskap. När synproblemen gör läsningen svår och det blir arbetssamt att röra sig, tillbringar invånarna i många pensionärs- och vårdhem en stor del av sin tid i TV-rummet, där handlingen i fiction-program hjälper dem att kompensera inaktiviteten i deras eget liv.

För att ta reda på vad dessa äldre och andra amerikaner ser har vi studerat hur livet gestaltar sig i den värld som TV's kvällsprogram presenterar – hur denna värld ser ut, vad som händer i den, vilka som bor där och vem som gör vad med vem. Vi har utforskat denna värld genom att analysera innehållet i 'situations-komedier', teater-serier och filmer som visas under 'prime-tid' (kl. 20–23).

TV-historiernas enkla värld

Kväll efter kväll, vecka efter vecka förmedlar standardfigurer och standard-handlingar underförstådda 'sanningar' om personer, makt och problem. Ungefär tre fjärdedelar av alla huvudpersoner under TV's 'prime-tid' är män, mestadels ogifta, 'vita' amerikaner i 20–30-årsåldern från medel- eller överklassen. De flesta av kvinnorna är inriktade på romantik eller familj. Medan bara var tredje manlig huvudperson är gift eller planerar att gifta sig, gäller detta för två av tre kvinnliga huvudpersoner (om man också inberäknar andra 'romantiska relationer').

Till skillnad från i verkligheten, där personligheter är sammansatta, motiv oklara och utgången oviss och tveeggad, presenterar TV en värld där allt är klart och enkelt. I program efter program följer belöningar och bestraffningar kvickt och logiskt. Kriser och problem löser sig och rättvisan eller åtminstone auktoriteten – triumferar alltid. De centrala personligheterna i dessa program är klart definerade, hederliga eller korrumperade, självviska eller ambitiösa, effektiva eller ineffektiva. För att tillförsäkra största möjliga accepterande (eller största möjliga lönsamhet) följer handlingen de vanligaste uppfattningarna om rättvisa och moral, vare sig dessa uppfattningar liknar verkligheten eller inte.

För att kunna avsluta en historia på ett underhållande sätt inom en timme, eller till och med en halvtimme, är TV's konflikter för det mesta personliga och kan lösas genom 'action'. Eftersom våld är dramatiskt och ganska enkelt att producera, tenderar mycket av denna 'action' att bli våldsbetonad. Som ett resultat härav har TV-stjärnorna (på 'prime-tid') under alla år varit cowboys, deckare och andra vilkas liv tillåter obegränsat med 'action'. Utom i komiska roller är det sällan man ser en manlig huvudperson belastad med vardagliga begränsningar, t. ex. en familj som skulle hindra en tillvaro på 'frihjul').

Under de senaste fyra åren (1972–76) har vi forskat för att undersöka hur människor påverkas av att titta på den speciella 'TV-världen'. Vi har frågat ut dem om sådana sidor av det verkliga livet som beskrivs på helt annat sätt i TV. Därefter har vi jämfört svaren från dem som tittar lite på TV med svaren från dem som tittar mycket, hela tiden med jämförelser mellan människor som i övrigt är lika i fråga om ålder, kön, utbildning och andra faktorer."

Kommentar:

Faktorer som skulle kunna påverka uppfattningen av verkligheten. Genom den statistiska konstanthållningen av de senare faktorerna har förf. fått fram så "rena" samband som möjligt mellan TV-konsumtionens omfattning och inställningen till verkligheten hos de intervjuade. (K. E.)

"Alla som försöker renodla effekterna av TV-tittande har problem med att skilja ut själva tittandet från andra kulturella influtanden. Det är faktiskt också svårt att hitta tillräckligt många som inte tittar för att jämföra med. *För denna rapports räkning har vi jämfört 'lågtittare' – som i genomsnitt ser på TV två timmar eller mindre per dag – och 'högtittare' – som i genomsnitt tittar 4 timmar eller mera per dag (vuxna).*

Vi studerade också 300 tonåringar från 12- till 14-årsåldern. *I detta material var 'högtittarna' sådana som tittade på TV 6 timmar eller mera per dag.*

'Högtittarna'

Eftersom huvudrollerna i amerikanska TV-program nästan alltid är amerikanska frågade vi: 'Hur många procent av jordens befolkning bor i USA på ett ungefär?' Det korrekta svaret är sex procent. Intervjupersonerna (ip) fick välja mellan tre procent och nio procent, vilket tvingade dem att antingen över- eller underskatta i förhållande till den korrekta andelen. *Av 'högtittarna' var det 19 procentandelar mer än bland lågtittarna som valde den höga siffran.*

Därefter tog vi upp frågan om yrken, eftersom yrkesfördelningen i TV under 'prime-tiden' föga liknar den verkliga förekomsten av yrken. Akademiska ('professional') och beslutsfattande roller är dubbelt så vanliga på TV som i verkligheten. För att se om denna snedvridning hade någon effekt på tittarna frågade vi: 'Ungefär vilken procent av amerikaner har jobb i antingen 'akademiska' eller beslutsfattande arbeten – som läkare, advokater, lärare, företagsledare eller andra tjänstemän i beslutsfattande positioner? *När ip hade att välja mellan 10 % eller 30 % var det 36 procentenheter flera i högtittargruppen som valde det högre procenttalet (den riktiga andelen är 20 %)* . . .

Oavsett utbildning, tidningsläsning och tittarvanor var det åldern som starkast inverkade på hur TV-påverkad man var. *Personer under 30 gav genomgående svar som visade att de var mer påverkade av TV än de som var över 30.* Denna skillnad framstår som särskilt anmärkningsvärd eftersom de som är under 30 som helhet är bättre utbildade än de som är äldre. *Men de som är under 30 år representerar den första 'TV-generationen'.* Många av dem växte upp med TV som barnvakt och lärare och har hela sitt liv exponerats för TV.

Våldsdieten

Alla som tittar på kvällsprogrammen får en kompakt våldsdiet. Mer än hälften av "prime-tidens" huvudpersoner är inblandade i någon form av våld, en av tio i dödande. För att kontrollera detta massiva stympande dominerar 'lag och ordning'-representanterna programmen. Av de manliga TV-figurer vars yrken kan identifieras hör ungefär 20 % till rättsapparaten. I verkligheten går antalet inte upp till 1 %. Av 'högtittarna' var det 18 procentandelar flera än bland 'lågtittarna' som övervärderade antalet personer inom verklighetens rättsapparat – och detta oavsett deras ålder, kön, utbildning och läsvanor.

Våldet på TV får tittarna att uppleva världen som farligare än den faktiskt är, vilket också måste inverka på hur människorna själva bär sig åt. När vi frågade: 'Kan man lita på de flesta människor?' var det 35 % fler bland 'hög-' än bland 'lågtittarna' som prickade för svaret: 'Nej, man kan inte vara nog försiktig'.

Vi bad också tittarna att bedöma sina egna risker att bli inblandade i någon form av våld under en veckas tid. Svaren visade även här att TV kan ingjuta rädsla. Ip fick välja mellan 1 risk på 10 eller 50/50. Den rimligaste siffran är ca 1 på 100. Ändå valde 33 % flera 'hög-' än 'lågtittare' alternativet 50/50.

Även om TV inte enbart och direkt är orsaken till våra resultat kan den helt klart förstärka och uppmuntra ett visst sätt att se på verkligheten. TV's effekter borde mätas inte enbart i termer av en direkt ändring av beteendet utan också med hänsyn till i vilken utsträckning detta mediums program odlar och underbygger en viss livssyn – särskilt som TV ständigt visar program vars innehåll och utgång kan förutsägas.

Både offer och brottslingar måste lära sig sina fasta roller och TV-våldet kan bara alltför väl fungera som instruktör (Se A Nation of Willing Victims – En nation av villiga offer, Psychology Today april 1975). *I stället för att endast oroa sig över om TV-våldet ger upphov till konkreta uttryck för aggression hos enskilda individer borde vi också ta hänsyn till hur sådant symboliskt våld inverkar på vår uppfattning om den sociala verkligheten. Accepterande av våld och passivitet inför brott och orätt kan bli mycket allvarligare sociala konsekvenser än tillfälliga yttringar av individuell aggression.*

Genom hela historien har det varit så att så snart en härskande klass etablerat sig som styrande, har den primära funktionen hos

dess kulturella medier gått ut på att legitimera och auktorisera dess auktoritet. Folksagor och andra traditionella dramatiska historier har alltid förstärkt den etablerade auktoriteten och förmedlat budskapet att när samhällets lagar bryts så drabbar vedergällningen dem som bryter mot lagarna. Betydelsen av den existerande sociala ordningen är alltid klart uttalad i sådana historier.

Vi har funnit att våldet på 'prime-tid' i TV göder överdrivna föreställningar om hotande faror i verklighetens värld. Rädsla är en universiell känsla som är lätt att utnyttja. Den överdrivna känslan av risk och osäkerhet kan leda till växande krav på beskydd och växande press för att använda den etablerade auktoritetens styrka och tvång. I stället för att utgöra ett hot mot den sociala ordningen kan TV ha kommit att bli vårt främsta instrument för social kontroll."

Kapitel 31 Avtrubbning genom mediavåld

Detta kapitel omfattar referat av och citat från följande arbeten:

V. Cline, R. Croft, S. Courrier i Journal of Personality and Social Psychology. 1973 vol. 27 nr 3

A. Bandura, R. H. Walters. *Social Learning and Personality Development*. 1965

Avtrubbning genom mediavåld

Inledning

När man talar om avtrubbning som en riskabel TV-effekt sker det oftast i allmänna ordalag som utgår från allmänna erfarenheter om hur människor fungerar. Mera sällan finner man direkta belägg för avtrubbningsteorin.

Victor Cline, Roger Croft och Steven Courrier har dock genomfört ett par välgjorda försök som de redovisade 1973 i Journal of Personality and Social Psychology (vol. 27 nr 3 sid. 360–65)

En del av deras inledning går tillbaka på resultat som mera ingående behandlas på andra ställen i den föreliggande rapporten. Trots detta översätter jag vissa delar av inledningen, därför att det har stort intresse att visa vad olika förf. tagit till sig av existerande forskning och hur de uttrycker sina slutsatser. (K. E.)

> "Man har lagt fram olika hypoteser för att försöka förklara eller förstå medborgarnas likgiltighet när människor i deras omedelbara närhet angrips och skadas. Som symbolen för detta fenomen tjänar fallet med Kitty Genovese som slogs ner, våldtogs och mördades inom loppet av en halvtimme i ett hyreshus i New York. Polisundersökningen visade att ett 40-tal personer under denna halvtimme hade varit medvetna om hennes belägenhet och behov av hjälp. Men ingen kom till undsättning varken direkt eller indirekt (t. ex. genom att anonymt ringa till polisen).
>
> Song My-massakern där amerikanska soldater dödade vietnamesiska civilpersoner är den mest omskrivna av en rad händelser av liknande karaktär. Rättegångsprotokollen visar en total likgiltighet hos de amerikanska soldaterna som var inblandade i dödandet av civila, där det också fanns barn med.
>
> Arbeten om systematisk avtrubbning ('desensitization') av sådana forskare som Proctor (1968),[1] Wolpe och Lazarus (1966), Wilson och Davidson (1971), Bandura (1969 b) och Eysenck (1963) ger underlag för antagandet att när människor exponeras för en stor mängd våld – direkt eller indirekt som i tidningar, på film och TV och andra media – kan det med tiden inträda ett slags

[1] Denna o följande hänvisning hör till artikeln.

mental dövhet, avstängning eller borttoning av de normala känsloreaktionerna gentemot våld.

Undersökningsrapporter av Bandura (1969 a, 1969 b) och hans kolleger Atkin, Murray och Mayman (1971), Berkowitz (1969), Berkowitz och Rawlings (1963), Hanrattty, O'Neal och Sulzer (1971) samt den Nationella kommissionen om orsakerna till och förhindrandet av våld (1969) liksom andra som forskar kring social inlärning, tyder på att människor, genom imitations- och rollövertagande inlärningsprocesser, kan påverkas av våld som de ser på TV eller bio. Senare arbeten av Liebert och Baron (1971), av Stein, Friedrich och Vondracek (1972) inom ramen för SG-kommittén, visar på ett orsakssamband mellan bevittnat våld och efterföljande öppet aggressivt beteende.

Om man kombinerar avtrubbningen, som möjligen reducerar betydelsen av samvete och hänsyn, med effekterna av att ta efter de modeller för skäl till och metoder för våld som TV-underhållningen erbjuder, skulle man inte bli alltför förvånad över att finna inte bara en betydande ökning av personliga aggressionsyttringar utan också en tilltagande attityd av likgiltighet och brist på hänsyn för angriparnas offer.

Samtidigt vet vi att de amerikanska barnen tillbringar mer tid framför TV än i klassrummet, vilket ger en antydan om TV's genomslagskraft som en undervisande och socialiserande (i betydelsen 'uppfostrande') faktor. Enbart under de intryckskänsliga förskoleåren tillbringar genomsnittsbarnet mer tid med att se på TV än det senare tillbringar i skolan under fyra gymnasieår[1].

I den aktuella u. s. har vi frågat oss vilka fysiologiska effekter som uppkommer inom barn som ständigt exponeras för mediavåld. Finns det sålunda en mätbar fysiologisk skillnad i fråga om emotionella reaktioner (dvs i det autonoma nervsystemet) på filmat våld om vi jämför barn som ser mycket TV-våld och de som ser lite? *Med andra ord, blir barnen fysiologiskt avtrubbade på ett något mera påtagligt sätt?*"

Förf. refererar först till olika tidigare försök med vuxna, där sådan avtrubbning kunnat mätas med elektroder (galvaniskt hud-test), pupillens rörelser och andra fysiologiska mått. Man tar också upp undersökningar som visat att sådana fysiska reaktioner är tecken på inlevelseförmåga och empati[2] (– just de egenskaper som inte bör få bli avtrubbade K. E.).

Därefter skriver man:

"Åttio pojkar mellan 5 och 12 år delades upp i två grupper – den ena med högst 4 timmars TV-tittande per vecka under de närmast föregående 2 åren (låggruppen) och den andra med minst 25 timmars TV-tittande (höggruppen). Den genomsnittliga tittartiden för höggruppen var 42 timmar/vecka medan den var 3,8 timmar/vecka i låggruppen. Som filmmaterial användes en hopklippning dels av en skidfilm (på 2 min) utan våld, dels en spännande sek-

[1] Med reservation för att mycket tyder på att tittarsiffrorna bygger på övervärderande uppgifter (K. E.).

[2] Förmåga att känna med (inlevelse i) andra.

vens ur 'The Bank Dick' (4 min), dels 8 minuter av den brutala boxningsfilmen 'Champion'. Ur den senare utskildes fem sekvenser med våld och fem utan våld om 11–34 sekunder. Just under dessa sekvenser mättes blodtryck och handssvett. Vid mätningen av blodtrycket var pojkarna ensamma i visningssituationen och vid mätningen av svettningen var de två i samma rum. (*Kommentar*: Det var alltså inte fråga om några grupptrycks-effekter. K. E.)

Resultaten visade att det inte blev några säkerställda skillnader mellan grupperna beträffande de fysiologiska reaktionerna före filmen och efter neutrala filmbitar. *När båda grupperna fick se boxningsfilmens våldsamma avsnitt blev låggruppens pojkar klart mera uppjagade än pojkarna i höggruppen.* Detta gällde båda måtten på emotionell upphetsning ('arousal'). Barnen hade inte tidigare sett boxningsfilmen, varför *höggruppens svagare reaktioner kan föras tillbaka på att de genom kontakten med mera TV-våld än de andra blivit så avtrubbade och tillvanda att de inte längre reagerade fysiologiskt på samma sätt som icke tillvanda barn.*"

Kommentar:

Förf. avslutar rapporten med reservationen att resultaten bör tolkas försiktigt på grund av det låga antalet medverkande barn. De klart säkerställda resultaten på en noggrant genomförd undersökning med klart definierade mätmetoder och faktorer får dock betraktas som mycket intressanta. (K. E.)

Banduras dockor

Kommentar:

Det bör observeras att den undersökning som redovisats på de föregående sidorna får sin värdefulla "knorr" genom att intresset fokuseras till frånvaron av arousal (som är ett bättre ord än upphetsning), som i sin tur kan betraktas som ett tecken på viss avtrubbning. Det är nämligen lättare att föreställa sig konsekvenserna av människors avtrubbning än av deras arousal, bl. a. därför att den förra kan betraktas som ett mer permanent och generellt tillstånd än arousal.

Andra försök som i stället studerat arousal har kritiserats för att inte ge besked om vad upprepade kortare arousal-perioder gör med psyket och handlingsberedskapen på längre sikt. Dessutom har man – utan att få svar – frågat sig i vilken utsträckning laboratorieresultat kan överföras till situationer i verkligheten.

Detta är något av bakgrunden till att man inte längre hänvisar så ofta till Banduras välkända experiment. I dessa fick barnen först se uppjagande film med modeller för aggressivt beteende mot människor och stora dockor. Därefter släpptes de in i leklokaler (laboratorier för observation) med stora dockor. Barnen upprepade då en del av aggressions-

handlingarna mot dessa – även när denna testsituation upprepades flera månader senare. I försöket ingick också barn som inte tittat på någon uppjagande film innan de släpptes in till dockorna. Dessa barn var mindre aggressiva mot dockorna än de andra barnen.

Värdet av dessa resultat, som visar att filmer med aggressiva förebilder ökar barns benägenhet att uppträda aggressivt mot dockor – på både kort och lång sikt – har ifrågasatts av bl. a. följande skäl. Man misstänker exempelvis att dockorna just i samband med arousal nästan fungerar *för bra* som objekt att rikta känslor mot, särskilt som filmens beteenden lär vara sådana som dockorna inbjuder till genom sin form och storlek. Däremot är det osäkert om barnen skulle göra samma saker mot riktiga människor i riktiga situationer när inlärda regler för hur man beter sig mot andra träder i funktion. Att effekterna då skulle bli annorlunda antyds av det förhållandet att t. o. m. dockorna fick en mildare behandling när vuxna var med i försöket och därmed gjorde situationen mer verklighetsbetonad än när de vuxna satt som osynliga observatörer.

Bandura vill också visa att det inte bara är fråga om uppväckande av aggressiva känslor i största allmänhet utan om att lära sig specifika former för aggressionen och att dessa former till stor del förmedlas genom förebilder på film och TV.

Försöken visar klart att barn lär sig att upprepa aggressiva handlingar som de riktar mot dockor samt att sådana filmer gör dem allmänt uppjagade och benägna att även på annat sätt "klämma åt" dockorna. Då det är tveksamt hur dessa resultat hänger ihop med barnens benägenhet att reagera i verkliga livet har jag begränsat behandlingen av Banduras arbeten till detta summariska referat.

Ett par av Banduras resultat som kom fram som en biprodukt av en undersökning av imitation hos barn skall dock refereras, därför att de synes ha särskild relevans för debatten om TV's betydelse för inlärning av aggressivt beteende.

För det första ökades inte imiterandet så som man väntat av att det blev belönat. *För det andra* var aggressivt beteende (mot dockor) det enda som alla barn imiterade, oavsett vad de stod i för relation till förebilden i försöket.

Om dessa resultat är giltiga också utanför dock-laboratoriet, blir en tänkbar slutsats att TV utgör en aktivt fungerande förebild just i fråga om aggressivt beteende, vilket ibland förnekas med hänvisning till att man inte kan lära sig något utan en personlig relation och någon form av positiv förstärkning.

Resultaten publicerades 1961 av Albert Bandura och Aletha C. Huston i artikeln "Identification as a Process of Incidental Learning" (Identifikation som en process av oavsiktlig inlärning) i Journal of Abnormal and Social Psychology, Vol. 63 No 2, sid. 311–318.

Liknande frågeställningar behandlas i artiklarna i kap. 37. (K. E.)

Kapitel 32 TV-tittande, familjeliv och aggressivt beteende hos förskolebarn

Jerome L. Singer och Dorothy S. Singer
Yale University and the University of Bridgeport

Uppsatsen presenterad vid 1979 AAAS årsmöte, Houston, Texas.

Denna undersökning utfördes vid Yale universitetets "Family Television Research and Consultation Centre".

Får ej citeras utan tillåtelse av författarna.[1]

[1] Citerat med tillstånd av American Association of Advancement of Science, Washington, DC samt Jerome L. och Dorothy S. Singer.

TV-tittande, familjeliv och aggressivt beteende hos förskolebarn

Bakgrund och litteraturgenomgång

Den bästa informationen om hur aggressivitet utvecklas hos barn härrör från undersökningar som visar att beteendet inom familjen är avgörande för uppkomsten av aggressivitet. Barn, som har varit med om att den ena eller båda föräldrarna har utövat fysiskt våld löper större risker än andra barn att bli aggressiva eller asociala liksom barn som har bevittnat eller själva varit offer för bortstötning eller brutalt beteende i hemmet. Frånvaron av möjligheter att lära sig andra sätt att handskas med besvikelser, konflikter och provokationer än genom socialt accepterade aggressionsuttryck i kombination med aggressivt och avvisande beteende från föräldrarnas sida har visat sig vara de säkraste faktorerna ("predictors") när det gäller att förutsäga om barnen kommer att bli aggressiva senare i livet (McCord, McCord & Howard, 1970; Lefkowitz, Eron Walder & Huesman, 1977). En särskild utbredning av vissa våldsmönster i sådana regioner i U.S.A. som har högre mord- och självmordsfrekvens än andra delar ger ytterligare stöd för att aggressionsyttringar är en fråga om social inlärning.

Utan att för ett ögonblick förringa den stora betydelse som föräldrarnas exempel och sociala förebilder har för öppen aggression eller våld hos barn, kan man samtidigt hålla fast vid att barns och ungdomars täta kontakter med mycket TV-våld i hemmet ytterligare ökar sannolikheten för att särskilt barnen kommer att visa en ökning av aggressivt beteende. På sätt och vis kan man faktiskt påstå att TV under de två senaste decennierna för barnen har blivit som en "medlem av familjen" (J. Singer och D. Singer, 1975). *Det amerikanska barnet växer inte bara upp med föräldrarna som modeller för sitt beteende och med det språk och andra uttryck som familjemedlemmarna tillhandahåller utan också i en omgivning där TV-apparater erbjuder ett ständigt utflöde av stimuli.*

Bandura (1977) har genomfört den omsorgsfullaste och mest detaljerade teoretiska analysen av aggression med utgångspunkt från teorin om social inlärning. *Hans omfattande experimentella arbete har klart visat att barn imiterar den aggressionsutövning som de bevittnar antingen aggressionen utövas av levande vuxna eller av filmande modeller.*

Det förhåller sig faktiskt så att TV inte bara demonstrerar olika sätt att angripa andra människor, utan att den också kan minska något av den känsla för andras lidande som de flesta av oss har om än i varierande utsträckning (Cline, Kroft & Courrier, 1973).

TV kan också erbjuda grundläggande moraliskt stöd för våld genom att den "goda hjälten" ("the good guy") *i program efter program fysiskt skadar eller dödar den "dåliga hjälten"* ("the bad guy") *(J. Singer & D. Singer, 1975). Undersökningar av Tannenbaum & Zippelman* (1975) *liksom av Watt & Krull* (1977) *pekar dessutom i riktning mot att redan den höga aktivitets- och intensitetsnivån i TV-rutan kan öka beredskapen till aggressiva handlingar hos dem som tittar mycket på TV, särskilt barn.*

De resultat som Bandura (1971, 1973) och Baron (1977) redovisat gör det helt klart – på det teoretiska planet – att den typ av aggressivt innehåll som visas på TV verkligen kan imiteras av barn. *Andra undersökningar, med ganska korta våldskonfrontationer under laboratoriemässiga förhållanden, visar också att barn ökar sin aggressionsnivå genom att dagligen se en film som Fantomen (Friedrich & Stein, 1973).*

Noble (1970, 1973, 1975) visar på liknande effekter i kortvariga kontrollerade studier av barns lek efter att de hade tittat på aggressiv film.

De ackumulerade resultaten av de studier som genomfördes inom ramen för Surgeon General-kommittén "TV och socialt beteende" (Murray, Comstock & Rubenstein, 1972) *gav också stöd för den allmänna uppfattningen att barn som är disponerade för aggressivt beteende kan öka sin våldsutlevelse efter kontakt med aggressivt material på TV.*

Fältstudier av Bailyn (1959), Chaffee (1972) och Schramm, Lyle & Parker (1961) *har alla följt barn över längre tidsperioder och satt deras TV-tittande i förhållande till olika uttryck för öppet aggressivt beteende. I allmänhet visar dessa undersökningar på ett positivt samband av styrkan 0,25 mellan TV-tittande och förekomst av aggressivt beteende. Trots att dessa samband inte är särskilt starka (modest), poängterar de det förhållandet att bland alla tänkbara orsaker till barns aggressiva beteenden, så finns det åtminstone vissa bevis för att TV i viss mån bidrar till detta, även om den inte är huvudorsaken.*[1]

Den tyngsta ("most telling") *undersökningen fram till nu har utförts av Lefkowitz, Eron, Walder, Huesman (1977). I denna undersökning ingick en uppföljning över en tioårsperiod av pojkar och flickor som vid början av denna tioårsperiod var 9 år gamla. Undersökarna fann att de aggressivaste pojkarna också tittade på de aggressiva programmen mera regelbundet än andra. Vidare fann de att "ju mer pojkarna föredrog våldsprogram när de var i 8–9-årsåldern desto starkare var deras aggressivitet både då och 10 år*

[1] Ett positivt samband betyder att två faktorer tenderar att följas åt – t. ex. att höga värden beträffande den ena faktorn åtföljas av höga värden också i fråga om den andra. Ett samband på 1.00 betyder 100-procentig följsamhet mellan två faktorer. Inom den samhällsvetenskapliga forskningssektorn betecknas ofta samband exempelvis på 0.20 som "betydande". Tillförlitligheten av sådana samband bedöms i sin tur genom statistiska signifikationsbedömningar där ett signifkansvärde på 0,05 (= 5 %) betyder att det bedömda sambandet/differensen kan uppstå av en tillfällighet 5 gånger på 100, medan ett värde på 0,001 betyder att sambandet kan uppkomma slumpmässigt endast 1 gång på 1 000.

Ett negativt samband betyder att närvaron av en viss faktor har en tendens att utesluta förekomsten av en annan faktor – eller att höga värden i den ena faktorn ger låga värden i fråga om den andra. (K. E.)

senare. Sambandet mellan å ena sidan positiv uppskattning och val av våld i TV, och å andra sidan kamraternas uppfattning om deras aggressivitet i nioårsåldern var 0,21 och tio år senare 0,31, då utifrån andra bedömningsgrunder. (Lefkowitz m. fl. 1977, p. 115–116).

Dessa forskare har faktiskt slagit fast att en av de bästa prediktorerna (faktorer som ligger till grund för förutsägelser) när det gäller att för pojkar i åtta–nio-årsåldern förutsäga om de skall komma att betecknas som aggressiva av sina kamrater eller tio år senare klassificeras som aggressiva på andra grunder, just är den mängd av vålds-program på TV som de tittar på under barnaåren. Det är betydelsefullt att notera att forskarna fick dessa resultat efter att ha bemödat sig om att på statistisk väg neutralisera inverkan av andra faktorer som skulle kunnat bidra till sambandet mellan vålds-TV och åtföljande aggression, såsom intelligens, socialgrupp och familjebakgrund.[1]

Något senare studerade Belson (1978) i England en grupp pojkar från 12-årsåldern upp till de var 17 år gamla beträffande deras mönster för TV-tittande och aggressiva beteende över en tidsperiod. *Även Belsons resultat visar att tittande på aggressivt material i TV – särskilt sådant som är tämligen realistiskt snarare än slapstick – komedier och tecknade filmer – är kopplat till aggressivt beteende.*[2]

"En studie av förskolebarns TV-tittande och aggresiva beteende

Den studie som här beskrivs ingår som en del i en bredare undersökning av sambandet mellan mönster för TV-tittande och spontan lek i förskolor för 3–4-åringar under en ettårig observationsperiod. Avsikten med att studera 3–4-åringar var att få en grupp som var "noviser" både i fråga om TV-tittande och den regelbundna sociala interaktion som det innebär att börja på förskola och daghem.

Överförd till relationen mellan television och aggression, skulle man kunna betrakta vår angreppsvinkel som en parallell till detektivens sökande efter det slutgiltiga och avvisliga beviset, den rykande pistolen ("smoking gun") som slutgiltigt visar på TV som en orsak ("causal influence") till aggression."

Kommentar:

Det är intressant att konstatera att till och med våldsforskarna hämtar sina illustrationer från populärmediernas begrepps- och språkvärld – den rykande pistolen som vi inte har någon motsvarighet till på svenska (KE).

"Deltagare

Den bredare undersökningen omfattade 141 barn – ungefär lika många pojkar och flickor – som besökte förskolor och daghem i New Haven med omgivningar. Barnen var till största delen vita, men olikheterna i

[1] Behandlas mera ingående i den föreliggande rapportens kap. 35.

[2] Behandlas mera ingående i den föreliggande rapportens kap. 38.

social bakgrund och etnisk tillhörighet inom gruppen var tillräckliga för att ge signifikanta uttryck för dessa faktorers betydelse när de togs med i de statistiska analyserna. Urvalets socioekonomiska status kan huvudsakligen betecknas som lägre till medel medelklass.

Genomförande

Den ett-åriga longitudinella undersökningen omfattade data från två huvudkällor. Den ena bestod av föräldrarnas dagrapporter över deras barns TV-tittande. Dessa rapporter gjordes dagligen under fyra 2-veckorsperioder utspridda över året. Sålunda var två rapportveckor förlagda till februari 1977, till april 1977, oktober 1977 och februari 1978.

Under motsvarande perioder observerades barnens spontana lek i förskolor och daghem. Observationerna gjordes av par av observatörer som varken hade kännedom om undersökningens hypoteser eller barnens bakgrund. Varje barn studerades två gånger under varje observationsperiod med sammanlagt 8 oberoende observationer under ett år.

Barnet observerades under 10 minuter. Observatörerna antecknade i detalj och oberoende av varandra barnets beteende och vad det sa. Omedelbart därefter gick observatörerna vidare till bedömningar av barnet i fråga om en rad egenskaper som fantasifullhet i leken, positiva känslouttryck, aggression etc. Bedömningarna gjordes på en 5-gradig skala och utgick från definitioner som i förväg utarbetats av forskarlaget. Samstämmighet beträffande definitionernas innebörd hade tidigare åstadkommits under en rad träningssessioner tillsammans med observatörerna. Samstämmigheten mellan och inom observatörsparen testades både under träningen och under de slutliga observationerna och visade sig ligga betryggande högt.

Barnen intervjuades också och fick genomgå korta test på intelligens och förmåga att fantisera, t. ex. Rorscharch Inkblot i modifierad form, frågor om "låtsas-kompisar" etc. Vidare fyllde föräldrarna i frågeformulär om förekomsten av "låtsas-lekkamrater" till barnen.

För det aktuella syftet är det viktigt att poängtera att den definition på aggressivitet som tillämpades av undersökningens observatörer vid bedömningarna särskilt uppmärksammade öppna aggressionshandlingar som riktades direkt mot andra barn eller mot ting. Aggressiv lek där t. ex. två plastsoldater slogs ihop mot varandra för att simulera en strid bedömdes inte som aggression. Barnens lekfulla skjutande mot varandra under låtsas fighter räknades inte heller som aggression. Vi begränsade oss till direkta fysiska attacker av barnen mot varandra, att slå kull andras byggklotsar, att försöka stöta omkull varandra, att stampa på en docka eller slita ner uppsatta bilder från från väggen.

Vi fann inte mycket aggressivt beteende hos barnen under observationsåret. Inte ens våra mest aggressiva barn kom över grad 3 på den 5-gradiga skalan, annat än tillfälligtvis. Trots detta fick vi så stora variationer mellan barnen och sådana tecken på jämnheten i de enskilda barnens aggressiva beteende att det räckte till för tillförlitliga och statistiskt säkerställda resultat.

Undersökningens faktorer

Bakgrunds- och personlighets- ("predispositional") variablerna inkluderade bl. a. intelligens, en "fantasi-intervju" liksom föräldrarnas redogörelse för barnets "låtsas-kamrater" i hemmet.

Socialgrupp bestämdes utifrån en femgradig skala. Etnisk tillhörighet bestämdes utifrån en fyrgradig skala, där 1 stod för vit, 2 för "orientalisk", 3 för spansktalande och 4 för svart.

Observationsvariablerna inkluderade

- fantasifullhet i leken
- positiva känslouttryck ("affects")
- varaktighet i koncentrationen
- aggression
- interaktion med kamrater, resp. vuxna
- samarbete med kamrater, resp. vuxna samt en rad "stämningar/humör" ("mood") såsom
- ledsenhet
- ilska
- trötthet etc.

Vidare gjordes anteckningar om barnens språk, t. ex. deras användning av substantiv, verb och andra delar av talet, antalet ord under tio-minutersobservationen, den genomsnittliga längden av dessa yttranden. Särskilda noteringar gjordes om huruvida barnet gjorde hänvisningar till TV-personer och andra TV-sammanhang.

TV-variablerna innefattade det genomsnittliga antal timmar i veckan som barnet tittade på TV (genomsnittet för 8 olika veckor under de fyra observationsperioderna). Vidare vilka slag av program som barnet tittade på, t. ex. tecknade filmer, kommersiella barn-program (Captain Kangaroo), pedagogiska barnprogram (Misterrogers Neighborhood, Sesame Street), situationskomedier, icke våldsbetonade familjeserier (The Waltons), tävlingsshower (The Gong Show), action – äventyrsserier (The Bionic Woman, Wonder Woman, Emergency).

Utöver tittningsfrekvensen och programtyperna innehöll dagrapporterna också uppgifter om huruvida barnet tittade utan sällskap, tillsammans med andra barn eller med föräldrarna. Vi erhöll dessutom föräldrarnas bedömning av barnets koncentration på rutan under en bestämd tittningsperiod. Den senare variabeln, tittningsintensitet, visade sig intressant därför att den tenderade att vara negativt korrelerad[1] med den uthållighet (persistence) som barnet visade under sin spontana lek i förskolan samt med andra mått på fantasi och socialt samarbete utanför hemmet.

Erhållna sambandsresultat

TV-tittande och aggression

Den första frågan vi ställer i vår undersökning av sambandet mellan TV-tittande och aggression, är om det överhuvudtaget finns något samband mellan TV-tittande i hemmet och aggression i förskolan. Enligt vå-

[1] Ju mer barnet tittade desto lägre var koncentrationen.

ra resultat är svaret ett klart ja – ett sådant samband finns. *Om vi korrelerar den genomsnittliga mängden TV-tittande under ett år med det genomsnittliga aggressionsvärdet för året, får vi ett klart samband på 0,35. Korrelationen mellan mängden av särskilt "actionbetonade" program och aggression är 0,33. Korrelationerna mellan mängden av särskilt aggressiva program och öppet aggressivt beteende är genomgående högre än i fråga om andra typer av program.*

Om vi delar upp barnen efter kön, sjunker sambanden något för pojkarnas del men de förblir starkt säkerställda. *För flickornas del blir resultatet mera dramatiskt; sambandet mellan aggression och mängden TV-tittande ligger på 0,54. Sambandet mellan aggression och mängden av "action-program" är 0,41.*

Överhuvudtaget ligger erhållna samband på en högre nivå än de som tidigare erhållits i undersökningar med äldre barn.

Ett annat sätt att nalkas resultaten är att studera mönster av korrelationer och olika faktorers benägenhet att följas åt. Här använder vi oss av faktoranalys[1]. . .

. . . Faktor 2 är starkast "laddad" med de variabler som anger *mängden av olika slags TV-tittande.* Den är också "laddad" med aggressionsbeteende i förskolan (med styrkan 0,51). *Likaså finns en koppling (med styrkan 0,37) till ilska visad under lek.* Det står också helt klart att den sociala bakgrunden är kopplad till denna faktor, vilket pekar mot en större aggressivitet bland barn med lägre socio-ekonomisk bakgrund än vad som kunde väntas med tanke på tidigare undersökningsresultat.

Den tredje faktorn står mest för social mognad och fantasifullhet med starka laddningar av samarbetsförmåga (med kamrater) och verbal uttrycksförmåga. Samtidigt ger den negativa samband med aggression och andra negativa känslouttryck.

Det är värt att notera att mängden action-program också är negativt kopplad till denna tredje faktor, medan mängden utbildnings-TV är positivt kopplad . . . Härav framgår att mycket TV-tittande och aggressivt beteende hos småbarn inte går samman med uttryck för inre fantasifullhet och samarbete i sociala interaktioner.

Härnäst kan man fråga vilka kombinationer av variabler som bäst förutsäger om barnet kommer att bete sig aggressivt i förskolan. Om vi slår ihop pojkar och flickor och använder oss av de sammanlagda uppgifterna från hela observationsåret visar det sig att mängden av

- action-program
- nyhetsprogram
- show-program
- tävlingsprogram
- liksom den totala mängden TV-tittande

tillsammans bildar ett mönster som med sambandet 0,49 (R^2) förutsäger aggressivt beteende.

Av dessa variabler ligger action-programmen i toppen när det gäller kopplingen till aggressivt beteende.

[1] Man tar fram de faktorer som hänger ihop i mönster.

En annan typ av analys

tyder på en klar koppling mellan TV-tittande och störande uppträdande i förskolan, i synnerhet då mellan action/äventyrsprogram och öppna aggressionshandlingar. Detta är till stor del samma barn som ofta hänvisar till TV i sina spontana aktiviteter, medan barn som talar mycket utan att fördenskull nämna TV inte hör hit.

Delanalyser

Det kan fortfarande sägas att eftersom socialgrupp och intelligens visar samband med TV-tittandet, så skulle både aggressionen, mycket TV-tittande och tittande på action-program helt enkelt kunna vara konsekvenser av olikheter i fråga om intelligens och socialgrupp eller kanske beroende på etniska skillnader både i fråga om tittarmönster och aggressionsmönster.

För att utesluta möjligheten att alla erhållna samband helt enkelt beror på ovannämnda gemensamma bakgrundsfaktorer, genomfördes en serie av systematiska partiella korrelationsanalyser. *Resultaten av dessa analyser visar helt klart att det nästan inte blir några ändringar av styrkan i sambanden mellan aggression och den allmänna tittandefrekvensen – eller mellan aggression och action/äventyrsprogram när vi statistiskt eliminerat den del av barnens aggressionsskillnader som går tillbaka på socio-ekonomisk status, etnisk bakgrund och intelligens,* behandlade både var för sig och tillsammantagna. Särskilt gäller detta för materialets flickor, medan sambandsnivån sjunker något för pojkarna. Den ligger dock kvar på en statistiskt säkerställd nivå.

Med andra ord, samtidigt som det står klart att socialgrupp och etnisk tillhörighet inverkar både på våldsfrekvensen, på frekvensen av TV-tittande generellt och på benägenheten att titta på action-program, så förmår de inte – var för sig eller tillsammantagna – att förklara det kvarvarande (persisting) sambandet mellan barnens aggressiva beteende och hemmens rapportering av deras TV-tittande i hemmet.

Korrelationer mellan förhållandena vid olika tidpunkter under uppföljningsperioden

Vi har fortfarande endast – som bäst – visat på samvariation mellan aggression och TV-tittande. Man kan fortfarande fråga om det inte är lika sannolikt att hög-aggressiva barn väljer att titta på mycket TV och på action/äventyrsprogram som att påstå att orsakssammanhanget går från tittandet i riktning mot öppet våldsbeteende.

Naturligtvis skulle man också kunna säga att jakten på det "rena" orsakssammanhanget är dömd att misslyckas ("fruitless") liksom att mycket komplexa orsaker ligger bakom all utveckling hos 3–4-åringar. Trots allt kan man dock utesluta vissa faktorer som orsaksfaktorer genom att studera vissa samband över en viss tidsperiod.

Om själva valet av barnens TV-program till stor del skulle bero på att barn som redan har ett aggressivt beteende är särskilt förtjusta i TV-tit-

tande, kunde vi vänta oss ett starkare samband mellan aggressionsnivån i början av uppföljningsperioden och mängden av TV-tittande vid slutet av perioden än mellan barnets TV-tittande i början av perioden och dess aggressiva beteende i slutet av perioden . . .

Resultaten visar emellertid klart att sambanden mellan aggressionen under den första kontrollperioden och TV-tittandet under de senare kontrollperioderna inte är säkerställda. Däremot är sambanden mellan mängden TV-tittande under den första kontrollperioden och aggressionen under de senare perioderna statistiskt säkerställda . . . *Tillsammantagna utesluter resultaten helt den enkla förklaringen att aggressiva barn föredrar action-program och att detta skulle vara förklaringen till sambandet . . .*

Sambanden mellan olika kontrollperioder utpekar inte slutgiltigt TV-tittandet som den enda orsaken till senare aggressivt beteende. Dock ser de ut att utesluta den förklaringen att det endast skulle röra sig om preferensmönster där de aggressiva barnen som regel väljer att se mer TV än andra och har särskild förkärlek för action/äventyrsprogram. Om något så visar resultatens allmänna trend på att det är mest sannolikt att det är mönstren för TV-tittandet som senare ger utslag i aggressivt beteende.

Jämförelser mellan extremgrupper

Vi får liknande resultat om vi tar fram extremgrupper inom materialet – de som från början både tittade minst på TV och visade minst aggression i sitt beteende, samt som den andra extremen, de som från början tittade mycket på TV och låg på en hög aggressivitetsnivå. *Om vi sedan studerar hos vilka det aggressiva beteendet ökar mest, skall vi finna att det är både bland dem som från början låg högst och lägst i fråga om aggressivt beteende men högst i fråga om TV-tittande . . .*

Sammanfattningsvis

visar våra sambandsanalyser på det hela taget att mycket TV-tittande, särskilt då action- och upphetsande ("arousing") program, klart och konsekvent ökar riskerna för aggressivt beteende under lek i förskolan.

Även om våra resultat inte ger något definitivt belägg för att det rör sig om ett rent orsaksförhållande, *tycks vi kunna eliminera många av de vanliga förklaringarna till sambandet mellan TV-tittande och aggressivt beteende, nämligen att detta skulle gå tillbaka på intelligens, socialgrupp och etnisk bakgrund.*

Vi får också föga stöd för uppfattningen att sambandet endast skulle avspegla aggressiva barns förkärlek på TV-tittande och action-program.

Om något pekar i stället resultaten mot att för så små barn som 3–4-åringar så är en tidig tendens att vara stortittare med action- och våldsprogram som favoritprogram klart kopplad till mera av öppen aggressivitet än bland andra barn.

Det är viktigt att lägga märke till att vi får likartade resultat för både pojkar och flickor. En undersökning av Lefkowitz m. fl. (1977) fann så-

dana resultat endast för pojkar. Också tidigare undersökningar har i allmänhet visat på starkare samband i pojk- än i flick-material. Även om våra data baseras på en mycket mindre grupp av flickor med aggressivt beteende, speglar de likväl ett positivt samband mellan TV-tittande och aggressivt beteende. *Man bör i detta sammanhang hålla i minnet att det de senaste två, tre åren har blivit en markerad ökning i TV's utbud av kvinnliga "superhjältinnor", Wonder Woman, Bionic Woman, Isis, Charlie's Angels, som alla presenterar kvinnliga förebilder som själva utövar fysiskt aggressiva handlingar.*

Våra data gör det svårt att undvika slutsatsen att barnens TV-tittande i 3–4-årsåldern spelar en betydande roll för om de skall bära sig aggressivt åt i skolan, visa uppflammande ilska, annat beteende som tyder på olust eller brist på samarbete i umgänget med vuxna under vistelsen i förskolan/daghemmet.

Familje-intervjuer

Syftet med familjeintervjuerna

I sökandet efter den "rykande revolver" som kan fungera som en länk mellan TV-tittande och den aggression som kommer till utlopp i skolmiljön, känns det angeläget att titta närmare på hur hemlivet gestaltar sig för barnen i vår undersökning. Även om våra data tyder på att grova mått på familjebakgrunden såsom etnisk tillhörighet och socialgrupp inte kan förklara sambandet mellan TV-tittande och öppen aggression, är det fortfarande möjligt att mer speciella förhållanden i familjen kan ligga bakom detta samband. Så är det exempelvis helt möjligt att de barn som ser mycket TV och som har ett aggressivt beteende kommer från hem som präglas av mycket stridigheter och slagsmål inom familjen, oreda och dålig sammanhållning ("disorganization"), psykologisk och ekonomisk stress, etc. I så fall vore det också möjligt att en stor mängd TV-tittande och/eller förkärlek för action-program likväl som barnets aggressiva beteende utgör reaktioner på förhållandena i hemmet.

Vår strategi gick ut på att skilja ut fyra grupper av barn som representerade extremerna inom materialet i fråga om både TV-tittande och aggression. Sålunda kunde vi skilja ut

- tio barn som under hela uppföljningsåret låg högt i fråga om TV-tittande och aggressivt beteende
- tio som låg lågt i fråga om TV-tittande men högt på aggressivt beteende
- tio barn som var stortittare men visade ganska litet av öppen aggression
- slutligen tio barn som hade låga värden både för TV-tittande och aggression under hela uppföljningsperioden.

Var och en av de fyra grupperna bestod av sex pojkar och fyra flickor. De togs ut på grundval av om deras värden beträffande de berörda faktorerna låg över eller under totalmaterialets medianvärden[1], dels för he-

[1] Median är det värde som delar ett material i två lika stora grupper – över resp. under värdet i fråga.

la uppföljningstiden, dels för de tre sista kontrollperioderna. Sålunda erhöll vi tämligen renodlade extremer som tillsammans utgjorde en tredjedel av totalmaterialet.

Extremgrupperna valdes av följande skäl. Om det finns någon familjefaktor som är den "verkliga orsaken" till det som ser ut som ett samband mellan TV-tittande och aggressivt beteende, skulle de två högaggressiva grupperna med olika mönster för TV-tittande inte skilja sig åt i fråga om hemsituationen. Däremot skulle dessa *båda* grupper markant avvika från lågaggressionsgrupperna genom mera slagsmål i familjen, mera föräldrakonflikter, mera oroskapande ("disruptive") händelser i hemmet, tecken på stress och separationer ("bereavements") inom familjekretsen, kanske också skilsmässor och andra situationer som man allmänt har funnit vara förknippade med öppen aggression hos äldre barn.

Om, å andra sidan, TV har en mer kausal betydelse för uppkomsten av aggressivt beteende än familjesituationen, skulle familjesituationen för barn med mycket TV-tittande och öppen aggression inte behöva se mycket annorlunda ut än för oaggressiva lågtittare eller oaggressiva stor-tittare.

Med andra ord – vi skulle i så fall inte finna några klara tecken på särskilda familjeförhållanden som förklarar aggressiviteten. I stället skulle vi kanske finna att föräldrarna är slappa i sina regler för barnens TV-tittande och att barnet har en obegränsad tillgång till TV för att titta på våldsprogram och annat starkt uppjagande material.

Samtidigt borde det finnas tecken på att hög-aggressiva barn som ser litet på TV har aggressiva modeller i föräldrarna, eller åtminstone har störningar och svårigheter i hemmet för att på något sätt förklara att deras aggressivitet utvecklas under mycket TV-tittande.

Vi måste nämligen fortfarande ställa oss frågan varför stortittare som inte är mer än medelaggressiva inte är mer aggressiva. Här måste vi föreställa oss att det kan finnas något särskilt redan i dessa barns TV-tittande, i familjens allmänna hållning (patterns of family attitude) eller i barnets fantasiliv som mildrar det potentiellt skadliga inflytandet från det myckna TV-tittandet . . .

Resultat från familjeintervjuerna

Intervjuerna varade i allmänhet mellan 1 1/2–2 timmar. Mödrarna var ytterst samarbetsvilliga och talade villigt, ja nästan ivrigt, om en mängd detaljer ur familjelivet. Sålunda blev det ofta möjligt för intervjuarna att göra bedömningar på vissa punkter utan att behöva använda formulärets frågor.

Statistiska prövningar gjordes beträffande mer än 30 faktorer som innefattade dagliga rutiner, disciplin, fritidsaktiviteter och TV-vanor för varje familj. Det mest anmärkningsvärda resultatet av intervjuundersökningen var att familjerna skilde sig åt bara i fråga om några få faktorer. Likheterna mellan familjerna var faktiskt större än olikheterna. Påtagliga skillnader som förväntades svara för olikheter i barnens aggressivitet, t. ex. i fråga om våldsamheter och aggressivitet inom familjen, stress och

avbrutna relationer, kunde inte iakttas. Ungefär 1/3 av de 40 "extremfamiljerna" befann sig i en skilsmässoperiod eller i någon annan stressperiod, t. ex. i samband med dödsfall. Dessa problem var dock jämnt spridda över alla de fyra grupperna och dominerade inte i någon av dessa.

Det verkar därför inte rimligt att betrakta dessa förskolebarns aggressivitet som en konsekvens av att familjevåld fungerat som en förebild eller uppstått som en reaktion på en upprörd och instabil familjesituation."

Kommentar:

Detta utesluter självklart inte att detta kan vara bakgrunden till andra barns aggressivitet. (K. E.)

Aggressiva stortittare

"Det bör dock noteras att en grupp klart skiljer sig från de övriga tre, nämligen den som både tittar mycket på TV och är mycket aggressiv. Dessa barns familjer karakteriseras av föräldrarnas slapphet i fråga om regler för barnens TV-tittande, samtidigt som familjen har mycket få intressen och aktiviteter utanför hemmet.

Med andra ord: de stortittare som är mest aggressiva i förskolan kommer från hem, där modern säger klart ut att det är barnets eget val som avgör både sitt eget och hennes TV-tittande (program och omfattning). Det finns inga andra familjeintressen som kan fungera som motvikt – ingen musik, läsning, andra skapande aktiviteter eller sport.

Låt oss titta närmare på de olika familjernas profil i fråga om de faktorer där de signifikant skiljer sig från varandra.

De barn som tillhör gruppen aggressiva stortittare har också en klart lägre IQ än barnen i övriga grupper. *Båda grupperna av stortittare ligger lägre på intelligenstesten än de två andra grupperna, men den som dessutom innefattar de mest aggressiva ligger lägst.*

Stortittarnas familjer har genomsnittligt en lägre socio-ekonomisk status än familjerna till de barn som tittar minst på TV. Trots detta kan barnets aggressivitet inte föras tillbaka på dessa olikheter, eftersom det finns en grupp stortittare som visar mycket litet aggressivitet. Socialgruppsskillnaden förefaller snarast kopplad till själva benägenheten att titta mycket på TV. Detta samband är statistiskt mycket starkt ($P < 0{,}001$ [1]).

Några andra statistiska resultat

Intervjuarna bedömde hemmen för båda de högagressiva barngrupperna som mindre ordnade och harmoniska (more disorganized) än för de lågaggressiva barngrupperna (ingen signifikansnivå angiven, vilket troligen betyder att skillnaden inte är säkerställd).

Det starkaste och intressantaste sambandet gäller förekomsten av leksaker och böcker i hemmet. Denna är klart lägst ($P < 0{,}0007$) för aggressiva stortittare. Detsamma gäller förekomsten av musikinstrument ($P < 0{,}05$) . . .

[1] Sambandet är så starkt att sannolikheten för att det uppkommit av en slump (P) är mindre än (<) 1 på 1 000.

Familjerna till de aggressiva stortittarna visade i allmänhet en mer konventionell könsrollsfördelning mellan föräldrarna. Sålunda gick fäderna upp senare på morgonen än i andra grupper, medan mödrarna gick upp tidigare än andra ($P < 0{,}03$). Vidare deltog fäderna mindre i hemsysslorna än i andra grupper ($P < 0{,}02$).

Det mest typiska för de aggressiva stortittarna var att föräldrarna inte utövade några som helst restriktioner i fråga om TV-tittandet. Dessa familjer uppgav också i högre omfattning än andra att de tittade på TV under måltiderna. Intervjuerna med mödrarna bekräftade dagboksresultaten som visade att *de aggressiva stortittarna tillbringade mer tid än andra vid TV-apparaten både på morgonen och kvällen.* Och det var barnen som bestämde vad man såg på TV (P 0,007).

Dessa barn får stanna uppe längre än andra ($P < 0{,}04$). *I mindre utsträckning än andra barn har de fasta läggningsrutiner* ($P < 0{,}07$) eller en nerlugningsperiod före sänggåendet ($P = 0{,}09$). Vi finner således ett mönster, där barnet vaknar upp med att se på TV, går tillbaka till tittandet efter lekskolan och fortsätter att titta – senare i sällskap med familjen – till ganska sent på kvällen tills han eller hon drösar i säng utan någon omställning genom "nattning" eller prat.

Det konventionella, formella och fantasilösa draget hos dessa familjer framträder ytterligare genom det förhållandet att de till skillnad från de andra grupperna kräver att barnet skall läsa aftonbön ($P < 0{,}008$).

För 3–7-åringar är aftonbön i bästa fall något ytligt och mekaniskt och något helt annat än den långsamma nervarvning och övergång till sängdags, som de andra familjerna beskriver, och där det ingår att "berätta en historia (saga)" och någon form av umgänge/utbyte mellan föräldrar och barn.

Som tidigare nämnts har de aggressiva stortittarnas familjer föga eller inga intressen utanför familjen. I motsats till andra barn som man ofta tar med till parker, picknics, muséer eller andra kulturella aktiviteter, så är för barnen i den förra gruppen sannolikheten störst för att de får följa med föräldrarna och handla. Andra aktiviteter utanför hemmet är biobesök med föräldrarna. På så sätt förstärks ytterligare inflytandet från populär-media och från de potentiellt uppjagade eller våldsbetonade inslagen i TV eller på film genom familjens aktiviteter tillsammans med barnen. Detta förhållande accentueras genom föräldrarnas programpreferenser. Sålunda är fäderna till de aggressiva stortittarna mest intresserade av lagidrotter med tonvikt på aggressiva idrotter med kroppskontakt som fotboll och hockey. I allmänhet är det denna typ av program som fäderna tittar på tillsammans med barnen.

I vårt sökande efter ursprungsfaktorerna bakom barns aggressiva beteende, *vad kan vi säga är utmärkande för familjerna till högaggressiva barn (i båda grupperna) alldeles oavsett TV-tittandet? Det är helt klart att dessa barn löper större risk för fysisk bestraffning (stryk) enligt vad mödrarna uppgav (P = 0,08). Fler mödrar i dessa grupper uppger också att barnen inte belönas med beröm (P = 0,01).* Vad som inte är klart däremot är om det förhållandet att dessa barn redan är mer besvärliga/aggressiva drar på dem dessa reaktioner från föräldrarna eller om det är föräldrarnas användning av fysiskt våld som anger tonen. Troligen är det fråga om ett osynligt samspel.

Det har visst intresse att mödrarna till de högaggressiva barnen uppger att dessa mer sällan än andra visar humor eller skrattar i sitt vardagliga beteende. Detta stämmer väl med våra egna iakttagelser att positiva känslouttryck i lekskolan; leenden, skratt och intensivt intresse, inte tenderar att gå samman med öppet aggressivt beteende.

En annan samstämmighet mellan våra observationer i lekskolan och mödrarnas intervjuuppgifter är att barnen i båda de högaggressiva grupperna grälar mera i hemmet samtidigt som de ägnar sig mera åt fysiska än verbala slagsmål. Detta är en viktig bekräftelse av våra observationer i förskolan och visar på en överensstämmelse mellan hem och förskola i fråga om barnens aggressiva tendenser.

Högaggressiva barn som tittar ovanligt lite på TV

Ett av de mest uppenbara resultaten är att de aggressiva lågtittarna utgör den mest intelligenta gruppen med i genomsnitt 125 som IQ mot 104 för de aggressiva stortittarna.

Beskrivningar av de berörda familjernas sätt att leva tycks avspegla det förhållandet att båda föräldrarna oftare än i andra grupper kan betecknas som intellektuella och yrkesverksamma i yrken som kräver högre utbildning. Familjernas sätt att leva tyder på ett brett register av både kulturella och intellektuella intressen hos båda föräldrarna. Mödrarna beskriver familjemedlemmarna som extremt aktiva och självständiga. Intervjuarna klassificerade oftast familjerna som "på den högsta aktivtetsnivån", "synnerligen ambitiös", "synnerligen stark och oberoende" samt "mycket slarvig i fråga om det vardagligt praktiska". Sålunda förefaller föräldrarna till de aggressiva lågtittarna att vara upptagna av skilda egenstyrda aktiviteter och ett ständigt jäktande som inte lämnar något utrymme för TV-tittande ens för barnens del.

Man bör dock lägga märke till att dessa aggressiva barn som generellt tittar mycket lite på TV, ser mer action- och deckarprogram än de låg-aggressiva barnen. Det är därför tänkbart att dessa aktiva, något tävlingsinställda familjer, som ständigt är på väg till något, erbjuder en mängd kulturell stimulans åt barnen, ett minimum av TV-tittande men utan att därför hindra barnen från att titta på de mest våldsbetonade programmen.

Vi är inte helt säkra på att den höga aktivitetsnivån i de här beskrivna familjerna utgör en grund för ("a true modelling of") aggressivt beteende men den kan skapa en något upphettad atmosfär och starkare känslor av konflikt hos barnet, som sedan kommer till uttryck i ett aggressivt beteende i förskolesituationen. Det är viktigt att här komma ihåg att det rör sig om materialets intelligentaste barn och att aggressionen inte kan skyllas på bristande intellektuell kapacitet.

Oaggressiva stortittare

Vad har vi så att säga om de barn som tittar mycket på TV men är mycket oaggressiva? Våra intervjuare karakteriserade deras hem som de mest ordentliga och välorganiserade. Även i dessa familjer kunde man

finna ett brett spektrum av kulturella aktiviteter. Om man studerar mönstren för TV-tittandet närmare, visar det sig att barnen i denna grupp tittar mindre på action-/äventyrsprogram och mer än någon annan grupp i hela materialet på utbildnings- och informationsprogram ("educational or public television shows") som Misterrogers Neighborhood och Sesame Street. *På tester* av förmågan att fantisera ("imaginativeness") *hade denna grupp också de klart högsta värdena.*

Med andra ord tycks vi här ha funnit ett mönster där föräldrarna samtidigt som de tillåter rätt mycket TV-tittande utövar en motvikt både genom kulturella intressen och genom att styra tittandet mot det mer positiva (benign) TV-utbudet. Genom att barnen i denna grupp är de mer fantasifulla har de möjlighet att stå emot det direkta inflytandet av vad de ser och i stället översätta det till fantasier och låtsaslekar.[1]

En hel del resultat visar med stor konsekvens att fantasifullhet (så som denna mäts med Rorschach Inkblots testet) inte går ihop med tendens till öppen och impulsiv aggressivitet.

Sammanfattning och slutsatser

Vårt utforskande av sambandet mellan television och aggressivitet hos förskolebarn har ännu inte försett oss med det slag av odiskutabla bevis om själva ursprunget ("smoking-gun evidence") som skulle kunna tillfredsställa de allra hårdaste kritikerna av televisionsforskningen eller de mest entusiastiska tillskyndarna av televisionsindustrin. Vi har inte funnit något helt klart bevis för vad som skapar aggressivt beteende hos våra förskolebarn. Likväl förefaller det som om det vore möjligt att sortera ut och avföra från diskussionen många andra populära förklaringar på grundval av resultaten från undersökningen av de 40 familjer och barn som representerar extremerna i fråga om TV-tittande och aggressivt beteende i förskolesituationen.

Sålunda ger resultaten inga belägg för att de aggressiva stortittarna är aggressiva i förskolan på grund av oordnade och påfrestande familjeförhållanden.

Inte heller kan vi härleda uppkomsten av aggressivt beteende hos våra ganska normala och på det hela taget oaggressiva föreskolebarn till våldsbetonat beteende hos föräldrarna.

En faktor som konsekvent slår igenom är att allmän slapphet i fråga om TV-tittandet (bristande kontroll över mängd och programval) och möjligheter för barnen att titta på de mest action-orienterade aggressiva programmen genomgående ökar sannolikheten för att barnet skall visa öppen aggression i både hemmet och förskolan.

Våra aggressiva stortittare kommer från familjer som huvudsakligen tillhör den lägre medelklassen, har traditionella könsrollsuppfattningar, traditionella värderingar och begränsade kulturella intressen. För denna grupp mer än för alla de andra ser televisionen ut att vara den primära och centrala källan för påverkan av barnets medvetande och allmänna orientering.

Aggressionen hos de barn som tittar minst på TV ser ut att bäst förklaras som en reaktion på den uppdrivna aktivitetsnivån i ett familjeliv

[1] Jämför Bettelheim, Rönnberg, Schramm.

där båda föräldrarna har akademiska yrken och en allmän inriktning på karriär, tävling och självständighet. Vi tycker oss förstå att en allmän upphetsningsfaktor snarare än aggressiva förebilder kan förklara en del av dessa barns disharmoniska beteende."

Kommentar:

Möjligen undervärderas aggressiviteten i dessa hem eftersom den kanaliseras i socialt uppskattade yttringar och inte i handgripligt våld. Kanske är barnen mer känsliga för det aggressiva trycket än de nästan beundrande intervjuarna är. (KE).

"En genomgång av familjerna till de oaggressiva stortittarna pekar mot att tittningsfrekvensen i sig själv kanske inte är den centrala faktorn. Även om dessa barn tittar en hel del på all slags TV, så ser de mer än andra barn av sådana program som vi från andra källor vet har en välgörande effekt på barnen, exempelvis Misterrogers Neighborhood och Sesame Street, dvs. program som lägger tonvikten på sociala värderingar och utveckling av kunskaper. De tittar givetvis också en del på actionprogram men en klart mindre omfattning än de barn som hör till gruppen aggressiva lågtittare.

Man bör emellertid lägga märke till att de lågaggressiva stortittarna rätt kraftigt ökar sin aggressivitetsnivå under uppföljningsåret i jämförelse med dem som ligger lågt både i fråga om TV och aggression. Det är återigen svårt att undvika slutsatsen att televisionen kan ha stimulerat utvecklingen av det aggressiva beteendet i den förstnämnda gruppen, de (från början) lågaggressiva stortittarna.

Låt oss åter påminna läsarna om att våra försöksbarn inte är särskilt aggressiva eller våldsamma. Likväl är våra resultat inom denna snäva ram konsekventa ("consistent" = samstämmiga och varaktiga), vilket vi tycker väger tungt. *Det går en obruten länk från TV-tittande till sannolikheten för att barnet skall visa aggressivitet.* Innebörden av detta resultat väcker en del tankar som vi skall avsluta med.

Först av allt tycks materialet ha ett budskap till TV-industrin: På gott och ont är TV-mediet tillgängligt för ett mycket stort antal extremt lättpåverkade förskolebarn. För många av dessa blir TV ett "fönster mot världen", som Liebert och Neil säger, eller en "medlem av familjen" som vi själva har formulerat det. Även med hänsyn tagen till de bästa krav på konstnärligt skapande, är därför en betydande återhållsamhet påkallad i fråga om programmen och dess utformning. Vi tänker inte föreslå att "action" och våld elimineras från TV. Snarare borde de ansvarigas egen återhållsamhet få till följd ("dictate") att våldsscener som är lätta att imitera och lätta att förstå för små barn utesluts så ofta det är möjligt. De grekiska dramerna var fulla av våld men detta hölls utanför scenen. Trots detta gör de ännu i dag ett starkt intryck när de spelas. Det är också möjligt att stiliserat (eller symboliskt, "stylized") våld när det är nödvändigt för handlingen eller action och våld i sammanhang som är avlägsna från vardagens verklighet, har ett obetydligt direkt inflytande på

barnen. Sådana frågor går att undersöka. Men det är helt klart att TV-producenter och TV-författare allvarligt måste överväga hur de skall presentera olika ämnen på TV utan att ta till de vanliga klichéerna med knock-outer, biljakter och andra uppjagande situationer som kan få olyckliga effekter via något som först och främst är ett medium för hela familjen.

Vi anser också att TV-industrin har en skyldighet att producera en mycket större variation av program för barn. De stora vinsterna från reklam-TV som vänder sig till barn kunde användas till att producera program av bättre kvalitet av en typ som redan har visat sig vara bra för barnen. Program som stimulerar till fantasi-lek, som uppmuntrar samarbete och generositet, som betonar värdet av hjälpsamhet och vänlighet, skulle vara till stor nytta för förskolebarnen! Tillgång till vänliga föräldra- eller farbroderliga figurer, som vände sig direkt till förskolebarnen och ingav dem en känsla av tillit och tillhörighet (kanske ofta i kontrast till deras erfarenheter i hemmet), skulle kunna bidra med en värdefull erfarenhet och motverka något av mediets negativa potential.

Till sist ligger givetvis ansvaret för kontrollen av barnens användning av mediet hos föräldrarna. Våra intervjuer har klart visat att de avgörande skillnaderna mellan stortittare som är olika aggressiva är att föräldrarna till de mest aggressiva visar en total brist på ansvar för vad barnen ser. De säger rent ut att de låter barnet bestämma hela programvalet. I motsats härtill har vi föräldrarna till de oaggressiva stortittarna som spelar en aktiv roll och styr över barnens tittande mot "bättre typer" ("better types") av program. De skiljer sig också från den första gruppen genom att de sätter av mera tid för att prata med barnen, läser för dem och skapar en lugn stund före sänggåendet.

Slutligen kommer vi inte ifrån föräldrarnas fundamentala roll som en källa till stabilitet i barnets liv, som en källa till stimulans av fantasier och den inre kontrollen. TV å sin sida är utan tvekan en skön källa för underhållning och flykt från olika vardagsmödor för både barn och föräldrar. Men för det växande barnet föredrar vi bilden av en lugn "nattnings-stund" när den vuxna sitter vid barnets sida och berättar en historia eller läser något som inspirerar barnet till att utvidga sin egen fantasi i en varm omgivning. Här ligger enligt vår mening den bästa förutsättningen för en känsla av tillit parad med en bredare förmåga till privat kreativitet."

Kommentar:

Resultaten av denna undersökning kan synas vaga och redogörelsen något rörig genom de många jämförelserna mellan många grupper i fråga om en mängd faktorer.

Det är emellertid just dessa egenskaper som gör undersökningen så intressant och värdefull. Den är hederlig och nyanserad. Den går inte ut på att bevisa något förutbestämt. I stället analyserar den på ett grundligt sätt de intrikata sambanden mellan olika faktorer som har eller anses ha betydelse för frågan om TV-tittandets betydelse för uppkomsten av aggressivt beteende.

Faktiskt förhåller det sig så att alla undersökningar som inte tillämpar makarna Singers analysteknik – där man för att få fram den "rena" betydelsen av en faktor i taget konstanthåller de andra faktorer som också är med i bilden – endast förser oss med svårtolkade resultat som är "klumpeffekter" av en mängd faktorer. Ytligt sett kan sådana undersökningar vara mer lättillgängliga men det är ett bedrägligt sken.

De faktorer som Singers samlat in uppgifter om och tagit hänsyn till i de statistiska analyserna är just sådana faktorer som enligt många mening orsakar aggressivt beteende och som ofta hänvisas till när man vill vifta bort TV-våldets betydelse. Sådana argument bemöter man bäst, inte genom att i sin tur ignorera de berörda faktorerna utan genom att som Singers ta dem på allvar och studera deras samspel med TV-inflytandet. Som en naturlig följd härav bär också resultatredovisningen spår av frågeställningarnas komplexitet.

Beträffande Singers undersökning kan man endast beklaga att den inte omfattade mer än 141 barn. När man bland dessa tog ut fyra extremgrupper med 10 barn i vardera, kom man ner i så låga tal att det måste ha rört sig om mycket stora gruppskillnader för att dessa skulle bli statistiskt säkerställda – vilket de faktiskt blev. Om materialet varit tre gånger så stort, skulle dock resultaten ha givit ett säkrare intryck, och författarna skulle ha kunnat avstå från en del försiktiga reservationer som nu tynger texten och kanske gör en del läsare tveksamma om resultatens tillförlitlighet. (K. E.)

Kapitel 33 Bogarts översikt över Surgeon General-projektets resultat samt Lieberts syn på kommittéarbetet och dess slutsatser – en inledning till SG-materialet i kap. 34–36

Bogarts översikt över Surgeon General-projektets resultat samt Lieberts syn på kommittéarbetet och dess slutsatser – en inledning till SG-materialet i kap. 34–36

Inledning

I det föregående har läsaren – så som jag varslade om i kapitel 2. "Den amerikanska och engelska forskningens roll i den föreliggande rapporten" – redan stött på många citat från och referat av de undersökningar som företogs inom ramen för det amerikanska s. k. Surgeon General-projektet.

För att kunna sätta in sammanfattningarna i Surgeon General's Study of Television and Social Behavior i sitt rätta sammanhang och för att kunna ta ställning till de åsikter som framförs där och i de 40 olika undersökningar som utgör underlaget bör man känna till bakgrunden till och de speciella omständigheterna i samband med tillkomsten av detta projekt. Rapporten från The Surgeon General's Scientific Advisory Committee on Television and Social Behavior har kommit att betraktas som en vändpunkt i debatten om TV-påverkan. Detta är också ett skäl att informera om själva projektet och rapporten.

I de tre följande kapitlen – 34–36 – redovisas innehållet i tre av projektets fem rapportvolymer. Dessa kapitel är vart och ett på sitt sätt starkt präglade av de vinklingar som anlagts av de forskare som projektet utsåg till att göra sammanfattningarna – en för varje volym. Detta har dels medfört att abstraktionsnivån kommit att ligga något högre än i de enskilda undersökningarna, dels att vissa undersökningar "kommit bort" i skuggan av de övergripande perspektiven.

Leo Bogarts artikel svarar mot två behov i förhållande till SG-projektet. Den ger en fyllig bakgrund och den redovisar de enskilda undersök-

[1] Bogart har skrivit många böcker och artiklar om massmedier däribland *The Age of Television.* Tidskriftens redaktion presenterade Bogarts artikel i en inledning:
"Den s. k. Surgeon General's Study of Television and Social Behavior, som var särskilt inriktad på hur barn påverkas av tittande på TV-våld, har rört upp en hel del motsättningar. Såväl sammansättningen av kommittén, dess summering av resultaten som de studier som valdes ut och fick anslag, har varit föremål för meningsmotsättningar. I denna utvidgade artikel berättar Leo Bogart om projektets historia och de fem volymer med rapporter som bidragit till den slutliga rapporten. Som dr Bogart själv framhåller, kom han oavsiktligt att figurera i de politiska skärmytslingar som föregick själva forskningsarbetet. Förläggarna inbjöd honom att skriva denna redogörelse i fullt medvetande om den roll som han spelade eller, mera korrekt, hindrades från att spela i detta massiva uppbåd."

ningarna på ett lättillgängligt sätt. Därför har jag översatt och tagit med nästan hela den artikel som Leo Bogart skrev i början av 1973 i *The Public Opinion Quaterly,* vol. 36, "Warning: The Surgeon General has determined that TV violence is moderately dangerous to your child's mental Health". ("Varning: SG[1] har beslutat att TV-våld är litet grand ('moderately') farligt för ditt barns psykiska hälsa.") Bogart skriver:

> "Hur skall vi läsa denna rapport? Man kan nalkas den på många nivåer och varje kommentar fungerar automatiskt som en projektion av läsarens perspektiv och förhandsinställning. Vi kan ta den bokstavligt som ett försök att besvara frågan om TV-våld har skadliga effekter på de unga tittarna. Vi kan betrakta den i ett vidare sammanhang som en analytisk studie av massmedias symboliska funktioner; vi kan betrakta den som en deskriptiv avhandling om TV-publiken eller som ett bidrag till litteraturen om barns utveckling. Och vi kan se på rapporten som en produkt av en 3-vägs interaktionsprocess med regeringen, mäktiga affärsintressen och socialvetenskapen som inblandade parter. I det senare fallet blir det som studerades och varför av större intresse än själva resultaten . . ."

Efter en kort resumé av 30- och 40-talens radio- och filmforskning fortsätter Bogart:

> "Med televisions ankomst lyfter debatten om mediapåverkan till en högre intensitetsnivå. Televisionens makt som instrument för kommersiell och politisk övertalning stod klar från början och därmed restes frågan om dess andra och måhända icke önskvärda effekter. Den visuella karaktären hos TV gavs detta medium ett vida större inflytande än radion. TV-publiken var stor och den omfattade bl. a. lättpåverkade barn. Liksom radion blev televisionen genom sin lagligt reglerade status mycket känsligare än filmen och serieböckerna för offentlig kritik och officiella utredningar.
>
> Sedan 1952 har hearings i kongressen tid efter annan gjort grundliga undersökningar av TV-innehållet och dess effekter på unga människor. Senator Estes Kefauvers kommitté om ungdomsbrottslighet fick alarmerande vittnesmål från psykiatrer som Fredric Wertham, som kraftfullt uttryckte sin övertygelse att TV-våld kan inspirera barn till aggressiva handlingar och även till våldshandlingar och irrationella handlingar som direkt imiterar vad de har sett på scenen. Liknande anklagelser, baserade på isolerade enskilda fall och teoretiska resonemang, har under årens lopp uttalats vid upprepade tillfällen av både professionella och 'amatörpsykiatrer'.
>
> Som svar på dessa attacker lade TV-folket upp ett mångfacetterat försvar:
>
> 1. De förnekade att deras program innehöll så mycket våld som de lastades för;

[1] SG, här och i fortsättningen förkortning för Surgeon General.

2. De försäkrade att TV-våldet var motbjudande för dem i deras egenskap av "family men" och försäkrade att det skulle minskas ner drastiskt;
3. De förklarade att våld är inbyggt i all dramatik och att dramatik drar till sig uppmärksamhet. Denna är i sin tur livsviktig för de kommersiella TV-bolagens ekonomi.
4. De förlöjligade påståendet att enskilda fall av TV-våld på något sätt skulle kunna kopplas ihop med imitationer av sådant våld i verkliga livet.

Under de två sista årtiondena har en växande och ansenlig mängd av empirisk forskning kommit till stånd som stöd för båda sidorna i striden. En del av denna har utförts av oberoende forskare vid universiteten och en del av akademiska och kommersiella forskare som arbetar på TV-industrins villkor. Flertalet akademiska studier följer de experimentella socialpsykologernas favoritmodell, det kontrollerade laboratorieexperimentet.

En överväldigande bevismängd från denna forskning stöder tesen att exponering för filmvåld eller TV-våld tenderar att göra yngre barn "uppjagade" ("increased excitability") och ge en höjning av efterföljande uttryck för aggression.

En del studier i litteraturen har avsatt resultat utan bindande beviskraft för den motsatta hypotesen: att exponering för TV-våld leder till upplösning av aggressiva impulser och därigenom till en minskning av antisocialt beteende. Endast *ett* arbete, av Seymor Feshbach och Robert Singer har stött denna hypotes. Jag skall senare komma tillbaka till Feshback och Singer (sid.).

Vid bedömningen av de experimentella bevisen har TV-folket, med all rätt, kritiserat de små försöksgrupper som används i många studier liksom den artificiella situationen i laboratoriemiljön som en olämplig utgångspunkt för bedömning av vad som händer efter TV-tittande ute i verkliga livet. Däremot avstår de från att kommentera bevisens starka inre sammanhang och samstämmighet och deras överensstämmelse med vad sunda förnuftet säger. Och de insisterar på att vad de tillbakavisade var påstående om att mediavåld genom imitation leder till verkligt våld men inte den mer plausibla anklagelsen att mediavåldet utgör en nerbrytande kulturell kraft genom att det skapar spänningar och presenterar otillfredsställande modeller för mänskligt umgänge.

Så befann sig frågan i en återvändsgränd till dess att morden på John och Robert Kennedy och Martin Luther King förmådde president Lyndon Johnson att utnämna Milton Eisenhower att leda en 'National Commission on the Causes and Prevention of Violence', där massmedias betydelse, och särskilt då TV, återigen stod i rampljuset som en bidragande faktor till nationens ohälsa. Vittnesmål gavs inför kommissionen av både TV-ansvariga och oberoende vittnen. Kommissionens sekretariat uppdrog åt ett antal forskare att sammanställa en bibliografi, att redovisa den existerande litteraturen och att förnya och fördjupa analyserna av existerande forskningsresultat.

En utmärkt innehållsanalys av Georg Gerbner dokumenterade noggrant förekomsten och karaktären av våldsinslag både i TV-program som vände sig till barn och vuxenprogram som barnen kom i kontakt med. I en summering av 55 studier av effekter på barn av mediavåld observerade Richard Goranson att det inte ålåg kritikerna att bevisa att våldet är skadligt utan att det var TV-sidans sak att bevisa att det inte är skadligt.

Sekretariatsrapporten slog fast att åtgärder från både regeringens och TV-bolagens sida var nödvändiga för att skära ner våldsinslagen i barnprogrammen och att modifiera sättet att behandla våld i nyheterna och särskilt i direktsändningar av riktigt våld vid politiska demonstrationer, exempelvis som vid demokratiska partiets kongress 1968. Man föreslog också upprättandet av ett federalt center för massmediaforskning.

Som om denna auktoritativa, omfattande och kostsamma utredning av frågan av Eisenhower-kommissionen aldrig ägt rum, restes i mars 1969 krav på "ett definitivt svar" av senator John Pastore, ordförande i den underkommitté inom senatens handelsutskott, som utövar tillsyn över the Federal Communications Commission (det organ som i sin tur är tillsynsmyndighet för radio- och TV-bolagen i USA.

På order av president Richard Nixon förklarade the Surgeon General[1], William H. Stewart, att hans verk omedelbart skulle sätta igång ett projekt för att 'hjälpa till att lösa frågan'; en budget på 1 miljon dollar anslogs från ett odefinierat anslag i NIMH's[2] budget och rapport utlovades inom ett år . . .

För att ge vägledning åt SG under uppläggningen av forskningsprogrammet tillsattes en rådgivande vetenskaplig kommitté . . .

Från början hade man haft en lista på namn som hade föreslagits på rekommendation av professionella grupper och specialister på området. Dessa namn hade remitterats till tre TV-bolag och National Association of Broadcasters[3] för synpunkter. CBS[2] insåg omedelbart det olämpliga i att deras forskningsdirektör ingick i en kommitté varifrån han skulle ha en möjlighet att utesluta potentiella forskare inom projektet, men ABC,[4] NBC[4] och NAB såg tydligen inget olämpligt i detta. Tillsammans svartlistade de sju personer, däribland artikelförfattaren och sju andra forskare som var välkända i egenskap av forskare och experter på området (Albert Bandura, Leonard Berkowitz, Leon Eisenberg, Ralph Garry, Otto Larsen och Percy Tannenbaum).

Som en följd härav blev sättet som den rådgivande kommittén utvaldes på föremål för stridigheter på ett tidigt stadium. I maj 1970 kom en rapport om svartlistningen in i *Science Magazine* som krävde en förklaring av ministern för hälsovård, utbildning och socialvård. Denne tog då den tidigare rådgivande kommittén om rökning och hälsa som exempel. Tobaksindustrin hade där ombetts att godkänna kommitténs sammansättning, påpekade han, för att förebygga varje senare påstående att den skulle omfat-

[1] En sorts riksåklagare inom medicinen och angränsande problemområden, däribland TV-påverkan på barn och ungdom.

[2] National Institute of Mental Health, ett underorgan till Ministry of Health, Education and Welfare.

[3] I fortsättningen förkortat NAB.

[4] Columbia Broadcasting System, ett av de tre landsomfattande TV-företagen i USA. De övriga är American Broadcasting Corporaton (ABC) och National Broadcasting Corporaton (NBC).

ta motståndare mot ("biased against") denna industri. (Tydligen fanns ingen oro för tänkbara beskyllningar i den motsatta riktningen för att den skulle ha kunnat vara partisk *till förmån för* tobaksindustrin.) Flera ledamöter av den rådgivande kommittén hotade att avsäga sig uppdraget när historien kom ut men övertygades om att det inte var förenligt med det allmännas intresse. SG utsåg vice generaldirektören vid NIMH, Eli Rubinstein, att leda kommittéarbetet.

De fem forskningsrapporterna (kallades tekniska) lades ut på och sammanställdes av NIMH-sekretariatet med en sammanfattning för varje volym. Den rådgivande kommittén delade upp sig på underkommittéer för att skriva sin egen rapport. Det slutliga dokumentet avspeglade att man haft en lång rad av olika versioner innan man till slut fick slutsatserna formulerade på ett sådant kompromisspråk att alla kommitténs ledamöter kunde acceptera rapporten . . .

Den sammanfattande kommittérapporten utvärderade och refererade de 'tekniska' rapporternas resultat och drog följande vederbörligen akademiskt försiktiga slutsats: 'Det föreligger en överensstämmelse mellan ganska påtagliga experimentella bevis för att tittande på våld i rörlig bild ("violence on the screen") skapar kortvarig aggression hos en del barn och mycket mindre säkra bevis från fältstudier för att intensivt våldsittande föregår vissa aggressiva beteenden som kommer till uttryck under en lång tid. Denna samstämmighet mellan de två bevistyperna innebär vissa preliminära bevis på orsakssammanhang. Men en ansenlig mängd forskning återstår innan vi kan lita på dessa slutsatser.'

Rapporten beskrev korrelationer på 0.30 som blygsamma ('modest') samband och sade att det fanns bevis för att 'sådant orsakssamband endast gäller en del barn (som är disponerade för aggressivitet) och . . . endast under vissa betingelser'. Rapporten drev sin försiktighet ännu längre och påpekade – upp till den ovanliga nivå där man specificerar vad man inte säger: 'De samlade bevisen utgör inget berättigande för slutsatsen att TV-våld har en entydigt skadlig effekt eller slutsatsen att den är skadlig för de flesta barn.' (Denna konstiga sats är värd att läsas om; de slutsatser som rapporten betraktar som obefogade betecknas inte som osanna.)[1]

I forskarkretsar kunde rapportens påstående att det behövdes mera forskning se ut som en nästan obligatorisk kommentar, men för osofistikerade journalister betydde det att projektet hade misslyckats att visa att TV-våld har skadliga följder. Kommitténs sammanfattning publicerades flera veckor före själva (de "tekniska") forskningsrapporterna. Det blev därför sammanfattningen som skapade nyheten i stället för forskningsdata. New York Times hade följande rubrik på första sidan: 'TV Violence Held Unharmful to Youth'[2] och Broadcasting Magazine gav följande rubrik åt sin artikel: 'Violence on Air and in Life: No Clear Link'.[3] Så blev experternas omsorgsfullt formulerade sammanfattning direkt motsagd i pressens tolkning.

[1] Detta är Bogarts egen parentes.

[2] TV-våld oskadligt för barn.

[3] Våld i etern och i livet: ingen klar koppling.

Visserligen är det oortodoxt att inleda en rescension av en publikation med att beskriva dess historia, men varje rapport som bekostas med allmänna medel och har kommit till som vägledning för beslutsfattare är ofrånkomligen ett politiskt dokument, och denna korta översikt över dess tillkomst är nödvändig för att förstå dess innebörd. En bedömning av dess vetenskapliga aspekter kräver en genomgång av själva forskningsrapporterna i stället för kompromisspråket i SG's kommittérapport." Så långt Leo Bogart.

Kommentar:

Det kan ha sitt intresse att notera att när Marie Winn kom ut med sin starkt subjektiva bok, *då* lät New York Time sin främste TV-bekämpare skriva. "Let's face it, common sense tells us that Miss Winn may very well be on to something. We all know that child on a television high, equipped with thumb and blanket – the glazed eye, the noncommunicative state, the total stupor that can't be broken into . . . we had better pay attention".[1] Det målande språket och den enkla bevisföringen som utgick från enstaka fall i bekantskapskretsen var mer "säljande" än statistiska sambandsmått. I denna dräkt släppte man fram en hårdare kritik av TV än någon offentlig utredning någonsin kan komma med. (K. E.)

"Volym I Mediainnehåll och kontroll

George Gerbner svarar för iscensättningen i artikeln "Våld i TV-teater: trender och symboliska funktioner" som för tredje året (1969) i rad fortsätter de analyser som ursprungligen gjordes för Eisenhowerkommissionen av 1967 och 1968 års TV-innehåll.

Gerbner undersöker utvecklingen av våldsinslagen i varje kanal för olika typer av program och klassificerar rollerna och miljöerna i samt konsekvenserna av det våld som ingår. Under de tre år som studerats förblev den allmänna våldsnivån densamma, fastän den blev mindre dödlig ("letal") med avseende på sina konsekvenser (antalet dödsfall minskade i handlingen). En bilaga som följer upp analysen för 1971 visar en ökning av våldsnivån detta år.

Tecknade barnfilmer är speciellt fyllda med våld. Gerbner finner att TV framställer *våld som det karaktäristiska* (typmodellen) *för hur man handskas med konflikter. Två tredjedelar av alla huvudrollsfigurer i en TV-pjäs (show) är inblandade i våld, medan hälften själva utövar våld.* Flera roller framställs som offer för våld än som angripare, men *bara 8 procent som utövar våld undgår vedergällning. Ingen plågsam effekt visas i över hälften av alla våldsamma episoder.*

Gerbner ser våldshandlingar som uttryck för maktrelationer; hans beskrivning av vem som utövar våld mot vem utgör ett värdefullt bidrag till studiet av amerikansk masskultur och till förståelse av den roll som media spelar i socialiseringsprocessen.

---

[1] Låt oss se sanningen i ansiktet, sunda förnuftet säger oss att fru Winn kan ha kommit på något. Vi känner alla igen barnet på en TV-"trip", utrustat med tumme och filt – med glasartad blick, det avskärmade tillståndet, den totala förlamningen som inte kan brytas . . . vi bör se upp.

Från en tittarundersökning drar *David Clach och William Blankenburg*[1] *den slutsatsen att våldsprogram som är gjorda för TV är mer populära än andra program som görs direkt för TV* . . . När det gäller spelfilm, förhåller det sig däremot så att mindre våldsamma filmer får en aning högre tittarpoäng än mera våldspäckade sådana.

Sex snarare än våld tycks sysselsätta TV-censorerna . . .

Som regel visar TV-nyheterna mera våldsinslag än underhållningsprogram, och våldsamma nyheter illustreras oftare med bilder än icke våldsbetonade nyheter. Rena våldshandlingar visas dock sällan . . .

– – –

Michael Gurewith skriver att *graden av våldsamhet i amerikanska underhållningsprogram är dubbelt så hög som i engelska program och att en ansenlig del av det våld som visas i andra länders TV utgörs av amerikanska program.*[2]

– – –

En särskilt värdefull grupp av artiklar behandlar den sociala process och institutionella struktur som organiserar och kontrollerar programinnehållet i TV i USA, England, Israel och Sverige.[3] Sociologiska studier av media som institutioner är mycket sällsynta i förhållande till den totala volymen av publik- och innehållsundersökningar. Dessa artiklar kan fungera som modeller för denna välbehövliga typ av forskning.

– – –

Muriel Cantor som intervjuade 24 personer som arbetade med produktion av och manus till filmade barnprogram, rapporterar att producenterna av animerade filmer "i första hand *betraktar sig som affärsmän som gör film snarare än som idégivare*". Ingen ansåg sig ha någon reell kontroll över produkten ("the creative control"). De är känsliga för rapporter om publikmotstånd mot TV-våld, men mottar sällan själva sådana protester. Samma producenter som gör våldsprogram 'kan göra och gör informativa ("educational") och ofta mycket artistiska program'.

– – –

Thomas F. Baldwin och Colby Lewis[4] *intervjuade 48 "production executives"* som arbetade med 18 äventyrsprogram (action adventure) och fann att de flesta inte trodde att barnen utgjorde någon större del ("important part") av publiken (trots att många barn i realiteten ser deras program). *Det är en allmän uppfattning att våldsamma inslag är viktiga för att hålla publiksiffrorna kvar på en hög nivå.* Ofta gör man "reservsnuttar" för dessa avsnitt att användas utifall de skulle bli bortcensurerade. National Broadcasting's regler ("television code") ser ut att avskräcka från visst våld. TV-författarna påminner dock om att hotet om våld kan vara mer upphetsande än själva våldet. De beskriver på ett fascinerande sätt hur censuren fungerar och avslöjar en rad attityder som producenterna omfattar i förhållande till sitt yrke och till publiken. Med sin klara insikt om de mänskliga komplikationerna i sam-

[1] Trends in Violent content in selected mass media, sid. 188–243.

[2] The Structure and Content of Television Broadcasting in Four Countries: An Overview, sid. 334–385.

[3] George Gerbner. "The Structure and Process of Television Program Content Regulation in the United States", sid. 385–414.
James D. Halloran and Paul Croll, "Television Programs in Great Britain: Content and Control", sid. 415–492.
Dov Shinar, "Structure and Content of Television Broadcasting in Israel", sid. 493–582.
Peter Dahlgren, "Television in the Socialization Process; Structures and Programming of the Swedish Broadcasting Corporation", sid. 533–546.

[4] Violence in Television: "The Industry looks at itself", sid. 270–273.

band med TV-produktion lägger denna lilla undersökning en nyttig kunskap till vår förståelse av det amerikanska kommunikationssystemet.

– – –

En värdig följeslagare är *Gerbners artikel om "The Structure and Process of Television Program Content Regulation in the United States"*. Som en illustration av de officiella och icke officiella riktlinjer som styr vad som sänds, citerar Gerbner General Mills code: "Där det passar bör personerna i sina tankar och handlingar (i stycket) inta en accepterande hållning gentemot situationen i världen, men när det gäller krig bör våra författare dämpa ner skräckaspekterna till ett minimum ... Det skall inte finnas några inslag i några av våra program som på något sätt kan bidra till uppfattningen av affärer som något kallt, hänsynslöst och utan alla känslor och andlig motivation."

I sina studier av hur tre kanalers programavdelningar arbetar, noterar Gerbner ett stort antal kryphål i NAB-coden. Han lägger också märke till att med undantag för mycket få kontroversiella tillfällen, får TV-makarna ingen kritik av sina program. Härigenom får publiksiffrorna rollen som den enda regelbundna information om hur publiken reagerar!

– – –

Tillsammans erbjuder artiklarna i denna volym ett starkt vittnesbörd för uppfattningen att *våldet utgör en unikt stark komponent i amerikansk kommersiell TV eftersom det hör ihop med den fasta formeln för hur man skall dra till sig de stora tittargrupper som TV-bolagen slåss om som hundar* ("doggedly" = ihärdigt).

Volym II TV och social inlärning

Denna volym presenterar fem rapporter om olika försök. *Aimée D Leifer och Donald F. Roberts*[1] *studerar hur 271 skolbarn med medelklassbakgrund reagerade på sex halvtimmeslånga TV-program från videoband. Yngre barn tar inte till sig och behåller inte mycket av vad programmen visar om motiven för och konsekvenserna av dramatiska handlingar.* Medan vuxna bedömer konsekvenserna i förhållande till de berörda personerna, sker barnens bedömning i relation till samhället.

Barn, särskilt pojkar, blev mer aggressiva efter att ha tittat på de mest aggressiva programmen, men varken motiven för våldet, följderna av detta eller förståelsen av motiv och konsekvenser hade någon betydelse för barnets aggressiva reaktioner ... Det är mängden av (visuellt) mottaget våld som avgör hur aggressiv man blir. Ju mer våld man ser, desto mer aggressiv blir man. Givetvis måste denna slutsats modereras med hänsyn till vad man vet om det sammanhang som gav detta resultat.

I ett annat försök med 132 barn (med både förskolebarn, 9- och 16-åringar) testade Leifer och Roberts hypotesen att barnets upp-

[1] "Children's Responses to Television Violence", sid. 43–180.

fattning om motivet och konsekvenserna av aggression på TV skulle påverka om barnet därefter visade aggression. Resultaten gick inte att dra några slutsatser av.

Ett tredje försök,[1] med 160 barn, gav dock resultat som pekade mot att *när aggression i en film ("fictional") – i detta fall av en boxningsmatch – framstod som rättfärdig, detta kunde påverka efterföljande aggressivt beteende.*

– – –

I ett fjärde försök, med 143 barn, kommer *W. A. Collins*[2] till den kryptiska slutsatsen att "ett aggressivt program med negativa motiv för och negativa konsekvenser av aggressionen medförde en minskning i de aggressiva reaktionerna hos från början högaggressiva barn vid en jämförelse med likaså högaggressiva barn som fick se ett neutralt program. Å andra sidan medförde samma aggressiva början lågaggressiva barn vid en jämförelse med andra lågaggressiva barn som såg ett neutralt program".

Kommentar:

Detta försök refereras bl. a. för att visa hur blandade och delvis motsägelsefulla resultaten är, åtminstone ytligt sett. Min personliga tolkning av detta resultat ligger på linje med det som gäller i fråga om katharsisresultaten, nämligen att aggressiv och spännande film fungerar som en avledande nerlugningsperiod för barn som startar på en hög aggressionsnivå, antingen denna som här är "inbyggd" i barnet, eller, som hos Feshbach, medvetet byggts upp hos barnet med konstlade medel. En neutral film som inte rycker med sig barnen på samma sätt får inte en motsvarnande effekt. Tyvärr framgår det inte av resultatet om de höggaggressiva barnen är spontant aggressiva eller om de även här blivit det genom att retas upp före försöket. (K. E.)

"*Collins* rapporterar att vuxna kan se sammanhanget mellan händelser som tidsmässigt är åtskilda i rutan, men att *små barn inte alltid förstår dessa samband och därför reagerar med aggressivitet efter våld i rutan, även när det avsedda budskapet är att våld inte lönar sig.*

Han finner vidare att *äldre barn visar mer aggressivitet än yngre barn redan efter att ha tittat på program utan aggressivitet, men att de äldre barnens beteende blir ännu mer aggressivt efter att ha sett aggressiva program.*

Collins försök, liksom de två första som genomfördes av Leifer och Roberts, *ger inget stöd för hypotesen att barnets uppfattning om själva innehållet i ett program (med avseende på personernas motiv eller följderna för dem) har något samband med efterföljande aggressiva reaktioner. Däremot ger dessa undersökningar stöd åt uppfattningen att mediavåld har betydelse för aggressivt beteende.*

– – –

[1] "Children's Responses to Television Violence", sid. 100–106, i en sammanfattning av M. I. Nolan, "Effects of Justified Aggression upon Children of Different Ages", unpublished manuscript, Institute for Communication Research, Stanford University, 1971.

[2] Op cit sid. 106–119, en sammanfattning av W. A. Collins, "Effects of Temporal Spacing on Children's Comprehension and Behavior Following Exposure to Media Violence", opublicerad doktorsavhandling, Stanford University, 1971.

Med tillämpning av en numera klassisk design för denna typ av forskning gav Robert M. Liebert och Robert A. Baron[1] *136 barn i Ohio i uppdrag att trycka på knappen för hjälp till eller skada att tillfogas andra barn efter att ha tittat på våldsbeteende eller neutrala TV-episoder. De aggressiva episoderna ökade benägenheten att trycka på den knapp som betydde skada åt andra barn.*

– – –

Aletha Huston Stern och Lynette Kohn Friedrich (tillsammans med Fred Vondracek[2] *observerade 97 förskolebarn i en klassrumssituation och intervjuade mödrarna om barnens TV-vanor i hemmet.* Föräldrar som tycker om våldsprogram i TV har barn som gillar våldsprogram . . . Barn som gillar våldsprogram tittar också mycket på TV. *De som från början var högaggressiva blev mer aggressiva i sin naturliga omgivning efter att ha sett aggressiva TV-program, även efter en ganska kort exponering. Motståndskraften mot mindre besvikelser minskade för de barn som tittade på aggressiva program.* Märkligt nog verkade det också som om de aggressiva programmen ökade den sociala interaktionen, inklusive samarbete, bland barn med högstatusbakgrund. *Program med ett "pro-socialt" innehåll hade en mätbar effekt i "prosocial" riktning.*

– – –

Seymour Feshbach rapporterar[3] om ett försök bland 129 lågstadiebarn (5–8 år) i Los Angeles. (Denna undersökning gjordes efter den redan nämnda undersökning av Feshbach och Singer som står för huvuddelen av de resultat som ansluter sig till katharsisteorin). Barnen delades upp på matchade grupper och fick se olika typer av våld. En kontrollgrupp tittade på baseball- och cirkusfilmer, en grupp med aggressiva fantasier såg på krigsfilmer, medan en grupp med öppen aggressivitet såg på polisaktioner mot studentdemonstrationer. *Feshbach fann inga hållbara bevis för sin egen hypotes att aggressionen skulle minska eller förbli oförändrad när det dramatiska innehållet hade karaktären av fiction* ("functioned as fantasy"). Ett visst stöd för denna hypotes fann han däremot i ett andra försök med *60 barn* som *visade mer aggressiva reaktioner på aggressivt TV-innehåll när de trodde att detta var verkligt än när det beskrevs som påhittat (fiction).*

– – –

De små förskolebarnen (4–5 år) kan dock sakna förmåga att skilja mellan verklighet och fiction, vilket *Harold Stevenson*[4] har kommit fram till efter en litteraturgenomgång.

Han citerar en undersökning av *R. C. Endsley och K. Osborn,*[5] som visar att *4–5-åringar kom ihåg mer våld från en film med riktiga människor än från tre tecknade filmer. Hälften av barnen trodde att en av filmens personer hade dödats "på riktigt", och den andra halvan trodde att det var "på låtsas".*

– – –

[1] "Short-Term Effects of Televised Aggression on Children's Aggressive Behavior", sid. 181–201.

[2] "Television Content and Young Children's Behavior", sid. 262–317.

[3] "Reality and Fantasy in Filmed Violence", sid. 318–345.

[4] "Reality and Fantasy in Filmed Violence", sid. 318–345.

[5] R. C. Endsley, K. Osborn, "Children's Reactions to TV Violence", Young Children, 1970, sid. 4–11.

Robert Liebert sammanfattar undersökningar som ingår i denna volym och jämför dessa med 54! tidigare försök

Han drar den slutsatsen, att våldsprogram skapar mer emotionell upphetsning än icke-våldsbetonade program (mätt med en metod som elektriskt registrerar fuktreaktioner i händerna). Vidare framkom att kontinuerlig exponering för våldsprogram är positivt korrelerad med accepterande av våld och att barn som ser TV-program eller filmer där våld beskrivs, därefter visar sig ännu mer aggressiva i sitt beteende.

De ackumulerade resultaten, säger Liebert, *visar 'att åtminstone under vissa omständigheter exponering för TV-aggression kan styra barnen till att acceptera vad de har sett som ett slags föredöme för deras eget handlande. Som en följd härav kan det nuvarnde underhållningsutbudet i TV i viss mån bidra till det aggressiva beteendet hos många barn. Denna effekt har nu visat sig i en mängd olika situationer."*

Senare förstärkte Liebert sina slutsatser under ett vittnesmål i en offentlig hearing, där han skarpt kritiserade Surgeon General-kommitténs rapport för otillräcklig kraft och konsekvens när det gällde att fastslå det positiva orsakssambandet mellan våldsprogram och ungdomars aggressivitet. Min (Bogart) oberoende genomgång av det mesta av den tidigare litteraturen på området får mig att instämma med hans slutsats att denna koppling har bevisats ("established").[1]

De nya undersökningar som redovisas i denna volym har inte någon större beviskraft i sig själva, även om de stämmer väl med redan existerande forskning. Om man relaterar dem till vad man redan visste, ökar dock de nya undersökningarna vår säkerhet om att "fictionvåld" har oönskade effekter . . .[2]

Volym IV "Television i vardagslivet" – konsumtionsmönster"

Kommentar:

Flertalet undersökningar i denna volym har redan refererats under olika rubriker i den föreliggande rapporten. Av Bogarts redovisning har jag därför endast tagit med det fåtal studier som jag inte alls berört eller sådana, där Bogarts sammanfattande referat bidrar med en extra dimension utövar vad som redan rapporterats, t. ex. genom jämförelser som han finner relevanta. Den aktuella volymen har som helhet något mindre relevans än övriga volymer, eftersom undersökningarna här är så hårt bundna till de särskilda förhållandena i USA. (K. E.)

– – –

"*John Robinson*[3] rapporterar att den vanligen använda frågan: hur många timmar tittar du på TV:n en vanlig dag? ger uppskattningar som ligger ungefär 50 % högre än om man frågar efter hur mycket samma person tittade på TV "igår". Amerikaner tenderar sålunda genomgående att kraftigt uppvärdera den tid de tittar och 'känner mycket litet av socialt tryck att dölja sitt TV-tittande'.

[1] Leo Bogart, "The Age of Television", 3d ed. N. Y., 1972.

[2] Det finns mycket litet material om effekterna av verklighetsvåld i TV-nyheter och dokumentära program. (Sambandet har inte studerats på grund av att det i USA är mycket få barn som ser på nyhetsprogram. K. E.)

[3] "Toward Defining the Functions of Television", sid. 568–603.

Robinson[1] jämför också tidsbudget-studier beträffande TV-tittandet i elva olika länder och finner att TV genomgående ökar den totala tid som ägnas åt medier, sannolikt på bekostnad av andra fritidsaktiviteter. *Genomsnittligt ägnar TV-ägare 1 timme mer åt media (samtliga) än de som inte äger någon TV.*

Harold Israel och John Robinson presenterar en sekundäranalys av Simmon's tittarsiffror för åren 1967–70.[2] *Den tiondel av materialet som tittade mest (stortittarna) svarade för 1/3 av allt tittande på våldsprogram.*

Konsumtionen av våldsprogram är mycket högre bland "ickevita" än bland "vita". Den är högst bland personer med låg utbildning (nivå för konsumtion av våldsprogram var särskilt hög för ungdomar som slutat skolan i förtid ("shool drop-outs"). I motsats till Lo Sciuto[3] rapporterar Israel och Robinson att våldsprogram håller tittarnas uppmärksamhet på en högre nivå än den genomsnittliga.

Denna uppsats innehåller intressanta uppgifter om tittandet på TV-nyheterna... Trots att TV numera betraktas som publikens mest populära källa för nationella och internationella nyheter, var det bara 55 % som såg något nyhetsprogram under en tvåveckorsperiod.

– – –

Jack Lyle och Heidi Hoffman[4] upprepade den klassiska undersökningen från 1958 av Schramm, Lyle och Parker om "Televisionen i våra barns liv".[5] Lyle och Hoffmans undersökning från 1970 i en förort till Los Angeles omfattade 274 11-åringar, ungefär 800 12-åringar och 500 16-åringar.

- ☐ På alla tre åldersnivåerna fungerar TV som ett huvudämne i deras samtal
- ☐ Fyra av tio sex-åringar drömmer med anknytning till TV-program
- ☐ Hälften av 6-åringarna har blivit skrämda av vad de sett på TV
- ☐ De barn som ser mest på TV drömmer oftast om TV
- ☐ Men de som tittar minst blir mest skrämda av vad de ser
- ☐ Ungefär hälften av barnen uppger att de – åtminstone ibland – läser sina läxor med TV:n påslagen
- ☐ I de två äldre barngrupperna – 16- och 12-åringarna – är föräldrarnas styrning av vad man tittar på helt obetydlig, trots att en stor del av kvällstittandet äger rum tillsammans med föräldrarna
- ☐ Förbud mot TV-tittande förekommer åtminstone sporadiskt i fråga om 6-åringarna, men fler mödrar säger att de använder utsträckt TV-tid som belöning i stället
- ☐ Få 12- och 16-åringar tror att "TV-programmen visar livet som det verkligen är"."

[1] "Television's Impact on Everyday Life: Some Cross-National Evidence", sid. 410–431.

[2] Demographic Characteristics of Viewers of Television Violence and News Program", sid. 7–1?8.

[3] Lo Sciuto, A National Inventory of Television Viewing Behavior, sid. 33–86.

[4] "Children's Use of Television and Other Media", sid. 129–256.

[5] Wilbur Schramm, Jack Lyle and Edwin Parker, "Television in the Lives of Our Children", Stanford University Press, 1961.

Kommentar:

Jämför med McIntyre m. fl. (sid 451) som visade att de flesta barn upplever programmen som verklighetstrogna samt Lyle och Hoffman,[1] som visade att barn som såg mycket på TV blev lika mycket skrämda som barn som tittar lite på TV. Som så ofta inom det aktuella området stöter vi sålunda på resultat som går i motsatta riktningar – sannolikt beroende på olika och osäkra mätmetoder (K. E.).

– – –

"*John Murray*[2] studerade 27 5–6-åriga svarta pojkar som hade deltagit i en 4-årig longitudinell studie av utbildning på lågstadiet. *Han drog den slutsatsen att passivitet leder till stortittande ("heavy viewing") snarare än det motsatta förhållandet.* Man förstår att en "elektronisk kompis" är den lättast tillgängliga lekkamraten för ett passivt barn . . . En kollega till Murray, Paul Hanly Turfey[3] berättar om ett barn som tittade på Flinta och sedan frågade en vuxen observatör: "Om Stålmannen och Mighty Mouse skulle slåss, vem skulle vinna då? Observatören gör kommentaren: *För mig visade detta att barnet inte upplevde någon skillnad mellan ritade figurer och roller med riktiga människor.*

– – –

En serie undersökningar som leddes av *Scott Ward fick fram ännu tyngre nya bevis för TV-annonsernas inflytande på barnen.* Den mest omfattande undersökningen i denna serie gjordes bland 1 094 elever i junior high och high-school (11–16 år). 11–12-åringarna gjorde kommentarer om reklamsnutten eller produkten efter 20 % av reklamtillfällena. Uppmärksamheten under annonsen sjönk inte på samma sätt som för vuxna. De psykologiskt mer självständiga ungdomarna var de som lärde sig det flesta antalet slogans från reklaminslagen. Svarta ungdomar påverkades mer än vita.[4]

Tre kategorier av ungdomar – som inte nödvändigtvis utesluter varandra – (låg social status, låg intelligensnivå och sådana som kommer från "materialistiska" hem där man talar mycket om konsumtion) var mest positiva till TV-reklamen.[5]

Barnens försök att påverka moderns inköp minskar med åldern (enlgt mödrar i Boston),[6] samtidigt som föräldrarna ökat sitt gensvar på de äldre barnens press . . .

De små barnens sårbarhet för TV-reklam – inklusive den reklam som riktar sig till den vuxna publiken – är otvetydigt dokumenterad genom detta forskningsprojekt, men det står klart att "barn" och "reklam" är alltför odifferentierade begrepp som var för sig innefattar en rad olika utvecklingsstadier respektive en mängd olika programtyper som trotsar alla generaliseringar.

– – –

[1] J. Lyle – H. R. Hoffman "Children's Use of Television and other Media" i SGR 4 1972 sid. 134.

[2] "Television in Inner-City Homes: Viewing Behavior or Young Boys", sid. 345–394.

[3] "Televvision in Inner-City Homes: Viewing Behavior of Young Boys", Appendix A: "Firstgraders Watching Television", sid. 369–371.

[4] Daniel B. Wachman, Greg Reale, Scott Ward, "Racial Differences in Responses to Advertising among Adolescents", sid. 543–553. (En fortsatt analys av Maryland-materialet visade dock att svarta och vita ungdomar inte skiljer sig nämnvärt i fråga om mottaglighet för reklam.)

[5] Scott Ward och Thomas Robertson, "Adolescent Attitudes Toward Television Advertising: Preliminary Findings", sid. 526–542.

[6] Scott Ward och Daniel Wachman, "Television Advertising and Intrafamily Influence: Children's Purchase Influence Attempts and Parental Yielding", sid. 516–525.

Jack Lyle[1] sammanfattar undersökningarna i denna volym och drar följande slutsats: "i televisionens barndom, när folk först skaffade sig apparater, tittade de under långa tidsperioder, varefter de gradvis drog ner på sitt tittande. *I dag ser det ut som om apparaten får stå på medan tittarna tittar lite av och till ("drop in and out"). Detta antyder möjligheten att, samtidigt som televisionen har blivit alltmer hopvävd med vår livsföring så har dess grepp om vår uppmärksamhet minskat."*

Volym III TV och aggressivitet bland ungdomar

I den tredje volymen växlar de metodologiska ansatserna från småskaliga laboratorieexperiment till fältstudier som undersöker attityder och beteenden i verkliga livet. *Monroe M. Lefkowitz, Leonard D. Cross, Leopold W. Walder och L. Rowell Huesmann redovisade 1972 en longitudinell undersökning som inleddes 1955.*[2] Den första gruppen med 900 8-åringar (huvudsakligen) i Columbia Country, New York, testades första gången i sina klassrum 1959–60. Av dessa utfrågades 252 på nytt 1964–65.

Författarna bad barnen att ge en uppskattning av varandras aggressivitet och intervjuade även föräldrarna. 8-åringarnas popularitet bland kamraterna i tredje klassen visade sig ge en god förutsägelse av deras popularitet tio år senare. "Det barn som är impopulärt i tredje klass tenderar att se mer TV än andra under sin uppväxt och fortsätter att vara impopulär." Av större betydelse var att *de TV-vanor som pojkarna lagt sig till med i 8-årsåldern visade sig inverka på deras aggressiva beteende under barn- och ungdomsåren. "Ju mer våldsbetonade de program var som pojkarna såg mest av i 8-årsåldern, desto aggressivare är deras beteende, både då och 10 år senare." Sålunda "har TV-våldet en kumulativ effekt som kommer till uttryck i öppen aggression".*

Ju mer våldsprogram ett barn såg, desto mer tid ägnade han åt TV överhuvudtaget. Ju större totalmängd av TV-tittande desto lägre IQ och utbildningsprestationer. De två senare faktorerna var dock inte relaterade till preferenser för våldsprogram.

Ju mer barnet uppskattade och såg på våldsprogram desto större var sannolikheten för att han betraktade dem som realistiska beskrivningar av det verkliga livet.

Då resultaten av denna betydande undersökning stöder uppfattningen att TV-våld är kopplat till efterföljande aggressivt beteende[3] *ägnas ett avsnitt av denna rapport till att vederlägga Feshbach och Singers undersökning som påstår det motsatta.*[4] *Kärnan i denna kritik går ut på att Feshbach's och Singers kontrollgrupp (på en ungdomsvårdsskola), som fick sitt TV-tittande begränsat,*[5] *visade mer aggressivitet just på grund av detta. Härigenom kom resultatet att erbjuda ett falskt stöd för katharsisteorin.*

En annan mer omfattande kritik av de variabeldefinitioner som Feshbach och Singer använder sig av har utarbetats av Robert M.

[1] SG IV: "Television in Daily Life: Patterns of use (Overview)", sid. 1–32.

[2] "Television Violence and Child Aggression: A follow-up Study". 1972 sid. 35–135.

[3] Sambandsstyrka 0,31 vilket är mycket för att vara på detta område, där faktorerna är svåra att mäta och där många faktorer samverkar, vilket drar ner värdena för de inblandade faktorernas betydelse för slutresultatet. (K. E.)

[4] Seymour Feshbach och Robert D. Singer, Op.cit.

[5] Så att de inte fick se några "våldsprogram" (K. E.).

Liebert, Michael D. Sobol och Emily S. Davidson.[1] Härtill har Feshbach och Singer avgivit ett svaromål som vittnar högt om deras vetenskapliga kompetens men som inte kan övertyga deras kritiker.

– – –

För övrigt har William Wells, i en ännu opublicerad upprepning av Feshbach-Singer-studien, funnit att även om aggressiva pojkar som tittade på våldsprogram blev mindre verbalt aggressiva, så blev de i stället mer fysiskt aggressiva.

– – –

Att reda ut och särskilja orsak och verkan är utomordentligt svårt när vi behandlar mediainnehåll som förstärker redan existerande benägenheter ("predispositions"). På grund av komplexiteten i den i tiden dubbelriktade ("crosslagged") analys som Lefkowitz har utvecklat i sin undersökning har man i volym III tagit in två oberoende kritiska uppsatser, en av *David A. Kenny*[2] *och en av John M. Neale.*[3]

Kenny är kritisk till de statistiska metoderna och påpekar att det är riskabelt att dra slutsatser om orsakssamband i undersökningar som inte är experimentella ("nonexperimental inference is a risky business"), i synnerhet när de baseras på 211 fall. *Han håller dock med om att resultaten tyder på att tittande på våldsprogram på TV ger upphov till efterföljande aggression ("the data suggest that watching violent television shows does cause later aggression").*

John Neale tillämpar en statistisk "steganalys" som ger ett ännu starkare stöd för tolkningen att "förkärlek för vålds-TV i 8-årsåldern är kausalt förknippad med/orsak till aggressivt beteende tio år senare".

– – –

I en analys av data som samlats in för andra ändamål undersökte *Steven H. Chaffee och Jack M. McLoed*[4] *ungdomars TV-tittande inom familjen för 8 000 13–14-åringar i fem samhällen i Wisconsin.* Av dessa tillställdes senare 1 292 ett andra frågeformulär, och deras föräldrar intervjuades. Liksom i andra undersökningar gick mängden av tittande på våldsprogram ner när IQ gick upp och ner med ökande ålder. *Barnets tittande på vålds-TV var kopplat till hur mycket modern såg på sådana program . . . Eftersom föräldrarnas totala TV-tittande inte hade något samband med barnets tittande på våldsprogram, drar författaren den slutsatsen att ungdomarna påverkar sina mödrar till att titta på våldsprogram, snarare än tvärtom.*

Våldstittandet var högst i beskyddande hem men inte kopplat till föräldrarnas stränghet eller bestraffningar. Chaffee och Mc Loed drar slutsatsen att *familjemiljön inte alls är den viktiga orsak till ungdomars tittarvanor som de antagit från början.*

– – –

I en annan undersökning finner *samma författare och Charles K. Atkin*[5] (med data om 151 ungdomar i Wisconsin och 473 i Maryland *ett positivt samband mellan tittande på vålds-TV och mäng-*

[1] "Catharsis of Aggression Among Institutionalized Boys: Fact or Artefact?" SG V, Further Explorations, sid. 351–373.

[2] "Threats to the Internal Validity of Crosslagged Panel Interference, as Related to 'Television Violence and Child Aggression: A Follow-up Study' ", sid. 136–140.

[3] "Comment on 'Television Violence and Child Aggression: A Follow-up Study' ", sid. 141–148.

[4] "Adolescent Television Use in the Family Context", sid. 149–172.

[5] "Adolescents, Parents and Television Use: Adolescent Self-Report Measures from Maryland and Wisconsin Samples", sid. 173–238.

den aggression så som denna framkommer både genom ungdomarnas bedömning av sig själva och i föräldrarnas bedömningar. Detta "rena" samband erhålls när andra faktorer som sammanlagd tittartid, skolprestationer och socialgrupp hålls konstanta (varvid man eliminerat de senare faktorernas eventuella inverkan på aggressiviteten K. E.).

I en annan analys finner författarna att *inlärning av aggression är starkt relaterad till aggressivt beteende men att "det inte finns något klart samband mellan att ha aggressiva attityder och andra uttryck för aggression. En ung person kunde ställa sig positiv till aggression som ett medel att lösa konflikter utan att själv uppträda aggressivt".*[1]

Joseph R. Dominick och Bradley S. Greenberg[2] *studerar attityderna gentemot våld hos 389 9–11 åringar från Michigan.*

Våld är mest accepterat som en lösning av konflikter bland de barn som ser mest vålds-TV och som dessutom både kommer från låginkomstfamiljer och från familjer där man har en osäker attityd till aggressivt beteende. För pojkar från låg socialgrupp kan aggressivt beteende förutsägas med ledning av familjens attityder. För pojkar från medelklasshem däremot är själva TV-tittandet avgörande.

John Robinson och Jerald Bachman[3] redovisar en longitudinell undersökning som startades *1967* bland *2 200 16-åringar tvärs över hela USA, med tre senare utsändningar av frågeformulär 1968 och 1970. Bland de pojkar som från början var mest aggressiva var förkärlek för våldsprogram kopplad till aggressivt beteende. Bland dem som tittade mest på våldsprogram förekom 50 % flera tillfällen av allvarliga slagsmål än bland dem som inte hade våldsprogram bland sina favoriter. De verkliga "diggarna" av våldsprogram* ("the most avid fans of television violence") *uppgav själva att de varit med om betydligt flera grova stölder samt något flera bilstölder, mordbrand, och trubbel med polisen, men inte mer av andra förseelser som snatteri, olovligt intrång på annans mark, rymning från hemmet, butiksstöld, alkoholmissbruk och vandalism i skolan.*

Jennie J. McIntyre, James J. Teevan Jr och Timothy Hartnagel[4] gjorde en utfrågning av *2 299* junior- och high school-studerande (11–16 år) i en av Washingtons, DC, förorter på Marylandsidan. *Två tredjedelar av dessa trodde att deras favoritprogram gav en korrekt bild av verkligheten och endast en mycket liten minoritet upplevde dem som våldsbetonande. Den förra uppfattningen var oftare kopplad till socialt oaccepterat ("deviant") beteende än den korrekta skattningen av programmens våldsladdning.*

I en sammanfattning av undersökningarna i denna volym där de relateras till den tidigare litteraturen kommer Steven H. Chaffee[5] fram till att

'det helt klart finns en övervikt för resultat i dessa undersökningar som stöder slutsatsen att ungdomens aggressivitet är kopplad till tit-

[1] Ibid sid. 239–313.

[2] "Attitudes toward Violence: The Interaction of Television Exposure, Family Attitudes and Social Class" sid. 314–335.

[3] "Television Viewing Habits and Aggression", sid. 372–382.

[4] "Television Violence and Deviant Behavior", sid. 383–435.

[5] SG III, "Television and Adolescent Aggressiveness (Overview) sid. 1–34.

tande på våldsprogram i TV på ett statistiskt säkerställt vis'. Men han noterar att 'ungdomens aggressivitet också är kopplad till en rad andra faktorer som inte har något med TV att göra'. Han påpekar vidare att våldsprogrammen i TV relativt sett förefaller att ge ett mindre bidrag ("a relatively minor contribution") till aggressivt beteende bland ungdomar.

Det bör noteras (skriver Bogart) – vilket inte Chaffee gör – att mängden TV-tittande sjunker skarpt under ungdomsåren, när pojkar och flickor börjar umgås (dating) och när andra sociala aktiviteter utanför hemmet ersätter barnens fritidsmönster där TV spelar en viktig roll.

Studierna i denna volym bidrar huvudsakligen till att på nytt slå fast *att relationen mellan våldstittande och aggression har karaktären av ett två-vägs samband.* Mediavalet *styrs av personliga egenskaper* ("predispositions of character") *och den sociala miljön, men mediavalet kan i sin tur utöva en tungt vägande förstärkningseffekt* på individen och hans familj."

Kommentar:

Det bör samtidigt noteras att undersökningarna av de små barnen ger tydligare uttryck för våldsprogrammens roll som orsak till aggressivitet. Det är naturligt att *detta samband inte framkommer lika klart för äldre barn där de olika faktorerna blivit så sammanvävda att man i efterhand har svårare att fastställa vad som är primärt och vad som är sekundärt. Det senare förhållandet bör dock inte* användas som argument mot mediavåldets betydelse. (K. E.)

Volym V: "TV-effekter: fortsatt forskning"

Den sista volymen är en blandad kompott av psykologiska experiment.

– – –

"David Foulkes, Edward Belvedere och Terry Brubaker[1] testade 40 10–11-åriga pojkar i Wyoming genom att ta encephalogram (av hjärnans aktiviteter) och elektrooculogram (av ögonrörelserna) under sömnen, efter att pojkarna tittat på vissa våldsbetonade eller icke våldsbetonade program. Efter perioder av "dröm-sömn" väcktes pojkarna som fick berätta om vad de drömt. *"Den våldsbetonade filmen hade inga systematiska effekter på dröminnehållet i fråga om fientlighet, ängslan, skuld, hedonistisk ton eller allmän livlighet och intensitet."*

– – –

Bradley S. Greenberg och Thomas F. Gordon[2] exponerade 325 10-åringar från Michigan för en 45 minuter lång videofilm som presenterades i två versioner. Som Greenberg visat i tidigare undersökningar upplevde pojkar från låginkomsthem våld som mer acceptabelt, roligare och mera likt verkliga livet än vad medelklasspojkarna gjorde. De tyckte också att våldsamma scener var mer humoristiska.

[1] "Televised Violence and Dream Content", sid. 59–119.

[2] "Social Class and Racial Differences in Children's Perception of Television Violence", sid. 185–210.

Svarta barn från låginkomstfamiljer var mindre benägna att uppfatta det våldsbetonade i våldsscener. Författarna menar att oprivilegerade människor är mer aggressiva än andra och förstärker denna tendens genom sitt TV-tittande.

– – –

Nolan I. Katzman[1] visade ett TV-program i en version med mycket och en med litet våldsinslag i både färg och svart/vitt för 240 pojkar. Färgen hade ingen signifikant betydelse för uppfattningen av våldet, för hur mycket man gillade programmet eller för visuell inlärning av centrala delar av det man såg.

– – –

Slutligen rapporterar *Percy H. Tannenbaum*[2] om ett (då) pågående projekt för att experimentellt testa teorin att uttryck för aggression efter laboratorievisningar av våld på TV eller film snarare är en följd av en uppjagad emotionell stämning än av det aggressiva innehållet i sig. Han drar på detta stadium den slutsatsen av försöket att upphetsningsnivån hänger nära samman med det symboliska innehållet. Denna provocerande teoretiska uppsats är en lägesrapport, som togs fram för att klara Surgeon Generals dead-line, och innehåller inga resultat. Slutrapporten från Tannenbaums massiva undersökning borde bli en av de mest betydelsefulla produkterna av hela NIMH-projektet.[3]

Och nu vad?

Denna torra och korta sammanfattning kan bara erbjuda en antydan om de skatter som ligger begravda i detta enorma berg av forskning. Jag har knappt snuddat vid alla metodologiskt intrikata frågor och de rika detaljerna av specifika resultat och teoretiska insikter som många av författarna bidrar med. Den eklektiska och tvärvetenskapliga karaktären av undersökningarna, heterogeniteten i metoder och teoretisk orientering gör rapporten till ett framstående exempel på tillämpad social forskning.

Det mest oroande resultatet är att våld förekommer i mycket högre omfattning i amerikansk TV än någon annanstans. Rapporten ger inget svar på varför det förhåller sig så. Svaret ligger i den kommersiella televisonens ekonomiska struktur och dess tillit till publiksiffrorna som ett index på vad annonsörerna får för sina pengar. Forskningsprogrammet skulle ha fått en annan styrka om det hade lagt en starkare tonvikt på studier av de beslutsprocesser som avgör vilka program som skrivs, produceras och väljs ut för sändning.

Man kan inte vara alltför kritisk beträffande stilen och konsekvensen i en regeringsrapport som ställts samman av ämbetsmän under stark tidspress eller i fråga om tekniska rapporter som skrivits av akademiska forskare för att fullfölja kontrakt snarare än för publicering i vetenskapliga tidskrifter. *De tekniska rapporterna förefaller att ha publicerats med ett minimum av redigering* och presenteras med den längd som författarna själva valt – en

[1] "Violence and Color Television: What Children of Different Ages Learn", sid. 253–308.

[2] "Studies in Film- and Television Mediated Arousal and Aggression: A progress Report", sid. 309–350.

[3] Ännu i slutet av 1979 förelåg tyvärr ingen slutrapport (K. E.).

längd som ofta inte har något som helst samband med rapporternas relativa betydelse. *De är arrangerade i en ordningsföljd* som ibland känns utan sammanhang. *De är inte lättlästa, och med få undantag inte heller roliga att läsa. Tyvärr kommer detta att minska deras tillgänglighet och värde för de beslutsfattare som man avsåg att påverka.* Så här i efterhand ser man lätt svagheter i programmet, och man kan säga att en del projekt fick för stora anslag och andra för små och att intressanta forskningsuppslag ignorerades.

I min sammanfattning har jag för flertalet projekt lämnat uppgifter om undersökningsgruppernas storlek för att ange begränsningen av de slutsatser som är möjliga att dra. Det skulle vara lätt att kritisera urvalen i många av försöken, det låga antalet individer, den slumpartade eller kanske atypiska sammansättningen, överkoncentrationen på de mer artikulerade och samarbetsvilliga äldre barnen och underrepresentation av yngre barn som förefaller att vara särskilt mottagliga för inflytande från TV. En genomgång av Rose Goldsen av de redovisade urvalen visade att det inte ingick några barn under 3 år, bara 281 skolbarn under 5 år och 233 5–6-åringar. Helt ansvarslöst och oförklarligt redovisas inte ens antalet försökspersoner i flera rapporter.

– – –

Den slutliga produkten är en prestation som de (Eli Rubinstein vid NIMH och hans kolleger) och de framstående medlemmarna av den rådgivande kommittén kan vara stolta över.

Men var projektet verkligen nödvändigt? Enligt min uppfattning var *sambandet mellan mediavåld och efterföljande antisocialt beteende hos barn väl fastlagt redan innan projektet startades.* Faktiskt är det bara en del av de studier som ingår i rapporterna som lägger något ytterligare till existerande dokumentation av effekterna av TV-våld. Fastän resultaten av detta fåtal undersökningar går i samma riktning som kännetecknar tidigare forskning, skulle inte någon enda kunna accepteras som ett odiskutabelt bevis för att media-våld har skadliga verkningar.

Men det borde aldrig ha gjorts till en fråga om bevisning i en "rättegång" mot TV-våldet eller en fråga om att misslyckas med bevisningen. Analogin med ett rättsfall är helt enkelt inte tillämplig i vetenskapliga sammanhang där vi ständigt närmar oss en undflyende sanning genom ständiga omprövningar av resultaten, där undantagen är intressantare än generaliseringarna och där kvaliteten hos de enskilda undersökningarna bör bedömas inte bara utifrån resultaten utan med hänsyn till de nya frågor de ställer.

Sunt förnuft säger oss att all kommunikation ger effekter och att våld är något ont snarare än något gott. En ansenlig mängd forskningsresultat stödde dessa grundläggande premisser innan det aktuella projektet startades.

Sunt förnuft och tidigare forskning kom oss också att inse att allt våld som en ingrediens i TV-programmen inte kunde behandlas utan åtskillnad. Våld måste få en helt olika mening när det

uppfattas som verkligt och när det berör skådespelare eller tecknade figurer; när det ingår som en komponent i en dramatisk situation som blir löst eller i en situation där utgången förblir osäker; när utövarna av våldet upplevs som sympatiska eller som osympatiska, som kraftfulla eller svaga.

När SG kommittén sammanfattade resultaten tog de alltför stor hänsyn till de reservationer som forskare alltid gör vid tolkningen av sina resultat. Som man kunde ha förutsett, visade ett antal undersökningar att en del barn är mer mottagliga för påverkan än andra, så att kontakt med våld har en särskilt inflammerande effekt på dessa. Helt logiskt serverade man härigenom TV-bolagen det defensiva argumentet att individer (barn eller vuxna) som söker en kick med alla tillgängliga medel alltid skaffar sig sådana, och att om inte TV fanns till hands skulle något annat stimulus fylla samma syfte. Detta argument bortser från det odiskutabla och ofrånkomliga förhållandet att redan distributionen av budskap – liksom av produkter – leder till slumpvisa kontakter (mellan individer och budskap) som när de väl blir invanda lätt förvandlas till autonoma preferencer (behov som kommer inifrån en själv).

Denna poäng missade president Lyndon Johnson's kommitté om obsceniteter och pornografi, som behandlade ett ganska likartat problem. De slog fast att "det finns inget behov för regeringen att fortsättningsvis inkräkta på den vuxnes fulla frihet att läsa, mottaga och titta på vilket sådant material de än önskar", eftersom det hitintills inte fanns några bevis för att exponeringen för öppet sexuellt material spelar någon betydande roll för uppkomsten av brottsligt beteende bland unga eller vuxna.[1] Jag går inte emot kommissionens rekommendationer, som jag instämmer i på medborgarrättsliga grunder, *men däremot mot slutsatsen att effekter som vi inte vet hur vi skall mäta för den skull inte skulle vara värde att ta på allvar och oroa sig över.*

När pornografi är lätt tillgänglig, leder detta till konsumtion bland människor som eljest aldrig skulle ha kommit på idén. Statistiska signifikanstest i kontrollerade experiment saknar all relevans i jämförelse med de sorgliga realiteterna vid Times Square och dess motsvarigheter i de flesta stora amerikanska städer. På liknande sätt förhåller det sig med våldet. När detta är ett stående inslag i mediaunderhållningen, exponeras det för och accepteras av människor som aldrig på eget bevåg skulle söka upp eller välja det hellre än stillsammare (egentligen blidare) nöjen.

Att en särskild attraktion till ("predisposition") våld och erotiskt material spelar en roll för exponeringsfrekvensen betyder inte att denna attraktion även förklarar konsekvenserna eller att en allmän och frekvent exponering av vålds- och erotiskt mediainnehåll till personer utan särskild attraktion härtill för den skull inte skulle få några konsekvenser.

I detta sammanhang måste det betonas (fast jag (Bogart) inte fann detta påpekat av SG-rapporterna) att barn ser mer vuxenprogram än barnprogram.[2]

[1] Report of the Commission on Obscenity and Pornography, New York, Buntam, 1970, sid. 58–59.

[2] Enligt American Research Bureau data var endast 43 % av den totala tid som 2–5-åringar såg på TV "barnprogram". För barn mellan 6 år och 11 år gick andelen barnprogram ner till 32 % av deras totala TV-tid.

Oturligt nog hade SG-kommittén ingenting att gå på när den ställdes inför den oundvikliga frågan om hur stor andel av barn och ungdomar som är mottagliga för de antisociala effekterna av TV-våldet. Detta är en betydande svaghet i forskningsprogrammet, eftersom man hade kunnat förutsäga att frågan skulle komma upp. Det är möjligt att dra slutsatser från oberoende studier av olika grupper av barn om hur stora andelar som framstår som sårbara för den ängslan, oro och besvikna ilska som kan aktiveras genom våldsprogram. *Även om denna andel är liten (och resultaten visar att den i vissa utsatta barngrupper inte alls är liten) är dess storlek ingen indikation på dess potential när det gäller att skapa sociala problem och social oro.* Och även om TV-mediets skadliga inverkningar är små i relation till det överväldigande inflytandet av hemmiljön och vår tids sociala stress och spänning, minskar inte detta vikten av korrigerande åtgärder.

SG-kommittén valde att ge sin huvudfråga den formulering, som TV-branschen, trots alla sina protester, förmodligen finner mest acceptabel: Leder barns exponering för TV-våld till att de begår definierbara antisociala handlingar? Detta var precis den frågeställning som restes i det oberoende forskningsprogram som finansierades av CBS. Stanley Milgram och R. Laurie Skotland genomförde en rad sinnrika experiment, där deltagarna exponerades för ett TV-program som visade en antisocial handling (rån av en insamlingsbössa för välgörande ändamål). Deltagarna beredes därefter tillfälle att imitera denna handling (samtidigt som de utan vetskap härom observerades). Trots att det antisociala beteendet ökade (i jämförelse med en kontrollgrupp) när deltagarna blev lurade på den belöning som utlovats för deras medverkan, fick man inga mätbara bevis på att denna ökning reflekterade de direkta effekterna just av det TV-program som de fått se. Man har härvid presenterat problemet i termer av stimulus-response-teorin. "Våldsamma" budskap sänds. Om de ger upphov till aggressiva handlingar, skall vi kunna räkna dessa. Om vi inte kan räkna dem så existerar de inte – enligt denna teori.

Men i verkliga livet fungerar inte kommunikationen på det viset. Masskommunikationsforskningens historia har visat på de enorma svårigheterna att sålla ut de specifika kommunikationseffekterna från väven av omgivande sociala inflytanden. Frånvaron av slutgiltiga och fullt bindande resultat, när man tillämpar statistiska signifikanskrav visar snarare på begränsningarna hos tillgängliga undersökningsmetoder än på svaghet hos de studerade påverkningsfaktorerna.

Det är förståligt att SG-undersökningarna inriktades på våld som uttryck för aggression. Men en del av TV's viktigaste effekter kan ge sig till känna på beteende- och åsiktsområden som är svåra eller omöjliga att mäta. De "osynliga" effekterna av enskilda handlingar, som har sin rot i TV-våld, kan tillsammans bilda mönster som lämnar spår i hela kulturen, även när enskilda episoder inte kan kopplas till specifika påverkningstillfällen eller effekter av sådana.

Låt oss betrakta den traditionella behandlingen av svarta i TV, på film och i radio fram till mitten av 60-talet. Svarta förekom knappt i mediet, och de fåtaliga gånger de förekom tilldelades de mycket stereotypa roller (konduktörer, kypare etc.). Antag att beteendevetenskapliga forskare 1960 hade fått i uppgift att mäta efekterna av att behandla svarta som "non-persons" på TV. Denna behandling på TV var trots allt bara en förvriden avspegling av deras handikapp i verkligheten, vilket givetvis representerade en mycket starkare påverkan. Ingen skulle ha kunnat ta fram övertygande bevis för att just frånvaron av svarta i TV påverkade deras uppfattning av sig själva utöver vad som härrörde från den strukturella (samhällsgenomsyrande) diskrimineringen. Det skulle ha varit ännu svårare att demonstrera de effekter som frånvaron av svarta i TV hade på attityderna hos den vita majoriteten. Sunt förnuft i förening med vetenskaplig social teori skulle trots detta ha medfört att vi 1960 skulle ha sagt att utestängandet av svarta från mediet hade en effekt och en icke önskvärd sådan. Men i frånvaron av hård-databevis, kunde man lätt avfärda sådana argument. Vi har här en klar parallell till problemet med att bedöma och ta ställning till de subtila effekterna av TV-våldet.

Vid den tiden, 1960, påstod TV-branschens folk, när de tillfrågades, att de gärna skulle ha svarta underhållare med i programmen, men att detta skulle vara oacceptabelt för deras annonsörer. Även de senare förnekade alla fördomar för egen del. De ville bara undvika att vara kontroversiella i onödan – som affärsmän hade de inte råd att stöta sig med ett betydande antal kunder. Trots dessa argument kom en ändring till stånd – en stor förändring som slutligen ägde rum på grund av stark press från olika håll. Och ingen annonsör gick i konkurs därför att alla bigotta slutade köpa hans produkter när TV ändrades till det bättre.

De frågor som aktualiseras i SG-projektet går långt utöver den betydelse som TV-våldet har för aggressivt beteende hos barn. Egentligen är det fråga om massmedias långsiktiga inverkan på vår nations karaktär. Ingen vet hur man skall *mäta* de krafter som skapar karaktär. Men när det är som bäst förstår ändå vårt samhälle vilka krafter som skapar god karaktär.

Symboliska fantasier med och kring våld (konstlade våldsprodukter) hör inte till dess krafter. TV-program med sådant innehåll tillfredsställer breda publikgrupper och har haft sina motsvarigheter inom andra media under hela populärkulturens historia i Amerika, mest påtagligt inom filmen. Våld i media kan närmast ses som kommersiella uttryck för de passioner som i växande grad sprider sig till stora områden av vårt kollektiva liv. Det vore enfaldigt att påstå att dessa krafter skulle omintetgöras om media bannlyste alla "Macbeth-program" och ägnade alla nyhetssändningar åt de ljusa sidorna av livet som en del redan har gjort. *Ändå kan vi inte avfärda TV-våldets betydelse bara därför att andra och starkare krafter också i hög grad stimulerar aggressiva fantasier och uppväcker känslor som leder till aggressiva handlingar.*

Våld kan aldrig elimineras från TV, därför att våldet är en del av livet och konsten. Så länge nyhetsrapporteringen i TV är fri, kommer verklighetens våld och brutalitet att reflekteras i mediet. Och så länge TV bereder utrymme åt teater och film med konstnärlig integritet, kommer den att visa våld som en dramatisk sida av mänskliga relationer.

Som alla vet som arbetar yrkesmässigt med TV är emellertid det verkliga problemet inte det våld som ärligt avspeglar vår plågade tids konflikter och passioner. Problemet är det medvetna bruket av våldsklichéer, våld som formel, våld som en handelsvara som "förpackas" för att sälja och säljas. Å andra sidan, är detta mindre motbjudande, eller mer skadligt för den allmänna välfärden än när man använder klichéer och formler för att beskriva andra sidan av mänskliga relationer?

Representerar våld ett mera fördärvligt inflytande än beskrivningen av människor och deras problem på ett banalt, tarvligt, vulgärt eller meningslöst sätt? Tas inte sådana beskrivningar för givna som en del av vår kulturella smältdegel som varje litet barn dopas ner i när det börjar utforska omvärlden? En undersökning av dessa breda påverkningsfaktorer representerar ett mera fruktbart ämne för studium än själva TV-våldet, men TV-industrin är knappast redo att ta itu med detta och regeringen betraktar det – med all rätt – som liggande utanför dess jurisdiktion.

Vad har undersökningen fått för kortsiktiga konsekvenser? National Institute of Mental Health har satt igång nya forskningskontrakt för att konstruera en skala för våldsindex som i framtiden kan användas för bedömning av program. Det har skapat dåligt samvete hos annonsörerna i barnprogrammen. Det har utan tvekan friskat upp programmakarnas känslighet för problemet, på samma sätt som tidigare undersökningar. De långsiktiga effekterna återstår att se . . .

Vad kan vi lära av hela projektet?

1. . . . . .
2. *Det är svårt att översätta resultat från social forskning till det slag av absoluta utslag som antingen lyder på stopp eller klarsignal som beslutsmakarna kräver.* Den sociala forskaren kan inte alls experimentera som han skulle vilja med människor som kemisten kan med olika ämnen i sitt laboratorium. Han sysslar i allmänhet med mer komplexa faktorer och förhållanden vilkas inbördes förhållande är svårare att reda ut.

   Å andra sidan har man i affärsvärlden lärt sig att handla effektivt på grundval av den sociala forskningens försiktiga och ofullständiga resultat. Lagstiftare och andra ämbetsmän måste lära sig att göra detsamma.

3. Ackumulerade resultat från många undersökningar i liten skala kan för lekmannen aldrig te sig lika övertygande som ett fåtal undersökningar med stora och representativa urval. *Beslutsfattarna måste lära sig inse att man inte bör tillämpa samma stränga bedömningsgrunder för hårdkontrollerade försök med små grupper som gäller för resultat från stora nationella urval.*"

Kommentar:

Detta innebär i klartext att sambandsvärden och differenser som siffermässigt inte är särskilt höga trots detta måste betraktas som säkra när de erhållits vid undersökningar av små grupper, som av statistiska – inte av sakbetonade skäl – aldrig kan ge resultat på samma nivå som undersökningar med 10 000-tals personer. (K. E.)

"4. Idén att den berörda branschen inte bara skulle vara direkt representerad i en vetenskaplig undersökning av sin egen verksamhet, utan också få inlägga veto beträffande sammansättningen av forskningsgruppen är alltför dum och skandalös för att inte kommenteras. Det kan inte tillåtas i något mera projekt som bekostas av allmänna medel och gäller en viktig fråga som påverkar etablerade intressen.
5. Forskningsprogrammets budget representerar 0.01 (en tiondels promille) av de 10 miljarder $ som konsumenterna och annonsörerna tillsammans spenderade på TV 1972. En miljon dollar känns inte som någon större summa varken i förhållande till de pengar som investerats i detta medium eller till den tid och den uppmärksamhet som allmänheten satsar. Ändå är detta projekt unikt i den offentliga budgeten i fråga om storlek, omfattning och inriktning ... Detta slag av samvetsgrann insats för att tjäna allmänheten blir i framtiden svårare att uppbåda om man inte tar hänsyn till resultaten av detta slag av social forskning.

Den slutgiltiga kommentaren med denna innebörd kom från Surgeon General själv, (numera) Jesse L. Steinfeld, i hans vittnesmål inför senatens undersökningskommission i fråga om TV-våld och aggressivitet:

"Medan kommitténs rapport är försiktigt formulerad och använder ett kvalificerat språkbruk som är avpassat för beteendeforskare, står det klart för mig att orsakssambandet mellan TV-våld och antisocialt beteende är tillräckligt för att föranleda lämpliga och omedelbara motåtgärder. Forskningsresultat om sådana sociala företeelser som TV-våldets relationer till aggressivt beteende kommer aldrig att bli så klara att alla forskare skulle instämma med ett generellt påstående om orsakssambanden. Men det finns en punkt där resultaten räcker för att motivera att man går till handling. Den punkten har vi nått nu. ("That time has come.")"

Innan vi går över till referat av och citat från tre av SG-projektets tekniska rapporter (kap. 34–36) vill jag komplettera bilden med några avsnitt från

The early window – det tidiga fönstret – TV's effekter på barn och ungdom

Denna bok från 1973 av *Robert M. Liebert, John M. Neale och Emily S. Davidson*[1] från State University of New York, har ägnat ett avsnitt åt vad som hände inom och kring Surgeon General-kommittén när de av kommittén beställda forskningsrapporterna flutit in. Redogörelsen är både lärorik och underhållande. Nedan följer några partier som jag har valt att översätta.

> "Trots att kommitténs rapport pekade på att man funnit ett orsakssamband mellan våldstittande och aggressivt beteende hos unga, var rapporten olyckligt nog utformad så att den ledde till missförstånd och sammanfattningen var direkt vilkseledande . . .
>
> John P Murray, projektets forsknings-samordnare, och en av de få utanför kommitténs egen krets som var närvarande vid förhandlingarna om slutrapportens formuleringar berättar härifrån:
>
> 'Regeringens representanter gjorde stora ansträngningar för att få fram ett enhälligt signerat dokument. Folk var väldigt arga och sammanträdena extremt spända med de krigande parterna på var sin sida av bordet, ilsket gloende på varandra, särskilt mot slutet.'
>
> Resultatet blev otvivelaktigt en kompromiss, där de fem TV-representanterna livligt deltog i debatten. Enligt tidskriften Newsweek hände följande:
>
> 'Vid ett tillfälle under sammanträdena . . . lyfte den förre konsulten vid Columbia Broadcasting System, Wiebe sina ögon från ett särskilt resultat och muttrade: "Det här ser ut att vara skrivet av någon som hatar TV." Men den mest glödande försvararen av sin industri var Columbia Broadcasting System's forskningsdirektör Joseph Klapper, som bl. a. lobbade för en mängd av "dock" och "emellertid" – reservationer i texten.'
>
> *Många av de forskare som deltagit i projektet ansåg att deras arbeten hade blivit felaktigt refererade, framför allt när det gällde att bagatellisera vad som föreföll som ett klart samband mellan TV-våld och ungdomars aggressiva beteende.*
>
> Dr Monroe Lefkowitz, chef för forskningen vid staten New Yorks departement för mentalhygien, skrev i ett brev till S.G. Pastore: '*SG-kommittén ignorerar, urvattnar och förvrider de framkomna forskningsresultaten i sin rapport "Television and Growing up: The Impact of Televised Violence." Som författare till en av de tekniska rapporterna, som behandlade TV-våld och aggressivt beteende . . . anser jag att kommitténs slutsatser om TV-våldets kausala betydelse för aggressivt beteende göms undan med hjälp av felaktiga påståenden, överdrivna reservationer, och att rapporten är potentiellt skadlig för ungdomen och samhället . . .*'

[1] Reprinted with permission from The Early Window by R M Liebert, J M Neale and E S Davidson, copyright 1973, Pergamon Press, New York.

Lefkowitz' reaktion är stark men inte på något sätt unik. Matilda Paisley gjorde en enkät om vad SG-forskarna ansåg om kommitté-rapporten. Denna visade att hälften av de medverkande forskarna ansåg att deras resultat inte blivit korrekt redovisade. Exempel på några brev (där forskarnas namn ersatts med bokstäver):

'B kommenterade att "de i själva verket fördjupade sig alltför mycket i några av våra perifera resultat för att därmed dölja huvudresultatet.'

Forskarna G, L och P talade om "konstig betoning av vissa saker", "vilseledande fokus" resp. selektiv fokusering på vissa resultat.

E och F talade om direkta fel i redogörelsen för deras resultat. T påtalade att slutsatserna är urvattnade och övergarderade.

En fråga i Paisley's frågeformulär hade följande lydelse: Oavsett vad ert eget projekt handlade om, vilket av följande förhållanden mellan TV-våld och aggressivt beteende anser Ni mest rimligt och troligt?

a Tittande på TV-våld ökar aggressiviteten;
b Tittande på TV-våld minskar aggressivitet;
c Tittande på TV-våld har ingen effekt på aggressivitet;
d Sambandet mellan TV-våld och aggressivitet beror på en tredje faktor eller uppsättning av faktorer;
e Annat – i så fall ange vad?

Ingen av de 20 forskare som besvarade frågan prickade för alternativen b eller c. Alltså ansåg dessa forskare att det finns ett samband mellan TV-våld och aggressivitet och att den sedan länge tveksamma katharsis-hypotesen var ohållbar. 70 % av de utfrågade valde enbart *alt. a:* tittande på TV-våld ökar aggressivt beteende. Alla de andra gjorde vissa reservationer genom att *också* pricka för alt. d eller e.

I mars 1972, kort efter publiceringen av de tekniska rapporterna, höll senator Pastore (han som startat det hela) en rad senatsförhör för att reda ut situationen.

På en fråga av Pastore svarade en av kommittéledamöterna S. Pool:

'Tolv forskare med i övrigt olika åsikter och bakgrund var enhälligt eniga om att det vetenskapliga materialet visade att TV-tittande på TV-våld får unga människor att bete sig mer aggressivt.'

Alberta Siegel, en annan kommittéledamot påpekade: 'Den kommersiella televisionen ger sitt eget bidrag till de faktorer som ligger bakom aggressiviteten i vårt samhälle. Det gör den genom underhållning med ändlös upprepning av budskapet att konflikter bör lösas med aggression, att våld är ett sätt att lösa problem.'

Pool och Siegel hörde till kommitténs akademiska medlemmar. De hade arbetat för en "stark" rapport på grundval av allt existerande material. Men även I. C., T. C. och andra TV-representanter i kommittén höll med om att situationen var tillräckligt allvarlig för att kräva en aktion från samhällets sida.

Även TV-bolagens ledare var inkallade som vittnen. National Broadcasting Corporations ordförande J. D. sade:

'Vi instämmer med Surgeon General, att den tidpunkt har kommit då man måste göra något. Och vi är naturligtvis villiga att samarbeta på alla sätt tillsammans med resten av industrin.'

E. H R lovade för American Broadcasting Corporation:

'Nu när vi kan vara rätt säkra på att TV-våldet kan öka aggressiva tendenser hos en del barn, måste vi ta hänsyn till detta i vår programplanering.'

Surgeon General Steinfeld själv gjorde följande otvetydiga yttrande:

'Min tolkning är verkligen att det föreligger ett kausalt samband mellan TV-våld och efterföljande antisocialt beteende, och att bevisen härför är tillräckligt starka för att kräva vissa åtgärder från de ansvariga myndigheterna, från TV-industrin, regeringen och medborgarna.'

Även om få samhällsforskare skulle sätta sigillet "Absolut bevisat" på denna eller någon annan forskning, så blev bevisens tyngd och nyhetsmediernas starka reaktioner till slut tillräckliga för att skapa ett försenat erkännande av forskningsresultatens innebörd och konsekvenser. De vittnesmål och den dokumentation som presenterades vid senatsförhören var överväldigande.

Senator Pastore fick sitt svar till slut. Detta är väl fångat i det följande ordbytet, mot slutet av förhandlingarna, mellan Pastore och Dr Eli Rubinstein (R. var vice ordf. i SG-kommittén, och ledde forskningen och förde kommitténs talan i Surgeon General Steinfelds frånvaro).

Senator Pastore: 'Och ni är nu, i likhet med Surgeon General, övertygad om att vi har nog med resultat om TV's effekter på barn för att vidta åtgärder?'

Dr. Rubinstein: 'Ja, det är jag, sir.'

Senator Pastore: 'Utan att sammanfatta de resultat som vi nu redan känner till – och bortsett från en och annan enskild persons uppfattning – är Ni fortfarande övertygad om, på samma sätt som Surgeon General är övertygad, att det finns ett orsakssamband mellan TV-våld och barns sociala beteende?'

Dr. Rubinstein: 'Ja, det är jag, sir.'

Senator Pastore: 'Då anser jag att vi bör utgå från det.' "

Kapitel 34 Surgeon Generalrapporten, volym 2 – TV och social inlärning

Detta kapitel omfattar referat av och citat från Robert M. Lieberts översikt:

Några samband mellan att se på våldsprogram och att bära sig aggressivt åt – "Television and Social Learning: Some Relationships Between Viewing Violence and Behaving Aggressively"

Ovannämnda översikt bygger på följande undersökningar:

Children's Responses to Television Violence. *Aimée Dorr Leifer and Donald F. Roberts*

Short-term Effects of Televised Aggression on Children's Aggressive Behavior. *Robert M. Liebert and Robert A. Baron*

Television Content and Young Children's Behavior. *Aletha H. Stein, Lynette K. Friedrich, Fred Vondracek*

Reality and Fantasy in Filmed Violence. *Seymour Feshbach*

Television and the Behavior of Preschool Children. *Harold W. Stevenson.*

Surgeon Generalrapporten volym 2 – TV och social inlärning

Inledning

Denna volym som behandlar TV's roll för de yngre – och mest påverkbara – barnen redovisar bl. a. ett antal laboratorieförsök. Redovisningen av små barns inlärningsmekanismer och laboratoriemässiga försök utgår från en begreppsapparat som delvis är komplicerad och ligger vid sidan av vardagens språk och tankemodeller. Detta betyder att man antingen gör en ytlig redovisning av resultaten utan någon koppling till hur dessa kommit till eller också får man ge utrymme för den teoretiska bakgrunden, beskrivningar av försöken och definitioner av de inblandade begreppen. Liebert som själv är av samma uppfattning inleder sin sammanfattning med ett avsnitt med definitioner och distinktioner samt med ett metodologiskt avsnitt. Efter en genomgång av de enskilda resultaten följer en utvärdering och sammanfattning av dessa.

Då de tekniska partierna inte bara är utrymmeskrävande utan också ställer betydande krav på förkunskaper och kanske kan verka avskräckande på en stor del av läsekretsen har jag begränsat mig till att översätta den senare delen av Lieberts sammanfattning.[1] (K. E.)

"Utvärdering och sammanfattning av resultat

Ny forskning kring sambandet mellan barns tittande på våldsprogram i TV och deras aggressiva beteende har analyserats utifrån teoretiska och metodologiska frågeställningar. Resultaten pekar genomgående på att barnen är utsatta för stora doser av våld på TV. Det är också klart att de tar till sig en del av de aggressiva beteenden som de ser, liksom att de har förmågan att själva upprepa dem.

Skillnader i förmågan att komma ihåg hänger samman med åldern så som man kunde vänta sig, nämligen *bättre minne hos äldre barn än hos yngre.* Hur programinnehållet påverkar vad barnen kommer ihåg, vet man mindre om, men *det ser ut som om våldets innehåll lärs in och blir ihågkommet minst lika väl som icke-våldsbetonat gods".*

[1] En av de enskilda undersökningar refereras sid 467 (Stein m. fl.).

Kommentar:

Här som i övrigt i denna volym ser det för mig ut som om man blandar samman vad barnen verkligen kommer ihåg – inklusive lagrar i sitt undermedvetna – och vad de kan berätta att de kommer ihåg, två helt olika saker. (K. E.)

"Barnen accepterar och imiterar direkt i sin lek de TV-beteenden som antingen ser ut att ge belöning eller att inte ge några negativa effekter. De kopierar också TV-sekvenser i sin lek. *Bestraffningar av en aggressiv modell (förebild) gör däremot att barnen undviker att omedelbart upprepa just det beteendet, men det förhindrar varken inlärning eller att det upprepas senare under mindre riskabla omständigheter.*

Sambandsstudier visar en genomgående koppling mellan tittande på våldsprogram och flera olika uttryck för och mått på aggression.

Detta resultat är vanligt för båda könen när man mäter effekten med attityder till och gillande av aggression. *När man går över till att använda aggressivt beteende som mått begränsas effekterna till pojkarna.* Dessa korrelationer är hämtade från grupper med en bred sammansättning ifråga om ekonomisk bakgrund och familjesituation.

Det är viktigt att framhålla att sambanden, samtidigt som de är genomgående och konsekventa, pekar på ett måttligt ("moderate") samband mellan tittande på TV-våld och efterföljande aggressiva attityder och beteenden. Vidare är sambandet "utspätt"genom att vara beroende också av vissa kulturella faktorer och familjefaktorer. På samma sätt som ett barns föda och "motion" har betydelse för dess hälsa men inte för den skull är ensamt eller på något dominerande sätt avgörande, så är barnens exponering för TV-våld kopplad till aggressivitet i vissa former. Sambandsstudierna stöder men bevisar inte hypotesen om ett kausalt förhållande mellan exponering för TV-våld → aggression i pilens riktning.

Experimentella studier av våldshämmande effekter och sådana som minskar våldshämningarna visar övervägande att konsumtion av våldsprogram kan leda till eller öka barnets villighet att ta till aggressivt beteende. Dessa resultat stämmer med resultaten från sambandsstudierna. Men, som Berkowitz har framhållit, så är det viktigt att skilja mellan *å ena sidan* påståendet att tittande på våldsprogram *kan* ha sådana effekter och *å andra sidan* att det *kommer* att ha sådana effekter för ett visst barn . . . ett stort antal faktorer som har med situationen och personen att göra är indragna i den process där det konsumerade våldet ökar sannolikheten för aggressiva handlingar – däribland barnets attityder till "våldssituationen", beredskapen att agera aggressivt, barnets aggressionsvanor etc.

De nya studierna ger stöd för betydelsen av alla de ovannämnda bidragande påverkningsfaktorerna. *Stein och Friedrich* fann

t. ex. att aggressionshandlingar i vardagssituationer ökades av aggressiva tecknade program bara för barn som redan innan var relativt aggressiva.[1]

– – –

Feshbach "lyckades"[2] visa att en speciell typ av fantasi minskade det vanliga inflytandet av aggressionsprogram.

– – –

Ekman, Liebert, Friesen, Harrison, Zlachin, Malmström och Baron fann att av de pojkar i 6–7-årsåldern, som tittade på aggressiva program var det "bara" de som blev så glada och upplivade av våldet under visningen att de då såg glada ut (studerades med film), som inspirerades till aggressivt beteende efter visningen.

– – –

Resultat som stöder uppfattningen att TV-våld kan reducera aggressionerna hos tittarna är mycket sällsynta ("scant") och går rakt emot många undersökningar av olika forskare som visar på samband i riktningen från tittande till aggressivt beteende.

Nästan alla experimentella undersökningar har sina brister ... Men det är viktigt att notera att alla dessa brister är unika och inte genomgående. Var och en förekommer bara i en undersökning. *Alla undersökningsresultaten pekar konsekvent i samma riktning och tillsammantagna utgör de hållbara bevis mot anklagelser för att det skulle röra sig om effekter av olika (andra) faktorer (än det studerade TV-våldet).*

– – –

Att göra en meningsfull analys av hur adekvat en viss undersökningsuppläggning är i förhållande till den studerade frågan är inte så svårt. Svårt är däremot att bedöma resultatets allmänna tillämplighet utanför undersökningens egna ramar. Kvalificerade socialforskare har också för länge sedan övergivit idén om att det skulle finnas något "avgörande experiment" som skulle kunna förse oss med någon slutgiltig kunskap om generella processer. I stället råder stor enighet om att den bästa lösningen är att ta hänsyn till den samlade vikten av alla resultat som belyser en viss fråga – från surveys (breda intervjuundersökningar), sambandsstudier, fält- och laboratorieexperiment. Om resultaten från alla sådana us (där angreppsvinklar, metoder, forskare och laboratorier växlar) pekar tillräckligt starkt i en och samma riktning, då kan forskarna med viss tillförsikt tillåta sig att dra socialt giltiga slutsatser".

Förf. själv (Liebert) tror för sin del "att de resultat som diskuterats här – tillsammans med en ansenlig mängd av tidigare forskning – berättigar till att föra fram några tentativa slutsatser för diskussion i den offentliga debatten. Sålunda ger de tillsammantagna resultaten anledning till följande sammanfattning:

1. *Man har på ett övertygande sätt visat att barn genom TV exponeras för betydande mängder av vålds-innehåll samt att de kan komma ihåg och lära sig av vad de ser.*

[1] A. H. Stein, L. K. Friedrich, F. Vondracek. "Television Content and Young Children's Behavior. SG 2 1972.

[2] Mina citationstecken. (K. E.)

2. *Sambandsstudier har visat på regelbundet återkommande samband mellan tittande på våldsprogram och ett flertal mått på aggressivitet. Dessa samband härrör från undersökningsgrupper med en imponerande bredd i fråga om socio-ekonomisk bakgrund, geografisk hemort och familjesituation.*
3. *Den övervägande delen av experimentella studier stöder hypotesen att det finns en kausal länk från exponering för TV-våld i riktning mot efterföljande aggressivt beteende.*
4. *Upprepade experimentella undersökningar har visat att "konsumtion" av aggression på film eller via TV under vissa omständigheter ger hämningsupplösande effekter i grupper som åldersmässigt omfattar såväl barn från förskolestadiet som vuxna människor och åldrarna däremellan.*

För nästan varje åldersgrupp föreligger sådana resultat från minst ett par och ibland flera av varandra oberoende forskarlag. Dessa resultat stämmer i allmänhet väl ihop med ("som ett kugghjul med ett annat") de numera talrika sambandsstudier som utgår från mer verklighetsnära tittar- och aggressions-situationer.

De undersökningar som inte får några statistiska samband mellan våldstittande och aggressivt beteende utgör en distinkt minoritet, och de som påstår att konsumtion av aggression minskar aggression är så sällsynta att de närmast kan betraktas som anomalier".

Kommentar:

Detta och andra uttalanden visar klart att den s. k. katharsisteorin är helt överspelad i sammanhanget. Frågan behandlas mera ingående sid. 396–400 i min översättning av kapitlet "The Catharsis Controversy" i Comstock m. fl. "Television and Human Behavior". (K. E.)

Liebert fortsätter:

"Om man anlägger sannolikhetsaspekter på de samlade resultaten, som man gör på det medicinska området, så representerar de senaste resultaten ett verkligt framsteg när det gäller att bedöma TV-våldets inverkan på barn och unga. Framför allt finns det ett rejält underlag för följande slutsats som uttrycker vad som med största sannolikhet är giltigt:

Åtminstone under vissa omständigheter kan exponering för aggression på TV leda barn till att betrakta och acceptera det de har sett som en – åtminstone partiell – vägledning för deras eget beteende.

Som en följd härav bidrar det nuvarande utbudet av TV-underhållning i viss mån till aggressivt beteende bland många normala barn. Denna effekt har nu demonstrerats i ett stort antal olika situationer."

– – –

Av de enskilda rapporterna i SGR 2 skall jag bara referera *"Television Content and Young Childrens Behavior" av A. H. Stein, L. K. Friedrich,*

E. Vondracek. Denna undersökning betraktas som viktig och refereras ofta, för det mesta dock med uteslutande av vissa intressanta resultat.

Projektet omfattade 97 förskolebarn (3,5–5,5 år) från alla sociala skikt, även riktigt fattiga. Det genomfördes i barnens naturliga miljö, deras egna förskolor.

Resultaten visade att TV-program med aggressivt innehåll höjde aggressiviteten bara hos de barn som var aggressiva från början. Neutrala program påverkade dem inte i denna riktning.

De icke-aggressiva barnen blev inte direkt mer aggressiva, men deras förmåga till självbehärskning minskade och gjorde dem mer lättretliga. Detta gällde alla barn och är det resultat som de flesta referenter inte bryr sig om att rapportera.

Ett undantag var barnen från högre socialgrupper där den minskade besvikelsetoleransen tog sig uttryck i mer och bättre lek med andra barn – som om de ansträngde sig för att inte ge efter för sin irritation.

S. k. prosociala program gjorde vissa barn mer hjälpsamma och mer benägna att följa regler för spel och lekar, nämligen barn från hem med låg socio-ekonomisk status.[1] Möjligen ingick inte sådana *normer* i hemmets uppfostringsmönster, varför programmen fungerade som information.

Referenser till SGR 2

Ball, S., and Bogatz, E. A. *The first year of Sesame Street. An evaluation.* Princeton: Educational Testing Service, 1970.

Bandura, A. Influence of models' reinforcement contingencies on the acquisition of imitative responses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1965, **1**, 589–95.

Bandura, A. *Principles of behavior modification.* New York: Holt, Rinehart & Winston, 1969.

Bandura, A., and Menlove, F. L. Factors determining vicarious extinction of avoidance behavior through symbolic modeling. *Journal of Personality and Social Psychology,* 1967, **5**, 16–22.

Bandura, A., and Mischel, W. Modification of self-imposed delay of reward through exposure to live and symbolic models. *Journal of Personality and Social Psychology,* 1965, **2**(5), 698–705.

Bandura, A., Ross, D., and Ross, S. Imitation of film-mediated aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1963, **66**(1), 3–11.

Bandura, A., Ross, D., and Ross, S. Vicarious reinforcement and imitative learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 1963, **67**(7), 601–07.

Bandura, A., and Walters, R. H. *Social learning and personality development.* New York: Holt, Rinehart & Winston, 1963.

Berkowitz, L. Experimental investigations of hostility catharsis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology,* 1970, **35**(1), 1–7.

Bryan, J. and Schwartz, T. Effects of film material upon children's behavior. *Psychological Bulletin,* 1971, **75**(1), 50–59.

Bryan, J., and Walbek, N. Preaching and practicing generosity. Children's actions and reactions. *Child Development,* 1970, **41**, 329–53.

[1] Ref. av Stein m. fl. sid. 230–252.

Coates, B., and Hartup, W. Age and verbalization in observational learning. *Developmental Psychology,* 1969, **1,** 556–62.

Dominick, J. R., and Greenberg, B. S. Attitudes toward violence: the interaction of television exposure, family attitudes, and social class. *Television and Social Behavior:* a report to the Surgeon General's Scientific Advisory Committee, Vol. 3. Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

Ekman, P., Liebert, R. M., Friesen, W. V., Harrison, R., Zlatchin, C., Malmstrom, E. J., and Baron, R. A. Facial Expressions of emotion while watching televised violence as predictors of subsequent aggression. *Television and Social Behavior,* Vol. 5. Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

Eron, L. Relationship of TV viewing habits and aggressive behavior in children. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 1963, **67**(2), 193–96. 1963.

Feshbach, S. Effects of reality versus fantasy in filmed violence. *Television and Social Behavior,* Vol. 2 (this volume).

Feshbach, S., and Singer, R. *Television and Aggression.* San Francisco, California: Jossey-Bass, Inc., 1971.

Gerbner, G. Violence in television drama: a study of trends and symbolic functions. *Television and Social Behavior,* Vol. 1. Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

Goranson, R. E. A review of recent literature on psychological effects of media portrayals of violence. Report to the National Commission on the Causes and Prevention of Violence, 1969.

Greenberg, B. S., and Gordon, T. F. Children's perceptions of television violence: a replication. *Television and Social Behavior,* Vol. 5. Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

Hanratty, M. A. Imitation of film-mediated aggression against live and inanimate victims. Unpublished master's thesis, Vanderbilt University, 1969.

Hanratty, M. A., Liebert, R. M., Morris, L. W., and Fernandez, L. E. Imitation of film-mediated aggression against live and inanimate victims. Proceedings of the 77th Annual Convention of the American Psychological Association, 1969, pp. 457–58.

Hanratty, M. A., O'Neal, E., and Sulzer, J. L. The effect of frustration upon imitation of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology,* in press.

Hartman, D. P. Influence of symbolically modeled instrumental aggression and pain cues on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology,* 1969, **11**(3), 380–88, 1969.

Hicks, D. J. Imitation and retention of film-mediated aggressive peer and adult models. *Journal of Personality and Social Psychology, 1965,* **2**(1), 97–100.

Hicks, D. J. Effects of co-observer's sanctions and adult presence on imitative aggression. *Child Development,* 1968, **38**(1), 303–09.

Hill, J. E., Liebert, R. M., and Mott, D. E. Vicarious extinction of avoidance behavior through films: an initial test. *Psychological Reports,* 1968, **22,** 192.

Larder, D. L. Effect of aggressive story content on nonverbal play behavior. *Psychological Reports,* 1962, **11,** 14.

Lefkowitz, M. M., Eron, L. D., Walder, L. O., and Huesmann, L. R. Television violence and child aggression: a followup study. *Television and Social Behavior,* Vol. 3, Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

Leifer, A., and Roberts, D. Children's responses to television violence. *Television and Social Behavior,* Vol. 2 (this volume).

Lesser, G. S. Designing a program for broadcast television. In Korten, F. F., Cook, S. W., and Lacey, G. L. (Eds.) *Psychology and the problems of society.* Washington: American Psychological Association, 1970, 208–14.

Liebert, R. M., and Baron, R. A. Short-term effects of televised aggression on children's aggressive behavior. *Television and Social Behavior,* Vol. 2 (this volume).

Liebert, R. M., and Fernandez, L. E. Imitation as a function of vicarious and direct reward. *Developmental Psychology*, 1970, **2**(2), 230–32.

Liebert, R. M., Odom, R. D., Hill, J. H., and Huff, R. L. Effects of age and rule familiarity on the production of modeled language constructions. *Developmental Psychology,* 1969, **1**(2), 108–12.

Liebert, R. M., and Spiegler, M. D. *Personality: an introduction to theory and research.* Homewood, Ill.: The Dorsey Press, 1970.

Lövaas, O. Ivar. Effect of exposure to symbolic aggression on aggressive behavior. *Child Development,* 1961, **32,** 37–44.

Lyle, J., and Hoffman, H. R. Children's use of television and other media. *Television and Social Behavior,* Vol. 4.

McIntyre, J. J., and Teevan, J. J. Television and deviant behavior. *Television and Social Behavior,* Vol. 3.

McLeod, J. M., Atkin, C. K., and Chaffee, S. H. Adolescents, parents, and television use. *Television and Social Behavior,* Vol. 3.

Mallick, S. K., and McCandless, B. R. A study of catharsis of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1966, **4**, 591–96.

Martin, M. F., Gelfand, D. M., and Hartmann, D. P. Effects of adult and peer observers on children's responses to an aggressive model. *Child Development,* 1971, in press.

Mussen, P., and Rutherford, E. Effects of aggressive cartoons on children's aggressive play. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1961, **62**(2), 461–64.

Neale, J. M., and Liebert, R. M. *Science and social behavior: An introduction to methods of research.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, in press.

Osborn, D. K., and Endsley, R. C. Emotional reactions of young children to TV violence. *Child Development,* 1971, **42,** 321–31.

Reid, J. B. Reliability assessment of observation data: a possible methodological problem. *Child Development,* 1970, **41,** 1143–50.

Rosenhan, D., and White, G. M. Observation and rehearsal as determinants of pro-social behavior. *Journal of Personality and Social Psychology,* 1967, **5,** 424–31.

Rosenthal, R. *Experimenter effects in behavioral research.* New York: Appleton, 1966.

Rosenthal, R., and Gaito. The interpretation of levels of significance by psychological researchers. *Journal of Psychology,* 1963, **55,** 33–38.

Savitsky, J. C., Rogers, R. W., Izard, C. E., and Liebert, R. M. The role of frustration and anger in the imitation of filmed aggression against a human victim. *Psychological Reports,* 1971, **29,** 807–810.

Stein, A. H., and Friedrich, L. K. Television content and young children's behavior. *Television and Social Behavior,* Vol. 2 (this volume).

Stevenson, H. W. Television and the behavior of preschool children. *Television and Social Behavior*, Vol. 2 (this volume).

Walder, L. O., Abelson, R., Eron, L. D., Banta, T. J., and Laulicht, J. H. Development of a peer-rating measure of aggression. *Psychological Reports,* 1961, **9,** 497–556.

Walters, R. H., and Llewellyn-Thomas, E. Enhancement of punitiveness by visual and audiovisual displays. *Canadian Journal of Psychology,* 1963, **17,** 244–55.

Kapitel 35 Surgeon General-rapporten, volym 3 – Television och ungdomars aggressivitet. Översikt av S. Chaffee. Plus kommentarer av R. M. Liebert

Detta kapitel omfattar referat av och citat från

SGR 3 *Overview.* S. Chaffee. 1972
(OBS! En fullständigare version ingår som bilaga 1.)

SGR 2 *Overview.* R. M. Liebert. 1972

R. M. Liebert m. fl. *The Early Window.* 1973

(Referenser i bil. 1)

SG-projektets tekniska rapport 3 – Television och ungdomars aggressivitet. Översikt av S. Chaffee. Plus kommentarer av R. M. Liebert

Television and Adolescent Aggressiveness (Overview),
Steven H. Chaffee 1

Television Violence and Child Aggression: A Followup Study.
Monroe M. Lefkowitz, Leonard D. Eron, Leopold O. Walder and L. Rowell Huesmann (3)[1] 35

Two Comments on Cross-lagged Correlation
Threats to the Internal Validity of Cross-lagged Panel Inference, as Related to "Television Violence and Child Aggression: A Follow-up Study".
David A. Kenny 136

Comment on "Television Violence and Child Aggression: A Follow-up Study".
John M. Neale 141

Adolescent Television Use in the Family Context.
Steven H. Chaffee and Jack M. McLeod (1) 149

Adolescents, Parents and Television Use: Adolescent Self-Report Measures from Maryland and Wisconsin Samples.
Jack M. McLeod, Charles K. Atkin and Steven H. Chaffee (5a) 173

Adolescents, Parents and Television Use: Self-Report and Other-Report Measures from the Wisconsin Sample. (5 b)
Jack M. McLeod, Charles K. Atkin and Steven H. Chaffee 239

Attitudes Toward Violence: The Interaction of Television Exposure. Family Attitudes and Social Class.
Joseph R. Dominick and Bradley S. Greenberg (6) 314

Mass Media Use and Aggression: A Pilot Study.
Herbert L. Friedman and Raymond L. Johnson (2) 336

Four Masculine Styles in Television Programming: A Study of the Viewing Preferences of Adolescent Males.
Raymond L. Johnson, Herbert L. Friedman and Herbert S. Gross (8) 361

[1] Dessa siffror inom parentes (3) (1) etc används i texten som kodbeteckningar för de olika undersökningarna.

Television Viewing Habits and Aggression.
John P. Robinson and Jerald G. Bachman (7) 372

Television Violence and Deviant Behavior.
Jennie J. McIntyre and James J. Teevan Jr. (4) 383

Inledning

Denna volym redovisar bl. a. resultaten från åtta undersökningar och rapporter som listats ovan. Inom parentes efter rapporternas namn anges där den siffra som Steven H. Chaffee använder, när han refererar till respektive rapporter i sin sammanfattning.

SG-projektets tredje volym – "Television och ungdomars aggressivitet" – omfattar de undersökningar som vägt tyngst för de senaste årens kantring i riktning mot ett accepterande av våldsprogrammens betydelse för verklighetens våld.

Den pedagogiska effekten härrör dels från resultaten av de enskilda studierna, dels från C. H. Chaffee's sofistikerade sammanställning av resultaten, där han lyckas få ett totalresultat som är intressantare och värdefullare än summan av delarna.

Mot denna bakgrund ansåg jag det betydelsefullt att hela kapitlet skulle ingå i rapporten. Under arbetets gång har det emellertid visat sig att just de egenskaper som gör Chaffee's sammanställning så värdefull också gör den mycket svårläst även efter vissa språkliga förenklingar i samband med min översättning. Definitionen av studerade variabler och jämförelserna mellan olika delstudier som är viktiga led i argumentationen kan för många skymma det som trots allt är mest väsentligt, nämligen de resultat som har karaktären av slutsatser.

Jag har försökt att lösa detta dilemma på följande sätt. De viktigaste resultaten har brutits ut och redovisas punktvis (i stället för som slutsatser av resonemang) i detta kapitel. Hela Chaffee's sammanställning[1] har lagts in som bilaga som en service åt de läsare som vill veta hur man kommit fram till resultaten. Originalrapporten går nämligen inte att få tag på. Den är för länge sedan utgången från US Post Office som distribuerar USA's offentliga utredningar.

Den som har större intresse av de enskilda undersökningarnas resultat än av Chaffee's specialbehandling av dessa hänvisas till Bogarts rättframma referat kap. 33 i den föreliggande rapporten. I resultatsammanställningen till SGR 2 har R. H. Liebert bidragit med en sammanfattning av Lefkowitz m. fl.'s longitudiuella undersökning som bättre än Chaffee's referat klargör dess centrala innebörd och stora bevisvärde. Jag har fört in vissa av Lieberts resonemang sist i föreliggande referat av SGR 3 sid. 12–13 och 15.

Att det inte bara är svenska läsare som blir distraherade av informationsmängden och argumentationsmetoden framgår av protokollet från de senaste hearings om resultatens innebörd som ägde rum 1972, kort efter publiceringen av undersökningsresultaten i de fem SG-volymerna.

[1] Med några mindre nerkortningar av tekniska partier.

Delar av detta protokoll som ingår i "The Early Window: Effects of Television on Children and Youth"[1] har översatts och återfinns i kap. 33 i den föreliggande rapporten sid 460.

Resultat som enbart hänför sig till de studerade faktorerna – utan slutsatser

"Pojkar och ungdomar med hög SES[2] håller sig i mindre utsträckning med favoritprogram än flickor och ungdomar med låg SES. Bland dem som har något favoritprogram är det en högre andel pojkar och låg-SES-ungdomar som anger ett våldsbetonat program som favorit än bland övriga (4).[3]

Ett något besläktat resultat är att pojkar som drömmer om det sociala "lyftet" för sin egen framtid i högre utsträckning gillar våldsprogram än de som har lägre aspirationer (3).

På det hela taget har våra undersökningar mycket litet att tillägga om de psykologiska ursprunget till att gilla eller inte gilla våldsprogram på TV annat än vad som förklaras av de ungas aggressionsnivå.

– – –

Det faktiska tittandet på våldsprogram stämmer inte överens med preferenserna för sådana program. Det finns en tendens att titta mer på våldsprogram än vad man skulle tro utifrån den utsträckning som de listas som favoritprogram.

– – –

Statistisk kontroll av SES (varvid man bara jämför barn som har samma SES) låter sambanden mellan våldstittande och olika aggressivitetsfaktorer framträda "rena" (5 b).

– – –

De mer begåvade barnens tendens att totalt se mindre än andra på TV går igen även i en lägre konsumtion av våldsprogram. Detta samband påverkas varken av individernas totala TV-konsumtion eller av vad föräldrarna står för/är, gör (1).

Föräldrarnas TV-vanor har visst samband med barnens mängd av konsumerade våldsprogram. Tydligast gäller detta – åtminstone för 12-åringarna – i fråga om nivån för föräldrarnas egen konsumtion av våldsprogram.

– – –

Tonåringar betraktar våldsprogram som mycket realistiska, till och med mer realistiska än nyheter och dokumentära program. (4). Inlevelse och engagemang i TV-våldet rapporteras oftare i samband med kriminal- än med västernprogram. Flickor uppger en högre grad av inlevelse, medan pojkarna identifierar sig mera med rollfigurer som utövar våld (5 a).

En högre andel av yngre än av äldre ungdomar uppger själva att de lärt sig aggressivt beteende från TV (5 a).

[1] R. M. Liebert, J. M. Neale, E. S. Davidson "The Early Window: "Effects of Television on Children and Youth". Pergamon Press Inc. N. Y. 1973.

[2] Socio-ekonomisk status (ett amerikanskt begrepp som brukar förkortas SES).

[3] (4) hänvisar till den undersökning som Chaffee gett nr 4 i innehållsförteckningen på sid 472.

Dessa tre reaktioner, inlevelse, identifiering och inlärning, är bara svagt korrelerade med mängden av konsumerade våldsprogram. De uppvisar starkare samband med aggressivt beteende, vilket tyder på att de kan inta nyckelroller vid inlärningen av social aggression via TV (5 a).

– – –

Författarnas antagande är att selektivt TV-tittande är en form av informationssökande, där "den unge är starkt motiverad att söka förbilder för vuxet manligt beteende" i TV, som tillhandahåller "en lätt tillgänglig källa av väldefinierade porträtt av maskulina stilar i vår masskultur".

Antagandet får visst stöd i de resultat som visar att *1/5 av en tvärsnittsgrupp ansåg att det aggressiva beteendet hos huvudrollerna i deras favoritprogram "visade hur folk borde handla".* (4). I samma riktning pekar att majoriteten bland de yngre ungdomarna menade att de lärt sig aggressiva mönster för sitt beteende från TV (5 a). Hypotesen att TV fungerar som en modell för olika sociala roller behöver inte omfatta alla slags ungdomar för att vara socialt betydelsefullt.

– – –

Samma undersökning (4) tillämpade ytterligare ett index som åtminstone delvis baserades på "inre känslor" och upplevelser (– dock inte utan anknytning till den objektiva verkligheten), nämligen de medverkandes uppfattning av i vilken omfattning olika våldsbrott förekom

1. i det egna grannskapet,
2. i ett närliggande storstadsområde och,
3. i "denna del av landet".

På det lokala planet var svaret delvis beroende av direkta erfarenheter. Förf. framhåller det intressanta i en nästan total enighet bland ungdomar om att brottsligheten utanför deras eget område är mycket hög. Äldre ungdomar och vita ungdomar tror att brottsligheten är högre än andra. Däremot har uppskattningarna av brottsligheten i omvärlden inget att göra med kön eller SES."

Kommentar:

Det sistnämnda resultaten är viktigt och intressant, bl. a. därför att det stämmer med Gerbners samband mellan mycket TV-tittande och rädsla för omgivningen (KE).

Slutsatser

"Samband mellan tittande på våldsprogram och aggressivitet

I denna slutliga del av analysen av olika resultat skall fokus riktas mot den kärnfråga som vi medvetet har undvikit fram till nu, nämli-

gen det empiriska sambandet mellan konsumtionen av våldsprogram och aggressivitet.

Vid detta vägskäl möter vi två forskningshypoteser som står mot varandra.

1. *Enkelt uttryckt kan man anta att aggressivitet hos ungdomar för med sig att de föredrar våldsprogram.*
2. *Lika väl kan man anta att erfarenheter från en omfattande konsumtion av våldsprogram utvecklar aggressiva tendenser hos de unga.*

Frånvaron av samband mellan de två variablerna (konsumtion av våldsprogram och aggressivitet) – eller negativa samband mellan dessa skulle motbevisa båda hypoteserna.

Positiva samband kan betyda samband i båda riktningarna – aggressivitet både som en orsak till eller en följd av vålds-TV-tittande *eller* som tecken på att det finns en tredje faktor som "ligger bakom" och påverkar både aggressiviten och våldstittandet."

Viktigt

"Samband som finns kvar när man på statistisk väg har eliminerat inflytandet av sådana tänkbara "bakomliggande"faktorer utgör bevis för att i varje fall inte just dessa ligger bakom och orsakar sambandet mellan aggressivitet och våldstittande."

Kommentar:

Härmed har man uteslutit vissa faktorers betydelse men inte "bevisat" andras, annat än indirekt genom att chanserna ökar att det skall röra sig om "äkta" och direkta samband och inte om parallella effekter av något annat. (KE).

– – –

"I ett försök att använda resultaten i en orsaksanalys har den aktuella presentationen delats upp i två avsnitt:

Det första behandlar korrelationer mellan *aggressivitet och preferens för våldsprogram.*

Det andra avsnittet behandlar samband mellan *aggressivitet och den faktiska mängden av våldsprogram.*

Korrelationer med preferenser för våldsprogram

Om mycket aggressiva unga män får "förstärkande bekräftelse" på sitt aggressiva beteende i de TV-program som de väljer ut, ger detta all anledning att oroa sig för sådana program.

– – –

Om vi går till de longitudinella sambanden får man inget samband mellan aggressiviteten i 8-årsåldern och preferenserna för våldspro-

gram i 18-årsåldern, vilket det förmodligen borde ha funnits om det var aggressiviteten som låg bakom preferenserna.

– – –

Inte i någon analys erhålls något samband mellan antalet begångna våldsbrott och preferens för våldsprogram.

Den röda tråden i alla undersökningarna och analyserna är att sambandet mellan preferens för våldsprogram och ungdomarnas egen aggressivitet endast gäller vita manliga ungdomar. Detta är den dominerande slutsatsen av den enda undersökning som omfattar stora grupper av båda könen och av olika "ras" (4).

Man har varit inne på en ganska enkel förklaring till detta specifika mönster. En överväldigande del av de våldshandlingar som förekommer i serieprogrammen på kvällstid i TV begås av vita män. Om programpreferenserna i viss mån påverkas av sökandet efter vuxna roll-modeller (8), blir det alltså i första hand de aggressiva vita pojkarna som skulle dras till program som ofta avbildar våld.

Korrelationer med faktiskt tittande på våldsprogram

Kommentar:

Det är dessa undersökningar som ger klara resultat. (K. E.).

Beträffande villigheten att gripa till våld, erhölls säkerställda positiva samband med antalet våldsprogram för båda könen – i 3 av 4 pojkgrupper och i alla 4 flickgrupperna.

Beträffande förslag till våld i tänkta konfliktsituationer är sambandet med antalet våldsprogram säkerställt och positivt för de 4 flickgrupperna. För pojkarnas del finns detta samband endast i 2 grupper och utan att vara säkerställt. Det ser ut att samtidigt vara uttryck för SES och föräldrarnas attityder.

Beträffande uppfattningen om våld som något effektivt får man starka och "rena" samband med våldstittandet för båda könen (utom i en undergrupp).

– – –

Det fjärde aggressivitetsmåttet – accepterande/gillande av våld – är inte alls kopplat till tittandet på våldsprogram.

Viktigt

I den undersökning som omfattar de flesta måtten på aggressivitet och studerar det flesta antalet undergrupper, blir nästan alla samband med det faktiska våldsprogram-tittandet klart säkerställda och positiva.

Sambanden med ett genomsnittsindex för självrapporterade aggressionshandlingar är klart säkerställda i två helt olika typer av samhällen.

Var och en av de fyra delkomponenterna (som tillsammans utgör aggressivitetsindexet) får positiva samband med våldstittandet i alla 8 undergrupperna, varav 7 är säkerställda.

Vid nedbrytning på 38 undergrupper efter kön och ålder, blir sambandet positivt i 35 fall, varav 12 signifikanta. Av de 3 negativa sambanden kommer inget i närheten av signifikans. Allt som allt kan dessa resultat betraktas som ett imponerande uppbåd av bevis, särskilt med tanke på att grupperna är så små (vilket kräver stora skillnader för att ge signifikans. K. E.).

– – –

"I 34 av 38 studerade undergrupper var det fortfarande mängden av våldsprogram – och inte det totala tittandet – som var avgörande för aggressiviteten. De starkaste sambanden ger den aggressivitetskomponent som består av hur mycket våld som enligt barnens uppfattning bör tillgripas i tänkta konfliktsituationer.

Den övervåldigande positiva trenden i huvudsambandet (våldstittande/aggressivitet) håller väl, även vid jämförelser inom undergrupper som är lika i fråga om socio-ekonomisk standard och skolbetyg (vilket betyder att de erhållna sambanden inte beror på de senare faktorerna K. E.).

– – –

Mängden TV-tittande är kopplat till självrapporterade våldsyttringar. Men när det kommer till kritan – genom att studera olika programformer var för sig – beror detta på att mycket tittande "automatiskt" ger mycket tittande på våldsprogram.

Endast exponering för kriminal-deckar-äventyrs- och "drama"-program samt lördagarnas morgonprogram ger "rena" samband med aggressivitet.

– – –

Det finns ett antal faktorer, som i tillägg till våldstittandet ökar sannolikheten för självrapporterad aggressivitet, nämligen hur mycket barnen tycker att de lär sig av aggressivt beteende på TV samt irritabilitet.

Om man endast jämför barn som är lika i dessa avseenden men skiljer sig i fråga om mängden våldsprogram, ger denna mängd inte fullt så starka utslag i aggressivitet som i den osorterade barngruppen, men sambandet förblir säkerställt" (vilket betyder att mängden av våldsprogram ger "egna" effekter, som inte bortförklaras av de två ovan nämnda förstärkande faktorerna K. E.).

"Irritabilitet förefaller att vara en förstärkande omständighet, kanske en som ökar sannolikheten för att det "konsumerade" våldet skall utlösa aggression.

I motsats härtill ingår "att lära sig av aggressivitet på TV" som ett led i själva den hypotetiska process varigenom TV-våld översätts till aggressivitet.

– – –

Det bästa indexet på aggressivitet är kanske den tunga kombinationen av självrapporterad aggressivitet samt uppgifterna från kamrater, lärare och mammor. Detta mått har ett säkerställt samband med våldstittande även efter samtidig eliminering av den aggressivitet som eventuellt härrör från irritabilitet, vad man lärt av våld på TV samt föräldrarnas tillgivenhet och bestraffningsmetoder (5 b).

Kommentar:

Då har man verkligen gjort sitt yttersta för att hitta andra förklaringar till det aggressiva beteendet än själva våldstittandet. Man har till och med fört åt sidan det som kanske är kärnan i inlärningsprocessen, nämligen att barnen själva upplever att de lärt sig att ta efter aggressiviteten på TV (K. E.).

– – –

Resultaten från den longitudinella undersökningen erbjuder den mest imponerande bevislänken mellan våldstittande och aggressivitet. Föräldrarnas uppgifter om barnens tittande på våldsprogram när de är 8 år gamla korrelerar signifikant med barnens aggressivitet i samma ålder och ännu starkare med pojkarnas aggressivitet i 18-årsåldern (3). I flickmaterialet finns inte dessa samband.

Föräldrarnas uppgifter om det tidiga våldstittandet korrelerar också med pojkarnas egna uppgifter om antisocialt beteende och deras "psykopatologi" tio år senare. Författaren drar slutsatsen att "exponering för en diet av vålds-TV" som barn är "en trolig orsak till uttryck för aggressivitet" i de sena tonåren, för pojkar.

Sambandet mellan förhållanden som är uppmätta med 10 års mellanrum och som går i riktning från tittande till aggressivitet är desto mer imponerande som det är starkare än sambandet mellan aggressiviteten vid 8 respektive 18 års ålder. Problemen med att fastställa orsakssammanhang behandlas mera ingående sid. 481–482.

– – –

Del-sammanfattning

För att sammanfatta resultaten av detta nyckelavsnitt, har vi i följande tabell satt upp och jämfört de olika undergrupperna i de aktuella undersökningarna som sätter våldstittande i relation till aggressivitet. Pojkar och flickor har behandlats var för sig, och undergrupperna har ordnats i åldersföljd.

För pojkarna finner vi positiva samband i fem av sex grupper plus det positiva sambandet från den longitudinella undersökningen (3). För flickorna är det bara den longitudinella undersökningen som inte ger något samband. Mönstret med starkare samband för yngre flickor och äldre pojkar kan också utläsas ur tabellerna.

För varje grupp anges förekomst av positivt (+) eller noll – (0) samband mellan den mängd av våldsprogram som den unge själv lämnat uppgift om och ett aggressivitetsindex som bygger på den typ av underlag som anges i tabellhuvudet. Starkare och mer genomgående konsekventa samband har markerats med två kryss (+ +). Det rör sig om mycket approximativa uppskattningar av resultatens beviskraft (kraft att bevisa att sambandet *inte* är noll). *Totalt sett ugör tab. 44 – om preferenser – en markant kontrast till tab. 43 – om faktiskt tittande –, där sambanden var starkare och inte begränsade till någotdera könet eller till någon särskild åldersgrupp ("Ras" ingick inte i tab. 1).*

– – –

Tabell 43 TV och ungdomars aggressivitet/korrelationer mellan tittande på TV-våld och aggressivitet

Undersökning[a]	Plats	Ålder	Antal	Egna uppgifter om aggressivt beteende	Andras uppgifter om aggressivt beteende
Pojkar					
(3)	New York	8–19	211		xx
(6)	Michigan	10–11–12	434		xx
(5)	Wisconsin	12–13	38	x	x
(5)	Maryland	13	122	x	0
(2)	Maryland	14–15	80	0	
(5)	Wisconsin	15–16	43	x	xx
(5)	Maryland	16	107	xx	xx
Flickor					
(3)	New York	8–19	216		0
(6)	Michigan	10–11–12	404		xxx
(5)	Wisconsin	12–13	30	xx	xx
(5)	Maryland	14	108	xx	xx
(5)	Wisconsin	15–16	40	x	xx
(5)	Maryland	16	136	x	x

Tabell 44 Korrelationer mellan aggressivitet och preferenser för våldsprogram

Undersökning[a]	Plats "ras"	Ålder	Antal	Egna uppgifter om aggressivt beteende	Andras uppgifter om aggressivt beteende
Pojkar					
(5)	Maryland	13	122	x	
(2)	Maryland	14; 17–18	80	x	0x
(4)	Maryland (white)	13; 18–19	857	0x	
(4)	Maryland (black)	13; 18–19	125	0	
(5)	Maryland	16	107	0	
(7)	Nationwide (white)	18–19	1351	x	
(7)	Nationwide (black)	18–19	167	0	
(3)	New York	19	211		0
Flickor					
(5)	Maryland	13	108	0	
(4)	Maryland (white)	13; 18–19	963	0	
(4)	Maryland (black)	13; 18–19	159	0	
(5)	Maryland	16	136	0-	
(3)	New York	19	216		0

[a] Hänvisar till nr i innehållsförteckning sid. 472.

Det är uppenbart att tab. 43 överförenklar en mängd komplexa resultat och döljer en hel del av intressanta olikheter. Om vi emellertid utgår från att vi redan behandlat dessa tillräckligt kan vi nu rikta vår uppmärksamhet mot det som är centralt i tab. 43.

Det finns då en klar övervikt i dessa undersökningar av resultat som stöder slutsatsen att tittande på våldsprogram och ungdomars aggressivitet är statistiskt kopplade till varandra. Dessa samband är mycket mer imponerande och övertygande än de svaga och begränsade samband mellan uttryckta preferenser för våldsprogram och aggressivitet som demonstreras i tab. 44. Efter eliminering av andra tänkbara aggressivitetsskapande faktorer tenderade sambanden i tab. 44 att försvinna, medan detta inte är fallet i undersökningar i tab. 43.

Allt som allt, ser det således ut att finnas ett starkt samband mellan våldsittande och aggressivitet som inte kan förklaras bort av att det skulle kunna bero på en bakomliggande preferens för våldsprogram."

Kommentar:

Detta starka och klara uttalande av försiktigt och vetenskapligt resonerande forskare bör jämföras med själva SG-kommitténs försiktiga formuleringar. I följande avsnitt resonerar Chaffee fram och tillbaka om det berättigade i att tala om kausala sammanhang och pekar på alla blottor i undersökningarnas uppläggning och bristande överensstämmelse mellan de mått som använts vid olika tillfällen men som i analyserna behandlats som om de vore identiska. Sådana kommentarer kan ligga bakom kommitténs försiktighet. Det följande avsnittet är ännu mer teoretiskt och tekniskt än de föregående. Jag har därför endast valt ut några av de mest centrala punkterna för översättning. Dessa är dock läsbara. (K. E.)

"Möjliga slutsatser om kausala samband – teoretiska resonemang och "slutliga" slutsatser

Även om ett enkelt och direkt orsakssamband tittande → aggressivitet inte kan anses bevisat i detta ords strängaste mening, kan det inte heller betraktas som motbevisat. Förmodligen stämmer det också med den vanligaste "folk-hypotesen" om våld på TV. *På nuvarande stadium av forskningen kring våld på TV framstår de erhållna longitudinella resultaten (sedda i samband med en mängd experimentella studier och fält-studier som pekar i samma riktning) som det starkaste beviset till förmån för huvudhypotesen att tittande på TV-våld ökar benägenheten för aggressivitet.*

Om valet stod mellan två möjliga förklaringsmodeller med två faktorer, föreligger här helt klart mera stöd för att tittande ger aggressivitet än för den motsatta modellen. De resultat som stöder denna

slutsats har överlevt ett antal försök att skjuta in en annan tänkbar förklaringsfaktor, men givetvis finns en potentiellt oändlig lista över faktorer som teoretiskt sett skulle kunna svara för de samband man har funnit.

Sammanfattning

Vad kan, i ljuset av dessa nya undersökningar, sägas om den vetenskapliga hållbarheten hos påståendet att våldsprogram på TV ökar tendenserna till aggressivt beteende hos ungdomar?

På många sätt har denna ganska luddiga hypotes fått stöd gentemot konkurrerande teorier om förhållandet mellan dessa faktorer.

Man har funnit flera signifikanta positiva samband än andra samband och det finns inga samband i motsatt riktning. Det aktuella sambandet återkommer konsekvent i olika grupper av olika kön och ålder, på olika platser och med tillämpning av olika mått på aggressiviteten. Det står fast även när man försöker föra in andra tänkbara förklaringsfaktorer. Och den teoretiskt mest självklara "rivalen" – att aggressiviteten skulle påverka programvalet – har inte alls stått sig lika bra. Programpreferenserna är – i motsats till det faktiska tittandet på våldsprogram – kopplade till aggressivitet endast för vita pojkar och dessutom svagt kopplade.

En mindre effekt på ganska få barn kan ge positiva samband och ingen av de föreliggande undersökningarna påstår att tittande på våldsprogram i TV skulle kunna svara för mer än omkring 10 % av alla olikheter mellan ungdomar i fråga om mätbara aggressionsyttringar. Huruvida mera precisa och pålitliga mätmetoder skulle öka den siffran återstår för den framtida forskningen att visa . . .

De föreliggande studierna har också demonstrerat att ungdomars aggressivitet är kopplad till en mängd andra faktorer som inte har något med TV att göra. Deras "effekter" tenderar att bli kvar, när man statistiskt eliminerar inflytandet från TV, och flera av dessa faktorer uppvisar starkare samband med aggressiviteten än TV-tittandet. De undersökningar som behandlats här har ganska slutgiltigt eliminerat hypotesen att TV-våldet skulle vara den enda eller den huvudsakliga orsaken till aggressivitet hos ungdomar."

Lieberts kommentar

I resultatsammanställningen i SGR 2 för R. M. Liebert följande klargörande resonemang om den longitudiella studie av Lefkowitz m. fl. som utgör kärnan i Chaffee's bevisföring på de närmast föregående sidorna.

"Genom att använda en sofistikerad metod som brukar kallas "a cross-lagged panel design", visade Lefkowitz m. fl. att deras resultat erbjuder starkare bevis för orsakssamband än man vanligtvis brukar kunna få i sambandsstudier.

För att förstå den grundläggande logiken bakom denna metod, skall vi påminna om den tidigare behandlade möjligheten att man kan få ett samband mellan öppet aggressivt beteende och preferenser för aggressionsprogram av det enkla skälet att de personer som är mest benägna att själva ta till våld också är mest benägna att se andra utöva våld i TV-program. Detta är en viktig rivaliserande hypotes till uppfattningen att det är tittandet på aggressiva TV-program som *orsakar* aggressivt beteende.

Om "rival-hypotesen" vore riktig, skulle preferenser för våldsprogram i 19-årsåldern i Lefkowitz's undersökning gå samman med öppet aggressivt beteende i 8-årsåldern lika mycket som preferenser för våldsprogram i 8-årsålder går samman med aggressivt beteende i 19-årsåldern.

Med andra ord, om sambandet skulle bero på en tredje, bakomliggande faktor (preferens för våldsprogram), skulle denna ge utslag i båda tidsriktningarna.

Om det däremot är själva TV-aggressionen som orsakar det senare (vid 19 år) aggressiva beteendet, skulle man vänta sig en koppling mellan vad barnen ser på TV som små och deras beteende som tonåringar men inte tvärtom. Detta är precis vad Lefkowitz's resultat visade. 8-åringarnas preferenser för aggressiva TV-program uppvisade samband med senare aggressivt beteende, men 19-åringarnas programpreferenser hade inget som helst samband med deras aggressionsbeteende i 8-årsåldern.

Därför är det rimligt att instämma med forskarnas tolkning av sina egna resultat: att (för pojkar) ... "med utgångspunkt från samband mellan olika tidpunkter den troligaste förklaringen (till sambandet mellan tittande på vålds-TV och aggressivt beteende) blir att det tidiga tittandet på vålds-TV (i 8-årsåldern) leder till och utvecklar aggressiva vanor, och ... att en ansenlig del av aggressionsbeteendet i alla de tre undersökta åldrarna (8, 12 och 19 år) – och en särskilt hög andel i fråga om 19-åringarna – bättre kan förutsägas på grundval av hur mycket vålds-TV de tittade på som 8-åringar än av någon annan studerad faktor som kunde misstänkas 'ligga bakom' sambandet. Detta förhållande ger stöd för det omtvistade påståendet att det finns ett orsak → verkanförhållande mellan televisionens innehåll av våld och öppet aggressivt beteende."[1]

Några av undersökningarna i SG3 som de refereras i "The Early Window"

Några uppgifter om själva undersökningen

Själva drog *McIntyre och Teevan* följande slutsatser av sin undersökning:

> *"Televisionen kan givetvis inte vara mer än en av flera faktorer som påverkar beteenden och attityder. Vi finner dock genomgående ett säkerställt samband mellan å ena sidan våldsgraden hos deltagarnas*

[1] SGR 2 1972 R. M. Liebert. Overview sid. 18–19.

fyra favoritprogram och å andra sidan fem olika mått på avvikelser, tre mått på gillande av våld och ett mått på uppfattningen om brott i samhället. Dessa samband kvarstår även om man statistiskt eliminerar den inverkan på avvikelser som härrör från andra faktorer. Vidare poängterar den konsekvens och regelbundenhet som utmärker dessa samband att de inte bör negligeras."[1]

Undersökta grupper

Barnen var antingen 10–11 år eller 13–14 år gamla

1. Det ena materialet bestod av 1854 barn som två och två liknade varandra (var parvis matchade) i fråga om kön, ålder, intelligens, social bakgrund, skola och bostadsområde.

   Det ena barnet i varje par hade TV hemma och kallades för "tittare". Det andra barnet hade inte TV i hemmet och kallades "kontroll".

   Man skilde också på "nya tittare", som haft TV mellan 3 månader och ett år och "veterantittare", som haft TV hemma i minst 3 år.

   En annan uppdelning var på barn som bara tittade då och då ("occasional"), som tittade normalt ("moderate") samt stortittare ("heavy viewers").
2. I det andra materialet – från början 2 200 barn – hade ingen TV hemma vid det första undersökningstillfället. Efter ett år hade 370 barn fått TV i hemmet. Vart och ett av dessa matchades ihop med ett annat barn som det liknade i fråga om de ovan uppräknade faktorerna.

   Därefter kunde man studera vad som var speciellt för de familjer som var först med att skaffa TV. Genom att identifiera sådana egenskaper undvek man att blanda ihop dem med eller att betrakta dem som effekter av TV-tittandet.

Metoder

Man använde sig av frågeformulär som man lagt ner stor möda på att utforma på lämpligt sätt, så att de skulle vara lätta att förstå och fungera så lika en intervju som möjligt. Formulären var anonyma.

Dessutom redogjorde barnen skriftligt varje dag i skolan för allt de gjort från det de lämnat skolan till dess de lagt sig på kvällen. Dessa "dagböcker" fördes under en period, innan någon i skolan eller från undersökningens sida visat något intresse för TV. Man uppgav i stället att det rörde sig om en undersökning av fritidsvanor.

I elva specialstudier användes olika särskilda metoder test, observationer och intervjuer med både barnen och deras föräldrar.

– – –

J. Dominick och B. Greenberg gjorde följande sammanfattning av sina resultat:

För vanliga barn från vanliga miljöer ... har upprepad exponering för TV-våld ett klart samband med accepterande av aggressivitet som ett sätt

[1] J. McIntyre, J. Teevan, sid. 430.

att uppföra sig. I de fall där hemmiljön inte reagerar mot att barnet ger uttryck för aggressiva attityder, blir detta samband ännu starkare och medför kanske större risker.[1]

– – –

McLoed, Atkin, Chaffe gjorde själva följande sammanfattning av sin undersökning:

> "Vår undersökning visar för både pojkar och flickor och på olika åldersnivåer (12–15 år resp. 16–18 år) att ju mer barnet tittar på våldsprogram, desto aggressivare framstår barnet i dess egen redogörelse för aggressiva och olagliga handlingar . . . Endast en liten del av sambandet berodde på det totala TV-tittandet, medan merparten var klart kopplad just till mängden av våldsprogram. Dessa samband kvarstod även om man jämförde barn som var lika i fråga om socio-ekonomisk bakgrund och skolbeteende. *Vi kan alltså dra den slutsatsen att ungdomar som tittar mycket på TV-program med våldsinnehåll, utmärker sig för ett aggressivt beteende och att detta varken kan "skyllas" på deras TV-tittande i allmänhet, socio-ekonomiska förhållanden eller skolsituationen."*[2]

– – –

Efter sin genomgång av viktiga och välkända fält- och laboratoriestudier av sambandet mellan exponering för TV-våld eller annat bild-våld och olika former av aggressivt beteende gör *Liebert m. fl. själva följande sammanfattning i The Early Window:*

> *"Där finns således en anmärkningsvärd samstämmighet mellan de olika typer av resultat och fakta som har använts för att studera sambandet mellan konsumtion av TV-/filmvåld och aggressivt beteende hos unga personer: laboratorieförsök, sambandsstudier ute i verkligheten ('correlational field studies') och naturliga experiment visar alla att TV-tittande kan göra, och ofta gör, dem som tittar klart aggressivare när aggressiviteten mäts med en stor variation av olika mått på aggressivitet. Men som vi framhöll vid genomgången av Schramms och Himmelweits tidigare rapporter, så är det inte TV i sig som har denna effekt utan bara en del av dess utbud."*[3]

[1] J. Dominick, B. Greenberg, sid. 332–333.

[2] Mc Leod, Atkin, Chaffee, sid. 187–191.

[3] M. Liebert m. fl. sid. 87.

Kapitel 36 Surgeon General-rapporten, volym 4 Television i vardagslivet – konsumtionsmönster Översikt

Televisionen i vardagslivet – konsumtionsmönster – Översikt av Jack Lyle

Detta kapitel omfattar referat av och citat från Lyles översikt.

Innehållet i SG 4:

Television in Daily Life: Patterns of Use (Overview)
Jack Lyle 1
A National Inventory of Television Viewing Behavior
Leonard A. LoSciuto 33
Demographic Characteristics of Viewers of Television Violence and News Programs
Harold Israel and John P. Robinson 87
Children's Use of Television and Other Media
Jack Lyle and Heidi R. Hoffman 129
Explorations in Patterns of Television Viewing by Preschool-age Children
Jack Lyle and Heidi R. Hoffman 257
Correlates Between Observed Behavior and Questionnaire Responses on Television Viewing
Robert B. Bechtel, Clark Achelpohl and Roger Akers 274
Television in Inner-city Homes: Viewing Behavior of Young Boys
John P. Murray 345
Children's Television Behaviors as Perceived by Mother and Child
Bradley S. Greenberg, Philip M. Ericson and Mantha Vlahos 395
Televison's Impact on Everyday Life: Some Cross-national Evidence
John P. Robinson 410
Effects of Television Advertising on Children and Adolescents
Scott Ward 432
A Cognitive Development Study of Children's Reactions to Television Advertising
Joan Blatt, Lyle Spencer and Scott Ward 452
Children's Perceptions, Explanations and Judgments of Television Advertising: A Further Exploration
Scott Ward, Greg Reale and David Levinson 468

Children's Attention of Television Advertising
Scott Ward, David Levinson and Daniel Wackman 491
Television Advertising and Intrafamily Influence: Children's Purchase Influence Attemps and Parental Yielding
Scott Ward and Daniel Wackman 516
Adolescent Attitudes Toward Television Advertising: Preliminary Findings
Scott Ward and Thomas S. Robertson 526
Racial Differences in Responses to Advertising Among Adolescents
Daniel B. Wackman, Greg Reale and Scott Ward 543
Family and Media Influences Adolescent Consumer Learning
Scott Ward and Daniel Wackman 554
Toward Defining the Functions of Television
John P. Robinson 568

Referenser till SGR 4

Baker, R. K., and Ball, S. J. *Mass media and violence:* a report to the National Commission on the Causes and Prevention of Violence. Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1969.

Bechtel, R. B., Achelpohl, C., and Akers, R. Correlates between observed behavior and questionnaire responses on television viewing. In *Television and social behavior.* Vol. 4.

Broadcasting yearbook, 1971. Washington, D. C.: Broadcasting Publications, Inc., 1971.

Chaffee, S. H., and McLeod, J. M. Adolescent television use in the family context. In *Television and social behavior,* Vol. 3 (this series). Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

Chaffee, S. H., McLeod, J. M., and Atkin, C. K. Parent-adolescent similarities in television use. Paper presented at the meeting of the Association for Education in Journalism, Washington, D. C., August 1970.

Foley, J. M. A functional analysis of television viewing. Doctoral dissertation, University of Iowa, 1968.

Foulkes. D., Belevedere, E., and Brubaker, T. Televised violence and dream content. In *Television and social behavior,* Vol. 5 (this series). Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

Furu, T. The function of television for children and adolescents. Tokyo: Sophia University Press, 1971.

Gans, H. J. *The uses of television and their educational implications.* New York: The Center for Urban Education, 1968.

Gerbner, G. Violence in television drama: trends and symbolic functions. In *Television and social behavior,* Vol. (this series). Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

Greenberg, B. S., and Dominick, J. R. Race and social class differences in teenagers' use of television. *Journal of Broadcasting,* 1969, **13,** 331–44. (a)

Greenberg, B. S., and Dominick, J. R. *Television behavior among disadvantaged children.* East Lansing, Mich.: Michigan State University Department of Communication, 1969. (b)

Greenberg, B. S., Ericson, P. M., and Vlahos, M. Children's television behaviors as perceived by mother and child. In *Television and social behavior*, Vol. 4.

Hazard, W. R. Anxiety and preference for television fantasy. *Journalism Quarterly*. 1967, **44**, 461–69.

Herzog, H. Motivations and gratifications of daily serial listeners. Reprinted in Schramm, W. *Process and effects of mass communication*. Urbana, Ill. University of Illinois Press, 1961.

Israel, H., and Robinson, J. P. Demographic characteristics of viewers of television violence and news programs. In *Television and social behavior,* Vol. 4 (this volume).

Johnson, R. L., Friedman, H. L., and Gross, H. S. Four masculine styles in television programming: a study of the viewing preferences of adolescent males. In *Television and social behavior,* Vol. 3 (this series). Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

LaPlante, W. A. An investigation of the sight vocabulary of preschool children as measured by their ability to recognize words shown frequently on commercial television. Doctoral dissertation, Temple University, 1968.

LoSciuto, L. A. A national inventory of television viewing behavior. In *Television and social behavior.* Vol. 4 (this volume).

Lyle, J., and Hoffman, H. R. Children's use of television and other media. In *Television and social behavior*, Vol. 4, 1971. (a)

Lyle, J., and Hoffman, H. R. Explorations in patterns of television viewing by preschool-age children. In *Television and social behavior,* Vol. 4 (this volume), 1971. (b)

McIntyre, J., and Teevan, J. Television and deviant behavior. In *Television and social behavior*, Vol. 3 (this series). Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971.

McLeod, J. M., Atkin, C. K., and Chaffee, S. H. Adolescents, parents, and television use: adolescent self-report measures from Maryland and Wisconsin samples. In *Television and social behavior,* Vol. 3 (this series). Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971, (a)

McLeod, J. M., Atkin, C. K., and Chaffee, S. H. Adolescents, parents, and television use: self-report and other-report measures from the Wisconsin sample. In *Television and social behavior,* Vol. 3 (this series). Washington, D. C.: U. S. Government Printing Office, 1971. (b)

Murray, J. P. Television in inner-city homes: viewing behavior of young boys. In *Television and social behavior*, Vol. 4.

Niven, H. Who in the family selects the TV program? *Journalism Quarterly,* 1960, **37**(1), 110–11.

Roberts, J., and Baird, J. T. Parent ratings of behavior patterns of children in the United States. Vital and Health Statistics, National Center for Health Statistics, Series 11, No. 108, PHS No. 1000.

Robinson, J. P. Television's impact on everyday life: some cross-national evidence. In *Television and social behavior*, Vol. 4, 1971. (a)

Robinson, J. P. Toward defining the functions of television. In *Television and social behavior*, Vol. 4, 1971. (b)

Robinson, J. P., and Bachman, J. G. Television viewing habits and aggression. In *Television and social behavior,* Vol. 3 (this series).

SG-projektets tekniska rapport 4

Inledning

En större del av denna sammanfattning av Surgeon General kommitténs volym 4 än av dess andra delar har redan refererats i rapportens olika kapitel eller i Bogarts artikel sid. 446–449.

På många punkter är resultaten starkt präglade av sitt amerikanska ursprung och har i den föreliggande rapporten bytts ut mot aktuella svenska uppgifter om barns och ungdomars tittarvanor.

Likväl återstår några resultat och kommentarer av så allmängiltig karaktär att de försvarar sin plats i denna rapport. Att referera dem i sitt fulla sammanhang skulle kräva alltför stort utrymme och medföra vissa upprepningar av vad som redan tagits upp på olika håll i rapporten. De refererade utdragen presenteras därför som separata punkter.

Både för att i stora drag ange vad volym 4 handlar om och för att visa att sammanfattningar ofta är så allmänt hållna att de gränsar till det triviala inleder jag med att översätta huvuddelen av sammanfattningen. Åtminstone för mig gör denna mera intryck av allmänna uttalanden som vem som helst kan göra, än av resultat. De får härigenom en låg beviskraft. Från och med sid. 492 refereras enskilda resultat.

"Sammanfattning

I stora drag pekar resultaten mot betydande ändringar mellan 1960 och 1970 i publikens sätt att använda TV och i sina attityder till detta medium. Samtidigt som det ser ut som om man tillbringade mera tid i sällskap med apparaten, verkar det som om uppmärksamheten på själva programmen fluktuerar starkt.

Det finns faktiskt skäl att tro att publikens känslor för TV har svalnat trots att själva "tittar-tiden" ökar. Helt säkert är att publiken har blivit mer kritisk gentemot mediet. Rapportens resultat visade en hög nivå av fientlighet gentemot reklaminslagen, inte bara i fråga om deras frekvens utan också en stark tendens att ta avstånd från dem såsom varande vilseledande, för att inte säga helt osanna. Detta antagonism var starkare hos ungdomar än hos vuxna.

Lyle och Hoffman menar att det har skett en utjämning av TV-tittande bland unga människor – att mycket ("heavy") kontra litet ("light") tittande i sig 1970 inte längre är kopplat till personlighet ("mental ability"), socialgrupp, konflikter med föräldrarna och social isolering så som det var 1959. Fortfarande finns dock vissa skillnader i fråga om sättet att använda TV och i fråga om attityder till mediet.

Vidare fann de att även om publiken uppgav en ökning i TV-tiden, fanns det en mycket liten parallell minskning i användningen av andra media.

– – –

Murray menar att de socialt missanpassade ungdomar som var "stortittare", skulle ha varit det även utan TV. Vad som däremot oroar är tecknen på – liksom hos *Israel och Robinson och Robinson och Bachman* (1971) – att *de socialt missanpassade och de som har den största benägenheten för våldsamt beteende är de som mer än andra tittar på våldsprogram.*

Även om en del individer ägnar en stor del av sin tid åt TV, finns det inga resultat som tyder på att detta skulle göra dem till eskapister, socialt isolerade eller på annat sätt avvikande.

– – –

Men vi vet att man lär av TV. Det man lär kan vara bra och det kan vara dåligt. *Ward's* resultat pekar på att inlärningseffekterna i hög grad kan modifieras och styras av föräldrarna. Många av undersökningarna dokumenterar att mödrarna upplever bevis för att deras barn – både förskolebarn och äldre – lär av TV. Ett betydande antal upplever att en hel del av vad barnen lär sig är dåligt och de känner stor oro över inflytandet från TV. Det är därför nedslående att i många undersökningar läsa att detta till stor del äger rum utan ledning och utan sällskap även bland riktigt små barn, trots att mödrarna säger sig känna olust och menar sig ha för avsikt att styra de små barnens tittande.

– – –

Det är intressant, men inte särskilt lugnande eller trösterikt, att notera att en japansk undersökning *(Furu* 1971) om TV:s inverkan på japanska barn nyligen kom till nästan samma slutsats. Förf. (Furu) avslutade rapporten med en appell till föräldrar och lärare att systematiskt grundlägga goda tittarvanor hos barnen.

– – –

Å andra sidan rapporterar *Greenberg, Ericson och Vlahos* att tittandet på våldsprogram ökade ju mer barnen (10 år) tittade på TV tillsammans med sina föräldrar.

Lyle och Hoffman är inne på att det beror på föräldrarna att barnen faktiskt tittade mer på våldsprogram än som var förenligt med deras egna (barnens) programpreferenser. Man kan verkligen fråga sig vem som står för ett (faktiskt) programval, som resulterar i att "Mod Squad"[1] är det mest sedda programmet bland Murray's 6-åriga pojkar.

– – –

[1] Ett mycket våldsbetonat återkommande program.

Med tanke på dessa resultat är det svårt att vara särskilt optimistisk i fråga om möjligheterna att få föräldrarna att konsekvent begränsa sitt eget tittande för att därmed styra barnens exponering för TV – ens om de inser mediets potentiella inflytande på barnen. Med hänsyn till att mediet är så allestädes närvarande, är detta kanske inte bara en orealistisk utan också en orättvis förväntan. Rapportens resultat visar att de som borde vara mest direkt berörda och oroade, nämligen barnens mammor, inte har någon verklig vilja att komma till rätta med problemet.

Även TV-folket befinner sig i en knipa. Det finns egentligen inte något sådant som en "barnpublik". Sesame Street må väl tilltala ett förskolebarn, men detta program betraktas som "barnsligheter" så snart barnen börjar skolan. På den motsatta kanten finns det klara bevis för att "vuxen-programmen" ses av en massa barn, däribland även riktigt små barn. Vad skall TV göra? Bara familjeprogram?"

Kommentar:

Med all hänsyn till att det kan vara en viss – men minskande – skillnad mellan amerikanska och svenska föräldrar i deras attityd till barnens TV-tittande är det en viktig sak som här slås fast, nämligen att man varken kan eller bör lägga över ansvaret för valet av TV-program på föräldrarna. Det fungerar helt enkelt inte i den stora majoriteten av hem. Att några procent välinformerade och karaktärsfasta föräldrar klarar detta är i praktiken helt ointressant. Och denna artikulerade minoritet gör mest skada genom att framställa det som om de själva vore regel och inte undantag. De lyfter härmed bort ansvaret från sändaren. (KE).

Här övergår jag till att referera vissa delar av Lyle's översikt över SG-projektets volym 4

Tillgänglighetsaspekten

Man skulle tro att tillkomsten av en andraapparat i hemmet skulle minska sambandet mellan föräldrarnas och barnens tittande. *Chaffee, McLeod och Atkin* (1970) rapporterade emellertid att tittartiden var högre för både mödrarna och deras barn i hem med två TV-apparater än i hem med en apparat.

I sin familjeundersökning fann LoScioto (1971) att personer i hem med två apparater uppgav att de till 91 % såg på TV i familjens "huvudapparat". Detta skulle innebära att en andra apparat inte minskar samvaron i familjen så mycket som man har trott.

Uppmärksamhetsnivån

Den största delen av de flesta människors tittande sker i sällskap med andra. För barnens del är de andra oftast föräldrarna och/eller syskon.

Ward (1971) rapporterar om sina *5–7-åringar att deras tittande i sällskap ökade med åldern.*

Flertalet undersökningsdeltagare – både vuxna och barn – rapporterade en hel del pratande jämsides med tittandet, i allmänhet om andra saker än det program som man tittade på. Skolelever och studenter uppgav att de åtminstone en del av tiden hade TV på samtidigt som de "pluggade".

Alla undersökningar visar på att tittarsituationen är långt från passiv. Mer än 80 % av *Lyle och Hoffman's* 5-åringar berättade att de gjorde andra saker – åt, lekte, pratade – medan de tittade på TV. Murray studerade barn medan de tittade på TV och fann en mängd parallella aktiviteter, både verbala och fysiska. Han fann att uppmärksamheten på programmen avtog allt efter som de pågick.

LoSciuto's kommenterade dagböcker visade på en ansenlig variation i uppmärksamheten under "tittandet".[1] Israel och Robinson drog för sin del slutsatsen att tittarna gav apparaten mindre än full uppmärksamhet åtminstone 1/3 av "tittartiden".

En experimentell undersökning av *Foulkes, Belvedere och Brubaker* (1971) visade att ögonkontakten med TV-rutan sjönk sensationellt mycket, när pojkar befann sig i en sådan situation att TV-programmet måste konkurrera med alternativa attraktioner som böcker, spel och leksaker.

Om reklam-TV

Ward uppmärksammade särskilt barnens uppmärksamhet före och efter reklaminslagen. Hans observatörer rapporterade att barnen tittade 65 % av den tid reklamen var i rutan. Yngre barn var mer uppmärksamma än äldre barn. Särskilt för de senare sjunker uppmärksamheten tydligt under reklamen, varvid de ofta börjar göra något annat. Under 25 % av den tid då barnen tittade på reklamen gjorde de muntliga kommentarer till denna, huvudsakligen positiva.

I sin intensivstudie av reklam-TV fann Ward att barnen redan i 6–7-årsåldern visade misstro mot reklaminslag, en misstro som byggde på personliga erfarenheter. Vid 11 års ålder, säger han, gav barnen uttryck för en "global misstro" mot reklam-TV. Tre fjärdedelar sade att reklaminslagen var för långa, och nästan lika många tyckte att de var störande och utslag av dålig smak.

I en annan undersökning av äldre elevers attityder, fann *Lyle och Hoffman* att negativa attityder gentemot reklam-TV inte var kopplade till någon "antimaterialistisk" inställning. Däremot fanns ett säkerställt samband mellan en negativ reklamattityd och åsikten att nyheterna på TV är opålitliga – snarast en antiauktoritär inställning.[1]

TV's roll i barnens sociala liv

Det har ofta påståtts av TV's kritiker att "överdrivet" ("excessive") TV-tittande kan störa en persons "normala" sociala liv. Detta påstående bygger på antagandet att om man ser en stor mängd TV, så måste detta inkräkta på andra aktiviteter.

[1] Reklam i TV behandlas också i den föreliggande rapportens kap. 25.

Rapporten ger inga definitiva svar på detta problem. För detta skulle faktiskt krävas en överenskommelse om vad som är "överdrivet" tittande och "normal" social interaktion. Föreliggande data ger vissa insikter om den generella frågan om TV's påverkan på sociala relationer och går ut på att *"mer TV-tittande än genomsnittet" i sig själv inte nödvändigtvis är förknippat med en lägre nivå för andra aktiviteter.*

För det första är – som ovan framhållits – mycket TV-tid inte faktisk tittartid. Människor ägnar sig ofta åt en eller flera aktiviteter samtidigt som TV-apparaten är på. Vidare äger de mesta TV-tittandet rum i sällskap med familjen, där det pågår en livlig interaktion under tittandet. Minst två undersökningar har visat att TV faktiskt underlättar samvaron inom familjen. *Foley* (1968) rapporterar att en del intervjupersoner sa att de såg på TV som en ursäkt för att vara tillsammans med familjen eller med vänner och som en källa för konversation. Även *Ward's* resultat visar att, oavsett attityderna till reklam-TV, så stimulerar dessa inslag diskussionen inom familjen.

Kommentar:

Man kan nog tycka att vissa tolkningar är positiva i överkant. Diskussion inom familjen har kanske inte så stort egenvärde om man bortser från innehållet. Man kan misstänka att "käbbel" om sockerpuffarna eller diskmedlet blockerar mot samtal om viktigare saker som kommer "inifrån" familjemedlemmarna och inte pressas på dem utifrån oavsett deras aktuella behov och stämningsläge. (K. E).

– – –

Lyle och Hoffman fann i sin undersökning av 11- och 15-åringar att *mer än genomsnittligt TV-tittande inte alltid var förknippat med ett lägre deltagande i utomhussport, i föreningar, hobbies, artistiska aktiviteter, hemuppgifter för skolan eller arbete. Stortittande enbart, utan läsning av böcker ("high reading") var kopplat till en lägre nivå för sådana aktiviteter, men detta gällde hög konsumtion av alla media. Faktiskt var de barn som både var stortittare och storkonsumenter av tryckt material bland de mest aktiva på alla områden.* Olyckligtvis omfattade Schramms undersökning från 1961 inga uppgifter om dessa aktiviteter, så det går inte att besvara den intressanta frågan om det har varit en allmän nedgång i dessa i och med att TV blivit mera utbredd.

Lyle och Hoffman frågade sina elever om ensamhet, popularitet och kamratrelationer. De fann inga säkerställda samband mellan svaren på dessa frågor och mängden av TV-tittande. Bland 5–6-åringarna fanns en tendens för dem som såg mest TV att ge uttryck för minst ensamhet. *Men de fann samtidigt att denna grupp rapporterade en lägre lekfrekvens efter skolans slut än andra barn.* Detta antyder att barn med sociala problem i denna ålder vänder sig till TV för att få sällskap. Den låga graden av (självrapporterad) ensamhet kan tolkas som att TV lyckades fylla ett tomrum.

Kommentar:

Detta betyder inte att TV bör betraktas som en ersättning för sällskap. Utifrån psykologiska teorier skulle man också kunna påstå att förnekandet av ensamhet var en försvarsreaktion. Ibland blir man litet förvånad över att vissa förf. så lättvindigt tar svaren för vad de ser ut som på ytan, deras "face-validity"(K. E.).

Murray's resultat stöder denna tolkning. Han fann att *"stortittarna i hans panel i högre grad än andra barn hade sociala anpassningsproblem. De var oftare passiva i kontakterna med andra människor, blyga och lätt distraherade. Det bör dock observeras att de longitudinella uppgifterna om denna grupp av barn gav vid handen att de visat dessa egenskaper redan vid 3 års ålder. Därför framhåller Murray att det omfattande tittandet troligen är ett symptom på men inte en orsak till avskärmningen från socialt samspel.* Detta påminner om vad Schramm m. fl. observerade 10 år tidigare. Den onormalt omfattande TV-konsumtionen kan uppträda "när barnet drar sig undan obehagliga problem i verkligheten till dämpande och tröstande fantasiprogram och finner skillnaden så stor och tillbakadragandet så positivt belönat genom TV i kontrast till vad som händer honom i verkligheten, att man drar sig tillbaka ytterligare".

Ytterligare logiskt stöd för denna syn härrör från det förhållandet att både *Murray's, Lyle och Hoffmans* undersökning rapporterar att *unga barn ("young children") föredrog lek framför TV-tittande under större delen av sin fritid, särskilt under dagtid, när det är möjligt att leka utomhus. Även under kvällstid, när möjligheterna till lek är mer begränsade, så vann leken i konkurrensen med TV som mest uppskattad aktivitet.*

I sammanhanget är värt att notera, att *McLeod m. fl.* (1971 a, 1971 b) redovisade ett mycket lågt samband mellan mängden TV-tittande och alienation (oengagerad vid-sidan-om/utanför attityd och tillvaro). Bland deras ungdomar var tidningar och tidskrifter det mest sannolika medlet för flykt från verkligheten.

Lyle och Hoffmans 11-åringar, särskilt pojkarna, uppgav att de med stor sannolikhet skulle sätta på TV om de kände sig ensamma, men detta var inte längre fallet med 16-åringarna. De flesta ungdomarna hade en större benägenhet att söka sig till kompisar när de var ensamma eller att lyssna till musik än att använda TV. Användningen av TV som lättande avledare från ilska och sårade känslor var låg i båda åldersgrupperna, dock med övervikt för stortittarna jämfört med lågtittarna.

Resultaten visade att det i själva verket är musiken som fyller den stora plats som avkoppling, avledare och tröst som många tror att TV innehar, särskilt från och med 11-årsåldern. Enbart radiolyssnandet upptog mer av 15-åringarnas tid än TV. Om man även räknade in skivor och kassetter, blir musikens framträdande roll ännu starkare.

1959 fann *Schramm* m. fl. att "stortittande" hängde samman med konflikter med föräldrarna. *Lyle och Hoffman* fann inte detta samband i sina undersökning, kanske därför att de använde ett annat och mer detaljerat mått på konflikter mellan barn och föräldrar. Däremot fann de att sådana konflikter var kopplade till mycket tittande på våldsprogram.

Kommentar:

Allteftersom forskningsresultaten visat att frågan om TV:s påverkan på barnen kan ge intressanta svar först om man behandlar olika kategorier av barn var för sig, har forskningen också svängt över mot studier av särgrupper i stället för av stora genomsnittsgrupper (K. E.).

Metod-appendix

"Korrekta mätningar av TV-tittande är ett pinsamt och knepigt problem som man länge har känt till.

Genom alla undersökningar går som en röd tråd att folk tenderar att övervärdera den tid de ser på TV när de svarar på frågor om detta. Åtminstone gav denna metod högre siffror än när man använde mer specificerande mått.

Bechtel m. fl.'s imponerande resultat av en undersökning med fantasifull uppläggning dokumenterar att en mängd olika aktiviteter kan pågå jämsides med "TV-tittandet". Enligt deras uppfattning kunde man som TV-tittande endast beteckna den tid då tittaren hade ögonkontakt med bilden i rutan.

Hur förehåller det sig då med barn som leker i ett rum där TV går för fullt? Enligt Bechtel's bedömningsgrunder skulle den verkliga tiden för TV-tittandet bara vara den tid då det var ögonkontakt med rutan. Men om barnen tillfrågades skulle de troligen svara att de såg på TV hela tiden. Jämförelserna mellan video-upptagningar av TV-tittande och dagboksrapporter om samma tittande tyder på att detta är fallet.

Därför betonar Bechtel m. fl. mycket starkt behovet att studera tillförlitligheten hos olika tittarmått, eller snarare definitioner av vad det är de mäter. Objektiva mått som ögonkontakt kommer att ge ett resultat, medan tittarmätningar ger ett annat. Man skulle kunna säga att det senare måttet trots allt har mest relevans eftersom det reflekterar tittarens orientering mot rutan. Man tittar kanske inte direkt, men har ett öra på apparaten, så att man kan rikta blicken mot rutan i de kritiska ögonblicken. TV-tittande är ett komplex av olika beteenden som äger rum på olika uppmärksamhetsnivåer.

Det uppmuntrande resultat som framgår av flera undersökningar är att även om de olika tittarmåtten ger olika resultat så går de i samma riktning och hänger nära samman. Med andra ord, en person som utifrån *ett* mått klassificeras som "stortittare", blir i allmänhet "stortittare" också med *andra* mått mätt. På liknande sätt tenderar de som tittar lite att vara "lågtittare", oavsett vilket mått som används.

Konsekvensen är att man nog skulle lägga mindre vikt vid rapporter om tittar-tid och i stället dela upp människor efter deras relativa tittande. Även då bör man, enligt *Lyle och Hoffman,* vara mycket försiktig med att bygga på förhållandet en viss dag eller en

"genomsnittlig dag", eftersom tittandet växlar mycket starkt från dag till dag för varje enskild person.

LoSciuto's undersökning framhäver svårigheterna att få fram dagboksanteckningar om tittandet och ännu mer när det gäller uppgifter om graden av uppmärksamhet och intresse. Redan från början var det 28 % av hushållen där medlemmarna vägrade att ens ställa upp på intervjuer, och bara 45 %levererade både en intervju och dagbok. Av dagböckerna saknades beskrivande eller meningsfulla svar på öppna frågor för en så hög andel som 80 %. Bara 5 % gav rikligt med meningsfulla och intressanta svar.

Den undersökning som gjordes av Greenberg, Ericson och Vlahos erbjuder den mest detaljerade dokumentationen av faran att använda mödrarnas uppgifter om barnens tittarvanor. När de arbetade med 10-åringar och deras mödrar fann de att barnen rapporterade dubbelt så mycket tittande som vad mödrarna uppgav. Liknande allvarliga olikheter återfanns i rapporteringen av barnens tittande på våldsprogram. Mödrarna tenderade också att under-uppskatta barnens tittande när de var ensamma. Och de trodde att barnen var mer medvetna om att fiction är fiction och inte verklighet än vad som var fallet när man frågade barnen själva."

Som helhet slår förf. fast att

"Mor och barn tenderade att skarpt skilja sig åt vilken TV-aspekt som än analyserades, men skillnaderna (mellan mor-barn data) visade inga systematiska tendenser".

Utifrån omfattande personliga erfarenheter avslutar Lyle med följande rekommendation:

"Den allmängiltiga slutsatsen av alla dessa observationer är kanske att det i framtiden är tillrådligt att koncentrera sig mer på personliga djup-intervjuer och observationer än på surveys med stora grupper. Vidare torde det vara mera meningsfullt att rikta in sig på det faktiska programvalet och uppmärksamheten på dessa program än på tittartiden."

Kapitel 37 Tidskriftsartiklar om våldspåverkan

Detta kapitel omfattar referat av och citat från följande

B. H. Kniveton. *Televised Violence and the Vulnerable Child.* (TV-våld och det sårbara barnet) 1973

A. D. Mangelsdorff, M. Zuckerman. *Tillvänjning till vålds-scener.* 1975

T. F. Hartnagel, J. J. Teevan Jr, J. J. McIntyre. *TV-våld och våldsbeteende.* 1975.

Tidskriftsartiklar om våldspåverkan

TV-våld och det sårbara barnet

Kniveton har skrivit ett flertal artiklar som man ofta hänvisar till i andra arbeten. I stället för att gå in i var och en av dessa har jag översatt en artikel, där han själv sammanfattar sina undersökningar.

Resultaten visar att aggressivt beteende på TV upprepas av många barn. Ändå vill förf. med sin artikel betona att det inte finns några bevis för att TV-våld skapar aggressivt beteende i verkliga livet.

"Televised Violence and the Vulnerable Child" – Artikel av B. H. Kniveton, Proc. roy. Soc. Med. Volume 66, Nov. 1973, sid. 45–47

"TV-våld är ett ämne som uppväcker emotionella reaktioner. Jag kan se tre anledningar till detta förhållande. För det första gör TV intrång i våra hem; många av oss tycker att det är svårt att stänga av apparaten. För det andra är TV en bra syndabock för våra egna brister. För det tredje är det få av oss som begriper sig på TV's effekter och det skapar fruktan. Vi är rädda för dess inflytande på vårt sinne, t. ex. genom "snabbreklam"[1] som påverkar vårt undermedvetna, och därför känner vi oss fientligt stämda mot TV.

Det finns klara bevis för att barn exponeras för våldshandlingar på TV. Många forskare, däribland Bandura och Walters (1963 a och 1963 b)[2] har vist att barn kan lära sig, komma ihåg och återskapa/upprepa aggressiva handlingar från TV. Patterson m. fl. (1967) menar att dessa försök klart visar att det inte är alla barn som alltid imiterar sina förebilder, – vilket visar att den viktiga fråga som måste besvaras är under vilka omständigheter som ett barn kommer att kopiera TV's våldshandlingar.

Kniveton och Stevenson (1970) menar att barn med få egna intressen (eg. få alternativa modeller i sin handlingsrepertoar K. E.) är mera mottagliga för förebilder på film/TV än barn med egna intressen.

I ett experiment av Kniveton och Stevenson (1972) observerades ett samspel mellan "social klass" och erfarenheter av liknande (arrangerade) situationer som testsituationen som man lät barnet göra före själva testsituationen. Barn från "arbetarklassen" lärde sig mindre än medelklassbarnen av sådana arrangerade "försituationer" hur man skulle kla-

[1] Reklaminslag som är omärkligt insmugna i programmen.

[2] Denna o följ. litt.-hänv. hör till den översatta artikelns litt.-fört.

ra av de konflikter som uppstod. I stället tog de i högre grad än medelklassbarnen till imitation av vad de sett på filmen före testsituationen . . .

Dessa resultat fick stöd av en annan undersökning som använde en mycket annorlunda metod. Den utgick från mödrarnas uppgifter (på frågeformulär) om hur TV påverkade barnens beteende (Kniveton 1972). Mödrarnas svar pekade på stora sociala skillnader.

"Medelklassbarnen" var sålunda mera intresserade (enl. mödrarnas bedömning och utsagor K. E.) av vad de såg, men kopierade mindre av vad de såg än barnen från "arbetarklassen". Den senare gruppen inte bara imiterar beteendet hos dem som syns i rutan, utan försöker också att vara som specifika TV-personer i säkerställt högre omfattning än medelklassbarnen; TV's inflytande på deras beteende blir därför starkare.

Experimentella undersökningar kritiseras ofta därför att de barn som medverkar i dessa i allmänhet bara ser en enda film vid ett enda tillfälle. Förf. (1973 a) har demonstrerat att tendensen att imitera aggressivt beteende på film dröjer kvar hos den enskilda individen. I detta experiment fick barn från både "medel-" och "arbetarklass" se på sinsemellan mycket olika aggressiva filmer vid två olika tillfällen. De efterföljande lekstunderna då barnen observerades ägde rum i två olika laboratorier med ca fyra månaders mellanrum. Sambandet mellan graden av imitation vid två tillfällen var starkt positivt, dvs. starkt likartat. Det visade sig också att ökningen i aggressivt beteende gällde båda tillfällena och kom högt över den ursprungliga tendensen (före filmerna) att uppträda aggressivt. Omfattningen av denna "sårbarhet" (för aggressiv påverkan) behöver utredas vidare.

Mycket litet har gjorts för att undersöka och beskriva vad som är utmärkande för det "sårbara" barnet, men några uppgifter är tillgängliga. Sålunda skisserade Crutchfield (1955) människotyper som sannolikt inte skulle ge efter för grupptryck, exempelvis mycket kreativa individer som antogs ha en mindre benägenhet än mindre kreativa att bära sig likadant åt som alla andra. Rosenbaum och de Charms (1960) visade att personer med svag självkänsla var mera lättpåverkade än andra och mera benägna att imitera andras beteende. Lanzetta och Kanareff (1959) visade att personer med "låg kompetens" (försök till övers. av "incompetents" K. E.) var mer benägna än andra att imitera förebilder. Binet (1900) rapporterade att ju yngre barn är desto mera mottagliga är de för suggestion/påverkan, därför att deras begränsade erfarenheter ännu inte hunnit göra dem skeptiska. Som redan nämnts visar våra egna resultat (Kniveton och Stevenson 1970) att "sårbara" barn tenderar att ha mer begränsade egna intressen (en mer begränsad beteende-repertoar än andra K. E.) liksom "arbetarklassbarn" i förhållande till "medelklassbarn" (K o S 1972)."

Kommentar:

Om man tänker sig att det råder en allmän consensus (samstämmig uppfattning) om dessa samband, bidrar detta till förståelsen av att så många människor nästan frenetiskt förnekar möjligheten av att de själva skulle

kunna bli påverkade. Då ingen vill framställa sig själv som något undantag, utsträcks förnekandet till att gälla alla vuxna och ofta även till barnen. Att kunna bli påverkad upplevs som något hotfullt och förnedrande till skillnad från att bli informerad, då man själv har kontroll över de fakta man tar emot.

Enligt förf. är resultat som stöder uppfattningen att TV-våldet kan inverka på barns sociala beteende suspekta (härefter följer en del konstiga och en del korrekta exempel på svårigheten att dra slutsatser av vissa resultat (K. E.) – varefter de fortsätter:

"Dessa (laboratorie) undersökningar gör inget annat än överför effekterna av TV-våldet direkt på verklighetens sociala beteende utan att ta hänsyn till de sociala och moraliska hämningar/bromsar som fungerar i en riktig situation människa mot människa. Förf. (1973 b) rapporterar att två barn som fick leka med varandra i konfliktskapande situationer, där bara ett barn i taget kunde leka med den enda leksak som var tillgänglig, inte bar sig aggressivt åt på något våldsamt sätt efter att ha sett en film med barn som slogs om att få använda en leksak. Slagsmål förekom nästan inte alls bland de 40 paren av barn, även om socialt mera accepterat konkurrensbeteende kom till användning, t. ex. muntliga krav och sabotage. Det ser ut som om sociala hämningar mot våld utgör en kraftig vaccinering mot våld på film. De enda bevis på effekten av aggressiv film på hur man bär sig åt i en personlig relation mellan två levande människor med direktkontakt (till skillnad från dockor eller en tänkt men osynlig laboratorieperson som (enligt vad någon säger) får el-stötar när försökspersonen trycker på en knapp etc. K. E.) härrör från några naturalistiska (äkta) observationer av grupper av barn i en (äkta och ej arrangerad) leksituation där man fick ett samband mellan exponering för filmaggression och uttryck för riktig aggression."

Kommentar:

Man kan i kommentarerna spåra en stark motvilja mot att erkänna att film/TV-våld kan utöva något inflytande på barns beteende utanför laboratorieväggarna.

För det första erkänner man inte möjligheten av att det som är giltigt i laboratoriet också är giltigt utanför detta, även om det är så i den begränsade omfattning som betingas av sociala och moraliska hämningar. Som vi vet från olika håll är de senare inte 100 % verksamma.

För det andra refererar man till konstiga källor, exempelvis Pfuhl som lär ha påstått att "ungdomsbrottslingen" gärna lägger över skulden för sitt uppförande på TV-producenterna. Även om de gör så, om någon är dum nog att fråga om deras olagligheter har sin grund i TV, hindrar inte detta att så ändå är fallet. De unga behöver inte ha fel även om det är bestickande att underförstå att så måste vara fallet, särskilt som det rör sig om "ungdomsbrottslingar".

För det tredje drar förf. – och Pfuhl – en märklig slutsats av följande undersökningsresultat: Barn som har otillfredsställande personliga relationer i hemmet och skolan blir mer påverkade av filmvåld (imiterar

mera) än andra. Om tillgängliga vuxna fungerar dåligt som förebilder ersätts de av förebilder från film och TV. Detta menar förf. har ingenting med media att göra utan med otillfredsställda behov och besvikelser. Även om detta är orsaken till behovet att imitera, kvarstår dock faktum att det är TV's våldsförebilder som imiteras och påverkar beteendet.[1]

Slutligen underlåter förf. att dra en positiv slutsats av sina resultat, nämligen att social träning med andra människor i olika situationer ger barnen en uppföranderepertoar, som de har att ta till, och som även i konfliktladdade situationer håller aggressionerna på en socialt godtagbar nivå. Detta gällde visserligen mest för "medelklassbarnen" – men, efter mera social träning, även "arbetarklassbarn". Resultatet kan användas som argument både för social träning i lekskolan och skolan, men också för noggranna förberedelser innan man visar film för barn.

Å andra sidan har förf. inte tagit med i sin sammanfattning att imitationerna är beroende av likheter mellan förebildssituationen och imitationssituationen, vilket i praktiken betyder minskning av imiterat beteende jämfört med om likheten inte spelade någon roll. Verklighetens situationer liknar ju inte så ofta de som förekommer i TV. (K. E.)

Nedan följer Knivetons egna korta sammanfattning.

> "Barn exponeras för aggressivt beteende på TV, men det är inte alla barn som lär sig och återskapar vad de ser. En del barn är mer "sårbara" än andra. Mycket av det material som anses visa att denna exponering och inlärning påverkar socialt beteende är synnerligen suspekt eftersom resultaten sällan utgår från normalt socialt umgänge. Resultatet att barn med en lägre förmåga att utveckla egna intressen röner en större risk att påverkas av filmad aggression stöder Pfuhls åsikt att allt inflytande från TV är ett resultat av otillfredsställda behov av mänskliga kontakter, i hemmet och skolan. Därför finns ett samband mellan otillfredsställda behov och ungdomsbrottslighet snarare än mellan media och ungdomsbrottslighet."

Tillvänjning till vålds-scener

Sammanfattning av en artikel av A. David Mangelsdorff och Marvin Zuckerman i "Psychophysiologi", 1975, Vol. 12 Nr 2.

"Upprepning av stimuli leder i allmänhet till tillvänjning – kunde den amerikanska publiken ha blivit tillvänjd till massmedias reportage från Vietman-kriget?

Denna studie från 1971 behandlar effekterna dels av rubriken på ett program, dels av avancerad militär träning. De effekter som prövades var medvetna och verbala respektive fysiologiska reaktioner på upprepade visningar av en film med massaker av vietnameser."

[1] Däremot håller jag med om den slutsats som f. f. drar i sammanfattningen, nämligen att ungdomsbrottslighet mera beror på sociala brister än på TV. (K. E.)

> Zieferstein beskrev 1967 Vietnamkriget som en sociofysiologisk fallstudie av psykologisk tillvänjning till krig: Den gradvisa upptrappningen av kriget har gjort den amerikanska publiken engagerad ("committed") i ett krig, dock utan att man kan beskriva när eller hur detta hände ("developed").

Man konstruerade en laboratoriemässig tillvänjningsprocess som en parallell till en del av attityderna till Vietnam. I detta försök blev deltagarna säkerställt mer upphetsade av en scen med en bilolycka än av både massakerscenen och en neutral scen (mättes med elektroder på händerna).

Man fick statistiskt klara försökseffekter som tydde på tillvänjning. Rubriken "Viet Cong massaker på civila" gav upphov till mera upphetsning ("agitation") än samma bild med rubriken "Amerikansk massaker på civila". Viet-Cong-rubriken gav minskad hjärtverksamhet (tecken på en "orienterande, nyfiken attityd"), medan den amerikanska rubriken i allmänhet gav ökad hjärtverksamhet, (tecken på en "avvärjande försvarsattityd").

De militärt specialtränade kadetterna blev snabbare än andra studenter tillvänjda till både massakern och bilolyckan.

TV-våld och våldsbeteende

En artikel av Timothy F. Hartnagel, James J. Teevan Jr. och Jennie J. McIntyre i "Social Forces" vol. 54, 2, dec. 1975

Inledning

Denna artikel har sitt speciella intresse därför att den så uppenbart är skriven av forskare som i början av sitt projekt inte ville tro att TV-våldet hade någon betydelse för den sociala verkligheten.

Trots detta har de inte kunnat undgå att få statistiskt klara samband mellan TV-våld och våldsbeteende i den ena av de analyser som de har företagit.

Den andra analysen som de applicerat på sitt material är till sin karaktär sådan att man nästan aldrig får några synliga samband. Principen är här att man tar med sådana faktorer i analysen som man vet har så stor betydelse för det som man söker förklara att det inte blir något "utrymme kvar" för den förklaringsfaktor som diskussionen gäller, i det aktuella fallet "konsumtionen" av TV-våld. (K. E.)

Förf. sammanfattar själva sina resultat på följande sätt i en inledande "abstract"[1].

> "Sambandet mellan exponering för TV-våld och våldsbeteende undersöktes med hjälp av ungdomars svar på frågeformulär. Vi studerade hypotesen att dessa två faktorer hängde samman. Resultaten gav endast svagt stöd för denna hypotes.
>
> *Det andra antagandet gick ut på att de ungdomar som både upplever att våld präglar deras favoritprogram och att detta våld är ef-*

[1] En annan typ av sammanfattning återfinns i slutet av referatet.

fektivt, skulle uppge att de begått flera våldshandlingar än ungdomar som inte uppfattar sina favoritprogram på detta sätt. Detta antagande bekräftades.

Slutligen ingick TV-våld som en av flera "förklarande" (orsakande) faktorer i en analys som gick ut på att förutsäga våldsbeteende. TV-våldet visade sig sakna betydelse i jämförelse med analysens andra faktorer såsom skolbetyg och kön."

Genomförande

Ur själva artikeln har jag brutit ut några partier som har särskilt intresse antingen på grund av själva resultaten eller på grund av kommentarernas karaktär, som ganska tydligt visar i hur hög grad en rapport kan färgas av forskarnas personliga uppfattningar, i detta fall både en stark ambivalens och vetenskaplig hederlighet. (K. E.)

"Materialet samlades in 1970 bland drygt 2 000 12–18-åringar (junior och senior high school) i Maryland ... Frågeformuläret uppmanade deltagarna att nämna sina fyra favoritprogram – "de program som du alltid tittar på när de sänds". De uppmanades därefter att bland dessa välja ut sitt absoluta favoritprogram ...

Varje program fick en 'våldspoäng' (som baserades på bedömningar av TV-kritiker – bedömningar som i ett särskilt test visat sig stämma väl med allmänhetens uppfattning) ... Man beräknade så den genomsnittliga våldspoängen för de 4 program som ungdomarna uppgivit som sina favoriter.

För att studera hur våldsbetonade ungdomarna själva ansåg att dessa program var fick de pricka för vilka av följande påståenden som passade in för vart och ett av de fyra favoritprogrammen:

1. Huvudpersonen "kör" med dom andra ("pushes around")
2. Killen som tar i med hårdhandskarna ("gets rough") får det som han bestämmer

Förprickning av det första påståendet ovan visar att man är medveten om närvaron av våld, medan det andra utgör tecken på att våldet ger utdelning ...

Deltagarnas eget våldsbeteende mättes med följande frågor:

1. Har du kommit i allvarligt slagsmål med någon av killarna i skolan?
2. Har du skadat någon så mycket att han behövde bandage på skadan?
3. Har du deltagit i slagsmål där en grupp av dina kompisar slogs mot en annan grupp?

Deltagarna fick ange hur ofta ovanstående inträffat genom att pricka för

1. aldrig
2. bara en gång
3. två eller flera gånger

På grundval av svaren beräknades ett sammanlagt våldsindex . . .

Resultat

Vi observerade att *de ungdomar som upplever sitt favoritprogram som våldspräglat har (statistiskt säkerställt) flera egna våldstillfällen (2,07 i snitt) än övriga (med 0,95 våldstillfällen i snitt). Detta resultat stämmer med vårt antagande . . .*

De deltagare som upplevde våldet som effektivt rapporterade också klart fler våldshandlingar än övriga (1,93 i snitt mot 0,94) . . .

Det bör observeras att det bara är en liten del av ungdomarna som upplever sitt favoritprogram som våldsbetonat. Detta är överraskande eftersom 25 % av deltagarna som favoritprogram har uppgivit program som hör till de allra mest våldsbetonade.

Det är tänkbart att den bristande överensstämmelsen mellan programmens våldsgrad och hur de uppfattas av de unga själva utgör ett tecken på att många unga har blivit tillvanda till TV-våldet genom pålagrad ("cumulative") exponering för våld . . .

I en tredje analys studerades hur följande faktorer hänger samman med de ungas våldsbeteende:

- ☐ kön
- ☐ ålder
- ☐ ras
- ☐ skolbetyg
- ☐ utbildningsplaner
- ☐ antal timmar TV-tittande per dag
- ☐ faderns yrke
- ☐ föräldrarna gifta eller skilda
- ☐ engagemang i skolans extra-aktiviteter
- ☐ favoritprogrammets våldspoäng (enl. extern bedömning)
- ☐ favoritprogrammets våldsprägel enligt deltagarens egen uppfattning
- ☐ upplevelse av hur effektivt detta våld är

Analysen gick ut på att steg för steg dela upp ungdomarna på två grupper som var så olika som möjligt i fråga om antal våldshandlingar vid uppdelning efter ovanstående faktorer. Den faktor som skilde först och mest i fråga om antal våldshandlingar var kön. I steg två var betygsnivån den faktor som skilde mest bland pojkarna i fråga om antal våldshandlingar. Därefter gav frånskilda föräldrar, faderns yrke samt den unges ålder de största skillnaderna, i nu nämnd ordning.

I flickmaterialet var det följande faktorer som gav de största

gruppskillnaderna i fråga om antal våldshandlingar: antal TV-timmar per dag, betygsnivån och omfattning av extra skolaktiviteter"...

Kommentar:

"I skuggan" av dessa starkt skiljande faktorer fick favoritprogrammens våldsgrad och våldets effektivitet inget genomslag, trots att ungdomar med få resp. flera våldshandlingar klart skiljer sig beträffande de förstnämnda faktorerna. (K. E.)

"En annan punkt som bör observeras är... att de studerade faktorerna tillsammantagna endast förklarar ca 20 %[1] av olikheterna mellan ungdomarna i fråga om eget våldsbeteende... Detta tyder på att även andra faktorer än de som ingår i analysen behövs för att förklara våldsbeteendet...

Analysen av flickmaterialet tyder på att lite TV-tittande, mellangoda eller goda skolbetyg skyddar mot inblandning i våldsbeteende. Omvänt är låga betyg, särskilt i kombination med mycket TV-tittande, kopplade till en större mängd av våldsbetonat uppförande.

Faderns yrke, familjens sammansättning och den unges ålder ger skillnader i fråga om våldsbeteende endast i pojkmaterialet... Medelgoda eller goda betyg, gifta föräldrar och en ålder på 17–18 år ser ut att ge mindre inblandning i våldsbeteende än låga betyg, skilda föräldrar, fader med låg yrkesstatus och egen ålder 10–16 år.

Undersökningen har inte försökt att förklara själva det aggressiva beteendet utan snarare att fastställa TV-våldets relativa betydelse för detta, särskilt i kombination med andra faktorer. Resultaten tyder på att TV-våldet inte bidrar signifikant till att förklara individuella olikheter i våldsbeteende varken i hela materialet eller i någon av de undergrupper som bildades i den tredje analysen, splitanalysen. *Vi tvingas därför konstatera att TV-våldsfaktorerna – objektiva lika lite som upplevda – inte har någon större betydelse för ungdomars våldsbeteende.*

Det är möjligt att effekterna av kön, betyg och andra icke TV-kopplade faktorer är så starka att de blockerar eventuella effekter av TV-vålds-faktorerna. För att testa denna möjlighet företogs en särskild tvåstegsanalys. Först tog man "åt sidan" den variation i fråga om våldsbeteende som redan förklarats av "sociala" faktorer enligt ovan (19 %). *I ett andra steg fick därefter TV-våldsfaktorerna en ny chans att förklara de återstående skillnaderna (81 %). Inte heller då lyckades de emellertid reducera denna oförklarade återstod på något statistiskt signifikant sätt.* Detta ger ytterligare stöd åt vår allmänna slutsats att TV-våldet är nästan utan betydelse när det gäller att förklara våldspräglat beteende.

[1] R^2 är 0,19.

Diskussion

En annan faktor som skiljer föreliggande undersökning från många tidigare studier är deltagarnas ålder. Laboratorieundersökningar har som regel använt mycket unga barn, medan våra deltagare låg på åldern mellan 10 och 18 år. Det är möjligt att de senare är mindre mottagliga för inflytande från TV-våld än yngre barn. *Ett alternativ är att när barnen kommit upp i tioårsåldern och mer, så har de redan exponerats för så mycket våldsinnehåll i TV att de redan då från detta innehåll har skaffat sig en repertoar av våldsbetonade attityder och handlingsmönster.* De huvudsakliga socialiseringseffekterna av exponering för TV-våld kan redan ha inträffat så att våldsinnehållet i de program som föredras i 10–18-årsåldern inte längre ger skillnader mellan dem som har mycket respektive litet av våldsbeteende. Den generella konklusionen av undersökningen stämmer med Feshbachs resultat att exponering för TV-våld inte stimulerar aggressivt beteende bland pojkar i den aktuella åldern.

Karaktären av det aggressiva beteende som studeras kan också förklara skillnaderna mellan våra resultat och resultat från tidigare undersökningar. Det vi sökt förklara är faktiskt våldsbeteende medan tidigare forskning som regel använde sådana former av aggression som lämpar sig för laboratoriesammanhang.

Våra resultat tyder på att TV-våld inte påverkar faktiskt våldsbeteende under samma tidsperiod som den studerade TV-konsumtionen hänför sig till (för 10–18-åringar). Andra faktorer är mycket bättre på att förklara sådant beteende.

Trots detta kan vi emellertid inte helt avfärda möjligheten att TV-våldet ger effekter på de unga tittarnas beteende. Det är möjligt att TV-våldet inverkar på beteendet på indirekta vägar, genom dess inverkan på inlärda värderingar och attityder eller via en mer allmän uppfattning om den sociala verkligheten som förmedlas genom TV.

TV-innehållet kan i betydande grad färga värderingar, attityder och världsuppfattningen som i sin tur inverkar på människors beteende.[1]

Vårt resultat att bara 5 % upplever sina favoritprogram som innehållande våld, samtidigt som 25 % har högeligen våldspräglade program som favoriter, tyder sålunda på att ungdomarna är så tillvanda till våld att de betraktar det som något normalt.

Våldsinnehåll på TV kan också ge upphov till attityden att våld representerar ett accepterat – eller åtminstone effektivt – sätt att lösa konflikter på. Denna attityd kan i sin tur under vissa omständigheter komma till uttryck i faktiskt bruk av våld. Exponering för TV-våld kan också skapa intrycket att världen är en farligt plats ("a violent place") och att individen bör vara beredd att möta våld i olika sammanhang. På dessa olika sätt kan alltså exponering för TV-våld utöva betydande indirekta effekter på det faktiska brukandet av våld."

[1] *Kommentar:* I just detta sammanhang är detta ett allmänt påstående och inte ett forskningsresultat – även om jag själv instämmer med att det sannolikt förhåller sig så. (K. E.)

Kommentar:

Med tanke på den skepsis mot TV-påverkan som förf. ger uttryck för i början av artikeln[1] är deras avslutande slutsatser något överraskande, särskilt som dessa inte får något större stöd av undersökningens huvudresultat. Personligen har jag intryck av att slutkommentaren egentligen färgats av andra resultat än de egna. Möjligen förhåller det sig så att Gerbners resultat om hur stortittarna upplever omvärlden som farlig[2] tillkom under undersökningens gång och påverkade tolkningen av författarnas resultat i en annan riktning än man från början var inställd på. Gerbners arbete är inte upptaget i litteraturlistan hos Hartnagel m. fl., men man kan spåra inflytandet genom hänvisningarna till "jorden som en farlig plats". Detta är dock en obekräftad spekulation från min sida. Kvarstår att förf. trots sin skeptiska förhandsinställning avslutar sin artikel med att sälla sig till dem som anser att TV-våldet kan ge betydande negativa effekter. (K. E.)

[1] Dessa partier har av utrymmesskäl inte tagits med. Ifrågavarande skepsis är inte klart uttalad utan invävd i sättet att referera andra undersökningar.

[2] Se föreliggande rapport sid. 405, 409.

Kapitel 38 Den engelska mediaforskaren William. A. Belson skrev 1978 "Television Violence and the Adolescent Boy" – TV-våld och pojken i tonåren

Den engelska mediaforskaren William A. Belson skrev 1978 "Television Violence and the Adolescent Boy" – TV-våld och pojken i tonåren

Inledning

Denna bok har väckt stor uppmärksamhet. Man hänvisar flitigt till dess resultat i föredrag och artiklar. Den har helt enkelt slagit igenom. Härtill kan jag tänka mig tre skäl. 1) Tiden är "mogen". 2) Resultaten är presenterade på ett lättillgängligt sätt utan belastande metodresonemang. 3) Undersökningsmetoderna har allmänt accepterats. I varje fall har de lämnats utanför diskussionen.

Boken gick inte att få tag i före pressläggningen av den föreliggande rapporten. Låt oss vända detta till en fördel. Vi är automatiskt befriade från att redovisa bakgrund, urval, metodik och statistik som ibland kan skymma resultaten. Jag behöver inte ens ta ställning till vilka resultat som är centrala och mest angelägna att sprida. Författaren har nämligen själv distribuerat två sidor där han själv formulerat de viktigaste resultaten.

Jag tycker att det känns bra att avsluta en rapport som denna som innehåller många reservationer, om, men, kanske och å andra sidan med följande "raka" resultat. För att få ut maximalt av Belsons två grupperingar, å ena sidan TV-program som *mera troligt* ("more likely") stimulerar allvarligare våldsbeteende ("serious violence") och å andra sidan TV-program som *mindre troligt* ("less likely") producerar allvarligare våldsbeteende har jag placerat de kontrasterande punkterna mitt emot varandra i var sin spalt i stället för efter varandra som i originalet. (K. E.)

Belson's riktlinjer som bygger på undersökningsresultaten

Program-egenskaper som *ökar* riskerna att stimulera allvarligare våldsbeteende

1. När otäckt våld ger intryck av att vara erkänt genom att visa att det utövas för en god sak eller så att det verkar lagligt.
2. När det är lätt för pojkarna att identifiera sig med den eller de personer som utövar våld.
3. När själva ämnet kräver att det ingående våldet utövas i stor skala, t. ex. med stora massakrer ("mass killings"). Västernprogram har en tendens åt det hållet liksom många episka program.
4. När lagens företrädare – för att besegra "skurkar" – själva använder sig av mycket våld, som till och med är tuffare och mer elakartat än "skurkarnas" metoder.
5. När våld presenteras i ett sammanhang där personliga relationer utgör huvudtemat. I det vanliga livet ges hög prioritet – genom träning och sanktioner – åt skyddet av våra arbetsrelationer med andra människor för att förhindra utbrott av allvarligt våld[1]... Förmodligen tenderar TV's bild av otäckheter och våld som ett normalt inslag i sådana förhållanden att bryta ner detta skydd.

Program-egenskaper som *minskar* riskerna att stimulera allvarligare våldsbeteende

1. När det visade våldet tydligt ligger långt ifrån tittarens förmåga och/eller möjligheter, exempelvis i många former av science fiction – och tecknade ("cartoons") program.
2. När det visade våldet är så löjligt eller otroligt, att pojkarna avfärdar det som orealistiskt.
3. När programmet är humoristiskt – genom att en humoristisk presentation eller ett roligt tema oftast gör det svårare för producenten att få med den värsta sortens våld... detta är dock inte detsamma som att säga att ett humoristiskt sammanhang i viss mån minskar effekterna av det våld som ingår.
4. När våldet presenteras som rent verbalt snarare än helt eller delvis fysiskt (*Dock* tyder resultaten på att sådana program bidrar till "mindre allvarligt" våld, särskilt svordomar och användningen av "fula ord").[2]
5. När TV-upplevelsen lämnar pojken nöjd och på gott humör – i stället för spänd, irriterad eller uttråkad.

[1] Som är de sammanhang där de flesta våldsbrott begås; endast en mindre del riktas mot obekanta personer. (K. E.)

[2] Att sådant skall betraktas som "våld" kastar en smula löje över resultaten. (K. E.)

6. När allvarligt/svårt TV-våld skiljs ut från sitt organiska sammanhang (som det vuxit fram ur) – när det bara har "hängts på" – varigenom det antingen framstår som ännu våldsammare än sammanhanget ger anledning till *eller* när tittarna inte får tillfälle att förstå att bakgrunden och orsaken till våldet sannolikt inte kommer att beröra dem själva.

7. När våldet framställs så realistiskt att det troligtvis inte avvisas som "påhittat" (ren fiction) utan betraktas som trovärdigt och normalt och tillmäts motsvarande tyngd.

6. När nyhetsprogrammen visar våld som faktiskt hör hemma (samman med) en speciell miljö – liksom i sportsammanhang där det visade våldet ger en korrekt beskrivning av det specialiserade våld som är inbyggt i den berörda sportgrenen.

7. När upplevelsen av en händelse via TV håller pojken borta från den miljö där risken är stor för att den verkliga händelsen skall inträffa (t. ex. en TV-sänd större fotbolls-match).

8. Nyhetsprogram, helt enkelt därför att själva aktualitetskravet sätter vissa gränser för producenternas journalistiska fixering på att producera grovt (eg. "läskigt") eller episkt våld.[1]

Kommentar:

Jämför motsvarande tumregler som formulerats av G. Comstock m. fl. på grundval av all forskning som de gått igenom – kap. 29 sid. 400–401 i den föreliggande rapporten. (K. E.)

[1] Koncentrat av sid. 422–423.

Bilaga 1 TV och aggressivt beteende hos ungdomar

[1] Sammanfattning av denna bil. i kap. 35.

[2] Kommentarer som hämtats från Liebert m. fl. har placerats i anslutning till sammanfattningen av denna bilaga. Kap. 35.

– En översikt över resultat från SGR 3.[1] Av Steven Chaffee
Med kommentarer av R. M. Liebert[2]

Referenser till SGR 3

Innehållet i SGR 3[1]

Sid.

Television and Adolescent Aggressiveness (Overview),
Steven H. Chaffee 1

Television Violence and Child Aggression: A Followup Study.
Monroe M. Lefkowitz, Leonard D. Eron, Leopold O. Walder and L. Rowell Huesmann (3)[2] 35

Two Comments on Cross-lagged Correlation
Threats to the Internal Validity of Cross-lagged Panel Inference, as Related to "Television Violence and Child Aggression: A Followup Study".
David A. Kenny 136

Comment on "Television Violence and Child Aggression: A Followup Study".
John M. Neale 141

Adolescent Television Use in the Family Context.
Steven H. Chaffee and Jack M. McLeod (1) 149

Adolescents, Parents and Television Use: Adolescent Self-Report Measures from Maryland and Wisconsin Samples.
Jack M. McLeod, Charles K. Atkin and Steven H. Chaffee (5a) 173

Adolescents, Parents and Television Use: Self-Report and Other Report Measures from the Wisconsin Sample. (5 b)
Jack M. McLeod, Charles K. Atkin and Steven H. Chaffee 239

Attitudes Toward Violence: The Interaction of Television Exposure. Family Attitudes and Social Class.
Joseph R. Dominick and Bradley S. Greenberg (6) 314

Mass Media Use and Aggression: A Pilot Study.
Herbert L. Friedman and Raymond L. Johnson (2) 336

Four Masculine Styles in Television Programming: A Study of the Viewing Preferences of Adolescent Males.
Raymond L. Johnson, Herbert L. Friedman and Herbert S. Gross (8) 361

[1] Sammanfattning av denna bilaga i kap. 35.

[2] Dessa siffror inom parentes (3) (1) etc används i texten som kodbeteckningar för de olika u.s.

Television Viewing Habits and Aggression.
John P. Robinson and Jerald G. Bachman (7) 372

Television Violence and Deviant Behaviour.
Jennie J. McIntyre and James J. Teevan Jr. (4) 383

Inledning

Chaffee's text är maximalt komprimerad och späckad med vetenskapliga och statistiska termer. För att över huvud taget få översättningen läsbar har jag förhållit mig fri i förhållande till originalet och gjort de omskrivningar som jag upplevt som nödvändiga. Vissa partier har utgått.

(Där så känts lämpligt har jag i sammanfattningen fört in partier från de underliggande rapporterna).

I inledningen förklarar Chaffee, att hans sammanfattning varken utgör en kritik av eller ersättning för originalrapporterna samt att den inte kan tolkas utan att kopplas till dessa. På grund av utrymmesskäl måste vi dock, med några få undantag, klara oss med enbart sammanfattningen. Huvudsyftet med denna är enligt Chaffee att sätta in de skilda studierna i ett jämförande sammanhang så att de kan tolkas i förhållande till varandra och annan forskning.

Resultat som enbart gäller de faktorer som ingår i de efterföljande analyserna – utan slutsatser[1]

Program som barn gillar bäst

"Våldsprogram dominerar listan av favoritprogrammen för en grupp 13–14-åringar som delvis togs med i u.s. på grund av sin höga aggressivitet (2).[2] Av deras nio favoritprogram återfanns fem på en lista över de sex program som enligt TV-kritiker och allmänheten var de mest våldsbetonade (Greenberg o. Gordon 1971).

Av dessa pojkar var det få som klagade över för mycket våld i TV, vilket var det näst vanligaste klagomålet på TV i en landsomfattande utfrågning av unga och vuxna (Lo Sciuto 1971).

Till skillnad från vad som gäller för den totala mängden av tittande, ser inte åldern ut att betyda något för hur våldsbetonade favoritprogrammen är. Möjligen finns en svag tendens till att de äldre barnen oftare än yngre anger ett våldsprogram som sitt favoritprogram.

Den longitudinella studien visar ett ganska starkt samband mellan samma persons preferens för våldsprogram i 12– resp. 18-årsåldern. Inställningen till våldsprogram – för eller emot – grundläggs tidigt och berörs inte av den generella tendensen att totalt sett titta mindre på TV i de senare ungdomsåren.

[1] Detta är uttryck för en sund mer tids- och utrymmes-krävande princip alt. att ge maximal information om och definition av de faktorer vars inbördes samband skall studeras. (K. E.)

[2] Denna och liknande siffror hänvisar till refererade undersökningar. Titlarna på dessa återfinns sid. 520 i detta kapitel.

Pojkar och ungdomar med hög SES[1] håller sig i mindre utsträckning med favoritprogram än flickor och ungdomar med låg SES. Bland dem som har något favoritprogram är det en högre andel pojkar och låg SES-ungdomar som anger ett våldsbetonat program som favorit än bland övriga (4).

Ett något besläktat resultat är att pojkar som drömmer om det sociala 'lyftet' för sin egen framtid i högre utsträckning gillar våldsprogram än de som har lägre aspirationer (3).

På det hela taget har våra u.s. mycket litet att tillägga om det psykologiska ursprunget till att gilla eller inte gilla våldsprogram på TV annat än vad som förklaras av de ungas aggressionsnivå."

Frekvensen för tittande på våldsprogram

(Chaffee inleder med en detaljerad beskrivning av olika mått på frekvensen för våldsprogram. Jag hoppar här över denna rätt komplicerade redogörelse. K. E.)

"Det faktiska tittandet på våldsprogram stämmer inte överens med preferenserna för sådana program. Det finns en tendens att titta mer på våldsprogram än vad man skulle tro utifrån den utsträckning som de listas som favoritprogram.

Av de (22) program som 12-åringarna tittade mest på återfinns 4 bland de 20 mest våldsbetonade.

För 15-åringarna hade denna andel stigit till 9 (Lyle o. Hoffman 1971). Trots detta ökar förmodligen inte den totala konsumtionen av våldsprogram, eftersom den totala tittartiden sjunker parallellt med denna preferensändring i riktning mot mer våldsbetonade program.

En annan undersökning visar också en minskning av våldstittandet från 12-års (2) till 16-årsåldern (2), en minskning som gäller både flickor och pojkar och de flesta typer av familjer (1). Samma resultat erhölls i två nya undersökningar (5 a).

Pojkarna tittade genomgående mera på våldsprogram än flickorna – även om tittandet på sådana program minskade med åldern.

Sambandet (i tre studier) mellan SES och olika faktorer som antas inverka på konsumtionen av våldsprogram

När dessa – t. ex. olika sätt att använda TV och olika barn-/föräldrarelationer – hålls konstanta i analysen, försvinner hela sambandet just mellan SES och våldstittande (1). *Man kan också vända på steken, och säga att statistisk kontroll av SES (varvid man jämför barn som har samma SES KE) låter sambanden mellan våldstittande och olika aggressivitetsfaktorer framträda "rena" (5 b).*

Beträffande sambandet mellan IQ och våldstittande förhåller det sig tvärtom. *De statistiskt säkerställda sambanden mellan IQ och våldstittande som erhållits i tre grupper (1, 5 a) kvarstår även ef-*

[1] Socio-ekonomisk status (ett amerikanskt begrepp som brukar förkortas SES).

ter konstanthållning av ett flertal faktorer som hör ihop med IQ-nivån (1). Vidare visar sig skolprestationerna vara en viktig faktor i det komplicerade samspelet mellan aggressivitet och våldstittande (5 a).

De mer begåvade barnens tendens att totalt se mindre än andra på TV går igen även i en lägre konsumtion av våldsprogram. Detta samband påverkas varken av individernas totala TV-konsumtion eller av vad föräldrarna står för/är, gör (1).

Föräldrarnas TV-vanor har visst samband med barnens mängd av konsumerade våldsprogram. Tydligast gäller detta – åtminstone för 12-åringarna – i fråga om nivån för föräldrarnas egen konsumtion av våldsprogram. (Sambandet är statistiskt säkerställt även när man låter analysen eliminera det eventuella inflytandet av det totala tittandet (1). Detta samband barn-tittande/föräldra-tittande begränsas inte till våldsprogrammen utan gäller för flertalet programtyper (5 b).

Oavsett barnets kön är sambanden med moderns tittande starkare än med faderns (1). Frånvaron av koppling till kön, liksom andra data, leder förf. att dra slutsatsen att det på sin höjd rör sig om en ömsesidig påverkan eller om ett falskt samband (1).

Tre andra variabler som beskriver samspelet barn/föräldrar har i flera undersökningar positiva samband med mängden av tittande på våldsprogram, nämligen förbud att göra vissa saker som en bestraffningsmetod (1; 5 a; 5 b), socio-orienterad familjekommunikation[1] (1; 5 b) samt "föräldrarna ger barnen en tolkning av TV-våld" (5 a; 5 b). Sambandet med våldstittande är lätt att förstå för den första och den andra variabeln. När barnet förbjuds att göra vissa saker får det mera tid över för TV-tittande, varav en del blir våldsprogram. Ju mer våldsprogram barnet ser desto mer ökar sannolikheten för att föräldrarna talar om (tolkar) sådana program[2]. Sambandet med socio-orienterat familjeklimat[1] är mer komplicerat men hållbart även efter konstanthållning av närliggande faktorer som skulle kunna ligga bakom sambandet faktorer. I varje fall gäller detta samband för 10–11-åringar (1; 5 b).

Olika sätt att uppfatta TV

Ungdomar klagar sällan över antalet våldsprogram i TV. De vanligaste klagomålen är att det är för många reklam- och nyhetsprogram. (2; Lyle, Hoffman 1971). Mycket sällan klagar någon över något som skulle kunna förekomma och som saknas. I stället gäller invändningarna det som visas, vilket tyder på att ungdomarna huvudsakligen intar en passiv konsumtionshållning visavi TV.

Lyle och Hoffmans data från 1971 visar klart att ungdomar i första hand förknippar TV med underhållning och avkoppling. När en ung pojke är arg eller ledsen, vill han hellre prata, gå för sig själv, lyssna på musik eller ägna sig åt någon sport än att titta på TV.

[1] Denna märkliga term står för ett utåtriktat auktoritärt och konventionellt familjeklimat där skenet, utåt och inåt, är det viktiga. (K. E.)

[2] Detta är en konstig slutsats om den inte helt bygger på ett kvantitativt antagande. (K. E.)

En annan grupp med tonårspojkar uppgav "för att det är kul" och "för att slå ihjäl tiden" som de vanligaste skälen till att se på TV. De sade också att 3 av 10 program som de såg bara "råkade komma på". (2)

Tonåringar betraktar våldsprogram som mycket realistiska, till och med mer realistiska än nyheter och dokumentära program. (4). Inlevelse och engagemang i TV-våldet rapporteras oftare i samband med kriminal- än med västern-program. Flickor uppger en högre grad av inlevelse, medan pojkarna identifierar sig mera med rollfigurer som utövar våld. (5 a).

En högre andel av yngre än av äldre ungdomar uppger själva att de lärt sig aggressivt beteende från TV. (5 a).

Dessa tre reaktioner, inlevelse, identifiering och inlärning, är bara svagt korrelerade med mängden av konsumerade våldsprogram. De uppvisar starkare samband med aggressivt beteende, vilket tyder på att de kan inta nyckelroller vid inlärningen av social aggression via TV. (5 a).

Ett provocerande försök att leta fram de dolda dimensionerna i ungdomarnas rolluppfattning gjordes i en undersökning (8). Utgående från ett fyrdelat urval (svarta/vita och aggressiva/"normala") med 80 pojkar i 13-årsåldern, riktar förf. in sig på de program som har en särskild attraktion för endast en av dessa grupper. Huvudrollerna i dessa program utmärks av och liknar pojkarna i fråga om status (låg/hög) och förhållningssätt till problemsituationer (aktiv/passiv).

Författarnas antaganden är att selektivt TV-tittande är en form av informationssökande, där "den unge är starkt motiverad att söka förebilder för vuxet manligt beteende" i TV, som tillhandahåller "en lätt tillgänglig källa av väldefinierade porträtt av maskulina stilar i vår masskultur".

Man räknar härvid med en mer målinriktad hållning i förhållande till TV än andra undersökningar som för de flesta ungdomars del antyder att slumpen styr deras tittande. [1] Antagandet får visst stöd i de resultat som visar att *1/5 av en tvärsnittsgrupp ansåg att det aggressiva beteendet hos huvudrollerna i deras favoritprogram "visade hur folk borde handla".*

I samma riktning pekar att majoriteten bland de yngre ungdomarna menade att de lärt sig aggressiva mönster för sitt beteende från TV (5 a). Hypotesen att TV fungerar som en modell för olika sociala roller behöver inte omfatta alla slags ungdomar för att vara socialt betydelsefull.

[1] Kommentar: Detta intryck kan bero på vilka frågor man ställt och fått svar på. Om man söker efter subtila styrmekanismer, kan man endast finna dessa genom att tillämpa subtila undersökningsmetoder, vilket man knappast kan kalla frågor om favoritprogram och liknande. (K. E.)

Begreppet aggressivitet i SGR 2

I SGR för man ingen generell diskussion om aggressiviteten och olika aspekter på denna – sannolikt därför att detta inte låter sig göra både enkelt och kortfattat. I stället har man begränsat sig till de operationella definitioner som är aktuella inom de undersökningar som ingår i SGR. Med operationella definitioner menas att man lägger in just den inne-

börd i aggressivitet som svarar mot det man mäter med de frågor eller andra "instrument", som en undersökning använder sig av – varken mer eller mindre. En svårighet man då hamnar i är att definitionerna växlar från den ena undersökningen till den andra. Denna öppna brist på överensstämmelse är dock hälsosammare än en skenbar överensstämmelse som har sin grund i brist på definitioner och falska generaliseringar. Chaffee resonerar konkret kring dessa svårigheter och bristande överensstämmelse i definitionerna i avsnittet "Möjliga slutsatser omkausala samband" sid. 536–537 i denna bilaga.

"I de föreliggande studierna finner vi en enorm variation i innebörden av "aggressivitet". Av bekvämlighetsskäl delar vi in dem i fyra kategorier:

- uppgifter om aggression från andra än barnet själv
- barnets egna uppgifter om aggression och olagligt beteende
- barnets egna uppgifter om aggressiva känslor och attityder
- barnets egna uppgifter om inlärning av och känslomässiga reaktioner på aggression.

När dessa aggressionsmått sätts i relation till olika mått på TV-konsumtion, blir resultaten, naturligt nog, något olika. I detta avsnitt kommer de olika aggressionsmåtten att jämföras med varandra, och vi skall redovisa hur de förhåller sig till andra faktorer. Det närmaste avsnittet behandlar deras relation till konsumtion av TV-våld.

Uppgifter om aggression från andra än barnet själv

Tre slags "experter" på barns aggressiva sociala beteende har använts i de föreliggande studierna:

- "skolpersonal"
- föräldrar

Två undersökningar bygger på att olika slags "skolpersonal" plockade ut elever som i akter och på annat sätt var kända för aggressivt beteende. (2; 8). I den ena (2) kollades överensstämmelse med barnens egna uppgifter. Dessa visade en mycket högre förekomst av slagsmål och bruk av vapen bland dem som skolan bedömde som "aggressiva" än bland andra elever (2). En högre andel av de (enl. skolan) aggressiva barnen än av övriga kom från hem med låg socio-ekonomisk status och fick låga betyg i skolan.

I en undersökning av 12-åringar användes ett mått som byggde på en enda fråga till lärarna och som inte gav några större skillnader mellan pojkar och flickor (5 b). Detta mått stämde bara svagt med kamraternas omdömen och ännu mindre med moderns eller den egna bedömningen.

I samma undersökning ger en kamratbedömning av "attackerande aggression" med 10 punkter klarare skillnader. Den ger skillnader mellan pojkar och flickor samt mellan olika åldrar. Poj-

kar och yngre ungdomar bedöms av sina kamrater som mer aggressiva än andra.

Detta var också den enda undersökning där man använde uppgifter från föräldrarna, ett index som byggde på frågor till modern och omfattade 4 punkter. I likhet med läraruppgifterna fick man med detta mått inga skillnader mellan pojkar och flickor eller olika åldrar, och dess samband med andra aggressivitetsmått var svagt. Trots detta kombinerades det med kamrat- och lärarbedömningar till ett sammanlagt index för "andras uppfattning av aggressiviteten". Trots att man skulle tycka att ett mått som bygger på så olika källor borde erbjuda maximal och relevant information, så var sambandet med den självrapporterade aggressiviteten inte så starkt som mellan kamraternas separata bedömning och den självrapporterade.

Kamratbedömningarna utgjorde också det viktigaste aggressionsmåttet i den longitudinella undersökningen. I tredje klass fick varje barn en lista med tio aggressiva handlingar och i uppgift att för varje punkt namnge den klasskamrat som troligen var den som skulle ha gjort det som beskrevs i de olika punkterna.

I klass 8 utgick en av punkterna och ordalydelsen ändrades något (här deltog få av de ursprungliga pojkarna. Uppgifterna från klass 8 kunde därför bara användas för teknisk/statistiska syften).

När pojkarna var 18–19 år fick de nio frågor att besvara. I stället för *klass*kamrater skulle de för varje aggressiv handling ange alla *skol*kamrater som kunde kopplas ihop med denna handling vid en så sen tidpunkt som möjligt.

Måtten på "psykopatologi" i 19-årsåldern korrelerar starkast med kamratbedömningarna av aggressivitet från samma tid. De senare hängde ihop med social status (hög status – hög aggressivitet) och IQ (låg IQ – hög aggressivitet) – för både pojkar och flickor. (3).

De kamratbaserade aggressivitetsmåtten förefaller i de aktuella studierna att vara de mest pålitliga av de bedömningar som gjorts av andra än de unga själva. Detta är vad man kunde vänta sig, eftersom de baseras på flera frågor och en bredare krets av "experter" än de andra måtten, och därför att kamraterna oftare blir offer för ungdomars aggressivitet än andra bedömare.

Självrapporterat aggressivt beteende

Det ligger nära till hands att påstå att den mest kompetenta "experten" på en ung persons aggressiva handlingar skulle vara denna person själv. Det finns emellertid en fara för att han/hon kan tveka att tillstå många aggressionshandlingar och i stället modifierar svaren för att undgå fördömanden från intervjuaren. I de flesta av de aktuella us tog ändå forskarna denna risk men försökte gardera sig något genom att i frågornas formulering gå runt själva aggressiviteten men ändå söka fånga in den på olika indirekta sätt.

I den undersökning där det primära måttet på aggressivitet var bedömning som aggressiv av skolans personal var det vanligare bland dessa aggressiva än bland andra ungdomar att själv erkänna slagsmål, slag mot lärare, bruk av kniv eller skjutvapen för att "få något" från någon (2). Självrapporteringen fyllde här rollen som validitetskriterium (tillförlitlighets- och relevansmått) för det primära aggressionsmåttet.

Upprepade mätningar med ett års mellanrum med ett 8-punktsschema samlades in i en stor undersökning av pojkar i 18–19-årsåldern (post-high-school) (7). De vanligaste aggressiva handlingarna var slagsmål, deltagande i gängslagsmål, att skada någon så att det krävde medicinsk vård, att tvinga till sig något genom hot. Samma former av aggressivitet användes för att konstruera indexet "aggressiva eller våldsamma handlingar" i en annan undersökning med ett mer omfattande material (4).

Mycket mera sällan uppgav dessa äldre ungdomar (över 17–18 år) slag mot förälder eller annan vuxen person eller användning av vapen för att skaffa sig något. Åtta-punktsindexet, som innefattade både dessa och de vanligare aggressionshandlingarna var negativt korrelerade med SES (högre SES – mindre aggressivitet) (7).

Förutom de fem handlingar som ingick i det ovannämnda indexet "aggressiva och våldsamma handlingar", ingick fyra andra index för brottsligt beteende i Maryland – undersökningen (4). Åtminstone ett av dessa innefattar ganska allvarligt beteende som ryms under beteckningen "kontakter med rättvisan". I stället för direkta frågor om vissa handlingar som kunde medföra risk för åtal, tillfrågades ungdomarna om hur ofta de hade blivit stoppade av polisen, tagna till en polisstation, arresterade, ställda inför ungdomsdomstol eller varit intagna på institution för "problemungdomar".

Man arbetade även med tre andra mått men dessa togs inte med i analysen, då de representerade betydligt mindre av aggressivitet.

I undersökningen 5 a använde man sig av två mått som byggde på den unges egna uppgifter – det ena med sex komponenter, kallat "manifest fysisk aggression", det andra med tre komponenter och frekvensen av slagsmål.

Den tredje undersökningsetappen i den longitudinella undersökningen (när de unga var 18–19 år) omfattade också självrapporterade uppgifter om aggressiva handlingar och kontakter med polisen. Förf. föredrog dock att i stället använda sig av kamraternas beskrivningar.

Aggressiva känslor

Medan andra personers uppgifter kanske är mer objektiva än uppgifter från den inblandade själv när det gäller det öppna beteendet, är det bara den berörda personen själv som kan tala om

vad han "känner" – inklusive i vilken omfattning han känner sig handla aggressivt liksom de inre reaktionerna på aggression. Fyra olika undersökningar har tagit med sådana mentala mått."

Kommentar:

Chaffee beskriver därefter dessa mått, hur de korrelerar med kön och SES samt i vilka undersökningar de använts (sid. 15). Jag går inte närmare in på dessa uppgifter. (K. E.)

"Undersökningen av 9–11-åringar ("preadolescents") utgick från instämmer/instämmer inte-svar på fem Buss-Durkee-frågor och kombinerade dessa till ett index som kallades "villighet att använda våld" (6). *Liksom det mått som byggde på hypotetiska konfliktsituationer, var aggressiva svar kopplade till låg SES och till att föräldrarna förhöll sig positiva till aggressivt beteende mot andra än dem själva (för pojkar men ej för flickor).*

Buss-Durkee-frågor användes i en annan undersökning (5 a) för att konstruera ett fyra-punkts-index för "attackerande aggressivitet" och ett tre-punkts-index för "irritabilitet". Måttet på "attackerande aggression", som innefattade tre av de sex punkterna från "manifest fysisk aggression" (se självrapporterad aggr. ovan) var starkt korrelerat till andra aggressivitetsmått. Det gav också de väntade skillnaderna mellan pojkar och flickor samt mellan olika åldrar (yngre pojkar aggressivast). Däremot var "irritabiliteten" endast svagt kopplad till aggressionsindex och något högre för flickor än för pojkar.

Inget av dessa mått förhöll sig konsekvent på något visst sätt till SES eller skolbetyg (5 a).

Generellt sett förefaller irritabilitetsmåttet att avspegla en annan dimension än övriga aggressionsmått.

Ett Buss-Durkee index med fyra frågor beträffande "verbal aggressivitet" användes som ett komplement i samma undersökning (som irritabiliteten). *Som väntat var den verbala aggressiviteten högst bland pojkarna (5 b). Dock korrelerade den inte särskilt starkt med öppet aggressivt beteende utan föreföll snarare att ge uttryck för aggressiva inre känslor.*

Den longitudinella undersökningen (3) utgick från ett fyrapunktsmått som kallades "aggressive drive" och vars aggressivitet huvudsakligen var verbal till sin karaktär. Mellan detta mått och andra aggressionsmått fanns inget samband. Generellt sett förefaller verbala uttryck för fientlighet att gå rakt emot fysiskt aggressivt beteende. Kanske fungerar både verbal och fysisk aggressivitet som funktionellt likvärdiga utlopp för aggressiva känslor.

Accepterande och gillande av våld mättes på olika sätt av tre forskare. Det enklaste var graden av instämmande med två påståenden som beskrev olika förhållanden under vilka "det är korrekt att slå en fiende" (5 a). Pojkarna låg högre än flickorna på

detta mått, som korrelerade ganska bra med andra mått på aggressiva handlingar och känslor. Höga värden gick ihop med låg SES och svaga skolbetyg i två undersökningar (5 b).

I en undersökning av barn under 11 år användes ett 8-punktsindex för "gillande av våld" (6). Måttet byggde på instämmande-/eller ej med påstående av typen "det är OK att en man slår sin fru".

Ett annat mått som utgör huvudkriteriet på "gillande av våld" i denna undersökning är "den upplevda effektiviteten av våld" – ett mått med fem punkter av typen "ett slagsmål är det bästa sättet att klara av en konfliktladdad oenighet en gång för alla". För båda dessa index gick höga värden samman med låg SES (för pojkar) och med höga värden för föräldrarnas gillande av våld (för både pojkar och flickor).

Den mest ingående analysen av gillande av våld bröt ner detta mått genom relatering till tre roller: vuxna män, tonåriga pojkar och poliser (4). Fem tänkbara provocerande situationer beskrevs (t. ex. att en främmande person hade brutit sig in i mannens hus och slagit ner honom och försökt råna honom). Därefter tillfrågades de barn som ingick i undersökningen om de gillade att en vuxen man i en sådan situation slog ner *eller* sköt inkräktaren. Tonårsmåttet var av samma typ. Valet stod mellan att slå ner *eller* knivhugga en annan tonårig pojke under olika provocerande omständigheter. I polisfrågorna gällde det att välja mellan att slå ner *eller* skjuta en vuxen man som gjort sig skyldig till förolämpningar eller kriminella handlingar. I svaren fanns inga samband med de svarandes kön eller ras.

Samma undersökning (4) tillämpade ytterligare ett index som åtminstone delvis baserades på "inre känslor" och upplevelser (– dock inte utan anknytning till den objektiva verkligheten, nämligen de medverkandes uppfa?tning av i vilken omfattning olika våldsbrott förekom

1) i det egna grannskapet
2) i ett närliggande storstadsområde och
3) i "denna del av landet".

På det lokala planet var svaret delvis beroende av direkta erfarenheter. Förf. framhåller det intressanta i en nästan total enighet bland ungdomar om att brottsligheten utanför deras eget område är mycket hög. Äldre ungdomar och vita ungdomar tror att brottsligheten är högre än andra. Däremot har uppskattningarna av brottsligheten i omvärlden inget att göra med kön eller SES."

Kommentar:

Det sistnämnda resultatet är viktigt och intressant, bl. a. därför att det stämmer med Gerbners samband mellan mycket TV-tittande och rädsla för omgivningen. (K. E.)

Slutsatser

Samband mellan tittande på våldsprogram och aggressivitet

Kommentar:

Fram till nu har genomgången av de aktuella studiernas centrala variabler konstaterat vissa likheter mellan våldstittande och aggressivitet, nämligen att båda dessa beteenden är vanligast under de tidiga ungdomsåren bland män i grupper med låg socio-ekonomisk status och bland de minst intellektuellt begåvade. Men ingen av dessa kopplingar är särskilt stark eller konsekvent hållbar tvärs över olika grupper och mått. (K. E.)

> *"I denna slutliga del av analysen av olika resultat skall fokus riktas mot den kärnfråga som vi medvetet har undvikit fram till nu, nämligen det empiriska sambandet mellan konsumtion av våldsprogram och aggressivitet.*
>
> *Vid detta vägskäl möter vi två forskningshypoteser som står mot varandra.*
>
> 1. *Enkelt uttryckt kan man anta att aggressivitet hos ungdomar för med sig att de föredrar våldsprogram.*
> 2. *Lika väl kan man anta att erfarenheter från en omfattande konsumtion av våldsprogram utvecklar aggressiva tendenser hos de unga.* [1]
>
> Frånvaron av samband mellan de två variablerna (konsumtion av våldsprogram och aggressivitet) – eller negativa samband mellan dessa[2] skulle motbevisa båda hypoteserna.
>
> Positiva samband[3] kan betyda samband i båda riktningarna – aggressivitet både som en orsak till eller en följd av vålds-TV-tittande *eller* som tecken på att det finns en tredje faktor som "ligger bakom" och påverkar både aggressiviteten och våldstittandet så att dessa kommer att följas åt.

[1] Schramm m. fl. (1961) accepterade det första antagandt och förkastade det andra därför att de itne kunde finna några skillnaderi aggressivitet mellan ungdomar i en stad med TV och en annan stad där TV ännu inte införts.
Kommentar: Senare undersökningar har visserligen inte förkastat den första hypotesen men funnit att för barn med samma utgångsläge i fråga om aggressivitet, de som ser mest TV under 1 års tid i 3–5-årsåldern genomsnittligt får en förhöjd aggressivitet jämfört med dem som ser mindre TV (Singer och Singer 1975, refererade i denna rapport kap. 32. (K. E.)

[2] att de inte har någon tendens att följas åt. (K. E.)

[3] att de följs åt. Höga värden på den ena faktorn ger höga värden också på den andra. (K. E.)

Viktigt:

Samband som finns kvar när man på statistisk väg har eliminerat inflytandet av sådana tänkbara "bakomliggande" faktorer utgör bevis för att i varje fall inte just dessa ligger bakom och orsakar sambandet mellan aggressivitet och våldstittande."

Kommentar:

Härmed har man uteslutit vissa faktorers betydelse men inte "bevisat" andras, annat än indirekt genom att chanserna ökar att det skall röra sig om "äkta" och direkta samband och inte om parallella effekter av något annat. (K. E.)

"I ett försök att använda resultaten i en orsaksanalys har den aktuella presentationen delats upp i två avsnitt:

Det första behandlar korrelationer mellan *aggressivitet och preferens*[1] *för våldsprogram.*

Det andra avsnittet behandlar samband mellan *aggressivitet och den faktiska mängden av våldsprogram.*

Det vetenskapliga syftet[2] med alla föreliggande undersökningar tillgodoses bäst av ett försök att eliminera en hypotes i taget. Om "rivaliserande" hypoteser kan elimineras genom att resultaten inte ger dem stöd, så stärker detta de "överlevande" hypotesernas "sak". En korrelation kan dock aldrig i och för sig "bevisa" en hypotes i positiv mening. Vi är hänvisade till den mödosamma proceduren att motbevisa en hypotes i taget. I ett avslutande avsnitt (sid. 536) skall vi mer ingående diskutera möjliga kausala slutsatser.

Korrelationer med preferenser för våldsprogram

Fyra av de aktuella undersökningarna studerar förhållandet mellan ett våldsprogram-index, som baseras på ungdomarnas favoritprogram, och ett eller flera mått på aggressivitet (2; 3; 4; 7). Även om alla forskarna får fram ett allmänt samband, noterar de att deras bevis inte är särskilt starka eller undantagslöst giltiga.

I en undersökning var preferensmåttet barnens egna uppgifter om sina favoritprogram. Ungdomarna delades upp på två grupper – en med 40 "aggressiva" (enl. skolans bedömning) och 40 andra, alla 13–14-åriga pojkar från en stadsmiljö. De aggressiva pojkarna satte upp 1,8 våldsprogram på sin favoritlista, medan de andra barnens genomsnittliga värde var 1,6. Med tanke på det låga antalet barn, är det inte någon imponerande skillnad. Inget signifikanstest har redovisats. Man fick större skillnader om man utgick från andra typer av program. De "oaggressiva" visade sålunda en starkare tendens att tycka bäst om "familje-komedier" och klaga-

[1] preferens = förkärlek för/föredra, sätta i första rummet, vara särskilt attraherad av. Alla sådana uttryck är för tunga att hantera i en teknisk text. Jag använder därför ordet preferenser. (K. E.)

[2] Lyle och Hoffman (1971) visade på betydande skillnader mellan de två måtten. Och i den enda u.s. som har mätt båda blir korrelationen mellan dessa endast 0,25 (Chaffee och McLoed, 1971).

de mera över att det var för mycket våld och för lite roliga program på TV.

Ett annat aggressivitetsmått – baserat på ungdomarnas självrapporterade uppgifter om aggressiva känslor – gav upphov till något tydligare resultat (2). Här hade de "aggressiva" satt upp i genomsnitt 2,2 våldsprogram bland favoriterna, att jämföras med 1,5 för de mindre aggressiva. Dessutom visade det sig att de "aggressiva" barnen tillbringade mera tid med att titta på TV överhuvudtaget, men också att de var mer selektiva i sitt bruk av TV, ägnade stor uppmärksamhet åt tidningarnas reportage om rån och upplopp – och att de hellre lyssnade på musik än tittade på TV.

Det ligger en fara i att övertolka sådana resultat, eftersom de jämförda grupperna är så små och speciella och inte på något sätt slumpvalda eller representativa för större grupper.

Vidare menar en medlem av forskarlaget att det inte är det våldsbetonade innehållet i programmen som är orsaken till olikheterna mellan grupperna ifråga om programmens popularitet (8). Denne tillämpar andra infallsvinklar på samma data och menar att det i stället är den sociala "rollen" hos programmets centrala manliga figur som drar till sig den unges uppmärksamhet.

Resonemanget går ut på att en del ungdomar har behov av en "modell för manlighet" som passar ihop med deras sociala status och personlighet. Aggressivitet är uttryck för en allmänt aktiv personlighet som i sin tur gör dem angelägna att se hur vuxna manliga huvudpersoner aktivt handskas med problem som möter dem varje vecka (i TV-programmet). Deras metoder inkluderar ofta våld men inte nödvändigtvis. Ett liknande resonemang förs om skillnader mellan svarta och vita pojkar beträffande sambandet mellan den manliga huvudrollens position i programmet och intresset för denna person.

Undersökningen av pojkar som lämnat high-school (18–19 år) (7) visade också ett positivt samband mellan våldsgraden hos de fyra favoritprogrammen och ett aggressivitetsmått. I detta fall var aggressionsmåttet uppbyggt av ungdomarnas egna uppgifter om åtta olagliga handlingar. De största skillnaderna – mellan dem som hade "en hel del" våldsprogram bland favoriterna och dem som "nästan inte hade några alls" – fann man ifråga om deras egna slagsmål. Det visade sig att skillnaden helt hänförde sig till dem som redan ett år tidigare var mest aggressiva.

Som förf. framhåller gör detta förhållande inte resultaten mindre socialt relevanta. Om mycket aggressiva unga män får "förstärkande bekräftelse" på sitt aggressiva beteende i de TV-program som de väljer ut, ger detta all anledning att oroa sig för sådana program. Och som Klapper (1963) har slagit fast, så är den vanliga effekten av mediavåld att förstärka handlingstendenser antingen dessa är "socialt hälsosamma eller socialt ohälsosamma". Termen "förstärka" betyder i stort sett att "sannolikheten för att en reaktion kommer att upprepas" i en liknande situation ökat. Förstärkningen av aggressiva handlingstendenser får betraktas som socialt ohälsosam, oavsett ursprunget.

Den longitudinella u.s. (3) erbjuder två olika slag av korrelationer mellan tittande/aggressivitet, nämligen dels mellan varandra vid samma tidpunkt, dels vid olika tillfällen. Överraskande nog är de senare starkare än de förra. (De starkaste resultaten – sambandet mellan förhållandena vid olika tillfällen härrör från 8-åringarnas tittande – behandlas i nästa avsnitt, eftersom det här rör sig om faktiskt tittande och inte om preferenser.)

Sambanden mellan aggressivitet och angivna preferenser för våldsprogram vid en och samma tidpunkt är faktiskt – vid båda mättillfällena under pojkarnas uppväxt (vid 8 år och 19 år) – svagt negativa.

Viktigt:

Om vi går till de longitudinella sambanden, får man inget samband mellan aggressiviteten i 8-årsåldern och preferenserna för våldsprogram i 19-årsåldern, vilket det förmodligen borde ha funnits om det var aggressiviteten som låg bakom preferenserna.

Ganska svaga genomsnittssamband har erhållits i en annan undersökning som också utgår från uppgiften om "favoritprogram" (4). Denna us bygger på ett stort material och spänner över de flesta ungdomsåren. Förekomsten av 5 olika typer av "avvikande beteende" (aggressivitet och olagligheter) låg bara några procent högre för dem som hade program med mycket våld som favoritprogram än för dem som hade uppgivit program med lite våld i som sina favoriter. På de två punkter som representerade det allvarligaste aggressiva beteendet var skillnaderna 2,5 procent-enheter och 1,1 procent-enheter. När man använde det tillförlitligare måttet "genomsnittlig våldsnivå för 4 favoritprogram" blev skillnaderna i fråga om de två allvarligare aggressionsyttringarna mer övertygande, nämligen 11,1 procent-enheter och 10,2 procent-enheter. Detta berättigar författaren att dra slutsatsen att sambandet är positivt även om det är svagt.

I ytterligare analyser där man statistiskt söker eliminera inflytandet från olika "sekundärfaktorer" utgår man från den mindre pålitliga uppgiften om endast *ett* favoritprogram. Dessa analyser visar genomgående att sambandet mellan programpreferens och aggressivitet bara gäller en av deras fyra undergrupper. Bland vita flickor och svarta pojkar finns en trend i motsatt riktning och för svarta flickor fanns ingen tendens alls. I dessa grupper såg det ut som om skillnaderna i aggressivt beteende bäst förklarades av hur ungdomarna såg på våldets instrumentella roll (i programmen).

Känslor i fråga om (verkligt) våld så som dessa kommer till uttryck i de ungas accepterande av vuxnas våldsbeteende, tonåringars våldsbeteende och polisens våldsbeteende utvisar alla positiva men svaga samband med att ha ett våldsprogram som favorit (4). Men återigen visar det sig att när materialet bryts ner efter "ras" och kön så försvinner sambandet för alla utom för vita pojkar.

Inte i någon analys erhålls något samband mellan antalet begångna våldsbrott och preferens för våldsprogram.

Viktigt:

Den röda tråden i alla undersökningarna och analyserna är att sambandet mellan preferens för våldsprogram och ungdomarnas egen aggressivitet endast gäller vita manliga ungdomar. Detta är den dominerande slutsatsen av den enda undersökning som omfattar stora grupper av båda könen och av olika "ras" (4).

Man har varit inne på en ganska enkel förklaring till detta specifika mönster. En överväldigande del av de våldshandlingar som förekommer i serieprogrammen på kvällstid i TV begås av vita män. Om programpreferenserna i viss mån påverkas av sökandet efter vuxna roll-modeller (8), blir det alltså i första hand de aggressiva vita pojkarna som skulle dras till program som ofta avbildar våld.

Korrelationer med faktiskt tittande på våldsprogram

Kommentar:

Det är dessa undersökningar som ger klara resultat (K. E.)

"Fyra undersökningar presenterar nya resultat om hur olika mått på exponering för våldsbetonat TV-innehåll hänger samman med olika uttryck för aggressivitet (2; 3; 5; 6).

I en liten undersökning av pojkar i 14-årsåldern kan resultaten på sin höjd beskrivas som blandade. Dessa pojkar som betecknades som "aggressiva" av skolpersonalen, uppgav själva att de tillbringade mera tid med att titta på TV än vad andra barn uppgav om sig själva. *Listan över deras "tio i topp"-program skiljer sig för de båda grupperna genom att de "aggressivas" lista upptar ett "våldsprogram" mer än de andras plus betydligt färre s. k. familjekomedier.* Om man byter ut skolans bedömning av barnens aggressivitet mot deras egna uppgifter om sitt beteende försvinner skillnaderna i "tio-i topp"-listans sammansättning.

I undersökningen av pojkar och flickor i 10–12-årsåldern (6) består måttet på det faktiska våldstittandet av antalet våldsprogram av 20 listade sådana som man sett under en vecka (Greenberg och Gordon 1971). Eftersom alla jämförelser gjorts mellan barn som både är socio-ekonomiskt likställda (genom statistisk konstanthållning) och likställda i fråga om föräldrarnas inställning till våld, så *sönderföll analysen i själva verket i åtta undergrupper av barn med olika sammansättning beträffande SES och föräldraattityder.*

Beträffande villigheten att gripa till våld, erhölls säkerställda positiva samband med antalet våldsprogram för båda könen – i tre av 4 pojkgrupper och i alla 4 flickgrupperna. Beträffande förslag till våld i tänkta konfliktsituationer är sambandet med antalet våldsprogram säkerställt och positivt för de 4 flickgrupperna. För pojkarnas del finns detta samband endast i två grupper och utan att vara säkerställt. Det ser ut att samtidigt vara uttryck för SES och föräldrarnas attityder.

Beträffande uppfattningen om våld som något effektivt får man starka och "rena" samband med våldstittandet för båda könen (utom i en undergrupp).

Det fjärde aggressivitetsmåttet – accepterande/gillande av våld – är inte alls kopplat till tittandet på våldsprogram.

Viktigt:

I den undersökning som omfattar de flesta måtten på aggressivitet och studerar det flesta antalet undergrupper, blir nästan alla samband med det faktiska våldsprogram-tittandet klart säkerställda och positiva.

Sambanden med ett genomsnittsindex för självrapporterade aggressionshandlingar är klart säkerställda i två helt olika typer av samhällen.

Var och en av de fyra delkomponenterna (som tillsammans utgör aggressivitetsindexet) får positiva samband med våldstittandet i alla åtta undergrupperna, varav sju är säkerställda.

Vid nedbrytning på 38 undergrupper efter kön och ålder, blir sambandet positivt i 35 fall, varav 12 signifikanta. Av de tre negativa sambanden kommer inget i närheten av signifikans. *Allt som allt kan dessa resultat betraktas som ett imponerande uppbåd av bevis, särskilt med tanke på att grupperna är så små" (vilket kräver stora skillnader för att ge signifikans).* (K. E.)

Kommentar:

Det bör observeras att dessa tydliga resultat gäller något yngre barn än flera av de andra undersökningarna. En del resultat tyder på att de samband som vi studerar framträder klarare ju yngre barnen är, medan det ännu finns "utrymme" för påverkan innan alla mönster stabiliserats, vävts ihop och försvårar mätningar. (K. E.)

"De självrapporterade aggressivitetsyttringarna uppvisar också ett visst samband med hur mycket barnen tittar på TV, mätt i tid (5 a). Man jämförde därför barn som tittade lika mycket på TV (kontroll av tidsaspekten) för att se om det var denna faktor som "låg bakom" olikheterna i aggressivitet. Men så var det inte. *I 34 av 38 studerade undergrupper var det fortfarande mängden av våldsprogram – och inte det totala tittandet – som var avgörande för aggressiviteten. De starkaste sambanden ger den aggressivitetskomponent som består av hur mycket våld som enligt barnens uppfattning bör tillgripas i tänkta konfliktsituationer. (Dock är det kanske värt att notera att detta inte gäller de yngre pojkarna, vilket stämmer med resultaten från u.s. av 9–11-åringarna.)*

Bortsett från denna punkt är könsdifferenserna obetydliga, till skillnad från i tidigare refererade undersökningar. Å andra sidan samverkar kön och ålder, som båda ger sig till känna genom att totalsammanbandet mellan våldstittande och aggressivitet är starkare för flickor i 12-årsåldern än för pojkar i 15-årsåldern (5 a).

Dessa kön/ålder-samband liksom den överväldigande positiva trenden i huvudsambandet (våldstittande/aggressivitet) håller väl, även vid jämförelser inom undergrupper som är lika i fråga om socio-ekonomisk standard och skolbetyg (vilket betyder att de erhållna sambanden inte beror på de senare faktorerna). (K. E.)

Mängden TV-tittande är kopplad till självrapporterade våldsyttringar. Men när det kommer till kritan – genom att studera olika programformer var för sig – beror detta på att mycket tittande "automatiskt" ger mycket tittande på våldsprogram. *Endast exponering för kriminal-deckar-äventyrs- och "drama"-program samt lördagarnas morgonprogram ger "rena" samband med aggressivitet.*

Det finns ett antal faktorer, som i tillägg till våldstittandet ökar sannolikheten för självrapporterad aggressivitet, nämligen hur mycket barnen tycker att de lär sig av aggressivt beteende på TV samt irritabilitet.

Om man endast jämför barn som är lika i dessa avseenden men skiljer sig i fråga om mängden våldsprogram, ger denna mängd inte fullt så starka utslag i aggressivitet som i den osorterade barngruppen, men sambandet förblir säkerställt" (vilket betyder att mängden av våldsprogram ger "egna" effekter, som inte bortförklaras av de två ovan nämnda förstärkande faktorerna. K. E.)

"En sambandsreducerande faktor av ett helt annat slag (därför att den inte själv ger utan motverkar aggressivitet/K. E.) är om föräldrarna betonar betydelsen av icke-aggressivt beteende. Men även om man bara jämför barn som har sådana föräldrar och därmed en motvikt till TV-programmen, kvarstår inom denna homogena grupp ett säkerställt samband mellan våldsprogram-tittande och aggressivt beteende.

De nyss behandlade faktorerna bör utredas i fråga om deras roll för sambandet mellan tittande och aggressivitet. *Irritabilitet förefaller att vara en förstärkande omständighet, kanske en som ökar sannolikheten för att det "konsumerade" våldet skall utlösa aggression. I motsats härtill ingår "att lära sig av aggressivitet på TV" som ett led i själva den hypotetiska process varigenom TV-våld översätts till aggressivitet. Föräldrarnas betoning av icke-aggressivt beteende är slutligen en form av social kontroll som används för att modifiera de icke önskvärda effekterna av våldstittandet.* Den senare punkten behandlas längre fram.

I de undersökningar där aggressivitetsmåttet bygger på uppgifter från andra än barnen själva blir resultaten svagare, men de är fortfarande positiva (utom i samband med mödrarnas uppgifter) och signifikanta i samband med det mått som bygger på hopvägda uppgifter från flera källor (kamrater, skolpersonal, mödrar) (5 b). Detta låga med säkerställda positiva samband, som är giltigt för båda könen och för alla åldrar, kan ses som en separat bekräftelse av de tidigare behandlade resultaten.

Det håller också vid nedbrytning på undergrupper som är lika i fråga om den totala TV-konsumtionen, SES och skolbetyg – dock endast för yngre flickor (12 år) och äldre pojkar (15 år)[1].

[1] Det framgår inte om analyserna endast gjorts av dessa grupper eller om resultaten är giltiga för dessa grupper men inte för äldre flickor och yngre pojkar. (K. E.)

Det bästa indexet på aggressivitet är kanske den tunga kombinationen av självrapporterad aggressivitet tillsammans med uppgifterna från kamrater, lärare och mammor. Detta mått har ett säkerställt samband med våldstittande även efter samtidig eliminering av den aggressivitet som eventuellt härrör från irritabilitet, vad man lärt av våld på TV samt föräldrarnas tillgivenhet och bestraffningsmetoder (5 b).

Kommentar:

Då har man verkligen gjort sitt yttersta för att hitta andra förklaringar än själva våldstittandet. Man har till och med fört åt sidan det som kanske är kärnan i inlärningsprocessen, nämligen att barnen själva upplever sig ta efter aggressiviteten på TV. (K. E.)

"Resultaten från den longitudinella u.s. erbjuder den mest imponerande bevislänken mellan våldstittande och aggressivitet. Föräldrarnas uppgifter om barnens faktiska våldstittande när de är 8 år gamla korrelerar signifikant med barnens aggressivitet i samma ålder och ännu starkare med pojkarnas aggresivitet i 19-årsåldern (3). I flickmaterialet finns inte dessa samband.

Sambandet mellan förhållanden som är uppmätta med 10 års mellanrum och som går i riktning från tittande till aggressivitet är desto mer imponerande som det är starkare än sambandet mellan aggressiviteten vid 8 års respektive 19 års ålder.

Föräldrarnas uppgifter om det tidiga våldstittandet korrelerar också med pojkarnas egna uppgifter om antisocialt beteende och deras "psykopatologi" tio år senare. Författaren drar slutsatsen att "exponering för en diet av vålds-TV" som barn är "en trolig orsak till uttryck för aggressivitet" i de sena tonåren, för pojkar. Problemen med att fastställa orsaksammanhang behandlas mera ingående sid. x.

Det finns också andra tecken på att våldstittandet i de tidiga barnaåren är närmare kopplat till aggressivitet än deras tittande som tonåringar. Tillbakablickande självrapporterade uppgifter om våldstittandet som yngre korrelerar något starkare än det senare tittandet (vid u.s.-tillfället både med egna aggressivitetsuppgifter (5 b) och – ännu starkare – med en kombination av egna och andras aggresivitetsuppgifter).

Del-sammanfattning

För att sammanfatta resultaten av detta nyckelavsnitt, har vi i följande tabell satt upp och jämfört de olika undergrupperna i de aktuella u.s. som sätter våldstittande i relation till aggressivitet. Pojkar och flickor har behandlats var för sig, och undergrupperna har ordnats i åldersföljd.

För pojkarna finner vi positiva samband i fem av sex grupper plus det positiva sambandet från den longitudinella u.s. (3). För flickorna är det bara den longitudinella u.s. som inte ger något samband. Mönstret med starkare samband för yngre flickor och äldre pojkar kan också utläsas ur tabellerna.

För varje grupp anses förekomst av positivt (+) eller noll- (0) samband mellan den mängd av våldsprogram som den unge själv lämnat uppgift om och ett aggressivitetsindex som bygger på den typ av underlag som anges i tabell-huvudet. Starkare och mer genomgående konsekventa samband har markerats med två kryss (xx). Det rör sig om mycket approximativa uppskattningar av resultatens beviskraft (kraft att bevisa att sambandet *inte* är noll). För varje grupp anges positivt (+), negativt (–) eller noll (0) samband mellan graden av våld i de program som barnen uppgivit som "favoriter" och ett aggressivitetsindex som utgår från den typ av uppgifter som anges i tabellhuvudet. Asterisk (*) utmärker senare analyser som inte ingår i rapporten men i Chaffee och McLoed (1971).

För jämförelsens skull summerar tabell 2 på liknande sätt sambanden mellan egna uppgifter om *preferens för våldsprogram och aggressivitet.* Eftersom ganska få sådana analyser ingår i materialet inkluderar tab. 2 också resultaten från en senare u.s. (Chaffee och McLoed (1971) som dock bygger på data från rapportens undersökning (5).

I pojkmaterialet rapporteras 0-samband från fyra av åtta grupper. De andra fyra är positiva men låga (det högsta sambandet är 0,13).

Inget positivt samband har erhållits för de fem flickgrupperna.

Tabell 1. Översikt över korrelationer mellan tittande på våldsprogram och aggressivitet

Undersökning	Plats	Ålder	Antal	Egna uppgifter om aggressivt beteende	Andras uppgifter om aggressivt beteende
Pojkar					
(3)	New York	8–19 år	211		xx
(6)	Michigan	10–11–12	434		xx
(5)	Wisconsin	12–13	38	x	x
(5)	Maryland	13	122	x	0
(2)	Maryland	14–15	80	0	
(5)	Wisconsin	15–16	43	x	xx
(5)	Maryland	16	107	xx	xx
Flickor					
(3)	New York	8–19	216		0
(6)	Michigan	10–11–12	404		xxx
(5)	Wisconsin	12–13	30	xx	xx
(5)	Maryland	14	108	xx	xx
(5)	Wisconsin	15–16	40	x	xx
(5)	Maryland	16	136	x	x

Tabell 2. Översikt över korrelationer mellan aggressivitet och preferenser för våldsprogram

Under-sökning	Plats "ras"	Ålder	Antal	Egna upp-gifter om aggressivt beteende	Andras upp-gifter om aggressivt beteende
Pojkar					
(5)*	Maryland	13	122	x	
(2)	Maryland	14–17–18	80	x	0x
(4)	Maryland (white)	13–18–19	857	0x	
(4)	Maryland (black)	13–18–19	125	0	
(5)*	Maryland	16	107	0	
(7)	Nationwide (white)	18–19	1351	x	
(7)	Nationwide (black)	18–19	167	0	
(3)	New York	19	211		0
Flickor					
(5)*	Maryland	13	108	0	
(4)	Maryland (white)	13–18–19	963	0	
(4)	Maryland (black)	13–18–19	159	0	
(5)*	Maryland	16	136	0–	
(3)	New York	19	216		0

Samtidigt som man tvekar att uttala sig generellt, eftersom flertalet grupper kommer från samma delstat (Maryland och Washington DC), förefaller sambandet att speciellt gälla för vita pojkar i yngre åldrar.

Totalt sett utgör tab. 2 – om preferenser – en markant kontrast till tab. 1 – om faktiskt tittande –, där sambanden var starkare och inte begränsade till någondera könet eller till någon särskild åldersgrupp ("Ras" ingick inte i tab. 1).

Det är uppenbart att tab. 1 överförenklar en mängd komplexa resultat och döljer en hel del av intressanta olikheter. Om vi emellertid utgår från att vi redan behandlat dessa aspekter tillräckligt, kan vi på detta stadium rikta vår uppmärksamhet mot det som är centralt i tab. 1.

Det finns en klar övervikt i dessa u.s. av resultat som stöder slutsatsen att tittande på våldsprogram och ungdomars aggressivitet är statistiskt kopplade till varandra. Detta samband är mycket mer imponerande och övertygande än de svaga och begränsade samband mellan uttryckta preferenser för våldsprogram och aggressivitet som demonstreras i tab. 2. Efter eliminering av andra tänkbara aggressivitetsskapande faktorer tenderade sambanden i tab. 2 att försvinna, medan detta inte är fallet i undersökningen i tab. 1.

Allt som allt, ser det således ut att finnas ett starkt samband mellan våldstittande och aggressivitet som inte kan bortförklaras med att det skulle kunna bero på en bakomliggande preferens för våldsprogram."

Kommentar:

Detta starka och klara uttalande av försiktigt och vetenskapligt resonerande forskare bör jämföras med själva SG-kommitténs försiktiga formuleringar. I följande avsnitt resonerar Chaffee fram och tillbaka om det berättigade i att tala om kausala sammanhang och pekar på alla blottor i undersökningarnas uppläggning och bristande överensstämmelse mellan de mått som använts vid olika tillfällen men som i analyserna behandlats som om de vore identiska. Sådana kommentarer kan ligga bakom kommitténs försiktighet. Det följande avsnittet är ännu mer teoretiskt och tekniskt än de föregående. Jag har därför endast valt ut några av de mest centrala punkterna för översättning. Dessa är dock läsbara. (K. E.)

"Möjliga slutsatser om kausala samband – teoretiska resonemang och "slutliga" slutsatser

Korrelationen mellan preferens för våldsprogram i 8-årsåldern och aggressivt beteende 10 år senare ligger på +0,31 och är det starkaste av de fyra sambanden mellan programpreferenser och aggression.

En annan statistisk analys, som förf. inte använt sig av skulle vara Bohrnstedts (1969) formel som kombinerar samband över tiden med eliminering av andra påverkingsfaktorer än själva preferensen. En sådan tackling skulle ge ett samband på +0,35 (slumpsannolikheten endast 1 på 1 000). Detta värde skulle ge ännu starkare underlag för kausala slutsatser.

Men statistiska modeller ger inte mer hållbara resultat än hållbarheten hos vart och ett av de antaganden som den utgår från. Och i fråga om alla sambanden mellan data som härrör från olika tidpunkter (longitudinella studier) *är ett grundantagande tveksamt, nämligen att vad som kallas för och behandlas som en och samma faktor verkligen är densamma vid båda mättillfällena."*

Kommentar:

Här följer en mängd – icke refererade – exempel på att faktorerna inte är identiska. (K. E.)

Chaffee fortsätter därefter:

"Dessa mätproblem kan inte skyllas på forskarna. Deras försök att samla in likvärdiga uppgifter från olika tidpunkter kan knappast förbättras. "Felet" tycks i stället vara "inbyggt" i longitudi-

nella undersökningar som skär tvärs genom barnets och den unges olika utvecklingsstadier, då intervjufrågor och aggressivitetsuttryck har helt olika psykologiska och sociala innebörder. Detta har de som rekommenderat longitudinella studier, bl. a. Schramm 1961 sid. 186–188, inte uppmärksammat.

Även om ett enkelt och direkt orsakssamband tittande – aggressivitet inte kan anses bevisat i detta ords strängaste mening, kan det inte heller betraktas som motbevisat. Förmodligen stämmer det också med den vanligaste "folk-hypotesen" om våld på TV.

På nuvarande stadium av forskningen kring våld på TV framstår de erhållna longitudinella resultaten (sedda i samband med en mängd experimentella och fält-studier som pekar i samma riktning) som det starkaste beviset till förmån för huvudhypotesen att tittande på TV-våld ökar benägenheten för aggressivitet.

Varje utmaning mot den hypotesen måste komma från en alternativ förklaring som stämmer bättre med resultaten. En möjlighet är en "tredje" faktor som opererar parallellt – en faktor som påverkar programpreferenserna i 8-årsåldern *och* som skulle påverka aggressiviteten först i 19-årsåldern."

Kommentar:

Chaffee skisserar därefter en, som han själv skriver, spekulativ modell för en sådan förklaring – för att visa att det är teoretiskt möjligt att fundera ut sådana. Då denna modell aldrig testats vill jag inte röra till begreppen genom att referera den. Chaffee skisserar vidare några riktlinjer för den fortsatta forskningen och slutar därefter med följande: (K. E.)

"Om valet stod mellan två möjliga förklaringsmodeller med två faktorer, föreligger här helt klart mera stöd för att tittande ger aggressivitet än för den motsatta modellen. De resultat som stöder denna slutsats har överlevt ett antal försök att skjuta in en annan tänkbar förklaringsfaktor, men givetvis finns en potentiellt oändlig lista över faktorer som teoretiskt sett skulle kunna svara för de samband man har funnit.

Tänkbara modeller för social kontroll

Kommentar:

Detta sista avsnitt har sitt främsta intresse i en kritik av ett av Feshbachs och Singers försök att manipulera fram s. k. katharsiseffekter. Jag har brutit ut dessa partier. (K. E.)

"Försök att minska aggressivitet genom att minimera våldstittandet kan ge bumerangeffekter. Denna slutsats kan dras av ett mycket omdebatterat fältförsök av Feshbach och Singer (1971).

De delade upp 15-åriga pojkar i två grupper på en ungdomsvårdsskola och såg därefter till att pojkarna i den ena såg mycket lite våldsprogram på TV och pojkarna i den andra många sådana program. Med utgångspunkt från våra kunskaper om pojkars programreferenser kunde man utgå från att de som inte fick se våldsprogram skulle bli besvikna och därefter aggressiva. Så gick det också. Pojkarna i "låg-vålds-gruppen" tyckte sämre om de program de fick se och visade fler aggressionsyttringar än pojkarna i "hög-våldsgruppen".

Förf. kom – givetvis – med en "katharsis"-förklaring som gick ut på att pojkarna i den grupp som fick se våldsprogrammen genom dessa fick mer tillfällen till osynligt utlopp för sina aggressiva känslor än de andra pojkarna. I frånvaro av några tecken på existensen av det konstruerade "katharsis"-begreppet, förblir denna förklaring teoretiskt tänkbar men praktiskt omöjlig ("operationally moot"). *Katharsishypotesen går tvärs emot en stor mängd resultat i de aktuella u.s. som i stället visar att den vanliga effekten av exponering för våldsprogram är mer aggressivt beteende och inte mindre.*

Sammanfattning

Vad kan, i ljuset av dessa nya u.s., sägas om den vetenskapliga hållbarheten hos påståendet att våldsprogram på TV ökar tendenserna till aggressivt beteende hos ungdomar?

På många sätt har denna ganska luddiga hypotes fått stöd gentemot konkurrerande teorier om förhållandet mellan dessa faktorer.

Man har funnit flera signifikanta positiva samband än andra samband och det finns inga samband i motsatt riktning. Det aktuella sambandet återkommer konsekvent i olika grupper av olika kön och ålder, på olika platser och med tillämpning av olika mått på aggressiviteten. Det står fast även när man försöker föra in andra tänkbara förklaringsfaktorer. Och den teoretiskt mest självklara "rivalen" – att aggressiviteten skulle påverka programvalet – har inte alls stått sig lika bra. Programpreferenserna är – i motsats till det faktiska tittandet på våldsprogram – kopplade till aggressivitet endast för vita pojkar och dessutom svagt kopplade. Inga av dessa resultat är longitudinella. Däremot föreligger longitudinella sambandsresultat i fråga om tittandets effekter på aggressiviteten och dessa är nästan lika starka som samband som gäller förhållandena vid ett och samma undersökningstillfälle.

Dock:

Inget av detta är kanske överraskande, eftersom man knappast kan vänta att erfarenheter som härrör från media inte alls skulle ha något inflytande på beteendet hos barn i utveckling.

En mindre effekt på ganska få barn kan ge positiva samband och ingen av de föreliggande u.s. påstår att tittande på våldsprogram i TV skulle kunna svara för mer än omkring 10 % "i snitt" av alla olikheter mellan ungdomar i fråga om mätbara aggressionsyttringar. Huruvida mera precisa och pålitliga mätmetoder skulle öka den siffran återstår för den framtida forskningen att visa.

De föreliggande studierna har också demonstrerat att ungdomars aggressivitet är kopplad till en mängd andra faktorer som inte har något med TV att göra. Deras "effekter" tenderar att bli kvar, när man statistiskt eliminerar inflytandet från TV, och flera av dessa faktorer uppvisar starkare samband med aggressiviteten än TV-tittandet. De undersökningar som behandlats här har ganska slutgiltigt eliminerat hypotesen att TV-våldet skulle vara den enda eller den huvudsakliga orsaken till aggressivitet hos ungdomar. På det hela taget tycks detta stå för ett mindre bidrag. Och resultaten här kan inte slutgiltigt utesluta möjligheten att detta bidrag utgör en artefakt (kvarstående rest) av andra kausala processer som ännu återstår att upptäcka."

Kommentar:

Den sista meningen ger intryck av en överdrivet teoretisk brasklapp. (K. E.)

R. M. Lieberts kommentar till Lefkowitz m. fl.'s longitudinella studie

I resultatsammanställningen i SGR 2 för R. M. Liebert följande klargörande resonemang om Lefkowitz m. fl.'s longitudinella studie, som utgör kärnan i Chaffee's bevisföring på de närmast föregående sidorna.

"Genom att använda en sofistikerad metod som brukar kallas "a cross-lagged panel design", visade Lefkowitz m. fl. att deras resultat erbjuder starkare bevis för orsakssamband än man vanligtvis brukar kunna få i sambandsstudier.

För att förstå den grundläggande logiken bakom denna metod, skall vi påminna om den tidigare behandlade möjligheten att man kan få ett samband mellan öppet aggressivt beteende och preferenser för aggressionsprogram av det enkla skälet att de personer som är mest benägna att själva ta till våld också är mest benägna att se andra utöva våld i TV-program. Detta är en viktig rivaliserande hypotes till uppfattningen att det är tittandet på aggressiva TV-program som *orsakar* aggressivt beteende.

Om "rival-hypotesen" vore riktig, skulle preferenser för våldsprogram i 19-årsåldern i Lefkowitz's u.s. gå samman med öppet aggressivt beteende i 8-årsåldern lika mycket som preferenser för våldsprogram i 8-årsåldern går samman med aggressivt beteende i 19-årsåldern.

Med andra ord, om sambandet skulle bero på en tredje, bakomliggande faktor (preferens för våldsprogram), skulle denna ge utslag i båda tidsriktningarna.

Om det däremot är själva TV-aggressionen som orsakar det senare (vid 19 år) aggressiva beteendet, skulle man vänta sig en koppling mellan vad barnen ser på TV som små och deras beteende som tonåringar men inte tvärtom. Detta är precis vad Lefkowitz's resultat visade. 8-åringarnas preferenser för aggressiva TV-program uppvisade samband med senare aggressivt beteende, men 19-åringarnas programpreferenser hade inget som helst samband med deras aggressionsbeteende i 8-årsåldern.

Därför är det rimligt att instämma med forskarnas tolkning av sina egna resultat: att (för pojkar)... "med utgångspunkt från samband mellan olika tidpunkter den troligaste förklaringen (till sambandet mellan tittande på vålds-TV och aggressivt beteende) blir att det tidiga tittandet på vålds-TV (8-årsåldern) leder till och utvecklar aggressiva vanor, och ... att en ansenlig del av aggressionsbeteendet i alla de tre undersökta åldrarna (8, 12 och 19 år) – och en särskilt hög andel i fråga om 19-åringarna – bättre kan förutsägas på grundval av hur mycket vålds-TV de tittade på som 8-åringar än av någon annan studerad faktor som kunde misstänkas "ligga bakom" sambandet. Detta förhållande ger stöd för det omtvistade påståendet att det finns ett orsak → verkan-förhållande mellan televisionens innehåll av våld och öppet aggressivt beteende".[1]

Referenser till SGR 3

Bohrnstedt, G. W. Observations on the measurement of change. In Borgatta, E.F. (Ed.) *Sociological methodology 1969.* San Fransisco: Jossey-Bass. 1969.

Buss, A. H. Aggression and hostility inventories. In *The psychology of aggression.* New York: John Wiley. 1961.

Buss, A. H. and Durkee, A. An inventory for assessing different kinds of hostility. *Journal of Consulting Psychology.* 1957. 21. 343-49.

Chaffee, S. H. and McLeod, J. M. Adolescent television use in the family context. In *Television and social behaviour.* Vol. 3. Referred to in this paper as *(1).*

Chaffee, S. H. and McLeod, J. M. Adolescents, parents and television violence. Paper presentet at annual meeting of the American Psychological Association, Washington D.C., September 1971.

Chaffee, S. H., McLeod, J. M. and Atkin, C. K. Parental influences on adolescent media use. American Behavioral Scientist. 1971. 14. 323-40.

Chaffee, S. H., Ward, L. S. and Tipton, L. P. Mass communication and political socialization. *Journalism Quarterly.* 1970. 47. 647-59.

Clark, D. G. and Blankenburg, W. B. Trends in violent content in selected mass media. In *Television and social behaviour,* Vol. 1. Washington D. C.: U.S. Goverment Printing Office. 1971.

Dominick, J. R. and Greenberg, B. S. Attitudes toward violence: the interaction of television exposure, family attitudes and social class. In *Television and social behavior,* Vol. 3. Referred to in this paper as *(6).*

[1] SGR 2 1972 R. M. Liebert. Overview sid. 18–19.

English, H. B. and English, A. C. *A comprehensive dictionary of psychological and psychoanalytical terms.* New York: David McKay. 1958.

Feshbach, S. and Singer, R. D. *Television and aggression,* San Fransisco: Jossey-Bass. 1971.

Friedman, H. L. and Johnson. R. L. Mass media use and aggression: a pilot study. In *Television and social behavior,* Vol. 3 (this volume). Referred to in this paper as *(2).*

Greenberg, B. S. and Gordon, T. F. Perceptions of violence in television programs, critics and the public. In *Television and social behavior.* Vol. 1. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office. 1971.

Johnson, R. L., Friedman, H. L. and Gross, H. S. Four masculine styles in television programming. In *Television and social behavior,* Vol. 3. Referred to in this paper as *(8).*

Klapper, J. T. The social effect of mass communication. In Schramm, W. (Ed.) *The science of human communication.* New York: Basic Books, 1963.

Lefkowitz, M. M., Eron, L. D., Walder, L. C. and Huesmann, L. R. Television violence and child aggression: a followup study. In *Television and social behavior,* Vol. 3. Referred to in this paper as *(3).*

LoSciuto, L. A. A national inventory of television viewing behavior. In *Television and social behavior.* Vol. 4. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office. 1971.

Lyle, J. and Hoffman, H. R. Children's use of television and other media. In *Television and social behavior.* Vol. 4. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office. 1971

McIntyre, J. J. and Teevan, J. J. Television and deviant behavior. In *Television and social behavior.* Vol. 3. Referred to in this paper as *(4).*

McLeod, J. M., Atkin, C. K. and Chaffee, S. H. Adolescents, parents and television use: adolescent self-report measures from Maryland and Wisconsin samples. In *Television and social behavior,* Vol. 3. Referred to in this paper as *(5a).*

McLeod, J. M., Atkin, C. K. and Chaffee, S. H. Adolescents, parents and television use: self-report and other-report measures from the Wisconsin sample. In *Television and social behavior,* Vol. 3. Referred to in this paper as *(5b).*

Murray, R. L., Cole, R. R. and Fedler, F. Teenagers and TV violence: how they rate and view it. *Journalism Quarterly.* 1970. 47. 247-55.

Robinson, J. P. and Bachman, J. G. Television viewing habits and aggression. In *Television and social behaviour.* Vol. 3. Referred to in this paper as *(7).*

Rozelle, R. M. and Campbell, D. T. More plausible hypotheses in the cross-lagged panel correlation technique. *Psychological Bulletin.* 1969. 71. 74-80.

Schramm, W., Lyle, J. and Parker, E. B. *Television in the lives of our children.* Stanford, Calif.: Stanford University Press. 1961.

Walters, R. and Zaks, M. Validation studies on an aggression scale. *Journal of Psychology.* 1959. 47. 209-18.

Zaks, M. and Walters, R. First steps in the construction of a scale for the measurement of aggression. *Journal of Psychology.* 1959. 47. 199-208.

Bilaga 2 Litteraturförteckning[1]

Referenser

Aaker, D. A., and G. S. Day. 1974. A dynamic model of relationships among advertising, consumer awareness, attitudes, and behavior. *Journal of Applied Psychology,* 59, 281–86.

Adler, R. (ed.). 1977. Research on the effects of television advertising on children. Washington, D. C.: Government Printing Office, 1977.

Advertising Age. 1974a. Democrat won in Michigan with TV-less campaign. February 25, p. 4.

Advertising Age. 1974b. Goodrich, not Goodyear, works at telling it straight. October 7, p. 63.

Advertising Age. 1975. How (and how not) to solve TV clutter. April 21, pp. 57–58.

Advertising Age. 1976. Toy makers put on notice as FTC tests new strategy. February 16, p. 2.

Albert, R. S. 1957. The role of the mass media and the effect of aggressive film content upon children's aggressive responses and identification choices. *Genetic Psychology Monographs,* 55, 221–85.

Alger, I., and P. Hogan. 1967. The use of videotape recordings in conjoint marital therapy. *American Journal of Psychiatry,* 123(11), 1425–30.

—— 1969. Enduring effects of videotape playback experience on family and marital relationships. *American Journal of Orthopsychiatry,* 39, 86–94.

Allen, C. L. 1965. Photographing the TV audience. *Journal of Advertising Research,* 5, 2–8.

Alper, W. S., and T. R. Leidy. 1970. The impact of information transmission through television. *Public Opinion Quarterly,* 33, 556–62.

Altheide, D. L. 1976. *Creating Reality: How TV News Distorts Events.* Beverly Hills, Calif.: Sage.

Alvik, T. 1968. The development of views on conflict, war and peace among school children: A Norwegian case study. *Journal of Peace Research,* 2, 171–95.

Andersson, K., G. Comstock, and N. Dennis. 1976. Research on television and the young. *Journal of Communication,* 26(2), 98–107.

Andison, F. S. 1977. TV violence and viewer aggression: A cumultation of study results, 1956–1976. *Public Opinion Quarterly* 41(3), 314–31.

Aristotle. *See,* Cooper, 1932; Else, 1958; Warnoch and Anderson, 1950.

Arndt, J. 1968. A test of the two-step flow in diffusion of a new product. *Journalism Quarterly,* 45, 457–65.

Atkin, D. K. 1971. How imbalanced campaign coverage affects audience exposure patterns. *Journalism Quarterly,* 48, 235–44.

[1] Hämtad från G. Comstock m. fl. "Television and Human Behavior", 1978.

—— 1973. Instrumental utilities and information seeking. In P. Clarke (ed.), *New Models for Mass Communication Research. Sage Annual Reviews of Communication Research,* vol. 2., pp. 205–42. Beverly Hills, Calif.: Sage.

—— 1975. The effects of television advertising on children. Second year experimental evidence. Final raport to the Office of Child Development. Department of Communication, Michigan State University.

Atkin, C. K., and W. Gantz. 1974. How children use television news programming: Patterns of exposure and effects. Paper presented at the meeting of the International Communications Association. New Orleans, April.

Atkin, C., and Heald, G. 1976. Effects of political advertising. *Public Opinion Quarterly,* 40, 216–28.

Baer, W. S. H. Geller, J. A. Grundfest, and K. B. Possner. 1974. *Concentration of Mass Media Ownership: Assessing the State of Current Knowledge.* Santa Monica: The Rand Corporation, R-1584-NSF.

Bailey, G. A., and L. W. Lichty. 1972. Rough justice on a Saigon street: A gatekeeper study of NBC's Tet execution film. *Journalism Quarterly,* 49, 221–29; 238.

Bailey, K. D. 1975. Political learning and development: Continuity and change in childhool political orientations, 1973–1975. Unpublished manuscript, University of Maryland.

Bailey, K. G., and W. T. Sowder, 1970. Audiotape and videotape selfconfrontation in psychotherapy. *Psychological Bulletin,* 74, 127–37.

Bailyn, L. 1959. Mass media and children: A study of exposure habits and cognitive effects. *Psychological Monographs,* 73, (1, Whole No. 471).

Baker, R. K. 1969. The views, standards, and practices of the television industry. In R. K. Baker and S. J. Ball (eds.), *Violence and the media. A staff report to the National Commission on the Causes and Prevention of Violence.* Washington, D. C.: Government Printing Office, pp. 593–614.

Baker, R. K., and S. J. Ball. (eds.). 1969. *Violence and the media. A staff report to the National Commission on the Causes and Prevention of Violence.* Washington, D.C.: Government Printing Office.

Baldwin, T. F., and C. Lewis. 1972. Violence in television: The industry looks at itself. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and social Behavior.* Vol. 1, *Media Content and Control.* Washington, D. C.: Government Printing Office, pp. 290–373.

Baldwin, T. F., and S. H. Surlin, 1969. The contribution of the visual element in television commercials. *Journalism Quarterly,* 46. 607–10.

Ball-Rokeach, S. J. 1974. The information perspective. Paper presented at the meeting of the American Sociological Association, Montreal, August.

Ball, S. J., and G. A. Bogatz, 1970. *The First year of Sesame Street: An Evaluation.* Princeton: Educational Testing Service.

Bandura, A. 1965a. Influence of models' reinforcement contingencies on the acquisition of imitative responses. *Journal of Personality and Social Psychology,* 1, 589–95.

—— 1965b. Vicarious processes: A case of no-trial learning. In. L. Berkowitz (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology.* New York: Academic Press, vol. 2, pp. 1–55.

Bandura, A. 1969a. *Principles of behavior modification.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

——1969b. Social-learning theory of identificatory processes. In D. A. Goslin (ed.), *Handbook of Socialization Theory and Research. Chicago: Rand McNally, pp. 213–62.*

— 1971a. Analysis of modeling processes. In A. Bandura (ed.), *Psychological Modeling: Conflicting Theories.* Chicago: Aldine-Atherton, 1971a. pp. 1–62.

— 1971b. *Social Learning Theory.* New York: General Learning Press.
—— 1973. *Aggression: A Social Learning Analysis.* Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
Bandura, A., E. B. Blanchard, and B. Ritter. 1969. Relative efficacy of desensitizaion and modeling approaches for inducing behavioral, affective, and attitudinal changes. *Journal of Personality and Social Psychology,* 13, 173–99.
Bandura, A. J., J. A. Grusec, and F. L. Menlove. 1966. Observational learning as a function of symbolization and incentive set. *Child Development,* 37, 499–506.
—— 1967. Vicarious extinction of avoidance behavior. *Journal of Personality and Social Psychology,* 5, 16–23.
Bandura, A., and A. C. Huston. 1961. Identification as a process of incidental learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology.* 63, 311–18.
Bandura, A., and F. J. McDonald. 1963. The influence of social reinforcement and the behavior of models in shaping children's moral judgements. *Journal of Abnormal and social Psychology,* 67, 274–81.
Bandura, A., and F. Menlove. 1968. Factors determining vicarious extinction of avoidance behavior through symbolic modeling. *Journal of Personality and social Psychology,* 8, 99–108.
Bandura, A., and W. Mischel. 1965. Modification of self-imposed delay of reward through exposure to live and symbolic models. *Journal of Personality and social Psychology,* 2, 698–705.
Bandura, A., D. Ross, and S. A. Ross. 1961. Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 63, 575–82.
—— 1963a. Imitation of film-mediated aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 66, 3–11.
—— 1963b. Vicarious reinforcement and imitative learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 67, 601–7.
Bandura, A., and R. H. Walters. 1959. *Adolescent Aggression.* New York: Ronald.
—— 1963. *Social Learning and Personality Development.* New York: Holt, Rinehart and Winston.
Barach, H. A. 1969. Advertising effectiveness and risk in the consumer decision process. *Journal of Marketing Research. 6, 314–20.*
Barclay, W. D., R. M. Doub, and L. T. McMurtrey. 1965. Recall of TV commercials by time and program slot. *Journal of Advertising Research,* 5(2), 41–47.
Barcus, F. E. 1975. *Weekend commercial children's television–1975.* Newtonville, Mass.: Action for Children's Television.
Bardwick, J. M., and S. I. Schumann. 1967. Portrait of American men and women in TV commercials. *Psychology.* 4(4), 18–23.
Barnouw, E. 1975. *Tube of Plenty: The Evolution of American Television.* New York: Oxford University Press.
Baron, R. A. 1977. *Human Aggression.* New York: Plenum Press.
Barrett, M. (ed.). 1970. *The Alfred I. duPont-Columbia University survey of broadcast journalism, 1969–1970. Year of challenge, year of crisis.* New York: Grosset and Dunlap.
Barry, T. E., and R. W. Hansen. 1973. How race affects children's TV commercials. *Journal of Advertising Research,* 13, 63–67.
Baumrind, D. 1972. Socialization and instrumental competence in young children. In W. W. Hartup (ed.), *The Young Child: Review of Research.* Washington, D. C.: National Association for the Education of Young Children, vol. 2, pp. 202–24.
Bechtel, R. B., C. Achelpohl, and R. Akers. 1972. Correlates between observed behavior and questionnaire responses on television viewing. In E. A. Rubin-

stein, G. A. Comstock, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 4, *Television in Day-to-Day Life: Patterns of Use.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 274–344.

Becker, L. B., and Doolittle, J. C. 1975. Repetitious political advertising and evaluations of and information seeking about candidates. *Journalism Quarterly,* 52, 611–17.

Becker, L. B., M. E. McCombs, and J. M. McLeod. 1975. The development of political cognitions. In S. H. Chaffee (ed.). *Political Communication: Issues and Strategies for Research.* Vol. 4 of Sage Annual Review of Communication Research. Beverly Hills, Calif.: Sage, 1975.

Becker, L., D. Weaver, D. Graber, and M. McCombs. 1977. Influence of the debates on public agendas. Unpublished manuscript, Syracuse University.

Belson, W. A. 1959. Effects of television on the interests and initiative of adult viewers in Greater London. *British Journal of Psychology,* 50, 145–58.

—— 1977. Television violence and the adolescent boy. Paper presented at the British Association for the Advancement of Science, Aston University at Birmingham, England, September 6.

Benton, M., and P. J. Frazier. 1976. The agenda-setting function of the mass media att three levels of information-holding. *Communication Research,* 3, 261–74.

Berelson, B. 1948. Communications and public opinion. In W. Schramm (ed.), *Communications in Modern Society.* Urbana: University of Illinois Press, pp. 167–85.

Berelson, B. R. 1959. The state of communication research. *Public Opinion Quarterly,* 23, 1–15.

Berelson, B. R., P. F. Lazarsfeld, and W. N. McPhee. 1954. *Voting.* Chicago.: University of Chicago Press.

Berelson, B. R., and G. Steiner. 1964. *Human Behavior: An Inventory of Scientific Findings.* New York: Harcourt, Brace and World.

Berger, M. M. 1970. Confrontation through videotape. In Berger (ed.), *Videotape Techniques in Psychiatric Training and Treatment.* New York: Brunner/Mazel, pp. 18–35.

Berkowitz, L. 1962a. *Aggression: A Social Psychological Analysis. New York: McGraw-Hill.*

—— 1962b. Violence in the mass media. In *ibid.,* pp. 229–55.

——1964. Aggressive cues in aggressive behavior and hostility catharsis. *Psychological Review,* 71, 104–22.

——1965. Some aspect of observed aggression. *Journal of Personality and Social Psychology,* 1965, 2, 359–69.

—— 1973. Words and symbols as stimuli to aggressive response. In J. F. Knutsen (ed.), *Control of Aggression: Inplication from Basic Research.* Chicago: Aldine-Atherton.

——1974. Some determinants of impulsive aggression: Role of mediated associations with reinforcements for aggression. *Psychological Review,* 81, 165–76.

Berkowitz, L., and J. T. Alisto, 1973. The meaning of an observed event as a determinant of its aggressive consequence. *Journal of Personality and social Psychology,* 28, 206–17.

Berkowitz, L., and R. G. Geen. 1966. Film violence and the cue properties of available targets. *Journal and social Psychology,* 3, 525–30.

—— 1967. Stimulus qualities of the target of aggression: A further study. *Journal of Personality and social Psychology,* 5, 364–68.

Berkowitz, L., R. Corwin, and M. Heironimus. 1963. film violence and subsequent aggressive tendencies. *Public Opinion Quarterly, 27,* 217–29.

Berkowitz, L., R. D. Parke, J. Leyens, and S. G. West. 1974. Reactions of juvenile delinquents to "justified" and "less justified" movie violence. *Journal of Research in Crime and Delinquency,* 11, 16–24.

Berkowitz, L., and E. Rawlings. 1963. Effects of film violence on inhibitions against subsequent aggression. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 66, 405–12.

Better Radio and Television. 1976. Horror shows lose support. 16(3).

Bither, S. W. 1972. Effects of distraction and commitment on the persuasiveness of television advertising. *Journal of Marketing Research,* 9(2), 1–5.

Bither, S. W., and P. L. Wright. 1973. The self-confidence-advertising response relationship: A function of situational distraction. *Journal of Marketing Research,* 10, 146–52.

Blanchard, E. B. 1970. The relative contributions of modeling, informational influence, and physical contact in the extinction of phobic behavior. *Journal of Abnormal Psychology,* 76, 55–61.

Blatt, J., L. Spencer, and S. Ward. 1972. A cognitive developmental study of children's reactions to television advertising. In E. A. Rubinstein, G. A. Comstock, and J. P. Murray (eds.), *Television and social Behavior.* Vol. 4, *Television in Day-to-Day Life: Patterns of Use.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 452–67.

Blumler, J. G. 1964. British television–the outlines of a research strategy. *British Journal of Sociology,* 15, 223–33.

Blumler, J. G. and E. Katz (eds.). 1974. The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research. Sage Annual Reviews of Communication Research, vol. 3. Beverly Hills, Calif.: Sage.

Blumler, J. G. and J. W. P. Davidson and F. T. C. Yu (eds.), *Mass Communication M. McLeod, 1974. Communication and voter turnout in Britain. In T. Leggatt (ed.), Sociological theory and survey research.* London: Sage Publications, pp. 265–312.

Blumler, J. G., and D. McQuail, 1969. *Television in Politics: Its uses and influences.* Chicago: University of Chicago Press.

Bobrow, D. B. 1974. Communication and the political system. In W. P. Davison and F. T. C. Yu (eds.), *Mass Communication Research: Major Issues and Future Directions.* New York: Praeger.

Bogart, L. 1965. The mass media and the blue-collar worker. In A. Shostak and W. Gomberg (eds.), *Blue-Collar World: Studies of the American Worker.* Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, pp. 416–28.

—— 1972a. *The Age of Television* (3rd ed.). New York: Frederick Ungar.

—— 1972b. Negro and white media exposure: New evidence. *Journalism Quarterly,* 49, 15–21.

—— 1972c. Warning, the Surgeon General has determined that TV violence is moderately dangerous to your child's mental health. *Public Opinion Quarterly,* 36, 491–521.

—— 1974. The management of mass media. In W. P. Davison and F. T. C. Yu (eds.), *Mass Communication Research: Major Issues and Future Directions.* New York: Praeger.

Bogatz, G. A., and S. J. Ball. 1971. *The second year of Sesame Street: A continuing evaluation.* 2 vols. Princeton: Educational Testing Service.

Bostian, L. R. 1970. The two-step flow theory: Cross-cultural implications. *Journalism Quarterly,* 47, 109–17.

Bottorff, A. 1970. Television, respect, and the older adolescent. Master's thesis, University of Wisconsin.

Bower, R. T. 1973. *Television and the public.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Boyanowsky, E. I. 1977. Film preferences under conditions of threat: Wetting the Appetite for violence, information, or excitement? *Communication Research,* 4, 133–44.

Boyanowsky, E. O., D. Newtson, and E. Walster. 1974. Film preferences following a murder. *Communication Research,* 1, 32–43.

Brehm, J., and A. Cohen. 1962. *Explorations in cognitive dissonance,* New York: Wiley.

Broadcasting. 1974. Wiley feels heat from TV's screen. October 21, p. 41.

—— 1976a. The people's choice: TV is voted best advertising medium. January 12, p. 29.

—— 1976b. Family time heads for trial where objectors say it hurts. April 5, p. 39.

—— 1976c. Producers talk of frustrations of family hours. May 3, p. 26.

—— 1976d. Little support for Bellotti petition emerges at FTC-FCC panels. May 24, p. 26.

—— 1976e. Stations wash their hands of family viewing at Denver hearing. July 12, p. 23.

—— 1976f. Family-viewing suit is coming down to wire. July 19, p. 25.

—— 1976g. ACT berates FCC for lack of positive stand. September 20, 1976, pp. 63–64.

—— 1976h. Rough road forecast as result of family-viewing court decision. November 22, 1976, pp. 29–30.

—— 1976i. NAB to confront TV networks on sex, violence. December 20, p. 22.

—— 1977a. Networks think it's for real as advertisers scramble for antiviolence bandwagon. February 14, pp. 29–30.

——1977b. NAB talking up its efforts to talk down TV violence. March 21, pp. 29–34.

—— 1977c. ANA to members: Don't just take what the networks are handing out. October 31.

Brodbeck, A. J. 1955. The mass media as a socializing agency. Paper presented to the American Psychological Association Symposium on Children and the Mass Media, San Francisco.

Brown, J. R., J. K. Cramond, and R. J. Wilde. 1974. Displacement effects of television and the child's functional orientation to media. In J. G. Blumler and E. Katz (eds.), *The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research.* Beverly Hills, Ca.: Sage. pp. 93–112.

Brown, L. 1971. *Television: The Business behind the Box.* New York: Harcourt Brace Jovanovich.

—— 1977. *The New York Times Encyclopedia of Television.* New York: Times Books.

Brown, R. 1965. *Social Psychology.* New York: Free Press.

Bruner, J. S., R. R. Olver, and P. M. Greenfield. 1966. *Studies in Cognitive Growth.* New York: Wiley.

Bryan, J. H. 1970. Children's reactions to helpers: Their money isn't where their mouths are. In J. Macaulay and L. Berkowitz (eds.), *Altruism and helping behavior.* New York: Academic Press, pp. 61–76.

Bryan, J. H. 1971. Model affect and children's imitative altruism. *Child Development,* 42, 2061–65.

Bryan, J. H., and P. London, 1970. Altruistic behavior by children. *Psychological Bulletin,* 73, 200–211.

Bryan, J. H., J. Redfield, and S. Mader. 1971. Words and deeds about altruism and subsequent reinforcement power of the model. *Child Development,* 42, 1501–8.

Bryan, J. H., and T. Schwartz. 1971. Effects of film material upon children's behavior. *Psychological Bulletin,* 75, 50–59.

Bryan, J. H., and M. Test. 1967. Models and helping: Naturalistic studies in aiding behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 6, 400–7.*

Bryan, J. H., and N. Walbek. 1970a. Preaching and practicing generosity: Children's actions and reactions. *Child Development,* 41, 329–53.

1970b. The impact of words and deeds concerning altruism upon children. *Child Development,* 41, 747–57.

Buchanan, D. I. 1964. How interest in the product affects recall: Print ads vs. commercials. *Journal of Advertising Research,* 4(1), 9–14.

Burnstein, E., E. Stotland, and A. Zander. 1961. Similarity to a model and self-evaluation. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 62, 257–64.

Cameron, P., and C. Janky. 1971. The effects of TV violence upon children: A naturalistic experiment. *Proceedings of the 79th annual convention of the American Psychological Association.* Washington, D.C.: American Psychological Association, pp. 233–34.

Campbell, A., G. Gurin, and W. E. Miller. 1954. *The Voter Decides.* Evanston, III.: Row, Peterson.

Campbell, D. T., and J. C. Stanley. 1966. *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research.* Chicago: Rand-McNally.

Cantor, M. G. 1971. *The Hollywood TV Producer.* New York: Basic Books. 1972. The role of the producer in choosing children's television content. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 1, *Media content and control.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 259–289.

Carey, J. W. 1966. Variations in Negro/white television preferences. *Journal of Broadcasting,* 10, 199–212.

Carter, R. F. 1962. Some effects of the debates. In S. Kraus (ed.), *The Great Debates.* Bloomington: Indiana University Press, pp. 253–70.

—— 1965. Commuication and affective relations. *Journalism Quarterly,* 42, 203–12.

Carter, R. F., and B. S. Greenberg. 1965. Newspapers or television: Which do you believe? *Journalism Quarterly,* 42, 29–34.

Cartwright, D. 1949. Some principles of mass persuasion, selected findings of research on the sale of U. S. war bonds. *Human Relations,* 2, 253–67.

Cassata, M. B. 1967. A study of the mass communications behavior and the social disengagement behavior of 177 members of the Age Center of New England. Doctoral dissertation, Indiana University.

Cater, D., and S. Strickland. 1975. *TV Violence and the Child: The Evolution and Fate of the Surgeon General's Report.* New York: Russell Sage Fondation.

Chaffee, S. 1967a. Salience and pertinence as sources of value change. *Journal of Communication,* 17, 25–38.

1967b. Salience and homeostasis in communication process. *Journalism Quarterly,* 44, 439–44.

1972a. Longitudinal designs for communication research: Crosslagged correlation. Paper presented at the meeting of the Association for Education in Journalism, Carbondale, Illinois, August.

1972b. Television and adolescent aggressiveness. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 3, *Television and Adolescent Aggressiveness.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 1–34.

1972c. The interpersonal context of mass communication. In F. G. Kline and P. J. Tichenor (eds.), *Current Perspectives in Mass Communication Re-*

search. Vol. 1 of *Sage Annual Reviews of Communication Research.* Beverly Hills, Ca.: Sage, pp. 95–120.

1976. Comparing television to other agencies of socialization. Unpublished manuscript, Mass Communications Research Center, University of Wisconsin.

Chaffee, S. H., and J. M. McLeod. 1972. Adolescent television use in the family context. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 3, *Television and Adolescent Aggressiveness.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 149–72.

Chaffee, S. H., J. M. McLeod, and C. K. Atkin. 1970. Parent-child similarities in television use. Paper presented at the meeting of the Association for Education in Journalism, Washington, D.C.

1971. Parental influence on adolescent media use. *American Behavioral Scientist,* 14, 323–40.

Chaffee, S. H., J. McLeod, and D. B. Wackman. 1966. Family communication and political socialization. Paper presented at the meeting of the Association for Education in Journalism, Iowa City, Iowa, August.

1973. Family communication patterns and adolescent political participation. In J. Dennis (ed.), *Socialization to Politics: A Reader.* New York: Willey, pp. 349–64.

Chaffee, S. H., and A. R. Tims. 1976. Interpersonal factors in adolescent television use. *Journal of Social Issues.* 32(4), 98–115.

Chaffee, S. H., L. S. Ward, and L. P. Tipton. 1970. Mass communication and political socialization. *Journalism Quarterly,* 1970. 47, 647–59; 666.

Chaffee, S. H., and D. Wilson. 1975. Adult life cycle changes in mass media use. Paper presented at the meeting of the Association for Education in Journalism, Ottawa, Ontario, August.

Chaney, D. C. 1970. Involvement, realism and the perception of aggression in television programmes. *Human Relations,* 23, 373–381.

Chester, E. W. 1969. *Radio, Television and American Politics.* New York: Sheed and Ward.

Childers, P. R., and J. Ross. 1973. The relationship between viewing television and student achievement. *Journal of Educational Research.* 66, 317–319.

Choate, R. B. 1973. The selling of the child. Statement before the Consumer Subcommittee of the Committee on Commerce. United States Senate. New York City, February 12.

1975. Statement before the Subcommittee on Communications of the Committee on Interstate and Foreign Commerce. United States House of Representatives. Washington, D.C., July 14.

Chu, G. C., and W. Schramm. 1967. *Learning from Television.* Stanford, Ca.: Institute for Communication Research, Stanford University.

Chulay, C., and S. Francis. 1974. The image of the female child on Saturday morning television commercials. Paper presented at the meeting of the International Communication Association, New Orleans, April.

Clancy-Hepburn, K., A. A. Hickey, and G. Nevill. 1974. Children's behavior responses to TV food advertising. *Journal of Nutritional Education,* 6, 38–41.

Clancy, K. J., and D. M. Kweskin. 1971. TV commercial recall correlates. *Journal of Advertising Research,* 11(2), 18–20.

Clark, C. C. 1969. Television and social controls: some observations on the portrayal of ethnic minorities. *Television Quarterly,* 8, 18–22.

Clark, C. C. 1972. Race, identification, and television violence. In G. A. Comstock, E. A. Rubinstein, and J. P. Murray (eds.), *Television and social behavior.* Vol. 5, *Television's effects: Further explorations.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 120–184.

Clark, D. G., and W. B. Blankenburg. 1972. Trends in violent content in selected mass media. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and social behavior.* Vol. 1. *Media content and control.* Washington, D. C.: Government Printing Office, pp. 188–243.

Clark, K., and M. P. Clark. 1950. Emotional factors in racial identification and preferences in Negro children. *Journal of Negro Education,* 19, 169–78.

Clark, W. C. 1968. The impact of mass communication in America. *Annals of the American Academy of Political and Social Science,* 378, 68–74.

Clarke, P. 1963. An experiment to increase the audience for educational television. Doctoral dissertation, University of Minnesota.

Clarke, P., and F. G. Kline. 1974. Media effects reconsidered: Some new strategies for communication research. *Communication Research,* 1, 224–40.

Clarke, P., and P. Palmgreen, 1974. Media use, political knowledge and participation in public affairs. Paper presented at the meeting of the International Sociological Association.

Clarke, P., and L. Ruggels. 1970. Preferences among news media coverage of public affairs. *Journalism Quarterly,* 47, 464–71.

Cline, V. B., R. G. Croft, and S. Courrier. 1972. Desensitization of children to television violence. *Journal of Personality and Social Psychology,* 27, 360–65.

Clotfelter, J., and B. G. Peters, 1974. Mass media and the military: Selected ratings of fairness. *Journalism Quarterly,* 51, 332–34.

Coates, B., and W. W. Hartup. 1969. Age and verbalization in observational learning. *Developmental Psychology,* 1, 556–62.

Coates, B., H. E. Pusser, and I. Goodman. 1976. The influence of "Sesame Street" and "Mister Rogers' Neighborhood" on children's social behavior in the preschool. *Child Development,* 47, 138–44.

Coffin, T. E. Television's impact on society. 1955. *American Psychologist,* 10, 630–41.

Coffin, T. E., and S. Tuchman. 1972a. A question of validity: Some comments on "Apples, oranges, and the kitchen sink." *Journal of Broadcasting,* 17, 31–33.

— 1972b. Rating television programs for violence: A comparison of five surveys. *Journal of Broadcasting,* 17, 3–20.

Cohen, B. 1963. *The Press and Foreign Policy.* Princeton University Press.

Cohen, D. 1975. A report on a non-election agenda-setting study. Paper presented at the meeting of the Association for Education in Journalism.

Coldevin, G. O. 1971. The effects of mass media upon the development of transnational orientations. Doctoral dissertation, University of Washington.

Cole, B. and M. Oettinger. 1978. *Reluctant Regulators.* Reading, Mass.: Addison, Wesley.

Collins, W. A. 1970. Learning of media content: A developmental study. *Child Development.* 41, 1133–42.

Collins, W. A. 1973a. Developmental aspects of understanding and evaluating television content. Paper presented at the meeting of the Society for Research in Child Development, Philadelphia, March.

—— 1973b. Effects of temporal separation between motivation, aggression, and consequences: A developmental study. *Developmental Psychology,* 8, 215–21.

—— 1974, Aspects of television content and children's social behavior. Final report, July, University of Minnesota, Grant No. OCD-CB-477, Office of Child Development, Department of Health, Education, and Welfare.

Collins, W. A., T. J. Berndt, and V. L. Hess. 1974. Observational learning of motives and consequences for television aggression: A developmental study. *Child Development,* 45, 799–802.

Collins, W. A., and S. A. Zimmermann. 1975. Convergent and divergent social cues: Effects of televised aggression on children. *Communication Research,* 2, 331–46.

Columbia Broadcasting System, Office of Social Research. 1974. *A Study of Messages Received by Children Who viewed an Episode of Fat Albert and the Cosby Kids.* New York: Columbia Broadcasting System, inc.

—— 1976. Network prime-time violence tabulations for 1975–76 season. Unpublished manuscript, April.

Comstock, G. A. 1972. New research on media content and control. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and social Behavior.* Vol. 1, *Media Content and Control.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 1–27.

Comstock, G. A., and Lindsey, G. 1975. *Television and Human Behavior: The Research Horizon, Future and Present.* Santa Monica, Calif.: The Rand Corporation. R-1748-CF.

Connell, R. W. 1971. *The Child's Construction of Politics.* Melbourne: University of Melbourne Press.

Converse, P. E. 1962. Information flow and the stability of partisan attitudes. *Public Opinion Quarterly,* 26, 578–99.

Cook, T. D., H. Appleton, R. F. Conner, A. Shaffer, G. Tamkin, and S. J. Weber, 1975. *"Sesame Street" Revisited.* New York: Russell Sage Foundation.

Cooper, L. *Rhetoric of Aristotle.* 1932. New York: Appleton-Century.

Copland, B. D. 1963. An evaluation of conceptual frameworks for measuring advertising results. In *Proceedings of the 9th Annual conference, Advertising Research Foundation,* pp. 72–77.

Council on Children, Media and Merchandising. 1976. *May 1976 joint FTC/FCC hearings on over-the-counter drug advertising, television and children–a fact sheet.* Washington, D.C.: The Council.

Courtney, A. E., and T. W. Whipple. 1974. Women in TV commercials. *Journal of Communication,* 24, 110–18.

Crandall, R. 1972. A field extension of the frequency-affect findings. *Psychological Reports,* 31, 371–74.

Cranston , P. 1960 Political convention broadcasts: Their history and influence. *Journalism Quarterly,* 37, 186–94.

Cunningham and Walsh. 1958. *Videotown. 1948–1957.* New York: Cunningham and Walsh Publishers.

Cutler, N. E., and A. S. Tedesco. 1974. Differentation in television message systems: A comparison of network television news and drama. Paper presented at the meeting of the International Communication Association, New Orleans, April.

Danet, B. N. 1967. Self-confrontation by videotape in group psychotherapy. Doctoral dissertation, University of Minnesota.

—— 1968. Self-confrontation in psychotherapy reviewed. *American Journal of Psychotherapy,* 22(2), 245–57.

—— 1969. Videotape playback as a therapeutic device in group psychotherapy. *International Journal of Group Psychotherapy,* 19, 433–40.

Davis, D. K. 1974. Self and social orientations and television use. Paper presented at the meeting of the International Communication Association, New Orleans, April.

Davis, D. K., and J. Lee. 1974. An approach to the analysis of panel data: The Watergate hearings and political socialization. Paper presented at the meeting of the Association for Education in Journalism, San Diego, California, August.

Davis, K. E., and G. N. Braucht. 1971. Reactions to viewing films of erotically realistic heterosexual behavior. In *Technical Report of the Commission on Obscenity and Pornography.* Vol. 8, *Erotica and social Behavior.* Washington, D. C.: Government Printing Office, pp. 68–96.

Davis, R. H. 1971. Television and the older adult. *Journal of Broadcasting,* 15, 153–159.

Davison, W. P., and F. T. C. Yu (eds.) 1974. *Mass Communication Research: Major Issues and Future Directions.* New York: Praeger.

Dawson, P. A., and J. E. Zinser. 1971. Broadcast expenditures and electoral outcomes in the 1970 congressional elections. *Public Opinion Quarterly,* 35, 398–402.

Dawson, R. E., and K. Prewitt. 1969. *Political Socialization.* Boston: Little, Brown, and Co.

Department of Commerce. 1977. *Social Indicators 1976.* Washington, D.C.: Government Printing Office.

DeFleur, M. L. 1964. Occupational roles as portrayed on television. *Public Opinion Quarterly,* 28, 57–74.

DeFleur, M. L., and L. B. DeFleur. 1967. The relative contribution of television as a learning source for children's occupational knowledge. *American Sociological Review,* 32, 777–89.

Dennis, J., and S. Chaffee. 1977. Impact of the debates upon partisan, image and issue voting. In S. Kraus (ed.), *The great debates: 1976, Ford vs. Carter.* Bloomington: Indiana University Press.

DeRath, G. 1963. The effects of verbal instructions on imitative aggression. Doctoral dissertation, Michigan State University.

DeVries, W., and L. Tarrance, Jr. 1972. *The Ticket-Splitter: A New Force in American Politics.* Grand Rapids, Mich.: Eerdmans Publishing.

Diener, E., and DeFour, D. In Press. Does television violence enhance program popularity? *Journal of Personality and Social Psychology.*

Dimas, C. 1970. The effect of motion pictures portraying black models on the self-concept of black elementary school children. Doctoral dissertation, Syracuse University.

Doll, H. D., and B. E. Bradley. 1973. A Study of the objectivity of television news reporting of the 1972 presidential campaign. Paper presented at the meeting of the Speech Communication Association, New York, November.

Dollar, J., L. Doob, N. Miller, O. Mower, and R. Sears. 1939. *Frustration and Aggression.* New Haven: Yale University Press.

Dominick, J. R. 1973. Crime and law enforcement on prime-time television. *Public Opinion Quarterly,* 37, 241–250.

—— 1977. Geographical bias in national TV news. *Journal of Communication,* 27, 94–99.

Dominick, J. R., and B. S. Greenberg. 1970. Three seasons of blacks on television. *Journal of Advertising Research,* 10(2), 21–27.

Dominick, J. R., and B. S. Greenberg. 1972. Attitudes toward violence: The interaction of television, exposure, family attitudes, and social class. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 3, *Television and Adolescent Aggressiveness.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 314–335.

Dominick, J. R., and G. E. Rauch. 1972. The image of women in network TV commercials. *Journal of Broadcasting,* 16, 259–65.

Dommermuth, W. P. 1974. How does the medium affect the message? *Journalism Quarterly,* 51, 441–47.

Donnerstein, E., S. Lipton, and R. Evans. 1974. Erotic stimuli and aggression: Facilitation or inhibition. Unpublished manuscript, Southern Illinois University.

Donohue, G. A., P. J. Tichenor, and C. N. Olien. 1972 Gatekeeping: Mass media systems and information control. In F. G. Kline and P. J. Tichenor (eds.),

Current Perspectives in Mass Communication Research. Beverly Hills, Ca.: Sage. pp. 41–69.

Donohue, T. R. 1973. Viewer perceptions of color and black-and-white paid political advertising. *Journalism Quarterly,* 50, 660–65.

Doob, A. N. 1970. Catharsis and aggression: The effect of hurting one's enemy. *Journal of Experimental Research in Personality,* 4, 291–96.

Doob, A. N., and R. J. Climie. 1972. The delay of reinforcement and the effects of film violence. *Journal of Experimental Social Psychology,* 3, 136–42.

Doob, A. N., and H. M. Kirshenbaum. 1973. The effects on arousal of frustration and aggressive films. *Journal of Experimental Social Psychology,* 9, 57–64.

Doob, A. N., and L. Wood. 1972. Catharsis and aggression: Effects of annovance and retaliation on aggressive behavior. *Journal of Personality* **resten oläsligt**

Douglas, D. F., B. H. Westley, and S. H. Chaffee. 1970. An information campaign that changed community attitudes. *Journalism Quaterly,* 47, 479–87.

Downing, M. 1974. Heroine of the daytime serial. *Journal of Communication.* 24(2), 130–37.

Drabman. R. S., and M. H. Thomas. 1974a. Does media violence increase children's toleration fo real-life aggression? *Developmental Psychology,* 10, 418–21.

—— 1974b. Exposure to filmed violence and children's tolerance of real life aggression. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, New Orleans.

Dreyer, E. C. 1971. Media use and electoral choices: Some political consequences of information exposure. *Public Opinion Quarterly,* 35, 544–53.

Dubanoski, R. A., and D. A. Parton. 1971. Imitative aggression in children as a function of observing a human model. *Developmental Psychology,* 4, 489.

Dysinger, W. S., and C. A. Ruckmick. 1933. *The Emotional Responses of Children to the Motion Picture Situation.* New York: Macmillan.

Edelstein, A. S. 1973. An alternative approach to the study of source effects in mass communication. *Studies of Broadcasting,* 9, 6–29.

Editor and Publisher. 1975a. Millions watched the Super Bowl and the Godfather . . . but few of them remembered the TV commercials. February 22, p. 12.

—— 1975b. Newspapers are public's favorite ad medium. March 29, p. 12. Efron, E. 1971. *The News Twisters.* Los Angeles: Nash Publishing.

—— 1972. A nonsolution to a nonproved problem produced by a noninvestigation of a nonresolved controversy over a nondefined threat to nonidentifiable people. *TV Guide,* 20(48), 30–36.

Ekman, P., R. M. Liebert, W. V. Friesen, R. Harrison, C. Zlatchin, E. J. Malmstrom, and R. A. Baron. 1972. Facial expressions of emotion while watching televised violence as predictors of subsequent aggression. In G. A. Comstock, E. A. Rubinstein, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 5, *Television's Effects: Further Explorations.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 22–58.

Eleey, M. F., G. Gerbner, and N. Tedesco. 1972a. Apples, oranges, and the kitchen sink: An analysis and guide to the comparison of "violence ratings." *Journal of Broadcasting,* 17, 21–31.

—— 1972b. Validity indeed! *Journal of Broadcasting,* 17, 34–35.

Elliott, P. 1973. *The Making of a Television Series: A case Study in the Sociology of Culture.* New York: Hastings House.

Elliott, R., and R. Vasta. 1970. The modeling of sharing: Effects associated with vicarious reinforcement, symbolization, age and generalization. *Journal of Experimental Child Psychology,* 10, 8–15.

Ellis, G. T., and F. Sekyra. 1972. The effect of aggressive cartoons on the behavior of first grade children. *Journal of Psychology.* **81, 37–42.**

Else, G. F. 1958. *Aristotle's Poetics: The Argument.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Emery, F. E. 1959a. Psychological effects of the Western film: A study in television viewing. I. The theoretical study: Working hypotheses on the psychology of television. *Human Relations,* 12, 195–213.

—— 1959b. *Ibid.* II. The experimental study. *Human Relations,* 12, 215–32. Emery, W. B. 1971. *Broadcasting and Government: Responsibilities and Regulations.* East Lansing: Michigan State University Press.

Epstein, E. J. 1973a. *News from Nowhere: Television and the News.* New York: Random House.

—— 1973b. The values of newsmen. *Television Quarterly,* 10, 9–33.

Eron, L. D. 1963. Relationship of TV viewing habits and aggressive behavior in children. *Journal of Abnormal and Social Psychology.* 67; 193–96.

Eron, L. D., L. R. Huesmann, M. M. Lefkowitz, and L. O. Walder. 1972. Does television violence cause aggression? American Psychologist, 27, 253–63.

Eron, L. D., M. M. Lefkowitz, L. O. Walder, and L. R. Huesmann. 1974. Relation of learning in childhood to psychopathology and aggression in young adulthood. In A. Davis (ed.), *Child Personality and Psychopathology: Current Topics.* Vol. 1. New York: Wiley.

Fechter, J. V., Jr. 1971. Modeling and environmental generalization by mentally retarded subjects of televised aggressive or friendly behavior. *American Journal of Mental Deficiency,* 76, 266–67.

Federal Communications Commission. 1974. *Children's television report and policy statement.* Washington, D.C.: Government Printing Office, June.

Fejer, D., R. G. Smart, P. G. Whitehead, and L. LaForest. 1971. Sources of information about drugs among high school students. *Public Opinion Quarterly,* 35, 235–41.

Feshbach, S. 1955. The drive-reducing function of fantasy behavior. *Journal of Abnormal and social Psychology,* 50, 3–11.

—— 1956. The catharsis hypothesis and some consequences of interaction with aggressive and neutral play objects. *Journal of Personality,* 24, 449–62.

—— 1961. The stimulating versus cathartic effects of a vicarious aggressive activity. *Journal of Abnormal and social Psychology,* 63, 381–85.

—— 1964. The function of aggression and the regulation of aggressive drive. *Psychological Review,* 71, 257–72.

—— 1969. The catharsis effect: Research and another view. In R. K. Baker and S. J. Ball (eds.), *Violence and the Media. A Staff Report to the National Commission on the Causes and Prevention of Violence.* Washington, D.C.: Government Printing Office, p. 461–72.

—— 1972. Reality and fantasy in filmed violence. In J. P. Murray, E. A. Rubinstein, and G. A. Comstock (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 2. *Television and Social Learning.* Washington, D.C.: Government Feshbach, S. and R. D. Singer. 1971. *Television and Aggression: An Experimental Field Study.* San Francisco: Jossey-Bass.

—— 1972. Television and aggression: A reply to Liebert, Sobol, and Davidson. In G. A. Comstock, E. A. Rubinstein, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior,* Vol. 5, *Television's Effects: Further Explorations.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 359–66.

Festinger, L. 1957. *A Theory of Cognitive Dissonance.* Evanston, III.: Row, Peterson.

Festinger, L., and N. Maccoby. 1964. On resistance to persuasive communications. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 68, 359–66.

Filep, R. (ed.) 1977. *Social Research and Broadcasting: Proceedings of a Symposium.* Los Angeles: Annenberg School of Communications, University of Southern California.

Fitzsimmons, S. J., and H. G. Osburn. 1968. The impact of social issues and public affairs television documentaries. *Public Opinion Quarterly,* 32, 379–97.

Flanders, J. P. 1968. A review of research on imitative behavior. *Psychological Bulletin,* 69, 316–37.

Flapan, D. 1968. *Children's Understanding of Social Interaction.* New York: Teachers College Press.

Flavell, J. H. 1963. *The Developmental Psychology of Jean Piaget.* Princeton: Van Nostrand.

Flavell, J. H., D. R. Beach, and J. M. Chinsky. 1966. Spontaneous verbal rehearsal in a memory task as a function of age. *Child Development,* 37, 283–99.

Fletcher, A. D. 1969. Negro and white children's television program preferences. *Journal of Broadcasting,* 13, 359–366.

The Ford Foundation. 1976. *Television and children: Priorities for research.* Report of a conference at Reston, Virginia, November 5–7, 1975. New York: The Ford Foundation.

Foundation for Child Development. 1977. National survey of children. Summary of preliminary results. Unpublished manuscript, Foundation for Child Development, New York.

Francher, J. S. 1973. "It's the Pepsi generation. . . ."Accelerated aging and the television commercial. *International Journal of Aging and Human Development,* 4, 245–55.

Frank, R. S. 1973. *Message dimensions of television news.* Lexington, Mass.: Lexington Books.

Frideres, J. S. 1973. Advertising, buying patterns and children. *Journal of Advertising Research,* 13, 34–36.

Friedman, H. L., and R. I. Johnson. 1972. Mass media use and aggression: A pilot study. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and Social Behavior,* Vol. 3, *Television and Adolescent Aggressiveness.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 336–60.

Friedrich, L. K., and A. H. Stein. 1973. Aggressive and prosocial television programs and the natural behavior of preschool children. *Monographs.*

—— 1975. Prosocial television and young children: The effects of verbal labeling and role playing on learning and behavior. *Child Development,* 46, 27–38.

Fryear, J. L., and M. H. Thelen. 1969. Effect of sex of model and sex of observer on the imitation of affectionate behavior. *Developmental Psychology,* 1, 298.

Fuchs, D. A. 1966. Election-day radio-television and Western voting. *Public Opinion Quarterly,* 30, 226–36.

Fuchs, D. A., and J. Lyle. 1972. Mass media portrayal–sex and violence. In F. G. Kline and P. J. Tichenor (eds.), *Current Perspectives in Mass Communication Research.* Beverly Hills, Ca.: Sage, pp. 235–64.

Funkhouser, G. R. 1973. Trends in media coverage of the issues of the '60s. *Journalism Quarterly,* 50, 533–38.

Galst, J. P., and M. A. White. 1976. The unhealthy persuader: The reinforcing value of television and children's purchase-influencing attempts at thesupermarket. *Child Development,* 47, 1089–96.

Geen, R. G., and L. Berkowitz. 1966. Name-mediated aggressive cue properties. *Journal of Personality,* 34, 456–65.

—— 1967. Some conditions facilitating the occurrence of aggression after the observation of violence. *Journal of Personality,* 35, 666–676.

Geen, R. G., and D. Stonner. 1972. Context effects in observed violence. *Journal of Personality and Social Psychology,* 25, 145–150.

Geiger, J. A. 1971. Seven brands in seven days. *Journal of Advertising Research,* 11, 15–22.

Geller, H., and G. Young. 1976. *The family viewing hour: An FCC tumble from the tightrope?* Palo Alto, Calif.: Aspen Institute Occasional Paper.

Gentile, F., and S. M. Miller. 1961. Television and social class. *Sociology and Social Research,* 45, 259–64.

Gerbner, G. 1972a. Comments on "Measuring violence on television: The Gerbner index," by Bruce M. Owen (Staff Research Paper, Office of Telecommunications Policy). Unpublished manuscript, Annenberg School of Communications, University of Pennsylvania.

—— 1972b. Violence in television drama: Trends and symbolic functions. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 1, *Media Content and Control.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 28–187.

Gerbner, G., and L. Gross. 1976. Living with television: The violence profile. *Journal of communication,* 26(2), 173–99.

Gerbner, G., L. Gross, M. F. Eleey, S. Jeffries-Fox, M. Jackson-Beeck, and N. Signorielli. 1976. *Violence Profile no. 7: Trends in Network Television Drama and Viewer Conceptions of Social Reality: 1967–1975.* Philadelphia: Annenberg School of Communications, University of Pennsylvania.

Gerbner, G., L. Gross, M. F. Eleey, M. Jackson-Beeck, S. Jeffries-Fox, and N. Signorelli. 1977. *Violence profile no. 8: Trends in network television drama and viewer corporations of social reality 1967–1976.* Philadelphia: Annenberg School of Communications, University of Pennsylvania.

Gerson, W. M. 1966. Mass media socialization behavior: Negro-white differences. *Social Forces,* 45, 40–50.

Goldberg, M. E., and G. J. Gorn. 1974. Children's reactions to television advertising: An experimental approach. *Consumer Research,* 1, 69–75.

—— 1977. Material vs. social preferences, parent-child relations, and the child's emotional responses. Three dimensions of response to children's TV advertising. Paper presented at the Telecommunications Policy Research Conference, Airlie House, Virginia. March.

Goranson, R. E. 1969a. The catharsis effect: Two opposing views. In R. K. Baker and S. J. Ball (eds.), *Violence and the Media. A Staff Report to the National Commission on the Causes and Prevention of Violence.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 453–59.

—— 1969b. A review of recent literature on psychological effects of media portrayals of violence. In *ibid.,* pp. 395–413.

—— 1970. Media violence and aggressive behavior: A review of experimental research. In L. Berkowitz (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology,* vol. 5. New York: Academic Press, pp. 1–31.

Gordon, T. F. 1973. *The Effects of Time Context on Children's Perceptions of Aggressive Television Content.* Philadelphia: Temple University, School of Communications and Theater.

Gormley, W. 1975. Newspaper agendas and political elites. *Journalism Quarterly,* 52, 304–8.

Gorn, G. J., M. E. Goldberg, and R. N. Kanungo. 1976. The role of educational television in changing the intergroup attitudes of children. *Child Development,* 47, 277–80.

Graber, D. 1971. The press as opinion resource during the 1968 presidential campaign. *Public Opinion Quarterly,* 35, 168–82.

Graney, M. J. 1974. Media use as a substitute activity in old age. *Journal of Gerontology,* 29, 322–24.

Grass, R. C. 1968. Satiation effects of advertising. In *Proceedings of the 14th Annual Conference, Advertising Research Foundation,* pp. 20–28.

Grass, R. C., and W. H. Wallace, 1969. Satiation effects of TV commercials, *Journal of Advertising Research,* 1969, 9(3), 3–8.

—— 1974. Advertising communication: Print vs. TV. *Journal of Advertising Research* 14(5), 19–23.

Greenberg, A., and C. Suttoni. 1973. Television commercial wearout. *Journal of Advertising Research,* 13, 47–54.

Greenberg, B. S. 1965. Television for children: Dimensions of communicator and audience perceptions. *A V Communication Review,* 13, 385–96.

Greenberg, B. S. 1972a. Children's reactions to TV blacks. *Journalism Quarterly,* 49, 5–14.

—— 1972b. Televised violence: Further explorations. In G. A. Comstock, E. A. Rubinstein, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 5, *Television's Effects: Further Explorations.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 1–21.

—— 1974. Gratifications of television viewing and their correlates for British children. In J. Blumler and E. Katz (eds.), *The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research. Sage Annual Reviews of Communication Research,* vol. 3. Beverly Hills, Ca.: Sage, 71–92.

Greenberg, B. S., and B. Dervin. 1970. *Use of the Mass Media by the Urban Poor.* New York: Praeger.

—— 1973. Mass communication among the urban poor. In C. D. Mortensen and K. K. Sereno (eds.), *Advances in Communication Research.* New York: Harper and Row, pp. 388–397.

Greenberg, B. S., and J. R. Dominick. 1969 Racial and social class differences in teen-ager's use of television. *Journal of Broadcasting,* 13, 331–44.

Greenberg, B. S., P. M. Ericson, and M. Vlahos. 1972. Children's television behavior as perceived by mother and child. In E. A. Rubinstein, G. A. Comstock, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 4, *Television in Day-to-Day Life: Patterns of Use.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 395–409.

Greenberg, B. S., and T. F. Gordon. 1972a. Children's perceptions of television violence: A replication, In G. A. Comstock, E. A. Rubinstein, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 5, *Television's Effects: Further Explorations.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 211–30.

—— 1972b. Perceptions of violence in television programs: Critics and the public. In *ibid.* Vol. 1, *Media Content and Control.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 244–58.

Greenberg, B. S., and Hanneman, G. J. 1970. Racial attitudes and the impact of TV blacks. *Educational Broadcasting Review* 4(2), 27–34.

Greenberg, B. S., and B. Reeves. 1976. Children and the perceived reality of television. *Journal of Social Issues,* 32(4), 86–97.

Greenberg, E., and H. J. Barnett. 1971. TV program diversity–New evidence and old theories. *American Economic Review,* 61, 89–100.

Gregg, P. W. 1971. Television viewing as parasocial interaction for persons aged 60 years or older. Master's thesis, University of Oregon.

Greyser, S. A. 1973. Irritation in advertising. *Journal of Advertising Research,* 13(1), 3–10.

Grusec, J. E. 1973. Effects of co-observer evaluations on imitation: A developmental study. *Developmental Psychology,* 8, 141.

Haavelsrud, M. 1971. Development of concepts related to peace and war: An international perspective. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association. Washington, D.C.

Hale, G. A., L. K. Miller, and H. W. Stevenson. 1968. Incidental learning of film content: A development study. *Child Development,* 39, 69–77.

Halloran, J. D. 1964. *The effects of mass communication with special reference to television.* Leicester: Leicester University Press (Television Research Committee Working Paper No. 1).

—— 1969. A report on several evaluations of children's reactions to a prize-winning film for young children (ages five to eight years) from the Second Prix Jeunesse Competition, Munich 1966. In *Second Progress Report and Recommendations.* Leicester, England. Television Research Committee, Leicester University Press, pp. 77–94.

—— 1978. Social Research on Broadcasting: Further Development–or Turning the Clock Back? *Journal of Communication,* 28(2), 120–32.

Hanratty, M. A., R. M. Liebert, L. W. Morris, and L. E. Fernandez. 1969. Imitation of film-mediated aggression against live and inanimate victims. *Proceedings of the 77th annual convention of American Psychological Association.* Washington, D.C.: American Psychological Association, pp. 457–58.

Hanratty, M. A., E. O'Neal, and J. L. Sulzer. 1972. The effects of frustration upon the imitation of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology,* 21, 30–34.

Harlan, T. A. 1972. Viewing behavior and interpretive strategies of a photographic narrative as a function of variation in story title and subject age. Master's thesis, Annenberg School of Communications, University of Pennsylvania.

Louis Harris and Associates, Inc. 1974. *A survey on aging: Experience of older Americans vs. public expectation of old age.* Conducted for the National Council on the Aging, Inc. New York: Louis Harris and Associates, Inc.

Harris, M. 1970. Reciprocity and generosity: Some determinants of sharing behavior. *Child Development,* 41, 313–28.

Hartley, R. L. 1964. *The impact of viewing "aggression": Studies and Problems of Extrapolation.* New York: Columbia Broadcasting System, Office of Social Research.

Hartmann, D. P. 1965. The influence of symbolically modeled instrumental aggression and pain cues on the disinhibition of aggressive behavior. Doctoral dissertation. Stanford University.

—— 1969. Influece of symbolically modeled instrumental aggression and pain cues on the disinhibition of aggressive behavior. Doctoral dissertation, Stanford University.

—— 1969. Influence of symbolically modeled instrumental aggression and pain cues on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology,* 11, 280–88.

Haskins, J. 1964. Factual recall as a measure of advertising effectiveness. *Journal of Advertising Research,* 4(1), 2–8.

Hawkins, R. P. 1973. Learning of peripheral content in films: A developmental study, *Child Development,* 44, 214–17.

——1974. Children's acquisition of current events information in the context of family, peers, media use and pre-existing attitudes. Doctoral dissertation, Stanford University.

Hawkins, R. P., S. Pingree, and D. F Roberts. 1975. Watergate and political socialization: The inescapable event. *American Politics Quarterly,* 3, 406–22.

—— 1967. Anxiety and preference for television fantasy. *Journalism Quarterly* 44, 461–69.

Hazard, W. R. 1967. Anxiety and preference for television fantasy. *Journalism Quarterly,* 44, 461–69.

Head, S. W. 1954. Content analysis of television drama programs *Quarterly of Film, Radio and Television,* 9, 175–94.

Heffner, R. D., and E. H. Kramer. 1972. Network television's environmental content. Unpublished manuscript, Rutgers University.

Heider, F. 1946. Atitudes and cognitive organization. *Journal of Psychology,* 21 107–12.

Heider, F. 1958. *The Psycholoygy of Interpersonal Relations.* New York: John Wiley and Sons.

Heise, D. R. 1970. Causal inference from panel data. In E. F. Borgatta (ed.), *Sociological Methodology 1970.* San Francisco: Jossey-Bass, pp. 3-27.

Herzog, H. 1944. What so we really know about daytime serial listerners? In P. F Lazarsfeld and F. N. Stanton (eds.), *Radio Research 1942–1943.* New York: Duell, Sloan, and Pearce, pp. 3–33.

—— 1954. Motivations and gratifications of daily serial listerners. In W. Schramm (ed.), *The Process and Effects of Mass Communication.* Urbana, III.: University of Illinois Press, pp. 50–55.

Hess, R. D., and H. Goldman. 1962. Parents' views of the effects of television on their children. *Child Development,* 33, 411–26.

Hess, R. D., and J. V. Torney. 1967. *The Development of Political Attitudes in Children.* Chicago: Aldine.

Hetherington, E. M., and G. Frankie. 1967. Effects of parental dominance, warmth, and conflict on imitation in children. *Journal of Personality and Social Psychology,* 6, 119–25.

Hickey, N. 1972. What America thinks of TV's political coverage. *TV Guide,* April 8, 6–11.

Hicks, D. J. 1965. Imitation and retention of film-mediated aggressive peer and adult models. *Journal of Personality and Social Psychology,* 2, 97–100.

—— 1968. Effects of co-observer's sanctions and adult presence on imitative aggression. *Child Development,* 38, 303–9.

Hiebert, R. E. (ed.). 1971. *Political Image Merchants: Strategy in New Politics.* Washington, D.C.: Acropolis.

Higbie, C. E. 1961. 1960 election studies show broad approach, new methods. *Journalism Quarterly,* 38, 164–70.

Hill, J. H., R. M. Liebert, and D. E. W. Mott. 1968. Vicarious extinction of avoidance behavior through films: An initial test. *Psychological Reports,* 22, 192.

Himmelweit, H. T., A. N. Oppenheim, and P. Vince. 1958. *Television and the Child.* London: Oxford University Press.

Himmelweit, H. T., and B. Swift. 1976. Continuities and discontinuities in media usage and taste: A longitudinal study. *Journal of Social Issues,* 32(4), 133–56.

Hirsch, H. 1971. *Poverty and Politicization.* New York: Free Press.

Hofstetter, C. R. 1976. *Bias in the News.* Columbus: Ohio State University Press.

Hogan, P., and I. Alger. 1966. Use of videotape recording in family therapy. Paper presented at the meeting of the American Ortho-Psychiatric Association.

Hokanson, J. E., M. Burgess, and M. F. Cohen. 1963. Effects of displaced aggression on systolic blood pressure. *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 67, 214–18.

Holaday, P. W., and G. D. Stoddard. 1933. *Getting Ideas from the Movies.* New York: Macmillan.

Hollander, N. 1971. Adolescents and the war: The sources of socialization. *Journalism Quarterly,* 58, 472–79.

Holsti, O. R. 1969. *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities.* Reading, Mass.: Addison-Wesley.

Hovland, C. I. 1959. Reconciling conflicting results derived from experimental and survey studies of attitude change. *American Psychologist.* 14, 8–17.

Hovland, C. I., and I. L. Janis (eds.). 1959. *Personality and Persuasibility.* New Haven: Yale University Press.

Hovland, C. I., I. L. Janis, and H. H. Kelley. 1953. *Communication and persuasion.* New Haven: Yale University Press.

Hovland, C. I., A. A. Lumsdaine, and F. D. Sheffield. 1949. *Experiments in mass communication.* Princeton University Press.

Howard, J. A., J. M. Hulbert, and D. R. Lehmann. 1973. An exploratory analysis of the effect of television advertising on children. *Proceedings of the American Marketing Association.* Washington, D.C.: The Association.

Howitt, D. 1972. Television and aggression: A counterargument. *American Psychologist.* 27, 969–70.

Hoyt, J. L. 1970. Effect of media violence "justification" on aggression. *Journal of Broadcasting*, 14, 455–64.

Hsia, H. J. 1974. Audience recall as tolerance toward television commercial breaks, *Journalism Quarterly.* 51, 96–101.

Huesmann, L. R., L. D. Eron, M. M. Lefkowitz, and L. O. Walder. 1973. Television violence and aggression: The causal effect remains. *American Psychologist,* 28, 617–20.

Hujanen, T. 1976. *Immigrant broadcasting and migration control in Western Europe.* Tampere, Finland: Institute of Journalism and Mass Communication, University of Tampere.

Hwang, J. C. 1974. Aging and information seeking. *Communication* (Journal of the Communication Association of the Pacific), July.

Hyman, H. H. 1959. *Political Socialization.* New York: Macmillan-Free Press.

Hyman, H. H. 1974. Mass communication and socialization. In W. P. Davison and F. T. C. Yu (eds.), *Mass communication research: Major Issues and Future Directions.* New York: Preager.

Isherwood, C. 1954. Goodbye to Berlin. In C. Isherwood, *The Berlin Stories.* New York: New Directions.

Israel, H., and J. P. Robinson. 1972. Demographic characteristics of viewers of television violence and news programs. In E. A. Rubenstein, G. A. Comstock, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social behavior.* Vol. 4, *Television in Day-to-Day life: Patterns of Use.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 87–128.

Jacobs, T. 1971. Advertising and children: Investigation by Nader's Raiders. In E. Sarson (ed.), *Action for Children's Television: The First National Symposium on the Effect on Children of Television Programming and Advertising.* New York: Avon.

Jacobson, H. K. 1969. Mass media believability: A study of receiver judgments. *Journalism Quarterly,* 46, 20–28.

Jennings, M. K., and R. G. Niemi. 1973. The transmission of political values from parent to child. In J. Dennis (ed.). *Socialization to Politics: A Reader.* New York: Wiley.

Johnson, R. L., H. L. Friedman, and H. S. Gross. 1972. Four masculine styles in television programming: A study of the viewing prefences of adolescent males. In G. A. Comstock and E. A. Rubeinstein (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 3, *Television and Adolescent Aggressiveness.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 361–71.

Johnstone, J. W. C. 1974. Social integration and mass media use among adolescents: A case study. In J. G. Blumler and E. Katz (eds.), *The Uses of Mass Communications: Currrent Perspectives on Gratifications Research.* Beverly Hills, Ca.: Sage, pp. 35–47.

Jones, E. E., and H. B. Gerard. 1967. *Foundations of Social Psycholoy.* New York: Wiley.

Jones, W. K. 1967. *Cases and Materials on Regulated Industries.* Brooklyn: The Foundation Press.

Kaplan, R. M. 1972. On television as a cause of aggression. *American Psychologist,* 27, 968–69.

Kaplan, R. M., and R. D. Singer. 1976. Television violence and viewer aggression: A reexamination of the evidence. *Journal of Social Issues,* 32(4), 35–70.

Katz, E. 1959. Mass communication research and the study of popular culture: An editorial note on a possible future for this journal. *Studies in Public Commmunication,* 2, 1–6.

—— 1977. *Social Reaseach on Broadcasting: Proposals for Further Development.* London: British Broadcasting System.

Katz, E., J. G. Blumler, and M. Gurevitch, 1973. Uses and gratifications research *Public Opinion Quarterly,* 37, 509–23.

Katz, E., and J. J. Feldman. 1962. The debates in the light of research: A survey of surveys. In S. Kraus (ed.), *The Great Debates.* Bloomington: Indiana University Press, p. 211.

Katz, E., M. Gurevitch. 1976. *The Secularization of Leisure: Culture and Communication in Israel.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Katz, E., M. Gurevitch, and H. Haas. 1973. On the use of mass media for important things. *American Sociological Review,* 38, 164–81.

Katz, E., P. Lazarsfeld. 1955. *Personal Influence.* New York: Free Press.

Katzman, N. I. 1972a. Television soap operas: What's been going on anyway? *Public Opinion Quarterly,* 36, 200–12.

—— 1972b. Violence and color television: What children of differnent ages learn. In G. A. Comstock, E. A. Rubinstein, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 5, *Television's Effects: Further Explorations.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 253–308.

—— 1973. *One Week of Public Television: April 1972.* Washington, D.C.: Corporation for Public Broadcasting.

—— 1974. *Community Survey, Sacramento, Califonia.* Washington, D.C.: Corporation for Public Broadcasting.

Katzman, N. I. *Public television program content: 1975.* Washington, D.C.: Corporation for Public Broadcasting.

Katzman, N. I., and K. Farr. 1975. *CPB Report–Focus on Research.* Nos. 2, 3, 4, and 6. Washington, D.C.: Corporation for Public Broadcasting.

Katzman, N. I. and S. Lasselle. 1974. *Community Survey, San Jose, California,* Washington, D.C.: Corporation for Public Broadcasting.

Kay, H. 1972. Weaknesses in the television-causes-aggression analysis by Eron *et al. American Psychologist,* 27, 970–73.

Keating, J. P. 1972. Persuasive impact, attitudes, and image: The effect of communication media and audience size on attitudes toward a source and toward his advocated position. Doctoral dissertation, Ohio State University.

Keeney, T. J., S. R. Cannizzo, and J. H. Flavell. 1967. Spontaneous and induced verbal rehearsal in a recall task. *Child Development,* 38, 953–66.

Keller, F. S., and W. N. Schoenfeld. 1950. *Principles of Psychology.* New York: Appelton-Century-Crofts.

Kelley, S. 1956. Professional Public Relations and Political Power. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Kenny, D. A. 1972. Threats to the internal validity of cross-lagged panel inference, as related to "Television violence and child aggression: A follow-up study." In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 3, *Television and Adolescent Aggresiveness.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 136–40.

Kenny, D. A. 1973. Cross-lagged and sychronous common factors in panel data. In A. Goldberger and O. D. Duncan (eds.), *Structural Equation Model.* New York: Seminar Press.

Klapper, J. T. 1954. The comparative effects of the various media. In W. Schramm (ed.), *The Process and Effects of Mass Communication.* Urbana, III.: University of Illinois Press, pp. 91–105.

—— 1957. What we know about the effects of mass communication: The brink of hope. *Public Opinion Quarterly,* 21, 453–74.

—— 1960. *The Effects of Mass Communication,* New York: Free Press.

—— 1963. Mass communication research: An old road resurveyed. *Public Opinion Quarterly,* 27, 515–27.

Kniveton, B. H. 1973. Social class and imitation of aggressive adult and peer models. *Journal of Social Psychology,* 89, 311–12.

Konecni, V. J. 1973. Experimental studies in human aggression: The cathartic effect. Doctoral dissertation, University of Toronto.

—— 1975a. Annoyance, type and duration of postannoyance activity, and aggression: The "cathartic effect." *Journal of Experimental Psychology: General,* 104(1), 76–102.

—— 1975b. The mediation of aggressive behavior: Arousal level versus anger and cognitive labeling. *Journal of Personality and Social Psychology,* 32, 706–12.

Konecni, V. J., and A. N. Doob. 1972. Catharsis through displacement of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology,* 23, 379–87.

Kraus, S. (ed.). 1962. *The Great Debates. Bloomington: Indiana University Press.*

Kraus, S. (ed.). 1977. *The Grat Debates: 1976, Ford vs. Carter.* Bloomington: Indiana University Press.

Kraus, S., and S. H. Chaffee (eds.). 1974. the Ervin Committee hearings and communication research. *Communication Research,* 1, special issue.

Kraus, S., and D. Davis. 1976. *The Effect of Mass Communication on Political Behavior.* University Park: Pennsylvania State University Press.

Krugman, H. E. 1965. The impact of television advertising: Learning without involvement. *Public Opionion Quarterly,* 29, 349–56.

—— 1966. The measurement of advertising involvement. *Public Opinion Quarterly,* 30, 583–96.

—— 1968. Processes underlying exposure to advertising. *American Psychology,* 23, 245–53.

—— 1971. Brain wave measures of media involvement. *Journal of Advertising Research,* 11, 3–9.

Krull, R. 1973. Program entropy and structure as factors in television viewership. Doctoral dissertation, University of Wisconsin.

Krull, R., and J. H. Watt, Jr. 1973. Television viewing and aggression: An examination of three models. Paper presented at the meeting of the International Communication Association, Montreal, April.

Kuhn, D. Z. 1973. Imitation theory and research from a cognitive perspective. *Human Development,* 16, 157–80.

Lambert, W. E., and O. Klineberg. 1967. *Children's Views of Foreign People New York: Appelton Century Crofts.*

Lang, K., and G. E. Lang. 1953. The unique perspectice of television and its effects: A pilot study. *American Sociological Review,* 18, 3–12.

——1959. The mass media and voting. In E. Burdick and A. J. Brodbeck (eds.), *American Voting Behavior.* Glencoe, III.: Free Press, pp. 217–35

—— 1968. *Politics and Television.* Chicago: Quadrangle Books, 1968.

Langton, K. P. 1967. Peer group and school and the political socialization process. *American Political Science Review,* 61, 751–58.

Langton, K. P., M. K. Jennings 1968. Poliical socialization and the high school civics curriculum. *American Political Science Review,* 62, 852–57.

—— 1969. Acquisition of political values in the schools. *American Political Science Review,* 63, 51–65.

Larsen, O. N. 1964. Social effects of mass communication. In R. E. L. Faris (ed.), *Handbook of Modern Sociology.* New York: Rand McNally, pp. 348–81.

Larsen, O. N., L. N. Gray, and J. G. Fortis. 1963. Goals and goal-achievenment in television content: Models for anomie? *Sociological Inquiry,* 33, 180–96.

Lavidge, R. J., and G. A. Steiner. 1961. A model for predictive measurements of advertising effectiveness. *Journal of Marketing,* 25, 59–62.

Lazarsfeld, P. F., B. Berelson, and H. Gaudet 1948. *The People's Choice.* New York: Columbia University Press.

Lazarsfeld. P. F., and R. K. Merton. 1971. Mass communication, popular taste, and organized social action. In W. Schramm and D. F. Roberts (eds.), *The Process and Effects of Mass Communication.* (rev. ed.) Urbana, III.: University of Illionois Press, pp. 554–78.

Lazarus, R. S., J. C. Speisman, A. M. Mordkoff, and L. A. Davison. 1962. A laboratory study of psychological stress produced by a motion picture film. *Psychological Monographs.* 76 (34, Whole No. 553).

Lefkowitz, M. M. 1972. Letter to Honorale John O. Pastore, and letter to Dr. Ithiel de Sola Pool. In U.S. Congress, Senate Committee on Commerce. Hearings before the Subcommittee on Communications. *Surgeon General's Report by the Scientific Advisory Committee on Television and Social Behavior.* 92nd Congress, 2nd Session. March 21–24, 1972. Washington, D.C. Government Printing Office, pp. 90–91; 93–94.

Lefkowitz, M. M., L. D. Eron, l. O. Walder. and L. R. Huesmannn. 1972. Television violence and child aggression: A followup study. In G. A. Comstock and E. A. Rubinstein (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 3, *Television and Adolescent Aggressiveness.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 35–135.

—— 1977. *Growing Up To Be Violent.* Elmsford, N. Y.: Pergamon Press. Leifer, A. D., W. A. Collins, B. M. Gross, P. H. Taylor, L. Andres, and E. R. Blackmer. 1971. Developmental aspects of variables relevant to observational learning. Child Development, 42, 1509–16.

Leifer, A. D., N. J. Gordon, and S. B. Graves. 1973. Children and television: Recommended directions for future efforts. Center for Research in Children's Television, Harvard University, May Final Report to the Office of Child Development, Department of Health, Education and Welfare.

Leifer, A. D., and D. F. Roberts. 1972. Children's responses to television violence. In J. P. Murray, E. A. Rubenstein, and G. A. Comstock (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 2 *Television and Social Learning.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 43–180.

Lemert, J. B. 1974. Content duplication by the networks in competing evening newscasts. *Journalism Quarterly,* 51, 238–44.

Lesser, G. S. 1974. *Children and Television: Lessons freom Sesame Street.* New York: Random House.

Levin, S. R., and D. R. Anderson. 1976. The development of attention. *Jounal of Communication,* 26, 126–35.

Levinson, R. M. 1973. From Olive Oyl to Sweet Polly Purebread: Sex role stereotypes and televised cartoons. *Journal of Popular Culture,* 9, 561–72.

Leyens, J. P., R. D. Parke, L, Camino, and L. Berkowitz. 1975. Effects of movie violence on aggression in a field setting as a function of group dominance and cohesion. *Journal of Personality and Social Psychology,* 32, 346–60.

Liebert, D. E., J. N. Sprafkin, R. M. Liebert, and E. A. Rubenstein. 1977. Effects of television commercial disclaimers on the product expectations of children. *Journal of Communication,* 276, 118–24.

Liebert. R. M. 1972. Television and social learning. Some relationships between viewing violence and behaving aggressively. In J. P. Murray, E. A. Rubinstein, and G. A. Comstock (eds.), *Television and Social Behavior,* Vol. 2, *Television and Social Learning.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 1–42.

Liebert, R. M. and R. A. Baron. 1972a. Short-term effects of televised aggression on children's aggressive behavior. In J. P. Murray, E. A. Rubinstein, and G. A. Comstock (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 2, *Television and Social Learning,* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 181–201.

—— 1972b. Some immediate effects of televised violence on children's behavior. *Developmental Psychology,* 6, 469–75.

Liebert, R. M., L. E. Fernandez, and L. Gill. 1969. the effects of a friendless model on imitation and prosocial behavior. *Psychonomic Science,* 16, 81–82.

Liebert, R. M., J.M. Neale, and E. S. Davidson. 1973. *The Early Window: Effects of Television on Children and Youth.* Elmsford, N. Y.: Pergamon Press.

Liebert, R. M., and R. W. Poulos. 1974. Television as a moral teacher. In T. Lickona (ed.), *Man and Morality: Theory, Research, and Social Issues.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Liebert, R. M., M. D. Sobol, and E. S. Davidson, 1972. Catharsis of aggression among institutionalized boys: Fact or artifact. In G. A. Comstock, E. A. Rubinstein, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 5. *Television's Effects: Further Explorations.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 351–59.

Lin, N. 1971. Information flow, influence flow and the decision-making process. *Journalism Quarterly,* 48, 33–40.

Lippmann, W. 1922. *Public Opinion.* New York: Macmillan.

Long, B. H., and E. H. Henderson. 1973. Children's use of time: Some personal and social correlates. *Elementary School Journal,* 73(4), 193–99.

Long, M. L., and R. J. Simon. 1974. The roles and statuses of women on children and family TV programs. *Journalism Quarterly,* 51, 107–10.

Los Angeles Times. 1977a. Commentary: Porno chic on increase. April 11.

—— 1977b. Old bedfellows: Sex, violence. April 22.

—— 1977c. TV violence: Doctors join fight. May 22.

LoSciuto, L. A. 1972. A national inventory of television viewing behavior. In E. A. Rubinstein. G. A. Comstock, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior.* Vol. 4, *Television in Day-to-Day Life: Pattens of Use.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 33–86.

Lovaas, O. I. 1961. Effect of exposure to symbolic aggression on aggressive behavir. *Child Development,* 32, 37–44.

Lowry. D. T. 1971a. Agnew and the network TV news: A before/after content analysis. *Journalism Quarterly,* 48, 205–10.

—— 1971b. Gresham's law and network TV news selection. *Journal of Broadcasting,* 15, 397–408.

—— 1974. Multiple measures of network TV news bias in campaign '72. Paper presented at the meeting of the International Communication Association, New Orleans, April.

Lucas, W. A., and W. C. Adams 1977. The undecided voter and political communication in the 1976 presidential election. Paper presented at the meeting of the Southwestern Political Science Association, Dallas, April.

Lucas, W. A., and K. B. Possner. 1975. *Television News and Local Awareness: A Retrospective Look.* Santa Monica: The Rand Corporation, R-1858-MF.

Lull, J. T. 1974. Counter advertising: Persuasibility of the anti-Bayer TV spot, *Journal of Broadcasting,* 18, 353–60.

Lyle, J. 1967. *The News in Megalopolis.* San Francisco: Chandler.

—— 1972. Television in daily life: Patterns of use. In E. A. Rubinstein. G. A. Comstock, and J. P. Murray (eds.), *Television and Social Behavior,* Vol. 4, *Television in Day-to-Day Life: Patterns of Use.* Washington, D.C.: Government Printing Office, pp. 1–32.

—— 1975. *The People Look at Public Television 1974.* Washington, D.C.: Corporation for Public Broadcasting.

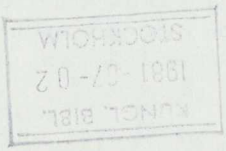

Statens offentliga utredningar 1981

Kronologisk förteckning

1. HS 90: Hälsorisker. S.
2. HS 90: Ohälsa och vårdutnyttjande. S.
3. HS 90: Hälso- och sjukvård i internationellt perspektiv. S.
4. HS 90: Utgångspunkter och riktlinjer för det fortsatta arbetet. S.
5. Ny arbetstidslag. A.
6. Översyn av lagen om församlingsstyrelse. Kn.
7. Lag om vård av missbrukare i vissa fall. S.
8. Översyn av sjölagen 1. Ju.
9. Enhetligt huvudmannaskap för högskolan. U.
10. Datateknik i verkstadsindustrin. I.
11. Datateknik i processindustrin. I.
12. Inrikesflyget under 1980-talet. K.
13. Närradio. U.
14. Reformerat kyrkomöte, kyrklig lagstiftning m. m. Kn.
15. Grundlagsfrågor. Ju
16. Film och TV i barnens värld. U.

Statens offentliga utredningar 1981

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Översyn av sjölagen 1. [8]
Grundlagsfrågor. [15]

Socialdepartementet

Hälso- och sjukvård inför 90-talet. 1. Hälsorisker. [1] 2. Ohälsa och vårdutnyttjande. [2] 3. Hälso- och sjukvård i internationellt perspektiv. [3] 4. Utgångspunkter och riktlinjer för det fortsatta arbetet. [4]
Lag om vård av missbrukare i vissa fall. [7]

Kommunikationsdepartementet

Inrikesflyget under 1980-talet. [12]

Utbildningsdepartementet

Enhetligt huvudmannaskap för högskolan. [9]
Närradio. [13]
Film och TV i barnens värld. [16]

Arbetsmarknadsdepartementet

Ny arbetstidslag. [5]

Industridepartementet

Data- och elektronikkommittén. 1. Datateknik i verkstadsindustrin. [10] 2. Datateknik i processindustrin. [11]

Kommundepartementet

Översyn av lagen om församlingsstyrelse. [6]
Reformerat kyrkomöte, kyrklig lagstiftning m. m. [14]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-05665-
ISSN 0375-250X